

Salomėja FERNANDEZ MONTOJO

DAKTARO DISERTACIJA

SUROGATINĖS MOTINYSTĖS
TEISINIO REGULIAVIMO
PROBLEMAS

SOCIALINIAI MOKSLAI,
TEISĖ (S 001)
VILNIUS, 2024

Mykolas Romeris
universitetas

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Saloméja Fernandez Montojo

**SUROGATINĖS MOTINYSTĖS TEISINIO
REGULIAVIMO PROBLEMOS**

Mokslo daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (S 001)

Vilnius, 2024

Daktaro disertacija rengta 2018–2024 metais, ginama Mykolo Romerio universitete pagal Mykolo Romerio universitetui su Vytauto Didžiojo universitetu Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2019 m. vasario 22 d. įsakymu Nr. V-160 „Dėl doktorantūros teisės suteikimo“ suteiktą doktorantūros teisę.

Moksliniai vadovai:

prof. dr. Toma Birmontienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001), 2019-2024 m.;

prof. dr. Jonas Juškevičius (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001), 2018-2019 m.

Daktaro disertacija ginama Mykolo Romerio universiteto ir Vytauto Didžiojo universiteto teisės mokslo krypties taryboje:

Pirmininkas:

prof. dr. Justinas Žilinskas (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001).

Nariai:

prof. dr. Eglė Bilevičiūtė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001);

doc. dr. André Gonçalo Dias Pereira (Koimbros universitetas, Portugalijos Respublika, socialiniai mokslai, teisė, S 001);

doc. dr. Haroldas Šinkūnas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001);

doc. dr. Juozas Valčiukas (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001).

Daktaro disertacija bus ginama viešame Teisės mokslo krypties tarybos posėdyje 2024 m. spalio 24 d. 13 val. Mykolo Romerio universitete, II-230 aud.

Adresas: Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius.

TURINYS

PAGRINDINIŲ SANTRUMPŲ SĄRAŠAS.....	5
ĮVADAS	6
1. SUROGATINĖS MOTINYSTĖS SAMPRATA	20
1.1. Surogatinės motinystės sąvoka	20
1.2. Pagrindinės surogacijos formos ir sąlygos.....	28
1.3. Pagrindiniai surogacijos istorinės raidos aspektai.....	42
1.3.1. Nuo seniausių laikų iki pirmųjų žmogaus reprodukcijos tyrimų	42
1.3.2. Surogacijos industrijos kūrimosi pradžia ir žymiausi teisiniai ginčai.....	47
1.4. Surogatinė motinystė filosofiniu-antropologiniu požiūriu.....	55
1.4.1. Surogatinė motinystė ir feminizmas.....	56
1.4.2. Surogatinė motinystė bioetikoje.....	64
2. SUROGACIJOS TEISINIO REGULIAVIMO PROBLEMATIKA TARPTAUTINĖJE TEISĖJE.....	76
2.1. Teisė į šeimos planavimą ir surogacija.....	76
2.2. Surogacija vaiko ir moters orumo apsaugos kontekste	81
2.3. Surogacijos teisinio reguliavimo iniciatyvos tarptautinėje teisėje	90
2.4. Surogatinė motinystė Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje	96
2.4.1. Tėvystės, atsiradusios pasinaudojus surogacijos paslaugomis užsienyje, pripažinimas.....	98
2.4.2. Numatytyjų tėvų ir vaikų, gimusių surogacijos būdu, atskyrimas	112
3. SUROGACIJOS TEISINIO REGULIAVIMO PROBLEMATIKA EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖJE.....	119
3.1. Surogatinės motinystės teisinis reguliavimas ES teisės aktuose.....	119
3.2. Europos Komisijos projektas dėl Europos tėvystės pažymėjimo ir surogacija.....	125
3.3. Surogatinė motinystė Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktikoje.....	130
4. SUROGACIJOS REGULIAVIMAS KAI KURIŲ VALSTYBIŲ NACIONALINĖJE TEISĖJE	134
4.1. Surogacijos teisinis reguliavimas JAV ir Kanadoje	135
4.2. Teisinis surogacijos reguliavimas Jungtinėje Karalystėje	138
4.3. Surogacijos teisinis reguliavimas Graikijoje	142
4.4. Surogacijos teisinis reguliavimas Danijoje.....	144
4.5. Surogacijos teisinis reguliavimas Ukrainoje ir Sakartvele	145
4.6. Surogacijos teisinis reguliavimas Rusijoje.....	148
4.7. Surogacijos teisinis reguliavimas kai kuriose kitose Europos valstybėse.....	149

5. SUROGACIJOS TEISINIO REGULIAVIMO PROBLEMATIKA LIETUVOS NACIONALINĖJE TEISĖJE	154
5.1. Surogacijos teisiniam reguliavimui reikšmingi nacionalinės teisės aktai	154
5.2. Surogacijos teisinio reguliavimo iniciatyvos Lietuvoje	159
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	167
LITERATŪROS SĄRAŠAS	171
SANTRAUKA	200
MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS.....	223
SUMMARY	224

PAGRINDINIŲ SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

CK – Civilinis kodeksas

COMECE - Europos Sąjungos vyskupų konferencijų komisija (angl. „Commission of the Bishops’ Conferences of the European Union“)

EK – Europos Komisija

EP – Europos Parlamentas

ES – Europos Sąjunga

ESTT – Europos Sąjungos Teisingumo Teismas

ET – Europos Taryba

EŽTK – Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija

EŽTT – Europos Žmogaus Teisių Teismas

ICASM – Tarptautinė koalicija dėl surogatinės motinystės uždraudimo (angl. „International Coalition for the Abolition of Surrogate Motherhood“)

IUI – Intrauterinė inseminacija. Pagalbinio apvaisinimo, atliekamo moters kūne procedūra, kurią atlieka gydytojas akušeris ginekologas, embriologas ir bendrosios praktikos slaugytojas ar akušeris šia tvarka: 1. paimamos vyriškos lytinės ląstelės (masturbacijos, elektrostimuliacijos ar kitu būdu ar iš lytinių ląstelių banko) ir apdorojamos; 2. apdorotos vyriškos lytinės ląstelės sušvirkščiamos į moters kūną; 1.3. atliekami tyrimai nėštumui nustatyti¹.

JAV – Jungtinės Amerikos Valstijos

JK – Jungtinė Karalystė

JT – Jungtinės Tautos

LR – Lietuvos Respublika

LRKT – Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas

PRT – Pagalbinės reprodukcijos technologijos (angl. „Assisted reproductive technologies“, ART)

PSO – Pasaulio sveikatos organizacija

VLKK – Valstybinė lietuvių kalbos komisija

---

1 „V-1452 Dėl pagalbinio apvaisinimo paslaugų teikimo ir jų apmokėjimo privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto lėšomis tvarkos aprašo patvirtinimo“, LRS, žiūrėta 2023 gruodžio 14 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/616432c0c80f11e682539852a4b72dd4/asr>.

ĮVADAS

Tyrimo problema, jos aktualumas. Surogatinė motinystė – tai reprodukcinė trečiojo asmens praktika, kurios metu numatytasis(-oji) tėvas (motina) arba numatytieji tėvai susitaria su surogatine motina, kad ši pagimdytų vaiką². Surogatinės motinystės (trumpiau dar vadinamos surogacija) reiškinys žmonijai pažįstamas nuo seniausių laikų. Modernios surogatinės motinystės sampratos formavimuisi didžiausios įtakos turėjo XX a. antrosios pusės biotechnologijų pažanga žmogaus reprodukcijos srityje ir ypač – galimybė atskirti vaiko sukūrimą (tuo pačiu parenkant norimus ar galimus biologinius tėvus) nuo jo išnešiojimo proceso (gestacijos). Šis beprecedentis technologinis šuolis leido sukurti reprodukcinę industriją, kurioje vaiko sukūrimas iš sąlyginai natūralaus atsitiktinumo pavirto į tiksliau prognozuojamą ir suplanuojamą procesą, sąlygojamą individualių reprodukcinį paciento (kliento) troškimų ir sprendimų sveikatos priežiūros srityje bei reguliuojamą teisės.

Nuo 1978 m. atlikto pirmojo sėkmingo kiaušialąstės apvaisinimo mėgintuvelyje (*in vitro*) ženkliai patobulėjo reprodukcinės medicinos technologinės galimybės ir tuo pačiu išaugo pagalbinio apvaisinimo procedūrų (kartu – ir surogacijos paslaugų) apimtys³. Tam tikra prasme, galimybės atliepė poreikį, kadangi Pasaulio sveikatos organizacijos duomenimis, daugybė pasaulio valstybių susiduria su aukštais nevaisingumo rodikliais⁴. Dėl gyvenimo būdo (nepakankamo fizinio aktyvumo, nesveikos mitybos, rūkymo, streso) ar dėl įvairių kitų faktorių (bandymo vaikų susilaukti vėlesniame amžiuje, lytiškai plintančių ligų, genetinių ar kitų sveikatos sutrikimų) nulemtų vaisingumo problemų, dėl vadinamojo „socialinio nevaisingumo“⁵ (negalėjimo susilaukti palikuonių neturint partnerio arba esant tos pačios lyties asmenų sąjungose) natūralus pastojimas ir gestacija tampa vis sunkesni. Nors tikslią statistiką apie surogatinės motinystės paslaugų teikimo mastą pasaulyje užfiksuoti yra sudėtinga⁶, tam tikri duome-

---

2 „Surrogacy“, OHCHR, žiūrėta 2023 rugpjūčio 27 d., <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-sale-of-children/surrogacy>.

3 Žr. Remah Moustafa Kamel, „Assisted Reproductive Technology after the Birth of Louise Brown“, *Journal of Reproduction & Infertility* 14, 3 (2013): 96–109.

4 *Infertility prevalence estimates 1990–2021*, (Geneva: World Health Organization, 2023), 35, <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/366700/9789240068315-eng.pdf?sequence=1>.

5 Žr. Weei Lo ir Lisa Campo-Engelstein, „Expanding the Clinical Definition of Infertility to Include Socially Infertile Individuals and Couples“, iš *Reproductive Ethics II*, Lisa Campo-Engelstein ir Paul Burcher (ed.), (Cham: Springer International Publishing, 2018), 71–83, https://doi.org/10.1007/978-3-319-89429-4_6.

6 Kaip pastebima Jungtinių Tautų specialiojo pranešėjo prekybos vaikais ir vaikų seksualinio išnaudojimo, įskaitant vaikų prostituciją, vaikų pornografiją ir kitas seksualinio smurto prieš vaikus formas, klausimais parengtos ataskaitos 49 punkte, „nėra centralizuotai renkamų ir patikrintų nepriklausomų duomenų apie praktikos apimtį ir paplitimą. Statistiniai duomenys apie gimimus surogacijos būdu yra prieinami tik keliose nepriklausomų tyrėjų, o ne vyriausybių surinktose jurisdikcijose“ („Report of the Special Rapporteur on the sale and sexual exploitation of children, including child prostitution, child pornography and other child sexual abuse material, A/74/162“, UN, žiūrėta 2023 sausio 11 d., <https://undocs.org/en/A/74/162>).

nys rodo, kad porų, kurios naudojasi surogacijos paslaugomis, daugėja⁷, o surogacijos rinka plečiasi⁸. Jungtinių Amerikos Valstijų ir Europos surogacijos rinkai nuo 2022 iki 2030 m. prognozuojamas 19,4 proc. metinis augimas (nuo 6,113.72 mln. JAV dolerių iki 25,284.02 mln. JAV dolerių)⁹, pasauliniu lygiu nuo 2022 m. iki 2031 m. žadamas 6,25 proc. augimas¹⁰, o dar kitais skaičiavimais (apimant 14 valstybių rinkas ir 2023-2032 m. laikotarpį), toks augimas gali būti net apie 24,5 proc.¹¹ Net ir esant skaičiavimų paklaidai, tendencijos ir augimo prognozės išlieka įspūdingos bei verčia susimąstyti apie surogacijos reiškinio socialines ir ekonomines pasekmes bei teisinio reguliavimo poreikį.

Visuomenės susidomėjimą šia praktika atspindi populiarioji kino, televizijos, teatro kultūra. Nuo 1968 m. japonų režisieriaus Koji Wakamatsu kino filmo „Harakashi onna“ (liet. „Paskolintos iščios“) iki 2020 m. surogacijos tema buvo sukurta daugiau nei 20 žymesnių kino filmų¹², dauguma iš jų – po 2001 m. Surogatinės motinystės leitmotyvų randama ir garsiuose JAV serialuose, tokiuose kaip „Draugai“¹³, „Karininkų žmonos“¹⁴, „Privati praktika“¹⁵, 2015 m. transliuotas Danijos-Švedijos kūrėjų serialas „Tiltas“¹⁶. 2020 m. britų televizijos serialas „Lizdas“¹⁷ atliepė Jungtinėje Karalystėje vykusias intensyvias diskusijas dėl surogacijos teisinio reguliavimo ir ypač – komercinės surogatinės motinystės įteisinimo¹⁸. 2023 m. *Netflix* platformoje pradėtas rodyti

-
- 7 Marjan Goli ir kt., „Reproductive and sexual health of surrogate mothers, developing a care program: a protocol for mixed methods study“, *Reproductive Health* 16 (2019), <https://doi.org/10.1186/s12978-019-0687-8>.
  - 8 Mary Whitfill Roeloffs, „It’s Not Just Celebrities - Commercial Surrogacy Industry Expected To Grow Tenfold By 2032“, *Forbes*, liepos 14, 2023, <https://www.forbes.com/sites/maryroeloffs/2023/07/14/its-not-just-celebrities-commercial-surrogacy-industry-expected-to-grow-tenfold-by-2032/>.
  - 9 „US and Europe Surrogacy Market to 2030 - By Size, Share, Growth by End User and Forecast“, *Business Market Insights*, žiūrėta 2023 lapkričio 20 d., <https://www.businessmarketinsights.com/reports/us-and-europe-surrogacy-market>.
  - 10 „Global Surrogacy Market Size, Share and Forecast to 2031“, *Straits Research*, žiūrėta 2023 lapkričio 20 d., <https://straitresearch.com/press-release/global-surrogacy-market-size>.
  - 11 „Surrogacy Market Size, Share Forecasts Report, 2023 – 2032“, *Global Market Insights Inc.*, žiūrėta 2023 lapkričio 20 d., <https://www.gminsights.com/industry-analysis/surrogacy-market>.
  - 12 María Teresa Icart Isern, ir kt., „La maternidad subrogada a través de tres películas“, *Revista de Medicina y Cine* 16, 2 (2020): 81-82, <https://doi.org/10.14201/rmc20201627785>.
  - 13 „Focus on Surrogacy in Entertainment: Friends S6 and S10“, *Rainbow Life*, žiūrėta 2023 vasario 27 d., <https://www.rainbowlifeagency.com/post/focus-on-surrogacy-in-entertainment-friends-s6-and-s10>.
  - 14 „Army Wives“, *IMDB*, žiūrėta 2020 rugpjūčio 13 d., <https://www.imdb.com/title/tt0859592>.
  - 15 „Private Practice“, *Triangles*, *IMDB*, žiūrėta 2020 rugpjūčio 13 d., <https://www.imdb.com/title/tt1605413/>.
  - 16 „Bron/Broen“, *IMDB*, žiūrėta 2024 sausio 23 d., <https://www.imdb.com/title/tt1733785/>.
  - 17 „The Nest“, *IMDB*, žiūrėta 2020 rugpjūčio 13 d., <http://www.imdb.com/title/tt9059820/>.
  - 18 Žr. Julie Bindel, „Exploitative or altruistic? Will BBC One’s The Nest Tell the Truth about Surrogacy?“, *The Guardian*, kovo 20, 2020, <http://www.theguardian.com/tv-and-radio/2020/mar/20/will-bbc-ones-the-nest-tell-truth-surrogacy>.

išskirtinai surogacijos tema pastatytas meksikiečių serialas „Surogacija“¹⁹. Londono Karališkieji rūmai 2017 m. pristatė Vivienne Franzmann spektaklį „Kūnai“²⁰, kuriame buvo nagrinėjamas šios praktikos etiškumo ir priimtimumo klausimas. Tais pačiais metais JK didelio publikos susidomėjimo sulaukė ir kitas spektaklis surogacijos tema „Pagaminta Indijoje“²¹ apie surogatinų motinų iš Indijos skausmingus pasirinkimus. Atskirai paminėtina ir įžymių, pasinaudojusių surogacijos paslaugomis, asmeninių istorijų įtaka viešajai nuomonei ir šio reiškinių populiarėjimui. Ne veltui surogacijos paslaugų agentūros naudojasi garsenybių istorijomis marketingo tikslais²². Mokslininkai, analizuojantys žymių žmonių įtaką pacientų sprendimams dėl vienos ar kitos sveikatos priežiūros paslaugos, teigia, kad garsenybėms daryti įtaką padeda stiprūs biologiniai, psichologiniai ir socialiniai faktoriai, į kuriuos verta atkreipti dėmesį ir kiekvienu atveju iširti, ar ta įtaka tinkama, ar ne, ir ar neegzistuoja tam tikri interesų konfliktai, susiję su medicininių sprendimų rėmimu²³.

Surogatinės motinystės etiniai ir medicininiai aspektai plačiai aptarinėjami įvairių valstybių bioetikos komitetų, reprodukcinės medicinos asociacijų, akademikų, tarpvyriausybinių ir nevyriausybinių organizacijų, užsiimančių teisėkūros iniciatyvomis žmogaus teisių, šeimos, santuokos ir gyvybės apsaugos srityse. Jautrių visuomenės ir įstatymų leidėjų reakcijų susilaukia įvairūs žiniasklaidoje nušviečiami išskirtiniai atvejai: pavyzdžiui, kai surogaciją užsakiusi pora nori abortuoti lūkesčių neatitinkantį vaisių, o surogatinė motina tam prieštarauja ir nusprendžia pabėgti²⁴, kai du vyrai surogacijos būdu susilaukia kūdikio, kad galėtų nuo pat gimimo išnaudoti jį seksualiai²⁵, kai surogatinės motinystės paslaugą užsakę tėvai nenori auginti vieno iš

---

19 Aahana Swrup, „Is Netflix’s The Surrogacy Based on a True Story?“, *The Cinemaholic*, birželio 14, 2023, <https://thecinemaholic.com/is-netflixs-the-surrogacy-based-on-a-true-story>.

20 Michael Billington, „Bodies Review – Vivienne Franzmann Explores the Ethics of Surrogacy“, *The Guardian*, liepos 12, 2017, <http://www.theguardian.com/stage/2017/jul/12/bodies-review-vivienne-franzmann-royal-court-london-surrogacy>.

21 Anjana Parikh, „Surrogacy Drama on British Stage Looks at the Baby-Producing Industry in India“, *Hindustan Times*, balandžio 5, 2017, <https://www.hindustantimes.com/art-and-culture/surrogacy-drama-on-british-stage-looks-at-the-baby-producing-industry-in-india/story-natBr2D0yP3zY1PpMljyM.html>.

22 Žr. „The Celebrity Influence on Surrogacy“, *ConceiveAbilities*, 2021 liepos 18 d., <https://www.conceiveabilities.com/about/blog/the-celebrity-influence-on-surrogacy>; „Famous Celebrity Surrogacies“, *Made in the USA Surrogacy*, 2019 gegužės 22 d., <https://madeintheusasurrogacy.com/famous-celebrity-surrogacies>; „15 Celebrities Who Have Used Surrogacy for Infertility Issues“, *Physicians Surrogacy*, 2019 rugpjūčio 29 d., <https://physiciansurrogacy.com/celebrities-and-surrogacy-children/>.

23 Steven J. Hoffman ir Charlie Tan, „Biological, Psychological and Social Processes That Explain Celebrities’ Influence on Patients’ Health-Related Behaviors“, *Archives of Public Health* 73, 1 (2015): 8, <https://doi.org/10.1186/2049-3258-73-3>.

24 Žr. Elizabeth Cohen, „Girl in famous surrogacy case dies at age 8“, *CNN*, rugpjūčio 5, 2020, <https://edition.cnn.com/2020/08/04/health/seraphina-surrogate-death/index.html>.

25 Nick Ralston, „Couple offered son to paedophiles“, *The Sydney Morning Herald*, liepos 1, 2013, <https://www.smh.com.au/national/couple-offered-son-to-paedophiles-20130630-2p5eg.html>.

gimusių dvynių²⁶, kai surogatinė motina, pagimdžiusi dvynukes homoseksualių vyrų porai, nebesutinka atsisakyti motinystės teisių²⁷, kai mirus suaugusiam sūnui motina pasinaudoja jo lytinėmis ląstelėmis ir surogacijos būdu susilaukia anūkės²⁸, kai vienišas vyras iš skirtingų Tailando klinikų užsako daugiau nei dešimties surogatinių motinų paslaugas ir susilaukia net šešiolikos kūdikių²⁹ ir pan. 2020 m. COVID-19 pandemijos metu viešoje erdvėje plačiai aptarinėtas atvejis, kai dėl karantino vienos Ukrainos klinikos viešbutyje „įstrigo“ ir su jų laukiančiais sutartyje numatytais tėvais susitikti negalėjo keliasdešimt kūdikių, gimusių pagal tarptautines surogacijos sutartis³⁰.

Antroje XX a. pusėje Vakaruose griežtėjant žmogaus teisių standartams surogatinės motinystės paslaugų sutartyse buvo pradėti įtvirtinti išsamūs šalių teisių ir pareigų katalogai, atsakomybės klausimai. Gilėjanti surogacijos reiškinio teorinė refleksija, praktinis įgyvendinimas ir teisiniai ginčai išryškino daug teisinių problemų ir klausimų. Didžiausias diskusijas teisėje surogacija kelia dėl savo kontroversiškumo, balansavimo ties žmogaus teisių riba (prekybos žmonėmis, ypač vaikais, žmogaus kūno išnaudojimo komerciniais tikslais, vergovės ir priverstinio darbo), galimų neigiamų rizikų motinų ir kūdikių sveikatai, orumui, teisėtiems interesams. Pagrįstai galima kelti klausimą, ar ši praktika nedidina rizikos išnaudoti ekonomiškai, socialiai ir psichologiškai pažeidžiamiausias moteris? Ar įsipareigojimas išnešioti, pagimdyti ir perleisti kūdikį dera su laisvam informuotam sutikimui sveikatos priežiūros srityje keliamais reikalavimais? Kokiais atvejais ir ar apskritai toks nevaisingumo sprendimo būdas dera su geriausiais vaiko interesais? Ar siekis atliepti individualias reprodukcinės teisės pateisina galimas surogacijos neigiamas pasekmes? Koks geriausias atsakymas į šiuo metu pasaulyje plačiai paplitusios surogacijos ir iš jos kylančių rizikų kontrolę: absoliutus draudimas ar kuo išsamesnis teisinis reguliavimas? Bandymai atsakyti į šiuos klausimus prisidėjo prie platesnio surogacijos reiškinio supratimo ir teisinio reguliavimo pokyčių kai kuriose valstybėse bei įvairių tarptautinių iniciatyvų, tačiau temos kompleksiskumas reikalauja išsamesnių tyrimų.

---

26 Žr. Hilary Whiteman, „Surrogate mom vows to take care of, abandoned‘ twin“, *CNN*, rugpjūčio 7, 2014, <https://www.cnn.com/2014/08/04/world/asia/thailand-australia-surrogacy/index.html>.

27 Žr. Punteha van Terheyden, „Gay dads‘ £26,000 legal battle for custody of surrogate twins after mum refuses“, *Mirror*, sausio 11, 2020, <https://www.mirror.co.uk/news/uk-news/gay-dads-26000-legal-battle-21262527>.

28 Žr. Claudia Maniscalco, „Todo sobre la gestación, post-mortem‘ como la de Ana Obregón: ¿Se necesita tener pareja? ¿Es legal en España?“, *20 minutos*, balandžio 6, 2023, <https://www.20minutos.es/noticia/5116506/0/todo-la-gestacion-post-mortem-como-la-de-ana-obregon-se-necesita-tener-pareja-es-legal-en-espana/>.

29 Žr. Kevin Rawlinson, „Interpol Investigates, baby Factory‘ as Man Fathers 16 Surrogate Children“, *The Guardian*, rugpjūčio 23, 2014, <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2014/aug/23/interpol-japanese-baby-factory-man-fathered-16-children>.

30 Žr. Agnė Limantė, „Surogatinė Motinystė Pandemijos Metu“, *Teisė.Pro*, 2020 gegužės 16 d., <http://www.teise.pro/index.php/2020/05/16/surogatine-motinyste-pandemijos-metu/>.

Nors didesnėje pasaulio dalyje surogacija draudžiama, kai kur ši praktika reguliuojama gana liberaliai (pavyzdžiui, Ukrainoje, kai kuriose JAV valstijose). Dar kitose valstybėse dėl neigiamų patirčių komercinių surogacijos paslaugų teikimas ne valstybių piliečiams tam tikru metu buvo nutrauktas arba apribotas: pavyzdžiui, Indija 2013 m. uždraudė teikti surogacijos paslaugas homoseksualioms poroms ir vienišioms asmenims iš užsienio, o galiausiai, 2015 m., išvis atsisakė tarptautinės surogacijos praktikos; Tailandas tarptautinę komercinę surogaciją uždraudė 2015 m., 2016 m. – tai padarė Nepalas, o 2018 m. – Kambodža. Šią praktiką 2015 m. apribojo Meksika, 2022 m. – Rusija, o 2023 m. apie tokius ketinimus buvo paskelbęs ir Sakartvelas. Kai kuriose Afrikos valstybėse surogacijos praktika pradeda reguliuoti teisės aktais (pavyzdžiui, 2020 m. tai padarė Gana, nuo 2022 m. įstatymų leidžiamosios valdžios lygiu apie tai diskutuojama Ugandoje), siekiant, kad galėtų legaliai veikti ja užsiimančios agentūros ir vaisingumo klinikos³¹. JK legalios nekomercinės (altruistinės) surogacijos teisinis reguliavimas nuo 2019 m. bandomas keisti, įskaitant ir išlaidų kompensavimo surogatinei motinai griežtinimą³². Kanados, šiuo metu leidžiančios nekomercinę surogaciją, provincija Kvebekas svarsto leisti surogacijos paslaugomis naudotis užsienio piliečiams, apie tam tikrus teisinio reguliavimo pokyčius diskutuojama Kolumbijoje ir Ukrainoje. Taigi įvairiose valstybėse kylančios teisinės iniciatyvos vis perbraižo surogacijos paslaugų žemėlapi.

Tarptautinėje teisėje iki šiol nėra pasiektas konsensusas dėl surogatinės motinstės teisinio reguliavimo, tačiau nuogaustaujant dėl šios praktikos keliamų rizikų jau randasi tarptautinių iniciatyvų, siekiančių sureguliuoti bent kai kuriuos su surogacija susijusius aspektus globaliu mastu. Pavyzdžiui, Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos Nuolatinis biuras 2016 m. pradėjo organizuoti ekspertų grupės susitikimus, skirtus aptarti privatinės teisės problemas, susijusias su tarptautinėmis surogacijos sutartimis, ir yra inicijavęs bendro pobūdžio tarptautinės teisės instrumento dėl teisės į tėvystę, įgytą tarptautinės surogacijos būdu, pripažinimo, rengimą³³. Europos Tarybos lygiu nemažai įvairių ginčų, susijusių su iš surogacijos praktikos kilusiais teisiniais santykiais, pasitaikė ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje³⁴.

ES surogacijos teisinis reguliavimas paliktas valstybių narių nacionalinės teisės kompetencijai. ES valstybėse surogacijos praktika reglamentuojama įvairiai: nuo jos

---

31 Neįteisinus surogacijos, jos paslaugos gali būti teikiamos ir neoficialiai, ypač jei egzistuoja galimybė suteikti dirbtinio apvaisinimo paslaugas ne piliečiams. Taip surogacijos verslas *de facto* veikė, pavyzdžiui Ganoje, kur dėl nedetalaus ir liberalaus pagalbinio apvaisinimo reguliavimo ir dėl neegzistuojančio surogacijos teisinio reguliavimo, ši praktika ir taip buvo sėkmingai vykdoma profesionaliose vaisingumo klinikose (žr. Owusu Boamong ir kt., „Commercial Surrogacy: Invisible Reproductive Workers in Ghana“, *Global Labour Journal*, 14(2), 2023: 89-105).

32 „UK Surrogacy Law: History and Reform“, NGA Law, žiūrėta 2024 vasario 11 d., <https://www.ngalaw.co.uk/knowledge-centre/uk-surrogacy-law-history-reform/>.

33 „The Parentage/Surrogacy Project“, HCCH, žiūrėta 2020 rugpjūčio 20 d., <https://www.hcch.net/en/projects/legislative-projects/parentage-surrogacy>.

34 Žr. „European Court of Human Rights. Factsheet, 2018“, ECHR, žiūrėta 2020 rugpjūčio 13 d. https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Reproductive_ENG.pdf.

draudimo (pavyzdžiui, Ispanijoje, Italijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje) iki nekomercinės surogacijos leidimo (pavyzdžiui, Graikijoje, Portugalijoje). Kai kurių valstybių (pavyzdžiui, Čekijos) teisė apskritai atskirai nereglementuoja šios praktikos. Surogacijos paslaugų ribojimai ir dideli jų ekonominiai kaštai ES valstybėse didina tarptautinio reprodukcinio turizmo į trečiąsias šalis populiarumą. Kita vertus, trečiojoje šalyje surogacijos būdu gimę vaikai, nesant efektyvaus tėvystės pripažinimo mechanizmo numatytųjų tėvų kilmės šalyje, rizikuoja atsidurti teisinio netikrumo situacijoje, o tai kelia klausimų dėl geriausių vaikų interesų užtikrinimo. Projektą dėl tėvystės (įskaitant ir įgytą surogacijos būdu) pripažinimo visoje Europos Sąjungoje 2022 m. pristatė Europos Komisija, o 2023 m. parėmė Europos Parlamentas³⁵, tačiau kol kas diskutuojama dėl šios iniciatyvos tikslingumo.

Lietuvoje nacionaliniu lygiu didėjantį šios temos aktualumą rodo šalies parlamente iškelti klausimai dėl surogacijos teisinio reglamentavimo. Lietuvos Respublikos Seime 2020 m. birželio 25 d. priimta rezoliucija „Dėl visų formų surogacijos pasmerkimo“³⁶, kuria Seimo dauguma nusprendė išreikšti savo nepritarimą tiek atlygintinai, tiek ir neatlygintinai surogatinei motinystei ir paragino aukščiausias valstybės institucijas pasmerkti šią praktiką bei imtis veiksmų, stabdančių jos plitimą. Visgi nuo 2020 m. priimtose Seimo rezoliucijose nė vienas iš dokumente išreikštų raginimų nebuvo įgyvendintas. Atvirksčiai, po metų, 2021 m. rugsėjį, Seime užregistruotas įstatymo projektas³⁷, kuriuo siekta įteisinti nekomercinę surogatinę motinystę. Galiausiai projektas nebuvo priimtas, o surogatinės motinystės teisinio reguliavimo ir etiško klausimai valstybinių institucijų lygiu nebuvo plačiai aptarti ir įvertinti (pavyzdžiui, net ir Lietuvos bioetikos komitetas surogacijos problematiką tik pamini savo internetinio puslapio skiltyje³⁸, skirtoje dirbtinio apvaisinimo bioetinėms problemoms pristatyti). Visgi neabejotina, kad diskusijos dėl surogacijos Lietuvoje anksčiau ar vėliau atsinaujins. Tikėtina, kad tai gali nutikti prireikus praktinių sprendimų, pavyzdžiui, Lietuvos piliečiams siekiant surogatinės motinystės keliu užsienyje įgytos tėvystės pripažinimo ir gimusių vaikų registracijos šalies registruose³⁹.

---

35 „Recognition of parenthood: MEPs want children to have equal rights“, European Parliament, žiūrėta 2023 gruodžio 14 d., <https://www.europarl.europa.eu/news/sv/press-room/20231208IPR15786/recognition-of-parenthood-meps-want-children-to-have-equal-rights>.

36 „XIII-3160 Dėl visų formų surogacijos pasmerkimo“, LRS, žiūrėta 2020 rugpjūčio 4 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/d531a511ba9711ea9a12d0ada3ca61b?jfwid=-1819or94w2>.

37 „Lietuvos Respublikos pagalbinio apvaisinimo įstatymo Nr. XII-2608 pakeitimo įstatymo projektas“, LRS, žiūrėta 2023 rugpjūčio 12 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/854a5233213011ecad9fbbf5-f006237b?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=895ca20d-dd90-4713-a696-8c3ef2332570>.

38 „Bioetikos problemos“, Lietuvos bioetikos komitetas, žiūrėta 2024 sausio 21 d., <https://bioetika.lrv.lt/lt/bioetikos-problemos/dirbtinis-apvaisinimas/>.

39 Kaip analogija paminėtina tai, kad 2019 m. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas nagrinėjo klausimą, susijusį su tos pačios lyties asmenų – Lietuvos Respublikos piliečio ir Baltarusijos Respublikos piliečio – teise apsigyventi Lietuvoje. 2019 m. sausio 11 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 43 straipsnio 1 dalies 5 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ Teismas rėmėsi 2018 m. birželio 5 d. ESTT Coman („Teisingumo Teismo (didžioji kolegija)

Taigi pasaulinės ir nacionalinės tendencijos žmogaus reprodukcijos bei sveikatos teisės srityje rodo, kad surogatinės motinystės problematika ne tik nepraranda aktualumo, bet ir suponuoja tai, kad dėl įvado pradžioje įvardytų priešasčių netolimoje ateityje bus reikalingas išsamesnis surogacijos teisinis reguliavimas. Svarbiausia šio tyrimo **problema** yra susijusi su dėl gilaus surogacijos reiškinio prieštaringumo (pagalba susilaukti vaikų negalintiems (nenorintiems) to padaryti natūraliai *versus* rizikos moteriai ir vaikui, biomedicinos etikos principų pažeidimai) egzistuojančiu nevienareikšmiu šios praktikos vertinimu teisėje. Moksliniu tiriamuoju darbu siekiama nustatyti, kokie surogatinės motinystės teoriniai ir praktiniai aspektai lemia prieštaringą jos vertinimą ir kokios su šios praktika susijusios problemos yra aktualiausios tarptautinėje, ES ir nacionalinėje teisėje.

Tyrimo naujumas ir reikšmė. Vienas iš XXI amžiaus ypatumų yra tai, kad technologinė biomedicinos pažanga yra daug spartesnė nei mokslinė (teorinė, filosofinė) refleksija, gebanti šią pažangą vertinti, prognozuoti bei planuoti, ir, žinoma, lenkia teisinio reguliavimo pažangą. Atsižvelgiant į tai, kad kai kurios bioteisės ir bioetikos problemos Lietuvoje apskritai yra vis dar nepakankamai ištyrinėtos, lietuvių kalba parengtos mokslinės literatūros, kurioje būtų išsamiai išanalizuoti probleminiai surogatinės motinystės klausimai, labai mažai, o Lietuvos teisinis kontekstas beveik netyrinėtas. Nors ši tema minima kai kuriose Lietuvos universitetuose apgintose disertacijose (atskiros disertacijos ar monografijos surogacijos tema nėra), be to, randama mokslinių straipsnių, kuriuose aptariamos ir analizuojamos teisinės ar etinės reprodukcinių technologijų problemos, tačiau juose dažniausiai yra labai mažai, fragmentiškai ar vienpusiškai gilinamasi į surogacijos sampratą, kilmę, teisinio reguliavimo klausimus.

Jau minėtos ne taip seniai Lietuvoje užregistruotos ir viena kitai priešingos teisinės iniciatyvos dėl surogatinės motinystės atskleidė įstatymų leidėjų ir visuomenės⁴⁰ susidomėjimą šia tema bei realų poreikį teisės moksle reflektuoti surogatinės

---

2018 m. birželio 5 d. sprendimas byloje C-673/16 Relu Adrian Coman ir kt. prieš Inspectoratul General pentru Imigrări ir Ministerul Afacerilor Interne“. CURIA. <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=202542&pageIndex=0&doclang=lt&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=80527>) bylos suformuluotais principais šiuo klausimu ir pripažino, kad nors Lietuva, savo teisėje nėra suregulavusi tos pačios lyties asmenų santuokų, ji negali apriboti Sąjungos piliečio apsigyvenimo laisvės atsisakydama jo tos pačios lyties ne ES pilietybę turinčiam sutuoktiniui suteikti teisę apsigyventi savo teritorijoje.

40 Lietuviškuose naujienų portaluose buvo išpublikuota nemažai publicistinių straipsnių arba nuomonių surogacijos tema (pavyzdžiui, Domantė Platūkytė, „Surogatinė motinystė – vergovė ir gimdų nuomos rinka ar pagalba šeimoms?“, *LRT*, birželio 11, 2020, <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1187549/surogatine-motinyste-vergove-ir-gimdu-nuomos-rinka-ar-pagalba-seimoms>; Ramūnas Aušrotas, „Surogacija – moderni vergovės forma“, *Bernardinai*, birželio 25, 2020, <https://www.bernardinai.lt/surogacija-moderni-vergoves-forma/>; Rasa Baškiienė, „Surogatinė motinystė – ar kūdikio ir motinos ryšys nėštumo metu jau nebesvarbus?“, *Bernardinai*, spalio 21, 2021, <https://www.bernardinai.lt/surogatine-motinyste-ar-kudikio-ir-motinos-rysys-nestumo-metu-jau-nebesvarbus/>). Taip pat buvo sukurta peticija prieš surogacijos įteisinimą Lietuvoje: „Viešas kreipimasis: prieš surogacijos įteisinimą Lietuvoje (kvietimas pasirašyti)“, Laisvos visuomenės institutas, 2021 spalio 21 d., <https://laisvavisuomene.lt/viesas-kreipimasis-pries-surogacijos-iteisinima-lietuvoje-kvietimas-pasirasyti/>.

motinystės praktikos ir tėvystės, įgyjamos surogacijos būdu, pripažinimo problematiką. Kaip komentuo dama EŽTT praktiką įvairiose, įskaitant ir surogatinę motinystę, bylose pastebėjo D. Jočienė, „valstybė, atsižvelgdama į tokių bylų kontekste formuojamus žmogaus teisių apsaugos principus, turėtų apgalvoti ir savo poziciją, kaip ji elgtųsi, jei panašūs pažeidimai būtų nustatyti bylose prieš Lietuvą, ar kaip ji formuotų tam tikrą teisinę bazę panašiais klausimais“⁴¹. Gilesnis surogatinės motinystės kaip socialinio ir teisinio reiškinių suvokimas, jos ištakų, teisinio reglamentavimo ir etinių bei teisinių problemų analizė yra labai svarbi teisėkūrai, kad joje būtų tinkamai ir teisingai atliepiami dinamiški visuomenės, teisės bei medicinos pokyčiai, užtikrinamas geriausias žmogaus teisių (ypač moters ir vaiko) apsaugos lygis ir sudaromos sąlygos efektyviai spręsti kylančius teisinius ginčus.

Metodologiniu požiūriu tyrimas yra naujas tuo, kad jis, kaip ir būdinga tokiai kompleksiskai temai kaip surogatinė motinystė, yra tarpdisciplininis. Siekiant kuo išsamiau ją išanalizuoti, reikia pasitelkti įvairių disciplinų: teisės, filosofijos ir antropologijos, bioetikos, medicinos žinias.

Tyrimo objektas – surogacijos samprata ir jos teisinis reguliavimas.

Tyrimo dalykas – surogacijos reiškinių probleminiai aspektai, lemiantys teisinio reguliavimo sunkumus.

Tyrimo tikslas. Šio mokslinio tiriamojo darbo tikslas yra atskleisti surogacijos sampratą ir identifikuoti pagrindines surogatinės motinystės teisinio reguliavimo problemas.

Tyrimo uždaviniai. Nurodytam mokslinio tiriamojo darbo tikslui pasiekti yra iškelti ir suformuluoti šie penki uždaviniai, atitinkantys disertacinio darbo struktūrą:

1. Atlikti surogacijos sąvokos turinio, pagrindinių formų, istorinės raidos bei etinio vertinimo (feminizmo ir bioetiniu aspektais) analizę, kuri leistų išryškinti esminius surogacijos reiškinių bruožus.
2. Įvertinus surogacijos vietą tarptautinės teisės šaltiniuose, EŽTT praktikoje ir apibendrinus surogacijos tarptautinio teisinio reguliavimo iniciatyvas, nustatyti pagrindines surogatinės motinystės teisinio reguliavimo problemas tarptautinėje teisėje.
3. Apibrėžti surogacijos teisinio reguliavimo vietą Europos Sąjungos teisės šaltiniuose ir ESTT praktikoje.
4. Identifikuoti įvairių pasaulio ir Europos valstybių surogacijos teisinio reguliavimo ir įgyvendinimo ypatumus.
5. Išanalizuoti Lietuvos teisinį reglamentavimą, reikšmingą surogatinės motinystės praktikai, ir įvertinti pagrindines surogacijos teisinio reguliavimo iniciatyvas Lietuvos teisėje.

---

41 Danutė Jočienė, „Pagrindinės bylų prieš Lietuvą Europos Žmogaus Teisių Teisme pamokos. Kalinimo sąlygų problematika lietuviškose bylose“, iš *Dabarties iššūkiai teismams užtikrinant žmogaus teises* (Vilnius: Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, 2018), 118, <https://www.lvat.lt/doclib/cmpt0na-8p1cvh1kdg5gdhdgj4f8b3za2>.

Tyrimų apžvalga. Surogatinės motinystės tema Lietuvoje menkai tyrinėta⁴². Iš Lietuvos autorių bene daugiausia randama personalistiniam požiūriui atstovaujančių sveikatos teisės ir ypač bioetikos mokslininkų straipsnių, kuriuose apžvelgiami kai kurie žmogaus reprodukcijos ir reprodukcinės sveikatos priežiūros aspektai. Išskirtinai apie surogatinę motinystę Lietuvoje yra rašęs A. Narbekovas, kuris personalistinės bioetikos argumentais išryškino du pagrindinius šios praktikos probleminius aspektus: moters išnaudojimo pavojus⁴³ ir žalą vaikui⁴⁴. Šiuo požiūriu taip pat paminėtina A. Narbekovo, B. Obelenienės ir K. Pukelio monografija, kurioje mokslininkai analizavo tam tikrus asmens lytiškumo ir prokreacijos aspektus⁴⁵, A. Budreckis gilinasi į reprodukcijos ir prokreacijos sąvokų skirtumus⁴⁶. K. Meilius kartu su bendraautoriais⁴⁷ yra tyrinėjęs kai kuriuos reprodukcinę teisių aspektus ir biotechnologijų iššūkius vyro ir moters santuokai kaip institucijai. J. Juškevičius⁴⁸ savo straipsniuose yra analizavęs vaiko interesų pirmumo principą dirbtinio apvaisinimo kontekste, biotechnologijų keliamus iššūkius žmogaus orumui ir sveikatos srities teisiniam reglamentavimui, taip pat sveikatos teisės principų reikšmę teisėkūrai. Iš kitų mokslinių straipsnių lietuvių kalba paminėtinas E. Monstytytės⁴⁹ baudžiamosios teisės srities straipsnis, kuriame analizuojama, ar surogacija prilygintina prekybai žmonėmis. Apie biologinius ir socialinius

-
- 42 Iš magistro darbų paminėtini Brigita Uznytė, „Ar surogacijos neįteisinimas Lietuvos Respublikoje pažeidžia sutarties laisvės principą bei žmogaus teisę į privatų gyvenimą?“ (2019); Milda Bacytė, „Dirbtinio apvaisinimo teisinis reglamentavimas“ (2019); Evelina Monstytytė, „Ar atlygintinę surogaciją galima prilyginti prekybai žmonėmis?“ (2013); Kornelija Vaičkutė, „Ar surogacijos draudimas nepažeidžia teisės į privatų gyvenimą?“ (2017); Simona Stravinskaitė, „Ar surogatinė motina gali įgyti motinos teisės pagimdyto vaiko atžvilgiu?“ (2019); Sandra Šimanskytė-Palaimienė, „Ar surogacija nepažeidžia vaiko teisės žinoti savo tėvus ir jo interesų prioriteto principo?“ (2018). Kai kurie socialinės ir biologinės tėvystės aspektai, iš dalies susiję ir su nagrinėjama tema, apžvelgiami L. Šumskaitės disertacijoje „Vyrų tėvystės praktikos“ (žr. Lina Šumskaitė, „Vyrų tėvystės praktikos“ (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2014), <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:2190106/datastreams/MAIN/content>).
- 43 Žr. Andrius Narbekovas, „Surogatinė motinystė – moderni moterų išnaudojimo forma“, *Logos* 113 (2022): 193–200.
- 44 Žr. Andrius Narbekovas, „Surogatinės motinystės iššūkis vaiko orumui: nuo dovanos iki produkto“, *Logos* 111 (2022): 185–192.
- 45 Žr. Andrius Narbekovas, Birutė Obelenienė, ir Kęstutis Pukelis, *Lytiškumo ugdymo etika* (Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2008).
- 46 Žr. Arūnas Budreckis, „Žmogaus atsiradimas: tarp reprodukcijos ir prokreacijos“, *Soter* 8, 36 (2002): 143–153.
- 47 Žr. Kazimieras Meilius ir Andrius Narbekovas, „Biotechnologijos: pagalba ar iššūkis šeimai kaip institucijai?“, *Sveikatos mokslai* 2, 18 (2002): 84–91; Salomėja Dzekunskaitė ir Kazimieras Meilius, „Reprodukcinės teisės: sąvokos turinys ir ištakos“, *Soter* 86, 58 (2016): 69–85.
- 48 Žr. Jonas Juškevičius, „Vaiko interesų pirmumas dirbtinio apvaisinimo kontekste“, *Soter* 21, 49 (2007): 105–119; Jonas Juškevičius, „Biotechnologijų iššūkiai: nuo bioetikos link bioteisės“, *Sveikatos mokslai* 34, 3 (2004): 70–76; Jonas Juškevičius, „Teisės principų taikymas norminant sveikatos priežiūros sritį“, *Jurisprudencija*, 114, 12 (2008): 7–17.
- 49 Žr. Evelina Monstytytė, „Ar atlygintinę surogaciją galima prilyginti prekybai žmonėmis?“, *Teisės apžvalga* 1, 11 (2014): 39–76.

tėvystės aspektus pagalbinio apvaisinimo atveju yra rašiusi ir N. Sušinskaitė⁵⁰, taip pat G. Sagatys⁵¹, kai kuriuos probleminius surogacijos aspektus šeimos teisės vadovyje yra trumpai aptaręs V. Mikelėnas⁵².

Medicininiai, teisiniai ir etiniai surogacijos aspektai plačiau analizuoti užsienio mokslinėje literatūroje, iš kurios šiame tiriamajame darbe daugiausia bus remiamasi anglų ir ispanų kalbomis rašiusių mokslininkų įžvalgomis. Kai kurie surogacijos sampratos klausimai atskleisti D. Beeson ir kitų straipsnyje⁵³, Z. Berend⁵⁴, Y. Hibino⁵⁵, M. M. Tieu⁵⁶, L. Van Zyl ir R. Walker⁵⁷, A. Patel ir kitų⁵⁸, R. Deonandan⁵⁹, S. Mohapatra⁶⁰ straipsniuose, L. O. Gostin⁶¹ monografijoje. Istoriniai surogacijos aspektai aptariami atskiriems surogacijos aspektams skirtuose moksliniuose straipsniuose (E. Lamm⁶²,

-
- 50 Žr. Nastė Sušinskaitė, „Biologiniai ir socialiniai tėvystės aspektai pagalbinio apvaisinimo atveju“, *Jurisprudencija* 25, 1 (2018): 260–278, <https://doi.org/10.13165/JUR-18-25-1-11>.
- 51 Žr. Gediminas Sagatys, „Biologinės ir faktinės tėvystės santykio problema ir vaiko teisės“, *Jurisprudencija* 37, 29 (2003): 96–106.
- 52 Valentinas Mikelėnas, *Šeimos teisė* (Vilnius: Justitia, 2009), 340–345.
- 53 Diane Beeson, Marcy Darnovsky, ir Abby Lippman, „What’s in a Name? Variations in Terminology of Third-Party Reproduction“, *Reproductive Biomedicine Online* 31, 6 (2015): 805–814, <https://doi.org/10.1016/j.rbmo.2015.09.004>.
- 54 Zsuzsa Berend, „Surrogate Losses: Understandings of Pregnancy Loss and Assisted Reproduction among Surrogate Mothers“, *Medical Anthropology Quarterly* 24, 2 (2010): 240–262.
- 55 Yuri Hibino, „Ongoing Commercialization of Gestational Surrogacy Due to Globalization of the Reproductive Market before and after the Pandemic“, *Asian Bioethics Review* 14, 4 (2022): 349–361, <https://doi.org/10.1007/s41649-022-00215-4>; Yuri Hibino, „The advantages and disadvantages of altruistic and commercial surrogacy in India“, *Philosophy, Ethics, and Humanities in Medicine: PEHM* 18, 8 (2023), <https://doi.org/10.1186/s13010-023-00130-y>.
- 56 Matthiew M. Tieu, „Altruistic Surrogacy: The Necessary Objectification of Surrogate Mothers“, *Journal of Medical Ethics* 35, 3 (2009): 171–175.
- 57 Liezl Van Zyl ir Ruth Walker, „Beyond Altruistic and Commercial Contract Motherhood: The Professional Model“, *Bioethics* 27, 7 (2013): 373–381, <https://doi.org/10.1111/j.1467-8519.2012.01962.x>; Ruth Walker ir Liezl van Zyl, „Surrogate Motherhood and Abortion for Fetal Abnormality“, *Bioethics* 29, 8 (2015): 529–535, <https://doi.org/10.1111/bioe.12157>.
- 58 Ansha Patel, Pratap Kumar, ir P. S. V. N. Sharma, „“The Miracle Mothers and Marvelous Babies”: Psychosocial Aspects of Surrogacy – A Narrative Review“, *Journal of Human Reproductive Sciences* 13, 2 (2020): 89–99, https://doi.org/10.4103/jhrs.JHRS_33_20.
- 59 Raywat Deonandan, „Recent trends in reproductive tourism and international surrogacy: ethical considerations and challenges for policy“, *Risk Management and Healthcare Policy* 8 (2015): 111–119, <https://doi.org/10.2147/RMHP.S63862>.
- 60 Seema Mohapatra, „Stateless Babies & Adoption Scams: A Bioethical Analysis of International Commercial Surrogacy“, *Berkeley J. Int’l Law* 30, 2 (2012): 412–450.
- 61 Lawrence O. Gostin, *Surrogate Motherhood: Politics and Privacy* (Indiana University Press, 1990).
- 62 Eleonora Lamm, „Gestación por sustitución. Realidad y Derecho“, *InDret. Revista para el análisis del Derecho* 3 (2012): 1–49.

Guttman⁶³, E. Diaz Fernández⁶⁴, Y. Yanagihara⁶⁵, C. Ding⁶⁶, W. Ombelet ir J. Van Robays⁶⁷, B. Steinbock⁶⁸ ir kt.) ir monografijose (pavyzdžiui, N. Postgate⁶⁹, F. Merino⁷⁰). Ispanijos mokslininkų bioetinės ir teisinės įžvalgos yra įdomios dėl daugiau nei dešimtmetį (nuo maždaug 2011 m. iki 2023 m.) šalyje trukusių visuomenės diskusijų dėl surogatinės motinystės įteisinimo. Per šį laikotarpį šalyje išpublikuota nemažai akademinės literatūros. Surogatinės motinystės teisinio reguliavimo problemas analizavo A. Aparisi Miralles⁷¹, V. Belver⁷², L. Cabrera⁷³. Aptariant bioetinius aspektus darbe naudojamasi J. M. Burgos, šiuolaikinio autoriaus moderniojo ontologinio personalizmo temomis, straipsniais⁷⁴ ir monografija⁷⁵ ir italų bioetiko E. Sgreccia⁷⁶ bioetikos vadovėliu,

---

63 Frank M. Guttman ir Herta A. Guttman, „Historical Note on Embryo Transfer: 599 B.C. (with Apologies to Drs. Steptoe and Edwards)“, *Fertility and Sterility* 34, 5 (1980): 513–514, [https://doi.org/10.1016/S0015-0282\(16\)45148-4](https://doi.org/10.1016/S0015-0282(16)45148-4).

64 Estelly Díaz Fernández, „Gestión por sustitución o maternidad subrogada“, *IN IURE* 2, 5 (2015): 64–78.

65 Yoshie Yanagihara, „Reconstructing feminist perspectives of women’s bodies using a globalized view: The changing surrogacy market in Japan“, *Bioethics* 34 (2020): 570–577, <https://doi.org/10.1111/bioe.12758>; Yoshie Yanagihara, „The Practice of Surrogacy as a Phenomenon of ‘Bare Life’: An Analysis of the Japanese Case Applying Agamben’s Theory“, *Current Sociology* 69, 2 (2021): 231–248, <https://doi.org/10.1177/0011392120964893>.

66 Chunyan Ding, „Surrogacy litigation in China and beyond“, *Journal of Law and the Biosciences* 2, 1 (2015): 33–55, <https://doi.org/10.1093/jlb/lisu036>.

67 Willem Ombelet ir Johan Van Robays, „Artificial insemination history: hurdles and milestones“, *Facts, Views & Vision in ObGyn* 7, 2 (2015): 137–143.

68 Bonnie Steinbock, „Surrogate Motherhood as Prenatal Adoption“, *Law, Medicine and Health Care* 16 (1988): 44–50, <https://doi.org/10.1111/j.1748-720X.1988.tb01049.x>.

69 Nicholas Postgate, *Early Mesopotamia – Society and Economy at the Dawn of History* (London: Routledge, 1992).

70 Faith Merino, *Adoption and Surrogate Pregnancy* (Infobase Publishing, 2010).

71 Žr. Ángela Aparisi Miralles, „El principio de la dignidad humana como fundamento de un derecho global“, *Cuadernos de Bioética* 2, 24 (2013): 201–221; Ángela Aparisi Miralles, „Maternidad subrogada y dignidad de la mujer“, *Cuadernos de bioética* 28, 93 (2017): 163–176; Blanca Castilla de Cortázar, Ángela Aparisi Miralles, ir Miranda Miranda Novoa, *Los Discursos Sobre el Género: Algunas Influencias en el Ordenamiento Jurídico Español* (Valencia: Tirant Lo Blanch, 2017); José López Guzmán ir Ángela Aparisi Miralles, „Aproximación a la problemática ética y jurídica de la maternidad subrogada“, *Cuadernos de Bioética* 23, 78 (2012): 253–268.

72 Vicente Bellver, „¿Nuevas tecnologías? Viejas explotaciones. El caso de la maternidad subrogada internacional“, *Scio. Revista de filosofía* 11 (2015): 19–52, https://doi.org/10.46583/scio_2015.11.612.

73 Leticia Cabrera Caro, „El consentimiento libre: la trampa de la explotación femenina en la maternidad subrogada“, *Revista chilena de derecho* 46, 2 (2019): 527–553, <https://doi.org/10.4067/S0718-34372019000200527>.

74 Juan Manuel Burgos, „¿Qué es la bioética personalista? Un análisis de su especificidad y de sus fundamentos teóricos“, *Cuadernos de Bioética* XXIV, 1 (2013): 17–30.; Juan Manuel Burgos, „El personalismo ontológico moderno I. Arquitectónica“, *Quién: revista de filosofía personalista* 1 (2015): 9–27.

75 Juan Manuel Burgos, *Antropología: una guía para la existencia* (Madrid: Palabra, 2003).

76 Elio Sgreccia, *Manual de bioética* (México: Editorial Diana, 1999).

kuriame išsamiai atskleidžiama surogacijos problematika personalistinėje bioetikoje.

Surogatinės motinystės vertinimą feminizmo teorijoje analizavo F. Pérez Madrid⁷⁷, M. Albert⁷⁸, D. Dickenson⁷⁹, B. Rushing ir S. Onorato⁸⁰, G. Neyer ir L. Bernardi⁸¹, J. G. Raymond⁸², R. Klein ir kiti⁸³, o D. Bandelli⁸⁴ išsamiai apžvelgė pasaulio feministinių organizacijų pozicijas dėl surogatinės motinystės bei įvairius sociologinius ir teisinius šios praktikos aspektus. Isabel E. Lázaro González iniciatyva 2023 m. buvo išleistas surogacijai skirtas straipsnių rinkinys⁸⁵, kuriame ši tema aptariama remiantis įvairių disciplinų (įskaitant ir teisės) žiniomis. Reikšminga yra ir 2016 m. Kembridžo universiteto leidyklos apžvalga⁸⁶ surogacijos klausimais.

Analizuojant bendruosius surogatinės motinystės sampratos klausimus darbe naudojama tikslinė literatūra: žodynais (kalbų, teisės, bioetikos), vadovėliais, enciklopedijomis. Paminėtinos ir kai kurių bioetikos komitetų (UNESCO, Ispanijos bioetikos komiteto) nuomonės, Europos Sąjungos vyskupų konferencijų tarybos nuomonė apie surogatinės motinystės praktiką, kiti Katalikų Bažnyčios dokumentai. Tyrimo šaltiniai šioje disertacijoje yra ir įvairūs tarptautinių bei tarpvyriausybinių organizacijų, ES, Lietuvos ir kitų darbe aptariamų valstybių nacionalinės teisės aktai.

Taip pat šiame darbe analizuojami ir EŽTT bei ESTT sprendimai su surogacija

---

77 Žr. Francisca Pérez Madrid, „Maternidad subrogada y derechos de la mujer desde una perspectiva feminista“, *La Gestación Por Sustitución*, Adolfo Lucas Esteve (ed.) (Madrid: Dykinson, 2019), 191–214.

78 Marta Albert, „La explotación reproductiva de mujeres y el mito de la subrogación altruista: una mirada global al fenómeno de la gestación por sustitución“, *Cuadernos de Bioética* XXVIII, 2 (2017): 177–197; Marta Albert, „La maternidad altruista y la maternidad subrogada“, iš *La maternidad subrogada. Qué es y cuáles son sus consecuencias*, Nicolás Jouve (ed.), (Madrid: Editorial Sekotia, 2018), 114–145.

79 Donna Dickenson, *Property in the Body: Feminist Perspectives* (Cambridge: Cambridge University Press, 2017), 65–87, <https://doi.org/10.1017/9781316675984.006>.

80 Beth Rushing ir Suzanne Onorato, „Controlling the means of reproduction: Feminist theories and reproductive technologies“, *Humanity and Society* 27, 3 (2003): 393–413.

81 Gerda Neyer ir Laura Bernardi, „Feminist perspectives on motherhood and reproduction“, *Historical Social Research* 36, 2 (2011): 162–176, <https://doi.org/10.12759/hsr.36.2011.2.162-176>.

82 Janice G. Raymond, *Women as Wombs: Reproductive Technologies and the Battle over Women's Freedom* (Melbourne: Spinifex Press Pty. Ltd, 1994), <https://www.spinifexpress.com.au/shop/p/9781925581874>.

83 Renate Klein, *Surrogacy: A Human Rights Violation* (North Geelong: Spinifex Press, 2017).

84 Žr. Daniela Bandelli, *Sociological Debates on Gestational Surrogacy: Between Legitimation and International Abolition* (Springer Cham, 2021), <https://doi.org/10.1007/978-3-030-80302-5>; Daniela Bandelli, „Feminism and Gestational Surrogacy. Theoretical Reconsiderations in the Name of the Child and the Woman“, *Italian Sociological Review* 9, 3 (2019): 345–361; Daniela Bandelli ir Consuelo Corradi, „Abolishing or regulating surrogacy. The meanings of freedom according to Italian feminism“, *Salute e Società* XVIII, 1 (2019): 9–25, <https://doi.org/10.3280/SES2019-001002>; Daniela Bandelli, „Gestational surrogacy: Transnational procreative practice and work for women in contemporary society“, *Current Sociology Monograph* 69, 2 (2021): 146–157.

85 Isabel E. Lázaro González (ed.), *La gestación subrogada: Una mirada multidisciplinar* (Madrid: Sepin, 2023).

86 Eric Scott Sills, *Handbook of Gestational Surrogacy: International Clinical Practice and Policy Issues*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2016).

susijusiuose teisiniuose ginčuose. Iš EŽTT bylų paminėtinos Teismo rengiamose bylų santraukose pagal tematiką išskirtos bylos surogatinės motinystės tema: *Mennesson ir kiti prieš Prancūziją* ir *Labassee prieš Prancūziją, D. ir kiti prieš Belgiją, Paradiso ir Campanelli prieš Italiją*, EŽTT patariamoji nuomonė dėl teisinio ryšio tarp vaiko, gimusio pagal gestacinės surogacijos susitarimą užsienyje, ir sutartyje numatytos motinos pripažinimo nacionalinėje teisėje, *C ir E prieš Prancūziją, D prieš Prancūziją, Valdís Fjölfnisdóttir ir kiti prieš Islandiją, S.-H. prieš Lenkiją, A.L. prieš Prancūziją, A.M. prieš Norvegiją*, taip pat ESTT prejudiciniai sprendimai bylose *C. D. prieš S. T ir Z. prieš Vyriausybės departamentą, Bendruomenės mokyklos valdymo tarybą*.

Darbo struktūra. Šis mokslinis tiriamasis darbas sudarytas iš įvado ir penkių dalių.

Pirmoji dalis yra skirta surogacijos sampratos atskleidimui. Siekiant tai padaryti atlikta surogatinės motinystės sąvokos turinio, pagrindinių formų, istorinės raidos bei etinio vertinimo (feminizmo ir bioetiniu aspektais) analizė, leidusi išryškinti esminius surogacijos reiškinių bruožus.

Antroji darbo dalis skirta surogacijos teisinės problematikos tarptautinėje teisėje ir EŽTT sprendimuose analizei.

Trečiojoje dalyje tiriama surogacijos vieta ES teisėje ir ESTT praktikoje.

Ketvirtojoje darbo dalyje analizuojami įvairių pasaulio ir Europos valstybių surogacijos teisinio reguliavimo ir įgyvendinimo ypatumai ir problemos. Valstybės pasirinktos atsižvelgiant į jų išskirtinį teisinį reglamentavimą arba patirtį reguliuojant surogacijos paslaugas.

Penktoji darbo dalis skirta Lietuvos nacionalinės teisės aktams, reikšmingiems surogatinei motinystei, ir teisinio surogacijos reguliavimo iniciatyvoms apibendrinti ir įvertinti.

Ginamieji teiginiai:

1. Surogacija, ypač atlygintina (komercinė), yra glaudžiai susijusi su moters ir vaiko teisių bei teisėtų interesų pažeidimų rizika.
2. Net ir neatlygintinos (altruistinės) surogacijos dominuojantis teisinis reguliavimas ne visada iki galo užtikrina nekomercinį šios praktikos pobūdį, moters ir vaiko teisių bei teisėtų interesų apsaugą.
3. Kol tarptautiniu mastu vyksta diskusijos dėl optimalaus surogacijos teisinio reguliavimo, siekiant efektyvesnės surogacijos būdu gimusių vaikų teisių apsaugos, tėvystės, kilusios iš tarptautinės surogacijos, pripažinimas turėtų remtis tarptautinėmis sutartimis.

Tyrimo metodologija. Šis socialinių mokslų krypties disertacinis tyrimas yra teorinis-taikomasis. Rengiant šį darbą naudojami dokumentų analizės, istorinis, apibendrinimo, lyginamosios analizės, sisteminės analizės metodai.

Darbe pagrindinis yra dokumentų analizės metodas, kurio pagalba tiriami duomenys, kai dokumentai naudojami kaip pagrindiniai informacijos šaltiniai. Jis yra laikytinas svarbiausiuoju metodu atsižvelgiant į planuojamo atlikti mokslinio tyrimo objektą, iškeltą tyrimo tikslą bei uždavinius. Dokumentų analizės metodu atliekama tarptautinių, ES, įvairių valstybių nacionalinių teisės aktų, reglamentuojančių surogatinę

motinystę ar su ja susijusius aspektus, analizė, EŽTT ir ESTT praktikos surogacijos srityje analizė, mokslinėse monografijose ir straipsniuose, tarptautinių ir nevyriausybinų organizacijų dokumentuose pateikiamų duomenų analizė. Šis metodas tinkamiausias nustatinėjant surogatinės motinystės teisinio reglamentavimo ypatumus, tačiau apskritai yra reikšmingas visiems išskeltiems tyrimo uždaviniams įvykdyti.

Apibendrinimo metodas yra ypač reikšmingas visuose mokslinio teorinio pobūdžio darbuose. Kaip apibrėžiama metodologiją analizuojančioje literatūroje, šis metodas – tai reiškinių bendrųjų, esminių požymių ir savybių atspindėjimas⁸⁷. Moksliniame tiriamajame darbe naudojantis šiuo metodu įvertinami ir apibendrinami kitų mokslininkų atlikti tyrimai surogacijos klausimu, jų išvados. Šis metodas padeda apibendrinus visą naudotą literatūrą suformuluoti savus tyrimo teiginius, tarpines ir galutines išvadas.

Siekiant išanalizuoti surogatinės motinystės istorinius aspektus svarbus ir istorinis metodas – juo remiantis atskleidžiamos šios praktikos ištakos bei jos raidai reikšmingi įvykiai, teisės aktai ir reikšmingiausių teisinių bylų medžiaga.

Pirmasis darbo uždavinys, ta apimtimi, kiek ši praktika bus vertinama pagal tam tikrų bioetikos kryptių ir feminizmo idėjas, reikalauja taikyti kompleksinį tarpdisciplininio tyrimo metodą, kuris padeda integruoti „informaciją, duomenis, techniką, įrankius ar specializuotas žinių struktūras su tikslu pagerinti bazinį suvokimą ar išspręsti tam tikras problemas, kurių sprendimai peržengia vienos konkrečios disciplinos ar tyrimo srities praktikos lauko ribas“⁸⁸. Filosofinis-antropologinis šios praktikos vertinimas be tarpdisciplininio tyrimo metodo nebūtų įmanomas.

Sisteminės literatūros analizės metodas – remiantis juo galima išvesti bendras išvadas pagal kitų tyrimų duomenų sintezę. Metodas taikomas siekiant atskleisti nagrinėjamo reiškinių vidinę struktūrą, organizaciją, identifikuoti jo ryšius su kitais reiškiniais bei nustatyti veiksnius, kurie turi poveikį tiriamojo reiškinių genezei⁸⁹.

Lyginamosios analizės metodu gretinami ir vertinami duomenys apie įvairių istorinių laikotarpių surogacijos praktikas, surogacijos formas, taip pat duomenys apie skirtingų šalių surogatinės motinystės teisinę reguliavimą ir praktines patirtis. Metodas leidžia ne tik nustatyti skirtingų elementų skirtumus ir panašumus, bet ir įgyvendinti išskeltus darbo uždavinius aiškinant lyginamus duomenis, pateikiant vertinimus ir pasiūlymus.

---

87 Rimantas Tidikis, *Socialinių mokslų tyrimų metodologija* (Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003), 387.

88 „What is Interdisciplinary Research?“, US National Science Foundation, žiūrėta 2023 gruodžio 20 d., <https://new.nsf.gov/funding/learn/research-types/learn-about-interdisciplinary-research>.

89 Tidikis, *op. cit.*, 427.

1. SUROGATINĖS MOTINYSTĖS SAMPRATA

1.1. Surogatinės motinystės sąvoka

Prieš aptariant teisinius, etinius ir socialinius surogatinės motinystės aspektus verta išsiaiškinti jos sąvoką. Tiksliausia tai daryti pradedant nuo lingvistinės termino analizės remiantis lietuvių, lotynų ir kitų užsienio kalbų žodynais. Siekiant išsamiau išanalizuoti šio termino reikšmę taip pat bus pasitelkiami kiti specializuoti žodynai (etimologijos, bioetikos, tarptautinių žodžių, teisės) ir vadovėliai, Lietuvos ir kai kurių kitų valstybių teisės aktai.

Lietuvių kalboje kol kas dažniausiai vartojamas terminas „surogatinė motinystė“ sudarytas iš tarptautinio lotyniškos kilmės žodžio „surogatinė“ ir lietuviško žodžio „motinystė“. „Motinystė“ – bendresnio pobūdžio daiktavardis, Dabartinės lietuvių kalbos žodyne apibrėžiamas kaip „1. moters būklė nėštumo, gimdymo ir žindymo metu; motinos pareigos[...]. 2. motinos jausmas savo vaikams [...]. 3. buvimas motina [...]“⁹⁰. Motina ten pat apibrėžiama kaip „moteris savo vaikui“⁹¹. Taigi motinystė apima biologines funkcijas, pareigas, jausmą ir buvimą motina. Motinos sąvoka apibūdinama per moteriškos lyties asmens sąsają su „savu“ vaiku.

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas ir kiti įstatymai atskirai neįtvirtina motinos ar motinystės sąvokos. Visgi CK 3.139 straipsnis, numatantis „Vaiko kilmės iš motinos nustatymo“ sąlygas, nurodo, kad „vaiko gimimo pažymėjime motina nurodoma moteris, dėl kurios nekyla abejonų, kad ji pagimdė vaiką.“ Taigi motinystė, buvimas motina Lietuvos įstatymuose įtvirtintas siejant tai su gimdymo faktu (pagal romėnų teisės principus lot. „mater est quam gestatio demonstrat“ („motina yra ta, kuri pagimdė vaiką“) bei lot. „mater semper certa est“ („motina žinoma visada“)), preziumuojant, kad gimdymo faktas reiškia ir kraujo ryšį bei pagal jį suprantamą biologinį vaiko ir motinos santykį. Visgi aptariamose temose kontekste reikia turėti omenyje, jog pravartu skirti bent tris motinystės (ir žinoma, tėvystės) reikšmes. V. Mikelėnas išskiria teisinę, socialinę ir biologinę reikšmes⁹². Pastarosios ne visada sutampa: pagal teisinę reikšmę „vaiko motina ar tėvas yra tas asmuo, kurį teisė pripažįsta motina ar tėvu“, pagal socialinę reikšmę „vaiko tėvu ir motina gali būti laikomas tas asmuo, kuris faktiškai vykdo svarbiausias motinos ar tėvo funkcijas, pavyzdžiui, prižiūri ir auklėja vaiką“, o pagal biologinę reikšmę „vaiko motina ar tėvu laikomas tas asmuo, kuris biologiškai yra jo tėvas ar motina“⁹³. Pagalbinės reprodukcijos technologijų atveju motinystė ir tėvystė

90 „Motinystė“, Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, žiūrėta 2024 sausio 24 d., <https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas/motinyst%C4%97?paieska=motinyst%C4%97&i=ae5d8fae-fcbb-44d3-a870-de540d6037c3>.

91 „Motina“, Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, žiūrėta 2024 sausio 24 d., <https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas/motina?paieska=motina&i=f2d2d012-81fa-4ee6-98f8-bf5439888d0f>.

92 Valentinas Mikelėnas, *Šeimos teisė* (Vilnius: Justitia, 2009), 313.

93 *Ibid.*

pasižymi atskira problematika: jos metu tampa įmanoma „donorinė tėvystė ar motinystė“ (kai genetinė vaiko tapatybė sukuriama pasinaudojant lytinių donorų lytinėmis vyriškomis ar moteriškomis ląstelėmis), o surogatinės motinystės kontekste galima atskirti gestacinę (pagal vaiką išnešiojusios moters vaidmenį) nuo genetinės motinystės. Taigi akivaizdu, kad pagalbinės reprodukcijos technikos ženkliai keičia įprastą, tradicinį tėvystės ar motinystės suvokimą ir suponuoja atskiro teisinio reguliavimo poreikį.

Tyrinėjant žodžio „surogatinis(-ė)“ reikšmę ir kilmę iš lotynų kalbos, susiduriama su dviem žodžiais: „surrogare“ ir „subrogare“. Jungtiniame lotynų-lietuvių kalbų žodyne žodis „subrogare“ yra nurodomas kaip paaiškintas 2007 m. leidimo Kazimiero Kuzavinio lotynų kalbos žodyne. Čia jis reiškia „pasiūlyti perrinkti, išrinkti vietoje kito, papildyti įstatymą“⁹⁴. Kita vertus, veiksmažodis lietuvių kalboje „subrogare“ morfologiškai yra artimesnis prievolių teisėje vartojamam terminui, susijusiam su „subrogacija“, t. y. reikalavimo teisės perėjimu trečiajam asmeniui regresu tvarka. Ši institutą Lietuvos teisėje reglamentuoja Civilinio kodekso VI knygos VII skyriaus normos. „Surogacija“ surogatinės motinystės prasme morfologiškai atrodo artimesnis lotynų kalbos veiksmažodžiui „surrogare“, kuris Jungtiniame lotynų-lietuvių kalbų žodyne nurodomas kaip „subrogare“ alternatyva. Štai tokia „surrogare“ reikšmė randama 1936 m. Kazimiero Jokanto „Lotyniškai lietuviškame žodyne“: „apie pirmininkaujanti komicijose: pasiūlyti išrinkti ką vietoje kito, išrinkti ką vietoje kito“⁹⁵.

Kyla klausimas, kodėl nors „surrogare“ ir „subrogare“ yra sinonimiški lotynų kalboje (beje, K. Kuzavinio žodynas taip pat nurodo, kad „surrogo“ yra lygu „subrogo“⁹⁶), lietuviški iš jų išvesti terminai savo reikšme kiek skiriasi. Anglų kalboje „surrogacy“⁹⁷ ir „subrogation“⁹⁸ iš esmės atitinka lietuviškus analogus – surogatinę motinystę (surogaciją) ir subrogaciją. Kita vertus, kai kuriose kitose kalbose, pavyzdžiui, ispanų, surogatinė motinystė yra įvardijama vartojant būdvardį „subrogada“⁹⁹, kuris kilęs iš „subrogare“. Lotynų kalboje „sub-“ (kaip ir kiti jo variantai suc-, suf-, sug, sum-, sup-, sur-, sus- iš subs-, su-) vartojamas norint įvardyti „buvimą po ko, priklausymą kam“¹⁰⁰. Tokio fonetinio pasikeitimo priežastis glūdi lotynų kalbos gramatikoje: priešdėlio

---

94 „Subrogo“, Thesaurus Latino-Lituanicus, žiūrėta 2023 gruodžio 20 d., http://www.thesaurus.ff.vu.lt/?antraste_kirciuota=subrogo&antraste=subrogo&submit=Ie%C5%A1koti.

95 „Surrogo“, Thesaurus Latino-Lituanicus, žiūrėta 2020 rugpjūčio 17 d., http://www.thesaurus.ff.vu.lt/?antraste_kirciuota=surrogo&antraste=surrogo&submit=Ie%C5%A1koti.

96 Kazimieras Kuzavinis, *Lotynų-lietuvių kalbų žodynas* (Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1998), 840.

97 „Surrogacy“, Cambridge Dictionary, žiūrėta 2023 gruodžio 20 d., <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/surrogacy>.

98 „Subrogation lietuviškai“, Angluzodynas.lt, žiūrėta 2023 gruodžio 20 d., <https://www.angluzodynas.lt/vertimas/subrogation>.

99 „Definición de gestión subrogada“, Real Academia Española, žiūrėta 2023 lapkričio 12 d., <https://dpej.rae.es/lema/gestaci%C3%B3n-subrogada>.

100 Jonas Dumčius, Kazimieras Kuzavinis, ir Ričardas Mironas, *Elementa latīna : vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams* (Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2010), 117.

„sub-“ transformacija į „sur-“ įvyko dėl asimiliacijos¹⁰¹ (o tai rodo istoriškai vėlesnį lotynų kalbos raidos etapą¹⁰²). Taigi ir „surrogare“ yra istoriškai vėlesnis „subrogare“ variantas, o skirtingos kalbos skirtingais laikotarpiais adaptavo vieną arba kitą šio žodžio variantus.

Internetinis etimologijos žodynas¹⁰³ teikia dar daugiau įžvalgų ir nurodo, kad „surogacijos“ termino istorija siekia XV a. Minėtas veiksmažodis reiškia „padėti kito vietoje, pakeisti“ ir yra sudarytas iš lotyniško priešdėlio „sub“, reiškiančio „vietoje ko nors, po“ bei tos pačios kalbos veiksmažodžio „rogare“ – „prašyti, siūlyti“, padaryto iš perkeltinės veiksmažodžio prasmės „ištiesti ranką“ pagal šaknį „reg-“ „judėti tiesia linija“. Pasak žodyno sudarytojų, kaip būdvardis „surogatinis“ žinomas nuo maždaug 1630-1640 metų, tačiau surogatinės motinos, kaip apvaisintą kitos moters kiaušialąstę išnešiojančios moters, prasme šis žodis vartojamas nuo 1978 m.

Žodis „surogatinis“ Lietuvių kalbos žodyne¹⁰⁴ aiškinamas kaip „netikras, dirbtinis, suklastotas“. Tarptautinių žodžių žodynas pateikia tokį žodžio „surogatas“ (lot. „surrogatus“ – pasiūlytas vietoj kito) išaiškinimą: „1. dirbtinis kurio nors daikto pakaitalas; 2. falsifikuotas maisto produktas“¹⁰⁵. Tuo tarpu surogacija (lot. „surrogo, subrogo“ – išrinkti vietoj kito, papildyti) aiškinama kaip „civilinis sandoris, pagal kurį moteris įsipareigoja pastoti ir pagimdytą kūdikį atiduoti kitai šeimai, atsisakydama savo motinystės teisių“¹⁰⁶. Dabartinės lietuvių kalbos žodyne¹⁰⁷ randamas tik terminas „surogatas“ ir jis turi tik vieną reikšmę: „dirbtinis daikto pakaitalas“.

Taigi aiškinamuosiuose kalbos žodynuose surogacija dažniausiai siejama su pakeitimu, dirbtiniu pakaitalu. Galima daryti išvadą, kad dėl to, jog pastojimas, vaiko išnešiojimas ir pagimdymas yra laikomi išskirtinai motinystei priskiriamomis biologinėmis funkcijomis, moteris, kuri pastoja nesiekdama po vaiko gimimo būti laikoma socialine motina ir faktiškai rūpintis vaiku, atlieka tik dalinį – pakaitinį, dirbtinį, netikrą motinos vaidmenį.

Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje surogatinė motinystė (nurodomas ir sinonimas „pakaitinė motinystė“) yra įvardijama kaip „donorystės forma, kai moteris įsipareigoja pastoti bei išnešioti vaisių ir pagimdytą naujagimį atiduoti jo norinčiai porai atsisakydama į jį motinystės teisių. Naudojami pakaitinės motinystės būdai: moteris išnešioja kitos poros kūdikį (žmonos kiaušinėlis apvaisinamas laboratorijoje vyro sperma ir įsodinamas į pakaitinės motinos gimdą) arba pakaitinė motina apvaisinama kūdikio susilaukti norinčios šeimos vyro. Dėl pakaitinės motinystės pasirašoma sutartis, kurioje

101 „Sub - Forcellini“, Lexica, žiūrėta 2023 lapkričio 23 d., <http://www.lexica.linguax.com/forc.php?searchedLG=sub>.

102 Žr. Dumčius, Kuzavinis, ir Mironas, *supra note* 100: 113.

103 „Surrogate“, Etymonline, žiūrėta 2023 spalio 12 d., <https://www.etymonline.com/word/surrogate>.

104 „Surogatinis reikšmė“, Lietuvių kalbos žodynas, žiūrėta 2020 birželio 29 d., <https://www.lietuviuzodynas.lt/zodynas/Surogatinis>.

105 „Surogatas“, Tarptautinių žodžių žodynas, žiūrėta 2023 gruodžio 20 d., <https://tzz.lt/s/surogatas/>.

106 *Tarptautinių žodžių žodynas* (Vilnius: Alma littera, 2013), 786.

107 *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* (Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2012), 773.

pakaitinė motina atsisako visų teisių į naujagimį, o būsimi tėvai įsipareigoja apmokėti su nėštumu ir gimdymu susijusias išlaidas, pasiimti naujagimį nepaisant jo sveikatos būklės. Atlyginimas pakaitinei motinai už išnešiojimą sutartyje nurodomas ne visada, nes kai kuriose pakaitinę motinystę įteisinusiose valstybėse [...] pripažįstama tik altruistinė pakaitinė motinystė [...]. Pakaitine motinyste dažniausiai naudojasi asmenys, dėl medicininių priežasčių negalintys turėti vaikų. 21 amžiaus pradžioje pakaitine motinyste pradėta naudotis ir dėl kitų priežasčių (pavyzdžiui, dėl nėštumo nenorinčios susigadinti išpuoselėtos figūros moterys, homoseksualios poros)¹⁰⁸. Toks surogacijos apibūdinimas pasižymi tam tikrais netikslumais (pavyzdžiui, naudojamos „vyro“ ir „žmonos“ kategorijos ne visada aktualios, nes kartais lytinės gametos priklauso nesusituokusiai porai arba yra trečiojo asmens (donoro)¹⁰⁹, be to, ne visada pasirašoma sutartis arba numatomas išlaidų atlyginimas), bet šiuo atveju verta sustoti ties dviem svarbiais aspektais. Visų pirma, atkreiptinas dėmesys, kad enciklopedijoje surogacija yra įvardijama kaip „donorystės forma“ (lot. „donare“ – dovanoti). Pažymėtina, kad toks apibūdinimas visiškai nesuderinamas su komercine, t. y. atlygintina, surogacija. Galbūt jis tiktų kalbant apie neatlygintą surogaciją, kai gestacinė motina gauna tik dėl nėštumo ir gimdymo patirtų išlaidų kompensaciją arba negauna jokios kompensacijos, bet net ir dėl šios praktikos vertinimo kaip „donorystės“ kyla probleminių klausimų, kurie išsamiau bus aptarti 1.2 skyriuje analizuojant atlygintą ir neatlygintą surogacijos formas.

Antrasis aspektas yra susijęs su aukščiau minėto retesnio termino „pakaitinė motinystė“ vartojimu. Įdomu pastebėti, kad vienoje iš Valstybinės lietuvių kalbos komisijos konsultacijų banko konsultacijų VLKK pastebi, jog „terminai „surogatinė motina, surogatinė motinystė“ yra teiktini. Senesniuose šaltiniuose, pvz., Europos terminų žodyne „Eurovoc“ siūlyta angl. „surrogate mother“ pakaitū (išnešiojusioji motina, skolintoji motina, pakaitinė motina), tačiau jie neprigijo¹¹⁰. VLKK taip pat pažymi, kad Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje junginiai „pakaitinė motinystė“ ir „surogatinė motinystė“ teikiami kaip sinonimai, o terminų bazėje IATE teikiama tik „surogatinė

---

108 „Pakaitinė motinystė“, Visuotinė lietuvių enciklopedija, žiūrėta 2023 liepos 30 d., <https://www.vle.lt/straipsnis/pakaitine-motinyste/>.

109 Neretai kvestionuojama lytinių gametų donorystės koncepcija. Visų pirma, donorystė yra neatlygintina, o lytinių gametų atvejais, taip būna ne visada. Be to, kai kurie autoriai kritikuoja tokią donorystės formą, kai „dovanojamas“ elementas yra neatsiejamas nuo genetinės kito asmens tapatybės. Donorystė šiuo atveju reiškia genetinę „tėvystę“ arba „motinystę“, o tai nėra tas pats kaip organų ar, pavyzdžiui, kraujo donorystė, kai donoro veiksmas nepadaro jo recipiento giminaičiu ir neleidžia sukurti naujos gyvybės. Visgi šiame darbe dėl terminologinio konsensuso yra vartojamas lytinių ląstelių (gametų) „donoro“ terminas. Be to, šis tyrimas nekelia tikslo išanalizuoti lytinių gametų donorystės etinius ir teisinius aspektus, apsiribojant donoro anonimiškumo, kaip galimai su geriausiai vaiko interesais nesusuderinamo principo, paminėjimu. Į lytinių ląstelių „donorystės“ probleminius aspektus dėmesį atkreipia Andrius Narbekovas (žr. Andrius Narbekovas, „Surogatinės motinystės iššūkis vaiko orumui: nuo dovanos iki produkto“, *Logos* 111 (2022): 189–190).

110 „Konsultacijų bankas“, Valstybinė lietuvių kalbos komisija, žiūrėta 2023 birželio 30 d., <http://www.vlkk.lt/konsultacijos/2041-surogatine-motina>.

motina“, „surogatinė motinystė“¹¹¹. Vertinant terminų paplitimą internetiniuose šaltiniuose, „pakaitinė motinystė“ yra retesnis už „surogatinę motinystę“ ar jos sinonimą „surogaciją“, o „išnešiojusioji motina“ arba „skolintoji motina“ sutinkami gana retais atvejais¹¹².

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad ne tik lietuvių, bet ir kitose kalbose randama skirtingų „surogatinės motinos“ sinonimų. Anglų kalboje priskaičiuojama jų daugiau nei 20, o tėvams, kurie siekia surogacijos būdu susilaukti kūdikio, įvardyti yra daugiau nei 10 galimybių, tad konkretaus termino pasirinkimas gali priklausyti nuo ideologinės perspektyvos, studijų srities, kurios kontekste yra kalbama apie šį reiškinį, nuo kultūrinių ir net geografinių priežasčių¹¹³. Pavyzdžiui, angliškai surogatinę motiną skirtinguose kontekstuose galima įvardyti kaip „gestacinę nešiotoją“ (angl. „gestational carrier“), „pagal sutartį pastojusią moterį“ (angl. „contract pregnant woman“), „surogatinę darbuotoją“ (angl. „surrogate worker“), „samdomas iščias“ (angl. „hired womb“) ir net „pilvelio mamytę“ (angl. „tummy mummy“).

Kalbant apie termino „surogatinė motinystė“ alternatyvas, paminėtina Ispanijos bioetikos komiteto nuomonė, paskelbta 2017 m., kai šalyje vyko diskusijos dėl altruistinės surogacijos įteisinimo. Komitetas savo ataskaitoje sukritikavo tokius ispanų kalboje paplitusius terminus kaip „nuomojamos iščios“ (isp. „vientres de alquiler“), „pakaitinė motinystė“ (isp. „maternidad por sustitución“), „surogatinė gestacija“ (isp. „gestacion subrogada“). Komitetas atkreipė dėmesį į tai, kad surogacijos atveju kalba eina ne apie iščią nuomą, o apie „išnuomotą motiną“, kadangi kūdikiui išnešioti yra pasamdomas asmuo (ne jo gimda). Taip pat, komiteto nuomone, neatrodo teisinga kalbėti apie „pakaitinę motinystę“, nes motinystė nėra pakeičiama: egzistuoja genetinė motinystė (motina, iš kurios gaunama lytinė gameta – kiaušialąstė) ir fiziologinė motinystė (išnešiojanti motina). Kita vertus, vadinant šią praktiką „pakaitine gestacija“ arba „surogatine gestacija“ yra nuslepiamas žodis „motinystė“¹¹⁴. Taigi komitetas nepritarė, kad praktikos pavadinimas būtų siejamas išskirtinai tik su reprodukcinės funkcijos atlikimu atsiribojant nuo tokią paslaugą teikiančio asmens ir išskirtinio motinystės ryšio tarp vaiko ir jį išnešiojančio asmens.

Kritikuodamas minėtus sinonimus Ispanijos bioetikos komitetas pavadino juos eufemizmais (gr. „euphēmismos“ – „geras kalbėjimas, švelnesnis pasakymas“), kurių

---

111 „Konsultacijų bankas“, *supra note* 110.

112 Išvada padaryta remiantis Google paieškos sistemoje pagal raktinius žodžius „pakaitinė motinystė“ ir „surogatinė motinystė“, „surogacija“ randamų duomenų santykiu 2024 m. balandžio 1 d. „Pakaitinė motinystė“ randama mažiau nei 700 įrašų, „surogatinė motinystė“, „surogacija“ – beveik 3,5 tūkst., „išnešiojusioji motina – mažiau nei 300 įrašų (pažymėtina, kad šio žodžių junginio kontekstas gali skirtis nuo surogacijos), „skolintoji motina“ – 9 įrašai.

113 Žr. Diane Beeson, Marcy Darnovsky, ir Abby Lippman, „What’s in a Name? Variations in Terminology of Third-Party Reproduction“, *Reproductive Biomedicine Online* 31, 6 (2015): 808-809, <https://doi.org/10.1016/j.rbmo.2015.09.004>.

114 Comité de Bioética de España, „Informe del Comité de Bioética de España sobre los aspectos éticos y jurídicos de la maternidad subrogada“, 2017 gegužės 16 d., <https://www.bioeticaweb.com/wp-content/uploads/2017/05/maternidadCB.pdf>.

reikšmę ir prasmę kalbant apie bioetinio pobūdžio temas pravartu aptarti kiek išsamiau. Lingvistikoje kalbos vienetų reikšmės, tų reikšmių sisteminius ryšius ir kitimą tiria kalbotyros šaka, vadinama semantika¹¹⁵. Bioetikoje, kuri pasižymi refleksija itin jautriais žmogiškosios realybės – asmens gyvybės, sveikatos, kūno integralumo – klausimais, du tą patį reiškinių nurodantys terminai gali padėti išryškinti arba sušvelninti tam tikrą nagrinėjamo reiškinio ypatybę, etinį vertinimą: pavyzdžiui, „abortas“ arba „nėštumo nutraukimas“, „dirbtinis apvaisinimas“ arba „pagalbinis apvaisinimas“, „eutanazija“ arba „ori mirtis“. Neretai vienas žodis kito atžvilgiu yra eufemizmas – „neutralus žodis (tropas) arba posakis, pavartotas vietoje nešvankaus, šiurkštaus ar keliančio baimę“¹¹⁶. Kaip pažymima UNESCO bioetikos žodyne, „eufemizmai sukuriami per sąvokų plėtimą, semantinius šuolius, metaforinį ar fonetinį iškraipymą. Eufemizmai atlieka naudingą bioetinę funkciją: padeda išvengti įžeidimo ir sumažina nemalonias psichologines asociacijas su baisiomis ar gedulingomis situacijomis, tokiomis kaip mirtis. Vis dėlto, eufemizmai taip pat vartojami apgaudinėjant arba reklamuojant, kai politikoje reikia pridengti trikdančias sąvokas ir praktikas [...]“¹¹⁷. Taigi natūralu, kad skirtingo pobūdžio kontekstuose ir diskusijose surogacijos tema taip pat stengiamasi pasitelkti vienokią ar kitokią terminologiją („išsčių nuoma“, „pilvelio mamytė“, „skolintoji motina“). Pavyzdžiui, „pakaitinės motinystės“ terminas yra neutralus, leidžia nutylėti dirbtinumo elementą, todėl manytina, kad jo vartojimas dažniau (nors ir ne visada) gali būti susijęs su polinkiu šią praktiką vertinti labiau teigiamai nei neigiamai. Kita vertus, taip pat toks terminas gali atrodyti priimtinesnis dėl to, kad leidžia išvengti tarptautinio žodžio „surogatinis“ vartojimo. Sinonimų parinkimas gali atspindėti skirtingą požiūrį į reiškinį. Visgi sutiktina su kai kuriais autoriais, kurie pabrėžia, jog nereiktų pagal surogacijos terminologijos vartojimą aklaui spręsti apie kalbančiojo poziciją – verčiau būti jautriems efektyviam terminologijos vartojimui, nes svarbiau už atskirus žodžius yra diskusijos ir dialogas su skirtingai mąstančiais¹¹⁸.

Kadangi pakaitalų lietuvių kalboje priimtai terminologijai vartojimas gali kelti painiavą ir diskusijas dėl bandymo pabrėžti vienokią ar kitokią poziciją, šiame darbe tikslingai ir nuosekliai vartojami „surogatinės motinystės“ ir jos sinonimo „surogacijos“ terminai, kaip šiuo metu lietuvių kalboje labiausiai paplitę ir lingvistiškai teiktiniausi. Asmenys, kuriems surogatinė motina yra sutikusi perduoti išnešiotą ir pagimdytą vaiką šiame tyrime vadinami sutartyje numatytaisiais tėvais arba numatytaisiais tėvais (angl. „intended parents“).

Jau minėtame UNESCO bioetikos terminų žodyne surogatinė motina yra apibrėžiama kaip „moteris, kuri yra dirbtinai apvaisinama sperma arba embrionu, ir išnešioja

---

115 „Žodžio semantika reikšmė“, Lietuvių kalbos žodynas, žiūrėta 2020 rugpjūčio 5 d., <https://www.lietuviuzodynas.lt/terminai/Semantika>.

116 „Žodžio eufemizmas reikšmė“, Lietuvių kalbos žodynas, žiūrėta 2023 lapkričio 22 d., <https://www.lietuviuzodynas.lt/terminai/Eufemizmas>.

117 „UNESCO/IUBS/EUBIOS Bioethics Dictionary“, Eubios, žiūrėta 2023 gruodžio 18 d., <https://www.eubios.info/biodict.htm#s>.

118 Beeson, Darnovsky, ir Lippman, *supra note* 113: 812.

embrioną su intencija perleisti vaiką gimimo metu¹¹⁹. Šiame žodyne surogacija minima šalia pagalbinės reprodukcijos technologijų kaip kartais papildomai reikalinga procedūra. Merriam-Webster žodyne surogatinė motina apibrėžiama kaip „moteris, kuri tampa nėščia dėl dirbtinės inseminacijos arba dėl *in vitro* apvaisinto kiaušinėlio implantacijos su tikslu išnešioti vaisių kitam asmeniui ar asmenims“¹²⁰. Teisės žodynuose surogatinės motinos, surogacijos terminas sutinkamas, tačiau neretai jo apibrėžimas nebūna labai išsamus ir tikslus. Pavyzdžiui, „The Longman“ teisės žodynas „surogatinę motiną“ apibrėžia kaip „moterį“, kuri išnešioja vaiką pagal sutartį, sudarytą prieš pradėdant nešioti vaiką, ir sudarytą dėl bet kokio vaiko, išnešiojamo siekiant jį perduoti, o tėvystės teisėmis leisti naudotis kitam asmeniui ar asmenims“¹²¹. „Collins“ teisės žodyne surogacija apibrėžiama kaip „moters, kuriai sumokama už tai, kad išnešiotų susituokusiai, negalinčiai turėti vaikų porai, vaiką, vaidmuo“¹²². Akivaizdu, kad „Collins“ teisės žodynas šį reiškinį interpretuoja pernelyg siaurai ir sieja surogacijos paslaugų naudojimą tik su užsakovais, kurie yra „susuokusi pora“ ir „negali turėti vaikų“. Be to, pagal tokį apibrėžimą altruistinė surogacija eliminuojama iš apibrėžties lauko, apeliuojama tik į komercinę surogaciją. „Black’s“ teisės žodyne surogacija apibrėžiama abstrakčiau, universaliau: „1. veiksmas, kai tam tikros funkcijos atliekamos už kitą asmenį. 2. procesas, kai už kitą asmenį išnešiojamas ir pagimdomas vaikas“¹²³. Žodynas surogatinę motinystę skirsto į gestacinę ir tradicinę. Oksfordo teisės žodynas surogaciją apibrėžia tiksliau nei kiti žodynai, įvardydamas tai, kaip „susitarimą, kuriame moteris („išnešiojančioji motina“) sutinka pagimdyti vaiką ir perduoti jį gimimo metu kitam asmeniui ar asmenims („užsakantiems tėvams“)¹²⁴.

Lietuvos teisės mokslininkai taip pat yra pabandę apibrėžti surogaciją. V. Mikelėno teigimu, „surogatinė motina – tai moteris, atlygintinai ar neatlygintinai sutinkanti būti dirbtinai apvaisinta būsimo vaiko tėvo sperma, kai jo paties žmona negali pastoti ir išnešioti vaisiaus“¹²⁵, o surogacija – tai metodas, „naudojamas kaip įsivaikinimo alternatyva ir kaip būdas turėti kūdikį, kuris būtų genetiškai artimas nors vienam iš vaiką auginančios šeimos vaikų“¹²⁶. Visgi šiandiniame kontekste tokie apibrėžimai jau yra per siauri, turint omenyje, kad surogacijos paslaugomis naudojasi ne tik sutuoktiniai, o šio metodo pagalba susilaukiama nebūtinai genetiškai artimų vaikų. G. Sagatys surogaciją yra įvardijęs kaip vieną iš pagalbinės reprodukcijos, pasinaudojant dirbtiniu apvaisinimu, siekiant vėliau perduoti kitiems asmenims teisinį vaiko tėvų statusą, formų

119 „UNESCO/IUBS/EUBIOS Bioethics Dictionary“, *supra note* 117.

120 „Surrogate Mother“, Merriam-Webster Dictionary, žiūrėta 2023 lapkričio 21 d., <https://www.merriam-webster.com/dictionary/surrogate%20mother>.

121 *The Longman Dictionary of Law*, 7th. ed. (Pearson Education, 2007), 564.

122 William J. Stewart, *Collins Dictionary of Law* (Glasgow, 2006), 419.

123 *Black’s Law Dictionary*, 9th ed. (West: Thomson Reuters Business, 2009), 1682.

124 Jonathan Law ir Elizabeth Ann Martin, sud., *A Dictionary of Law* (Oxford: Oxford University Press, 2013), 538.

125 Mikelėnas, *supra note* 92: 340.

126 *Ibid.*

ir išskyręs pagrindines surogacijos rūšis: tradicinę bei gestacinę surogaciją¹²⁷. Kaip bus analizuojama 1.2 skyriuje, surogacijos formų galima išskirti ir daugiau.

Lietuvos teisėje surogatinės motinystės apibrėžimas įtvirtintas per šios praktikos draudimą, nustatytą 2016 m. priimtame Pagalbinio apvaisinimo įstatymo 11 straipsnyje „Surogacijos draudimas“: „civiliniai sandoriai, kai viena moteris įsipareigoja pastoti, išnešioti ir pagimdžiusi perduoti kitam asmeniui ar asmenims kūdikį, atsisakydama savo motinystės teisių į pagimdytą vaiką (surogacija), yra niekiniai ir negalioja“¹²⁸. Prancūzijoje, kuri taip pat draudžia surogaciją, Civilinis kodeksas nuo 1994 m. numato, kad „bet koks susitarimas dėl prokreacijos ar gestacijos kito naudai yra negaliojantis“¹²⁹. Pavyzdžiui, nekomercinę surogaciją leidžiančioje Graikijoje surogacijos sandoris apibrėžiamas deskriptyviai, t. y. nurodant ir aprašant kriterijus, kuriais remiantis sandoris yra galiojantis. Oficialiai Graikijoje leidžiama tik neatlygintina surogacija, kai surogatinė motina nėra biologiškai susijusi su išnešiojamu kūdikiu, o prieš tai tokį susitarimą su visais iš jo išplaukiančiais padariniais (tėvystės perėmimu) patvirtina teismas. Nekomercinę surogaciją leidžiančios Jungtinės Karalystės įstatymuose surogacijos susitarimas apibrėžiamas per surogatinės motinos sąvoką. „Surogatine motina“ yra laikoma „moteris, kuri išnešioja vaiką pagal susitarimą: a) sudarytą prieš jai pradėdant nešioti vaiką ir b) sudarytą siekiant, kad bet koks pagal susitarimą išnešiojamas vaikas būtų perduotas kitam asmeniui ar kitiems asmenims ir jie (kiek tai įmanoma) prisiimtų tėvystės įsipareigojimus“¹³⁰. Toliau teisės akte yra pateikiami reikalavimai surogacijos sandoriui. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad JK įstatyminė surogatinės motinystės samprata apima ir tėvystės įsipareigojimų prisiėmimą. Turint omenyje tai, kad naujas subjektas (vaikas) atsiranda iš tam tikro sandorį inicijuojančių asmenų poreikio (tapti tėvais vaiko atžvilgiu) ir dėl jų ketinimų prisiimti atsakomybę už gimusį vaiką, apibrėžiant surogaciją racionalu paminėti (ir kiek įmanoma, teisės aktuose apibrėžti) ir tėvystės prisiėmimo faktą.

Taigi turint omenyje anksčiau aptartus surogatinės motinystės sąvokos elementus galima suformuluoti bendro pobūdžio surogacijos apibrėžimą: *tai susitarimas, kai viena moteris įsipareigoja pastoti, išnešioti ir pagimdžiusi atsisakyti savo motinystės teisių į pagimdytą vaiką ir perduoti jį iš anksto (prieš pagalbinio apvaisinimo procedūrą) numatytam asmeniui ar asmenims, siekiantiems prisiimti tėvystės teises ir pareigas vaiko atžvilgiu*. Toks bendro pobūdžio surogacijos sąvokos apibrėžimas gali būti modifikuojamas pagal pageidaujamą surogatinės motinystės formą (pavyzdžiui, atlygintinos arba neatlygintinos, gestacinės ar tradicinės) ir sutinkamai su kitais reikalavimais, keliamais, pavyzdžiui, pagalbiniam apvaisinimui. Kaip aiškėja, specializuotuose

---

127 Gediminas Sagatys, *Vaiko teisė ir šeimos ryšius* (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006), 85.

128 „XII-2608 Lietuvos Respublikos pagalbinio apvaisinimo įstatymas“, LRS, žiūrėta 2022 rugpjūčio 19 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/f31c44c27bd711e6a0f68fd135e6f40c/asr>.

129 „Article 16-7 - Code civil“, Legifrance, žiūrėta 2024 sausio 24 d., https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000006419302.

130 „Surrogacy Arrangements Act 1985“, Statute Law Database, žiūrėta 2023 lapkričio 23 d., <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1985/49>.

žodynuose ir kai kurių mokslininkų išvadose surogacija pagal formą mažai diferencijuojama, todėl neretai ši praktika apibrėžiama arba per plačiai, arba per siaurai. Į bendro pobūdžio apibrėžtis kartais įtraukiami elementai, kuriais surogacija nebūtinai pasižymi (pavyzdžiui, minimi užsakovai sutuoktiniai arba referuojama į užsakovus kaip į heteroseksualią porą, minimas atlyginimas arba sutartis, surogacijos priežastimi nurodomas nevaisingumas). Siekiant teisės aktuose tiksliau diferencijuoti bei įvardyti teisiškai reglamentuotinus socialinius santykius, kylančius iš surogacijos susitarimų, verta išanalizuoti surogacijos formas ir galimas atlikimo sąlygas.

1.2. Pagrindinės surogacijos formos ir sąlygos

Sistemine literatūros šaltinių surogacijos tema analizė atskleidžia egzistuojant įvairias surogacijos formas. Vienos iš jų akademinėje literatūroje minimos dažniau, kitas galima išskirti apibendrinant įvairias sąlygas, kurios numatytos teisėje reglamentuojant surogacijos atlikimą. Surogacijos formų ir sutartyse dažniausiai numatomų sąlygų analizė padeda siekiant efektyvesnio surogacijos teisinio reguliavimo bei leidžia identifikuoti galimas etinio ir praktinio pobūdžio problemas surogacijos įgyvendinimo metu.

Surogacija gali būti klasifikuojama į skirtingas formas remiantis šiais pagrindais:

1) **pagal atlygintinumą**. Šiuo pagrindu literatūroje dažniausiai išskiriama **atlygintina (komercinė)** ir **neatlygintina (nekomercinė, altruistinė)** surogacija.

Komercinės (atlygintinos) surogacijos atveju su surogatine motina sutariamas tam tikras atlyginimas, kuris yra didesnis nei dėl nėštumo ir gimdymo patirtos išlaidos ar prarastos pajamos. Nors neretai, ypač reklaminiais tikslais, kalbama apie surogatinės motinos „didelę širdį, pripildytą atjautos ir empatijos“ bei „pašaukimą padėti kitiems“¹³¹, o kai kurių autorių vertinimu, altruizmas ir atlyginimas nėra nesuderinami faktoriai¹³², surogatinei motinai atlyginimas yra numatomas konkrečiai už surogacijos paslaugą ir jos galutinį rezultatą – išnešiotą ir pagimdytą naują asmenį, naujagimį¹³³. Papildomos numatytųjų tėvų išlaidos yra susijusios su išlaidomis surogacijos tarpininkams, klinikoms, susisiekimui, apgyvenimui (priklausomai nuo surogacijos paslaugos teikimo vietas), teisinėms konsultacijoms ir kt., ir priklausomai nuo pasirinktos valstybės, aplinkybių gali siekti net iki 200 tūkst. JAV dolerių¹³⁴.

Atlygintinos surogacijos modelis oficialiai neleidžiamas nė vienoje ES valstybėje.

---

131 „What Motivates Women to Become Surrogate Mothers?“, The Fertility Agency, 2023 rugsėjo 25 d., <https://thefertilityagency.com/what-motivates-women-to-become-surrogate-mothers>.

132 Austin P. Ferolino ir kt., „Mothers for Others: An Interpretative Phenomenological Analysis of Gestational Surrogates' Child Relinquishment Experiences“, *Journal of Patient Experience* 7, 6 (2020): 1336–1340, <https://doi.org/10.1177/2374373519892415>.

133 Kiran Sreenivas, ir Lisa Campo-Engelstein, „Domestic and International Surrogacy Laws: Implications for Cancer Survivors“, *Cancer treatment and research* 156 (2010): 137, https://doi.org/10.1007/978-1-4419-6518-9_10.

134 „Surrogacy Cost - The True Price of Using a Surrogate Mother“, CNY Fertility, 2023 kovo 13 d., <https://www.cnyfertility.com/surrogacy-cost/>.

Šis modelis šiuo metu legaliai praktikuojamas, pavyzdžiui, JAV ir Ukrainoje, bet taip pat gali neoficialiai veikti ten, kur surogacijos teisinis reguliavimas yra silpnas, jo nėra arba galioja žemesni standartai žmogaus teisių apsaugai ir sveikatos priežiūros įstaigų (vaisingumo klinikų) veiklos kontrolei (kai kuriose Pietų Amerikos, Pietryčių Azijos, Afrikos valstybėse)¹³⁵. Tai prieštaraujantis vertinamas surogatinės motinystės tipas, daug labiau nei nekomercinis modelis kritikuojamas dėl moters kūno komercinio išnaudojimo, prekybos žmonėmis (vaikais) rizikos, panašumo į vergovę. Nėštumas ir gimdymas – būdami susiję su itin asmeniniais moters pasirinkimais, privataus gyvenimo tikslais, rizikomis sveikatai ir net gyvybei, taip pat su trumpalaikiais ir ilgalaikiais sveikatos ir gyvenimo kokybės pokyčiais, komercinės surogacijos sandoriuose tampa įkainojamais procesais, kuriuose dalyvauja ne vien moters reprodukciniai organai (kaip kad indikuoja kai kuriose kalbose vartojamas terminas „gimdos nuoma“), bet ir ji pati, kaip laisvas ir orus asmuo. Vaikas, savo ruožtu, tampa komercinio sandorio tiesioginiu objektu, todėl kyla rimtų etinių ir teisinių klausimų dėl kūdikio laikymo „nuosavybe“¹³⁶.

Komercinės surogacijos susitarimų vienas iš ypatumų yra tas, kad su surogatine motina pasirašomi sandoriai yra galiojantys ir sukuria teises pareigas jų šalims, gali būti ginčijami teisme ir priverstinai vykdomi jo sprendimu. Galiojančios sutarties pasirašymas numatytiems tėvams teikia didesnę užtikrintumą nei rašytiniai ar žodiniai susitarimai, sudaromi neatlygintinos surogacijos atveju. Be to, komercinės surogacijos sutarčių sąlygos priklausomai nuo numatytųjų tėvų valios, surogatinės motinos sutikimo ir nacionalinės teisės gali itin detalai reglamentuoti moters gyvenimo būdą nėštumo metu (nuo moters gyvenamosios vietos iki apribojimų gyvenimo būdai). Taip pat numatyti tėvai komerciniuose sandoriuose, ypač sudaromuose valstybėse, kur surogacijos teisinis reguliavimas yra nekokybiškas, neretai turi daugiau galimybių spręsti dėl embrionų redukcijos ar aborto¹³⁷, nors idealiausia, kai šios sąlygos iš anksto numatomos laisvu sutarties šalių susitarimu. Neretai surogatinės motinos neturi realių galimybių rinktis, ar jos išvys išnešiotą kūdikį po gimimo, ar bus daromas Cezario pjūvis, ar gimdymas vyks natūraliai. Apskritai, gimdymas natūraliais takais kai kurių medikų laikomas „rizikingesniu“ kalbant apie gimdyvės-kūdikio ryšio užmezgimą, todėl surogacijos atvejais gali būti net ir nepatartinas. Tam tikrais atvejais pagal susitarimą kūdikiai gimsta Cezario pjūvio būdu, nors ne visada tai būtina mediciniškai ar yra

---

135 Egzistuoja nemažai surogacijos tarpininkų, reklamuojančių surogacijos paslaugas Indijoje, Tailande, Meksikoje, nepaisant to, kad šiose valstybėse surogacija buvo ženkliai apribota. Tam tikrose valstybėse komercinės surogacijos paslaugas praktikoje apskritai gali sudėtinga kontroliuoti (žr. Pedro Brandão ir Nicolás Garrido, „Commercial Surrogacy: An Overview“, *RBGO Gynecology & Obstetrics* 44, 12 (2022): 1141–1158, <https://doi.org/10.1055/s-0042-1759774>).

136 Donna Dickenson, *Property in the Body: Feminist Perspectives* (Cambridge: Cambridge University Press, 2017), 65, <https://doi.org/10.1017/9781316675984.006>.

137 Žr. Yue Zhao, „Protection of Rights and Legal Remedies for Surrogate Mothers in China“, *Humanities and Social Sciences Communications* 10, 1 (2023): 2, <https://doi.org/10.1057/s41599-023-02370-x>; Ruth Walker ir Liezl van Zyl, „Surrogate Motherhood and Abortion for Fetal Abnormality“, *Bioethics* 29, 8 (2015): 530, <https://doi.org/10.1111/bioe.12157>.

pageidaujama surogatinės motinos¹³⁸.

Viena vertus, pritarimas komercinės surogacijos modeliui yra pagrįstas prielaida, kad moteris gali laisvai priimti informuotą sutikimą dėl disponavimo savo kūnu, įskaitant ir galimybę užsiimti surogacijos praktika¹³⁹. Dar daugiau, kai kurie autoriai siūlo surogaciją vertinti kaip profesiją su visomis teisinėmis tokio darbo pasekmėmis¹⁴⁰. Teigiama, kad moterims, kilusioms iš rizikingos socioekonominės aplinkos, surogatinės motinos „profesija“ gali suteikti galimybę įtvirtinti savo vertės, galios, valdžios ir laisvės jausmą¹⁴¹, yra būdas oriai užsidirbti padedant vaikų negalintiems susilaukti asmenims¹⁴². Pateisindami tokį surogacijos tipą kai kurie autoriai akcentuoja, jog surogacija kartais yra oresnė praktika nei darbai, kuriuos moterys iš besivystančių šalių neretai yra priverstos dirbti, kad išgyventų¹⁴³. Visgi toks pasiūlymas tik patvirtina sudėtingose ekonominėse ir socialinėse situacijose esančių motinų pažeidžiamumą ir faktą, jog komercinė surogacija (ypač surogacijos turizmas į besivystančias šalis) yra glaudžiai susijusi su naudojimusi neturtingų moterų padėtimi. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad nors surogatinės motinos trečiojo pasaulio šalyse uždirba daug daugiau nei uždirbtų atlikdamos nekvalifikuotus darbus, didžiausią pelno dalį šioje industrijoje gauna ne

---

138 „Meksikos surogacijos industrijoje Cezario pjūviai laikomi standartine praktika. Meksikos surogatinės motinos dažniausiai gimdo Cezario pjūvio būdu, net jei nėra medicininių indikacijų Cezario pjūvio atlikti. Kai kurios surogacijos sutartys tiesiogiai reikalauja, kad surogatinė motina gimdytų atliekant Cezario pjūvį. Jei Meksikos surogatinės motinos pagimdo vaginaliniu būdu, dažniausiai dėl to, kad gimdymas prasideda prieš suplanuotą Cezario pjūvį ir pagimdoma greitai. [...] Skirtingai nei gydytojais, surogatinės motinos nerėmė vieno tipo gimdymo visoms surogatinėms motinos. Jos vėliau vaiko gimimo įsivaizdavo jų specifinių gyvenimo aplinkybių kontekste. Dauguma surogatinių motinų nurodė, kad yra linkusios rinktis vaginalinį gimdymą dėl finansinių, fizinių ir reprodukcinų pasekmių po Cezario pjūvio“ (April Hovav, „Cutting out the surrogate: Caesarean sections in the Mexican surrogacy industry“, *Social Science & Medicine* 256 (2020), žiūrėta 2023 gruodžio 21 d., <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0277953620302823?via%3Dihub>).

139 Moters autonomija priimti sprendimus susijusius su kūnu plačiai aptariama liberaliojo feminizmo kontekste. Taip pat remiantis šia idėja grindžiama advokacija surogacijos praktikos atžvilgiu. Pavyzdžiui, kritikuodama komercinės surogacijos apribojimus Indijoje, tarptautinė nevyriausybinė organizacija Reprodukcinų teisių centras (angl. „Center for Reproductive Rights“) pabrėžė, kad „uždraudamas atlygintą surogaciją įstatymas parėmė paternalistinį modelį, kuris riboja moters autonomiją ir reprodukcinį darbą“ (žr. Stephanie Harmon, „New Laws in India Regulate Assisted Reproduction and Surrogacy“, Center for Reproductive Rights, 2023 gruodžio 21 d., <https://reproductiverights.org/assisted-reproduction-and-surrogacy-in-india/>).

140 Žr. Liezl Van Zyl ir Ruth Walker, „Beyond Altruistic and Commercial Contract Motherhood: The Professional Model“, *Bioethics* 27, 7 (2013): 373–381, <https://doi.org/10.1111/j.1467-8519.2012.01962.x>.

141 Ansha Patel, Pratap Kumar, ir P. S. V. N. Sharma, „“The Miracle Mothers and Marvelous Babies”: Psychosocial Aspects of Surrogacy – A Narrative Review“, *Journal of Human Reproductive Sciences* 13, 2 (2020): 94, <https://doi.org/10.4103/jhrs.JHRS>.

142 *Ibid.*

143 Haworth mini vienos surogatinės motinos iš Indijos liudijimą prieš šios praktikos uždraudimą šalyje. Pastaroji teigia: „Tai [surogacija] nėra išnaudojimas. Traiškyti stiklą 15 valandų per dieną [uždirbant 25 dolerius] yra išnaudojimas“ (Abigail Haworth, „Surrogate Mothers: Womb for Rent“, *Marie Claire Magazine*, liepos 29, 2007, <https://www.marieclaire.com/politics/news/a638/surrogate-mothers-india/>).

jos, o surogacijos klinikos ir jose dirbantis personalas¹⁴⁴. Neretai praktika atlygintinai naudotis surogatinėmis motinomis iš besivystančių šalių yra kritikuojama kaip turinti išnaudojimo elementų, pasižyminti rasinės nelygybės propagavimu¹⁴⁵, neokolonialistiniu Šiaurės-Pietų santykiu¹⁴⁶.

Jei atlygintina surogacija yra pagrįsta „verslo santykiu“¹⁴⁷, tai idealiu vadinamosios neatlygintinos (altruistinės) surogatinės motinystės atveju akcentuojama, kad moteris sutinka išnešioti kūdikį vedina kilnių įsitikinimų, noro padėti, padaryti paslaugą vaikų negalintiems susilaukti asmenims be siekio praturtėti. Kaip kartais poetiškai vaizduojama atskiroje „surogatiųjų motinų subkultūroje“ tokios moterys padovanodamos gyvybės dovaną „užsidirba angelo sparnus“¹⁴⁸. Sudaromi sandoriai šalims dažniausiai nėra privalomi ir jų vykdymo negalima ginčyti teisme. Surogatinė motina yra laikoma naujagimio motina (o jos partneris arba sutuoktinis gali būti laikomas tėvu), tačiau įprastai iškart po gimimo šalių sutarimu kreipiamasi į teismą dėl vaiko įvaikinimo ar tėvystės pripažinimo¹⁴⁹. Nekomercinės surogacijos forma praktikuojama Jungtinėje Karalystėje, Kanadoje, Australijoje, Pietų Afrikos Respublikoje, kai kuriose ES valstybėse.

Nekomercinės surogacijos atveju už kūdikio išnešiojimo ir pagimdymo paslaugą nemokamas atlyginimas, tačiau įprastai sutartyse numatomas su neštumu susijusių išlaidų, nuostolių ar prarastų pajamų kompensavimas surogatinei motinai. Visgi skirtingose valstybėse gali skirtis ne tik išlaidos surogatinei motinai, bet ir medicininės ar teisinės išlaidos, mokestis surogacijos tarpininkams, todėl nekomercinė surogacija yra nebūtinai pigesnė už komercinę (pavyzdžiui, nekomercinę surogaciją leidžiančioje JK 2015 m. vidutinė kompensacijų suma surogatinei motinai siekė 10 859 Didžiosios Britanijos svarų sterlingų¹⁵⁰, o tai yra kur kas mažiau nei yra sumokama komercinės

---

144 Yuri Hibino, „The advantages and disadvantages of altruistic and commercial surrogacy in India“, *Philosophy, Ethics, and Humanities in Medicine: PEHM* 18 (2023): 4-5, <https://doi.org/10.1186/s13010-023-00130-y>.

145 Seema Mohapatra, „Stateless Babies & Adoption Scams: A Bioethical Analysis of International Commercial Surrogacy“, *Berkeley J. Int'l Law* 30, 2 (2012): 447.

146 Francisca Pérez Madrid, „Maternidad subrogada y derechos de la mujer desde una perspectiva feminista“, *La Gestión Por Sustitución*, Adolfo Lucas Esteve (ed.) (Madrid: Dykinson, 2019), 202.

147 Yuri Hibino, „Ongoing Commercialization of Gestational Surrogacy Due to Globalization of the Reproductive Market before and after the Pandemic“, *Asian Bioethics Review* 14, 4 (2022): 350, <https://doi.org/10.1007/s41649-022-00215-4>.

148 Zsuzsa Berend, „Surrogate Losses: Understandings of Pregnancy Loss and Assisted Reproduction among Surrogate Mothers“, *Medical Anthropology Quarterly* 24, 2 (2010): 244.

149 Pavyzdžiui, žr. „Surrogacy: Legal Rights of Parents and Surrogates“, Government, žiūrėta 2024 sausio 31 d., <https://www.gov.uk/legal-rights-when-using-surrogates-and-donors>.

150 23 punktas. „Report of the Surrogacy UK Working Group on Surrogacy Law Reform. Surrogacy in the UK: Myth busting and reform“, Family Law, žiūrėta 2023 gruodžio 23 d., https://www.familylaw.co.uk/docs/pdf-files/Surrogacy_in_the_UK_report.pdf.

surogacijos atvejais JAV¹⁵¹. Visgi ši suma gali būti didesnė arba panaši į tą, kuri sumokama už surogaciją Ukrainoje¹⁵²). Neretai teisės aktai detalizuoja surogatinėms motinoms išmokamų kompensacijų lubas ir paskirtį – tai bent jau formaliai gali padėti išsaugoti neatlygintinumo statusą. Pavyzdžiui, 2023 m. JK surogacijos teisiniam reglamentavimui teisinės išvadas teikusios komisijos rekomendavo kuo daugiau įvardyti, kokias išlaidas surogatinei motinai gali apmokėti užsakovai, taip užtikrinant, kad pasitaroji nepatirtų nepagrįsto praturtėjimo ir nepakliūtų į „privilegijuotesnę padėtį“¹⁵³ bei kad jos atžvilgiu neliktų išnaudojimo rizikos¹⁵⁴.

Visgi praktikoje atlygintina ir neatlygintina surogacija, kurioje veikia kompensacijų sistema, gali būti sunkiai atibojamos. Netgi JK teisės komisijos, dalyvavusios vykdam surogacijos teisinio reguliavimo reformą šalyje, 2019 m. atkreipė dėmesį į neaiškią ribą tarp komercinės ir nekomercinės surogacijos ir suabejojo, ar nevertėtų atskirai išskirti tikrai altruistinės praktikos, o „racionalių išlaidų“ kompensacijų modelį laikyti „atlygintina surogacija“¹⁵⁵. Jungtinių Tautų specialusis pranešėjas dėl prekybos vaikais ir vaikų seksualinio išnaudojimo, įskaitant vaikų prostituciją, vaikų pornografiją ir kitas seksualinio smurto prieš vaikus formas savo ataskaitoje yra pastebėjęs, kad surogacijos modelio pavadinimas „altruistiniu“ dar nereiškia, jog jis nesudaro pagrindo prekybai vaikais: „organizuotų surogatinės motinystės sistemų, vadinamų „altruistinėmis“, kūrimas, kai surogatinėms motinoms numatomos didelės kompensacijos, o tarpininkams – dideli mokėjimai, gali ištrinti ribą tarp komercinės ir altruistinės surogatinės motinystės“¹⁵⁶. Dar JT Specialusis pranešėjas pastebi, kad „teismai ar kitos

---

151 „Surrogate Costs: The Definitive Guide to Her Salary & Benefits“, Sensible Surrogacy Agency, žiūrėta 2023 gruodžio 21 d., <https://www.sensible-surrogacy.com/surrogacy-costs/surrogate-mother-costs/>.

152 „How Much Does Surrogacy Cost in Ukraine?“, IVF Conceptions, žiūrėta 2023 spalio 4 d., <https://www.ivfconceptions.com/surrogacy-cost-in-ukraine/>.

153 Žr. „Surrogacy. Current Project Status“, Law Commission, žiūrėta 2023 rugpjūčio 28 d., <https://www.lawcom.gov.uk/project/surrogacy/>.

154 Dėl surogacijos reformos šalyje pasisakiusios Anglijos ir Velso teisės komisijos bei Škotijos teisės komisija 2023 m. pabrėžė, kad „leistini mokėjimai apima medicinines išlaidas ir išlaidas gerai savijautai, prarastas pajamas, išlaidas nėštumo priežiūrai ir transportui. Draudžiami mokėjimai apima mokėjimus už vaiko išnešiojimą, kompensacijas ir apgyvendinimo išlaidas, tokias kaip nuoma. Šios mokėjimų taisyklės turi užtikrinti, kad surogatinė motina dėl nėštumo nepatirs nuostolių, bet kartu ir apsaugoti ją nuo išnaudojimo rizikos“ („Surrogacy Laws to Be Overhauled under New Reforms – Benefitting the Child, Surrogate and Intended Parents“, Law Commission, žiūrėta 2023 gruodžio 20 d., <https://lawcom.gov.uk/surrogacy-laws-to-be-overhauled-under-new-reforms-benefitting-the-child-surrogate-and-intended-parents/>).

155 Žr. 2.15 punktą. „Building Families Through Surrogacy: A New Law (Law Com Consultation Paper No 244, Scot Law Com Discussion Paper No 167, June 2019)“, Scottish Law Commission, žiūrėta 2023 liepos 12 d., www.scotlawcom.gov.uk/files/1015/5980/7782/Joint_consultation_paper_on_Building_families_through_surrogacy_-_a_new_law_LCCP_244_SLCDP_167.pdf.

156 Žr. 69 punktą: „Report of the Special Rapporteur on the sale and sexual exploitation of children, including child prostitution, child pornography and other child sexual abuse material, 15 January 2018, A/HRC/37/60“, United Nations, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G18/007/71/PDF/G1800771.pdf?OpenElement>.

kompetentingos institucijos turi reikalauti, kad visos surogatinės motinos „kompensacijos“ būtų pagrįstos ir detalizuotos, nes priešingu atveju „kompensacijos“ gali būti tiesiog paslėptos išmokos už vaiko perdavimą. Mokėjimai tarpininkams, nesvarbu, ar jie siekia pelno, ar nesiekia pelno, gali būti laikomi komercinės surogatinės motinystės požymiu, todėl turėtų būti pagrįsti ir detalizuoti. Pavojus kyla ypač tada, kai didelės kompensacijos arba mokėjimai atliekami už abstrakčias kategorijas, tokias kaip „skausmas ir kančia“ arba „profesionalios paslaugos“¹⁵⁷.

Kai kurie autoriai remiasi „slidaus šlaito“ teorija ir atkreipia dėmesį į tai, kad neatlygintina surogatinė motinystė prisideda prie paties surogacijos reiškinių normalizavimo ir tam tikru metu gali tapti vis labiau komercine¹⁵⁸. Kaip yra pastebėjęs UNESCO Tarptautinis bioetikos komitetas, „argumentas prieš altruistinę surogaciją galbūt gali būti tas, kad ji greičiausiai nepadeda išvengti tarpvalstybinio moterų išnaudojimo. Ji netgi gali padidinti paklausą. Altruistinė surogacija negali padengti paklauskos, kuri galimai išaugtų pastarąją legalizavus“¹⁵⁹. Jungtinėje Karalystėje, kurioje altruistinės surogacijos praktika žinoma jau nuo 1985 m., poreikis ieškoti surogacijos paslaugų užsienyje (dažniausiai trečiojo pasaulio šalyse) ne mažėja, o tik didėja. Kita vertus, tokį didėjimą galima aiškinti ir nepatraukliu nacionalinės teisės reguliavimu¹⁶⁰, tačiau neįmanoma užtikrinti, kad normalizavus šią praktiką surogacijos paslaugų paklausa bus atliepta pakankamos surogatinių motinų pasiūlos, ypač nedidelėse ar ekonomiškai labiau išsivysčiusiose valstybėse, kur moterys turi daugiau asmeninės gerovės užtikrinimo alternatyvų ir nebūtų linkusios rinktis tokios jautrios ir rizikingos praktikos.

Kalbant apie neatlygintą surogaciją atskiro paminėjimo verta surogacijos forma yra *surogacija artimoje aplinkoje* (kai vaiką sutinka išnešioti ir pagimdyti motina¹⁶¹, sesuo¹⁶² ar artima draugė¹⁶³), kai nėra taikomas kompensacinis mechanizmas. Bandelli ir Corradi atkreipia dėmesį į tai, kad tarp artimais ar giminystės ryšiais susijusių asmenų praktikuojama surogacija neretai atrodo priimtinesnė ir tiems, kurie apskritai

---

157 Žr. 69 punktą: „Report of the Special Rapporteur on the sale and sexual exploitation of children, including child prostitution, child pornography and other child sexual abuse material, 15 January 2018, A/HRC/37/60“, *supra note* 156.

158 Žr. Francisca Pérez Madrid, *supra note* 146: 197.

159 „Report of the IBC on Assisted Reproductive Technologies (ART) and Parenthood“, UNESCO, žiūrėta 2024 sausio 20 d., 31, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000367957?posInSet=1&queryId=db41e82d-fa63-4376-a4d3-40e9b4512ca2>.

160 Vasanti Jadva, Helen Prosser, ir Natalie Gamble, „Cross-border and domestic surrogacy in the UK context: an exploration of practical and legal decision-making“, *Human Fertility* 24, 2 (2021): 93–104, <https://doi.org/10.1080/14647273.2018.1540801>.

161 Sydney Page, „A Woman Is Infertile, so Her Mother Is Carrying Her Baby for Her“, *Washington Post*, birželio 25, 2020, <https://www.washingtonpost.com/lifestyle/2020/06/25/woman-is-infertile-so-her-mother-is-carrying-her-baby-her/>.

162 Michael Winerip, „My Sister, My Surrogate“, *The New York Times*, gruodžio 23, 2007, <https://www.nytimes.com/2007/12/23/nyregion/nyregionspecial2/23Rparent.html>.

163 „Woman Carries Baby for Her Best Friend - Who Dies before He Is Born“, *Metro*, sausio 23, 2018, <https://metro.co.uk/2018/01/23/woman-offers-carry-baby-best-friend-dies-born-7254118/>.

surogaciją yra linkę vertinti nepalankiai¹⁶⁴. Kai kuriose valstybėse (pavyzdžiui, Indijoje) siekiant sumažinti komercinės surogacijos ir moterų išnaudojimo mastus tam tikru metu buvo leidžiama tik tokia surogacijos forma. Uždraudus komercinę surogaciją Tailandė, buvo nustatytas reikalavimas pirmiausia surogatinės motinos ieškoti tarp vieno iš numatytųjų tėvų seserų (kompensuojant joms dėl nėštumo ir gimdymo patirtas išlaidas). Kita vertus, kai kur (pavyzdžiui, Izraelyje), atvirkščiai, dėl kultūrinių ir religinių priežasčių surogatinės motinos negali būti susijusios giminystės ryšiais su numatytais tėvais¹⁶⁵. Visgi manytina, kad nors iš pirmo žvilgsnio tai atrodo kaip kilni praktika, surogacijos sėkmingumas ir sklandumas gali priklausyti nuo konkrečios šeimos situacijos ir konteksto, surogatinės motinos ir numatytųjų tėvų pasirengimo. Tam tikrose labiau patriarchalinėse visuomenėse arba tam tikrose šeimose tai taip pat gali tapti prievartos prieš moterį ir išnaudojimo forma¹⁶⁶. M. M. Tieu siūlo kelti klausimus, ar artima giminaitė tikrai gali „suteikti autentišką informuotą sutikimą“, ar jos sprendimai „yra laisvi nuo prievartos, ypač sudėtingose šeiminiuose situacijose“, ar ji „suvokia emocines vaiko, kurį nešios devynis mėnesius, atidavimo pasekmes?“¹⁶⁷ Nors artimoje aplinkoje atliekama procedūra leidžia vaikui užmegzti ryšį su visais jo sukūrimo procese dalyvavusiais asmenimis, tuo atveju, jei surogatinei motinai sunku psichologiškai atsiskirti nuo išnešiotą vaiko, toks artimas ryšys gali būti žalingas ir jai, ir augančiam vaikui. Taip pat ir nevaisingiems tėvams, norintiems konfidencialumo, gali būti sudėtinga išlaikyti su jų ir kūdikio sveikata susijusius duomenis konfidencialius¹⁶⁸.

Apibendrinant, net ir kalbant apie altruistinę surogaciją (nepriklausomai nuo to, ar joje taikomas kompensacinis mechanizmas, ar ne) niekaip neįmanoma užtikrinti, kad su kūdikį išnešiojančia motina nėra atsiskaitoma privačiai be rašytinio susitarimo, pinigais, dovanomis ar paslaugomis – tai yra vienas iš aspektų, verčiančių abejoti tokio tipo susitarimų neatlygintinumu. Dėl aukščiau minėtų priežasčių ir dėl to, kad, net ir sudarant nekomercinės formos sandorį moters teisės spręsti dėl su nėštumu ir gimdymu susijusių klausimų (gimdymo būdo, nėštumo nutraukimo, laktacijos) gali būti varžomos, „altruistinės“, kaip mažiau išnaudojančios moterį, surogacijos modelis kartais dar vadinamas „mitu“¹⁶⁹. M. M. Tieu analizuodamas subjektyvias priežastis, dėl kurių kai kurios moterys ryžtasi altruistinei surogacijai, daro išvadą, kad ne visada galima

---

164 Žr. Daniela Bandelli ir Consuelo Corradi, „Abolishing or regulating surrogacy. The meanings of freedom according to Italian feminism“, *Salute e Società* XVIII, 1 (2019): 14, <https://doi.org/10.3280/SES2019-001002>.

165 Žr. „Surrogacy in Israel“, GOV, žiūrėta 2024 sausio 27 d., <https://www.gov.il/en/service/embryo-carrying>.

166 Žr. Hibino, *supra* note 144: 7-8.

167 Matthew M. Tieu, „Altruistic Surrogacy: The Necessary Objectification of Surrogate Mothers“, *Journal of Medical Ethics* 35, 3 (2009): 171.

168 Hibino, *op. cit.*, 7.

169 Marta Albert, „La Explotación Reproductiva De Mujeres Y El Mito De La Subrogación Altruista: Una Mirada Global Al Fenómeno De La Gestación Por Sustitución“, *Cuadernos de Bioética* XXVIII, 2 (2017): 188–199.

aklai pasitikėti, jog neatlygintiniai motyvai yra altruistiniai motyvai¹⁷⁰, o apskritai surogacijos praktikai „būtinasis moterų sudaiktinimas daro surogatinę motiną pažeidžiamą išnaudojimui ir prievartai“¹⁷¹. Vienas iš įdomesnių ir, matyt, rečiau pasitaikančių jo pateikiamų pavyzdžių yra susijęs su abortą patyrusių moterų bandymu „išpirkti kaltę“ tampant surogatinėmis motinomis ir gimdant vaikus kitiems¹⁷². Altruizmas kai kur dar vertinamas kaip marketingo triukas, apgaulė, ant kurios pastatyta ištisa surogacijos industrija¹⁷³. Juk net ir neatlyginant už paslaugas surogatinei motinai, be jos, procese dalyvaujantys tarpininkai, vaisingumo klinikos, teisininkai yra suinteresuoti surogacijos verslo pelningumu. Kai kurie autoriai, kita vertus, apskritai kritikuoja industriją, kurioje surogatinė motina yra vienintelė, negaunanti iš to finansinės naudos¹⁷⁴, dar kiti „altruistinę“ surogaciją vadina tiesiog kitokia moters išnaudojimo forma¹⁷⁵. Be to, nepriklausomai nuo surogatinės motinos altruistinių motyvų ir ji, ir naujagimis vien dėl procedūros pobūdžio rizikuoja patirti panašius neigiamus padarinius sveikatai, plačiąja prasme suprantamai kaip fizinė, psichologinė ir socialinė gerovė.

2) **pagal vaiko genetinius ryšius su surogatine motina ir numatytais tėvais.** Šiuo atveju analizuojama, kas yra genetiniai vaiko tėvai. Ispanijos bioetikos komitetas savo ataskaitoje išskiria šešias įmanomas genetinių tėvų kombinacijas, iš kurių kiekviena gali turėti skirtingos įtakos vaikui: 1) kai genetiniai vaiko tėvai yra surogacijos užsakovai; 2) kai vaiko genetiniai tėvai yra užsakovas ir surogatinė motina; 3) kai vaiko genetiniai tėvai yra užsakovas ir kiaušialąstės donorė; 4) kai vaiko genetiniai tėvai yra spermos donoras ir surogatinė motina; 5) kai vaiko genetiniai tėvai yra spermos donoras ir užsakovė; 6) kai abu vaiko genetiniai tėvai yra donorai¹⁷⁶.

Vertinant tik surogatinės motinos genetinį ryšį su vaiku, išskiriamos gerai žinomos dvi surogacijos rūšys – *tradicinė* ir *gestacinė* surogacija. Tradicinė surogacija (kai vaiką išnešiojanti motina yra ir kiaušialąsčių donorė, arba, tiksliau, genetinė jo motina) kai kur dar vadinama „genetine, daline, tiesiogine“, o gestacinė (kai surogatinė motina neturi jokio genetinio ryšio su išnešiojamu kūdikiu) – „priimančiąja, pilnąja“

---

170 Tieu, *supra note* 167: 171-172.

171 *Ibid.*, 175.

172 *Ibid.*, 171.

173 „Altruizmas yra apgaulė, sąštai, kuriais bandomos pridengti kitos gimdos surogacijos pasekmės. Už altruizmo, pirmiausia, glūdi patenkinimas interesų tų, kurie neabejotinai pasipelno iš šio verslo: tarpininkų ir jų klientų sąžinės ramybė. Niekas labiau nei jie nepabrėžia altruizmo ir solidarumo, kadangi tai yra argumentai, kurie moraliai pateisina jų verslą.“ (Marta Albert, „La maternidad altruista y la maternidad subrogada“, iš *La maternidad subrogada. Qué es y cuáles son sus consecuencias*, sud. Nicolás Jouve (Madrid: Editorial Sekotia, 2018), 138.)

174 Amel Alghrani ir Danielle Griffiths, „The Regulation of Surrogacy in the United Kingdom: The Case for Reform“, *Child and Family Law Quarterly* 2, 29 (2017): 165–186.

175 Žr. Ángela Aparisi Miralles, „Maternidad subrogada y dignidad de la mujer“, *Cuadernos de Bioética* 28, 93 (2017): 170.

176 Comité de Bioética de España, *supra note* 114: 7.

surogacija¹⁷⁷. Seniausiais žmonijos istorijos laikais surogatinės motinos pagal sutarimą pastodavo lytinių santykių metu su biologiniu vaiko tėvu ir buvo biologinės gimusių vaikų motinos. Išstobulinius pagalbinio apvaisinimo technologijas, lytiniai santykiai su surogatine motina tapo nebereikalingi – tradicinės surogacijos atveju į surogatinės motinos gimdą yra sušvirkščiamą vyro sperma (atliekama IUI, arba intrauterinė inseminacija¹⁷⁸) arba implantuojamas embrionas, sukurtas su pasirinktomis vyriškėmis ir pačios surogatinės motinos lytinėmis ląstelėmis. Apskritai, šiuo metu tradicinės surogacijos atvejų pasitaiko, bet gana retai¹⁷⁹. Dėl prieštarų teisinių ir praktinių patirčių kai kuriose valstybėse šis metodas apskritai draudžiamas tiesiogiai (pavyzdžiui, Ukrainoje, kai kuriose JAV, Australijos valstijose), arba tokia forma tiesiog nepriimtina vaisingumo klinikoms ir surogacijos tarpininkams, todėl nėra galimybės jos rinktis. Tradicinės surogacijos privalumais yra įvardijama žemesnė kaina (mažiau išleidžiama donorės paieškoms ir apvaisinimo procedūroms) ir patogumas numatytajai motinai – pastaroji neprivalo kęsti lytinių gametų paėmimo procedūrų¹⁸⁰. Tuo tarpu trūkumų yra nepalyginti daugiau: tokios paslaugos gali būti mažiau prieinamos (dėl šios praktikos ribojimų egzistuoja mažesnės galimybės rinktis paslaugų atlikimo valstybę, vaisingumo ir surogacijos specialistus, surogatinę motiną), surogatinė motina yra biologinė motina, taigi ji gali įgyti tam tikrų teisių į vaiką, numatytieji tėvai (ypač tai pasakytina

---

177 Žr. Nayana Hitesh Patel ir kt., „Insight into Different Aspects of Surrogacy Practices“, *Journal of Human Reproductive Sciences* 11, 3 (2018): 212, https://doi.org/10.4103/jhrs.JHRS_138_17.

178 Be intrauterinės inseminacijos (angl. „intrauterine insemination“, IUI), galimas ir intracervikalinės inseminacijos (angl. „intrauterine insemination“, ICI) metodas, kai vyro sperma yra sušvirkščiamą į vaginą (kuo arčiau gimdos kaklelio), naudojant mažą beadatinių švirkštą arba gimdos kaklelio dangtelį. Abu metodai gali būti atliekami natūraliais ciklais arba po kiaušidžių stimuliacijos. (Petronella AL Kop ir kt., „Intrauterine Insemination versus Intracervical Insemination in Donor Sperm Treatment“, *The Cochrane Database of Systematic Reviews* 2018, 1 (2018), <https://doi.org/10.1002/14651858.CD000317.pub4>). Kartais praktikuojama intravaginalinė inseminacija (angl. „intrauterine insemination“, IVI), pavyzdžiui, kai atliekamas apvaisinimas namų sąlygomis (taip gali būti daroma lesbiečių porose arba moterims patiriant skausmą lytinių santykių metu), kai sperma patalpinama vaginoje kaip ir natūralios sueties metu. Dėl papildomų rizikų moters sveikatai ir dėl mažo efektyvumo dar vienas galimas inseminacijos metodas – kai vyro sperma patalpinama Falopijaus vamzdyje (angl. „intrauterine insemination“, ITI) – naudojamas itin retai. („The Different Methods of Artificial Insemination“, Verywell Family, žiūrėta 2023 gruodžio 28 d., <https://www.verywellfamily.com/what-is-artificial-insemination-1960181>).

179 Nesant tikslios statistikos daugeliu su surogacija susijusių klausimų, sudėtinga tiksliai įvertinti ir gestacinės bei tradicinės surogacijos mastus. Vis dėlto randama duomenų, kad tradicinės surogacijos atvejų dar pasitaiko ir išsivysčiusiose šalyse, pavyzdžiui Australijoje (žr. Sarah Jefford, „Surrogacy Statistics 2021“, žiūrėta 2023 gruodžio 22 d., <https://sarahjefford.com/surrogacy-statistics-2021/>), JK („Surrogacy“, HFEA, žiūrėta 2023 gruodžio 22 d., <https://www.hfea.gov.uk/treatments/explore-all-treatments/surrogacy/>), ir besivystančiose (Patel ir kt., *op. cit.*, 216). Naujojoje Zelandijoje tradicinė gestacija taip pat praktikuojama, tačiau nėra informacijos apie jos atvejų skaičių. (Stephen Page, „Surrogacy Laws in Australia and New Zealand“, Page Provan, žiūrėta 2023 birželio 6 d., <https://pageprovan.com.au/surrogacy-laws-in-australia-and-new-zealand/>).

180 „Traditional Surrogacy - Cost, Laws, Process“, Surrogate, žiūrėta 2023 gruodžio 22 d., <https://surrogate.com/about-surrogacy/types-of-surrogacy/what-is-traditional-surrogacy/>.

kalbant apie motiną) turi siekti vaiko įvaikinimo arba patiria didesnę netikrumą dėl galimų surogatinės motinos sprendimų, numatytoji motina neturi genetinio ryšio su vaiku¹⁸¹. Pavyzdžiui, Kanados surogacijos informacijos tinklalapyje pripažįstama, kad šalyje yra buvę atvejų, kai tradicinės surogacijos proceso (nėštumo) metu numatytieji tėvai nusprendė atsisakyti surogatinės motinos paslaugų¹⁸². Neretai net ir nesant galimybės numatytajai motinai panaudoti savo lytines gametas, dėl siekio išvengti rizikų ir nesukurti sunkių psichologinių sąlygų surogatinei motinai atsiskirti su naujagimiu, pasitelkiamos donorinės kiaušialąstės.

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad „tradicinės surogacijos“ praktikos laikymas „surogacija“ yra kritikuotinas dėl to, kad surogacija, „pakeitimas“ šiuo atveju yra labiau fikcija – savas vaikas išnešiojamas neva padarant tai už kitą moterį, tačiau iš tikrųjų moteris išnešioja ir užsakovams atiduoda savo biologinį vaiką¹⁸³. Amerikos pagalbinių reprodukcinių technologijų asociacija (angl. „Society for Assisted Reproductive Technology“) apskritai siūlo vartoti du atskirus terminus, skirtus moterims, užsiimančiomis surogacijos praktika, įvardyti: tradicinė surogatė (angl. „traditional surrogate“) ir gestacinė nešiotija (angl. „gestational carrier“)¹⁸⁴. Asociacija traktuoja tradicinę surogatę ir biologine vaiko motina, o gestacinė nešiotija yra genetiškai nesusijusi su kūdikiu moteris, tik išnešiojanti jį užsakovams. Paties surogatinės motinystės ar surogacijos termino asociacijos terminų žodynas nepateikia. Asociacijos pateikiama surogacijos samprata yra itin plati, nes „surogatė“ pakeičia motiną net dviem prasmėm – biologine ir gestacine. Kita vertus, kalbant ne vien apie terminologiją, bet ir reiškinio esmę, atkreiptinas dėmesys į tai, kad tradicinė surogacija šiuolaikinių reprodukcinių technologijų kontekste išsiskiria kaip pernelyg pasenusi praktika. Jei gestacinės surogacijos atveju kvestionuojamas moters kūno išnaudojimo legitimumas, motinos ir vaiko ryšio gestacijos metu suardymo poveikis, tradicinės surogacijos atveju moteris iš anksto sutinka atsisakyti tėvystės teisių į savo biologinį vaiką. Užsakovų (numatytųjų tėvų) galimybės tokiu būdu greičiau ir pigiau rasti kiaušialąsčių donorę neatrodo nusveriančios egzistencinę žalą motinai ir vaikui bei žalą, kurią vaiko teisei į tapatybę ir šeimos ryšius, gali padaryti toks privatus šalių susitarimas (ypač komercinio pobūdžio). Gestacinės surogacijos atveju galima bent jau iš dalies suponuoti sąlyginį surogatinės motinos psichologinį pasirėngimą ir vidinį atsiribojimą nuo nešiojamo svetimmo vaiko, tačiau legalios tradicinės surogacijos atveju šokiruoją tai, kad institucionalizuojamas iš anksto (prieš pastojant) numatytas tikrosios motinos ir vaiko prigimtinio

---

181 „Traditional Surrogacy - Cost, Laws, Process“, *supra note* 180.

182 „Intended Parents FAQ“, Surrogacy in Canada Online, žiūrėta 2024 vasario 18 d., <https://surrogacy.ca/intended-parents/ip-faq.html>.

183 Į galimus terminų apibrėžimo netikslumus dėmesį atkreipia A. Narbekovas, analizuodamas Katalikų Bažnyčios Tikėjimo mokymo kongregacijos instrukcijoje „Donum vitae“ vartojamus terminus (žr. Andrius Narbekovas, „Surogatinė motinystė – moderni moterų išnaudojimo forma“, *Logos*, 113 (2022): 195).

184 Žr. „Glossary“, Society for Assisted Reproductive Technology, žiūrėta 2023 gruodžio 13 d., <https://www.sart.org/patients/a-patients-guide-to-assisted-reproductive-technology/patient-resources/glossary/>.

ryšio nutraukimas.

3) **pagal priešastis, dėl kurių naudojamosi surogacija.** Tam tikrais atvejais priešastys, dėl kurių heteroseksuali pora (ar vieniša moteris) nori pasinaudoti surogacijos paslaugomis, yra susijusios su vaisingumu: moteris negali išnešioti ir pagimdyti vaikų dėl biologinio pobūdžio kliūčių¹⁸⁵. Šiuo atveju kalba eina apie **surogaciją dėl medicininių priešasčių**. Pastebėtina, kad dažniausiai šios priešastys nurodomos, kai siekiama surogacijos legalizavimo, kadangi apeliuojama į pagalbą nevaisingoms poroms¹⁸⁶. Homoseksualių vyrų porų (kai kur išskiriama **gėjų surogacija**¹⁸⁷) arba vienišų vyrų atvejais, pastojimas ir gimdymas net ir neįmanomi, tačiau leidimas tokiems asmenims pasinaudoti surogacija neretai motyvuojamas lygių galimybių pasinaudoti reprodukcinėmis technologijomis, nediskriminavimo principais. Visgi kartais sprendimą susilaukti vaikų surogacijos būdu poros arba moterys priima ne dėl biologinių priešasčių, o dėl gana savanaudiškais laikytinų profesinių motyvų ar siekio nesusigadinti išvaizdos ar kūno būklės nėštumu ar gimdymu – šiais atvejais naudojamosi taip vadinama **socialine surogacija**¹⁸⁸ taip pat dėl kitų priešasčių: patogumo, baimės pastoti ir gimdyti¹⁸⁹, o kartais – dėl pakankamai ekstravagantiško siekio išgyventi gausios šeimos patirtį¹⁹⁰ ar susilaukti mirusio artimo giminaičio palikuonių¹⁹¹ (vaikų, anūkų).

---

185 Amerikos reprodukcinės medicinos asociacijos (angl. „American Society for Reproductive Medicine“) rekomendacijose dėl indikacijų surogacijos paslaugoms išskiriamos bendro pobūdžio medicininės indikacijos, susijusios su moters sveikata ir rizika vaisiui: gimdos nebuvimas (įgimtas ar įgytas); reikšminga gimdos anomalija (pvz., nepagydomas Ašermano sindromas; vienaaragė gimda, susijusi su pasikartojančiais persileidimais); absoliuti psichologinė ar medicininė nėštumo kontraindikacija (pvz., plaučių hipertenzija); sunki psichologinė ar sveikatos būklė, kuri gali paūmėti dėl nėštumo arba sukelti didelę riziką motinai ar vaisiui (žr. Practice Committee of the American Society for Reproductive Medicine and Practice Committee of the Society for Assisted Reproductive Technology, „Recommendations for practices using gestational carriers: a committee opinion“, *Fertility and Sterility* 118, 1 (2022): 66).

186 Į medicininės indikacijas susilaukti vaikų surogacijos būdu buvo atkreipiamas dėmesys ir inicijuojant surogacijos įteisinimą Lietuvoje 2021 m.

187 „Gay Surrogacy Services for Gay Couples“, American Surrogacy, žiūrėta 2024 sausio 27 d., <https://www.americansurrogacy.com/parents/gay-surrogacy>.

188 Žr. Jenny Kleeman, „‘Having a Child Doesn’t Fit into These Women’s Schedule’: Is This the Future of Surrogacy?“, *The Guardian*, gegužės 25, 2019, <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2019/may/25/having-a-child-doesnt-fit-womens-schedule-the-future-of-surrogacy>; Radhika Sanghani, „The Rise of social Surrogacy‘ to Protect Careers or Bodies: Would You Ever Do It?“, *The Telegraph*, balandžio 17, 2014, <https://www.telegraph.co.uk/women/womens-health/10772725/The-rise-of-social-surrogacy-to-protect-careers-or-bodies-Would-you-ever-do-it.html>.

189 Angela Andaloro, „Paris Hilton Says Fear of Childbirth from Past Trauma Led Her to Use a Surrogate, I’m So Scared“, *People*, vasario 24, 2023, <https://people.com/parents/paris-hilton-fear-childbirth-past-trauma-led-her-to-surrogate/>.

190 Jessica Green, „Woman, 24, welcomed TWENTY ONE surrogate babies in just over a year“, *Mail Online*, spalio 25, 2021, <https://www.dailymail.co.uk/femail/article-10128323/Russian-woman-24-welcomed-TWENTY-ONE-surrogate-babies-just-year.html>.

191 Shelly Simana, „Creating life after death: should posthumous reproduction be legally permissible without the deceased’s prior consent?“, *Journal of Law and the Biosciences* 5, 2 (2018): 329–354, <https://doi.org/10.1093/jlb/lsy017>.

Visi šie motyvai vertintini nevienareikšmiškai – kai kuriose valstybėse pateisinama tik surogacija dėl medicininių priežasčių – kaip rimčiausias pagrindas naudotis tokia sudėtinga ir rizikinga praktika.

4) **pagal surogacijos vietą** gali būti skiriama *tarptautinė (igyvendinama užsienyje)* arba *nacionalinė (vietinė)* surogacija, kai vaikas gimsta ir yra įregistruojamas numatytųjų tėvų gyvenamojoje šalyje. Išplitus reprodukciniam turizmui, surogatinės motinos neretai nusamdomos kitose, dažniausiai besivystančiose šalyse. Pagrindinės priežastys yra finansinės (tam tikrose valstybėse surogacijos paslaugos yra pigesnės) ir teisinės (kai siekiama išvengti griežtų teisinių ar biurokratinių apribojimų ir procedūrai, ir tėvystės teisių pripažinimui)¹⁹². Kartais surogatinės motinos iš valstybių, kuriose jų veikla uždraudžiama arba smarkiai apribojama, paslaugų teikimo laikotarpiui išvyksta į kitą šalį, kurioje surogacijos teisinis reguliavimas lankstesnis¹⁹³.

Turint omenyje gimusio vaiko interesus ir galimą norą ateityje sužinoti savo kilmės istoriją, numatytųjų tėvų galimybes toliau bendrauti arba užmegzti ryšį su surogatine motina, pastarosios gyvenamoji vieta, lokalizavimas gali turėti didelės reikšmės. Be to, kartais surogatinių motinų yra prašoma tam tikrą laiką likti su kūdikiu, kol numatytieji tėvai gali jį perimti arba netgi tam tikrą laiką pagyventi su užsakovų šeima ir dirbti vaiko aukle¹⁹⁴. Pažymėtina ir tai, kad naudojantis tarptautine surogacija gali kilti daugiau sunkumų siekiant vaiką atsivežti į numatytųjų tėvų gyvenamosios vietos valstybę.

5) **pagal surogatinės motinos laisvą informuotą sutikimą**. Remiantis šiuo skirstymo pagrindu galima sąlyginai išskirti *laisvą* ir *priverstinę* surogaciją. Antroji grupė grynai pavidalu pasitaiko kraštutiniais atvejais¹⁹⁵ ir yra laikoma viena iš šiuolaikinės vergovės, reprodukcinės vergovės formų¹⁹⁶.

Kaip ir pasirašant su sveikatos priežiūros paslaugomis susijusią sutartį, surogacijos susitarimo sudarymo momentu surogatinė motina idealiau atveju turi būti išsamiai susipažinusi su visomis susitarimo sąlygomis ir duoti laisvą informuotą sutikimą. Kuo profesionalesnė surogacijos paslaugos vadyba, tuo daugiau garantijų, kad surogatinė motina geriau supranta ir laisviau prisiima iš susitarimo kylančius įsipareigojimus bei garantijas. Didžiausia atsakomybė užtikrinti laisvo informuoto sutikimo gavimą tenka surogacijos paslaugų tarpininkams – agentūroms ir pavieniams teisininkams, kurie užsiima sutarčių dėl šios praktikos sudarymu. Itin svarbus šiuo aspektu yra

---

192 Raywat Deonandan, „Recent trends in reproductive tourism and international surrogacy: ethical considerations and challenges for policy“, *Risk Management and Healthcare Policy* 8 (2015): 112, <https://doi.org/10.2147/RMHP.S63862>.

193 Nayantara Narayanan, „Why the Nepal Earthquake Has Got India and Israel Talking about Cross-Border Surrogacy“, Scroll, 2015 gegužės 1 d., <http://scroll.in/article/724362/why-the-nepal-earthquake-has-got-india-and-israel-talking-about-cross-border-surrogacy>.

194 Patel, Kumar, ir Sharma, *supra note* 141: 94-95.

195 Žr. Alok Atreya ir Tanuj Kanchan, „The ethically challenging trade of forced surrogacy in Nepal“, *International Journal of Gynecology & Obstetrics* 140, 2 (2018): 254–255, <https://doi.org/10.1002/ijgo.12362>.

196 United Nations Development Programme, *Corruption and Contemporary Forms of Slavery: Examining Relationships and Addressing Policy Gaps* (New York: 2021), 47-48.

psichologinis surogatinės motinos pasirengimo įvertinimas, jos amžius, turėjimas savų vaikų (nėštumo, gimdymo, ryšio su išnešiotu vaiku patirties). Medicinos profesionalai ne veltui teikia didelės reikšmės pageidautiniems kriterijams, kuriais turėtų pasižymėti surogatinė motina (o kartais – ir jos vyras ar partneris)¹⁹⁷. Jie svarbūs ne tik medicinine prasme, bet ir apskritai siekiant užtikrinti viso proceso sklandumą. Beje, vertintina, kad surogatinės motinos apsisprendimo laisvumas tam tikra prasme gali tiesiogiai priklausyti ir nuo to, ar surogacijos sandoris atlygintinis, ar ne. Kaip jau minėta aptariant komercinę surogaciją, būtent finansinis motyvas neretai vertinamas kaip varžantis pasirinkimo laisvę.

6) pagal surogacijos tarpininkų dalyvavimą išskiriama *surogacija su tarpininkų (agentūros) pagalba* bei *nepriklausoma (privati)* surogacija¹⁹⁸. Nepriklausomos surogacijos atveju patys numatytieji tėvai susiranda surogatinę motiną, pasirenka reikiamus specialistus (teisininkas ir vaisingumo specialistai dažniausiai būna privalomi) ir sudaro su jais sutartis, atlieka piniginius pavedimus ir prisiima tam tikrą atsakomybę už savo sprendimų teisingumą. Tais atvejais, kai dirbama su agentūromis, minėtus veiksmus numatytyjų tėvų sąskaita atlieka jos. Be to, numatytieji tėvai gali gauti išsamią konsultaciją ir pagalbą viso surogacijos proceso metu¹⁹⁹. Nors minėtas būdas yra brangesnis, kartu jis ir profesionalesnis, teikiantis daugiau garantijų.

Taip pat verta aptarti ir kitas sąlygas, įprastai aptariamąs surogacijos susitarimuose. Jas pravartu įvertinti tiek reguliuojant surogaciją teisiškai, tiek ir sprendžiant iš surogacijos kilusius ginčus ar apskritai surogacijos susitarimų legitimumą, etiškumą. Imperatyvios sutarčių sąlygos paprastai įtvirtinamos teisės aktuose, kitus kriterijus gali numatyti procedūros sėkme suinteresuoti surogacijos paslaugų tarpininkai (pavyzdžiui, nurodyti, kad teikia tik gestacinės surogacijos paslaugas arba dirba su tam tikro amžiaus surogatinių motinų grupėmis). Taigi surogacijos paslaugai atlikti yra reikšmingi:

1) reikalavimai ir kriterijai, taikomi numatytiesiems tėvams. Tai gali būti heteroseksuali susituokusi (sudariusi partnerystę) ar nesusituokusi (nesudariusi partnerystės) pora, homoseksuali pora, vienišas vyras, vieniša moteris ar kiti asmenys (pavyzdžiui, vaiką praradę seneliai, norintys turėti anūką, kuris genetiškai būtų jų vaiko palikuonis, taip pat asmenys, praktikuojantys poliamoriją, poliandriją, poligamiją). Surogaciją leidžiančios valstybės gali numatyti įvairius amžiaus, santuokinių ar partnerystės įsipareigojimų ir jų trukmės, poros lytinės sudėties, pilietybės apribojimus numatytiesiems tėvams. Pastebėtina, kad visus šiuos kriterijus tikslingiausia vertinti remiantis geriausių vaiko interesų principu: kokios vaiko galimybės susipažinti,

---

197 Žr. Patel, Kumar, ir Sharma, *supra note* 141: 90.

198 Ši surogacijos forma dažniausiai išskiriama pačių surogacijos tarpininkų. Pavyzdžiui, „How Surrogacy Works: The Definitive Step-by-Step Guide to Your Journey“, Sensible Surrogacy Agency, žiūrėta 2024 vasario 12 d., <https://www.sensible-surrogacy.com/surrogacy-guide/how-does-surrogacy-work/>.

199 Žr. „Should You Pursue Independent Surrogacy?“, Modern Family Formation Law, žiūrėta 2024 sausio 26 d., <https://www.modernfamilyformation.com/independent-surrogacy>; „Independent Surrogacy vs. Agency Surrogacy: What Is Best for You?“, Fertility Source Companies, žiūrėta 2024 sausio 26 d., <https://www.fertilitysourcecompanies.com/blog/independent-surrogacy-vs-agency-surrogacy-what-is-best-for-you>.

bendrauti su genetiniais tėvais, surogatine motina, žinoti savo kilmę, kiek formaliai stabilūs yra tėvų santykiai, kokios jų fizinės galimybės (pavyzdžiui, amžius) rūpintis ir užauginti vaiką iki tam tikros brandos. Personalistinės etikos kontekste apskritai nepalankiai vertinamas vaiko teisių į prigimtinius ryšius su biologiniu tėvu ir motina suardymas pasinaudojant reprodukcinėmis technologijomis²⁰⁰, taigi natūralu, kad remiantis šiuo požiūriu, vienišų asmenų, vienalyčių porų, nesusituokusių porų, genetinių tėvų-donorų dalyvavimas, *post mortem* apvaisinimas etiškai vertinamas dar nepalankiau nei susituokusios heteroseksualios poros naudojimas surogacija.

2) **reikalavimai surogatinei motinai.** Siekiant užtikrinti sklandžią surogacijos procedūrą, pakankamai didelis dėmesys yra skiriamas kriterijams, kuriuos turi atitikti surogatinė motina. Tai gali būti amžiaus, santuokinio statuso, jau buvusių gimdymų (savų vaikų), sveikatos, žalingų įpročių neturėjimo, psichologinio pasirengimo ir kt. reikalavimai.

3) **vaiko perdavimo surogacijos užsakovams sąlygas.** Rimtų konfliktinių situacijų galimybė dėl vaiko perdavimo kelia pavojų vaiko, surogatinės motinos ir numatytyjų tėvų interesams, verčia abejoti prieš paslaugą atliktų paruošiamųjų darbų (tarpininkų, psichologų) profesionalumu, diskredituoja pasitikėjimą surogacijos paslaugomis. Kita vertus, taip nutikti dažniausiai gali būtent neatlygintinos (arba bent jau oficialiai neatlygintinos) surogacijos sutarčių atvejais, kadangi griežtai atlygintinos surogacijos atveju surogatinė motina dar prieš gimdymą sudaroma sutartimi įsipareigoja gimusį kūdikį perleisti užsakovams. Kai kur (pavyzdžiui, altruistinę surogaciją leidžiančioje Graikijoje²⁰¹) dar prieš pradėdant surogatinės motinos apvaisinimo procedūrą, reikalingas teismo patvirtinimas – tam tikra prasme tai yra vienas iš saugiklių tada, kai ši procedūra negali būti aptariama sutartyje. Kaip jau minėta, tradicinės surogacijos atvejais taip pat yra sunkiau garantuoti sklandų vaiko perdavimą, nes surogatinė motina yra ir biologinė vaiko motina.

4) **surogatinės motinos privataus gyvenimo ribojimai.** Šios aplinkybės priklauso nuo nacionalinių įstatymų, kurie nesant globalių tarptautinių standartų, labai skiriasi. Valstybėse, kur yra laikomasi aukštesnių žmogaus teisių standartų, surogatinių motinų privatus gyvenimas neštumo metu ribojamas mažiau. Kai kuriais atvejais sutartys tarp užsakovų ir surogatinės motinos yra itin detalios: pavyzdžiui, jomis reguliuojama, kur turės gyventi surogatinė motina, kokius ir kaip dažnai turės daryti sveikatos patikrinimus, kas jai bus draudžiama neštumo metu, įtraukiant daugybę apribojimų (maistui, stresinėms situacijoms, fizinei veiklai, estetinėms procedūroms,

---

200 Andrius Narbekovas, Birutė Obelenienė, ir Kęstutis Pukelis, *Lytiškumo ugdymo etika* (Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2008), 286-288.

201 Graikijos civilinio kodekso 1458 straipsnis numato, kad surogatinei motinai pagalbinio apvaisinimo procedūra gali būti atliekama prieš tai gavus teismo leidimą. Šis suteikiamas patvirtinus, jog procedūra atliekama sutinkamai su tam tikrais kriterijais (kai numatytoji motina mediciniškai negali susilaukti savo vaikų, procedūra atliekama neatlygintinai, esant rašytiniam susitarimui tarp šalių (įskaitant ir surogatinės motinos sutuoktinio, jei toks yra, sutikimą), o surogatinė motina yra laikoma sveika ir pajėgia išnešioti vaiką) („Αρθρο πρώτο - Νόμος 3089/2002“, Lawspot, žiūrėta 2024 sausio 18 d., <https://www.lawspot.gr/node/20831>).

lytiniams santykiams, gyvenamajai vietai ir pan.). Neretai trečiojo pasaulio šalyse komercinės surogacijos atvejais gali būti pernelyg griežti, netgi pažeidžiantys pagrindines žmogaus teises²⁰². Kai kurios surogacijos sutartys yra ne tokios detalios, bendresnio pobūdžio, o tam tikrais atvejais sutarčių gali nebūti visai (kai dėl surogacijos susitariama pasitikėjimo pagrindu, tarp artimų giminaičių, draugų).

5) **reikalavimai vaikui.** Kartais numatytieji tėvai turi pageidavimų dėl vaiko lyties, sveikatos būklės, gimimo laiko, vaikų skaičiaus (daugiavaisio nėštumo atveju) – tai taip pat gali atsispindėti sutartyje (pavyzdžiui, su surogacijos motina susitariant dėl nėštumo nutraukimo priešasčių) arba gali būti derinama su vaisingumo specialistais, atliekančiais pagalbinio apvaisinimo ar su ja susijusias procedūras (pavyzdžiui, preimplantacinę diagnostiką). Atsižvelgiant į šias aplinkybes surogacijos procedūras kartais galima vertinti skirtingai tiek etine, tiek ir teisine prasme.

6) **kiti techninio, medicininio pobūdžio standartai.** Surogacijos teisinis reguliavimas ir susitarimai neatsiejami nuo teisinio įvairių reprodukcinių technikų reguliavimo. Kiekviena iš šių pagalbinio apvaisinimo (*in vitro* ar *in vivo*) procedūrų atskirai gali būti vertinama atsižvelgiant į įvairias aplinkybes, pavyzdžiui, priklausomai nuo to, ar naudojamos donorų, ar sutarties sudarytojų lytinės gametos, ar atliekama daug kiaušidžių stimuliacijų (rizikuojant hiperstimuliacija), ar yra sukuriamas vienas, ar keli embrionai, ar atliekama preimplantacinė embrionų diagnostika, ar sukuriami perteklinių embrionų, ar pertekliniai embrionai sušaldomi, ar utilizuojami, ar esant daugiavaisiam nėštumui, atliekama embrionų redukcija ir t.t. Visos šios charakteristikos gali padėti išsamiau ir objektyviau įvertinti konkretų surogacijos praktikos suderinamumą su galiojančia teise, sutarties užsakovų, tarpininkų bei pačios surogatinės motinos pasirinkimų etiškumą bei racionalumą.

1.3. Pagrindiniai surogacijos istorinės raidos aspektai

1.3.1. Nuo seniausių laikų iki pirmųjų žmogaus reprodukcijos tyrimų

Surogacijos istorija rašytiniuose teisės šaltiniuose siekia garsiausio Mesopotamijos teisės paminklo – Hamurabio kodekso – laikus. Dar 1750 m. pr. Kr. babiloniečiai teisiškai suregulavo situacijas, kada vyras ir žmona gali pasinaudoti kitos moters paslauga ir susilaukti vaikų. Apskritai babiloniečių visuomenėje santuoka buvo reikšmingas instrumentas pratęsiant vyrišką liniją. Moters ryšys su vyro šeima visiškai priklausė nuo to, ar ji pagimdė sūnų – jų nesant moteris galėdavo būti gražinama į savo tėvo namus ir tokiu atveju nukentėdavo jos ekonominė padėtis bei asmeninė reputacija. Beje, bevaikė santuoka kaip ir moters neištikimybė (svetimavimas) buvo laikoma rimčiausiomis priežastimis, dėl kurių galima prašyti skyrybų, taigi surogacija leisdavo išvengti ir skyrybų, ir kartu negarbės negalinti pasitoti moteriai²⁰³.

202 Patel, Kumar, ir Sharma, *supra note* 141: 94-95.

203 Nicholas Postgate, *Early Mesopotamia – Society and Economy at the Dawn of History* (London: Routledge, 1992): 105.

Žinoma, Hamurabio kodekso laikais galėjo būti įmanoma tik tradicinė surogacija t. y. kūdikį pagimdžiusi vergė, būdavo ir biologinė motina, tačiau gimęs vaikas priklausė biologiniam tėvui ir jo žmonai, o surogatinė motina, nors ir neįgydavo motinystės teisių vaiko atžvilgiu, reprodukcinės funkcijos atlikimas jai leido įgyti daugiau asmeninių privilegijų. Hamurabio kodekso 146 straipsnis numato, kad „jei vyras veda žmoną ir ji šiam vyrui kaip žmoną duoda tarnaitę, o ši pagimdo jam vaikų, tai tarnaitė tampa lygia žmonai. Kadangi ji pagimdė jam vaikų, jos šeimnininkas negali parduoti jos už pinigus, tačiau gali pasilikti ją kaip vergę šalia kitų tarnų“²⁰⁴. Visgi tuo atveju, jei tarnaitė (vergei) nepavykdavo pagimdyti šeimnininkui vaikų, šeimnininko žmona, pagal 147 kodekso straipsnį, galėdavo ją parduoti²⁰⁵.

Tradicinės surogacijos paslauga minima ir Biblijoje, Senajame Testamente. Pradžios knygoje (Pr 16, 1-4) yra pasakojama apie pastoti negalėjusios Abraomo žmonos Saros sprendimą susilaukti palikuonių su Abraomu per egiptietę vergę Hagarą²⁰⁶. Kaip teigiama Pradžios knygos komentare, Sara elgėsi pagal tuomet galiojusius įstatymus: „pagal Nuzi miesto-valstybės įstatymą, bevaikė žmona privalėjo leisti šeimos tarnaitėi turėti lytinių santykių su vyru, kad pavyktų suteikti šeimai palikuonį. Sara, norėdama susilaukti palikuonio, pasielgė pagal šį huritų įstatymą“²⁰⁷. Su Saros atvestąja vergę Hagarą Abraomas susilaukė sūnaus Išmaelio (maždaug 1900 pr. Kr.). Įdomu tai, kad pagal Išmaelio vardą susiformavo atskira beduinų gentis – ismaelitai, kurie pagal surogatinės motinos Hagaros vardą kartais buvo vadinami hagarėnais²⁰⁸. Tai yra seniausias konkretus surogatinės motinystės pavyzdys žmonijos istorijoje, o vergė Hagara – pirmoji rašytiniuose (nors ir neteisinio pobūdžio) šaltiniuose minima surogatinė motina. Beje, keliose kitose Senojo Testamento vietose minimi kiti atvejai, kaip vergės gimdė vaikus jų negalinčioms susilaukti šeimoms: pavyzdžiui, Pradžios knygoje pasakojama, kad Rachelės vergė Bilha ir Lėjos tarnaitė Zilpa Jokūbui pagimdė keletą sūnų. Rachelės istorijoje aiškiai matyti, koks teisine prasme yra reikšmingas surogatinės motinos vaidmuo socialinės motinos statusui: „[...] ji davė jam savo tarnaitę Bilhą kaip žmoną, ir Jokūbas suėjo su ja. Bilha pastojė ir pagimdė Jokūbui sūnų. O Rachelė sakė: „Dievas mane apgynė, iš tikrųjų išgirdo mano balsą ir davė man sūnų“²⁰⁹. Rachelę per surogatinę motiną pasiekė Dievo malonė ir buvo išsaugotas jos orumas visuomenės akyse.

Vis dėlto, abejotina, ar faktą, kad surogatinė motinystė minima Biblijoje, galima vienareikšmiškai pristatyti kaip pozityvaus surogacijos etinio vertinimo signalą, kaip

---

204 „Code of Hammurabi“, The Avalon Project, žiūrėta 2023 liepos 30 d., <https://avalon.law.yale.edu/ancient/hamframe.asp>.

205 *Ibid.*

206 Žr. „Pradžios knyga: Išmaelio gimimas“, Biblija, žiūrėta 2023 liepos 30 d., http://biblija.lt/index.aspx?cmp=reading&doc=BiblijaRKK1998_Pr_16.

207 *Ibid.*

208 „Agarenos“, Biblia, žiūrėta 2020 liepos 28 d., <https://www.biblia.work/diccionarios/agarenos/>.

209 „Pradžios knyga, Pr 30“, Biblija, žiūrėta 2020 liepos 31 d., <http://biblija.lt/index.aspx?cmp=find&str=Pr%2030,1-31,16&doc=BiblijaRKE1999>.

tai bando daryti kai kurie autoriai²¹⁰. Kaip pastebi Cabrera Caro, „šiose eilutėse nėra moralinio vertinimo iš Dievo pusės dėl to, ką padarė Sara ir Rachelė. Jose tiesiog aprašomi faktai, nepateikiamas jų moralinis vertinimas. Turint omenyje tai, kad tuo metu buvo leidžiama vergovė, negalime stebėtis, kad be moralinių priekaištų buvo priimamos ir jos pasekmės“²¹¹. Taip pat pastebėtina ir tai, kad, kaip nurodo Katalikų Bažnyčios katekizmas, Senasis Testamentas yra skaitomas per Kristaus prisikėlimo slėpinį ir vienovėje su Naujojo Testamento žinia²¹², todėl teigti, kad Biblija krikščionybėje, ypač katalikybėje, galima pateisinti surogatinės motinystės reiškinį, nėra tikslu ir korektiška.

Surogatinės motinystės koncepcija taip pat sutinkama induizmo mitologijoje. Mituose pasakojama, kaip vyresnysis Krišnos brolis Balrama gimė iš Rohini iščių, tačiau buvo laikomas Devaki sūnumi, kadangi dievybė Nidra perkėlė Balramos embrioną iš Devaki į Rohini gimdą²¹³. Kitas pavyzdys iš Senovės Indijos yra susijęs su legenda apie vieno iš džainizmo lyderių Mahaviros gimimą 599 m. Viena iš legendos versijų pasakoja apie dvi moteris: brahmanų kastos atstovę Devanandą, kuri laukėsi Mahaviros nuo savo vyro, ir nėščią karalienę Trisalą. Kadangi šventieji ir religijų įsteigėjai galėjo gimti tik iš karalių, moterims bemiegant Harinegameshinas – būtybė su arklio galva – apkeitė nėščių moterų embrionus ir taip perkėlė Mahaviros embrioną iš Devanandos iščių Trisalai²¹⁴.

Senovės Egipte surogacijos praktika buvo gana paplitusi faraonų aplinkoje. Dėl siekio išsaugoti kilmingą liniją (faraonai buvo laikomi tiesioginiais Saulės Dievo Ra įpėdiniais) buvo praktikuojama kraujomaiša, todėl vaikai dažnai gimdavo ligoti ir nevaisingi. Dėl šios priežasties siekiant pratęsti giminę būdavo bandoma susilaukti palikuonių su faraonų rūmų tarnaitėmis. Visgi Senovės Egipte surogacijos būdu gimusių įpėdinių statusas dažniausiai būdavo kiek žemesnis ir į faraono sostą jie galėdavo pretenduoti tik nesant kitų teisėtų įpėdinių²¹⁵.

---

210 Eleonora Lamm, „Gestación por sustitución. Realidad y Derecho“, *InDret. Revista para el análisis del Derecho* 3 (2012): 4.

211 Leticia Cabrera Caro, „El consentimiento libre: la trampa de la explotación femenina en la maternidad subrogada“, *Revista chilena de derecho* 46, 2 (2019): 528, <https://doi.org/10.4067/S0718-34372019000200527>.

212 Katalikų Bažnyčios katekizmo 129 punktą nurodo: „Tad Senąjį Testamentą krikščionys skaito mirusio ir prisikėlusio Kristaus šviesoje. Toks tipologinis skaitymas rodo neišsėmiamą Senojo Testamento turinį. Tačiau negalima pamiršti, kad jo vertę sudaro Apreiškimas, kurį pats Viešpats patvirtino. Beje, ir Naujasis Testamentas skaitytinas Senojo Testamento šviesoje. Pirmykštė krikščionių katechezė nuolat juo naudavosi. Anot seno priežodžio, „Senajame Testamente slypi Naujasis, o Naujajame atsiskleidžia Senasis“ („Katalikų Bažnyčios katekizmas“, Katekizmas, žiūrėta 2023 gruodžio 28 d., <https://katekizmas.lt/kbk/dalis1/skyrius1/poskyris2/skirsnis3#in108>).

213 Lavanya Vemsani, *Krishna in History, Thought, and Culture: An Encyclopedia of the Hindu Lord of Many Names: An Encyclopedia of the Hindu Lord of Many Names* (ABC-CLIO, 2016): 25.

214 Frank M. Guttman ir Herta A. Guttman, „Historical Note on Embryo Transfer: 599 B.C. (with Apologies to Drs. Steptoe and Edwards)“, *Fertility and Sterility* 34, 5 (1980): 513, [https://doi.org/10.1016/S0015-0282\(16\)45148-4](https://doi.org/10.1016/S0015-0282(16)45148-4).

215 Lasker Shamima, „Surrogacy“, iš *Encyclopedia of Global Bioethics*, Henk ten Have (ed.) (Springer, 2016), 4.

Senovės graikai ir romėnai taip pat pažinojo surogacijos praktiką²¹⁶. Vienas iš graikų rašytojo ir istoriko Plutarcho minimų pavyzdžių yra Galatų karalius Deiotaras (62–40 m. pr. Kr.), kuris buvo vedęs Estratoniką. Pastaroji, būdama nevaisinga, asmeniškai pasirinko belaisvę Elektrą, kad pagimdytų jos vyrui vaikų²¹⁷.

Surogacijos praktika buvo pažįstama ir Tolimųjų Rytų visuomenėms. Tam tikra šios praktikos forma Japonijoje vadinosi „mekake-bouko“, o tai reiškė „sugyventinę-tarnaitę“, t. y. vienišą moterį, kuri apsigyvendavo šeimnininko namuose kaip tarnaitė, o kartu pagimdydavo jam vaikų²¹⁸. Pasibaigus tarnystės laikui, tokia moteris išeidavo palikdama vaiką augti šeimnininko namuose. Ši praktika išliko net iki XX a., tačiau laikui bėgant ji labai keitėsi: surogatinės motinos Japonijoje valdant Meiji Vyriausybei (1868–1912), atnaujinusiai civilinę teisę, imtos laikyti net šeimos nariais. Surogacijos praktika Japonijoje neoficialiai išliko net iki XX a. vidurio, nors teisinis šeimos santykių reguliavimas keitėsi (vėl pereita prie išskirtinai monogaminio santuokos supratimo), o japonės žmonos po Antrojo pasaulinio karo įgijo daugiau teisių²¹⁹. Korėjoje nuo XIV a. iki beveik XX a. vidurio veikė sistema, pagal kurią valdovų sluoksnio „yang-ban“ atstovai galėdavo susilaukti vyriškos lyties palikuonio giminei pratęsti ir paveldėjimo tęstinumui užtikrinti. Surogatinei motinai, kuri pagimdydavo berniuką, būdavo pasiūlomas dosnus atlygis, o berniukas pasilikdavo naujosios šeimos namuose. Tuo tarpu, jeigu gimdavo mergaitė, būdavo sumokama žymiai mažiau. Mergaitę moteris turėdavo parsivežti namo. Mergaitė, kaip ir jos mama, tapdavo surogatine motina, kadangi šis titulas-darbas buvo paveldimas²²⁰. Senovės Kinijoje siekiant pratęsti giminę taip pat naudotasi šia praktika²²¹.

Rimtesni pokyčiai surogacijos srityje įvyko tada, kai dėl ištobulėjusių pagalbinio apvaisinimo technologijų surogatinėms motinoms neberekėjo santykiauti su užsakovais. Dar vėliau tradicinę surogaciją daugeliu atvejų pakeitė gestacinė surogacija. Visgi iki tol turėjo būti atlikta daug tyrimų ir eksperimentų, susijusių su žmogaus reprodukcinės sistemos pažinimu. Vienas iš reikšmingų atradimų susijęs su vyro lytinių gametų charakteristika. Pirmasis žmogaus spermatozoidus 1678 m. Nyderlanduose

---

216 Cabrera Caro mini senovės romėnų praktikuotą iščių nuomos (lot. *ventrum locare*) praktiką, kai šeimos galva (lot. *pater familias*) perleisdavo savo žmoną kitam, kad ji pagimdytų palikuonių. Visgi pabrėždama romėnų teisės principą *partus sequitur ventrem* (liet. „gimdymas seka iščias“), autorė daro išvadą, kad tokia praktika panašesnė į apvaisinimą su spermos donoro pagalba nei į surogatinę motinystę, kadangi, pavyzdžiui, jei moteris yra vergė, pagimdyto vaiko statusas būtų nustatinėjamas pagal motinos, o ne pagal tėvo statusą (žr. Cabrera Caro, *supra* note 211: 528–529).

217 Estelly Díaz Fernández, „Gestión por sustitución o maternidad subrogada“, *IN IURE* 2, 5 (2015): 66.

218 Yoshie Yanagihara, „Reconstructing feminist perspectives of women's bodies using a globalized view: The changing surrogacy market in Japan“, *Bioethics* 34 (2020): 572, <https://doi.org/10.1111/bioe.12758>.

219 Žr. Yoshie Yanagihara, „The Practice of Surrogacy as a Phenomenon of ‘Bare Life’: An Analysis of the Japanese Case Applying Agamben's Theory“, *Current Sociology* 69, 2 (2021): 233–234, <https://doi.org/10.1177/0011392120964893>.

220 Yanagihara, *op. cit.*, 571.

221 Žr. Chunyan Ding, „Surrogacy litigation in China and beyond“, *Journal of Law and the Biosciences* 2, 1 (2015): 33, <https://doi.org/10.1093/jlb/lsu036>.

pastebėjo ir aprašė mikroskopo išradėjas Antoni van Leeuwenhoek kartu su savo asistentu Johannes Ham²²². Pirmasis moters intrauterinės inseminacijos atvejis, užfiksuotas rašytiniuose šaltiniuose, siekia maždaug 1770 m. ir buvo dokumentuotas Londone chirurgo John Hunter. Audinių prekeivui, kentėjusiam nuo rimtos hipospadijos²²³, bet siekiamam susilaukti vaikų, jis rekomendavo lytinio aktu metu išbėgusią sėklą surinkti pašildytu švirkštu ir sušvirkšti į moters vaginą²²⁴. Dar po šimtmečio išrastas dirbtinis (pagalbinis) apvaisinimas mėgintuvėlyje padarė perversmą vaisingumo srityje. Pirmasis sėkmingas žinduolio apvaisinimas *in vitro* ir embriono perkėlimas atliktas 1890 m. Vienos triušės embrionus kitai perkėlė Walter Heape – britų zoologas ir embriologas, o jo amžininkas akušeris iš Rusijos Victorin Gruzdev sukūrė ir su triušiais išbandė gametų intrafalopinio perkėlimo techniką. Tai yra technika, kai vyriškos ir moteriškos lytinės ląstelės, kurių reikia žmogaus embrionui susidaryti, sušvirkščiamos į moters kiaušintakį (Falopijaus vamzdį) apvaisinimui²²⁵.

Taip pat reikšmingi yra Gregory Pincus tyrinėjimai kiaušialąsčių apvaisinimo ir embrionų sukūrimo srityje. Šis amerikiečių biologas, dažniausiai siejamas su kontraceptinių tablečių išradimu, maždaug 1931-1939 m. su kitais mokslininkais atliko nemažai tyrimų su žinduolių kiaušinėliais siekdamas išsiaiškinti apvaisinimo ir kiaušialąstės dalijimosi po apvaisinimo mėgintuvėlyje, arba partenogenezės, dinamiką. Kaip neretai nutinka su pikantiškomis reprodukcinės biologijos temomis, jo tyrimų rezultatai buvo aptarinėjami ir populiariojoje spaudoje²²⁶. Jau 1936 m. „The New York Times“ laikraštyje buvo svarstoma, kad minėtieji atradimai įgalintų moteris, negalinčias išnešioti savų vaikų, implantuoti reikiamą skaičių embrionų į kitų moterų gimdas ir susilaukti palikuonių. Tuo metu tai atrodė neįtikėtina, tačiau eksperimentai teikė vilčių: „Kadangi triušiai, kaip ir žmonės, priklauso žinduolių klasei, šis darbas atskleidžia, kad įmanoma žmonių vaikus atvesti į pasaulį per „priimančias motinas“, neturinčias kraujo ryšio su vaikais. Samprotaujama, kad galiausiai moterys, galinčios turėti vaikų, tačiau neturinčios sveikatos tai padaryti, galės „nusamdyti“ kitas moteris, kurios už jas išnešios vaikus – jų pačių kūno ir kraujo vaikus“²²⁷.

---

222 „Gyvi gyvūnėliai žmogaus sėkloje... mažesni nei milijoninė smulkaus smėlio grūdėlio dalis ir su skaidriomis banguojančiomis uodegomis“ – taip A. van Leeuwenhoek Londono karališkosios draugijos nariui William Bounker aprašė spermatozoidus (Willem Ombelet ir Johan Van Robays, „Artificial insemination history: hurdles and milestones“, Facts, Views & Vision in ObGyn 7, 2 (2015): 138).

223 „Hipospadija – tai įgimtas defektas, kuomet šlaplė atsiveria neįprastoje vietoje varpos užpakalinėje dalyje, o ne galvos priekyje. Tai viena dažniausių įgimtų šlapimo ir lytinės sistemos organų anomalijų. Ji nustatoma 1 iš 300 berniukų“ („Hipospadija“, Ligos, žiūrėta 2023 rugpjūčio 31 d., <https://ligos.lt/ligos/hipospadija/>).

224 Ombelet ir Van Robays, *op. cit.*, 139.

225 „Definition of Gamete Intrafallopian Transfer (GIFT)“, MedicineNet, žiūrėta 2020 liepos 29 d., <https://www.medicinenet.com/script/main/art.asp?articlekey=12288>.

226 John D. Biggers, „IVF and Embryo Transfer: Historical Origin and Development“, *Reproductive BioMedicine Online* 25, 2 (2012): 120, <https://doi.org/10.1016/j.rbmo.2012.04.011>.

227 William L. Laurence, 1936. Life is generated in scientist's tube. *New York Times*, 27 March., cituota iš John D. Biggers, „IVF and Embryo Transfer: Historical Origin and Development“, *Reproductive BioMe-*

Pirmieji žmogaus kiaušialąstę mėgintuvėlyje apvaisino amerikiečių mokslininkai akušeris ir ginekologas John Rock ir Miriam Menkin – tyrėja, dirbusi įvairiose laboratorijose, įskaitant ir Harvardo laboratoriją, vadovaujant jau minėtam mokslininkui Pincus. 1944 m. Rock ir Menkin pavyko užfiksuoti, kaip apvaisinta kiaušialąstė ima dalytis. Savo darbo rezultatus jie aprašė straipsnyje „Žmogaus kiaušialąsčių apvaisinimas *in vitro* ir dalijimasis“²²⁸. Visgi dėl įvairių asmeninių ir kultūrinių priežasčių minėtieji mokslininkai nebegalėjo tęsti darbo šioje srityje ir jų indėliu tik vėliau, jau septintajame dešimtmetyje, Didžiojoje Britanijoje produktyviai pasinaudojo biologas Robert Edwards. Į jį ir jo kolegą Patrick Steptoe, dirbusius Oldham ligoninėje, kreipėsi pacientė Lesley Brown, kuriai buvo diagnozuotas nevaisingumas dėl kiaušintakių užakinimo (okliuzijos). Nors tuo metu apvaisinimo mėgintuvėlyje technikos jau buvo sėkmingos, moterų nėštumai dėl sukurtų embrionų perkėlimo į gimdą baigdavosi persileidimais arba būdavo negimdiniai (ektopiniai), t.y. faktiškai neįmanomi išnešioti iki galo. Pirmasis nėštumas po apvaisinimo mėgintuvėlyje taip pat buvo negimdinis, o nuo jo realizavimo iki sėkmingo atvejo prarasta dar keli šimtai embrionų. Natūralu, kad tokios procedūros buvo laikomos eksperimentinėmis. Minėtajai pacientei Lesley Brown buvo atliktas laparoskopinis vienos kiaušialąstės paėmimas, pastaroji buvo apvaisinta laboratorijoje ir vėl perkelta į motinos gimdą. 1978 m. moteriai gimė dukra Louise Brown – pirmasis gyvagimis po apvaisinimo *in vitro*²²⁹.

Taigi troškimas susilaukti norimų palikuonių žmonijai būdingas nuo seniausių laikų. Seniaisiais laikais negalėjimas pastoti ir išnešioti spręstas „apeinant“ natūralų procesą ir pakeičiant motiną. Turint omenyje patriarchalinį daugumos seniausiųjų visuomenių pobūdį, būtent vyro linijos pratęsimo buvo siekiama bandant susilaukti vaikų tradicinės surogacijos būdu, todėl jo žmonos pakeitimas kita moterimi galėjo būti toleruojamas. Visgi akivaizdu, jog idealiausiu atveju šeimos siekiama susilaukti abiem tėvams genetiškai artimų palikuonių, todėl ir medicininiai ieškojimai natūraliai vedė prie galimybės išspręsti reprodukcinės sveikatos sutrikimų klausimus technologiškai, o tai įgalino tęsti tolimesnius eksperimentus, nulėmusius surogatinės motinystės reiškinio paplitimą.

1.3.2. Surogacijos industrijos kūrimosi pradžia ir žymiausi teisiniai ginčai

Reprodukcinę techniką sėkmė nulėmė tai, kad kai kurių valstybių nacionalinėje teisėje imtasi reglamentuoti surogatinę motinystę bei kurti surogacijos paslaugų infrastruktūrą. Aštunto dešimtmečio antroje pusėje JAV teisininkas Noel Keane pirmasis ėmėsi tarpininkauti teikiant tuo metu technologiškai paprasčiausios tradicinės

---

dicine Online 25, 2 (2012): 120, <https://doi.org/10.1016/j.rbmo.2012.04.011>.

228 Miriam F. Menkin ir John Rock, „In Vitro Fertilization and Cleavage of Human Ovarian Eggs“, *American Journal of Obstetrics & Gynecology* 55, 3 (1948): 440–452, [https://doi.org/10.1016/S0002-9378\(15\)32963-X](https://doi.org/10.1016/S0002-9378(15)32963-X).

229 Jeff Wang ir Mark V Sauer, „In vitro fertilization (IVF): a review of 3 decades of clinical innovation and technological advancement“, *Therapeutics and Clinical Risk Management* 2, 4 (2006): 356.

surogacijos (kai surogatinė motina yra ir biologinė motina, inseminacijos būdu apvaisinama biologinio tėvo lytinėmis gametomis) paslaugas. 1976 m. JAV Mičigano valstijoje, Dearborn mieste, jis įsteigė surogacijos paslaugų agentūrą *Surrogate Family Service, Inc.* Oficiali agentūros misija buvo padėti pastoti negalinčioms šeimoms, surandant joms surogatines motinas ir pasirūpinant teisinėmis procedūromis, reikalingomis siekiant užtikrinti surogacijos paslaugą. Kaip pagalba apibrėžta iniciatyva leido sudaryti įvaidį apie surogacijoje slypintį solidarumo elementą, neva surogatinės motinos geranoriškai siūlo savo iščias toms moterims, kurios negali susilaukti biologinių vaikų²³⁰.

1976 m. N. Keane sudarė pirmąją trišalę sutartį tarp agentūros, tėvų ir surogatinės motinos. Pastarajai nebuvo numatytas joks atlygis, kadangi tai nebūtų buvę suderinama su galiojančiu teisiniu reguliavimu. Kai kur teigiama, kad nors pirmosios surogacijos sutartys oficialiai buvo neatlygintinos, yra visiškai įmanoma ir tikėtina, kad sutuoktiniai su surogatinėmis motinomis atsiskaitydavo neoficialiai²³¹. Taigi kaip matyti, jau pirmieji surogacijos susitarimai buvo grįsti tuo, kas yra kvestionuojama dar ir šiandien – mitu apie surogatinių motinų neatlygintą pasiaukojimą. Minėtoje Noel Keane sudarytoje pirmojoje surogacijos sutartyje buvo įrašyta nuostata, kad „nėra jokių garantijų, jog surogatinė motina po gimdymo atiduos kūdikį“²³². Išties nesant oficialaus atlygio buvo sudėtinga užtikrinti, kad surogatinė motina atsisakys teisių į savo biologinį vaiką. Visgi minimu atveju surogatinė motina kūdikį atidavė užsakovams.

XX a. devintajame dešimtmetyje surogacijos verslas įsibėgėjo ir darėsi vis priimtinesnis rinkai²³³. Teisėje tuo pačiu ėmė rasti bylos ir sprendimai, kaip reiktų traktuoti šį reiškinį. Dar vienas surogacijos paslaugų pradininkas Richard M. Levin 1979 m. pristatė pirmąją JAV atlygintinos tradicinės surogacijos programą neoficialiai vadinamą „Baby 4U“, pagal kurią surogatinės motinos galėjo uždirbti keletą tūkstančių JAV dolerių²³⁴. 1980 m. jis įsteigė komercinės surogacijos paslaugų agentūrą pavadinimu *Surrogate Parenting Associates, Inc.* 1981 m. Generalinis Kentukio valstijos prokuroras pareiškė kaltinimus šiai agentūrai, neva ji veikė prieš galiojančius valstijos įstatymus. Byla buvo sprendžiama apygardos teisme, paskui pasiekė apeliacinį, o vėliau – Kentukio Aukščiausiąjį teismą ir buvo išspręsta *Surrogate Parenting Associates, Inc.* naujai²³⁵. 1986 m. bylos sprendime²³⁶ Teismas padarė išvadą, kad surogatinės motinystės sutartys yra teisėtos, jomis nėra pažeidžiami įstatymai, draudžiantys vaiko įsigijimą su

---

230 José López Guzmán ir Ángela Aparisi Miralles, „Aproximación a la problemática ética y jurídica de la maternidad subrogada“, *Cuadernos de Bioética XXIII*, 2 (2012): 257.

231 Faith Merino, *Adoption and Surrogate Pregnancy* (Infobase Publishing, 2010), 35.

232 Lawrence O. Gostin, *Surrogate Motherhood: Politics and Privacy* (Indiana University Press, 1990), 45.

233 Žr. Debora L. Spar, „For Love and Money: The Political Economy of Commercial Surrogacy“, *Review of International Political Economy* 12, 2 (2005): 294.

234 *Ibid.*

235 „Tubal Ligation Reversal by Dr. Levin“, *Babies by Levin*, žiūrėta 2020 rugpjūčio 4 d., https://www.babies-by-levin.com/spa_1.htm.

236 „Surrogate Parenting v. Com. ex Rel. Armstrong, 704 S.W.2d 209“, Casetext, žiūrėta 2023 liepos 30 d., <https://casetext.com/case/surrogate-parenting-v-com-ex-rel-armstrong>.

tikslu įvaikinti. Teismas prilygino surogaciją valstijoje leidžiamai intrauterinės inseminacijos procedūrai, pabrėždamas, kad surogatinės motinos visais atvejais turi teisę nesilaikyti surogacijos susitarimo²³⁷.

JK pirmasis oficialios tradicinės surogacijos (taikant intrauterinę inseminaciją) atvejis, užfiksuotas 1984 m. ir susijęs su „Kūdikio Cotton“ (angl. „Baby Cotton“) byla. Šioje byloje surogatinė motina britė Kim Cotton pagal susitarimą su viena JAV surogacijos agentūra sutiko tradicinės surogacijos būdu (t.y. būdama ir gestacinė, ir genetinė vaiko motina) už 6,5 tūkst. svarų sterlingų atlygį išnešioti iš pagimdyti kūdikį²³⁸. Dar 20 tūkst. svarų sterlingų ji uždirbo papasakodama savo istoriją vienam šalies laikraščiui²³⁹. Nors surogatinė motina 1985 m. sausio mėnesį Londone gimusią mergaitę sutiko atiduoti numatytiesiems tėvams iš JAV, vaikui gimus, JK vaiko teisėmis besidominčios tarnybos suabejojo dėl tokios praktikos. Sprendimą dėl tėvystės teisių į vaiką turėjęs priimti teisėjas pažymėjo, kad „nors vaiko sukūrimo ir gimimo aplinkybės iškelė sudėtingų ir subtilių etinių klausimų ir problemų, juos spręsti po to, kai vaikas jau gimęs ir yra globos subjektas, turėtų ne teismas“²⁴⁰. Buvo rekomenduota, kad ateityje iš anksto dėl teisių į vaiką suteikimo turėtų spręsti Aukštasis Teismas, o ne nepilnamečių teismai²⁴¹.

Prieš minėtąją bylą, t. y. iki 1984 m., joks teisinis reguliavimas surogacijos klausimu JK neegzistavo, tačiau šalyje jau vyko parlamentinės diskusijos dėl reprodukcinių technikų leistinumą ir ribų. 1984 m. buvo paskelbta Tyrimų dėl žmogaus apvaisinimo ir embriologijos komiteto ataskaita, dar vadinama Warnock²⁴² ataskaita, pabrėžusi, kad surogatinė motinystė gali sukelti visuomenės susirūpinimą. Visas penktasis dokumento skyrius aptarė surogacijos praktiką, kuri priskirta prie technikų, „palengvinančių“ nevaisingumo problemą²⁴³. Garsiojoje ataskaitoje atkreiptas dėmesys į daugybę probleminių surogatinės motinystės aspektų: kad surogacijos praktika prilygsta išpuoliui prieš santuoką, o moteris neturėtų pelnytis iš naudojimosi savo gimda (8.10 punktas); kad ši praktika iškreipia motinos ir vaiko santykį ir yra žalinga vaikui, kuris turi patirti atsiskyrimą nuo jį išnešiojusios motinos, be to, vaikas yra perleidžiamas mainais už sutartą atlygį (8.11 punktas); atvejai, kai surogacijos paslaugą užsakanti moteris gali,

---

237 Žr. 210-214 p., „Surrogate Parenting v. Com. ex Rel. Armstrong, 704 S.W.2d 209“, *supra note* 236.

238 Peter R. Brinsden ir kt., „Treatment by In Vitro Fertilisation with Surrogacy: Experience of one British Centre“, *BMJ: British Medical Journal* 320, 7239 (2000): 926.

239 Diana Brahams, „The Hasty British Ban on Commercial Surrogacy“, *The Hastings Center Report* 17, 1 (1987): 16.

240 *Ibid.*

241 *Ibid.*

242 Warnock ataskaita pavadintos pagal Jungtinės Karalystės filosofės Mary Dame Warnock (1924-2019) pavardę. 1982-1984 m. M. Warnock buvo tyrimų komiteto, parengusio ataskaitą apie žmogaus apvaisinimą ir embriologiją, pirmininkė.

243 Mary Warnock, *Report of the Committee of Inquiry into Human Fertilisation and Embryology* (London: Her Majesty's Stationery Office, 1984), 42, http://www.hfea.gov.uk/docs/Warnock_Report_of_the_Committee_of_Inquiry_into_Human_Fertilisation_and_Embryology_1984.pdf

bet nenori susilaukti vaiku pati, turi išnaudojimo požymių (8.12 punktą). Dėl šių neigiamų aspektų ataskaitoje buvo rekomenduojama atskiru įstatymu numatyti, jog visos surogacijos sutartys yra nelegalios ir teismai negali jų priversti vykdyti (angl. „legally unenforceable“) (8.19 punktą). 8.17 dokumento punkte teigiama, kad „net esant svarbioms medicininėms aplinkybėms kito žmogaus išnaudojimo pavojus mūsų [komiteto] daugumai atrodo beveik kiekvienu atveju gerokai nusveriantis galimą naudą“²⁴⁴. Ir dėl visuomenės susidomėjimo „Kūdikio Cotton byla“, ir dėl Warnock ataskaitos rekomendacijų 1985 m. liepos 16 d. buvo priimtas Surogacijos susitarimų aktas, uždraudęs trečiųjų šalių pelnymąsi iš šios praktikos. Visgi pastebėtina, kad dėl atlygio už išnešiojamą ir perduodamą vaiką susitariantys tėvai ir surogatinė motina rizikavo būti patraukti atsakomybėn ne šio akto, o Įvaikinimo akto pagrindu²⁴⁵.

Chrestomatine surogacijos byla yra laikoma vadinamoji „Kūdikio M“ (angl. „Baby M“) byla, susijusi su kova dėl Melissa – kūdikio, gimusio 1986 m. kovo 27 d. pagal surogacijos sutartį. Bylos aplinkybės aprašytos, komentuotos ir analizuotos daugybėje akademinų šaltinių bei žiniasklaidoje. Gana išsamiai ją aprašo ir komentuoja B. Steinbock savo 1988 m. straipsnyje²⁴⁶. Mary Beth Whitehead, pati turėjusi du biologinius vaikus, už 10 tūkst. JAV dolerių atlyginimą sutiko pastoti intrauterinės inseminacijos būdu ir sutuoktinių porai – Elizabeth ir William Stern – išnešioti ir pagimdyti biologinę savo ir William vaiką, t.y. suteikti tradicinės surogacijos paslaugą. Gimus mergaitei Melissa po trijų dienų surogatinė motina atidavė ją numatytiesiems tėvams, tačiau netrukus grįžo į jų namus prašydama leisti laikinai pasiimti vaiką pas save, antraip tikino nusižudysianti. Porai sutikus, surogatinė motina pasiėmė vaiką ir netrukus informavo mergaitės nebegražinsianti, o jei jos atžvilgiu būtų inicijuojamas teisminis persekiojimas – išvyksianti iš šalies. Sutuoktiniams Stern pavyko gauti teismo įsakymą, leidžiantį laikinai pasiimti vaiką, todėl jie nuvyko į Whitehead namus lydimi policijos ekipažo. Visgi surogatinė motina per atidarytą langą perdavė kūdikį savo sutuoktiniui ir pabėgo į Floridą, pas savo tėvus. Tris mėnesius po šių įvykių surogatinė motina su vyru ir kūdikiu nuolat keitė gyvenamąsias vietas, kad išvengtų ginčo sprendimo. Pokalbių su sutuoktiniais Stern metu surogatinė motina gąsdindavo porą nusižudysianti, nužudysianti vaiką ir pareikšianti melagingus kaltinimus William Stern dėl priekabiavimo prie jos vyresniosios dukros. Galiausiai sutuoktiniams Stern pavyko atgauti vaiką, kai surogatinė motina buvo paguldyta į ligoninę dėl inkstų uždegimo. 1987 m. kovo 31 d. pirmosios instancijos teismo teisėjas Harvey R. Sorkow nusprendė, kad surogacijos sutartis tarp Mary Beth Whitehead ir sutuoktinių buvo teisėta, o vaiko paėmimą iš surogatinės motinos pripažino kaip atitinkantį geriausių vaiko interesus. Netrukus po šio sprendimo Elizabeth Stern buvo leista pradėti mergaitės įvaikinimo procedūrą.

Pirmosios instancijos teismo sprendimą peržiūrėjęs apeliacinis teismas nusprendė, kad surogatinės motinystės sutartis, pagal kurią surogatinė motina privalėjo

244 Warnock, *supra note* 243: 44-46.

245 Brahams, *supra note* 239: 17.

246 Žr. Bonnie Steinbock, „Surrogate Motherhood as Prenatal Adoption“, *Law, Medicine and Health Care* 16 (1988): 44-50.

neatšaukiamai atsisakyti savo motinystės teisių, buvo netinkamo turinio ir negaliojanti. Taigi Mary Beth Whitehead ir toliau buvo laikoma teisėta vaiko motina, o Elizabeth Stern įvaikinimo procedūra pripažinta negalėjusia įvykti. Teismas pabrėžė, kad mergaitės globos klausimas sprendžiamas remiantis vien geriausiaisiais vaiko interesais, taigi šiuo klausimu jis paliko galioti pirmosios instancijos teismo sprendimą, kad mergaitė Melissa turėtų likti su sutuoktiniais Stern, biologinei vaiko motinai Whitehead paliekant teisę bendrauti su dukra²⁴⁷.

Steinbock vertinimu, šis atvejis „buvo prastai suvaldytas nuo pradžios iki pabaigos ir galėtų būti vadovėlinis, kaip verčiau nesielgti organizuojant gimdymą surogacijos būdu“²⁴⁸. Remdamasi bylos medžiaga autorė atkreipia dėmesį, kad šiuo atveju pati surogatinė motina buvo netinkamas asmuo: jos psichologinė ekspertizė, atlikta prieš pasirašant sutartį, atskleidė „tam tikrus bruožus, kurie vaiko atidavimą galėjo apsunkinti“, taigi buvo patarta atlikti „išsamesnę jos apklausą“²⁴⁹. Visgi išsamesnė psichologinė analizė nebuvo atlikta ir nei pati surogatinė motina, nei surogacijos užsakovai nebuvo apie pirmines ekspertizės išvalgas išpėti. Negana to, surogatinė motina atliko pagrindinį vaidmenį ir po kūdikio gimimo: ji leido laiką su kūdikiu, netgi jį žindė, nors surogacijos praktikos atvejais pirmaeilis vaidmuo tenka kūdikį įvaikinančiajai motinai – ji ir privalo užmegzti pirminį ryšį su naujagimiu; be to, ligoninės personalas net nebuvo informuotas apie tai, kad kūdikis gimė pagal surogacijos sutartį, todėl vaiko gimimo liudijime buvo įrašyta surogatinės motinos pavardė, o išbuvus ligoninėje reikiamą laiką, būtent surogatinei motinai leista pasiimti vaiką namo²⁵⁰. Kita vertus, šios bylos aplinkybės atskleidžia ne vien padarytas klaidas pasirenkant surogatinę motiną, bet ir apskritai gerai iliustruoja tradicinės surogacijos praktikos ydingumą, kai iš genetinės ir gestacinės motinos yra nepagrįstai tikimasi priešingo nei natūralus šiam vaidmeniui elgesio.

Dar vienas aspektas, kurį komentuoja Steinbock, ir kuris šiandien reikšmingas kalbant iš istorinės perspektyvos, yra motyvas, dėl kurio sutuoktiniai Stern pasamdė surogatinę motiną. Sutuoktiniai nebuvo nevaisingi, bet buvo manoma, kad Elizabeth Stern sirgo išsėtine skleroze. Tariantis dėl surogacijos nebuvo aiški nei jos diagnozė, nei galimos nėštumo pasekmės. Sutuoktiniai Stern, vieno iš šeimos gydytojų patarimu, nusprendė nerizikuoti pastoti ir verčiau susilaukti kūdikio surogacijos keliu²⁵¹. To meto teismai ėmėsi vertinti, ar tikrai sutuoktinių noras pasinaudoti surogatinės motinos paslaugomis buvo racionalus ir pagrįstas mediciniškai patvirtintomis indikacijomis, tačiau šiandien analizuojant surogatinės motinystės etinius ir teisinius aspektus toks požiūris atrodo mažiau aktualus – pati surogacijos praktika jau daug kur neapsiriboja vien atvejais, kai pora negali susilaukti vaikų dėl griežtai patvirtintų medicininių

---

247 „Matter of Baby M.“, Justia Law, žiūrėta 2020 rugpjūčio 6 d., <https://law.justia.com/cases/new-jersey/supreme-court/1988/109-n-j-396-1.html>.

248 Steinbock, *supra note* 246: 45.

249 „Matter of Baby M.“, *op. cit.*

250 *Ibid.*

251 Steinbock, *op. cit.*, 45.

priežasčių. Steinbock užduoda retorinį klausimą, kuris šiandien yra realybė: „ši galimybė išprovokuoja daugybės žmonių didžiausias baimes dėl surogacijos: kad pasiturinčios moterys, kurios nenorės nutraukti savo karjeros, naudosis neturtingomis ir mažiau išsilavinusiomis moterimis, kad šios išnešiotų jų vaikus“²⁵².

Viena iš garsiausių teisinių ginčų, susijusių ne su tradicinės, o su gestacinės surogacijos praktika, kilo dėl mergaitės JayCee Buzzanca atvejo²⁵³. Numatytieji tėvai John ir Luanne Buzzanca 1995 m. susitarė su surogatine motina, kad ši išnešios embrioną, sukurtą iš donorinių vyriškos ir moteriškos lytinių ląstelių. Likus mėnesiui iki kūdikio gimimo Buzzanca šeima iširo, o numatytasis tėvas bei surogatinė motina atsisakė tėvystės teisių į gimusį vaiką. Numatytoji motina taip pat nesiekė įgyti motinystės teisių, kadangi tai būtų užkirtę jai kelią reikalauti iš numatytojo tėvo John išlaikymo už vaiką ir vaiko išlaikymo našta oficialiai būtų tekusi jai vienai. Bylą sprendę teisėjai atkreipė dėmesį į tai, kad vaikas liko „teisiškai be tėvo ar motinos“²⁵⁴. Ne veltui žiniasklaidoje ši mergaitė pavadinta „modernių technologijų našlaite“²⁵⁵. Trimetės mergaitės įstatymine atstove tapo numatytoji motina Luanne (pastaroji kūdikiu faktiškai rūpinosi nuo pat gimimo), o John Buzzanca buvo pripažintas vaiko tėvu teisine prasme ir turėjo kas mėnesį mokėti tam tikrą priteistą sumą vaiko išlaikymui²⁵⁶. Tokie kaip šis atvejis leidžia kalbėti apie genetinio ryšio (bent vieno ir numatytųjų tėvų, o dar geriau – abiejų) svarbą surogacijos procese. Esant teisinio pobūdžio ginčams ir siekiant kuo geriau atliepti vaiko interesus genetinis ryšys traktuotinas kaip itin svarbus elementas. Beje, kai kuriose valstybėse (pavyzdžiui, JK, Ukrainoje), kuriose leidžiama surogacija, numatytas bent vieno iš numatytųjų tėvų genetinio ryšio su vaiku reikalavimas.

Dar vienas garsus atvejis, kurio nagrinėjimas JAV truko trejus metus (1990-1993), yra *Johnson prieš Calvert* byla. Calvert šeima negalėjo susilaukti kūdikio, kadangi sutuoktinės Crispina gimda buvo pašalinta. Kadangi jos kiaušidės gamino kiaušialąstes, sutuoktiniai nusprendė pasinaudoti gestacinės surogacijos paslauga ir susilaukti abiejų biologinio vaiko. Visgi po gimdymo surogatinė motina pradėjo siekti motinystės teisių į gimusį berniuką pripažinimo²⁵⁷. Iš pradžių buvo sutarta, kad ji turės galimybę lankyti kūdikį, tačiau tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismai nusprendė, kad nesant jokio genetinio ryšio ir ypač – esant išankstiniam genetinės motinos pasiryžimui auginti gimusį vaiką – surogatinė motina negali įgyti motinystės teisių. Kalifornijos Aukščiausiasis Teismas 1993 m. išaiškino, kad vaikas neturėtų būti

---

252 Steinbock, *supra note* 246: 45.

253 „In re the Marriage of John A. and Luanne H. Buzzanca. John A. Buzzanca, v. Luanne H. Buzzanca“, Opencasebook, žiūrėta 2023 liepos 31 d., <https://opencasebook.org/casebooks/36-genetics-and-reproductive-technology-legal-ethical-issues/resources/4.3.3-in-re-marriage-of-buzzanca/>.

254 *Ibid.*

255 „A High-Tech Orphan“, *CBS News*, gegužės 13, 1988., <https://www.cbsnews.com/news/a-high-tech-orphan/>.

256 *Ibid.*

257 „Johnson v. Calvert, 5 Cal.4th 84“, Casetext, žiūrėta 2023 rugsėjo 3 d., <https://casetext.com/case/johnson-v-calvert>.

emociškai blaškomas tarp dviejų motinų, todėl surogatinės motinos lankymo teises atšaukė, konstatuodamas, kad surogatinės motinos vaidmuo buvo tik tarpinis²⁵⁸. Teis-
mas rėmėsi „pirminio plano“ sukurti kūdikį autorių koncepcija, pagal kurią tikrieji tėvai (nesant biologinio ryšio tarp surogatinės motinos ir vaiko) yra tie asmenys, kurie sugalvojo sukurti vaiką²⁵⁹.

Sprendimas šioje rezonansinėje byloje „nulėmė ne tik surogacijos teisinį regulia-
vimą, bet ir komercinės surogacijos industrijos raidą“²⁶⁰. *Johnson prieš Calvert* byloje Aukščiausiasis Teismas, nors ir pripažino, kad pagal galiojančius Kalifornijos įstaty-
mus, vaiko motina yra pripažįstama vaiką pagimdžiusioji moteris, tačiau atkreipė dė-
mesį į tai, kad reprodukcinų technologijų panaudojimo atveju ši prezumpcija nėra
absoliuti. Be to, Teismas patvirtino, kad surogacijos sandoriai yra teisėti ir galiojan-
tys ir atmetė abejones dėl neturtingų moterų išnaudojimo, pabrėždamas, kad „nėra
įrodymų, jog surogacijos sutartys nepasiturinčias moteris išnaudotų daugiau nei eko-
nomika apskritai išnaudoja jas ragindama priimti mažiau apmokamus darbus ar dėl
kitų priežasčių nenorimą darbą“²⁶¹. Taigi šiuo atveju Teismas padarė išimtį iš principo
mater semper certa est, kadangi surogacijos atveju ši taisyklė grynąja prasme yra sun-
kiai pritaikoma. Kita vertus, tokia Teismo pozicija „neįžvelgti įrodymų“ dėl moterų
išnaudojimo surogacijoje leidžia patogiai išvengti gilesnės diskusijos apie laisvą ir in-
formuotą moters sutikimą prisiimti iš surogacijos proceso kylančius įsipareigojimus.

Pravartu aptarti ir palyginti nesenas, tačiau tarptautinei surogacijai gana reikšmin-
gas bylas. 2002 m. surogaciją įteisinus Indijoje, ši tapo vienu iš populiariausių suroga-
cijos maršrutų. Visgi nustačius daug rimtų žmogaus teisių pažeidimų, 2012 m. suroga-
cija šalyje imta smarkiai riboti. Taip pat prie to prisidėjo 2008 m. šalyje nuskambėjęs
kūdikio Manji atvejis. „Kūdikio Manji“ (angl. „Baby Manji“) byloje²⁶² sutuoktiniai Ya-
mada iš Japonijos 2007 m. kreipėsi į surogacijos paslaugų centrą Indijoje. Nusamdyta
surogatinė motina iš Indijos turėjo išnešioti ir pagimdyti kūdikį, sukurtą iš sutuoktinio
Yamada ir anoniminės donorės (taip pat iš Indijos) lytinių ląstelių. Likus mėnesiui iki
suplanuoto vaiko gimimo, 2008 m. birželį, sutuoktiniai priėmė sprendimą išsiskirti, o
numatytoji motina atsisakė teisių į vaiką dėl biologinio ryšio su juo nebuvimo (beje,
šiuo aspektu byla dar kartą iliustruoja genetinio ryšio su vaiku surogacijos procese
svarbą, ypač tais atvejais, kai sutuoktiniai nusprendžia išsiskirti). Gimusių mergaitę
Manji sutiko pasiimti numatytasis (ir biologinis) tėvas, tačiau Japonijos ambasada In-
dijoje nenorėjo išduoti vaikui pasą ir suteikti Japonijos pilietybės, kadangi traktavo

---

258 „Johnson v. Calvert, 5 Cal.4th 84“, *supra note 257*.

259 Mark Rose, „Mothers and Authors: Johnson v. Calvert and the New Children of Our Imaginations“, *Critical Inquiry* 22, 4 (1996): 613.

260 „Johnson v. Calvert, 5 Cal. 4th 84 (1993)“, *Feminist Judgments: Reproductive Justice Rewritten*, sud. Kim-
berly M. Mutcherson, *Feminist Judgment Series: Rewritten Judicial Opinions*. (Cambridge: Cambridge
University Press, 2020), 122.

261 97 punktas, „Johnson v. Calvert, 5 Cal.4th 84“, *op. cit.*

262 „Baby Manji Yamada vs Union Of India & Anr on 29 September, 2008“, *Indian Kanoon*, žiūrėta 2023
gruodžio 28 d., <https://indiankanoon.org/doc/854968/>.

ją Indijos piliete pagal pagimdžiusios motinos pilietybę. Japonijos įstatymai neleido tėvo pilietybės suteikti vaikui²⁶³. Tuo tarpu pagal Indijos surogacijos sutarčių teisinį reguliavimą, vaiko motina buvo traktuojama sutartyje numatytoji motina iš Japonijos, o surogatinės motinos sutartiniai įsipareigojimai baigėsi po gimdymo. Negana to, kūdikio tėvas negalėjo įvaikinti kūdikio, kadangi Indijos įstatymai neleido mergaitės įsivaikinti vienišam vyrui. *Kūdikis Manji Yamada prieš Indijos sąjungą*²⁶⁴ buvo pirmoji su surogacija susijusi Indijos Aukščiausio Teismo nagrinėta byla. Galiausiai, po kelis mėnesius trukusios teisinės procedūros, vaikui buvo išduotas asmens tapatybės dokumentas ir leidimas išvykti į Japoniją kartu su jo globos teises įgijusiu biologiniu tėvu. Kaip komentuoja Mohapatra, „Manji byla rodo tarptautinės surogacijos sudėtingumą. Teisės aktai ir teisinis reguliavimas, susijęs su įvaikinimu, surogacija ir pilietybe buvo nesuderinami su sutartimis, atsiradusiomis dėl greitai atsirandančių technologijų, naudojamų sukuriant tokius kūdikius kaip Kūdikis Manji. Nors Indijos teismai galiausiai leido kūdikiui Manji palikti Indiją su savo biologiniu tėvu, byla atskleidė aiškių gairių ir įstatymų, susijusių su tarptautine surogacija Indijoje, trūkumą“²⁶⁵. Manytina, kad jei šio atvejo sprendimo metu būtų egzistavusi Indijos ir Japonijos tarpvalstybinė sutartis būtent surogacijos atvejams, vaiko grįžimas į tėvo gyvenamosios vietos valstybę būtų buvęs greitesnis.

Po surogacijos ribojimų Indijoje sekė ribojimai ir kitose kaimyninėse šalyse. Tailande šis lūžis įvyko 2014 m. dėl „Kūdikio Gammy“ (angl. „Baby Gammy“) bylos istorijos²⁶⁶. Surogatinė motina iš Tailando australų numatytųjų tėvų porai pagimdė dvynukus, iš kurių vienam diagnozuotas Dauno sindromas. Nors numatytieji tėvai pageidavo, kad Dauno sindromą turintis vyriškos lyties vaisius būtų abortuotas, surogatinė motina nusprendė tęsti nėštumą ir pasilikti nenorimą vaiką sau. Po dvynių gimimo numatytieji tėvai pasiėmė mergaitę Pipah, o berniukas („Baby Gammy“) liko su surogatine motina. Beje, pastaroji bandė įgyti ir jo sesers dvynės globą teismo keliu. Bylos nagrinėjimo metu paaiškėjo, kad numatytasis tėvas buvo teistas už seksualinį išnaudojimą, o tai įžiebė dar didesnes diskusijas. Visgi galiausiai abu dvyniai buvo išskirti – Gammy pasiliko Tailandė su surogatine motina, o jo sesuo apsigyveno Australijoje su numatytaisiais tėvais. Nėštumo nutraukimo atvejai apskritai yra viena iš dažnesnių poleminių temų surogacijoje. Surogacijos susitarimuose šis klausimas aptariamas, tačiau akivaizdu, kad yra sudėtinga tiek reikalauti iš surogatinės motinos pasidaryti abortą (ar vaisiaus redukciją esant daugiavaisiui nėštumui), tiek ir priversti

263 Claudia Flores, „Accounting for the Selfish State: Human Rights, Reproductive Equality, and Global Regulation of Gestational Surrogacy“, *Chicago Journal of International Law* 23, 2 (2023): 401.

264 „Baby Manji Yamada v. Union of India“, The Laws, žiūrėta 2024 vasario 12 d., <https://www.the-laws.com/Encyclopedia/Browse/Case?caseId=008002406100&title=baby-manji-yamada-vs-union-of-india>.

265 Mohapatra, *supra note* 145: 420.

266 Žr. Angela Savage, „Baby Gammy Case Highlights Pitfalls of Surrogacy in Thailand“, The Wheeler Centre, 2014 rugpjūčio 4 d., <https://www.wheelercentre.com/wlr-articles/8499df3c2371/>; Daniel Piotrowski, „Baby Gammy happily living in Thailand, in the dark of dad's death“, *Mail Online*, liepos 16, 2020, <https://www.dailymail.co.uk/news/article-8528141/Baby-Gammys-family-learn-father-David-Farnells-death-Bunbury-Western-Australia.html>.

ją tęsti nėštumą. Viena iš dažniausiai naudojamų priemonių yra finansinė – surogatinė motina rizikuoja netekti didelės atlyginimo ar kompensacijos dalies arba pasilikti su poros nebepageidajamu kūdikiu ir jį išlaikyti viena. Tokios situacijos iliustruoja surogatinių motinų egzistencinių pasirinkimų sunkumą. Kūdikio Gammy atvejis neabejotinai prisidėjo prie to, kad Tailando valdžia 2014 m. nusprendė uždrausti tarptautinės komercinės surogacijos, o 2015 m. – ir vietos komercinės surogacijos paslaugas²⁶⁷.

Taigi pirmieji teisiniai ginčai, nesant aiškaus teisinio reguliavimo (ir paties surogacijos proceso, ir jos pasekmių) išryškino įvairias teises dilemas, susijusias su suinteresuotų šalių gynyba, surogatinės motinos teisėmis, geriausiais vaiko interesais ir teismo bei valstybės vaidmeniu pačiame surogacijos procese. Taip pat tarptautinės surogacijos paslaugų kontekste išryškėjo vaiko pilietybės ir tėvystės nustatymo probleminiai aspektai. Šios praktinės problemos suaktualizavo būtinybę prieš leidžiant surogacijos paslaugas numatyti bent minimalų teisinį surogacijos reguliavimą. Be to, kaip jau matyti, surogacijos bylos gerai iliustruoja sudėtingas surogacijos šalių situacijas ir pasirinkimus, todėl labai svarbu įsigilinti ir į etinius šio reiškinio aspektus.

1.4. Surogatinė motinystė filosofiniu-antropologiniu požiūriu

Surogacijos praktika yra susijusi su itin jautriais etiniais klausimais apie žmogaus orumą, medicinos ir technologijų vaidmenį bei ribas. Teisinis šios praktikos reguliavimas tam tikrose visuomenėse atspindi ir moralinį šios praktikos vertinimą. Pastarąjį atskleisti ir reflektuoti padeda filosofinis-antropologinis požiūris. Filosofinis metodas, būdamas sisteminio pažinimo metodas, kuris „reikalauja pažinti dalį tarpininkaujant visumai“²⁶⁸ kartu su antropologijos žiniomis leidžia išsamiau įvertinti nagrinėjamą reiškinį.

Siekiant išlaikyti racionalias tiriamo lauko ribas, filosofinis-antropologinis požiūris šiame darbe susiaurintas iki pagrindinių feminizmo ir bioetikos teorijų išvalgų surogacijos tema. Feminizmas pasirinktas dėl to, kad surogatinė motinystė yra glaudžiai susijusi su moters teisėmis, provokuoja diskusijas apie motinystę, moters orumą ir kūno integralumą, reprodukcinės sveikatos ir autonomijos, nelygybės problemas. Diskusijose dėl surogacijos teisinio reguliavimo įprastai aktyviai dalyvauja feministinės organizacijos. Be to, surogacija, būdama reprodukcinės medicinos praktika, yra giliau suprantama pasitelkiant filosofines, medicinos, biologijos žinias. Visas šias sritis apjungia bioetika – „sistemiškas gyvybės mokslų ir sveikatos priežiūros moralinių aspektų – iš jų moralės vizijos, sprendimų, elgesio, krypties ir kita – nagrinėjimas,

---

267 Kai kurie autoriai kalba surogacijos praktikos pokyčius Tailande „po“ ir „prieš“ kūdikio Gammy bylą. Žr. Yuri Hibino, „Non-commercial Surrogacy in Thailand: Ethical, Legal, and Social Implications in Local and Global Contexts“, *Asian Bioethics Review* 12, 2 (2020): 135–147, <https://doi.org/10.1007/s41649-020-00126-2>; Leslie R. Schover, „Cross-Border Surrogacy: The Case of Baby Gammy Highlights the Need for Global Agreement on Protections for All Parties“, *Fertility and Sterility* 102, 5 (2014): 1258–1259, <https://doi.org/10.1016/j.fertnstert.2014.08.017>.

268 Alfonsas Vaišvila, *Teisės teorija: vadovėlis* (Vilnius: Justitia, 2009), 24.

taikant įvairias etikos metodologijas tarpdisciplininėje aplinkoje²⁶⁹. Tarpdisciplininis požiūris, kurį artikuliuoja skirtingos bioetikos teorijos, leidžia išsamiau įvertinti šį žmogaus reprodukcijos būdą.

1.4.1. Surogatinė motinystė ir feminizmas

Pabrėžtina tai, kad feminizmas, ir kaip teorija, ir kaip „moterų judėjimas už lygias teises su vyrais“²⁷⁰, nėra vienalytis. Žvelgiant istoriškai, feminizmas skirtingu metu išryškindavo skirtingus moterų padėties visuomenėje klausimus: šiuo aspektu literatūroje išskiriamos bent keturios feminizmo bangos²⁷¹, o istorinių procesų sąveikoje susiformavo skirtingos feminizmo kryptys (nuo liberaliojo ir radikaliojo feminizmo iki krikščioniškojo feminizmo, feminizmo „už gyvybę“²⁷², išryškinusios skirtingas pozicijas dėl su moters teisėmis susijusių realiųjų (moters padėties šeimoje, visuomenėje, religinėje sferoje, moterų ir vyrų nelygybės, reprodukcinės ir seksualinės moters autonomijos), įskaitant ir surogatinę motinystę.

Surogatinė motinystė dažniausiai aptariama reflektuojant moters ir reprodukcinių technologijų santykį arba moters ir motinystės santykį. Feministinė diskusija ir mobilizacija dėl reprodukcinių technologijų itin suaktyvėjo XX a. pabaigoje, kai šios

---

269 Henk Ten Have, Evert Van Leeuwen, ir Rudolf Hubertus Jozef Ter Meulen, *Medicinos etika* (Vilnius: Charibdė, 2003), 56.

270 „Feminizmas“, Tarptautinių žodžių žodynas, žiūrėta 2023 gruodžio 29 d., <https://tzz.lt/f/feminizmas/>.

271 Pirmoji feminizmo banga (XIX a. pab.) akcentavo pilietinių moterų teisių įgyvendinimo klausimus – leidimą dalyvauti rinkimuose, įgyti nuosavybę ir išsilavinimą, dalyvauti organizacijų valdyme. Antroji feminizmo banga (apie 1960-1980 m.) tęsė kovą už pilietines teises, darbo teises. Ši banga pasižymėjo Simone de Beauvoir (1949 m. „Antroji lytis“), Betty Friedan (1963 m. „Moteriškumo paslaptis“) ir radikalųjų feminisčių Shulamith Firestone bei Pam Allen diskursu apie santuokos, šeimos ir motinystės įtaką moters padėčiai visuomenėje. „Asmeninė sfera yra politinė sfera“ (angl. „The personal is political“) šūkis lydėjo antrosios bangos feminisčių svarstymus apie moters autonomijos ir lytiškumo vaidmenį determinuojant tradicinius lyčių vaidmenis ir patriarchalinę visuomenės santvarką, o 1968 m. seksualinė revoliucija išryškino feminisčių siekį išlaisvinant moters seksualumą išlaisvinti ją ir nuo „primetų“ stereotipinių pasirinkimų. Trečioji feminizmo banga (1980-1990 m.) pasižymėjo postmodernistiniu pasaulio ir moters vietos jame suvokimu, diskusijomis apie įtrauktį, lyties „fluidumą“ (kvestionuojant vyro/moters skirtį), rasinę įvairovę, moters seksualumo klausimus ir pasirinkimą (taip pat ir pasirinkimą dalyvauti pornografijoje, prostitucijoje). Ketvirtosios bangos, prasidėjusios maždaug 2007-2012 m., feministinė mintis išryškino seksizmo ir mizoginijos, seksualinio priekabiavimo ir smurto lyties pagrindu problemas visuomenėje.

272 Kai kur išskiriamas, pavyzdžiui, abolicionistinis, disidentinis, ekofeminizmas, filosofinis, islamiškasis feminizmas, kiberfeminizmas, lesbietiškas, lygybės, marksistinis, mokslinis (faktinis) feminizmas *queer* feminizmas, separatistinis, skirtumų, socialistinis, tamsiaodžių feminizmas, transfeminizmas (žr. Carla Martinez Danti, „18 tipos de feminismo“, Mundo Deportivo, žiūrėta 2023 lapkričio 1 d., <https://www.mundodeportivo.com/uncomo/educacion/articulo/tipos-de-feminismo-52003.html>; Anne-Laure Briatte, „Feminisms and Feminist Movements in Europe“, Ehne, žiūrėta 2023 lapkričio 1 d., <https://ehne.fr/en/encyclopedia/themes/gender-and-europe/feminisms-and-feminist-movements/feminisms-and-feminist-movements-in-europe>).

(bei kartu ir surogacija) tapo prieinamos visuomenei²⁷³. Reprodukcinų technologijų klausimu Rushing ir Onorato išskiria ir aptaria tris pagrindines feministinių požiūrių – liberaliojo, radikaliojo ir socialistinio – skirtis²⁷⁴. Liberalusis feminizmas, kilęs JAV ir įkvėptas Betty Friedan pabrėžė, kad moteris, jei tik turi galimybes, pati sugeba (yra pajėgi) laisvai pasirinkti, kokia linkme kurti savo tapatybę, kaip elgtis su savo kūnu, o visuomenė turi jai sudaryti kuo palankesnes sąlygas priimti šiuos sprendimus²⁷⁵. Centrinė liberalios feministinės minties koncepcija – pasirinkimas – pabrėžia pasirinkimo variantų lygybę, visišką moters pasirinkimo autonomiją ir nevaržomą asmeninį veikimą²⁷⁶. Bendrąja prasme liberalusis feminizmas artikuliuoja siekį, kad moters pasirinkimai – ar tapti sutuoktine ir motina, surogatine motina, ar naudotis įvairiomis reprodukcinėmis technologijomis – būtų kuo laisvesni nuo kultūriškai socialiai nusistovėjusių lyčių stereotipų, patriarchalinės tvarkos įtakos. Radikalusis feminizmas, išsikristalizavęs iš liberaliojo feminizmo minties, bet papildytas ir modifikuotas, teigia, kad patriarchalinė tvarka palaiko vyro dominavimą moters atžvilgiu²⁷⁷, „tapimas motina implikuoja susitaikymą su sistemomis, kurios neigia moterų teisę į autodeterminuojančią motinystę ir kurios išnaudoja jų motinystę, o tuo tarpu motinystės ir motiniško darbo atsisakymas tampa būdu pasipriešinti šioms sistemoms“²⁷⁸. Motinystę ankstyvasis radikalusis feminizmas suprato kaip kliūtį moters emancipacijai. S. de Beauvoir kritikavo požiūrį, kad motinystė leidžia moteriai būti lygia su vyru²⁷⁹ ir laikė ją ne laisvu, o primestu pasirinkimu²⁸⁰. S. Firestone nėštumą vadino „barbarišku“ procesu, o motinystę – kultūros ir gamtos determinuotu vaidmeniu²⁸¹. Šiandien radikalusis feminizmas motinystės tema pasisako švelniau, tačiau vis vien atkreipia dėmesį į reprodukcinų technologijų sąsajas su moters išnaudojimu. Technologijos gali padėti moteriai pasiekti išsilaisvinimą nuo patriarchalinės tvarkos, tačiau būdamos sukurtos pagal vyrišką logiką (kai moteris atskiriama nuo prokreacinės patirties ir nuo vaiko) jos kaip tik yra kliūtis moters išlaisvinimui²⁸². Trečioji pagrindinė feminizmo kryptis

---

273 Žr. Daniela Bandelli, „Feminism and Gestational Surrogacy. Theoretical Reconsiderations in the Name of the Child and the Woman“, *Italian Sociological Review* 9, 3 (2019): 350.

274 Beth Rushing ir Suzanne Onorato, „Controlling the means of reproduction: Feminist theories and reproductive technologies“, *Humanity and Society* 27, 3 (2003): 393–413.

275 Betty Friedan, *The Feminine Mystique* (W. W. Norton & Company, 2013), 370–374.

276 Gerda Neyer ir Laura Bernardi, „Feminist perspectives on motherhood and reproduction“, *Historical Social Research* 36, 2 (2011): 170.

277 Ellen Willis, „Radical Feminism and Feminist Radicalism“, *Social Text*, 9/10 (1984): 91–118, <https://doi.org/10.2307/466537>.

278 Neyer ir Bernardi, *op. cit.*, 167.

279 Simone de Beauvoir, *The Second Sex* (New York: Alfred A. Knopf, Inc., 1953), 525.

280 *Ibid.*, 724.

281 Shulamit Firestone, *The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution* (New York: Bantam Books, 1972), 198–199.

282 Daniela Bandelli, *Sociological Debates on Gestational Surrogacy: Between Legitimation and International Abolition* (Springer Cham, 2021), 60, <https://doi.org/10.1007/978-3-030-80302-5>.

– socialistinis feminizmas – siekia pakeisti pareigų pasidalijimą tarp vyrų ir moterų gamybos ir žmogaus reprodukcijos srityse, kad sumažintų moters išnaudojimo mastą. Socialistų teigimu, reprodukcinės technologijos palaiko moterų išnaudojimo padėtį, nes jos prisideda prie moters izoliavimo nuo reprodukcinio darbo, yra kapitalistinė prasme naudojamos pelnui gauti ir apskritai yra plėtojamos vyrų²⁸³. Labai panašiai feminizmas vertina ir surogaciją: arba per pasirinkimo klausimą (liberalusis feminizmas) arba per patriarchalinio moters išnaudojimo prizmę (radikalusis, socialistinis feminizmas). Neigiamai apie surogatinę motinystę dažniausiai pasisako vadinamasis ekofeminizmas²⁸⁴, skirtumų filosofinis feminizmas²⁸⁵, taip pat feminizmas „už gyvybę“, krikščioniškasis feminizmas.

Siekiant išvengti konceptualaus pobūdžio netikslumų ir neperžengti tyrimo ribų, kalbant apie feminizmo požiūrį į surogaciją tikslingiausia naudotis D. Bandelli suformuluotu supaprastintu feministinių pozicijų skirstymu į abolicionistinį požiūrį, kuris siūlo uždrausti bet kokią surogacijos praktiką regioniniu ar globaliu lygiu bei pragmatiškąjį požiūrį, siūlantį sureguliuoti surogacijos praktiką kiek įmanoma racionaliau paskirstant riziką sutarties šalims^{286 287}. Pragmatiškąjį požiūrį Bandelli kai kur dar vadina „reformistiniu“ ir atkreipia dėmesį, kad jo šalininkai dažniausiai yra linkę vartoti ne „surogatinės motinystės“ ar „iščių nuomos“, tačiau „gestacijos už kitus“, „trečiosios šalies gestacijos“ terminologiją, kuri labiau atspindi liberalią poziciją²⁸⁸. Neretai pragmatiškojo požiūrio atstovai akcentuoja moters teisę laisvai rinktis šią praktiką, o kai

---

283 Bandelli, *supra note* 282: 60.

284 Tai yra „feminizmo šaka, nagrinėjanti moterų ir gamtos ryšius. [...] Ekofeminizmas naudoja pagrindinius feministinius lyčių lygybės principus, peržiūri nepatriarchalinių ir nelinijinių struktūrų vertę, ir pasitelkia pasaulėžiūrą, gerbiančią organinius procesus, holistinius ryšius bei intuicijos bei bendradarbiavimo privalumus. Prie šių sąvokų ekofeminizmas prideda ir įsipareigojimą aplinkai, ir moterų ir gamtos santykio suvokimą. Konkrečiai, ši filosofija pabrėžia, kaip patriarchalinė (arba į vyrus orientuota) visuomenė elgiasi tiek su gamta, tiek su moterimis. Ekofeminizmas nagrinėja lyčių kategorijų poveikį, siekdamas parodyti, kaip socialinės normos neteisingai dominuoja prieš moteris ir gamtą. Ekofeminizmo teorija teigia, kad šios normos lemia neišsamų pasaulio vaizdą, ir pasisako už alternatyvią pasaulėžiūrą, kuri vertina žemę kaip šventą, pripažįsta žmonijos priklausomybę nuo gamtinio pasaulio ir priima visą gyvybę kaip vertingą“ („Ecofeminism“, Britannica žiūrėta 2023 gruodžio 29 d., <https://www.britannica.com/topic/ecofeminism>).

285 Viena iš radikaliojo feminizmo šakų, XX a. 7 dešimtmetyje atsiskyrusi kartu su jai priešingu lygybės feminizmu. Skirtumų feminizmas remia moterų ir vyrų lygybę, tačiau nesiūlo įgyvendinti moterų lygybės su vyrais. Jis siekia, kad moterys ir vyrai būtų lygūs prieš įstatymą, darbo santykiuose, turėtų lygias galimybes, tačiau neneigia ir netgi pabrėžia lyčių skirtumus (žr. Victoria Sendón de León, „Qué es el feminismo de la diferencia? Una visión muy personal“, *Mujeres en Red*, žiūrėta 2024 sausio 1 d., https://www.mujeresenred.net/victoria_sendon-feminismo_de_la_diferencia.html).

286 Bandelli, *supra note* 273: 350.

287 Maniere pastebėjimu, feministinėje literatūroje, nors ir retai, bet sutinkamas trečiasis požiūris – libertarinis, pasak kurio, verta pasitikėti jau esančiu teisiniu reguliavimu ir leisti rinkai sureguliuoti asmenų, įsitraukusių į surogacijos praktiką, reprodukcinis pasirinkimus (žr. Emma Maniere, „Mapping feminist views on surrogacy“, iš *Babies for sale?* Davies M. (sud.) (London: Zed, 2017), 312–327).

288 Bandelli ir Corradi, *supra note* 164: 17.

kuriose situacijose (nepalankioje ekonominėje padėtyje) atsidūrusioms moterims surogatinė motinystė yra laikoma „mažesniu blogiu“²⁸⁹, priimtiniu būdu pagerinti savo finansinę padėtį ir nepriklausomumą. Bandelli atkreipia dėmesį į tai, kad ir pragmatiškas, ir abolicionistinis požiūris sutaria dėl to, jog surogacijoje gali slypėti išnaudojimo elementas, bet silpnoji pragmatiško požiūrio vieta yra tai, kad jis nepateikia konkrečių būdų, kaip sureguliuoti surogacijos praktiką²⁹⁰. Iš esmės tai ir yra didžioji daugelio teorijų ir bandymų sureguliuoti surogaciją dilema – yra itin sudėtinga (jei išvis įmanoma) nuspręsti, koks surogacijos teisinis reguliavimas yra geriausias.

Feministinėje literatūroje, siūlančioje uždrausti surogaciją, išskiriama trijų tipų šios praktikos keliami žala: žala visuomenei, žala moteriai ir žala vaikui²⁹¹. Pasak Pérez Madrid, feminizmo įvardijama žala visuomenei apima: 1) prekybos vaikais bei apskritai asmenų pavertimo prekėmis aspektą, 2) žalą, susijusią su požiūriu į žmogaus reprodukcijos formą pasikeitimu (pavyzdžiui, tai, kad surogacija normalizuoja prigimtinio vaiko-motinos ryšio išskaidymą į biologinį, gestacinį ir socialinį), bei 3) patriarchalinės visuomenės ir šeimos vizijos palaikymą²⁹².

Prekybos žmonėmis (vaikais) elementas itin ryškus komercinės surogacijos atveju, tačiau aktualus net ir praktikuojant nekomercinę surogaciją. Feminizmas šiuo aspektu akcentuoja tai, kad sandorių neatlygintinumo (altruistiškumo) neįmanoma užtikrinti. Nors oficialaus atlygio surogatinei motinai gali ir nebūti, dosniai apmokamų specialistų dalyvavimas vis vien leidžia kalbėti apie finansinę naudą sukuriant ir perleidžiant naują gyvybę²⁹³. Kalbant apie vaiko-motinos prigimtinio ryšio defragmentavimą tarptautinės feministinės platformos „Stop Surrogacy Now“ (liet. „Sustabdykime surogaciją dabar“) pareiškime pabrėžiama, kad „surogacija tyčia nutraukia natūralų motinos ryšį, kuris atsiranda nėštumo metu – ryšį, kurį medicinos specialistai nuolat skatina ir remia. Biologinis ryšys tarp motinos ir vaiko yra nepaneigiamai intymus, o jį nutraukus ilgalaikius padarinius jaučia abu. Ten, kur surogatinė motinystė yra įteisinta, ši galima žala yra institucionalizuota“²⁹⁴. Neyer ir Bernardi, analizavusios feministinius argumentus prieš surogatinę motinystę (ir pagalbinio apvaisinimo technologijas apskritai), daro išvadą, kad feminizmas pabrėžtinai kritikuoja motinystės fragmentaciją ir ryškų moters išnaudojimo elementą: „sutartinės ir teisinės praktikos, susijusios su PRT²⁹⁵ sukuria naujos formos „seksualinę sutartį“, kurią galime vadinti „prokreacine sutartimi“. Surogacijos sutartis sukuria ir įteisina suskaidytą motinystę nurodydama, kas yra biologinė motina, kas yra socialinė motina, o kas – nepaisant prisidėjimo savo

289 Bandelli, *supra note* 282: 62.

290 *Ibid.*

291 Pérez Madrid, *supra note* 146: 195.

292 *Ibid.*, 195-199.

293 Žr. Ana-Luana Stoicea-Deram, „Introduction: What is Surrogacy for (East-European) Feminism?“, *Analyze – Journal of Gender and Feminist Studies*, 6 (2016): 5.

294 „Stop Surrogacy Now Statement“, The Center for Bioethics & Culture Network, žiūrėta 2023 gruodžio 5 d., <https://cbc-network.org/stop-surrogacy-now/>.

295 Pagalbinės reprodukcijos technologijos (angl. „Assisted reproductive technologies“, ART).

kūno dalimis ar procesais vaiko gyvybės labai – nėra motina, tačiau tik donorė – ar tai būtų kiaušialąstė, ar gimda – produktui, kurio savininkais tampa tie, kuriems ši prokreacinė sutartis naudinga²⁹⁶. Trečiasis žalos visuomenei tipas yra susijęs su tuo, kad išskirtinai tik moteriai būdinga funkcija formalizuojama sudarant darbo sutartį, kurią Janice G. Raymond įvardija kaip lytinių paslaugų ir priėjimo prie moters kūno sutartį²⁹⁷ ir taip įtvirtinamas „patriarchato ir rinkos įrankis pasisavinti iš moters moterišką funkciją redukuojant moterį iki paprastos talpyklos“²⁹⁸. Pasak Ispanijos ilgametės feminisčių partijos vadovės Lidia Falcón, surogacijos proceso metu moters jausmai, fizinė ištvermė, emocijos, interesai yra traktuojami kaip mažiau svarbūs nei interesai farmacijos kompanijų, agentūrų ir „vyrukų, kurie nori tapti tėvais atimdami vaiką iš moters, kurį ji išnešiojo ir pagimdė“²⁹⁹. Nors šie pastebėjimai dėl žalos visuomenei yra priimtini ir etine prasme labai svarbūs, pamatuoti, įvertinti ir įrodyti žalos mastą yra itin sunku, net ir remiantis sociologiniais ilgalaikiais tyrimais.

Žalą moteriai feminizmas aptaria bene plačiausiai ir, pasak Pérez Madrid, išskiria tokias žalos rūšis: 1) pažeidžiama surogatinės motinos laisvė; 2) apribojama „socialinės motinos“ laisvė; 3) pažeidžiamas moters orumas ir kūno integralumas³⁰⁰. Nors, kaip jau minėta, pragmatiškoji pozicija remiasi liberalia laikysena, numatančia, kad surogatinė motina yra pajėgi priimti autonomiškus sprendimus dėl savo kūno, tačiau neštumas ir gimdymas (ypač kai tai nėra asmeninio šeimos ir prokreacinio plano dalis) neabejotinai yra sudėtingi procesai ir biologine, ir psichologine, ir socialine prasme, todėl kalbėti apie visiškai laisvus sprendimus yra rizikinga. 2017 m. Ispanijoje užregistravus neatlygintinos (altruistinės) surogacijos teisės akto projektą, feministinės organizacijos tam radikaliam pasipriešino. Abolicionistinės feministinės platformos „No somos vasijas“ (liet. „Nesame indai“) atstovė Alicia Miyares Fernández pabrėžė, kad surogacijos metu „moterys neatiduoda neatskiriamos savo kūno dalies, tačiau pačios prisiima turimas iškęsti anatomines, chemines, fiziologines ir psichologines pasekmes bei transformacijas, vykstančias jų kūnuose“³⁰¹. Remiantis abolicionistiniu požiūriu, moters pasirinkimas susisaistyti sutartimi, kuri yra žalinga jos sveikatai, supriešina ją su savimi pačia, yra traumuojanti ir rizikinga vaisiui, yra aprioriškai atmetinas, nes apskritai tokie sprendimai būna priimami ne visiškai laisvai, o nelygybės ir dominavimo (šeimos ar lyties pagrindu, ekonominio ir geopolitinio) santykio įtakoje³⁰². Ypač tai

---

296 Neyer ir Bernardi, *supra note* 276: 169.

297 Janice G. Raymond, *Women as Wombs: Reproductive Technologies and the Battle over Women's Freedom*, Spinifex Press Pty. Ltd. (Melbourne, 1994), <https://www.spinifexpress.com.au/shop/p/9781925581874>.

298 Bandelli ir Corradi, *supra note* 164: 16.

299 Lidia Falcón, „Carta pública a Errejón: las mujeres no somosvientres de alquiler“, *Público*, vasario 9, 2017, <https://blogs.publico.es/lidia-falcon/2017/02/09/carta-publica-a-errejon-las-mujeres-no-somosvientres-de-alquiler/>.

300 Pérez Madrid, *supra note* 146: 199-201.

301 Alicia Miyares Fernández, „El feminismo dice “No”“, *Tribuna Feminista*, žiūrėta 2023 lapkričio 24 d., <https://tribunafeminista.org/2016/06/el-feminismo-dice-no/>.

302 Bandelli, *supra note* 273: 349.

akivaizdu turint omenyje surogatinės motinystės sutartyse numatomus griežtus apribojimus surogatinių motinų asmeniniam gyvenimui (pavyzdžiui, žemesnius žmogaus teisių standartus taikančiose šalyse praktikuojamą surogaciją Brandel netgi prilygina vergovei³⁰³). Tam tikru laipsniu apribojama ir numatytosios motinos laisvė: nors ir retai, bet atkreipiamas dėmesys į faktą, kad kartais pastaroji taip pat patiria spaudimą susilaukti vaikų ir dėl bevaikystės yra „socialiai nuvertinama“³⁰⁴. Socialinis nevaisingos moters „nepilnavertiškumas“ atsiskleidžia analizuojant istorinius šaltinius, tačiau nevaisingų moterų stigmatizavimas gali būti aktualus ir šiandien³⁰⁵.

Kalbant apie žalą moters orumui ir kūno integralumui, neretai kova prieš surogaciją lyginama su kova prieš prostituciją: surogacija kai kur įvardijama kaip „reprodukcinė prostitucija“³⁰⁶ arba bent jau „reprodukcinės prievartos forma“³⁰⁷. Net ir tikrai neatlygintinoje surogacijoje abolicionistinis feminizmas išvelgia pavojų moters išnaudojimui – moteris yra palankiai vertinama dėl savo pasiaukojimo reprodukciniais tikslais. Ekman pabrėžia, kad altruistinė surogacija praktikoje yra ne tik retas reiškinys, bet ir apskritai „turi labai keistą ideologinį pagrindą. Tarsi išnaudojimas būtų tik pinigų davimas moteriai.“ Autorė gerai akcentuoja altruistinėje surogacijoje slypintį paradoksą ironizuodama: „Toku atveju, kuo mažiau moteriai mokama, tuo mažiau ji išnaudojama. Tiesą sakant, „altruistinė“ surogatinė motinystė reiškia, kad moteris išgyvena lygiai tą patį, ką ir komercinės surogatinės motinystės atveju, bet negauna nieko mainais. Moters reikalaujama devynis mėnesius nešioti vaiką, o paskui jį atiduoti. Ji turi pakeisti savo elgesį ir rizikuoti nevaisingumu, daugybe su nėštumu susijusių problemų ir net mirtimi. Ji vis vien naudojama kaip indas, net jei jai sakoma, kad ji yra angelas. Vienintelis dalykas, kurį ji gauna, yra altruizmo aureolė, kuri yra labai maža kaina už pastangas ir gali būti patraukli tik visuomenėje, kurioje moteris vertinama

---

303 Abby Brandel, „Legislating Surrogacy: A Partial Answer to Feminist Criticism“, *Maryland Law Review*, 54 (1995): 492.

304 Pérez Madrid, *supra note* 146: 201.

305 Žr. Willem Ombelet, „WHO fact sheet on infertility gives hope to millions of infertile couples worldwide“, *Facts, Views & Vision in ObGyn* 12, 4 (2020): 249.

306 Žr. Tatiana Patrone, „Is Paid Surrogacy a Form of Reproductive Prostitution? A Kantian Perspective“, *Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics: CQ: The International Journal of Healthcare Ethics Committee* 27, 1 (2018): 109–122, <https://doi.org/10.1017/S0963180117000445>.

307 Po intensyvių visuomenės, politikų, feministinių organizacijų diskusijų 2023 m. Ispanijos vasario 28 d. organinis įstatymas, kuriuo buvo papildytas šalyje galiojantis 2010 m. Seksualinės ir reprodukcinės sveikatos ir savanoriško nėštumo nutraukimo įstatymas, pripažino surogatinę motinystę „sunkia reprodukcinės prievartos prieš moterį forma“ (žr. „Ley Orgánica 1/2023, de 28 de febrero, por la que se modifica la Ley Orgánica 2/2010, de 3 de marzo, de salud sexual y reproductiva y de la interrupción voluntaria del embarazo“, BOE, www.boe.es/boe/dias/2023/03/01/pdfs/BOE-A-2023-5364.pdf). Tokį surogatinės motinystės traktavimą parėmė ir 1983 m. įsisteigusi nepriklausoma feministinių pažiūrų organizacija „Komisija smurtui prieš moteris tirti“ (isp. „Comisión para la investigación de malos tratos a mujeres“). Žr. „La Comisión para la Investigación de Malos Tratos a Mujeres condena la gestación subrogada“, Ameco Press, žiūrėta 2024 sausio 2 d., <https://amecpress.net/La-Comision-para-la-Investigacion-de-Malos-Tratos-a-Mujeres-condena-la-gestacion-subrogada>.

už tai, kiek jos aukojasi, o ne už tai, ko jos pasiekia³⁰⁸.

Trečiasis žalos tipas – žala vaikui – taip pat minimas feministiniame diskurse, nors ir pabrėžiamas mažiau nei žala moteriai (apie vaiko, kaip naujai pradedamo asmens orumo aspektus daugiau kalba personalinė bioetika, kuri turi tam teorinius įrankius – ontologinio asmens orumo kategoriją ir transcendentinį požiūrį į žmogaus gyvybę). Bandelli atkreipia dėmesį į tai, kad abolicionistinės ir pragmatiškosios pozicijų nesutakomumas ir yra susijęs su požiūrių į motinos ir naujagimio ryšį³⁰⁹. Abolicionistinis feministinis diskursas labiau atsižvelgia į tai, kad vaikas nukenčia dėl atskyrimo nuo gestacinės motinos bei dėl motinystės fragmentacijos. Kita vertus, stinga mokslinių tyrimų ir duomenų būtent apie surogacijoje gimusių vaikų ir surogatinių motinų sveikatą ilguoju ir trumpuoju laikotarpiu. Iš dalies tai gali būti susiję ir su tuo, kad gestacinė surogacija išplito palyginti neseniai, bet ir su tuo, kad valstybės nededa pakankamai pastangų dėl šios praktikos monitoringo ir stebėsenos. Stokojant empirinių duomenų diskusija dėl surogacijos žalos vaiko (ir, žinoma, surogatinės motinos) fizinei ir psichinei sveikatai yra labai ribota. Kita vertus, apie vaiko ir gestacinės motinos ryšio nutraukimo pasekmes galima kalbėti remiantis genetikos, neonatologijos ir kitų mokslų žiniomis³¹⁰. D. Bandelli vertinimu, šioje abolicionistinio ir pragmatiškojo feministinių požiūrių diskusijoje verta grįžti prie „poreikio apsaugoti vaiką kaip vienintelį subjektą „be pasirinkimo“³¹¹ surogacijos proceso metu. Toks siūlymas apeiti šiuolaikinėje visuomenėje priimtą būdą reprodukcinius pasirinkimus vertinti per privačių pasirinkimų (tiek surogatinės motinos, tiek ir numatytųjų tėvų) ir teisės į privataus bei šeimos gyvenimo gerbimą prizmę vertintinas pozityviai, kadangi yra raginama realiai atsižvelgti į pagrindinį subjektą, dėl kurio egzistencijos randasi ši praktika.

Įvairiose valstybėse kylant diskusijoms dėl surogacijos uždraudimo aktyviai dalyvauja abolicionistinę poziciją artikuliuojančios feministinės organizacijos. Pirmaujančiaisiais ir didžiausią patirtį kovoje prieš surogacijos įteisinimą laikytini Italijos ir ypač Prancūzijos feministiniai judėjimai³¹². Prancūzijoje 2013 m. įsisteigęs „Susivienijimas už pagarbą asmeniui“ (fr. „Collectif pour le respect de la personne“, CORP) dirbdamas kartu su kitais judėjimais „Santalka už teisę į abortą ir kontracepciją“ (fr. „Coordination pour le Droit à l’Avortement et à la Contraception“) bei „Prancūzijos lesbiečių santalka“ (fr. „Coordination Lesbienne en France“, CLF) 2016 m. surengė konferenciją surogacijos tema ir parengė Paryžiaus chartiją, kurioje išreiškė raginimą tarptautinėms

---

308 Kajsa Ekis Ekman, „All Surrogacy Is Exploitation – the World Should Follow Sweden’s Ban“, *The Guardian*, vasario 25, 2016, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/feb/25/surrogacy-sweden-ban>.

309 Bandelli, *supra* note 282: 5.

310 Įžvalgų, susijusių su kūdikio-motinos dialogu molekulinio ir ląstelių lygmeniu, pateikia Natalia López Moratalla: Žr. Natalia López Moratalla, „Comunicación materno-filial en el embarazo“, *Cuadernos de Bioética* XX, 3 (2009): 303–315.

311 Bandelli, *supra* note 273: 345.

312 *Ibid.*, 346–347.

institucijoms siekti visuotinio bet kurios formos surogacijos draudimo³¹³. 2015 m. Italijos feministės kartu su garsių šalies visuomenės veikėjų grupe pasirašė kreipimąsi, kuriame palaikė visišką surogacijos draudimą visoje ES³¹⁴. Sekdamos Prancūzijos pavyzdžiu, Italijos feministės 2017 m. Romoje taip pat surengė konferenciją ir parengė Romos chartiją, kurioje pasmerkė surogaciją³¹⁵. Švedijos moterų lobistinė organizacija „Swedish Women’s Lobby“ dar 2011 parėmė Europos Parlamento rezoliuciją, smerkiančią surogacijos praktiką. Nepritariau šiai praktikai išreiškė ir vėliau, 2013 m.³¹⁶, o 2016 m. parėmė Paryžiaus chartiją. Be to, 2014 m. kampanijoje „Feministinis Ne surogacijai“ susivienijusios Švedijos feministinės organizacijos prisidėjo prie surogacijos įteisavimo iniciatyvų blokavimo šalyje³¹⁷. Taip pat iš tokių pavyzdžių galima paminėti ir Ispaniją, kai didele dalimi dėl feministinių organizacijų pasipriešinimo po daugelio bandymų ši praktika ne tik neįteisinta, bet ir griežtai apribota³¹⁸.

Abolicionistinės feministinės organizacijos yra susitelkusios ir tarptautiniu lygiu. Dar 1984 m. vokiečių sociologė Renate Klein įsteigė feministinės krypties „Pasipriešinimo reprodukcinei ir genetinei inžinerijai tarptautinį feministinį tinklą“ (angl. „Feminist International Network of Resistance to Reproductive and Genetic Engineering“ (FINRRAGE)), kuris pabrėžia reprodukcinių technologijų keliamus pavojus moters emancipacijai: „vaisingumą mažinančios ir vaisingumą skatinančios technologijos yra dvi to paties medalio pusės; jas sieja bendras tikslas – stengtis kontroliuoti populiacijos kiekį ir kokybę kontroliuojant moterų reprodukinius gebėjimus. Moterys taip pat naudojamos kaip „indai“ vadinamuosiuose surogatinės motinystės susitarimuose, o tai kėsina į jų orumą, kelia pavojų jų sveikatai ir yra šiuolaikinė vergovės forma“³¹⁹. Pasak R. Klein, surogacija (kaip ir prostitucija) gali būti traktuojama tik kaip sunkus ir beviltiškas pasirinkimas³²⁰. Jos įsteigtas tinklas aktyviai remia Jennifer Lahl JAV (Kalifornijoje) sukurtą tarptautinę platformą „Stop Surrogacy Now“, vienijančią feminizmo atstovus bei daug bioetikų, teisininkų, medikų. Platformos raginimą uždrausti surogaciją visame pasaulyje³²¹ yra pasirašiusios per 160 organizacijų ir individų, nepritariančių ir komercinei, ir nekomercinei surogacijai. Pastaroji, kaip teigiama raginime,

---

313 Bandelli, *supra note* 273: 348.

314 „Il nostro appello contro la pratica dell’utero in affitto“, GliScritti, žiūrėta 2023 gruodžio 6 d., <https://www.gliscritti.it/blog/entry/3466>.

315 Bandelli, *op. cit.*, 348.

316 „Surrogacy motherhood - a global trade with women’s bodies. Policy paper“, Sveriges Kvinnolobby, 2023 rugpjūčio 23 d., <https://sverigeskvinnoorganisationer.se/wp-content/uploads/2013/08/POLICY-PAPER-SURROGACY-MOTHERHOOD.pdf>.

317 *Ibid.*

318 Žr. Saloméja Fernandez Montojo, „Feminizmo įtaka stabdant surogacijos įteisinimą Ispanijoje“, *Logos* 119, (2024): 214-221.

319 „Feminist International Network of Resistance to Reproductive and Genetic Engineering“, FINRRAGE, žiūrėta 2023 spalio 3 d., <https://www.finrrage.org/>.

320 Renate Klein, *Surrogacy: A Human Rights Violation*, Spinifex Press (North Geelong, 2017), 16.

321 „Stop Surrogacy Now Statement“, *supra note* 294.

yra susijusi su moterų ir vaikų išnaudojimo rizika, todėl taip pat turėtų būti uždrausta. Dokumente išdėstytiems teiginiams 2015 m. pritarė ir Europos moterų lobizmo organizacija („European Women’s Lobby“).

1.4.2. Surogatinė motinystė bioetikoje

Nors galima suskaičiuoti keletą ar net keliolika bioetikos teorijų, šiame tiriamajame darbe toliau nagrinėjant surogacijos reiškinį bus apsiribota trijų pagrindinių ir populiariausių bioetikos teorijų – personalizmo, principializmo ir utilitarizmo (pragmatinio-utilitaristinio modelio) – pozicijomis, trumpai apžvelgiant liberalųjų-radikalųjų požiūrį. Principializmas pasirinktas kaip plačiausiai medicinos praktikoje taikomas modelis, leidžiantis nagrinėjamą reiškinį įvertinti keturių klasikinių medicinos etikos principų (geradarystės, blogio (žalos) nedarymo, autonomijos ir teisingumo) perspektyvoje, personalizmas – kaip itin kritiškai surogacijos neigiamus aspektus išryškinanti ir egzistencinius-aksiologinius klausimus kelianti teorija, kuria remiasi katalikiški, krikščioniški, „už gyvybę“, „už prigimtinę šeimą“ judėjimai³²². Utilitaristinis-pragmatinis ir liberalusis-radikalusis požiūriai aktualūs tuo, kad remiantis jų argumentais (įvertinant naudos aspektą arba išryškinant laisvo, net jei ir žalingo, pasirinkimo vertę) dažniausiai pateisinamas surogacijos įteisinimas arba liberalizavimas.

Nevienareikšmišką surogacijos vertinimą bioetikoje gerai iliustruoja 2019 m. UNESCO Tarptautinio Bioetikos komiteto narių išsiskyrusios nuomonės ataskaitoje dėl pagalbinių reprodukcinių technologijų ir tėvystės. Aptardamas surogacijos problematiką, Komitetas nurodė, kad, kai kurių komiteto narių nuomone, menkai tarptautiniu lygiu reguliuojama ir tinkamos apsaugos surogatinėms motinoms nesuteikianti surogacijos praktika yra atmestina dėl įvairių priežasčių (surogatinė motinų išnaudojimo rizikos, žalos geriausiems vaiko interesams ir šeimai kaip institucijai). Kiti komiteto nariai nurodė, kad tam tikromis ypatingomis sąlygomis vykdoma neatlygintina surogacija gali būti priimtina. Trečioji komiteto narių grupė nurodė, kad neatlygintina surogacija galėtų būti vykdoma ypatingomis sąlygomis, tačiau abejojo, ar tokios sąlygos apskritai gali būti užtikrintos realybėje³²³.

Apžvelgiant pagrindinių bioetikos teorijų argumentus surogacijos tema, pravartu pradėti nuo principializmo. Jo pradininkais laikomi Tom L. Beauchamp ir James F. Childress, kurie 1979 m. monografijoje „Bioetikos principai“ suformulavo pagrindinius šios teorijos postulatus³²⁴. Principialistinė etika grindžiama keturių pagrindinių

---

322 Žr. Juan Manuel Burgos, „¿Qué es la bioética personalista? Un análisis de su especificidad y de sus fundamentos teóricos“, *Cuadernos de Bioética* XXIV, 1 (2013): 18-19.

323 „Report of the IBC on Assisted Reproductive Technologies (ART) and Parenthood“, *supra note* 159: 33.

324 Principializmo teorijos užuomazgas galima išžvelgti 1978 m. JAV Nacionalinės komisijos žmogaus apsaugai biomedicininė ir elgesio tyrimų metu (angl. „National Commission for the Protection of Human Subjects of Biomedical and Behavioral Research“) parengtoje Belmonto ataskaitoje (žr. „Read the Belmont Report“, Office for Human Research Protections (OHRP), žiūrėta 2023 sausio 15 d., <https://www.hhs.gov/ohrp/regulations-and-policy/belmont-report/read-the-belmont-report/index.html>),

medicinos etikos principų – nekenkimo (lot. „primum non nocere“), geradarystės (lot. „bona facere“), autonomijos ir teisingumo, dar vadinamų Džordžtauno (angl. „Georgetown“) mantra, taikymu medicinos praktikoje. Šie principai iš dalies yra perimti iš Hipokrato priesaikos (ypač tai pasakytina apie nekenkimo ir geradarystės principus) ir pritaikyti šiuolaikinės medicinos etikos ir bioetikos poreikiams. Tiesa, Beauchamp ir Childress teigė, kad šie principai yra tiesiog *prima facie* (liet. „iš pirmo žvilgsnio“³²⁵; tai, kas atrodo patikima iš pirmo žvilgsnio) kategorijos. Šiandien bioetikai diskutuoja dėl praktinio šių principų taikymo^{326 327}.

Kadangi priklausomai nuo metodologijos ir pasirinkto argumentavimo principializmo principai neretai prieštarauja vienas kitam, principializmo teoriją apskritai sudėtinga taikyti kalbant apie surogaciją³²⁸. O. Vergara atkreipia dėmesį, kad vertinant surogacijos etiškumą egzistuoja daug šių principų taikymo variantų: pavyzdžiui, pavojus surogatinės motinos asmens autonomijai gali būti formaliai sumažinamas teisingumo principo garantijomis, kai surogacijos sutartis patvirtina teismas, tačiau teismas niekada negalės visapusiškai įvertinti moteriai padaromos žalos³²⁹. Siekiant pateisinti paslaugą užsakančių tėvų troškimą susilaukti vaikų, galima išryškinti geradarystės principą, kurio neva laikytusi surogacijos paslaugos teikėjai, taip pat apeliuoti į reprodukcinę asmenų autonomiją, tačiau, kita vertus, bandant atkreipti dėmesį į galimą surogatinės motinos išnaudojimą, galima teigti, kad būtent jos autonomija yra pažeidžiama, pasinaudojama moters pažeidžiamumu ir jos autonomijos apribojimo mastas gali būti didesnis nei numatytųjų tėvų gaunama nauda. Teoriniuose principializmo rėmuose galimos spekuliacijos ir kalbant apie geriausius vaiko interesus arba apie surogatinės motinos autonomišką pasirinkimą altruistinės surogacijos atveju, nes praktikoje sunku ar beveik neįmanoma vertinti, kiek toks pasirinkimas išties autonomiškas bei neatlygintinas. Taigi kiekvienas iš keturių principializmo principų leidžia identifikuoti įvairius šios praktikos minusus ir plusus,

---

kuri biomedicininii tyrimų su žmonėmis metu ragino remtis etiniais pagarbos asmenims, geradarystės ir teisingumo kriterijais.

325 Kuzavinis, *supra note* 96: 318.

326 Žr. Matthew Shea, „Principlism’s Balancing Act: Why the Principles of Biomedical Ethics Need a Theory of the Good“, *Journal of Medicine and Philosophy* 45, 4–5 (2020): 441–470; Tom L. Beauchamp ir James F. Childress, „Response to Commentaries“, *Journal of Medicine and Philosophy* 45, 4–5 (2020): 560–579.

327 Šiandien viena iš garsiausių yra JAV bioetiko, filosofo Henry Shattuck Richardson parengta speciali principų derinimo metodologija. Autorius kritikuoja šiuolaikinės bioetikos mokslininkų siūlymus remtis teorijomis, ieškančiomis vien pusiausvyros tarp principų ir mano, kad tai pakeisti gali principų specififikavimas, tikslus jų identifkavimas ir aiškių reikalavimų nurodymas (žr. Henry S. Richardson, „Specifying, Balancing, and Interpreting Bioethical Principles“, *Journal of Medicine and Philosophy* 25, 3 (2000): 285–307).

328 Isabel Morales Benito, „Gestación por sustitución y principialismo en bioética“, iš *La gestación por sustitución*, Adolfo Lucas Esteve (Valencia: Tirant lo Blanch, 2019), 445–466.

329 Óscar Vergara, „El relato de la gestación subrogada: Una contribución narrativa al debate ético y jurídico sobre su eventual institucionalización“, *Oñati Socio-Legal Series* 12, 4 (2022): 929.

bet priklausomai nuo principų taikymo metodologijos, galima selektyviai išryškinti aptariamo reiškinio elementus ir priėti prie patogios galutinės išvados³³⁰. Manytina, kad principialistinis kelias, nėra tinkamiausias įvertinti surogatinės motinystės praktikos etinį priimtinumą apskritai, tačiau akivaizdu, kad šią teoriją patogų taikyti konkrečiose klinikinėse situacijose arba siekiant susisteminti, pagrindinių medicinos etikos principų kontekste aptarti surogacijos privalumus ir trūkumus.

Utilitarizmas (lot. „utile“ – naudingas) – tai konsekvencinė etikos teorija, bendrąja prasme veiksmo etiškumą vertinanti remiantis pasekmėmis, kurias šis veiksmas turi (realiais atvejais) ar gali turėti (hipotetiniais atvejais). Utilitarizmo šaknys glūdi T. Hobbes, D. Smith filosofijoje, D. Hume etikoje (iš jos kilęs veiksmo utilitarizmas), o klasikiniais utilitaristais galima laikyti J. Bentham, H. Sidgwick ir J. S. Mill (iš jo filosofijos galima kildinti normatyvinį utilitarizmą)³³¹. Nors utilitarizmas nėra vienalytis, įmanoma išskirti tam tikras charakteristikas, būdingas utilitaristinėms teorijoms. O. Hoffe yra pasiūlęs šioms teorijoms būdingą keturių principų kombinaciją: 1) pasekmių principas; 2) naudingumo principas; 3) hedonizmo principas; 4) socialinis principas³³². Pagal pasekmių principą utilitarizmas veiksmo moralumą vertina per pasekmes, kurias šis veiksmas sukelia. Utilitarizmas nepripažįsta, kad tam tikri veiksmai yra visada blogi iš savęs (arba *per se*, patys savaime), bet remdamasis naudos kriterijais vertina veiksmų pasekmes. Naudingumo principas šioje teorijoje suponuoja, kad moralu siekti didžiausios naudos didžiausiam skaičiui asmenų, o žala, galinti kilti kai kuriems asmenims, gali būti priimtina, jei didžioji dauguma asmenų patiria naudą³³³. Kai utilitarizmas nagrinėja „blogio“ ir „gėrio“ sąvokas, išties jis remiasi skirtimi „naudinga/nenaudinga“ arba „tinkama/netinkama“. Būtent dėl to utilitarizmas iš dalies arba visiškai atsisako taikyti universalias moralines kategorijas (gėrio, žmogaus gyvybės neliečiamumo), taip būdingas personalizmui (pavyzdžiui, aristoteliniam-tomistiniam personalizmui, fenomenologijai). Naudingumo principą paaiškina hedonizmo principas. Bendrąja prasme, utilitarizmui etiškas veiksmas yra tas, kuriam būdingas laimės (naudos) maksimizavimas arba optimizavimas arba didesnės laimės (naudos) suteikimas. Pagrindinė utilitarizmo premisa yra ta, kad veiksmas yra teisingas, jei ir tik jei

---

330 Vieną iš tokių vertinimų pavyzdžių galima rasti Brandao ir Garrido straipsnyje (žr. Pedro Brandão ir Nicolás Garrido, *supra note* 135: 1141–1158). Autoriai aptaria autonomijos principą, nurodydami, kad taip surogacijoje dalyvaujantys asmenys įgyvendina savo laisvą valią, nors kita vertus, vaiko autonomija yra suvaržoma. Kalbėdami apie geradarystę, autoriai išskiria tai, kad tėvai ir surogatinė motina gauna neabejotinos naudos, o vaikui suteikiama teisė į gyvybę. Kalbėdami apie teisingumo principą, autoriai pasirenka aptarti nediskriminavimą ir galimybę lygiomis galimybėmis priėti prie šių paslaugų arba būti surogatinėmis motinomis. Žalos nedarymo principas analizuojamas per įvairius socialinius sunkumus. Nėra aišku, kodėl principai aptariami būtent iš tokios perspektyvos, kodėl nėra aptariamoms galimos rizikos surogatinės motinos ir kūdikio sveikatai. Galutinės išvados remiantis šiais principais taip pat nėra aiškiai išskirtos.

331 Arno Anzenbacher, *Etikos įvadas* (Vilnius: Aidai. 1998), 31–34.

332 *Ibid.*

333 Laura Vearrier ir Carrie M. Henderson, „Utilitarian Principlism as a Framework for Crisis Healthcare Ethics“, *Hec Forum* 33, 1–2 (2021): 48, <https://doi.org/10.1007/s10730-020-09431-7>.

tam tikroje situacijoje šiam veiksmui nėra alternatyvos, kuri pasauliui atneštų didesnę bendrąją gerį³³⁴. Per šią taisyklę atsiskleidžia ir socialinis principas, kadangi kalba ne tik apie paties veiksmo subjekto laimę, bet ir kuo didesnio skaičiaus asmenų, su kuriais tas poelgis susijęs, gerį^{335 336}.

Žvelgiant iš utilitarizmo perspektyvos, surogatinė motinystė (ir komercinė, ir nekomercinė) galėtų būti visiškai pateisinama: abiem atvejais sutarties šalys patiria tam tikrą naudą, kurią iš pirmo žvilgsnio gali nusverti jiems gresianti žala, ypač jei būtų atsižvelgiama į optimalią naudą valstybių ekonomikai, sveikatos paslaugų sektoriui, nevaisingumo rodiklių mažinimui, demografijai, netgi privatiems surogacijos šalių interesams. Visgi nesiremiant „bendrojo gėrio“, „asmens orumo“, „moters išnaudojimo“, „vaiko sudaiktinimo“ kategorijomis surogacijos naudos ir žalos skaičiavimas remiantis utilitaristine logika gali būti pernelyg supaprastinta operacija. Kadangi surogacija apima itin jautrias žmogaus privataus gyvenimo sritis ir situacijas (nėštumas ir gimdymas, išnešioti ir pagimdyto kūdikio atsisakymas, klausimai dėl vaiko galimybių žinoti apie savo kilmę, vaiko sudaiktinimas, galimas moters išnaudojimas), ne visada įmanoma ir realu pamatuoti (ypač kiekybiškai) žalą ir naudą asmeniui, jo fiziniam ir psichiniam integralumui, orumui. Vienas iš ryškiausių šiuolaikinio utilitarizmo atstovų Peter Singer, kuris savo filosofijoje remiasi klasikiniais veiksmo utilitarizmo argumentais, nepasmerkia visų surogacijos formų, bet pažymi, kad „kai surogatinės motinystės sutartyje numatomi pinigai, atsiranda išnaudojimo galimybė“³³⁷. Singer nuomone, yra labai svarbu surogacijos atvejais užtikrinti neatlygintinumo kriterijų, todėl turėtų būti leidžiama tik altruistinė surogacija, tačiau valstybės turėtų griežtai sureguliuoti šios praktikos taikymą, garantuodamos, kad surogatinė motina neįgis jokių papildomų pajamų už vaiko išnešiojamą. Kita vertus, nėra aišku, kodėl pasirenkamas būtent toks „naudos“ įvertinimas, kai remiantis utilitaristiniais naudos ir žalos kriterijais galima pagrįsti ir surogacijos kaip profesinės veiklos legalizavimą leidžiant surogatinei motinai gauti didesnės praktinės naudos ir įgyti garantijų.

Dar vienas įdomus ir aktualus požiūris yra subjektyvizmu paremtas liberalusis-radikalusis etinis modelis, pagal kurį moralė negali būti pagrįsta nei faktais ar objektyvomis ar transcendentinėmis vertybėmis, o vien autonomišku subjekto pasirinkimu³³⁸.

334 Torbjörn Tännsjö, *Understanding ethics* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2002), 17.

335 Anzenbacher, *supra note* 331: 33.

336 Visgi būtent dėl „gėrio“ sąvokos, apimties ir objektyvumo utilitaristų argumentacija įvairiais klausimais išsiskiria. Tuo tarpu, personalistinėse teorijose net ir nedidelei asmenų grupei keliami žala (beje, pamėntina, kad žalos supratimas šiose teorijose nėra siejamas išskirtinai su patiriama kančia ar nuostoliais) yra svarbi. Taigi tokios žalos egzistavimas leidžia kvestionuoti veiksmo moralumą, todėl natūralu, kad kai kurie personalistinės krypties atstovai apskritai kritikuoja utilitarizmo traktavimą etikos teorija, vadindami tai *contradictio in terminis* (žr. Gloria Casanova, „El utilitarismo y la deconstrucción de la ética“, Asociación Española de Personalismo, žiūrėta 2022 spalio 23 d., <https://www.personalismo.org/recursos/articulos-recursos/casanova-gloria-el-utilitarismo-y-la-deconstruccion-de-la-etica/>).

337 Peter Singer ir Diane Wells, *The Reproductive Revolution*, (New York: Oxford University Press, 1984), 125.

338 Rafael Amo Usanos, „Modelos de bioética“, *Acta Bioethica* 25, 1 (2019): 106.

Žymiausias šios teorijos atstovas H. T. Engelhardt siūlo vadovautis etika, kuri būtų laisva nuo bet kokio religinio argumentavimo, ir remtis racionalumo kriterijumi, kuris kontroversiškų temų fone vestų į susitarimą ir leistų atrasti logiškus vertinimo kriterijus. Engelhardt savo etikos teoriją įvardija kaip „kilusią iš Švietimo epochos“³³⁹. Surogacijos vertinimas šios teorijos rėmuose gali būti nevienareikšmis, tačiau esminis užduodamas klausimas yra susijęs su surogacijos dalyvių galimybėmis priimti autonomiškus sprendimus ir dalyvauti susitarime. Visgi šiuo atveju kyla klausimas, ar šis neva „objektyvus“ vertinimo kriterijus yra pakankamas vertinant tokią daugialypę temą ir ar pakankamai ši teorija atsižvelgia į vaiko, kaip asmens, negalinčio rinktis ar dalyvauti susitarime, interesus bei surogatinės motinos, neretai turinčios ribotą pasirinkimo laisvę, interesus. Beje, kai kurie kraštutinės (radikalios) asmens autonomijos šalininkai formuluoja transhumanistines idėjas³⁴⁰, pagal kurias asmuo gali laisvai rinktis technologinius sprendimus ne tiek savo sveikatai pagerinti, bet apskritai žmogiškajai prigimčiai patobulinti (angl. „enhancement“). Transhumanizmas reprodukcijos srityje apima visiškai neribojamas surogacijos paslaugas ar net dirbtinių gimdų ar kitų modernių surogatų panaudojimą siekiant susilaukti norimas savybes turinčio kūdikio, norimu būdu ir pasirinktu laiku³⁴¹. Tačiau šiuo atveju kyla rimtų klausimų dėl naujai kuriamo žmogaus pagrindinių teisių pažeidimų bei mokslo ir technologijų etikos principų sampratos fundamentalaus virsmo.

Teorija, kuri surogacijos atžvilgiu artikuluoja griežtai neigiamą poziciją, yra personalistinė bioetika. Personalizmas, kaip filosofijos mokslo kryptis, ėmė ryškėti XX pradžioje, tarpukariu, Prancūzijoje, o jo pradininku šiuolaikinio personalizmo atstovai laiko Emanuelį Mounier, parašiusį Personalizmo manifestą. Jame Mounier teigė, kad „kiekviena doktrina, kiekviena civilizacija, kuri skelbia asmens pirmumą prieš materialinius poreikius ir kolektyvines struktūras, palaikančias asmens skleidimąsi“³⁴² yra personalistinė. Mounier manifestas akivaizdžiai atskleidžia, kad personalizmas kontrastuoja ir su individą bei jo interesus iškeliančiu į pirmą planą individualistiniu liberalizmu, ir su kolektyvizmu, kuriame asmuo kone pranyksta³⁴³. Šiandien bene geriau-

---

339 Hugo Tristram Engelhardt, *Manuale di bioetica* (Milano: Il Saggiatore, 1999), 11.

340 Transhumanisto Nick Bostrom teigimu, transhumanizmas yra „intelektualinis ir kultūrinis judėjimas, kuris patvirtina galimybę ir troškimą iš esmės pagerinti žmogiškąją būklę per taikomąjį intelektą, ypač išvystant ir pritaikant technologijas, galinčias sustabdyti senėjimą ir ženkliai pagerinti intelektines ir fizines galimybes bei psichobiologinius žmogaus asmens aspektus“; taip pat tai yra „sritis, tirianti laukus, galimybes ir galimus pavojus technologijų, kurios mums leistų peržengti fundamentalias žmogaus ribas, bei sritis, tirianti etinius tokių technologijų kūrimo ir panaudojimo aspektus“ (Nick Bostrom, „The Transhumanist FAQ: a General Introduction“, Nick Bostrom, žiūrėta 2024 sausio 21 d., <https://nickbostrom.com/views/transhumanist.pdf>).

341 Salomėja Fernandez Montojo, „Human Reproduction in the Transhuman Era: Main Challenges for Health Law“, *Social Transformations in Contemporary Society* 9 (2021): 5-18.

342 Emmanuel Mounier, „Manifesto al servicio del personalismo“, Antorcha, žiūrėta 2023 rugpjūčio 2 d., http://www.antorcha.net/biblioteca_virtual/filosofia/personalismo/2.html.

343 Personalistinei minčiai padėjo skleisti ir vis įvairesniais kampais įvertinti skirtingus žmogaus asmens aspektus Em Maurice Gustave Nédoncelle, Luigi Pareyson, Edith Stein, Dietrich Von Hildebrand, Emma-

siai žinomas ir atstovaujamas yra modernusis ontologinis personalizmas (K. Wojtyła, J. M. Burgos), kuris derina tomizmo ir moderniosios filosofijos išvalgas, atmesdamas kai kuriuos klasikinės filosofijos elementus kaip atgyvenusius³⁴⁴.

XX a. viduryje išsikristalizavusio personalistinės bioetikos modelio pradininku laikomas italų bioetikas ir Katalikų Bažnyčios kardinolas Elio Sgreccia. Personalizmo centre yra ne tam tikri etiško veikimo principai, o žmogaus asmuo (lot. „persona“), kuris, pasak Sgreccia, yra veiksmo etiškumo kriterijus ir subjektyviaja prasme (t. y. veiksmas atspindi asmens pasirinkimą), ir objektyviaja prasme, kai teigiama, kad asmuo yra moralinio veiksmo pagrindas, matas ir riba³⁴⁵. Iš asmens sampratos kyla autentiškos personalizmui būdingos kategorijos. Modernusis ontologinis personalizmas „asmens“ kategoriją pristato ne per konkretų apibrėžiamą, o per apibūdinimą, t. y. nuroydamas esminius asmens bruožus³⁴⁶.

Šiandien personalistiniai argumentai įvairiais etiniais su žmogaus orumu ir medicinos etika susijusiais klausimais labiausiai įgarsinami Katalikų Bažnyčios ir judėjimų „už gyvybę“. Taigi Katalikų Bažnyčia savo oficialiame mokyme remiasi personalistiniu požiūriu į žmogų ir personalistinės antropologijos bei filosofijos suformuluotais postulatais apie žmogaus asmenį ir jo orumą, kūniškumą, lytiškumą bei prokreaciją³⁴⁷. Surogacijos temai reikšmingi personalistinės antropologijos pagrindu parengti

---

nuel Levinas, Karol Wojtyła, Romano Guardini, Gabriel Marcel, Julian Marias, Xavier Zubiri filosofija. Istoriskai galima išskirti keturias personalizmo sroves: komunitarinis personalizmas (E. Mounier), santykio-komunikacijos personalizmas, arba tiesiog vadinamasis dialoginis personalizmas (M. Buber ir E. Levinas), amerikietiškas personalizmas (Borger Parker Bowne) ir ontologinis personalizmas, kuris savo ruožtu yra skiriamas į klasikinį ontologinį personalizmą (J. Maritain) bei modernųjį ontologinį personalizmą (J. M. Burgos). Mounier idėjų pagrindu besivystęs komunitarinis personalizmas labiausiai akcentuoja visuomeninio veiksmo ir transformacijos svarbą, dialoginis personalizmas teigia, kad tarpasmeniškumas yra esminis elementas konstruojant žmogaus antropologijos teoriją, amerikietiškas personalizmas pasižymi idealizmu, o klasikinis ontologinis personalizmas idėjinio įkvėpimo semiasi iš klasikinio tomizmo, kurį derina su personalistine mintimi (žr. Juan Manuel Burgos, „El personalismo ontológico moderno I. Arquitectónica“, *Quién: revista de filosofía personalista* 1 (2015): 12-13).

344 Burgos, *supra* note 343: 12-13.

345 Tomás Melendo Granados, *Introducción a la filosofía*. (Pamplona: EUNSA, 2007), 65.

346 J. M. Burgos kritikuoja bandymus išvesti asmens definiciją bei įvairius žmogaus asmens apibrėžimus pradedant nuo A. Boecio, teigusio, kad asmuo yra „individuali racionalios prigimties substancija“ (lot. „persona est individua substantia rationalis naturae“). Vėliau šis apibrėžimas buvo išplėtotas Tomo Akviniečio. Burgos teigia, kad naudojant klasikinius logiško apibrėžimo elementus išvis neįmanoma apibrėžti asmens kategorijos, kaip ir neįmanoma jos paaiškinti naudojantis tik aristoteliškais sąvokomis, tokiomis kaip substancija. Jo manymu, šios sąvokos skirtos kitiems gamtos objektams paaiškinti ir apibūdinti, o žmogaus asmuo yra pernelyg sudėtinga realybė. Taigi moderni personalistinė filosofija siūlo įvertinti tam tikras žmogaus asmens charakteristikas ir apibūdinti jas naudojant deskriptyvųjį metodą. J. M. Burgos, remdamasis šiuo metodu, vardija tokias asmens charakteristikas: asmens buvimas „aš“ ir „kas“ (gyvųjų daiktų prasme)“, afektyvumas ir subjektiškumas, tarpasmeniškumas ir bendruomeniškumas, kūniškumas, asmens trimatiškumas (somatinė, psichinė ir dvasinė dimensijos), asmens buvimas vyru arba moterimi, meilės pirmaeiliskumas, laisvė kaip autodeterminacija, žmogaus būties naratyvinis pobūdis, transcendencija kaip santykis su „Tu“ ir t.t. (Burgos, *op. cit.*, 19)

347 Žr. Burgos, *supra* note 322: 18–20.

pagrindiniai Katalikų Bažnyčios dokumentai, susiję su žmogaus prokreacija ir technologijų panaudojimu: enciklika *Humanae Vitae*, instrukcijos *Evangelium Vitae* ir *Donum Vitae*, Sveikatos apsaugos darbuotojų chartija, taip pat ir tam tikros naujaušio Katalikų Bažnyčios Katekizmo dalys, kuriose komentuojami gyvybės perdavimo ir asmens lytiškumo klausimai. Popiežius Pranciškus taip pat ne kartą yra pasmerkęs surogacijos praktiką kaip pažeidžiančią vaiko ir moters orumą³⁴⁸. 2024 m. Tikėjimo mokslo dikasterijos deklaracijoje *Dignitas Infinita* ši praktika smerkiama dėl naujos gyvybės orumo pažeidimo, vaiko sudaiktinimo ir moters kūno išnaudojimo³⁴⁹.

Personalinė bioetika, reflektuodama etinių žmogaus veiksmų medicinos srityje vertinimą, išskiria keturis svarbiausius principus: 1) fizinės gyvybės apsaugos; 2) laisvės ir atsakomybės; 3) terapeutinį principą (arba kūno visumos principą); 4) visuomeniškumą (teisingumą) ir subsidiarumą³⁵⁰. Papildomai ši bioetika remiasi dviem subprincipais-taisyklėmis, kurios priimant sprendimus padeda sudėlioti prioritetus pagal veiksmų moralumo laipsnį: 1) *dvigubos pasekmės taisyklė*, pagal kurią, jei moralės prasme geras veiksmas sukelia dvi pasekmes, iš kurių viena yra bloga, tačiau nenorima, tada tokia pasekmė automatiškai nepadaro veiksmo moraliai blogu; ir 2) *mažesnio blogio principu*, pagal kurį tam tikrus moralumo kriterijus atitinkančiose situacijose gali tekti rinktis iš dviejų blogas pasekmes sukeliančių veiksmų, todėl verta rinktis tą veiksmą, kuris sukelia mažesnę blogį³⁵¹. Visgi šioje paradigmoje dvasinis arba moralinis blogis visada yra didesnis už materialinį (fizinį), o pasirinkimas tarp dviejų nemoralinių sprendimų apskritai nevertinamas kaip etiškas³⁵². Tuo tarpu, kai būtina rinktis iš dviejų materialine prasme blogų sprendimų, svarstytinas mažesnę blogį sukeliantis veiksmas – būtent tada geriausiai pritaikomas mažesniojo blogio principas.

Pažymėtina, kad reprodukcinių technologijų kontekste personalizmas pabrėžia skirtį tarp reprodukcijos ir prokreacijos. „Reprodukcija“ (lot. „re“ – priešdėlis, reiškiantis veiksmo atnaujinimą; „producere“ – išvesti, padaryti, (pa)gimdyti) „Dabartinės

---

348 Kalboje, pasakyoje diplomatinio korpuso nariams, Popiežius pabrėžė: „Kelias į taiką reikalauja pagarbos gyvybei, kiekvieno žmogaus gyvybei, pradedant negimusio vaiko gyvybe motinos iščiose, kurios negalima nuslopinti ar paversti prekybos žmonėmis objektu. Šiuo atžvilgiu apgailėtina laikau vadinamosios surogatinės motinystės praktiką, kuri yra rimtas moters ir vaiko orumo pažeidimas, grindžiamas išnaudojimu motinos materialinių poreikių sąlygomis. Vaikas visada yra dovana ir niekada nėra komercinės sutarties pagrindas. Todėl išreiškiu viltį tarptautinės bendruomenės pastangoms uždrausti šią praktiką visuotinai“ („To members of the Diplomatic Corps accredited to the Holy See“, Vatican, 2024 sausio 8 d., <https://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2024/january/documents/20240108-corporo-diplomatico.html>). Taip pat pontifikas tai yra padaręs ir kitomis progomis, pavyzdžiui, „Address of Pope Francis for the XXV Anniversary of FAFCE“, FAFCE, žiūrėta 2024 sausio 11 d., <https://www.fafce.org/address-of-pope-francis-for-the-xxv-anniversary-of-fafce/>.

349 „Declaration of the Dicastery for the Doctrine of the Faith “Dignitas Infinita” on Human Dignity“, Vatican, 2024 balandžio 8, <https://press.vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2024/04/08/240408c.html>.

350 Elio Sgreccia, *Manual de bioética* (México: Editorial Diana, 1999), 218-227.

351 *Ibid.*, 235-236.

352 *Ibid.*, 236.

lietuvių kalbos žodyne³⁵³ apibrėžiama kaip „1. spausdintinė paveikslų kopija; 2. nuolatinis gamybos atnaujinimas; 3. dauginimas, veisimas“. Personalistinės krypties autoriai pastebi, jog reprodukcijos terminas įvairiuose žodynuose bei enciklopedijose dažniausiai priskiriamas gamybai arba zoologijai³⁵⁴, ir akcentuoja konceptualaus pobūdžio skirtumą tarp žmogaus reprodukcijos ir prokreacijos (lot. „procreatio“ – gimdymas, kūrinys, vaisius): „prokreacija yra išskirtinai žmogiškas dalykas, o reprodukcija – technologinio proceso rūšis. Šiandien žmogaus pradėjimą ir gimdymą visuomenė vis dažniau įvardija kaip paprastą individo „reprodukciją“. Tačiau skirtumas tarp prokreacijos ir reprodukcijos esminis – tai skirtumas tarp vaiko pradėjimo ir vaiko padarymo – pagaminimo“³⁵⁵. K. Meilius ir A. Narbekovas nurodo, kad „prokreacija „pavirto“ reprodukcija, kadangi šiuolaikinis mokslas žmonėms pradėjo taikyti iki tol gyvūnų apvaisinimui naudotas biotechnologijas“³⁵⁶. 2001 m. Popiežiškosios sveikatos apsaugos darbuotojų pastoracijos tarybos Sveikatos apsaugos darbuotojų chartijoje komentuojant žmogaus gyvybės pradėjimą vartojamas prokreacijos terminas, o apie reprodukciją kalbama, kai minimos „dirbtinės reprodukcijos technikos“³⁵⁷. Chartijos I dalyje „Prokreacija“ kalbant apie „žmogiškosios prokreacijos vertę ir orumą“ teigiama, kad „tik žmogaus sukūrimas vaizduojamas kaip atskiro Dievo sprendimo rezultatas, kaip apmąstytas siekimas žmogų su Kūrėju sujungti ypatingu ryšiu“ bei pabrėžiama, kad „vykdydami savo misiją, sveikatos apsaugos darbuotojai skatina tėvus atsakingai perduoti gyvybę ir rūpinasi, kad jie tam turėtų reikiamas sąlygas, šalina kliūtis ir saugo juos nuo invazinių technikų, kurių nedera taikyti žmogiškajai prokreacijai“³⁵⁸. Tokiomis „invazinėmis technikomis“ dokumente laikomos tam tikros genetinės manipuliacijos, kontracepcija, dirbtinės reprodukcijos technikos (kai turimas omenyje dirbtinis apvaisinimas). S. Dzekunskaitė ir K. Meilius teigia, jog „galima daryti išvadą, kad vartodami prokreacijos terminą minėtos chartijos kūrėjai siekia akcentuoti santuokinio lytinio akto, kaip dalyvavimo meilės perdavime ir gyvybės kūrime, sakralumą“³⁵⁹. Kaip aiškinama viename iš Bioetikos žodynų, „termino „prokreacija“ vartojimas susijęs su teistine pasaulėžiūra, kad naujos žmogiškos gyvybės kūrimo akte tėvai veikia kartu su Dievu, t. y. kad sutuoktiniai yra naujos gyvybės fizinio kūno kūrėjai, o tuo tarpu

---

353 *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, supra note 107: 654.

354 Birutė Obelenienė ir Kęstutis Pukelis, „Lytinis švietimas Lietuvoje ir pasaulinė reprodukcinė ideologija“, *Soter*, 41, 13 (2004): 109–125.

355 Arūnas Budreckis, „Žmogaus atsiradimas: tarp reprodukcijos ir prokreacijos“, *Soter* 8, 36 (2002): 143.

356 Andrius Narbekovas ir Kazimieras Meilius, „Biotechnologijos: pagalba ar iššūkis šeimai kaip institucijai?“, *Sveikatos mokslai* 2, 18 (2002): 84.

357 „Popiežiškosios sveikatos apsaugos darbuotojų pastoracijos tarybos Sveikatos apsaugos darbuotojų chartija“, Katalikai, žiūrėta 2023 rugpjūčio 10 d., https://eis.katalikai.lt/vb/romos_kurija/popieziskosios_tarybos/sads/1995_sveikatos-apsaugos-darbuotoju-chartija.

358 *Ibid.*

359 Salomėja Dzekunskaitė ir Kazimieras Meilius, „Reprodukcinės teisės: sąvokos turinys ir ištakos“, *Soter*, 86, 58 (2016): 71–72.

Dievas – dvasinio prado kūrėjas³⁶⁰. Nepaisant visuomenės sekuliarėjimo tendencijų ir „reprodukcijos“ termino išplitimo, reprodukcijos ir prokreacijos skirtis personalistinėje bioetikoje išlieka aktuali.

Akcentuotina ir tai, kad personalistinėje bioetikoje asmuo suprantamas kaip „neatsiejama sielos ir kūno vienybė“³⁶¹, taigi ir jo lytiškumas (vyriškas arba moteriškas) yra tai, kas kyla iš šios vienovės ir apima kūniškus bei dvasinius aspektus, kurie idealiau atveju negali būti atskiriami. Personalizmas, palaikantis integralistinį žmogaus lytiškumo suvokimą, traktuoja asmens lytiškumą ne vien kaip biologinę funkciją, o laiko jį „sudėtine asmens dalimi“³⁶². Pasak E. Sgreccia, lytiškumas labiau nei funkcija, yra „struktūrinė asmens konfigūracija, ypatinga jo struktūra“³⁶³. Personalistai atkreipia dėmesį į tai, kad abi lytys, būdamos lygiavertės, kartu yra papildančios viena kitą ir lyčių bendravimo, ir seksualinių santykių prasme. Pagal šią sampratą, iš lyčių papildomumo, kaip antropologinio duomens, kylanti prokreacija yra ne tik idealas, bet ir apskritai vienintelis asmens (tiek prokreacijoje dalyvaujančių, tiek ir naujai pradėtos gyvybės) orumą atitinkantis kelias naujai žmogiškai gyvybei atsirasti³⁶⁴.

Turint omenyje personalistinės bioetikos teorijos keliamus kriterijus žmogaus prokreacijai, akivaizdu, kad surogatinė motinystė šioje paradigmoje negali būti vertinama niekaip kitaip kaip tik neigiamai. E. Sgreccia surogatinės motinystės keliamą žalą skirsto į keletą kategorijų: 1) žala santuokai; 2) žala vaikų-tėvų ryšiui; 3) žala moteriai; 4) žala vaikui³⁶⁵. Žala santuokai ir tėvų-vaikų ryšiui šiuo atveju paaiškinama remiantis personalistinės antropologijos teorija apie lyčių papildomumą, prokreacijos vietą santuokoje ir tėvų atsakomybę dalyvaujant naujos gyvybės sukūrimo. Remiantis lytinio akto, kaip asmenų dovanojimo vienas kitam su galimybe naujai gyvybei atsirasti, samprata, tiek intrauterinė inseminacija būdu, tiek *in vitro* apvaisinimas (ypač heterologinis) neatitinka žmogiškajai moralei keliamų reikalavimų³⁶⁶.

Surogacijos metu daroma žala moteriai ir vaikui aiškinama ir per žmogaus orumo prizmę (pabrėžiama tai, kad vaikas paverčiamas pirkimo-pardavimo sandorio objektu, o moters kūnas yra išnaudojamas trečiųjų asmenų tikslams), ir atkreipiant dėmesį į motinos-vaisiaus ryšio prenatalinėje fazėje ir po gimdymo sutrikdymą. E. Sgreccia atkreipia dėmesį į tai, kad surogacijos atveju negimusio vaiko organizmas patiria manipuliaciją: nors jo genetika gaunama iš vienujų tėvų, tačiau maistas, kraujas ir gyvybiškai būtina intrauterinė aplinka yra suteikiama kito asmens, o tai gali turėti net ir psichologinių pasekmių. Toks biologinio motinos-vaiko ryšio iškreipimas nepateisinamas net

360 Gloria María Tomás y Garrido, *Diccionario de bioética para estudiantes* (Alcalá la Real: Alcalá, 2009), 276.

361 Andrius Narbekovas, *Bioetika* (Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2004), 14.

362 *Ibid.*, 25.

363 Sgreccia, *supra note* 350: 311.

364 Žr. Narbekovas, Obelenienė, ir Pukelis, *supra note* 200: 115-117.

365 Sgreccia, *op. cit.*, 452-454.

366 Žr. 22-27 punktus, „Popiežiškiosios sveikatos apsaugos darbuotojų pastoracijos tarybos Sveikatos apsaugos darbuotojų chartija“, *supra note* 357.

ir vadinamosios „altruistinės“ surogatinės motinystės atvejais³⁶⁷. 2015 m. savo rašytinę nuomonę dėl surogatinės motinystės bioetinių aspektų paskelbusi Europos Sąjungos vyskupų konferencijų komisija (angl. „Commission of the Bishops’ Conferences of the European Union“, COMECE) atkreipė dėmesį į tai, kad surogacija legitimuoja vaiko savivokai, tapatybei žalingą „fragmentuotą motinystę“³⁶⁸. Komisija pabrėžia, kad numatytieji tėvai „nesupranta, jog jų vaikas vėliau savo atėjimą į pasaulį gali suvokti kaip tai, kad jis buvo paliktas tos, kuri jį išnešiojo ir pagimdė“³⁶⁹. Šiuo aspektu dokumentas remiasi publikacija³⁷⁰, apibendrinančia argumentus, leidžiančius teigti, kad kūdikiui atskyrimas nuo jį išnešiojusios motinos yra skausminga patirtis, galinti turėti įvairių pasekmių asmens sveikatai, ypač jo psichikai paauglystės laikotarpiu. COMECE dokumente taikliai pastebima, kad gestacinės surogacijos atveju „pirmenybė yra teikiama pradiniam gestacinės surogatinės motinos pažadui ir užsakovų poros intencijai. Kūnas yra ištrinamas arba tik redukuojamas iki paprastos funkcijos. Visiškai nekrepiama dėmesio į tai, kas įprastai vyksta tarp vaiko ir jo motinos, jos kūne“³⁷¹. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad toks vaiko ir motinos ryšio ignoravimas dar ryškesnis kalbant apie tradicinę surogaciją. Akcentuodamas asmens prigimtinių ryšių svarbą A. Narbekovas pažymi, kad „nors kiekvienas vaikas turi biologinį tėvą ir biologinę motiną, bet surogacijos atveju dar turi ir socialinį tėvą bei socialinę motiną, kurie vaiką augina, taip pat sutartinę (sudaroma sutartis) motiną (surogatinę motiną) ir sutartinį tėvą (surogatinės motinos vyrą). Vaikas praranda visus prigimtinis žmogiškuosius ryšius. Todėl surogacija labiausiai dehumanizuoja vaiką ir visus surogacijos procese dalyvaujančius asmenis“³⁷². Visgi pagrindinė personalistinio diskurso problema yra ta, kad fragmentuota motinystė ir prigimtinių ryšių suardymas, kurio žalą yra sunku įrodinėti remiantis objektyviais kriterijais (empirinio mokslo tyrimais), ne personalizmo kontekste gali būti sunkiai suprantami ir priimami argumentai.

COMECE nuomonėje pabrėžiamas visapusiškas asmens (moters), o ne tik tam tikro organo (kaip tai išreiškiamą vartojant terminą „gimdos nuoma“) įsitraukimas į surogacijos procesą³⁷³. Kiekviename veiksmo žmogus dalyvauja „visas“, su visa žmogiškąja prigimtimi, o žmogaus kūnas yra asmens dalis, o ne instrumentas, kuriuo jis

---

367 Sgreccia, *supra note* 350: 452-454.

368 „Opinion of the Reflection Group on Bioethics on Gestational Surrogacy. The question of European and international rules“, Commission of the Bishops’ Conferences of the European Community, žiūrėta 2024 sausio 13d., <https://www.comece.eu/wp-content/uploads/sites/2/2022/04/20150223-COMECE-opinion-on-gestational-surrogacy.-The-question-of-European-and-international-rules.pdf>, 14.

369 *Ibid.*, 12.

370 Myriam Szejer ir Jean-Pierre Winter, „Les maternités de substitution“, *Études* 410, 5 (2009): 605–616, <https://doi.org/10.3917/etu.105.0605>.

371 „Opinion of the Reflection Group on Bioethics on Gestational Surrogacy. The question of European and international rules“, *op. cit.*, 15.

372 Narbekovas, *supra note* 109: 191.

373 „Opinion of the Reflection Group on Bioethics on Gestational Surrogacy. The question of European and international rules“, *op. cit.*, 7.

naudojasi³⁷⁴. Komisija kritikuoja ir tai, kad nėštumas ir gimdymas – procesai, kuriuos dažniausiai moterys išgyvena privačioje sferoje, ir kurie yra susiję su daugybe sveikatai, gyvybei ir egzistencijai reikšmingų aspektų, tampa paslauga, į kurią įtraukiami ir kiti suinteresuoti asmenys³⁷⁵. Be to, nuomonėje atkreipiamas dėmesys į tai, kad nėštumo metu daug profesionalių surogacijos agentūrų teikia surogatinėms motinoms psichologinę pagalbą, idant viso proceso metu pastarosios nepamirštų sutarties esmės ir iki galo vykdytų savo įsipareigojimus. Jau tai suponuoja, kad be tokios paramos psichologinė našta yra nepakeliama. Visgi ne visos surogatinės motinos tokią pagalbą gauna ir ne visos ją gali gauti pasibaigus šiam procesui, jau atidavusios išnešiotus ir pagimdytus vaikus³⁷⁶. Dar vienas dokumente aptariamasis žalos surogatinei motinai aspektas yra susijęs su informuotu sutikimu, kylančiu iš asmens valios, kaip laisvės išraiškos³⁷⁷. Personalizmas vidinę laisvę supranta kaip iš esmės su žmogaus orumu susijusį asmens atributą, todėl negali pateisinti praktikos, kurioje moteris gali priimti sprendimą, taip intymiai, glaudžiai susijusį su jos kūno „panaudojimu“, iš ekonominių paskatų ir (ar) be galimybės arba su ribotomis galimybėmis tokio sprendimo nebesilaikyti. Šiame kontekste akcentuotinas trečiasis personalistinės bioetikos principas, o kartu ir, pasak Sgreccia, „etiško veiksmo šaltinis“³⁷⁸ – laisvė ir atsakomybė. Ketvirtasis – visuomeniškumo (teisingumo) ir subsidiarumo – principas atsispindi COMECE nuomonėje pabrėžiant ekonomiškai pažeidžiamų moterų išnaudojimą surogacijos metu³⁷⁹. Personalistiniai argumentai dėl žalos moteriai (motinai) papildė feministinio abolicionistinio požiūrio argumentus, todėl surogacija yra viena iš nedaugelio temų, dėl kurių sąlyginai dera Katalikų Bažnyčios mokymas ir feministinė perspektyva.

Atskirai išskirtina personalizmo kritika surogacijos praktikai dėl jos nesuderinamumo su vaiko asmens orumu. Teisinius klausimus, remdamasis personalistiniu požiūriu, dėl vaiko orumo užtikrinimo yra kėlęs J. Juškevičius. Nagrinėdamas vaiko interesų pirmumo principą pagalbinio apvaisinimo kontekste, jis atkreipė dėmesį į tai, kad būsimo vaiko teisės ir interesai šiuo atveju yra nutylimi, nors šiame procese tai yra labiausiai pažeidžiamas subjektas. Pasak autoriaus, vaiko teisių pirmumo pagrindas yra žmogaus orumo principas, iš kurio kyla prigimtinių žmogaus teisės³⁸⁰, o pagal personalizmą, visi žmonės yra lygūs savo verte ir orumu, ir niekada žmogus žmogui negali tapti priemone, vartojimo objektu. Net jei surogacijos metu gimęs kūdikis yra džiugiai priimamas į šeimą ir gauna aukščiausio lygio jį auginančių tėvų priežiūrą ir globą, net jei surogatinės motinos savo patirtį vertina teigiamai, o numatyti tėvai

374 Narbekovas, *supra note* 183: 194.

375 „Opinion of the Reflection Group on Bioethics on Gestational Surrogacy. The question of European and international rules“, *supra note* 368, 7-8.

376 *Ibid.*, 10-11.

377 *Ibid.*, 11.

378 Sgreccia, *supra note* 350: 163.

379 „Opinion of the Reflection Group on Bioethics on Gestational Surrogacy. The question of European and international rules“, *op. cit.*, 8.

380 Jonas Juškevičius, „Vaiko interesų pirmumas dirbtinio apvaisinimo kontekste“, *Soter* 21, 49 (2007): 108.

patiria pilnatvę, personalizmas akcentuoja fundamentalią žalą pažeidžiamiausio subjekto (tapusio sandorio objektu) orumui: „žmogaus asmens orumas reikalauja, kad jis į pasaulį ateitų kaip Dievo dovana ir kaip vaisius santuokinės sueities – tai yra tokio akto, kuris vienintelis deramai ir nepakeičiamai išreiškia sujungiančią ir gyvybę pradedančią sutuoktinių meilę, akto, kuris dėl pačios jo prigimties negali būti pakeistas kuo nors kitu“³⁸¹. Personalistinė etika atkreipia dėmesį, kad vien troškimas turėti vaikų dar nesuteikia teisės į vaiką: „teisė į vaiką būtų priešinga vaiko orumui ir prigimčiai. Vaikas nėra objektas, į kurį kitas turi teisę, nei jis gali būti traktuojamas nuosavybės objektu: greičiau vaikas yra dovana, „aukščiausia dovana“³⁸². Net ir santuoka nevaisingiems tėvams nesuteikia teisės turėti vaiką, tačiau tik teisę atlikti veiksmus, kurie *per se* nukreipti į prokreaciją³⁸³. Be to, surogacijos paslaugos užsakovai dažniausiai turi apriorinių lūkesčių naujos gyvybės kokybei, t. y. visada tikimasi susilaukti sveiko vaiko³⁸⁴.

Personalistinis požiūris leidžia matyti surogaciją kaip praktiką, kurioje nuo pat pradžių ignoruojami geriausiai vaiko interesai. Labiau nei gėrio troškimas vaikui, ji yra skirta patenkinti suaugusių asmenų troškimą susilaukti norimo palikuonies. Surogacijos procese ir vaikas, ir surogatinė motina, kiekvienas savaip, yra „priemonės“, personalistinės bioetikos prasme, todėl neišvengiamai nukenčia jų žmogiškasis orumas. Dėl to, kaip personalizmas traktuoja surogacijos praktiką ir dėl pačios personalistinės bioetikos metodologijos, neatrodo, kad pagal šią teoriją apskritai gali būti įmanomas kitoks surogacijos teisinio reguliavimo pasiūlymas kaip tik drausti surogatinės motinystės praktiką globaliu mastu (ką ir siūlo Katalikų Bažnyčia). Taigi ir visuomenės, kuriose vyrauja vienaip ar kitaip skleidžiama personalistinė mintis, greičiausiai bus linkusios neleisti šios praktikos arba bent jau priimti labiau ją varžančius teisės aktus. Kita vertus, toks griežtas požiūris, nors ir apriboja individualius reprodukcinis pasirinkimus, jautriau ir visapusiškiau atsižvelgia į pažeidžiamiausių asmenų – moters ir vaiko – apsaugą nuo su šia praktika susijusių rizikų.

---

381 22 punktas, „Popiežiškiosios sveikatos apsaugos darbuotojų pastoracijos tarybos Sveikatos apsaugos darbuotojų chartija“, *supra note* 357.

382 „Instruction on respect for human life in its origin and on the dignity of procreation. Replies to certain questions of the day“, Vatican, žiūrėta 2023 sausio 23 d., https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19870222_respect-for-human-life_en.html.

383 „Alocución a los participantes en el II Congreso mundial sobre la fertilidad y la esterilidad (19 de mayo 1956)“, Vatican, žiūrėta 2023 lapkričio 27 d., https://www.vatican.va/content/pius-xii/es/speeches/1956/documents/hf_p-xii_spe_19560519_fertilita.html.

384 „Opinion of the Reflection Group on Bioethics on Gestational Surrogacy. The question of European and international rules“, *supra note* 368: 13.

2. SUROGACIJOS TEISINIO REGULIAVIMO PROBLEMATIKA TARPTAUTINĖJE TEISĖJE

Šioje dalyje bus tiriama surogatinės motinystės teisinis reguliavimas tarptautinės teisės aktuose bei su surogacija susijusių klausimų vertinimas Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje. Viena vertus, valstybes įpareigojantys tarptautinės teisės šaltiniai (angl. „hard law“) šiuo metu atskirai nereguliuoja surogatinės motinystės, kadangi aiškaus tarptautinės bendruomenės konsensuso dėl šios praktikos nėra. Pastebėtina, kad nesant jokio tarptautinio teisinio reguliavimo, tokia jautri sritis kaip motinystė, tėvystė, vaiko identitetas ir net orumas gali būti lengvai pažeidžiami, gali rasti išnaudojimui, žmogaus teisių pažeidimams palankios situacijos³⁸⁵. Kalbant apie tarpvalstybinį reprodukcinį turizmą galimos ir tokios situacijos, kai surogacijos būdu gimęs vaikas rizikuoja likti ir be tėvų, ir be pilietybės³⁸⁶. Kita vertus, nesant atskiro teisinio reguliavimo „griežtojoje teisėje“, būtina įvertinti, kokie kiti žmogaus teises įtvirtinantys tarptautinės teisės aktai tiesiogiai ar netiesiogiai gali būti taikomi šiai praktikai. Be to, verta apibendrinti tarptautinių arba tarptautinių nevyriausybiinių organizacijų iniciatyvas sureguliuoti šią prieštarinę praktiką globaliu lygiu.

2.1. Teisė į šeimos planavimą ir surogacija

Surogacijos paskirtis – padėti susilaukti vaikų asmenims, kurie dėl tam tikrų priežasčių (medicininių ar kitų, pavyzdžiui, socialinių) negali arba nenori to padaryti natūraliai. 2009 m. PRT terminų žodyne Pasaulio sveikatos organizacija mini gestacinę surogaciją kaip vieną iš pagalbinės reprodukcijos priemonių³⁸⁷. Surogacijos paslaugos kartais aptariamoms reprodukcinių teisių kontekste kaip vienas iš metodų, leidžiantis poroms ir asmenims įgyvendinti teisę į šeimos planavimą³⁸⁸. Visgi kyla daug klausimų dėl tokio surogacijos praktikos traktavimo tarptautinėje teisėje.

Tarptautinėje teisėje asmens teisę kurti šeimą bei valstybės pareigą saugoti kuriamą

---

385 Žr. Jennifer Rimm, „Booming Baby Business: Regulating Commercial Surrogacy in India“, *University of Pennsylvania Journal of International Law* 30, 4 (2009): 1429–1462.

386 Žr. Nicole F. Bromfield ir Karen Smith Rotabi, „Global Surrogacy, Exploitation, Human Rights and International Private Law: A Pragmatic Stance and Policy Recommendations“, *Global Social Welfare* 1, 3 (2014): 123–135.

387 ICMART, „International Committee for Monitoring Assisted Reproductive Technology (ICMART) and the World Health Organization (WHO) revised glossary of ART terminology“, *Fertility and Sterility* 92, 5 (2009): 1521.

388 Pavyzdžiui, plačiau apie tai Indijos surogacijos rinkos kontekste rašo Virginie Rozée Gomez ir Sayeed Unisa, „Surrogacy from a reproductive rights perspective: the case of India“, *Autrepart* 70, 2 (2014): 185–203, <https://doi.org/10.3917/autr.070.0185>.

šeimą numato Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos³⁸⁹ 16 straipsnis³⁹⁰, teisę kurti šeimą saugo taip pat ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos³⁹¹ 12 straipsnis³⁹². Šiuo aspektu yra reikšmingi ir Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto³⁹³ 23 straipsnis³⁹⁴ bei Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto³⁹⁵ 10 straipsnis³⁹⁶, o kalbant apie asmenų su individualiaisiais (dar vadintais „specialiaisiais“) poreikiais nediskriminavimo klausimus reprodukcinės sveikatos srityje aktuali 2006 m. priimta JT Neįgalųjų teisių konvencija³⁹⁷, kurioje minima „teisė į švietimą reprodukcinės sveikatos klausimais“ bei „reprodukcinė ir seksualinė sveikata“.

Analizuojamos teisės į šeimos planavimą kontekste apskritai verta aptarti vadinamąsias „reprodukcinės teises“. 2018 m. Oksfordo Visuomenės sveikatos žodyne apie reprodukcinės teises teigiama, kad jos susijusios su „pagarba moters autonomijai, moterų teise pačioms spręsti, ar pastoti bei tęsti nėštumą“³⁹⁸. 2017 m. Oksfordo Lyčių studijų žodyne teigiama, kad reprodukcinės teisės yra „individo teisės spręsti, ar turėti, ar neturėti vaikų, kada ir kaip jų turėti bei individo teisės spręsti, kokios reprodukcinės

---

389 „Visuotinė žmogaus teisių deklaracija“, LRS, žiūrėta 2023 gruodžio 17 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.278385>.

390 16 straipsnis. 1. Moterys ir vyrai, sulaukę pilnametystės, turi teisę be jokių apribojimų dėl rasės, pilietybės ar religijos tuoktis ir kurti šeimą. Sudarydami santuoką, gyvendami susituokę ir nutraukdami santuoką jie turi lygias teises. 2. Santuoka sudaroma tik laisva būsimų sutuoktinių valia ir visišku abiejų sutarimu. 3. Šeima yra natūrali ir pagrindinė visuomenės grupė, ir ji turi teisę būti visuomenės ir valstybės saugoma.

391 „Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7“, LRS, žiūrėta 2023 rugpjūčio 17 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.114048>.

392 12 straipsnis. Vyrai ir moterys, sulaukę santuokinio amžiaus, turi teisę tuoktis ir sukurti šeimą pagal šią teisę reguliuojančius valstybės vidaus įstatymus.

393 „Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas“, LRS, žiūrėta 2024 sausio 30 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.174848>.

394 23 straipsnis. 1. Šeima yra natūrali ir pagrindinė visuomenės ląstelė ir ji turi teisę į visuomenės ir valstybės apsaugą. 2. Vyrams ir moterims, sulaukusiems santuokinio amžiaus, pripažįstama teisė tuoktis ir kurti šeimą.

395 „Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas“, LRS, žiūrėta 2024 sausio 30 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.174850>.

396 10 straipsnis. Valstybės, šio Pakto Šalys, pripažįsta, kad: 1. Šeimai, kuri yra natūrali ir pagrindinė visuomenės ląstelė, turi būti teikiama kuo didesnė apsauga ir pagalba, ypač tuomet, kai ji yra kuriama, ir tol, kol ji yra atsakinga už nesavarankiškų vaikų išlaikymą ir auklėjimą. Santuoka turi būti sudaroma laisvu būsimųjų sutuoktinių sutikimu.

397 „Jungtinių Tautų neįgalųjų teisių konvencija ir jos Fakultatyvus protokolai“, LRS, žiūrėta 2024 vasario 1 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.335882?jfwid=4t02bwlx4>.

398 Miquel Porta ir John M. Last/John M. Last, „Reproductive Rights“, *A Dictionary of Public Health*, 2 ed. (Oxford: Oxford University Press, 2018), <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780191844386.001.0001/acref-9780191844386-e-3888>.

sveikatos priežiūros jie nori³⁹⁹. Reprodukcinų teisių sąvokos ir išsamaus jų katalogo universalūs įpareigojantys tarptautinės teisės šaltiniai (*hard law*) iki šiol nepateikia, tačiau šių teisių samprata gali paaiškėti analizuojant neteisinius arba neprivalomo pobūdžio tarptautinės teisės šaltinius.

Kalbant apie negriežtojo pobūdžio, „švelniąją“ arba „minkštąją“ teisę (angl. „soft law“), tarptautiniu mastu dar 1968 m. Teherano JT Tarptautinės žmogaus teisių konferencijos galutiniame akte buvo išreikšta pamatinė reprodukcinų teisių nuostata, jog „tėvai turi teisę planuoti šeimą nusprenddami vaikų skaičių ir laiko tarpus tarp gimimų, taip pat teisę į reikalingą informaciją ir švietimą“⁴⁰⁰. Reprodukcinų teisių sąvoka tarptautiniuose dokumentuose pirmą kartą paminėta 1994 m. Kairo (Egiptas) Jungtinių Tautų Tarptautinėje konferencijoje dėl gyventojų ir vystymosi (angl. „International Conference on Population and Development“) priėmus konferencijos Veiksmų programą, kurios 7.3 punktas teigia, kad: „reprodukcinės teisės apima tam tikras žmogaus teises, kurias pripažįsta nacionaliniai įstatymai, tarptautiniai žmogaus teisių dokumentai ir kiti konsensuso būdu priimti Jungtinių Tautų dokumentai. Šios teisės remiasi nuostata, kad visos poros ir individai turi pagrindinę teisę laisvai ir atsakingai priimti sprendimus dėl savo vaikų skaičiaus, laiko tarpų tarp gimimų ir gimdymų laiko bei gauti tam reikalingą informaciją ir priemones bei remiasi teisės pasiekti aukščiausio lygio seksualinę ir reprodukcinę sveikatą pripažinimu. Į tai įeina ir visiems pripažįstama teisė priimti su reprodukcija susijusius sprendimus be diskriminacijos, grasinimo ar prievartos, kaip tai numatyta žmogaus teisių dokumentuose“⁴⁰¹. Dokumente pabrėžta porų bei individų pareiga naudojantis šiomis teisėmis „atsižvelgti į savo gimusių bei būsimų vaikų poreikius ir į savo atsakomybę bendruomenės atžvilgiu. Atsakingas naudojimas šiomis teisėmis turėtų būti esminis vyriausybių ir bendruomenių remiamos politikos pagrindas reprodukcinės sveikatos srityje, įskaitant ir šeimos planavimą“⁴⁰². Taip pat vienu iš esminių reprodukcinų teisių politikos elementų dokumente laikoma lyčių lygybė. Programos autoriai pabrėžė nelygias pasaulio gyventojų sąlygas (dėl nepakankamo žinių lygio lytiškumo klausimais, nekokybiškos informacijos, paplitusio seksualiai rizikingo elgesio, diskriminacinių socialinių praktikų) naudotis reprodukcinėmis teisėmis, ypač atkreipdami dėmesį į pažeidžiamų grupių, įskaitant moteris ir mergaites, poreikius.

Reprodukcinų teisių klausimai (kontracepcijos, nėštumo nutraukimo, seksualinės prievartos, švietimo, moters sveikatos) ir svarba buvo aptarti ir kai kuriose kitose JT

399 Gabriele Griffin, „Reproductive Rights“, *A Dictionary of Gender Studies* (Oxford: Oxford University Press, 2017), <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780191834837.001.0001/acref-9780191834837-e-333>.

400 „Proclamation of Teheran, Final Act of the International Conference on Human Rights, Teheran, 22 April to 13 May 1968, U.N. Doc. A/CONF. 32/41 at 3 (1968)“, United Nations, https://legal.un.org/avl/pdf/ha/fatchr/Final_Act_of_TehranConf.pdf.

401 „Report of the International Conference on Population and Development. Cairo 5-13 September, 1994. Ref. A/CONF. 171/13/Rev.1.“, United Nations, https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/a_conf.171_13_rev.1.pdf

402 *Ibid.*

organizuotose žmogaus teisių konferencijose, tačiau pastebėtina, kad surogatinės motinystė, kaip skatintina šeimos planavimo praktika, jose atskirai išskirta nebuvo. Visgi kai kurie autoriai atkreipia dėmesį į tai, kad žvelgiant į, pavyzdžiui, Kairo konferencijos dokumentus galima daryti išvadą, jog reprodukcinį teisių klausimai analizuotini ir per pagalbą asmenims, negalintiems susilaukti vaikų⁴⁰³. Kairo konferencijos Veiksmų programos 7.16 punktą numato, jog „turėtų būti keliamas tikslas padėti poroms ir individams pasiekti savo reprodukcinį tikslus ir suteikti jiems pilnas galimybes naudotis teise susilaukti norimų vaikų“⁴⁰⁴. 1997 m. Tarptautinės šeimos planavimo federacijos (angl. „International Planned Parenthood Federation“) Reprodukcinį ir seksualinių teisių chartijoje⁴⁰⁵ surogacija nėra atskirai minima kaip vienas iš šeimos planavimo arba nevaisingumo sprendimo būdų, į kurį asmenys turėtų turėti teisę, tačiau atsižvelgiant ir į Chartijos priedą *Addendum* darytina išvada, kad toks metodas turėtų būti reguliuojamas taip atsakingai, kad atlieptų skirtingų teisių subjektų interesus ir neskatintų moterų ir vaikų išnaudojimo⁴⁰⁶. Taigi net ir *soft law* dokumentuose surogacija išlieka pilkojoje zonoje ir nėra tiksliai įvardijama kaip remtinas metodas siekiant susilaukti vaikų. Manytina, kad teisė į surogaciją, pagal šiuos dokumentus, galėtų egzistuoti, tik jei būtų užtikrinti visų proceso šalių interesai. Tačiau, kaip ir dažniausiai diskusijose dėl surogacijos, yra sudėtinga nustatyti, ar teisingas surogacijos šalių interesų suderinimas apskritai įmanomas.

PSO taip pat yra pabrėžusi poreikį spręsti nevaisingumo problemą, tačiau dėl surogacijos paslaugų yra tik atkreipusi dėmesį į teisinio reguliavimo būtinybę šioje srityje: „priimti įstatymus ir tvarką, kuri reguliuotų trečiosios šalies reprodukciją ir PRT, yra itin svarbu tam, kad būtų užtikrintas visuotinis prieinamumas be diskriminacijos ir saugomos bei puoselėjamos visų proceso šalių žmogaus teisės. Nustatčius vaisingumo politiką, yra labai svarbu užtikrinti, kad jos taikymas būtų stebimas, o paslaugų kokybė – nuolat tobulinama“⁴⁰⁷. Visgi nėra iki galo aišku, ką PSO turi omenyje kalbėdama apie nediskriminavimo principą ir ar motyvuojant geriausių vaiko interesų apsauga

---

403 Rozée Gomez ir Unisa, *supra note* 388: 185.

404 „Report of the International Conference on Population and Development“, *supra note* 401.

405 „International Charter of Reproductive and Sexual Rights“, IPPF, žiūrėta 2023 vasario 14 d., <http://ippf.org/resources/publications/ippf-charter-sexual-and-reproductive-rights>.

406 7.2 Chartijos punktas teigia, kad „Visi asmenys turi teisę į priėjimą prie reprodukcinės sveikatos priežiūros paslaugų, įskaitant tuos, kurie yra nevaisingi [...]“, o 9.2. punktas tarp sveikatos priežiūros paslaugų mini ir nevaisingumo diagnostiką bei gydymą, į kuriuos visi asmenys turėtų teisę“, bet kita vertus, 9.1. punktas numato, kad „Visi asmenys turi teisę į aukščiausios kokybės sveikatos priežiūrą, įskaitant priežiūrą, susijusią su jų seksualine ir reprodukine sveikata“. Taip pat ir 10 Chartijos punktas numato visuotinę teisę pasinaudoti mokslo pažanga, įskaitant ir sveikatos priežiūros paslaugų pažangą nevaisingumo gydymo srityje (10.1 punktas), tačiau 12 Chartijos punktas kalba apie asmenų teisę nepatirti kankinimo ir nežmoniško elgesio, o aiškinamajame Chartijos priede *Addendum* kalbant apie 12 Chartijos punktą, atkreipiamas dėmesys į būtinybę imtis priemonių, siekiant užkirsti kelią visų formų moterų ir vaikų išnaudojimui.

407 „Infertility“, WHO, žiūrėta 2024 vasario 11 d., <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/infertility>.

valstybių nustatyti apribojimai, pavyzdžiui, subjektams, galintiems gauti surogacijos paslaugas, PSO nuomone, laikytini diskriminaciniais. Sutiktina su PSO raginimu stiprinti žmogaus teisių apsaugą reguliuojant surogaciją bei su nuostata, jog yra būtina stebėti vaisingumo politikos taikymą – tinkamas monitoringas ir stebėseną tose valstybėse, kuriose ši praktika legali, leistų įvertinti surogacijos taikymo pasekmes, ypač neigiamas, ir tęsti diskusijas dėl šios praktikos reguliavimo tarptautiniu mastu.

Kalbant apie medicinos profesionalų bendruomenių nuomones, Europos Žmogaus reprodukcijos ir embriologijos asociacija dar 2005 m. buvo pasisakiusi neigiamai atlygintinos surogacijos atžvilgiu⁴⁰⁸. Prieš komercinę surogaciją ir surogaciją dėl socialinių, o ne medicininių priežasčių, 2007 m. yra pasisakiusi ir Tarptautinė ginekologų ir akušerių federacija⁴⁰⁹. Abi organizacijos savo išvadose pateikė daug įžvalgų apie galimas surogatinės motinystės rizikas ir pavojus, bet nesiryžo suformuluoti pasiūlymo šią praktiką uždrausti globaliu mastu.

Turint omenyje ir platų reprodukcinį teisių apibūdinimą, ir vis didėjančių technologinių pasirinkimų žmogaus reprodukcijos srityje spektrą (pavyzdžiui, šiandien jau galima kalbėti ne tik apie surogaciją, bet ir apie eugenines praktikas, kai implantacijai parenkami norimas savybes turintys embrionai, embriono sukūrimą iš mirusio asmens lytinių ląstelių, embriono sukūrimą iš daugiau nei dviejų asmenų genetinės medžiagos, o ateityje – ir dirbtinio intelekto bei dirbtinių gimdų panaudojimą ir t.t.), teoriškai surogacija yra vienas iš galimų šeimos planavimo būdų ir nevaisingumo problemos sprendimų. Visgi teisėje, ir ypač griežtojo pobūdžio tarptautinės teisės šaltiniuose, surogatinės motinystės traktavimas kaip teisės į šeimos planavimą būtų problemiškas dėl to, jog asmens (asmenų) teisė planuoti šeimą bei reprodukcinę autonomija surogacijos procese yra ribojama dviem svarbiais veiksniais: vaiko („tyliosios sandorio šalies“) geriausiaisiais interesais ir pačios surogatinės motinos reprodukcinėmis teisėmis ir autonomija. Viena vertus, nėra aišku, kaip teisės šaltiniuose traktuoti dar negimusio asmens interesus reprodukcinę technologijų kontekste: su perspektyva į ateitį ar ne⁴¹⁰, kokią etinę teoriją taikyti – utilitaristinę, kuri leidžia įžvelgti naudą, susijusią su kito asmens gyvybės pradėjimu, ar personalistinę, kuri asmens gyvybės pradėjimą atskiriant jį nuo biologinio (genetinio) konteksto pripažįsta žalingu būsimu

---

408 „Surogacija yra priimtina procedūra, jei tai yra altruistinis moters veiksmas, skirtas padėti porai, kuriai neštumas neįmanomas arba mediciniškai kontraindikuotinas. [...] Buvo pristatyti keli argumentai prieš apmokamą surogaciją. Jie apima žmogaus orumą, žmogaus kūno instrumentalizavimą, galimą pažeidžiamų moterų išnaudojimą ir netinkamą moterų paskatinimą (prievaratą). Įvertinus visus šiuos argumentus, vienintelė priimtina surogacijos forma yra altruistinė“ (ESHRE Task Force on Ethics and Law including F. Shenfield, G. Pennings, J. Cohen, P. Devroey, G. de Wert, B. Tarlatzis, „ESHRE Task Force on Ethics and Law 10: Surrogacy“, *Human Reproduction* 20, 10 (2005): 2706, <https://doi.org/10.1093/humrep/dei147>).

409 Jacques Milliez, „Surrogacy. FIGO Committee for the Ethical Aspects of Human Reproduction and Women's Health“, *International Journal of Gynecology & Obstetrics* 102, 3 (2008): 312–313, <https://doi.org/10.1016/j.ijgo.2008.04.016>.

410 Apie tai, kad dirbtinio apvaisinimo kontekste vaiko interesus verta vertinti žvelgiant iš ateities perspektyvos analizuoja Juškevičius, *supra note* 380: 107-110.

asmens interesams. Be to, kadangi reprodukcija su trečiojo asmens pagalba apima nemažai galimų pasirinkimų, susijusių su privačiu asmens gyvenimu, nėra aišku, kaip atriboti numatytųjų tėvų ir surogatinės motinos, kuri dalyvauja procese, pasirinkimo teises: kiek griežtai sutartimi galima reikalauti atlikti arba neatlikti nėštumo nutraukimą, embrionų redukciją bei priimti kitus neretai teisėje privataus asmens gyvenimo pasirinkimams priskiriamus reprodukinius sprendimus ir, žinoma, kiek šalių susitarimo laisvę dėl šių sprendimų gali riboti valstybė. Surogatinė motina taip pat turi teisę nepatirti reprodukcinio ar kitokio pobūdžio išnaudojimo ir gauti aukščiausio lygio reprodukcinės sveikatos priežiūrą pastojimo, nėštumo, gimdymo metu ir netgi po gimdymo. Kaip pastebi Rozée Gomez ir Unisa analizuodami surogatinę motinystę kaip reprodukinių teisių dalį Indijos surogacijos rinkos kontekste, surogacijoje moterų reprodukcinė autonomija ir laisvi pasirinkimai tampa „pavaldūs socioekonominėms ir lyties nulemtoms aplinkybėms“⁴¹¹. Pasak autorių, nors moterys surogaciją pasirenka laisvai, pasirašiusios susitarimą, jos nebetenka galios priiminėti sprendimus ir nebetenka autonomijos ir kaip moterys, ir kaip reprodukcinės darbuotojos⁴¹². Kyla pagrįstas klausimas, ar tokia išvada darytina tik apie besivystančių šalių surogatines motinas, ar tam tikru laipsniu šis pastebėjimas taikytinas ir išsivysčiusiose šalyse savo reprodukcinės galimybes parduodančias ar dėl įvairių motyvų „dovanojančias“ moteris. Nesant atsakymų į šiuos sudėtingus klausimus, surogacijos teisinis reguliavimas įvairiose valstybėse yra gana chaotiškas, priklauso nuo nacionalinio konteksto, patirčių ir galimybių, o tarptautiniu lygiu surasti konsensuą yra sudėtinga.

Taigi kol kas tarptautinė bendruomenė nėra priėmusi sprendimo dėl surogacijos traktavimo teisės į šeimos planavimą dalimi. Turint omenyje tai, kad surogacijos susitarimuose pažeidžiamiausios šalys yra surogatinės motinos ir iš šių susitarimų gimstantys vaikai, laikytina, jog būtent moterų (surogatiųjų motinų) ir vaikų orumo ir žmogaus teisių apsauga, o ne numatytųjų tėvų interesas susilaukti vaikų surogacijos būdu, turėtų būti svarbiausias klausimas ieškant atsakymų į tai, kaip turėtų būti reguliuojama surogacija.

2.2. Surogacija vaiko ir moters orumo apsaugos kontekste

2018 m. JT Specialiojo pranešėjo prekybos vaikais ir vaikų seksualinio išnaudojimo, įskaitant vaikų prostituciją, vaikų pornografiją ir kitas seksualinio smurto prieš vaikus formas, klausimais teminėje ataskaitoje apie surogaciją pažymima, jog nesant jokių tarptautinių standartų surogatinės motinystės srityje, tarptautinės surogacijos susitarimų skaičius staigiai išaugo, tačiau būtina išlaikyti pagrindinius žmogaus teisių standartus atlaikant „spaudimą, kurį sukuria plataus masto rinkos ir sutartimis pagrįstos komercinės surogatinės motinystės formos praktika“⁴¹³. Nors, kaip minėta,

411 Rozée Gomez ir Unisa, *supra note* 388: 199.

412 *Ibid.*

413 28 punktą, „Report of the Special Rapporteur on the sale and sexual exploitation of children, including child prostitution, child pornography and other child sexual abuse material, 15 January 2018, A/

surogacija tarptautinėje teisėje tiesiogiai nereguluojama, šiai praktikai aktualūs kiti teisės aktai, tiesiogiai saugantys vaiko ir moters (surogatinės motinos) – kaip pažeidžiamiausių surogacijos sandorio šalių – teises ir teisėtus interesus.

Kalbant apie surogaciją vaiko ir moters orumo apsaugos kontekste, neįmanoma nepaminėti pagrindinių žmogaus teisių katalogą tarptautinėje teisėje nustatančių Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos, Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto, Tarptautinio socialinių, ekonominių ir kultūrinių teisių pakto, Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos. Pastaroji su surogacija susijusiose bylose taikoma ir aiškinama EŽTT praktikoje, kur dažniausiai aptariami ir vertinami galimi teisės į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą (8 straipsnis) bei teisės nepatirti diskriminacijos (14 straipsnis) pažeidimai.

Bene reikšmingiausias tarptautinės teisės dokumentas kalbant apie surogacijos sutarčių sudarymą ir vykdymą yra 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija⁴¹⁴, nustatiusi išsamų vaiko teisių katalogą bei suformulavusi bendruosius principus, padedančius suprasti visus kitus straipsnius: nediskriminavimo principą, geriausių vaiko interesų principą, teisę į sveiką gyvenimą ir vystymąsi, teisę būti išklaustytam.

Surogacijos kontekste itin svarbu aptarti „geriausių vaiko interesų“ principą⁴¹⁵, kuriuo plačiai vadovaujasi šiuolaikinės demokratinės valstybės tiek teisėkūroje, tiek ir teisės aktų įgyvendinimo procesuose ir kuriuo remiasi EŽTT su surogacija susijusiose bylose. Pirmąkart šis principas suformuluotas 1959 m. Vaiko teisių deklaracijoje⁴¹⁶, o vėliau perkeltas į Vaiko teisių konvenciją. 2013 m. Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto viename iš konvencijos išaiškinimų pažymima, kad „geriausių vaiko interesų vertinimas kaip „pirmaeilių“, reikalauja išsąmoninti, kokią vietą vaiko interesai privalo užimti visuose veiksmuose, bei pasiryžti šiems interesams suteikti prioritetą visomis aplinkybėmis, tačiau ypač tada, kai veiksmas turi nepaneigiamos įtakos konkrečiam vaikui“⁴¹⁷. Taip pat Komitetas savo išaiškinyje yra pabrėžęs ir tai, kad „į geriausių vaiko interesus turi būti pirmiausia atsižvelgiama priimant visas įgyvendinimo priemonės. Žodžiai „turi būti“ Valstybėms sukuria stiprią teisinę pareigą ir reiškia, kad Valstybės nenaudos diskrecijos laisvės spręsti, ar imantis bet kokio veiksmo vaikų geriausi interesai vertinami ir ar jiems suteikiamas tinkamas svoris kaip svarbiausiems. Teiginys „svarbiausi“ reiškia, kad vaiko geriausi interesai negali būti prilyginami

---

HRC/37/60“, *supra note* 156.

414 „Vaiko teisių konvencija“, LRS, žiūrėta 2023 rugpjūčio 4 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19848>.

415 Vaiko teisių konvencijos 3 straipsnis numato, kad „1. Imantis bet kokių vaikų liečiančių veiksmų, nesvarbu, ar tai darytų valstybinės ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidimo organai, svarbiausia – vaiko interesai.“

416 „UN Declaration on the Rights of the Child (1959)“, Child Rights International Network, žiūrėta 2024 vasario 18 d., <https://archive.crin.org/en/library/legal-database/un-declaration-rights-child-1959.html>

417 „General Comment No. 14 (2013) on the Right of the Child to Have His or Her Best Interests Taken as a Primary Consideration (Art. 3, Para. 1), 29 May 2013, CRC /C/GC/14“, The UN Refugee Agency, <https://www.refworld.org/docid/51a84b5e4.html>.

kitiems aspektams. Ši griežta pozicija grindžiama ypatinga vaiko situacija: priklausomybe, branda, teisiniu statusu ir dažnai – balso neturėjimu. Vaikai turi mažiau galimybių už suaugusiuosius tvirtai atstovauti savo interesams ir tie, kurie priima su vaikais susijusius sprendimus, turi aiškiai žinoti vaikų interesus. Jei vaiko interesai nėra išryškunami, jie dažniausiai būna neįvertinami⁴¹⁸. Taigi siektina, kad ir Vaiko teisių konvenciją ratifikavusios valstybės, siekdamos geriausio surogacijos teisinio reguliavimo, ir tarptautinės organizacijos, ieškančios efektyvių būdų sureguliuoti tarptautinius surogacijos susitarimus, turėtų išryškinti, pirmiausia, vaiko interesus. Preziumuojama valstybių, leidžiančių surogacijos praktiką, teisinė pareiga užtikrinti geriausių vaiko interesų laikymąsi atliepia Pasaulio sveikatos organizacijos raginimą stebėti vaisingumo politikos taikymą: vaisingumo politika neišvengiamai turėtų būti taikoma griežtai per geriausiųjų vaiko interesų prizmę.

Dar vienas aspektas, svarbus kalbant apie surogacijos būdu gimusius vaikus, yra Vaiko teisių konvencijos 6 straipsnyje⁴¹⁹ numatyta teisė į sveiką vystymąsi. Kaip atkreipia dėmesį K. Wade, vaiko teisės yra svarbios visose vaikystės stadijose, taigi ir vaiko teisės į sveiką vystymąsi rėmuose reikia įvertinti aplinkybes, kurios vaikams dėl gimimo surogacijos būdu ankstyvoje vaikystėje patirtų konfliktų ar išsiskyrimo nuo globėjų gali sukelti stresą⁴²⁰. Manytina, kad toks holistinis požiūris⁴²¹ į žmogaus sveikatą ir jo teises yra būtinas siekiant atitikti aukščiausius vaiko teisių standartus, todėl teisinis surogacijos reguliavimas turėtų atsižvelgti į naujausius mokslinius tyrimus, susijusius su kūdikių ir vaikų sveikata.

Taip pat paminėtina ir tai, kad Vaiko teisių konvencijos 7 bei 8 straipsniai numato reikalavimus vaiko identitetui (vardo, pilietybės, ryšio su tėvais) apsaugai⁴²². Šiuo aspektu kyla klausimas, kaip surogacijos (ypač atlygintinos) kontekste vertėtų traktuoti vaiko teisę žinoti informaciją apie jį išnešiojusią motiną. Kitas plačių diskusijų susilaukiantis aspektas yra susijęs su teise žinoti informaciją apie lytinių ląstelių donorus tai atvejais, kai vaikas gimsta pagalbinio apvaisinimo būdu sujungiant vieno iš numatytųjų

---

418 „General Comment No. 14 (2013) on the Right of the Child to Have His or Her Best Interests Taken as a Primary Consideration (Art. 3, Para. 1), 29 May 2013, CRC /C/GC/14“, *supra note* 417.

419 Vaiko teisių konvencijos 6 straipsnis numato, kad „[...]2. Valstybės dalyvės užtikrina didžiausią galimybę vaikui gyventi ir sveikai vystytis“.

420 Katherine Wade, „The regulation of surrogacy: a children’s rights perspective“, *Child and family law quarterly* 29, 2 (2017): 118.

421 PSO sveikatos apibrėžimas numato, kad „sveikata – tai visapusiška fizinė, psichinė ir socialinė gerovė, o ne tik ligos ar negalios nebuvimas („Constitution of the World Health Organization“, World Health Organization, žiūrėta 2024 vasario 1 d., <https://www.who.int/about/accountability/governance/constitution>).

422 „7 straipsnis. 1. Vaikas įregistruojamas tuoj po gimimo ir nuo gimimo momento turi teisę į vardą ir pilietybę, taip pat, kiek tai įmanoma, teisę žinoti savo tėvus ir būti jų globojamas.[...] 8 straipsnis. 1. Valstybės dalyvės įsipareigoja gerbti vaiko teisę išsaugoti savo identišumą, įskaitant pilietybę, vardą ir šeimos ryšius, kaip tai numatyta įstatymu, neleidžiamos neteisėto kišimosi. [...]“

tėvų ir donorines lytines ląsteles arba kai abu genetiniai vaiko tėvai yra donorai⁴²³. Dar jautresni vaiko tapatybės ir teisės į informaciją klausimai kyla, jei surogatinė motina yra ir lytinių ląstelių donorė (genetinė vaiko motina), kuri prieš pastodama nusprendžia atiduoti savo biologinį vaiką numatytiems tėvams (vadinamosios tradicinės surogacijos atveju). Manytina, kad remiantis geriausiais vaiko interesais, jo teise žinoti informaciją apie tėvus, susipažinti su savo asmens sveikatos duomenimis, tiek duomenys apie gametų donorus, tiek ir apie surogatinę motiną (juolab jei gestacinė motina yra ir biologinė vaiko motina) turėtų būti atsekami ir prieinami. Informacinių technologijų išsivystymo sąlygomis tokios informacijos atsekamumas ir pateikimas yra įmanomas. Kol kas šie klausimai tarptautinėje teisėje nėra reflektuojami, nors galėtų ir turėtų būti įvertinti turint omenyje augančius žmogaus reprodukcijos su pagalbinais metodais mastus ir neretai tarptautinį šių paslaugų pobūdį.

Surogacija, kurios metu atlygintinai perleidžiamas vaikas, kai kur vertinama kaip praktika, turinti prekybos vaikais požymių. Vaiko teisių konvencijos 35 straipsnis numato, kad „Valstybės dalyvės imasi visų reikiamų priemonių nacionaliniu, dvišaliu ir daugiašaliu lygiu siekdamos užkirsti kelią vaikų grobimui, prekybai arba jų kontrabandai, nesvarbu, kokiems tikslams ir kokia forma“. Prekybos vaikais aspektu nagrinėjami temai yra svarbus 2000 m. Vaiko teisių konvencijos fakultatyvinis protokolas dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos⁴²⁴. Šio protokolo 2 straipsnyje pateikiamas „prekybos vaikais“ apibrėžimas: „tai bet koks veiksmas ar sandoris, kai koks nors asmuo ar grupė asmenų perduoda vaiką kitam asmeniui už piniginį ar kokį kitą atlygį“. Protokolo 3 straipsnis⁴²⁵ sukonkretina ir susiaurina draudimo apimtį

---

423 Šiame kontekste paminėtinas 2017 m. JT Vaiko teisių komitete nagrinėtas pareiškimas byloje J.A.B.S. prieš Costa Rica, kur buvo keltas klausimas dėl pareiškėjo, JAV ir Kosta Rikos piliečio, vaikų, gimusių JAV surogacijos būdu, pasinaudojus donorės lytinėmis ląstelėmis, teisės į vardą. JAV išduotuose vaikų dokumentuose įrašytos pavardės buvo genetinio tėvo ir lytinių ląstelių donorės, tačiau Kosta Rikos valdžios institucijos vaikus įregistravo tik su tėvo pavarde. Tėvas kreipėsi į šalies teismus reikalaudamas palikti originalias JAV nustatytas pavardes. Komitetas visgi nutarė nepriimti šio pareiškimo, konstatuodamas tai, kad tėvas nepateikė įtikinamų argumentų, jog kiaušialąsčių donorės pavardės nenurodymas šalies registre sudarytų kliūčių vaikui gauti visą informaciją apie savo biologinę kilmę arba išsaugoti tapatybę (žr. „J.A.B.S. v. Costa Rica“, Child Rights International Network, 2017 m. birželio 15 d., <https://archive.crin.org/en/library/legal-database/jabs-v-costa-rica.html>).

424 „Vaiko teisių konvencijos fakultatyvinis protokolas dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos“, TAR, žiūrėta 2023 rugpjūčio 6 d., <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=TAR.2B9DCE3E20E7>.

425 „3 straipsnis. 1. Valstybės, šio Protokolo Šalys, užtikrina, kad jų baudžiamoji teisė visiškai apimtų bent šiuos veiksmus ir šias veiklos rūšis nepaisant to, ar tokie nusikaltimai būtų daromi vietos ar tarptautiniu mastu, atskirų asmenų ar organizuotai:

a) 2 straipsnyje apibrėžtas vaikų pardavimas:

i) vaiko siūlymas, pristatymas ar priėmimas bet kokiomis priemonėmis, kad:

a. vaikas būtų seksualiai išnaudojamas;

b. vaiko organai būtų perduoti siekiant pelno;

c. vaikas būtų įdarbintas prievartiniame darbe;

ii) tarpininkaujant sutikimo įvaikinti vaiką išgavimas nederamu būdu, pažeidžiant galiojančius tarptautinės teisės dokumentus dėl įvaikinimo;“

bei išreiškia minimalius reikalavimus šalims. Pagal jį surogacijos susitarimai patenka į prekybos vaikais sampratos lauką, kai surogacijos paslaugos yra susijusios su šiame straipsnyje nurodytais motyvais: siekiama seksualiai išnaudoti vaiką, perduoti jo organus, įdarbinti prievartiniame darbe. Taip pat šiai sąvokai priskiriamas ir tarpininkaujant sutikimo įvaikinti vaiką išgavimas nederamu būdu, pažeidžiant galiojančius tarptautinės teisės dokumentus dėl įvaikinimo. JT Specialusis pranešėjas dėl prekybos vaikais ir vaikų seksualinio išnaudojimo, įskaitant vaikų prostituciją, vaikų pornografiją ir kitas seksualinio smurto prieš vaikus formas 2018 m. teminiame pranešime apie surogaciją yra pripažinęs, kad „Komerčinė surogatinė motinystė, kaip šiuo metu praktikuojama, paprastai yra vaikų pardavimas, kaip apibrėžta tarptautinėje žmogaus teisių teisėje. [...] komerčinė surogacija gali būti nelaikoma vaikų pardavimu, jei ji griežtai reglamentuojama laikantis tarptautinių žmogaus teisių normų ir standartų ir reguliuojama priešingai nei daugelyje komercinės surogacijos režimų. Altruistinė surogatinė motinystė taip pat turi būti tinkamai reglamentuojama, kad būtų išvengta vaikų pardavimo [...]“⁴²⁶. JT Specialusis pranešėjas nesiūlo nei drausti surogacijos praktiką, nei daryti išimtį surogacijai prekybą vaikais draudžiančiuose teisės aktuose, tačiau yra pasiūlęs tuo laikotarpiu, kol tarptautiniu mastu vyksta diskusijos, numatyti saugiklius, kurie padėtų išvengti kai kurių galimų neigiamų su surogacija susijusių pasekmių: „kontroversijos akivaizdoje ši studija identifikuoja saugų uostą paprastoje premisoje: visos valstybės privalo uždrausti prekybą vaikais ir sukurti saugiklius, kurie užkirstų jai kelią. Nors imperatyvas drausti ir vykdyti prekybos vaikais prevenciją nesuteikia atsakymų į visas diskusijas dėl surogacijos reguliavimo, jis susiaurina leistinų požiūrių lauką“⁴²⁷. Taip pat vaikų išnaudojimo aspektu aktuali ir JT Specialiojo pranešėjo ataskaita (A/73/174)⁴²⁸, numatanti, kokių veiksmų galėtų imtis valstybės, vykdydamos prekybos vaikais ir jų išnaudojimo prevenciją bei įtraukdamos vaikų teisių apsaugos klausimus į 2030 m. Darbotvarkės (angl. „2030 Agenda“) prioritetų sąrašą. Nors surogacija čia atskirai neišskiriama, tačiau, sutiktina su JT specialiojo pranešėjo nuomone, jog prekybos vaikais elementą privalu turėti omenyje ieškant geriausio teisinio reguliavimo ir surogacijos atžvilgiu.

Kalbant apie tarptautinį įvaikinimą, jį išsamiai reglamentuoja 1993 m. gegužės 29 d. priimta Hagos konvencija dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo dėl tarpvalstybinio įvaikinimo. Jos 4 straipsnio 4 dalies 4 punktas numato reikalavimą, jog sutikimas įvaikinti nebūtų išgautas prievartos būdu ar siekiant gauti neteisėtus finansinius naudos. Konvenciją šiuo metu yra pasirašiusios 105 šalys. Pastebima, kad nuo konvencijos

---

426 41 punktas, „Report of the Special Rapporteur on the sale and sexual exploitation of children, including child prostitution, child pornography and other child sexual abuse material, 15 January 2018, A/HRC/37/60“, *supra* note 156.

427 *Ibid.*, 22 punktas.

428 „Report of the Special Rapporteur on the sale and sexual exploitation of children, including child prostitution, child pornography and other child sexual abuse material, 17 July 2018, A/73/174“, United Nations, <https://www.undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2F73%2F174&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False>.

sudarymo bei vis platesnio šalių prisijungimo prie jos tarptautinio įvaikinimo atvejų drastiškai sumažėjo⁴²⁹. Tikėtina, kad tarptautiniu mastu suformuluoti reikalavimai tarptautiniam įvaikinimui sumažino piktnaudžiavimo atvejus, tačiau kita vertus, gali būti, kad reiklesnis įvaikinimo procesas apskritai atgraso nuo šios praktikos⁴³⁰. Pastebima, kad proceso dinamiką galimai keitė ir atskiri kai kuriose ekonomiškai silpnėse valstybėse vykę procesai (pavyzdžiui, kai kurių valstybių ekonomika sustiprėjo ir įvaikinimo poreikis jose pasikeitė)⁴³¹. Antra vertus, negalima atmesti galimybės ir kad ištobulintos reprodukcinės technologijos leidžia poroms ir individams patirti biologinę tėvystę, todėl tarptautinis įvaikinimas (ne surogacijos kontekste) praranda savo patrauklumą. Surogatinė motinystė ir dėl lankstesnio (arba kai kur – neegzistuojančio) teisinio reguliavimo, ir dėl galimybės susilaukti genetiškai savų vaikų gali atrodyti kur kas patrauklesnis būdas susilaukti vaikų.

Dar vienas tarptautinis dokumentas, paminėtinas kalbant apie surogatinių motinų teisių užtikrinimą, yra 1979 m. JT Konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims⁴³² (angl. „Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women“, CEDAW). Nors šios konvencijos priėmimo metu nekeltas tikslas numatyti surogacijos teisinį reguliavimą ir neatrodo, jog ji būtų nesuderinama su altruistine ar komercine surogacija, dokumentas aktualus tuo, kad gina moterį nuo visų formų diskriminacijos, prie kurios didėjimo prisideda moterų išnaudojimas dėl konkrečios išskirtinai moterims būdingos reprodukcinės funkcijos⁴³³. Būtent su išnaudojimo rizika susiduria moterys, teikiančios surogacijos paslaugas – akivaizdu, kad mažesnės galimybės rinktis kitas ekonominės gerovės kūrimo formas dažniausiai nulemia sprendimą įsitraukti į šią su moters kūnu išskirtinai susijusią reprodukcinę praktiką, realizuojamą ne savo šeimos planavimo tikslais. Nors konvencijoje nėra tiesiogiai kalbama apie surogatinę motinystę, jai reikšmingi konvencijos 2, 4, 5, 6, 12 straipsniai⁴³⁴. 2 straipsnyje konvenciją pasirašiusios valstybės apskritai smerkia moterų

---

429 Peter Selman, „Global trends in intercountry adoption: 2003–2013“, iš *The intercountry adoption debate: Dialogues across disciplines*, Robert L. Ballard, Naomi H. Goodno, Robert F. Cochran, Jay A. Milbrandt, (Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2015), 9–48.

430 Karen Smith Rotabi ir kt., „Regulating Commercial Global Surrogacy: The Best Interests of the Child“, *Journal of Human Rights and Social Work* 2, 3 (2017): 67.

431 Selman, *op. cit.*, 9–48

432 „Jungtinių Tautų konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims“, LRS, žiūrėta 2023 gruodžio 17 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.25227>.

433 Young išskiria penkias moterų diskriminacijos globalios surogacijos ir neturto sąlygomis dimensijas: išnaudojimą, marginalizavimą, bejėgiškumą, kultūrinį imperializmą bei prievartą (žr. Iris Marion Young, *Justice and politics of difference* (Princeton, Princeton University Press: 1990) cituota iš Nicole F. Bromfield ir Karen Smith Rotabi, „Global Surrogacy, Exploitation, Human Rights and International Private Law: A Pragmatic Stance and Policy Recommendations“, *Global Social Welfare* 1, 3 (2014): 130, <https://doi.org/10.1007/s40609-014-0019-4>).

434 Kai kurie autoriai, traktuodami surogaciją darbu, profesine veikla, pabrėžia konvencijos nuostatas, neleidžiančias diskriminacijos moterų atžvilgiu ekonominėje srityje (žr. Lauren Danielowski, „Repro-

diskriminaciją⁴³⁵. 4 straipsnis užtikrina šalims galimybę siekiant įtvirtinti faktinę vyrų ir moterų lygybę imtis tam tikrų laikinų specialiųjų priemonių ir pabrėžia, kad „Valstybių dalyvių taikomos specialios priemonės, kuriomis siekiama apsaugoti motinystę, įskaitant šioje Konvencijoje nurodytas priemones, nelaikomos diskriminacinėmis“. Konvencijos 5 straipsnis įtvirtina lygybės tarp lyčių, stereotipinių vyrų ir moterų vaidmenų atsisakymo, bendros vyrų ir moterų atsakomybės už vaikų auklėjimą reikalavimus⁴³⁶. 12 straipsnis įtvirtina reikalavimą užkirsti kelią moterų diskriminavimui sveikatos priežiūros srityje (įskaitant ir šeimos planavimo paslaugas) bei akcentuoja ypatingą dėmesį moters sveikatos priežiūrai nėštumo, gimdymo ir pogimdyviniu laikotarpiu⁴³⁷. Šis straipsnis gali būti aktualus tais atvejais, kai surogatinė motina yra nepagrįstai varžoma priimti reprodukcinis sprendimus arba kai nesulaukia tinkamos sveikatos priežiūros surogacijos procese arba, kaip dažniausiai gali nutikti – po jo (pogimdyviniu laikotarpiu). Prekybos žmonėmis draudimo prasme aktualus konvencijos 6 straipsnis numato, kad „Valstybės dalyvės imasi visų reikiamų priemonių, įskaitant teisines, kad būtų nutraukta visų rūšių prekyba moterimis ir moterų prostitucijos panaudojimas.“

Italijoje vykusio 2017 m. Europos NVO susitikimo dėl surogacijos uždraudimo metu įvairios feministinės ir šeimos organizacijos bei valdžios atstovai pasirašė CEDAW komitetui skirtą peticiją, kurioje rekomendavo paremti surogacijos draudimą visame pasaulyje⁴³⁸. Visgi neatrodo, kad CEDAW komitetas būtų linkęs pritarti universaliai surogacijos draudimui. Pirmą kartą savo poziciją surogacijos klausimu komitetas yra išreiškęs 2019 m. lapkričio 8 d. pasisakydamas apie Kambodžos surogacijos draudimo ir kriminalizavimo pasekmes. Komitetas pažymėjo, kad surogacijos kriminalizavimas (tuo metu šalyje numatyti įpareigojimai surogatinėms motinoms iki galo išnešioti vaikus pastojus surogacijos būdu, o jiems gimus – priimti įstatymu

---

duction as Work: Addressing a Gap in Current Economic Rights Discourses“, *Health and Human Rights* 25, 2 (2023): 36).

435 2 straipsnis. Valstybės dalyvės smerkia visų formų moterų diskriminaciją, susitaria visais būdais nedelsdamos vykdyti moterų diskriminacijos panaikinimo politiką [...].

436 5 straipsnis. Valstybės dalyvės imasi visų reikiamų priemonių siekdamos: a) pakeisti socialinius ir kultūrinius vyrų ir moterų elgesio modelius, kad išnyktų prietariai, papročiai ir visokia kitokia praktika, pagrįsta vienos lyties nepilnavertiškumo ar pranašumo idėja arba stereotipišku vyrų ir moterų vaidmeniu; b) užtikrinti, kad šeimos auklėjime teisingai būtų suprantama motinystės socialinė funkcija ir pripažįstama bendra vyrų ir moterų atsakomybė už savo vaikų auklėjimą ir vystymąsi visais atvejais atiduodant pirmenybę vaikų interesams.

437 12 straipsnis. 1. Valstybės dalyvės imasi visų reikiamų priemonių, kad būtų panaikinta moterų diskriminacija sveikatos apsaugos srityje ir vienodomis sąlygomis su vyrais užtikrintas medicininis aptarnavimas, įskaitant tą, kuris susijęs su šeimos planavimu. 2. Nepriklausomai nuo šio straipsnio 1 punkto nuostatų valstybės dalyvės garantuoja moterims atitinkamą aptarnavimą nėštumo, gimdymo ir pogimdyviniu metu įsipareigodamos teikti, kai reikia, nemokamas paslaugas, taip pat atitinkamą maistą nėštumo ir maitinimo metu.

438 „2nd NGO European meeting on the abolition of surrogacy in Italy“, Women Lobby, žiūrėta 2024 sausio 15 d., <https://www.womenlobby.org/2nd-NGO-European-meeting-on-the-abolition-of-surrogacy-in-Italy>.

numatytas motinystės teises ir pareigas iki vaikų pilnametystės) yra diskriminacinio pobūdžio. Komitetas išreiškė susirūpinimą, kad „tokia pareiga sukuria papildomą finansinę ir emocinę našta moterims, esančioms nesaugiose situacijose, kurios ir priverstė jas tapti surogatinėmis motinomis, ir kad jos [moterys] patiria diskriminaciją bei yra stigmatizuojamos savo šeimų ir bendruomenių dėl tapimo surogatinėmis motinomis“⁴³⁹. Komitetas paragino valstybę kovoti su giluminėmis priežastimis (skurdu, privačiais išsiskolinimais), dėl kurių moterys pasirenka surogaciją ir užtikrinti, kad surogacijos teisinis reguliavimas atsižvelgtų į „nelygų jėgos santykį tarp surogacijos sutarties šalių, ir ypač silpną moterų, dirbančių surogatinėmis motinomis, poziciją, kad būtų užkertamas kelias jų laisvės suvaržymui ir išnaudojimui, taip pat ir prievartai, diskriminacijai, smurtui prieš jas“⁴⁴⁰. Taigi CEDAW komitetas, nors ir nesiūlo uždrausti surogacijos, pripažindamas, kad ši praktika yra susijusi su moterų išnaudojimo rizika, užima reformistinę poziciją, siūlančią numatyti labiau moters teises atitinkantį teisinį šios praktikos reguliavimą.

Surogacijos praktikai, kaip nevaisingumo problemos sprendimo metodui, gali būti taikytinos ir Europos Tarybos Konvencijos dėl žmogaus teisių ir orumo apsaugos biologijos ir medicinos taikymo srityje (Žmogaus teisių ir biomedicinos konvencijos), arba Oviedo konvencijos, nuostatos. Pavyzdžiui, komercinės surogacijos atveju kvestionuotinas tokios praktikos suderinamumas su konvencijos 21 straipsnyje numatytu principu, kad „žmogaus kūnas ir jo dalys neturi būti finansinės naudos šaltinis“. Visgi ir nekomercinės surogacijos atveju yra subjektų, kurie gali gauti finansinės naudos iš šios praktikos. Be to, ši nuostata aktuali ir tais atvejais, kai naudojamosi lytinėmis gametomis, perleistomis už atlygį. Dar vienas aspektas yra susijęs su eugeninėmis praktikomis atliekant pagalbinį apvaisinimą: konvencijos 14 straipsnis teigia, jog „neleidžiama naudoti medicininio apvaisinimo būdų, leidžiančių pasirinkti būsimo vaiko lytį, išskyrus atvejus, kai siekiama išvengti sunkios paveldimos su lytimi siejamos ligos“. Taip pat yra aktuali ir bendroji taisyklė, įtvirtinta 5 straipsnyje⁴⁴¹, numatančiame laisvo ir informuoto sutikimo būtinumą visų intervencijų į žmogaus kūną sveikatos srityje atvejais. Kaip jau minėta, ne visais atvejais lengva patikrinti, ar moteris laisvai ir būdama informuota prisiima iš surogacijos sutarties kylančius įsipareigojimus. Ir ne visada ji gali laisvai juos atšaukti. Kita vertus, ši teisės aktą yra ratifikavusios tik 29 Europos Tarybos valstybės. Be to, kai kalba eina apie oficialiai nekomercinę (altruistinę) surogacijos formą, dokumentas gali būti taikomas, tačiau ribotai, pavyzdžiui, siekiant kuo

439 46 punktas, Committee on the Elimination of Discrimination against Women, „Concluding observations on the sixth periodic report of Cambodia CEDAW/C/KHM/6“, OHCHR, žiūrėta 2020 lapkričio 21 d., <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n19/363/06/pdf/n1936306.pdf?token=u4UNkP3Ll4I8YjdiQ&fe=true>.

440 *Ibid.*, 47 c punktas.

441 5 straipsnis – Bendroji taisyklė. Kiekviena intervencija sveikatos srityje gali būti atliekama tik gavus atitinkamo asmens laisvai duotą ir informuotumu pagrįstą sutikimą.

Šiam asmeniui iš anksto suteikiama atitinkama informacija apie intervencijos tikslą ir pobūdį, taip pat apie jo padarinius ir pavojus.

Atitinkamas asmuo gali bet kada laisvai atšaukti savo sutikimą.

skaidresnio kompensavimo už surogacijos paslaugas.

Moters ir vaiko orumo aspektu tam tikra apimtimi paminėtina ir Europos konvencijos dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso 2 straipsnio nuostata, kad kiekvieno nesantuokinio vaiko motinystė nustatoma remiantis tik vaiko gimimo faktu. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad konvenciją mini ir 2020 m. birželio 25 d. Seimo rezoliucijos⁴⁴², smerkiančios visų formų surogacijos praktiką, autoriai. Kita vertus, minėta nuostata taikytina nebent netiesiogiai, atkreipiant dėmesį į *mater semper certa est* principo aktualumą tarptautinėje teisėje. Tačiau manytina, kad surogacijos atvejais sutarties šalių intencijos ir motyvai nustatinėjant vaiko tėvystę yra skirtingi, kaip ir gali būti skirtinga paties vaiko situacija bei interesai – dažniausiai atliekamos gestacinės surogacijos atveju genetiškai toks vaikas nebūna susijęs su surogatine motina. Pažymėtina ir tai, kad Europos konvencija dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso buvo priimta 1975 m., kai dar nebuvo aišku, ar tikrai realu praktikoje sukurti situaciją, kai gestacinė ir genetinė motinystė yra pilnai atskirtos. Surogacijos metu sukuriama naujo tipo biologinė realybė kelia iššūkių tiesioginiam *mater est* doktrinos taikymui, taigi ir motinystės nustatinėjimui remiantis tik vaiko gimimo faktu.

Taip pat surogacijos, kai kur dar vadinamos „modernia vergovės forma“, kontekste galima paminėti ir JT konvenciją dėl vergovės⁴⁴³. Šia konvencija taip pat remiamasi Seimo 2020 m. rezoliucijoje dėl visų formų surogacijos pasmerkimo išskiriant 1 straipsnį, kuris apibrėžia vergovę kaip asmens padėtį arba būklę, „kai jo atžvilgiu taikomos visos ar dalinės nuosavybės teisės“. Visgi apskritai šios konvencijos taikymas surogacijai, nors ir įmanomas simboliškai, teisine prasme gali būti pernelyg sudėtinga įrodyti akivaizdžius vergovės elementus šioje praktikoje (išskyrus atskirus atvejus arba kalbant apie priverstinę surogaciją).

Kai kurie autoriai diskutuoja ir dėl galimo Tarptautinės darbo organizacijos parengtos Konvencijos dėl motinystės apsaugos⁴⁴⁴ taikymo reprodukcinio surogatinių motinų darbo srityje. Ypač tokios diskusijos aktualios, kai kalbama apie surogacijos traktavimą profesine (darbo) veikla ir iš jos kylančias ekonomines teises⁴⁴⁵. Visgi surogacija, būdama pernelyg kontroversiška praktika, nėra visuotinai pripažįstama kaip susijusi su darbo teisės sritimi, todėl ir šios konvencijos pritaikomumas, galimos iš jos kylančios garantijos išlieka akademinė diskusijų lygmenyje.

Apibendrinant galima teigti, kad nors tarptautinė bendruomenė nėra pasiekusi konsensuso surogacijos teisinio reguliavimo atžvilgiu, tačiau tam tikri privalomo pobūdžio tarptautinės teisės dokumentai numato pagrindinius standartus vaiko ir

---

442 „XIII-3160 Dėl visų formų surogacijos pasmerkimo“, LRS, žiūrėta 2020 rugpjūčio 4 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/d531a511ba9711ea9a12d0dada3ca61b?jfwid=-1819or94w2>.

443 „Slavery Convention“, OHCHR, žiūrėta 2024 vasario 25 d., <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/SlaveryConvention.aspx>.

444 „Maternity Protection Convention, 2000 (No. 183)“, ILO, žiūrėta 2024 kovo 30 d., https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:55:0::NO::P55_TYPE,P55_LANG,P55_DOCUMENT,P55_NODE:REV,en,C183,/Document.

445 Danielowski, *supra note* 434: 35-36.

moters teisių apsaugai. Neabejotina, kad inicijuojant surogaciją tarptautiniu mastu reguliuojančius teisės aktus, turi būti atsižvelgiama į galiojančius pagrindines žmogaus teises įtvirtinančius dokumentus, o jei tarptautinė bendruomenė susitarę dėl šios praktikos uždraudimo globaliu mastu – pagrindiniai žmogaus teisių instrumentai nenumato esminių kliūčių tai padaryti.

2.3. Surogacijos teisinio reguliavimo iniciatyvos tarptautinėje teisėje

Išaugus surogacijos (ypač tarptautinės) mastams ir suaktualėjus įvairiems iš surogacijos kylantiems probleminiams klausimams (pavyzdžiui, dėl tėvystės pripažinimo, dėl moterų teisių apsaugos, dėl geriausių vaiko interesų užtikrinimo) yra visiškai natūralu tikėtis, kad anksčiau ar vėliau tarptautinė bendruomenė imsis reguliuoti šią praktiką globaliu mastu. Jau pastaraisiais metais randasi įvairių tarptautinės teisės iniciatyvų: nuo siūlymų siekti surogacijos visiško uždraudimo iki tam tikrų standartų šiai praktikai nustatymo.

Paminėtina, kad 2016 m. spalio 12 d. Europos Tarybos Parlamentinėje Asamblėjoje buvo atmetas⁴⁴⁶ pranešėjos Petros de Sutter ataskaitoje suformuluotas pasiūlymas 47 Europos Tarybos narėms sureguliuoti surogaciją sutinkamai su geriausiais vaiko interesais. Prieš tai, dar 2014 m., Asamblėjos Socialinių reikalų, sveikatos ir darnaus vystymo komitetas buvo parengęs rezoliucijos pasiūlymą, kuriame teigta, jog „surogacija nepaiso vaiko teisių ir žmogiškojo orumo, nes kūdikis paverčiamas produktu. [...] preke, kurią galima pirkti ir parduoti. Be to, surogatinė motinystė manipuliuoja vaikų tapatybe ir tėvyste ir atima iš jų bet kokias pretenzijas į savo surogatinę motiną, o tai, kaip rodo naujausi tyrimai, kenkia kūdikio vystymuisi ir gerovei“⁴⁴⁷.

2018 m. poreikis sukurti tarptautinę surogaciją reguliuojantį teisinį instrumentą oficialiai išreikštas tarpžinybiniame susitikime dėl surogacijos ir žmogaus teisių Bangkoke, kur apie tokią būtinybę paskelbė JT vyriausiasis žmogaus teisių komisaras, JT Populiacijos fondas ir Pasaulio sveikatos organizacija⁴⁴⁸. Šiuo metu tvirčiausią poziciją užima ir ketinimus dėl tokio instrumento sukūrimo artikuliuoja Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencija, kurios Nuolatinio biuro kompetencijai priklauso tarptautinio įvaikinimo bei tarptautinės surogacijos teisinių klausimų sprendimas.

Kalbant apie tėvystės pripažinimą, įskaitant ir tėvystės nustatymą, kai vaikas gimsta surogacijos būdu, siekiama sukurti instrumentą, panašų į 1993 m. Hagos konvenciją dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje. Minėtos

---

446 „PACE rejects draft recommendation on ‘Children’s rights related to surrogacy’“, COE, žiūrėta 2022 spalio 13 d., <https://pace.coe.int/en/news/6355/pace-rejects-draft-recommendation-on-children-s-rights-related-to-surrogacy->

447 „Human Rights and ethical issues related to surrogacy. Motion for a resolution, Doc. 13562. 01 July 2014“, COE, <https://pace.coe.int/en/files/21092/html>.

448 „Sale and sexual exploitation of children, including child prostitution, child pornography and other child sexual abuse material“, Better care network, žiūrėta 2020 liepos 15 d., <https://bettercarenetwork.org/sites/default/files/2019-12/Report%20on%20the%20Sale%20and%20Sexual%20Exploitation%20of%20Children%202019.pdf>.

teisinio reguliavimo idėjos užuomazgos siekia dar 2001 m., kai neformalių konsultacijų metu Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijai buvo pasiūlyta imtis „tarptautinės privatinės teisės problemų, susijusių su vaikų statusu, ypač, kalbant apie vaikų-tėvų ryšio pripažinimą“⁴⁴⁹. 2003 m. Tarptautinė civilinės būklės komisija⁴⁵⁰ paskelbė ataskaitą apie motinystės pripažinimą ir surogaciją Graikijoje, Prancūzijoje, Jungtinėje Karalystėje ir Ispanijoje, o 2014 m. – tyrimą apie surogaciją ir vaiko šeiminių padėčių surogacijos atvejais. Konkretesnė iniciatyva Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijoje kilo dar 2010 m., kai jos Bendrųjų reikalų ir teisinio reguliavimo taryba pakvietė Nuolatinį biurą trumpai pristatyti temą 2011 m. Taryboje ir vėliau pripažino, jog Biuras turėtų sekti klausimus, susijusius su tarptautiniais surogacijos susitarimais⁴⁵¹. 2010 m. Komisijos susitikime dėl praktinio 1993 m. Hagos konvencijos dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje veikimo buvo nutarta, kad ši konvencija negali būti taikoma sprendžiant dėl vaikų, gimusių iš surogacijos susitarimų. 2015 m. Nuolatinis biuras, konsultuodamasis su valstybėmis narėmis, subūrė geografiškai reprezentatyvią⁴⁵² Ekspertų grupę, kurios darbo tikslu numatytas daugiašalis instrumento, skirto surogatinės motinystės ir tėvystės pripažinimui surogacijos atvejais, sukūrimas. 2023 m. kovo pradžioje Ekspertų grupė baigė savo darbą ir buvo nutarta sudaryti Darbo grupę tarptautinės privatinės teisės klausimais, susijusiais su tėvyste bendrąja prasme, įskaitant ir teisėje pripažįstamą tėvystę, kylančią iš tarptautinių surogacijos susitarimų⁴⁵³. Darbo grupės tikslas yra iširti galimybes sukurti naują teisinį įrankį ir numatyti galimą jo turinį.

Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencija yra užėmusi pragmatiską poziciją tarptautinių surogacijos susitarimų klausimu. Viena vertus, ji nesiekia surogacijos draudimo ar griežto ribojimo pasauliniu lygiu, kita vertus, neatrodo, kad yra siekiama ir tokių susitarimų tiesioginio liberalizavimo. Kaip pastebi N. F. Bromfield ir K. Smith Rotabi, pragmatiškas požiūris įvertina surogacijos situaciją „oras darbo“ bei „geriausių vaiko interesų“ aspektu ir konstatuoja, jog reikalingas „protingas teisinis

---

449 „Parentage/Surrogacy - 2010 and Prior“, HCCH, žiūrėta 2023 rugpjūčio 7 d., <https://www.hcch.net/en/projects/legislative-projects/parentage-surrogacy/surrogacy-2010-and-prior>.

450 1949 m. Belgijos, Liuksemburgo, Nyderlandų, Prancūzijos ir Šveicarijos iniciatyva įsteigta tarpvyriausybė komisija, kurios misija yra bendradarbiavimo sprendžiant civilinės būklės klausimus ir civilinės būklės institucijų veiklos gerinimo skatinimas.

451 „Conclusions and Recommendations adopted by the Council“, HCCH, žiūrėta 2023 vasario 1 d., <https://assets.hcch.net/docs/910669ed-7210-4873-948c-2b414ce7c07a.pdf>.

452 Ekspertų grupę sudarė Argentinos, Australijos, Brazilijos, Kanados, Kinijos Liaudies Respublikos, Europos Sąjungos, Prancūzijos, Vokietijos, Indijos, Izraelio, Italijos, Japonijos, Meksikos, Nyderlandų, Naujosios Zelandijos, Filipinų, Rusijos Federacijos, Pietų Afrikos Respublikos, Ispanijos, Švedijos, Šveicarijos, Ukrainos, Jungtinės Karalystės, Jungtinių Amerikos Valstijų atstovai bei stebėtojai – atstovai iš Europos Tarybos, Jungtinių Tautų vaikų fondo, Tarptautinio socialinių mokslų instituto, Tarptautinės šeimos teisės teisininkų akademijos ir Jungtinių Tautų vyriausiojo žmogaus teisių komisaro biuro.

453 „Conclusions & Decisions“, HCCH, žiūrėta 2023 kovo 2 d., <https://assets.hcch.net/docs/5f9999b9-09a3-44a7-863d-1ddd4f9c6b8.pdf>.

reguliuojamas, kuris integruotų žmogiškąsias vertybes⁴⁵⁴. Visgi Konferencijos darbas susilaukia kritikos iš abolicionistinę poziciją surogacijos atžvilgiu užėmusių organizacijų. Privatinės teisės specialistų darbas plačiai kritikuojamas Tarptautinės koalicijos dėl surogatinės motinystės uždraudimo, ICASM (angl. „International Coalition for the Abolition of Surrogate Motherhood“) – vienos iš didžiausių žmogaus teisių ir feministinių nevyriausybinų organizacijų tinklo. ICASM teigimu, ši Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos iniciatyva kaip tik legitimuoja kontroversišką surogacijos praktiką: „pasiūlymo pasekmė, kuri yra išvis nutylima, yra automatiškai suteikti tėvystę bet kam, kas apeis savo valstybės įstatymus, kad įsigytų vaiką valstybėje, kurioje yra legalus arba toleruojamas moterų reprodukcinis išnaudojimas ir kur vaikų pardavimas liovėsi būti nusikaltimu ir tapo labai pelningu verslu⁴⁵⁵. ICASM atkreipia dėmesį į faktą, kad dauguma Konferencijai priklausančių valstybių apskritai yra uždraudusios surogacijos praktiką, todėl kyla klausimas, kodėl jos turėtų pritarti tokiai iniciatyvai, kuri faktiškai palengvina šio globalaus verslo sąlygas. Viena vertus, ICASM pastabos reikšmingos, tačiau, kita vertus, neatrodo, kad surogacijos draudimą siūlančios organizacijos formuluotų išsamius pasiūlymus, kaip geriau atliepti jau gimusių, bet su teisinėmis kliūtėmis tapatybės pripažinimo kontekste susiduriančių vaikų atžvilgiu, kol apskritai diskutuojama dėl surogacijos teisinio reguliavimo. Visgi ICASM taikliai pastebėjimu⁴⁵⁶, valstybės vangiai dalyvauja diskusijose net ir Hagos konferencijos formate. Remiantis paskutinių Darbo grupės susitikimų ataskaitomis, susitikimuose dalyvavo tik apie trečdalis Konferencijos narių⁴⁵⁷. Taigi Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencija bent jau pradinėje klausimo svarstymo stadijoje yra vertintina pozityviai, kadangi suteikia platformą tarptautinėms diskusijoms, ieško būdų, kaip apsaugoti surogacijos metu gimstančių vaikų interesus, tačiau yra labai svarbus aktyvus pačių valstybių (įskaitant ir Lietuvą) įsitraukimas į diskusijas.

Vienas iš naujausių *soft law* tarptautinės teisės šaltinių yra Tarptautinės socialinės tarnybos (angl. „International Social Service“, ISS) iniciatyva parengti ir 2021 m.

---

454 Bromfield ir Rotabi, *supra note* 386: 132.

455 „ICASM Renews Its Opposition to the Hague Conference Work on Surrogacy“, Abolition-MS, žiūrėta 2024 sausio 31 d., <http://abolition-ms.org/en/ressources-en/press-release/icasm-renews-its-opposition-to-the-hague-conference-work-on-surrogacy/>.

456 „New action against HCCH’s draft convention on parentage“, Abolition-MS, 2024 kovo 7 d., <https://abolition-ms.org/en/our-actions/international-institutions/hcch-en/new-action-against-hcchs-draft-convention-on-parentage/>.

457 Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencija turi 91 narę: 90 valstybių narių ir vieną regioninę ekonominę integracijos organizaciją (Europos Sąjungą). Remiantis pirmojo (2023 m. lapkričio 13-17 d.) ir antrojo (2024 m. balandžio 8-12 d.) darbo grupių susitikimų ataskaitomis, pirmajame susitikime dalyvavo atstovai tik iš 30 narių, o antrajame – iš 27 narių (žr. „Working Group on Parentage/Surrogacy: Report of the first meeting (from 13 to 17 November 2023)“, HCCH, žiūrėta 2024 balandžio 15 d., <https://assets.hcch.net/docs/f3473ccd-8ecc-4bd8-bb24-ae0a79c4e1d.pdf>; „Working Group on Parentage/Surrogacy: Report of the second meeting (from 8 to 12 April 2024)“, HCCH, žiūrėta 2024 balandžio 15 d., <https://assets.hcch.net/docs/dc961452-c4d7-492b-8887-75456843560f.pdf>).

paskelbti Veronos principai⁴⁵⁸, išdėstę pagrindinius reikalavimus ir rekomendacijas surogacijos teisiniam reguliavimui. Tarptautinė socialinė tarnyba jau nuo 2013 m. siekė, kad tarptautiniai surogacijos susitarimai būtų teisiškai sureguliuoti, o baziųjų tokio teisinio reguliavimo principų sudarymą inicijavo 2016 m. Iniciatyvos rengime dalyvavo JT Vaiko teisių komitetas, kai kurių valstybių vyriausybės atstovai, JT Vaikų fondo atstovai, Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos ekspertai, JT Specialusis pranešėjas dėl prekybos vaikais ir vaikų seksualinio išnaudojimo, įskaitant vaikų prostituciją, vaikų pornografiją ir kitas seksualinio smurto prieš vaikus formas, bei įvairūs pasaulio teisininkai, akademikai ir surogatinės motinystės procedūros patirties turintys asmenys. Aštuoniolika Veronos principų prasideda preambule, kurioje pabrėžiama, kad dokumentas nėra skirtas surogacijos praktikos uždraudimui skatinti. Autorių tvirtinimu, pagrindinė Veronos principų premisa yra tai, kad „nė vienas vaikas neturėtų būti žemesnėje padėtyje, patirti žalos, būti nubaustas dėl savo gimimo aplinkybių, ar tai būtų diskriminacija, ar išnaudojimas ar kitas veiksmas, kuris atimtų iš jo teises, įtvirtintas tarptautinėje teisėje“⁴⁵⁹. Principai remiasi nuostata, kad „kai pasinaudojama surogacija, ši sukuria ir nutraukia santykius. Šiuose santykiuose turėtų vyrtauti atvirumas, ir kai įmanoma, jie turėtų būti vertinami ir palaikomi“⁴⁶⁰. Pats pirmasis surogacijos teisinių santykių principas yra „žmogaus orumo“ principas, kurio kontekste numatoma, kad „valstybės turi drausti tuos surogatinės motinystės susitarimus, kurie skatina arba vaikų pardavimą (angl. „sale“), prekybą jais (angl. „trafficking“) ir jų išnaudojimą ir turi užtikrinti, kad tai apsaugos nuo vaiko pardavimo, prekybos vaikais ir išnaudojimo surogacijos kontekste“⁴⁶¹ (1.3 str.). Žmogaus orumo principo kontekste išreikštas ir 1.6 straipsnio kvietimas šalims priimant teisinius įvaikinimą reguliuojanti teisinį reguliavimą įvertinti įtaką vaikų, gimusių pagal įvairius surogatinės motinystės scenarijus, žmogaus orumui⁴⁶². Visgi valstybės ir iniciatyvos, palaikančios visuotinį surogacijos draudimą, remiasi idėja, jog surogacija apskritai nesuderinama su žmogaus orumu ir visada, kai surogatinė motina arba surogacijos tarpininkai patiria tam tikrą materialinę naudą, yra prekyba vaikais.

Antrasis Veronos principas, remdamasis žmogaus teisių universalumo kriterijumi, įtvirtina vaiko, kaip autonomiško teisių turėtojo, statusą. 2.2 straipsnis pabrėžia, kad

---

458 „Principles for the protection of the rights of the child born through surrogacy (Verona principles)“, International Social Service, žiūrėta 2024 sausio 30 d., https://www.iss-ssi.org/wp-content/uploads/2023/03/VeronaPrinciples_25February2021-1.pdf.

459 *Ibid.*

460 *Ibid.*

461 *Ibid.*

462 Priimdamos savo įstatymus ir nustatydamos tvarką Valstybės turėtų pasverti galimą vaikų žmogaus orumui turimą įtaką kai gimstama pagal skirtingus surogacijos susitarimus inter alia:

- a. komercinius susitarimus;
- b. kai nėra genetinio ryšio su vienu ar abiem numatytais tėvais;
- c. altruistinės surogacijos susitarimus ir galimus vaiko santykius su atitinkamais asmenimis ateityje;
- d. kai vaikas atskiriamas nuo asmenų, kurie yra jo genetiniai, gestaciniai ar socialiniai vienas iš tėvų (tėvai), broliai (seserys) ir išplėstinė šeima; ir tai gali paveikti žmogaus orumą gyvenimo eigoje.

„Valstybės turi užtikrinti, kad kiekvienas vaikas, gimęs pagal surogacijos susitarimą, nepriklausomai nuo gimimo sąlygų, gimimo šalies, padėties ir teisinės tėvystės galėtų reikalauti ir pasinaudoti visomis teisėmis, kurios nurodomos Vaiko teisių konvencijoje ir kituose tarptautiniuose dokumentuose, vienodais pagrindais su kitais vaikais. Ypatingas dėmesys turi būti skiriamas teisėms, susijusioms su gimimo registracija ir tapatybe (įskaitant, bet neapsiribojant, vardą, pilietybę ir šeimos ryšius)⁴⁶³. Tas pats pasakytina ir apie socialinę apsaugą (2.4 str.) – siekiama, kad ja galėtų pasinaudoti visi vaikai lygiomis teisėmis. Taip pat dokumente pabrėžiama vaiko teisė išsakyti savo įsitikinimus bei teisė turėti įstatyminių atstovą arba gauti kompetentingos institucijos pagalbą.

Veronos principai taip pat pabrėžia ir nediskriminavimo principą (atskirą dėmesį skirdami nediskriminavimui dėl sąlygų, susijusių su gimimu pagal surogatinės motinystės praktiką), vaiko teisę į sveikatą, geriausių vaiko interesų pirmumą, aptariamą ir tėvystės bei tėvų atsakomybės klausimai, tapatybės ir informacijos apie kilmę prieinamumo, gimimo registracijos klausimai. Atskiras dėmesys dokumente skiriamas išankstinių surogacijos susitarimų teisiniam reguliavimui, surogatinės motinos ir numatytųjų tėvų sutikimui, donorų sutikimui. Paskutiniai dokumento skyriai skirti tokiems praktiniams aspektams kaip finansinių klausimų skaidrumas, surogacijos tarpininkų veikla, netikėta surogacijos praktikos eiga bei valstybių, regionų ir vietos valdžios bendradarbiavimas. Taigi, kitaip nei siekiama Hagos konferencijos iniciatyvoje, Veronos principai numato detalius pačiai surogacijos praktikai, ne tik iš jos gimusių vaikų teisiniam pripažinimui, keliamus reikalavimus ir rekomendacijas.

Apskritai, Veronos principai, nepasmerkdami surogacijos praktikos, palieka diskrecijos laisvę valstybėms nuspręsti, ar šią praktiką drausti. Pagal šiuos principus siekiama tam tikra apimtimi atriboti surogaciją leidžiančias ir draudžiančias valstybes. Pavyzdžiui, siūloma uždrausti surogacijos reklamą (įskaitant ir socialinius tinklus) valstybėms, kur surogacija draudžiama (18.5 str.) bei numatyti siekį, kad surogaciją leidžiančios valstybės apsiribotų surogacijos paslaugų teikimu tik numatytiesiems tėvams iš tų valstybių, kuriose ši praktika leidžiama (18.3 str.). Visgi nors tai yra originalus sprendimas, kyla abejonių, ar valstybės sutiktų nustatyti tokios plačios apimties apribojimus.

Jau minėta ICASM koalicija, užėmusi griežtai neigiamą poziciją surogacijos atžvilgiu, neigiamai pasisako ir dėl Veronos principų iniciatyvos, siekiančios ne uždrausti, o reguliuoti šią praktiką globaliu mastu, teigdama, kad principai nesaugo moters žmogaus teisių ir neužkerta kelio vaikų teisių pažeidimams⁴⁶⁴. Koalicija kritikuoja principų autorių nenuoseklią poziciją „teisės į vaiką“ požiūriu atkreipdama dėmesį į tai, jog principų autoriai pripažįsta, kad tokios teisės nėra, tačiau, sudarydami sąlygas taip susilaukti vaiko gali sužadinti surogacijos paklausą, o kartu – ir numatytųjų tėvų

---

463 „Principles for the protection of the rights of the child born through surrogacy (Verona principles)“, *supra note* 458.

464 „Feminist Critical Document on the Verona Principles“, Abolition-MS, 2022 sausio 16 d., <http://abolition-ms.org/en/our-actions/critical-document-on-the-verona-principles/>.

jausmą, kad jie turi teisę turėti vaiką pasinaudodami šiuo metodu. Tokia kritika iš dalies pagrįsta, kadangi išsamus surogacijos teisinio reguliavimo pasiūlymas šią praktiką draudžiančioms valstybėms gali atrodyti kaip paskata įteisinti surogaciją „pagal tarptautinės teisės standartus“ ir atsisakyti pozicijos, jog surogacija savaime yra žalinga žmogaus teisių prasme. Šiuo metu sunku vertinti Veronos principų įtaką, ypač jų įtaką surogaciją leidžiančioms valstybėms, tačiau manytina, kad principais nustatyti minimalūs reikalavimai surogacijos praktikai gali bent jau iš dalies pagerinti teisinį reguliavimą valstybėse, kurios ne tik nesiekia surogacijos draudimo, bet apskritai šią rizikingą praktiką reguliuoja chaotiškai ir neišsamiai, palikdamos daug laisvės piktnaudžiavimui ir žmogaus teisių pažeidimams.

Kaip tam tikras atsakas į tarptautines surogacijos teisinio reguliavimo iniciatyvas 2023 m. kovo 3 d. Kasablankoje (Maroke) buvo paskelbta 100 ekspertų (teisininkų, medikų, psichologų, filosofų ir pan.) iš 75 šalių pasirašyta Kasablankos deklaracija⁴⁶⁵, kviečianti pasauliniu lygiu uždrausti surogatinę motinystę. Kaip nurodoma dokumente, šios deklaracijos tikslas yra „įpareigoti valstybes imtis priemonių prieš visas atlygintinos ir neatlygintinos surogacijos formas ir būdus“. Savo deklaracijoje ekspertai suformulavo pagrindines rekomendacijas valstybėms: „uždrausti surogatinę motinystę savo teritorijose, panaikinti bet kokią teisinę galią sutartims, kuriose moteris įsipareigoja išnešioti ir pagimdyti vaiką, nubausti asmenis ir įmones, veikiančias kaip tarpininkai tarp surogatinių motinų ir užsakovų, patraukti baudžiamojon atsakomybėn asmenis, kurie kreipiasi į surogatinę motiną savo šalies teritorijoje, patraukti baudžiamojon atsakomybėn savo šalies piliečius, kurie samdo surogatinę motiną už valstybės teritorijos ribų, pasisakyti už teisinės priemonės, apimančios visuotinę surogatinės motinystės draudimą, priėmimą“⁴⁶⁶. Dokumento priede pateikiamas Tarptautinės konvencijos dėl visuotinio surogacijos uždraudimo pasiūlymo projektas. Konvencijos turinys iš esmės beveik nesiskiria nuo jau minėtos deklaracijos turinio ir, pripažindamas žmogaus orumo pažeidimą bei moters ir vaikų pavertimo preke problemą, išdėsto esminius draudimus tiek atlygintinos, tiek ir neatlygintinos surogacijos praktikai.

Kasablankos deklaracijos autoriai 2024 m. Romoje inicijavo tarptautinę konferenciją surogacijos tema, taip pat pristatė šią teisinę iniciatyvą Jungtinių Tautų Žmogaus teisių taryboje, Ženevoje. Visgi kol kas nė viena valstybė nesiėmė oficialiai spręsti prisijungimo prie tokios tarptautinės konvencijos klausimo. Nyderlandų vyriausybė buvo atkreipusi dėmesį į Kasablankos deklaracijos argumentus, tačiau priėmė juos labiau kaip raginimą atkreipti dėmesį į šios praktikos problemišumą ir paragino siekti „atsakingo surogatinės motinystės suregulavimo“⁴⁶⁷. Visgi, kaip pastebi Kasablankos

---

465 „Declaration of Casablanca for the universal abolition of surrogacy“, Declaration, žiūrėta 2023 rugpjūčio 7 d., <https://declaration-surrogacy-casablanca.org/index.php/international-declaration-for-the-global-prohibition-of-surrogacy/>.

466 *Ibid.*

467 Lennart Nijenhuis, „Surrogacy Expert Slams Proposed Dutch Regulation, Predicting Increased Demand“, *CNE*, balandžio 15, 2023, <https://cne.news/article/2936-surrogacy-expert-slams-proposed-dutch-regulation-predicting-increased-demand>.

deklaracijos iniciatoriai ir rėmėjai, „tendencija reguliuoti surogaciją atveria kelią esminiam [praktikos] pripažinimui, tačiau nesprendžia visų etinių klausimų ir išnaudojimo būdų, kuriuos sukuria naujoji kūno rinka, kas ir yra surogatinė motinystė“⁴⁶⁸.

Taigi kol kas svariausia iniciatyva tarptautinių organizacijų rėmuose surogacijos atžvilgiu yra artikuliuojama Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos ir yra labiausiai susijusi su tėvystės, kilusios iš surogacijos, pripažinimu. Turint omenyje pasaulinį kontekstą, tai yra pagrindinis klausimas, neatidėliotinai sprendžiamas tarptautiniu lygiu. Visgi turint omenyje vangų valstybių vyriausybių dalyvavimą rengiant tokį tarptautinės teisės instrumentą ir atsižvelgiant į surogacijos praktikos kompleksiskumą, nėra aišku, koks bus galutinis kuriamo teisinio instrumento variantas ir ar ši iniciatyva galiausiai bus priimta tarptautinės bendruomenės, kurioje dauguma šalių apskritai linkusios drausti surogaciją. Bet kuriuo atveju, net ir tėvystės pripažinimo klausimo išsprendimas nereiškia, kad tarptautinė bendruomenė neturėtų tęsti diskusijų dėl to, kaip geriausia išvengti chaotiško surogacijos teisinio reguliavimo: uždraudžiant šią praktiką pasauliniu mastu, ką siūlo Kasablankos deklaracijos autoriai, ar detalai ją sureguliuojant, kas yra siūloma Veronos principuose.

2.4. Surogatinė motinystė Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje

Šiame skyriuje bus apžvelgtos svarbiausios bylos, kuriose EŽTT yra suformulavęs tam tikrus principus ir kriterijus surogatinės motinystės praktikai ir iš jos kylančių motinystės ir tėvystės teisių pripažinimui įvertinti.

Pirmą kartą dėl klausimų, susijusių su surogatinės motinystės teisiniu reguliavimu, Teismas (arba tiksliau – tuometinė Europos Žmogaus Teisių Komisija) yra pasisakęs 1991 m. nagrinėdamas Prancūzijos pilietės Patricia Lavissee skundo prieš Prancūziją⁴⁶⁹ priimtinumą. Šio skundo pareiškėja P. Lavissee kartu su bendraminčiais 1985 m. įsteigė asociaciją „Les Cigognes“ (liet. „Gandrai“), kurios oficialiai nurodomi pagrindiniai veiklos tikslai buvo „ginti moralinius ir materialinius moterų, norinčių padėti nevaisingoms moterims, išnešiojant už jas kūdikį, interesus; skatinti ir kelti moralinę šios veiklos vertę; atlikti šios srities tyrimus ir platinti informaciją“⁴⁷⁰. Asociacijos prezidentė tapo pati pareiškėja Lavissee, kuri 1985 m. sausio 12 d. kreipėsi į Strasbūro pirmosios instancijos teismą, siekdama įregistruoti minėtą asociaciją juridinių asmenų registre. Tų pačių metų kovo 1 d. Bas-Rhin prefektūra atmetė prašymą dėl registracijos, motyvuodama tuo, kad tuometinis šalies Baudžiamasis kodeksas numatė baudžiamąją atsakomybę už skatinimą nesirūpinti vaiku. Aukštesniųjų instancijų Prancūzijos teismai

---

468 „The Casablanca Declaration at the United Nations in Geneva“, Declaration Surrogacy Casablanca, 2024 birželio 18 d., <https://declaration-surrogacy-casablanca.org/the-casablanca-declaration-at-the-united-nations-in-geneva/>.

469 „Case of Patricia Lavissee v. France, 1991, 14223/88“, ECHR, žiūrėta 2023 kovo 21 d., <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-84351&filename=LAVISSEE%20v.%20FRANCE.pdf>.

470 *Ibid.*

palaikė prefektūros sprendimą ir neleido įregistruoti tokio pobūdžio ir tokius veiklos tikslus nurodžiusios asociacijos juridinių asmenų registre. Taigi 1988 m. pareiškėja kreipėsi į Europos Žmogaus Teisių Komisiją prašydama pastarąją įvertinti, ar Prancūzija savo veiksmais nepažeidė EŽTK⁴⁷¹ 11 straipsnyje⁴⁷² įtvirtintos asmenų teisės jungtis į asociacijas.

Komisija įvertino, kad pažeidimas šioje situacijoje nebūtų nustatytas ir atkreipė dėmesį į tai, kad pareiškėjos situacija veikia turėjo būti vertinama ne per teisės į asociacijų laisvę, o per Konvencijos 14 str. įtvirtintą nediskriminavimo įvairiais pagrindais draudimą – Komisijos nuomone, būtent dėl pastarojo principo pareiškėja neišnaudojo visų teisinės gynybos galimybių nacionaliniuose teismuose. Komisija nusprendė Lavisse pareiškimo nenagrinėti dėl netinkamo kreipimosi pagrindo. Surogacijos atžvilgiu Komisija išlaikė neutralią poziciją ir nevertino pačios praktikos, jos etiškumo ar priimtimumo, palikdama tokį vertinimą Konvenciją ratifikavusių valstybių narių nuožūrai – šis leitmotyvas pasikartojė ir vėlesnėse EŽTT bylose. Komisija tik pasisakė, kad Lavisse asociacijos tikslai yra susiję su „nesena praktika, kuri šiuo metu nereglamentuojama jokių įstatymu ir viešai yra vertinama prieštaringai. Esant tokioms sąlygoms, prefekto prieštaravimo įregistruoti asociaciją nebuvimas galėjo atrodyti kaip numanomas viešosios valdžios įstaigų pritarimas šiai praktikai. Nepasisakydama apie surogacijos klausimą iš esmės, Komisija vertina, kad prefekto nesutikimas įregistruoti asociaciją gali būti vertinamas kaip demokratinėje visuomenėje būtina priemonė, turint omenyje šiuo klausimu valstybių turimą diskrecijos laisvę“⁴⁷³. Taigi Komisija palaikė Prancūzijos poziciją, kad sprendimas neregistruoti tokio pobūdžio asociacijos buvo pagrįstas kaip vaiko palikimo – nusikalstamos veikos, įtvirtintos šalies baudžiamajame kodekse, – prevencija. Beje, Komisija taip pat pabrėžė, kad asociacijos neįregistravimas nereiškė, jog susivienijimas visiškai negalėjo veikti ir skleisti savo idėjų visuomenėje.

Toliau išskiriamos bylos yra tiesiogiai susijusios su santykiais, atsiradusiais pasinaudojus surogatinės motinystės paslaugomis, ir gali būti sugrupuotos į dvi pagrindines kategorijas pagal svarbiausią Teismo nagrinėjamą klausimą: 1) tėvystės, atsiradusios užsienyje pasinaudojus surogatinės motinos paslaugomis, pripažinimas; bei 2) numatytyjų tėvų ir vaikų, gimusių surogacijos būdu, atskyrimas. Pastebėtina, kad aptariamoms byloms yra dažniausiai susijusios su klausimais dėl numatytyjų tėvų ir iš

---

471 „Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7“, *supra note 391*.

472 11 straipsnis. Susirinkimų ir asociacijos laisvė. 1. Kiekvienas turi teisę į taikių susirinkimų laisvę, taip pat laisvę jungtis į asociacijas kartu su kitais, įskaitant teisę steigti profesines sąjungas ir stoti į jas, kad būtų ginami savi interesai. 2. Naudojimuisi šiomis teisėmis netaikomi jokie apribojimai, išskyrus tuos, kuriuos nustato įstatymas ir kurie yra būtini demokratinėje visuomenėje dėl valstybės saugumo ar visuomenės apsaugos, siekiant užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, apsaugoti žmonių sveikatą ar moralę arba kitų asmenų teises ir laisves. Šis straipsnis neklaido įvesti teisėtų naudojimosi šiomis teisėmis apribojimų asmenims, tarnaujantiems ginkluotuosiose pajėgose, policijoje ar valstybės tarnyboje.

473 „Case of Patricia Lavissee v. France, 1991, 14223/88“, *supra note 469*.

surogacijos gimusių vaikų teisių į šeimos gyvenimą ir privatumą pažeidimų, todėl nagrinėjamai temai reikšmingiausias yra EŽTK 8 straipsnis⁴⁷⁴. Su surrogacija susijusiose bylose EŽTT reikšmingai plėtoja 8 straipsnio taikymo galimybes, ypač kalbant apie vaikų, gimusių surrogacijos būdu, interesų užtikrinimą.

2.4.1. Tėvystės, atsiradusios pasinaudojus surrogacijos paslaugomis užsienyje, pripažinimas

Jei anksčiau minėto sprendimo dėl Lavisse pareiškimo atveju Žmogaus Teisių Komisija nurodė, kokios priemonės gali būti „būtinoms demokratinėje visuomenėje“ ir patvirtino egzistuojant valstybės diskrecijos laisvę nustatyti teisinį surrogacijos reguliavimą, tai 2014 metais *Menesson prieš Prancūziją*⁴⁷⁵ ir *Labasse prieš Prancūziją*⁴⁷⁶ bylos aplinkybės privertė EŽTT ieškoti valstybės diskrecijos ir surrogacijos šalių (numatytųjų tėvų bei vaikų) interesų pusiausvyros. Šiose bylose EŽTT pažymėjo, kad valstybių diskrecijos laisvė yra sąlyginė ir pirmąkart nustatė tam tikras ribas surrogacijos neįteisintiems ar aiškiai nesureguliuotiems valstybėms.

Minėtose bylose pareiškėjai Mennesson šeima (Prancūzijos piliečiai vyras ir žmona Dominique ir Sylvie Mennesson bei JAV pilietybę turinčios jų dvynės dukros Valentina Mennesson ir Fiorella Mennesson) ir Labasse šeima (prancūzai vyras ir žmona Francis ir Monique Labassee ir amerikietė jų dukra Juliette Labassee) apskundė Prancūzijos atsisakymą suteikti teisinį pripažinimą vaikų ir tėvų santykiams, kurie buvo teisiškai įforminti JAV pasinaudojus surrogacijos paslaugomis (perkėlus į surogatinių motinų gimdas embrionus, sukurtus panaudojant donorių kiaušialąstes bei jau minėtų šeimų vyrų lytines gametas). Mennesson šeimos atveju iš surogatinės motinos gimusios dvynės buvo įregistruotos Kalifornijos valstijoje nurodant jų tėvais Dominique ir Sylvie Mennesson, o Labasse šeimos atveju – Minesotoje, nurodant tėvais Francis ir Monique Labassee. Prancūzijos atsisakymas įregistruoti iš surrogacijos sandorių gimusius vaikus buvo grįstas tuo, kad pagal šalies civilinės teisės normas sandoriai, sudaromi dėl surogatinės motinystės paslaugų, yra niekiniai ir negaliojantys remiantis viešosios tvarkos motyvais. Tai 2011 metais buvo įtvirtinta ir Prancūzijos Kasacinio teismo sprendimu, kuriame pabrėžta, kad JAV išduoto gimimo liudijimo įregistravimas šalies gimimų, santuokų ir mirčių registre reikštų surrogacijos sandorio galiojimo pripažinimą. Teismo manymu, teisė į privatumą ir šeimos gyvenimą nebuvo pažeista,

474 8 straipsnis. 1. Kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo asmeninis ir jo šeimos gyvenimas, buto neliečiamybė ir susirašinėjimo slaptumas.

2. Valdžios pareigūnai neturi teisės kištis į naudojimąsi šia teise, išskyrus įstatymo numatytus atvejus ir kai tai būtina demokratinėje visuomenėje valstybės saugumo, viešosios tvarkos ar šalies ekonominės gerovės interesams, siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams ar nusikaltimams, taip pat gyventojų sveikatai ar dorovei arba kitų žmonių teisėms ir laisvėms apsaugoti.

475 „Case of Mennesson v. France, 2014, 65192/11“, ECHR, žiūrėta 2023 kovo 21 d., <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-145389>.

476 „Affaire Labassee c. France, 2014, 65941/11“, ECHR, žiūrėta 2023 kovo 21 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145180>.

todėl kad pareiškėjai galėjo nevaržomai gyventi Prancūzijoje ir remtis tėvų-vaikų ryšiu, kurį pripažino JAV registrai.

Menesson prieš Prancūziją byloje Teismas nagrinėjo, ar tikrai valstybė naudojosi diskrecijos laisve nuspręsti, kas yra „reikalinga demokratinėje visuomenėje“. Teismo žodžiais, „[...]viena vertus, kai tarp valstybių Europos Tarybos narių nėra konsensuso arba dėl tam tikro intereso santykinės svarbos ar dėl to, kaip geriausiai toks interesas gali būti apsaugotas, ypač kai byloje keliamos jautrios moralinės ar etinės problemos, diskrecijos laisvė yra plati. Kita vertus, kai pavojuje atsiduria itin svarbus individualios egzistencijos ar tapatybės elementas, Valstybei leistina diskrecijos laisvė įprastai yra siauresnė“⁴⁷⁷ (77 punktas). Taigi EŽTT pripažino, kad nesant vieningo sutarimo etiškai jautrių surogacijos klausimu valstybės pasilieka teisę spręsti dėl surogacijos teisinio reguliavimo, tačiau turi atsižvelgti į faktą, kad tėvų ir vaikų teisinis ryšys determinuoja asmens tapatybę ir egzistenciją, todėl valstybės diskrecijos laisvė nebegali būti tokia plati. Teismas nurodė esąs įpareigotas nuspręsti, ar „tarp konkuruojančių Valstybės bei tų, kuriems sprendimas turėjo tiesioginės įtakos, interesų buvo pasiekta teisinga pusiausvyra“⁴⁷⁸ (81 punktas). Tai darant svarbiausiu laikytinas geriausių vaiko interesų principas.

Išnagrinėjęs bylas EŽTT konstatavo, kad teisė į šeimos gyvenimą Konvencijos 8 straipsnio prasme nebuvo pažeista (pareiškėjai turėjo sąlygas gyventi šeimos gyvenimą Prancūzijoje, o galimos administracinės kliūtys būtų buvusios įveikiamos), tačiau buvo pažeista vaikų teisė į privatų gyvenimą. *Menesson* dvynių atžvilgiu Teismas nurodė, kad mergaitės buvo atsidūrusios „teisinio netikrumo“⁴⁷⁹ padėtyje (96 punktas). Teismo manymu, Prancūzijos sprendimas nepripažinti tėvystės, nurodytos JAV oficialiai patvirtintuose dokumentuose, vertintinas kaip prieštaringas. Dar daugiau – dėl tokio sprendimo vaikams buvo užkirstas kelias naudotis tam tikra tapatybe Prancūzijos visuomenėje. Teismas pakartojė doktriną, suformuluotą *Genovese prieš Maltą*⁴⁸⁰ byloje, kurioje buvo nurodyta, kad nors Konvencijos 8 straipsnis nesuteikia teisės įgyti tam tikros šalies pilietybę, pastaroji yra asmens tapatybės elementas. *Menesson* byloje atveju surogacijos būdu gimusios dvynės „susidūrė su susirūpinimą keliančiu netikrumu dėl galimybės įgyti Prancūzijos pilietybę [...]“. Šis netikrumas gali neigiamai atsiliiepti siekiant apibrėžti asmeninę jų tapatybę“⁴⁸¹ (97 punktas). Be to, EŽTT vertinimu, Prancūzijos teismai visiškai užkirto kelią užmegzti teisinius santykius tarp vaikų, gimusių po teisėto surogacijos sandorio užsienyje, ir jų žinomo bei tėvystę pripažįtančio biologinio tėvo. Taigi šiose bylose prieš Prancūziją Teismas apeliavo į geriausių vaiko interesų užtikrinimą ir susiaurino iki tol plačiau laikytą Valstybių diskrecijos laisvę surogacijos klausimais. Panašią argumentaciją Teismas atkartojė ir byloje *Foulon ir*

477 „Case of *Menesson v. France*, 2014, 65192/11“, *supra note* 475.

478 *Ibid.*

479 *Ibid.*

480 „Case of *Genovese v. Malta*, 2012, 53124/09“, ECHR, žiūrėta 2023 rugpjūčio 10 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-106785>.

481 „Case of *Menesson v. France*, 2014, 65192/11“, *op. cit.*

*Bouvet prieš Prancūziją*⁴⁸² bei *Laborie prieš Prancūziją*⁴⁸³.

2019 m. balandžio 10 d. EŽTT pareiškė savo patariamąją nuomonę⁴⁸⁴ byloje dėl tėvystės pripažinimo, kai surogacijos paslauga yra pasinaudojama užsienyje. Tokios konsultacijos į EŽTT kreipėsi Prancūzijos Kasacinis Teismas jau anksčiau minėtos bylos *Mennesson prieš Prancūziją* pagrindu. 2018 m. vasario 16 d. sprendimus civilinėse bylose peržiūrėjęs Prancūzijos teismas sutiko, kad būtų peržiūrėta apeliacija dėl teisės klausimų Paryžiaus Apeliacinio teismo 2010 m. sprendime, pagal kurį Mennesson dukterų gimimo užsienyje išduoti liudijimai buvo išbraukti iš šalies registro.

Savo patariamąjoje nuomonėje EŽTT detalizavo, kad tais atvejais, kai užsienio šalyje pagal gestacinės surogacijos susitarimą gimsta vaikas, kurio susilaukiama panaudojant sutartyje numatyto tėvo bei donorės gametas, o nacionalinėje teisėje pripažįstamas vaiko ir numatyto tėvo šeimos ryšys, „1. vaiko teisė į privataus gyvenimo gerbimą pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnį reikalauja, kad nacionalinė teisė numatytų galimybę pripažinti teisinį tėvystės ryšį su numatyta motina, kuri užsienyje teisėtai išduotame gimimo liudijime nurodoma kaip „motina pagal įstatymą“; 2. vaiko teisė į privataus gyvenimo gerbimą nereikalauja, kad toks pripažinimas būtų formalizuojamas gimimų, santuokų ir mirčių registruose įregistruojant užsienyje teisėtai išduotame gimimo liudijime esančias detales. Gali būti pasinaudojama kitomis priemonėmis – vaikas gali būti įvaikinamas numatytosios motinos“⁴⁸⁵. Šie pagrindiniai principai vėliau taikyti ir plėtoti ir kitose bylose.

Ši EŽTT nuomonė dėl surogacijos ir tėvystės teisių, kilusių iš surogacijos paslaugų, pripažinimo buvo viena iš pirmųjų, pareikštų pagal 2018 m. įsigaliojusį 16 protokolą⁴⁸⁶, kuris išplėtė EŽTT kompetenciją⁴⁸⁷. 2023 m. sausio 27 d. Italijos Konstitucinio Teismo pirmininkės Silvana Sciarra kalboje⁴⁸⁸, pasakyoje EŽTT vykusiame Europos

482 „Affaire Foulon et Bouvet c. France, 2016, 9063/14, 10410/14“, ECHR, žiūrėta 2023 kovo 21 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-164968>.

483 „Affaire Laborie c. France, 2017, 44024/13“, ECHR, žiūrėta 2023 kovo 21 d., <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-170369>.

484 „Advisory opinion concerning the recognition in domestic law of a legal parent-child relationship between a child born through a gestational surrogacy arrangement abroad and the intended mother, 2019, P16-2018-001“, ECHR, žiūrėta 2023 rugpjūčio 10 d., <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=003-6380464-8364383>.

485 „Press Release Issued by the Registrar of The Court ECHR 132 (2019)“, ECHR, žiūrėta 2023 kovo 23 d., <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-6380685-8364782&filename=AdvisoryopinionP16-2018-001.pdf>.

486 „Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolas Nr. 16“, LRS, žiūrėta 2023 rugpjūčio 10 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/498b9d80a07211e49dedcf791a151bf8?jfwid=-ucusi46i7>.

487 Pagal Žmogaus teisių konvencijos 16 protokolo 1 straipsnio 1 punktą, „Aukštosios Susitariančiosios Šalies aukščiausieji teismai ir tribunolai, nurodyti vadovaujantis 10 straipsniu, gali prašyti Teismo pateikti konsultacines išvadas dėl principinių klausimų, susijusių su Konvencijoje ar jos protokoluose apibrėžtų teisių ir laisvių aiškinimu ar taikymu.“

488 „Solemn hearing 2023. “Recourse” to and “Discourse” on the European Convention: an Asset for Democracies“, ECHR, žiūrėta 2023 rugpjūčio 10 d., <https://prd-echr.coe.int/documents/d/echr/>

teisėjams ir teisininkams skirtoje konferencijoje, buvo atkreiptas dėmesys į tai, kad, nors EŽTT patariamąsios nuomonės nėra teisiškai saistančios, tačiau jos pasižymi tuo, kad sukuria „bendro pobūdžio efektą“. Net ir Italijos, kuri nėra ratifikavusi minėto 16 protokolo, Kasacinis bei Konstitucinis teismai yra pasirėmę šia nuomone. Kaip atkreipė dėmesį S. Sciarra, būtinybė apsaugoti žmogaus teises implikuoja tai, turi būti apibendrinti svarbiausi interesai ir pabrėžiama jų reikšmė visoms Susitariančioms valstybėms, o „naujovė šiuo atveju glūdi tame, kad [nacionalinių teismų ir EŽTT] subsidiarumas galiausiai pasireiškia papildomumu ir atsakomybės pasidalijimu, o ne tik tuo, kad EŽTT laikomas galutine instancija“⁴⁸⁹. EŽTT išaiškinimai (nuomonės) laikytini *res interpretata* ir tokiose bylose, susijusiose su surogacija, kur šalims suteikiama plati veiksmų laisvė, turi vis didesnę *erga omnes* poveikį⁴⁹⁰.

Toliau savo doktriną EŽTT plėtojo *C ir E. ir kiti prieš Prancūziją*⁴⁹¹ pareiškimuose, kurie 2019 m. lapkritį EŽTT komiteto sprendimu buvo nepriimti nagrinėti, trumpai aptarti tam tikri nediskriminavimo klausimai pripažįstant teisinį tėvystės ryšį tarp numatytųjų tėvų ir vaiko. Pareiškėjai skundėsi, jog Prancūzijos institucijos, atsakingos už civilinių būklių registro duomenis, nesutiko įregistruoti užsienyje (C. pareiškėjų atveju – Floridoje, JAV, o E. atveju – Ganoje) surogacijos būdu gimusių vaikų gimimų liudijimų. Abiem atvejais vaikų buvo susilaukta panaudojant numatytųjų tėvų ir donorių lytines ląsteles. Numatytosios motinos siekė būti teisiškai pripažintos vaiko motinomis, tačiau Prancūzija neleido to padaryti. Motinoms liko tik vienintelis legalus būdas – įvaikinimo procedūra. Pareiškėjai kaltino Prancūziją pažeidus Konvencijos 8 straipsnį – vaikų teisę į privatų gyvenimą – bei Konvencijos 14 straipsnyje įtvirtintą diskriminacijos draudimą. Visgi EŽTT pabrėžė, kad Prancūzijos taikomos priemonės buvo proporcingos ir nediskriminacinės turint omenyje tai, kad pareiškėjos (numatytosios motinos) galėjo pasinaudoti teise įsivaikinti surogacijos būdu gimusius vaikus. Teismas taikliai įvertino ir pastebėjo svarbų praktinį situacijos aspektą: kalbant apie procedūrų trukmes, įvaikinimo procedūra šalyje vidutiniškai trunka beveik tiek pat (4,7 mėn.), kiek pareiškėjai užtruko laukdami atsakymo dėl leidimo motinas nurodyti teisėtomis vaikų motinomis gimimo liudijimų registre (4,1 mėn.). Pareiškėjų kreipimaisi buvo atmesti dėl netinkamų pagrindų. Taigi šiuo atveju Teismas išlaikė nuoseklumą ir laikėsi savo jau anksčiau suformuluotų kriterijų, tačiau kyla klausimas, ar Teismas būtų ėmęsis dar labiau siaurinti valstybės veiksmų laisvę, jei įvaikinimo procedūra Prancūzijoje būtų užtrukusi žymiai ilgiau.

Speech_20230127_Sciarra_JY_ENG.

489 „Solemn hearing 2023. “Recourse” to and “Discourse” on the European Convention: an Asset for Democracies“, *supra note* 488.

490 Oddný Mjöll Arnardóttir, „Res Interpretata, Erga Omnes Effect and the Role of the Margin of Appreciation in Giving Domestic Effect to the Judgments of the European Court of Human Rights“, *European Journal of International Law* 28, 3 (2017): 819–843, <https://doi.org/10.1093/ejil/chx045>.

491 „Affaire C. E. et autres c. France, 2022, 29775/18, 29693/19“, ECHR, žiūrėta 2023 rugpjūčio 10 d., <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-216706>.

2020 m. liepos 16 d. EŽTT išnagrinėjo *D. prieš Prancūziją*⁴⁹² bylą, kurioje pareiškėjai skundė Prancūzijos atsisakymą įregistruoti gimimo faktą vaiko, 2012 m. rugsėjį gimusio pagal surogacijos sutartį, sudarytą Ukrainoje, ir turinčio ten pat išduotą gimimo liudijimą, kuriame vaiko motina yra nurodyta ne surogatinė, o numatytoji motina. Skirtingai nei *C. ir E. ir kiti prieš Prancūziją*, šiuo atveju numatytoji motina buvo ir genetinė vaiko motina. Surogatinė motina ukrainietiškaime vaiko gimimo liudijime apskritai nebuvo paminėta. Prancūzijos konsulas, kuriame buvo pirmiausia įregistruoti vaiko gimimo duomenys, kreipėsi į Nanto miesto prokurorą, tačiau šis informavo, jog nesant galutinio sprendimo byloje *Mennesson ir Labassee prieš Prancūziją* valstybė negali imtis jokių veiksmų ginčiuose, susijusiuose su surogacijos būdu gimusių vaikų gimimo liudijimų klausimais. Pareiškėjai (tėvai ir jų surogacijos būdu gimusi dukra) teigė, kad Prancūzija savo veiksmais pažeidė teisę į vaiko privataus gyvenimo gerbimą ir diskriminavo jų dukrą dėl to, kokiū būdu ši yra gimusi. Visgi EŽTT nusprendė, kad ir šioje byloje nei 8 Konvencijos straipsnio, nei 14 straipsnio (vertinamo bendrai su Konvencijos 8 straipsniu) pažeidimo nebuvo. Teismas rėmėsi savo paties suformuluotu precedentu *Mennesson ir Labassee prieš Prancūziją* byloje ir nurodė, jog „genetinio ryšio egzistavimas nebūtinai reiškia, kad teisė į privataus vaiko gyvenimo gerbimą, taip, kaip ji garantuojama remiantis Konvencijos 8 straipsniu, reikalauja, jog tėvystės ryšys tarp vaiko ir numatytojo tėvo būtų pripažįstamas būtinai įregistruojant vaiko užsienyje išduotą gimimo liudijimą“⁴⁹³ (50 punktas). Taip pat šioje byloje buvo dar kartą pakartoti patariamąsios Teismo nuomonės argumentai dėl to, kad įvaikinimas tokiais atvejais irgi gali būti legitimu alternatyva. Taigi šiuo atveju Teismas nesuteikė esminės reikšmės genetinės tėvystės faktui ir paliko Prancūzijai teisę spręsti, ar numatytoji motina taip pat turi įsivaikinti savo biologinį vaiką. Tai tik atspindi, kad surogacija kelia didelių iššūkių bandant suderinti tradiciškai suprantamos tėvystės teisinį reglamentavimą su nauja realybe bei atrasti pusiausvyrą tarp valstybės saugomo bendrojo gėrio ir privačių asmenų interesų. Nors neatrodo logiška genetinė vaiko motiną traktuoti taip pat, kaip tokio ryšio neturinčią moterį, tačiau ryškėja, jog EŽTT manymu, principinė valstybės pozicija drausti surogaciją yra reikšmingesnė nei kai kurie minėtieji apie surogacijos draudimą žinančių, tačiau vis vien siekiančių pasinaudoti šia praktika, piliečių praktiniai sunkumai.

*Valdis Fjölfnisdóttir ir kiti prieš Islandiją*⁴⁹⁴ byloje buvo sprendžiamas klausimas dėl vaiko, gimusio 2013 m. JAV surogacijos būdu, ir jo numatytųjų motinų, tos pačios lyties sutuoktinių Valdis Glódis Fjölfnisdóttir ir Eydís Rós Glódis Agnarsdóttir – iš kurių nė viena nebuvo genetiškai susijusi su vaiku X – teisinio ryšio. Kai sutuoktinės su trijų savaičių sūnumi grįžo iš JAV į Islandiją, jos negalėjo įregistruoti vaiko gimimo liudijime nurodyto įrašo apie motinystės ryšius, kadangi surogacijos susitarimai šalyje buvo

---

492 „Affaire D. c. France, 2020, 11288/18“, ECHR, žiūrėta 2023 kovo 24 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-203565>.

493 *Ibid.*

494 „Case of Valdis Fjölfnisdóttir and Others v. Iceland, 2021, 71552/17“, ECHR, žiūrėta 2023 kovo 24 d., <https://hudoc.echr.coe.int/fre/?i=001-209992>.

laikomi niekiniais ir negaliojančiais. Islandijos institucijos nutarė, jog vaikui negali būti automatiškai suteikta Islandijos pilietybė, kadangi jį pagimdžiusioji motina yra JAV pilietė. Vaikas buvo laikomas neturinčiu atsakingo asmens, tačiau jo globa buvo patikėta pačioms „motinoms“ pagal JAV išduotą gimimo liudijimą – Fjölfnisdóttir ir Agnarsdóttir. Nors sutuoktinės siekė vaiką įsivaikinti, šio prašymo nagrinėjimas buvo sustabdytas, kadangi nacionalinės institucijos laukė teismo sprendimo. 2015 m. moterys išsiskyrė ir susituokė su kitomis moterimis, tačiau ir toliau dalijosi kūdikio globą viena kitai neužkirsdamos kelio dalyvauti vaiko gyvenime – su savo naujomis sutuoktinėmis vaiko globa jos keitėsi kasmet. Dėl įvykusių skyrybų buvusios sutuoktinės atsiėmė bendrą prašymą įsivaikinti vaiką.

Šiuo atveju EŽTT pripažino, kad tarp kūdikio ir nebiologinių jo motinų buvo susiklostęs šeimos gyvenimas. Teismas pažymėjo, kad nors tarp pareiškėjų ir vaiko nėra genetinio ryšio, tačiau ryšys tarp jų „nebuvo apsunkintas nacionalinių institucijų sprendimų“⁴⁹⁵ (60 punktas). Iki pat 2017 m. kovo mėnesio, kai buvo priimtas paskutinis nacionalinių teismų sprendimas (nors ir nepalankus visiems bylos pareiškėjams), abi moterys ir vaikas palaikė nuolatinį ryšį, t. y. gyveno šeimos gyvenimą. EŽTT vertino ne tik valstybės formalius veiksmus, susijusius su tėvystės pripažinimu, bet tai, ar Islandija neužkirto pareiškėjams galimybių gyventi šeimos gyvenimą. Teismas nusprendė, jog pareiškėjų teisė į šeimos gyvenimą nebuvo pažeista: Islandija padarė viską, kad leistų pareiškėjams puoselėti šeimos gyvenimą tiek iki sutuoktinių skyrybų, tiek ir po jų, o nacionalinių institucijų sprendimas nepripažinti pirmosios ir antrosios pareiškėjos teisėtomis vaiko motinomis turėjo pakankamą teisinį pagrindą. Dėl Islandijoje draudžiamų surogacijos susitarimų šalis negalėjo įregistruoti JAV išduotame gimimo liudijime nurodytų įrašų apie vaiko motinas, tačiau buvo leista vaikui suteikti Islandijos pilietybę. Nagrinėjamai temai šiuo aspektu reikšmingas Islandijos Vyriausybės argumentas, kad šalyje draudžiami surogacijos susitarimai „padeda apsaugoti moterų, kurios gali patirti spaudimą užsiimti surogacija, interesus bei vaikų teises žinoti savo biologinius tėvus“⁴⁹⁶ (65 punktas). Šį argumentą Teismas įvertino kaip tinkamą surogacijos ribojimų pagrindą ir tikslą, dėl kurio Islandija apsisprendusi griežtai riboti iš surogacijos kilusių tėvų-vaikų ryšių pripažinimą.

Valdís Fjölfnisdóttir ir kiti prieš Islandiją byloje buvo pareikšta nagrinėjamai temai reikšminga atskiroji nuomonė. Ją išreiškė teisėjas Lemmens. Savo nuomonėje⁴⁹⁷ jis atkreipė dėmesį į tai, jog Teismas šioje byloje „apribojo vaiko teisę į teisinį tėvų-vaikų ryšį iki biologinio ryšio su bent vienu iš tėvų“⁴⁹⁸ nurodydamas, kad „ateityje į jį būtų galima kreiptis tolimesnio teismo precedento plėtojimo šioje srityje, ypač turint omenyje surogacijos klausimo plėtojimą“⁴⁹⁸ (4 punktas). Teisėjas Lemmens pabrėžė neigiamą įtaką, kurią vaiko ir numatytųjų tėvų ryšio nepripažinimas turi vaikų teisei

495 „Case of Valdís Fjölfnisdóttir and Others v. Iceland, 2021, 71552/17“, *supra note* 494.

496 *Ibid.*

497 „Concurring Opinion of Judge Lemmens“, ECHR, žiūrėta 2023 kovo 24 d., <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-209992>

498 *Ibid.*

į privataus gyvenimo gerbimą, kai vaikai gimsta iš užsienyje sudarytų surogacijos susitarimų: „Išties, įtaka vaikams yra ta pati, nepriklausomai nuo to, ar vienas, ar abu numatytieji tėvai turi su jais biologinį ryšį. Abiem atvejais, svarstau, ar teisinis netikrumas, kuriame atsiduria vaikas, gali būti pateisinamas remiantis numatytyjų tėvų elgesiu arba apeliuojant į visuomenėje vyraujančius moralinius standartus. Tiesa, kad įvaikinimas yra būdas pripažinti vaikų-tėvų santykius. Vis dėlto, kaip rodo šios bylos faktai, įvaikinimas ne visada išsprendžia visus sunkumus, kurių vaikas gali patirti“⁴⁹⁹ (4 punktas). Visgi kaip minėta, aptariamam atveju dėl įvykusių skyrybų, pareiškėjos net negalėjo įsivaikinti vaiko. Be to, abejotinas Lemmens teiginys, kad vaikų situacija tais atvejais, kai jie neturi biologinio ryšio ir kai jį turi, teisinio netikrumo prasme yra vienoda. Biologinio ryšio faktas apskritai palengvina situaciją, kurioje gali atsidurti vaikai tiek socialine, tiek ir teisine prasme. Būtent todėl kai kurios valstybės surogacijos procese reikalauja šio ryšio bent su vienu iš tėvų egzistavimo – nes jo egzistavimas palengvina ir tėvystės pripažinimą, ir vaiko teisės į identitetą užtikrinimą. Visgi teisėjas Lemmens pripažino sutikęs su bendru bylą nagrinėjusių teisėjų sprendimu todėl, kad šis atvejis nėra tinkamas kalbėti apie trečiojo pareiškėjo (vaiko) teisę į privatų gyvenimą. Islandijos teismai sprenddami bylą minėjo ir šeimos gyvenimo, ir privataus gyvenimo gerbimą, tačiau priimdami sprendimą daugiausia rėmėsi argumentais, kurie analizavo teisės į šeimos gyvenimą klausimus. Dėl šios priežasties Teismas negalėjo vertinti argumentų, susijusių su teisės į privatų gyvenimą gerbimu, nors Lemmens manymu, būtent šis klausimas ir būtų buvęs vertas gilesnio aptarimo.

Valdis Fjölfnisdóttir ir kiti prieš Islandiją puikiai iliustruoja genetinio ryšio su vienu iš tėvų svarbą surogacijos praktikoje, ir atskleidžia sunkumus, su kuriais susiduria valstybių, nepripažįstančių surogacijos susitarimų ir vykdančių transnacionalinių susitarimų prevenciją, nacionaliniai teismai. Kaip pažymi J. W. Marz, viena vertus, teismai atsakingi už geriausių surogacijos būdu gimusių vaikų interesų apsaugą, o tai stipriai remia numatytyjų tėvų teisinio pripažinimo idėją, tačiau, kita vertus, tokiais atvejais automatiškas tėvystės pripažinimas teisėje gali reikšti „kapituliaciją prieš pasaulinį surogacijos turizmą“, kuris kelia rimtų grėsmių moterų ir vaikų teisėms⁵⁰⁰. Visgi aptariamam atveju Islandija sugebėjo atrasti interesų pusiausvyrą ir dar labiau nepabloginti ir taip sudėtingos iš surogacijos gimusio vaiko situacijos.

Dar vienas tėvystės ryšio pripažinimo aspektu reikšmingas atvejis, dėl kurio petijcijos EŽTT nepriėmė nagrinėti, yra *S.-H. prieš Lenkiją*⁵⁰¹. Šiuo atveju pareiškėjai buvo broliai dvyniai, turintys JAV ir Izraelio pilietybes bei gyvenantys Izraelyje. Dvyniai gimė 2010 m. JAV, Kalifornijoje, surogacijos būdu, o surogacijos užsakovai, tos pačios lyties pora, pagal Kalifornijos teismo sprendimą buvo pripažinti minėtų vaikų tėvais.

---

499 „Concurring Opinion of Judge Lemmens“, *supra note* 497.

500 Julian W. März, „What Makes a Parent in Surrogacy Cases? Reflections on the Fjölfnisdóttir et al. v. Iceland Decision of the European Court of Human Rights“, *Medical Law International* 21, 3 (2021): 285, <https://doi.org/10.1177/09685332211043499>.

501 „Case of S.-H. v. Poland, 2021, 56846/15, 56849/15“, ECHR, žiūrėta 2023 kovo 25 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-214296>.

Tėvai buvo Izraelio piliečiai, o vienas iš jų turėjo dar ir Lenkijos pilietybę. Biologinis vaikų tėvas buvo Izraelio ir Lenkijos pilietis. Kai pora kreipėsi į Lenkijos institucijas norėdama įregistruoti dvynius ir suteikti jiems Lenkijos pilietybę, Lenkija pareikalavo informacijos apie dvynių motiną. Kadangi Lenkijos teisė nepripažino surogacijos susitarimų, dvynių motina valstybė laikė surogatinę motiną, o tėvu, pagal tėvystės prezumpciją – surogatinės motinos sutuoktinį.

Taigi Lenkijos teismai atsisakė pripažinti dvynių giminystės ryšius su biologiniu tėvu. Lenkijos Aukščiausiasis administracinis teismas pažymėjo, kad nors Lenkijos piliečio ir užsienio šalies piliečio vaikas turi teisę į Lenkijos pilietybę, visgi terminas „tėvas“ čia turi teisinę prasmę, taigi šiuo atveju nepaisant to, kad dvynių biologinis tėvas yra Lenkijos pilietis, pagal Lenkijos teisę, tėvais yra laikomi surogatinė motina ir jos vyras. Teismas taip pat pažymėjo ir tai, kad surogacijos susitarimai prieštarauja Lenkijos nacionalinės teisės sistemai bei šalies „bendruomenės gyvenimo normoms“, todėl pripažinti Kalifornijos teismo sprendimą, pagal kurį dvyniams išduoti gimimo liudijimai, būtų buvę nesuderinama su „viešojo gyvenimo principais“⁵⁰² (24 punktas).

Pareiškėjų nuomone, Lenkija elgėsi diskriminuojančiai jų atžvilgiu, kadangi jų tėvai yra tos pačios lyties pora. Toks Lenkijos sprendimas lėmė tai, kad dvyniai negalėjo įgyti Lenkijos pilietybės. Visgi šiuo atveju pareiškėjai galėjo naudotis iš laisvo asmenų judėjimo ES kylančiomis teisėmis. Taigi ir EŽTT akcentavo, kad pareiškėjai neįrodė, jog Lenkijos atsisakymas pripažinti jų ir Lenkijos piliečio ryšį būtų padaręs kokią nors reikšmingą žalą jų privačiam ar šeimos gyvenimui ar sudaręs teisinio netikrumo situaciją, juolab, kad dvyniai gyveno Izraelyje, o teisinis ryšys tarp pareiškėjų ir jų tėvų buvo jau pripažintas JAV. Taigi omenyje turėtinas šioje byloje išryškėjęs kriterijus: kiekvienu konkrečiu atveju yra svarbus patiriamos žalos, teisinio netikrumo elementas, o ne vien faktas, kad valstybė, kurios nacionalinėje teisėje draudžiama surogacija, nesutinka pripažinti iš surogacijos kylančių santykių.

Byloje *A. M. prieš Norvegiją*⁵⁰³ taip pat pabrėžta teisė į nediskriminavimą pripažįstant tėvystės ryšį tarp numatytųjų tėvų ir vaiko. Šioje byloje pareiškėja A. M. su savo partneriu E. B. tam tikrą laiką negalėjo susilaukti vaikų nei natūraliai, nei *in vitro* apvaisinimo būdu, nei pasitelkę kiaušialąsčių donorystės paslaugą, todėl nusprendė pasinaudoti surogacija. Partneriai JAV susirado tinkamą surogatinę motiną, tačiau pirmasis bandymas nebuvo sėkmingas. Dėl suprastėjusių santykių pora išsiskyrė, tačiau ir toliau planavo tęsti surogacijos procesą. Pareiškėja ir jos buvęs partneris pasirašė sutartį su surogatine motina ir procesą prižiūrinčia klinika. E. B. užmezgė santykius su kitu asmeniu, tačiau surogacijos procesas ir toliau tęsėsi, nors ir antrasis surogatinės motinos bandymas pastoti buvo nesėkmingas. Galiausiai buvo nuspręsta pasitelkti kiaušialąsčių donorę, o biologinis vaiko tėvas buvo pats E. B. Surogatinei motinai pavyko pastoti ir 2014 m. pagimdyti naują gimį X. Jo gimimo liudijime pagal Teksaso valstijos įstatymus ir susitarimą tarp pareiškėjos, E. B. bei surogatinės motinos, X

502 „Case of S.-H. v. Poland, 2021, 56846/15, 56849/15“, *supra note* 501.

503 „Case of A.M. v. Norway, 2022, 30254/18“, ECHR, žiūrėta 2023 kovo 26 d., <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-216348>.

motina buvo nurodyta pareiškėja, o tėvas – E. B. Po tam tikro laiko numatytieji tėvai bei kūdikis sugrįžo į Norvegiją, kur vaikas pasiliko gyventi su pareiškėja ir buvo nuolat lankomas jos buvusio partnerio E. B. Norvegijos mokesčius administruojanti įstaiga įspėjo buvusius partnerius, kad, pagal Norvegijos teisę, kol vaiko atžvilgiu nėra pradėta įvaikinimo procedūra, tikrąja vaiko motina bus laikoma surogatinė motina, o ne pareiškėja. Kiek vėliau pora susidūrė su sunkumais siekiant suderinti vaiko lankymą ir priežiūrą, todėl su trečiųjų asmenų pagalba sutarė vaiką kasdien perkelti iš vieno namų į kitus. Į šį procesą įsikišusi Norvegijos Vaiko teisių priežiūros tarnyba atkreipė dėmesį į tai, kad toks vaiko priežiūros planavimas neatitinka geriausių vaiko interesų ir yra žalingas jo prieraišumo ryšių formavimuisi, todėl pora susitarimą peržiūrėjo. Visgi nesutarimai dėl X priežiūros tarp buvusių partnerių nuolat gilėjo ir galiausiai 2015 m. E. B. nutraukė ryšius su pareiškėja, pasilikdamas X priežiūrą išimtinai sau. Pareiškėja inicijavo teisinį procesą, siekdama būti pripažinta X motina arba bent jau įsivaikinti X ir įgyti teisę į jo priežiūrą, kurią jai buvo apribojęs E. B. Norvegijos vaiko teises ginančios institucijos negalėjo patenkinti jos prašymo ir nurodė, kad, pagal nacionalinę teisę, X jau turi pripažintus tėvus: biologinį tėvą E. B. ir jį pagimdžiusią surogatinę motiną, o tam, kad A. M. įvaikintų X arba palaikytų su juo ryšį, E. B. yra išreiškęs nesutikimą. Visgi šiuo atveju EŽTT nusprendė, kad pareiškėjos atžvilgiu nebuvo pažeista nei teisė į šeimos gyvenimą, nei teisė nepatirti diskriminacijos. Nors pareiškėja bandė remtis laikinai Norvegijoje galiojusiu Surogacijos aktu⁵⁰⁴, Norvegijos teismas, įvertinęs aplinkybes šio laikino teisės akto rėmuose nustatė, kad ieškovės situacija neatitinka esminių ten nustatytų kriterijų ir laikotarpių prašymams dėl surogacijos teikimo. Labai svarbi šiai išvadai aplinkybė buvo ta, kad atliekant lemiamą pagalbinio apvaisinimo E. B. ir donorės lytinėmis gametomis procedūrą, A. M. ir E. B. jau buvo išsiskyrę, o E. B. turėjo kitą partnerę, taigi A. M. ir E. B. nebeturėjo intencijos kartu auginti pradedamą vaiką. Į tai atkreipė dėmesį ir EŽTT, kurio vertinimu, laikinasis Norvegijos surogacijos įstatymas šiuo atveju neturėjo didelės reikšmės. Visgi paminėtina tai, kad atskirojoje nuomonėje teisėja I. Jelic išreiškė nepritarimą tokiam EŽTT sprendimui, argumentuodama, kad „Norvegijos teisėje parodytas formalizmas yra per didelis“ ir kad XXI a. teisėje pripažinti tik pagimdžiusią motiną yra pernelyg supaprastinta išeitis⁵⁰⁵ (34 punktas). Pagalbinio apvaisinimo technologijų kontekste ši pastaba išties reikšminga, kadangi akivaizdu, jog surogatinės motinos vaidmuo reikšmingai keičia tradicinę motinystės sampratą, kelia iššūkių ir praktikoje, ir teisėje. Kita vertus, šiuo atveju

---

504 2002 m. kovo 30 d. Norvegijos Vaikų ir lygybės ministerija inicijavo viešą konsultaciją dėl šalyje nuskambėjusių pasiūlymų priimti laikinąjį Surogacijos įstatymą, kuris turėjo nustatyti, kaip traktuoti užsienyje sudarytus surogacijos susitarimus. Kadangi oficialiuose registruose buvo nustatytų klaidingų iš šios praktikos kilusių tėvystės įrašų, valstybinės institucijos siūlė leisti laikiną šios situacijos reguliavimą. Laikinas surogacijos įstatymas galiojo nuo 2013 m. kovo 8 d. iki 2015 m. gruodžio 31 d. Tuo metu vienas iš tėvų, kuris kartu su kitu tėvu buvo pasinaudojęs surogacijos paslauga, galėjo prašyti tėvystės pripažinimo, tačiau privalėjo pateikti rašytinius įrodymus, kad abu tėvai bendrai nori kartu auginti vaiką. Tokie tėvystės pripažinimo prašymai turėjo būti pateikti ne vėliau kaip iki 2014 m. sausio 1 d.

505 „Dissenting opinion of Judge Jelic“, ECHR, žiūrėta 2023 kovo 26 d., <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-216348>.

atsakomybė už kilusią sumaištį dėl vaiko tapatybės ir priežiūros didele dalimi tenka ir valstybei, kurioje apskritai tokia procedūra asmenims, neketinantiems auginti vaiko kartu, buvo leista.

*D. B. ir kiti prieš Šveicariją*⁵⁰⁶ byloje, kurią EŽTT išnagrinėjo 2022 m., buvo sprendžiamas klausimas dėl vaiko teisės į privataus gyvenimo gerbimą bei teisės į šeimos gyvenimą užtikrinimo. Šiuo atveju tos pačios lyties asmenų, Šveicarijos piliečių, porai 2011 m. JAV surogacijos būdu gimęs vaikas negalėjo būti pripažintas abiejų numatytųjų tėvų vaiku. Tėvystės teises Šveicarija pripažino tik biologiniam vaiko tėvui, o jo partneris, pagal galiojančią teisę, negalėjo būti laikomas antruoju tėvu. Be to, pastarasis negalėjo tėvystės teisių įgyti ir pagal įvaikinimo procedūrą, kadangi Šveicarijoje bylos sprendimo metu vaikus įvaikinti buvo leidžiama tik susituokusiems asmenims. Šiuo atveju, vyrai buvo sudarę ne santuoką, o įregistravę partnerystę. Būtent tos pačios lyties asmenų poros statusas, pasak EŽTT, šią bylą iš esmės išskyrė iš kitų panašių bylų. Tik 2018 m. Šveicarija leido registruotą partnerystę sudariusioms poros įsivaikinti vaikus, vadinasi, daugiau nei septynerius metus vaikas ir vienas iš jo numatytųjų tėvų negalėjo teisiškai įtvirtinti savo ryšio. 2018 m. gruodžio mėnesį poros prašymas įvaikinti vaiką nurodant abu partnerius vaiko tėvais buvo patenkintas.

Pasak EŽTT, Šveicarija peržengė savo veiksmų laisvės ribas savo nacionalinėje teisėje tokį ilgą laiką nesudarydama galimybės partnerystę sudariusioms poroms pasinaudoti jokia alternatyva siekiant įteisinti ryšį su vaiku. Teismo manymu, toks delsimas vaikui gali „kelti teisinį netikrumą kalbant apie jo tapatybę visuomenėje ir neleisti jam gyventi bei vystytis stabilioje aplinkoje“⁵⁰⁷ (88 punktas). Taigi konstatuota, kad valstybė neproporcingai įsikišo į surogacijos būdu gimusio vaiko privatų gyvenimą, tačiau nenustatyta, jog būtų pažeista vaiko tėvų teisė į šeimos gyvenimą. Teismas pabrėžė, kad prieš atlikdami surogacijos procedūrą pareiškėjai žinojo, kad pagal Šveicarijos nacionalinę teisę surogatinė motinystė yra draudžiama (taigi iš jos kylantys susitarimai yra negaliojantys) ir į Šveicarijos institucijas kreipėsi jau po įvykusio fakto. Be to, nepaisant tam tikrų praktinių sunkumų (registruojant vaiką ikimokyklinio ir mokyklinio ugdymo įstaigose), Šveicarijos atsisakymas įregistruoti užsienyje išduotą vaiko gimimo liudijimą „beveik nepaveikė mėgavimosi šeimos gyvenimu“⁵⁰⁸ (93 punktas), šalies institucijų taikytos priemonės nelaikytinos neproporcingomis siekiamiems tikslams (surogacijos kaip prokreacijos metodo draudimui), taigi šia apimtimi Konvencijos 8 straipsnis nebuvo pažeistas. Be to, Teismas šioje byloje neižvelgė ir pareiškėjų nurodyto Konvencijos 14 straipsnio pažeidimo. Šis atvejis išskirtinis tuo, kad pripažintas vaiko teisėtų interesų pažeidimas susijęs ne vien su surogacijos draudimu, bet ir su vienos lyties asmenų įsivaikinimo problematika. Kadangi surogacija labai dažnai naudojasi tos pačios lyties asmenų poros, siekiančios auginti vaikus, nėra aišku, kaip valstybės (įskaitant ir Lietuvą), neleidžiančios nė vienos iš aptariamų praktikų,

---

506 „Affaire D. B. et autres c. Suisse, 2022, 58817/15, 58252/15“, ECHR, žiūrėta 2023 kovo 23 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-220955>.

507 *Ibid.*

508 *Ibid.*

gali užtikrinti geriausias jau gimusio vaiko interesus nekeisdamos savo nacionalinės šeimos teisės.

*K.K. ir kiti prieš Daniją*⁵⁰⁹ byloje buvo spręstas klausimas, ar Danija neperžengė veiksmų laisvės ribų nepripažindama pareiškėjos pagal Ukrainoje sudarytą surogacijos susitarimą gimusių dvynių „įmote“. Vaikų biologinis tėvas buvo pareiškėjos K. K. partneris. Kai pareiškėja su vaikais grįžo į Daniją, jai ir jos partneriui buvo suteikta bendrosios globos teisė. Kūdikiams buvo suteikta Danijos pilietybė pagal kraujo ryšį su tėvu. Kai K.K. bandė įsivaikinti vaikus, susidūrė su teisinėmis kliūtimis. Iš pradžių, 2014 m. jai to nebuvo leista padaryti, kadangi Danijoje kartu su vaikais oficialiai ji buvo pragyvenusi tik keturias dienas. Tačiau 2016 m. Danijos institucijos vėl atsisakė pareiškėjai suteikti leidimą įsivaikinti, todėl K.K. kreipėsi į teismą. Esminė teisinė problema šiuo atveju buvo ta, kad pagal Danijos teisę, įvaikinimas negalimas, jei sutikimą dėl vaiko įvaikinimo duodantis asmuo yra gavęs užmokestį už vaiką. 2020 m. Danijos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad tai, jog Ukrainos klinikai ir surogatinei motinai buvo sumokėti 32,265 Eur, pažeidžia nacionalinės teisės aktą, reglamentuojanti leidimo įsivaikinti sąlygas. Be to, Aukščiausiasis Teismas, priimdamas tokį sprendimą, teigė besiremiantis EŽTT jurisprudencija, numatančia galimą valstybės veiksmų laisvę reguliuojant surogacijos draudimą bei atliekant surogacijos paslaugų užsienyje gavimo prevenciją. Aukščiausiasis Teismas pabrėžė ir tai, kad „geriausi vaiko interesai apima ne vien vaiko teisę į privatų gyvenimą, bet ir kitus komponentus, kurie nebūtinai padeda pripažinti teisinį tėvų-vaikų ryšį tarp vaiko ir numatytosios motinos...[įskaitant] apsaugą nuo surogacijos susitarimų keliamos išnaudojimo rizikos“⁵¹⁰ (15 punktas).

Šioje byloje, EŽTT neįžvelgė teisės į šeimos gyvenimą pažeidimo, kadangi vaikai ir tėvai Danijoje turėjo galimybę gyventi šeimos gyvenimą ir puoselėti šeiminius ryšius. Teismas taip pat nemanė, kad K. K. teisė į privatų gyvenimą šiuo atveju būtų buvusi pažeista ir pritarė Danijos Aukščiausiojo Teismo argumentams. Visgi kalbėdamas apie vaiko teisę į privatų gyvenimą, Teismas rėmėsi *Mennesson prieš Prancūziją* byloje suformuluota doktrina. Nors Teismas patvirtino, kad Danijos Karalystės teisinio reguliavimo tikslai yra suprantami, tačiau pabrėžė, jog remiantis geriausiais vaiko interesais turėjo būti numatytos kitos priemonės (pavyzdžiui, įvaikinimas), suteikiančios numatytajai motinai galimybę būti įregistruotai motina teisine prasme. Esant tik bendros globos galimybei, vaikas yra teisinio netikrumo situacijoje ir gali susidurti su tam tikrais praktiniais bei teisiniais sunkumais (pavyzdžiui, kalbant apie paveldėjimą). Taigi Teismas konstatavo, jog valstybė nesugebėjo surasti teisingos pusiausvyros tarp „iš vienos pusės, konkrečių vaiko interesų įgyjant teisinį tėvystės ryšį su numatytąja motina, ir, iš kitos pusės, kitų asmenų teisių, būtent tų, kurie apskritai ir abstrakčiai rizikuoja patirti neigiamą įtaką dėl komercinės surogacijos susitarimų“⁵¹¹ (76 punktas).

---

509 „Case of K.K. and others v. Denmark, 2022, 25212/21“, ECHR, žiūrėta 2023 kovo 27 d., <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-221261>.

510 *Ibid.*

511 *Ibid.*

Teisėjai Kjølbros, Koskelo ir Yüksel šioje byloje paskelbė atskirąją nuomonę⁵¹², kurioje išdėstė nepritariamą kai kuriems Teismo argumentams ir išreiškė kiek kitokį požiūrį į geriausių vaiko interesų užtikrinimą surogacijos atvejais. Teisėjai šioje nuomone aptarė komercinės surogacijos reiškinių, visų pirma, pabrėždami, kad *Mennesson prieš Prancūziją* byloje, kurioje suformuluoti kriterijai geriausiems vaiko interesams užtikrinti, kalba ėjo ne apie komercinės surogacijos sutartį. Teisėjai pažymėjo, kad daugelyje šalių yra nustatytas komercinės surogacijos draudimas dėl dviejų pagrindinių priežasčių: siekio neleisti paversti žmonių prekėmis bei dėl socialiai pažeidžiamoms moterims kylančios rizikos, kad šios bus išnaudojamos įtikinant jas teikti atlygintinas reprodukcinės paslaugas bei leidžiant iš to „įvairiems tarpininkams gauti finansinės naudos“⁵¹³ (89 punktas). Teisėjai atkreipė dėmesį į Teismo sprendimo pagrindą – „geriausių vaiko interesų“ motyvą. Teisėjų manymu, iš EŽTT jurisprudencijos neaišku, kodėl geriausi vaiko interesai laikomi „nepaprastos svarbos“ arba „pirmaeiliais“ (angl. „paramount“) ir kodėl „geriausi vaiko interesai“ nėra interpretuojami ir identifikuojami pagal Vaiko teisių konvencijos arba Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos siūlomus kriterijus. Teisėjai pažymi, kad pats Teismas kai kuriose bylose į pirmą planą iškelia ne individualius vaiko interesus, o pavyzdžiui, reikalauja, kad nacionalinės institucijos siektų tėvų ir vaiko teisių suderinimo arba netgi kritikuoja valstybių institucijų susitelkimą tik ties vaiko individualiais interesais (pavyzdžiui, *Strand Lobben ir kiti prieš Norvegiją*⁵¹⁴ byloje). Teisėjai atkreipė dėmesį į tai, kad Vaiko teisių konvencija bei Hagos konvencija dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo dėl tarpvalstybinio įvaikinimo taip pat kalba apie ypatingos svarbos vaiko interesus, tačiau tuo pat metu dokumentai „siekia problemų, panašių į tas, kurios kyla iš komercinės surogacijos, prevencijos“⁵¹⁵ (99 punktas). Teisėjų nuomone, kalbant apie vaiko interesus, yra „klaidinga remtis žodžiu „svarbiausia“ ir komercinės surogacijos kontekste palikti valstybes be pasirinkimų, tačiau pripažįstant formalų įvaikinimą leisti pasekmes praktišką, kurios gali būti panašios į Vaiko teisių konvencijos draudžiamą „prekybą vaikais“⁵¹⁶ (98 punktas). Teisėjų nuomone, šioje byloje nacionalinės institucijos ir teismai padarė viską, kad vaiko ir tėvų teisinis ryšys būtų kiek įmanoma glaudesnis, todėl reikalavimas, kad negalint pripažinti tėvystės ryšio pagal užsienyje išduotą gimimo liudijimą Danijos teisinėje sistemoje egzistuoti „kitokios priemonės“, leidžiančios tai padaryti, negali būti interpretuojamas siaurai. Teisėjai padarė reikšmingą pastabą, kad apskritai valstybė, kuri yra prieš komercinę surogaciją, neturi daug pasirinkimų, kaip užsiimti jos prevencija. Be to, atkreiptinas dėmesys į tai, kad Danija įvairius formalumus (pilietybės suteikimą vaikams, bendros globos nustatymą) sutvarkė per gana protingą laiką.

512 „Joint dissenting opinion of Judges Kjølbros, Koskelo and Yüksel“, ECHR, žiūrėta 2023 kovo 27 d., <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-221261>.

513 *Ibid.*

514 „Case of Strand Lobben and others v. Norway, 2019, 37283/13“, ECHR, žiūrėta 2023 kovo 27 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-195909>.

515 „Joint dissenting opinion of Judges Kjølbros, Koskelo and Yüksel“, *op. cit.*

516 *Ibid.*

Taigi teisėjai nesutiko, kad greitesnis „kitokių priemonių“ suradimas būtų kaip nors reikšmingai paveikęs vaikų interesus ir pažeidęs Konvencijos 8 straipsnį. Dar didesnis teisėjų prieštaravimas išreiškiamas baigiamosiose pastabose šiuo teiginiu: „Taigi daugumos užimta pozicija, besiremianti idėja, kad tik maksimalus vaiko geriausių interesų pasiekimas yra pakankamai geras ir kad negali rūpėti jokie kiti svarstymai, atrodo, yra labai arti pripažinimo, kad per komercinę surogaciją pasiekiamą „teisė į vaiką“⁵¹⁷ (105 punktas). Teisėjai pabrėžė, kad apskritai, šioje byloje yra pasiekta minimali dauguma, todėl Teismo pozicija nėra visiškai aiški ir Didžioji kolegija turėtų patikslinti EŽTT sprendimą. Dar teisėjai atkreipė dėmesį ir į 2022 m. nagrinėjant pareiškimo *H prieš Jungtinę Karalystę*⁵¹⁸ priimtinumą išreikštą Teismo poziciją, kad geriausi vaiko interesai gali apimti ir kitokius elementus, kurie nesusiję su teisiniu numatytųjų tėvų pripažinimu. Vienas iš tokių elementų gali būti vaiko apsauga nuo išnaudojimo rizikos, kuria pasižymi surogacijos susitarimai. Beje, *H prieš Jungtinę Karalystę* nagrinėdamas pareiškimo priimtinumą klausimą Teismas turėjo atsakyti į klausimą, ar surogatinės motinos preziumavimas vaiko motina kartu vaiko tėvu preziumuojant jos sutuoktinį, patenka į valstybės diskrecijos laisvės ribas. Šiuo atžvilgiu Teismas pripažino, kad valstybė turi teisę priimti sprendimą dėl tokio teisinio reguliavimo ir neprivalo užtikrinti, kad biologinis vaiko tėvas (pagalbinio apvaisinimo procedūros atveju) būtų iškart po gimimo įrašomas vaiko tėvu. Visgi tokia galimybė siekti tėvystės ryšio pripažinimo biologiniam vaiko tėvui turi būti numatyta nacionalinėje teisėje. Taigi atskiroji teisėjų nuomonė suponuoja, kad Teismui vertėtų aiškiau įvardyti, kokiais atvejais galima traktuoti, jog iš surogacijos gimęs vaikas, kurio atžvilgiu nėra pripažįstama tėvystė arba motinystė, patiria žalą ir numatyti aiškesnius žalos nustatymo kriterijus. Šiuo komercinės surogacijos atveju nebuvo akivaizdu, kokią tiksliai žalą patyrė vaikas, todėl kyla abejonė, ar Teismas pernelyg nesusiaurino valstybės diskrecijos laisvės.

2023 m. EŽTT išnagrinėjo bylą *C prieš Italiją*⁵¹⁹. Pareiškėja C – mergaitė, gimusi 2019 m. rugpjūtį Ukrainoje pagal heteroseksualios poros L. B. ir E. A. M pasirašytą surogatinės motinystės paslaugų sutartį panaudojant numatytojo tėvo ir donorės lytines gametas. 2019 m. rugsėjį pora, su mergeite parvykusi į Italiją, norėjo ją užregistruoti Italijos civiliniame registre, tačiau jų prašymas buvo atmestas remiantis tuo, kad registracija pagal ukrainietiško gimimo liudijimo duomenis prieštarauja viešajai Italijos tvarkai. Teisinis ginčas su Italijos institucijomis persikėlė į teismą. L. B. ir E. A. M. prašė tėvais įregistruoti juos, kaip nurodyta užsienyje išduotame gimimo liudijime arba bent jau pripažinti biologinio tėvo ir C teisinį ryšį. Teismams atmetus šį prašymą, ginčas pasiekė EŽTT.

EŽTT priėmė bylą nagrinėti ir pripažino esant Konvencijos 8 straipsnio pažeidimą procedūrine prasme kalbant apie tėvystės ryšio tarp pareiškėjos ir L. B. įtvirtinimą, bet

517 „Joint dissenting opinion of Judges Kjølbro, Koskelo and Yüksel“, *supra note* 512.

518 „Case of H v. The United Kingdom, 2022, 32185/20“, ECHR, žiūrėta 2023 kovo 29 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-218220>.

519 „Affaire C c. Italie, 2023, 47196/21“, ECHR, žiūrėta 2023 spalio 21 d., <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-226391>.

vienbalsiai nusprendė, kad Konvencijoje numatyta teisė į privatų gyvenimą nebuvo pažeista dėl paties atsisakymo pripažinti ukrainietiškaime gimimo liudijime nurodytą numatytąją motiną pareiškėjos motina⁵²⁰. Teismas pabrėžė, kad Italija nesugebėjo užtikrinti savo pozityvios pareigos ir pasiekti greito bei efektyvaus rezultato suteikiant tam tikrą civilinį statusą surogacijos būdu gimusiai mergaitei. Vaiko geriausi interesai nebuvo užtikrinti ir dėl to pareiškėja C, sulaukusi ketverių, vis dar buvo teisinio netikrumo situacijoje: Italijoje ji buvo laikoma bepiliete, nors to buvo galima išvengti įstatymiškai pripažinus faktinį biologinio tėvo ryšį su vaiku. Teismas priminė sąlygas, pagal kurias procedūra laikoma greita ir efektyvia: „a) sprendimų priėmimo procesas turi būti pakankamai orientuotas į geriausius vaiko interesus, šiuo požiūriu neturi būti pernelyg formalus ir turi būti pajėgus pasiekti šį interesą neatsižvelgiant į galimus procedūrinius trūkumus; b) nacionaliniai teismai turi bendradarbiauti su šalimis, nurodydami sistemos pasirinktus sprendimus, nepriklausomai nuo susijusių šalių prašymų“⁵²¹ (68 punktas). Kita vertus, Teismas pripažino, kad valstybė neperžengė savo veiksmų laisvės ribų tuo aspektu, kad sudarė galimybes numatytosios motinos (kuri nebuvo nei gestacinė, nei biologinė vaiko motina) ir vaiko ryšį pripažinti per įvaikinimo procedūrą.

2023 m. gegužės mėnesį EŽTT nepriėmė nagrinėti trijų pareiškimų prieš Italiją. Pareiškėjai skundė Italijos institucijų sprendimus automatiškai nepripažinti tėvystės užsienyje gimusių vaikų atžvilgiu. *Bonzano ir kiti prieš Italiją*⁵²² kartu su kitais pareiškėjais rėmėsi 8 Konvencijos straipsniu ir skundė Italijos institucijų atsisakymą šalies civilinių būklių registre įregistruoti JAV surogacijos būdu gimusius vaikus, nors numatytieji tėvai (trys homoseksualios poros) turėjo Italijos pilietybę. Valdžios institucijos savo atsisakymą motyvavo tuo, kad surogacija pagal šalyje galiojančią teisę yra nelegali. Teismas atmetė skundus teigdamas, kad visos trys pareiškėjų poros žinojo apie Italijos teisinį reguliavimą, pagal kurį surogacija šalyje yra nelegali, kita vertus, numatytieji tėvai kartu su savo vaikais praktikoje galėjo gyventi šeimos gyvenimą ir patys nepasinaudojo alternatyviu būdu įteisinti tėvystės statusą su savo vaiku: „Teismas pabrėžia, jog nors tiesa, kad Italijos valstybė neleidžia įregistruoti gimimo liudijimo kalbant apie numatytuosius tėvus, tačiau ji per įvaikinimą garantuoja teisinio pripažinimo galimybę. Siekiant tuo pasinaudoti, reikia pateikti prašymą įregistruoti gimimo liudijimą biologinio tėvo vardu: o tai nebuvo padaryta“⁵²³.

Remiantis panašiais motyvais buvo atmesti ir *Modanese prieš Italiją*⁵²⁴ bei *Nuti ir*

---

520 Marta Requejo Isidro, „The European Court of Human Rights Again on Surrogacy and Article 8 ECHR: C v Italy“, EAPIL, 2023 rugpjūčio 31 d., <https://eapil.org/2023/08/31/the-european-court-of-human-rights-again-on-surrogacy-and-article-8-echr-c-v-italy/>.

521 „Affaire C c. Italie, 2023, 47196/21“, *supra* note 519.

522 „Affaire Bonzano et autres c. Italie, 2023, 10810/20“, ECHR, žiūrėta 2024 vasario 21 d., <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-225717>.

523 *Ibid.*

524 „Affaire Mondanese c. Italie, 2023, 59054/19“, ECHR, žiūrėta 2023 gruodžio 28 d., <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-225716>.

kiti prieš Italiją pareiškimai. Šiose peticijose taip pat buvo remiamasi ir Konvencijos 14 straipsniu (teise nepatirti diskriminaciją), turint omenyje tai, kad pareiškimus pateikė tos pačios lyties poros, negalinčios gauti pripažinimo vaikų atžvilgiu, tačiau Teismas atsisakė vertinti šį pagrindą dėl tos pačios priežasties, t. y. dėl to, kad poros nepasinaudojo galimybe įgyti tėvystės teises per biologinio tėvo/motinos pripažinimą ir įvaikinimo institutus.

Taigi, nors EŽTT atsisako pateikti etinį surogacijos vertinimą ir leidžia valstybėms pačioms nuspręsti, kaip ši praktika gali būti reguliuojama vidaus teisėje, surogacijos būdu gimusių vaikų ir numatytųjų tėvų teisinio ryšio pripažinimo klausimais daugeliu atvejų gana susiaurina valstybių diskrecijos laisvę, apribodamas ją iš geriausių vaiko interesų apsaugos principo kylančiu reikalavimu užtikrinti vaiko teisę į tapatybę, kaip itin svarbų teisės į vaiko privatų gyvenimą aspektą. Apskritai neatrodo, kad valstybės, kuriose vaikas rizikuoja patirti žalą privačiam gyvenimui, turėtų plačias galimybes nepripažinti numatytųjų tėvų ir iš surogacijos gimusių vaikų ryšio – dažniausiai joms paliekama diskrecijos laisvė nebent numatyti tokio ryšio pripažinimo būdus. Manytina, kad tai yra neišvengiama Teismo pozicija šiandieninių žmogaus teisių apsaugos standartų kontekste – nors surogacija ir būtų draudžiama nacionalinėje teisėje, iš jos gimęs vaikas, „tyloji sandorio šalis“, negali patirti teisinio netikrumo arba tapti numatytųjų tėvų „nubaudimo“ už naudojamą surogacija užsienyje įrankiu. Toks valstybės nepritarimas suaugusių individų sprendimams, net jei neužkirštų kelio gyventi šeimos gyvenimą, gali neproporcingai neigiamai paveikti vaiko privatų gyvenimą, todėl keltinas klausimas, kokių kitų surogacijos prevencijos priemonių gali imtis valstybės. EŽTT spęstos bylos indikuoja, koks reikalingas tiek surogaciją vykdančių, tiek ir ją draudžiančių valstybių dalyvavimas tarptautinio (tarpvalstybinio ar globalaus) lygmens susitarimuose dėl tėvystės pripažinimo surogacijos atvejais.

2.4.2. Numatytųjų tėvų ir vaikų, gimusių surogacijos būdu, atskyrimas

Kai kuriais atvejais, kai valstybė bando priimti su geriausių vaiko, gimusio surogacijos būdu, interesų užtikrinimu susijusius sprendimus, numatytieji tėvai gali laikinai arba visam laikui atsiskirti nuo vaiko. Šiuo atveju vaiko interesų užtikrinimo vertinimas susijęs ne tik su jo ir numatytųjų tėvų genetinio ryšio konstatavimu (nors pastarasis ryšys traktuojamas kaip reikšmingas), bet su realios vaiko situacijos atskyrimo kontekste įvertinimu. EŽTT šiose bylose turėjo įvertinti, ar valstybės neperžengė savo veiksmų laisvės ribų leisdamą tokį vaikų ir tėvų atskyrimą ir ar buvo imtasi visų priemonių, kad būtų užtikrinti geriausi vaiko interesai ir išvengta neproporcingos žalos.

Šiuo aspektu yra reikšmingas ieškinyš byloje *D. ir kiti prieš Belgiją*⁵²⁵. Nors ieškinyš buvo pripažintas iš dalies nepriimtiniu, jis svarbus tuo, kad, priimdamas sprendimą, Teismas įvertino valstybės veiksmų laisvės ribas, kai dėl tam tikrų priežasčių valstybė užtruko vertindama, ar tėvai ir vaikas galėjo atvykti į valstybės teritoriją nepažeisdami

525 „Affaire D. et autres c. Belgique, 2014, 29176/13“, ECHR, žiūrėta 2023 kovo 21 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-146420>.

galiojančių įstatymų, susijusių su surogacijos praktika. Šios bylos ieškovai sutuoktiniai D. ir R., Belgijos piliečiai, 2013 m. vasario 26 d. susilaukė vaiko (įvardijamo kaip A.) Ukrainoje pasinaudoję surogatinės motinos paslaugomis. Ukrainoje išduotame vaiko gimimo liudijime nebuvo jokių įrašų apie surogatinę motinystę, o vaiko tėvais buvo nurodyti D. ir R. Kai tėvai norėjo grįžti su kūdikiu į Belgiją ir kreipėsi į Belgijos ambasadą Kijeve prašydami išduoti vaikui belgišką pasą, gavo neigiamą atsakymą. Pasak Belgijos institucijų, tėvai nepateikė visų reikiamų dokumentų, įrodančių tėvystės ryšius. Ieškovai kreipėsi į Briuselio pirmos instancijos teismą prašydami išduoti vaikui kelionės dokumentą, o vėliau – prašydami pripažinti Ukrainoje išduotą gimimo liudijimą teisėtu dokumentu. Briuselio teismas ieškovų prašymų negalėjo patenkinti nurodydamas, jog ieškovai nepateikė pakankamai duomenų apie surogatinę motiną ir procedūros metu naudotą prokreacijos techniką. Tėvai kreipėsi į Briuselio apeliacinį teismą, kuris skubos tvarka išnagrinėjęs bylą konstatavo, jog ieškovai pateikė daugiau reikšmingų duomenų ir suteikė leidimą išduoti vaikui tinkamą kelionės dokumentą, leidusį kartu su biologiniais tėvais vykti į Belgiją ir ten apsigyventi. EŽTT pateiktame ieškinyje be Konvencijos 8 straipsnio (teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą) D. ir kiti kaltino Belgiją pažeidus 3 (teisė nepatirti žiauraus, nežmogiško ar žeminančio orumą elgesio), 6 (teisė į teisingą bylos nagrinėjimą) ir 13 (teisė į efektyvią teisinę gynybą) straipsnius. Pasisakydamas dėl 8 straipsnio pažeidimo, Teismas pastebėjo, kad nei skundžiamas procesas (trukęs nuo 2013 m. kovo 15 d. iki 2013 m. rugpjūčio 5 d., kai pagaliau išduotas reikiamas kelionės dokumentas), nei tėvų ir vaiko A. išsiskyrimo laikotarpis (trukęs nuo 2013 m. balandžio 25 d. iki tų pačių metų rugpjūčio 6 d., kai tėvai pagaliau galėjo pasiimti vaiką į Belgiją) nebuvo „neprotingai ilgi“⁵²⁶ (58 punktas). Be to, pasak Teismo, Konvencija neįpareigoja valstybių narių leisti į savo teritoriją įvažiuoti vaikams, gimusiems iš surogatinės motinos, be tam tikrų nacionalinių institucijų reikalaujamų patikrinimų (59 punktas). Ieškovai galėjo numanyti, jog siekdami atvykti į Belgiją kartu su vaiku A., jie turės susidurti su tam tikrais administraciniais reikalavimais vaiko kelionės dokumento išdavimui. Teismo nuomone, šiuo atveju ieškovų skundžiamas valstybės elgesys „neperžengė rimtumo ribos“⁵²⁷ (66 punktas), todėl kaltinimai pažeidus Konvencijos 3 straipsnį buvo atmeti kaip nepagrįsti ir netinkamai suformuluoti. Netinkamai suformuluotais pripažinti ir ieškovų teiginiai, jog Belgija pažeidė Konvencijos 6, 8 ar 13 straipsnius. Taigi šiuo aspektu EŽTT didelę reikšmę skyrė išsiskyrimo laiko ilgiui.

Taip pat šiuo aspektu viena iš reikšmingiausių EŽTT bylų yra 2017 m. nagrinėta *Paradiso ir Campanelli prieš Italiją*⁵²⁸. Joje ieškovai Italijos piliečiai sutuoktiniai Donatina Paradiso ir Giovanni Campanelli Rusijoje 2011 m. vasario 27 d. surogacijos būdu (prieš tai atlikus apvaisinimo *in vitro* procedūrą panaudojant donorų lytines gametas) susilaukė sūnaus. Vaiko gimimo liudijimas buvo išduotas pagal Rusijoje galiojančią

526 „Affaire D. et autres c. Belgique, 2014, 29176/13“, *supra note* 525.

527 *Ibid.*

528 „Case of Paradiso and Campanelli v. Italy, 2017, 25358/12“, ECHR, žiūrėta 2023 kovo 22 d., <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-170359>.

teisę be jokio įrašo apie surogacijos procedūrą. Kai Giovanni Campanelli kreipėsi į kompetentingas Italijos institucijas prašydamas įregistruoti vaiko gimimo liudijimą civilinių būklių registre, šalies konsulas Maskvoje informavo jas, jog byloje apie vaiko gimimą nurodyta informacija yra klaidinga. Italijos teisėsauga pradėjo tyrimą dėl klaidingo civilinės būklės nurodymo, dokumentų klastojimo bei tarptautinio įvaikinimo taisyklių pažeidimo. Tais pačiais metais buvo nustatyta, kad Paradiso ir Campanelli nėra biologiniai vaiko tėvai, todėl 9 mėnesių sulaukęs kūdikis buvo apgyvendintas viename Italijos socialinių paslaugų centre, o paskui – vaikų namuose. Italų porai nebuvo teikiama informacija apie vaiko buvimo vietą bei neleidžiama su juo matytis ar kitaip palaikyti ryšį. 2013 m. vaikas buvo atiduotas globoti kitai šeimai, o jo Rusijoje išduotas gimimo liudijimas galutinai atmestas kaip neregistruotinas Italijoje dėl netikslios ir nepilnos informacijos apie biologinius vaiko tėvus. Vaikui buvo išduotas kitas gimimo faktą liudijantis dokumentas nurodant, kad vaiko tėvai yra nežinomi. Paradiso ir Campanelli 2012 m. kreipėsi į EŽTT kaltindami Italiją neleidus įregistruoti surogacijos būdu gimusio kūdikio bei atėmus iš jų teises į vaiko globą ir taip pažeidus Konvencijos 8 straipsnį. Galiausiai ši byla tik 2015 m. buvo išnagrinėta Didžiojoje kolegijoje, kurios nuomone (vienuolika balsų prieš šešis), pareiškėjų teisė į privatų ir šeimos gyvenimą nebuvo pažeista. Teismas pripažino, jog pareiškėjai buvo užmezgę stiprius ryšius su vaiku: ponia Paradiso praleido su juo du mėnesius Rusijoje, o vėliau abu sutuoktiniai kartu su juo šešis mėnesius gyveno Italijoje. Be to, ryšių stiprumas akcentuotas ir Italijos socialinių darbuotojų ataskaitoje, kurioje buvo nurodyta, jog pareiškėjai kūdikiui teikė aukščiausios kokybės priežiūrą. Visgi Kolegija nutarė, jog, nepaisant emocinių ryšių ir tėvystės planų, šeimos gyvenimas tarp pareiškėjų ir vaiko neegzistavo: nebuvo biologinio vaiko-tėvų ryšio, kartu jie gyveno trumpai, o teisine prasme jų ryšiai taip pat nebuvo iki galo apibrėžti. Teismas pažymėjo, jog nors dėl ryšio su vaiku praradimo pareiškėjai nebūtinai yra tiesiogiai kalti, tačiau vis dėlto tai yra „pasekmė teisinio netikrumo, kurį jie patys sukūrė nagrinėjamo klausimo atžvilgiu, elgdami priešingai nei reikalauja Italijos teisė ir atvykdami gyventi į Italiją su vaiku“⁵²⁹ (156 punktas).

Teismo nuomone, Italijos institucijų noras patvirtinti, kad valstybė, siekdama apsaugoti vaiko teises, turi išskirtinę kompetenciją pripažinti teisinius tėvystės ryšius, yra legitimus. Vertindamas priemonių, kurių ėmėsi Italija, proporcingumą, Teismas pasisakė, kad staigaus ir negrižtamo kūdikio atskyrimo nuo pareiškėjų atveju svarbu atkreipti dėmesį ir į egzistuojantį viešąjį interesą, kuris nusverė pareiškėjų interesą puoselėti ryšius su vaiku: „sutikimas leisti vaikui pasilikti su pareiškėjais su galima perspektyva, kad jie jį įvaikintų, būtų buvęs lygus situacijos, sukurtos pažeidžiant svarbias Italijos teisės nuostatas, įteisinimui. Teismas pritaria, kad Italijos teismai, nusprendę, jog vaikas nepatirs rimtos ir nepataisomos žalos, atrado teisingą pusiausvyrą tarp skirtingų interesų, kuriais rizikuojama, ir kartu veikė pagal plačią šiuo atveju jiems priklausančią diskrecijos laisvę“⁵³⁰ (215 punktas). Teismo nuomone, Italijos kišimasis į privatų sutuoktinių gyvenimą buvo būtinas demokratinėje visuomenėje

529 „Case of Paradiso and Campanelli v. Italy, 2017, 25358/12“, *supra note* 528.

530 *Ibid.*

egzistuojančių gėrių apsaugai. Visgi kyla klausimas, ar šioje situacijoje Teismas galėjo nuspręsti priešingai ir kaip toks Teismo sprendimas būtų paveikęs jau paaugusio vaiko gyvenimą.

Atskiro paminėjimo šioje byloje verta teisėjų Lazarovos Trajkovskos, Bianku, Laffranque, Lemmens ir Grozev atskiroji nuomonė⁵³¹, kurioje jie išreiškė nepritarimą, jog Konvencijos 8 straipsnis šiuo atveju nebuvo pažeistas kalbant apie kišimasi į pareiškėjų teisę į šeimos gyvenimą. Atsakydami į klausimą, ar šiuo atveju egzistavo šeimos ryšiai, teisėjai rėmėsi ankstesnėse bylose suformuota EŽTT doktrina, kuri pabrėžia, jog šeima pagal Konvencijos 8 straipsnį gali apimti įvairius *de facto* šeiminius ryšius, kai „šalys gyvena kartu, ne santuokoje, ir jų santykiai yra pakankamai pastovūs“⁵³² (3 punktas). Pasak atskirąją nuomonę išreiškusių teisėjų, kalbant apie šeimos gyvenimą, svarbus yra autentiškas asmeninis ryšys, o biologiniai ryšiai, nors ir yra labai svarbus šeimos gyvenimo elementas, tačiau jų nebuvimas nereiškia šeimos gyvenimo nebuvimo. Teisėjai pritarė Kolegijos nuomonei, jog pareiškėjų situacijos atveju galima kalbėti apie „autentišką tėvystės projektą, pagrįstą rimtais emociniais ryšiais“, tačiau nepritarė jos vertinimui, jog šeimos gyvenimo nebuvo, nes tėvai su vaiku gyveno per nelyg trumpai. Teisėjai pabrėžė, jog bendras pareiškėjų ir vaiko gyvenimas galėjo tęstis neribotą laiką, jei valstybės institucijos nebūtų įsikišusios. Ir nors Kolegija nusprendė, kad valstybės įsikišimas buvo neteisėto pareiškėjų elgesio pasekmė, teisėjų teigimu, visų pirma, Kolegija taip imasi skirstyti šeimas į „legitimas“ ir „nelegitimas“, o toks požiūris EŽTT atmetas jau seniai. Antra, teisėjų nuomone, kolegija „rimtai neįvertino seniai įtvirtinto principo, jog „šeimos gyvenimo“ buvimas ar nebuvimas yra fakto klausimas“⁵³³ (4 punktas).

Analizuodami, ar Italijos institucijų įsikišimas į šeimos gyvenimą yra pateisinamas, teisėjai priminė, kad tais atvejais, kai reikia priimti sprendimą dėl vaiko atidavimo įvaikinimui, EŽTT doktrina pabrėžia, jog esminis elementas yra geriausių vaiko interesų apsauga, kurią vertinant reikia turėti omenyje du dalykus: „visų pirma, geriausių vaiko interesus atitinka tai, kad jis palaikytų ryšius su savo šeima, išskyrus tuos atvejus, kai įrodoma, kad šeima ypač netinkama; ir antra, geriausių vaiko interesus atitinka užtikrinimas, kad jis vystysis saugioje ir patikimoje aplinkoje“⁵³⁴ (6 punktas). Teisėjai nurodė, jog labai svarbu įvertinti, kokias konkrečias priežastis, dėl kurių buvo verta paimti vaiką iš pareiškėjų ir atiduoti jį įvaikinimui siekiant atliepti geriausių vaiko interesus, identifikavo Italijos teismai. Teisėjai atkreipė dėmesį į tai, kad Italijos Campobasso nepilnamečių teismas ir Apeliacinis teismas nurodė gana skirtingas priežastis: nepilnamečių teismas tvirtino, jog skubius institucijų veiksmus (vaiko paėmimą) nulėmė poreikis užkirsti kelią tolimesnei neteisėtos situacijos raidai. Savo ruožtu Apeliacinis teismas pakoregavo ankstesnio teismo motyvus ir Italijos vaiko teisių

---

531 „Joint dissenting opinion of Judges Lazarova Trajkovska, Bianku, Laffranque, Lemmens and Grozev“, ECHR, žiūrėta 2023 kovo 22 d., <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-170359>.

532 *Ibid.*

533 *Ibid.*

534 *Ibid.*

institucijų veiksmus grindė ne pareiškėjų daromu teisės pažeidimu, o tuo, kad vaikas buvo „apleistumo būklėje“, kadangi negavo moralinės ir fizinės priežiūros iš savo prigimtinės šeimos. Apeliacinis teismas nesirėmė argumentu, jog Italijos institucijos galėjo imtis tokių veiksmų siekdamas atgrasinti Italijos piliečius nuo šalyje nelegalių veiksmų atlikimo užsienyje (surogacijos sutarčių sudarymo bei naudojimosi heterologinio apvaisinimo ir gametų donorystės paslaugomis).

Teisėjai pritarė Apeliacinio teismo sprendimui, priimtam atkreipiant dėmesį į geriausių vaiko interesų užtikrinimą. Visgi, teisėjų manymu, byloje nebuvo įrodyta, jog teismai išlaikė teisingą konkuruojančių interesų pusiausvyrą. Teisėjai pabrėžė keletą esminių momentų. Pirmasis yra susijęs su klausimu, ar Italijos teismai teisingai taikė šalies teisę, kai vaikas buvo paimtas iš poros remiantis šalyje galiojusiu įvaikinimo aktu, pagal kurį nepilnametis gali būti paskelbiamas tinkamu įvaikinimui, jei jis yra neprižiūrimas (negauna emocinės ir materialinės paramos iš savo tėvų ar šeimos narių). Kadangi Paradiso ir Campanelli nebuvo vaiko tėvai, vaikas paskelbtas „paliktu“ ir tinkamu įvaikinimui. Teisėjai pabrėžė, jog nors tik Valstybės narės teismai gali interpretuoti nacionalinę teisę, juos nustebino tai, kad „vaikas, kuriuo rūpinosi pora, visiškai prisiėmusi tėvų vaidmenį, buvo paskelbtas „paliktu““. Teisėjai pabrėžė: „Jei vieningai tokios išvados priežastis buvo tai, kad, teisine prasme, pareiškėjai nebuvo tėvai, tai tuomet spėliojame, ar nacionalinių teismų argumentacija nėra pernelyg formali, tiek, kad netgi nesuderinama su tokiais atvejais taikomais iš Konvencijos 8 straipsnio kylančiais reikalavimais“⁵³⁵ (8 punktas).

Su Kolegijos nuomone nesutinkantys teisėjai atkreipė dėmesį į tai, jog Italijos teisė nesukuria teisinių padarinių už jos teritorijos ribų. Jų nuomone, Italijos teisės saugos institucijos turėjo atsižvelgti į ankstesnius įvykius (vaiko gimimą užsienyje ir jo teisėtą atvežimą į Italiją) ir reaguoti sutinkamai su faktine situacija, kuri susiklostė užsienyje, tad negalėjo pažeisti šalyje galiojančių įstatymų. Teisėjai atkreipė dėmesį ir į faktą, kad iš pradžių pareiškėjų veiksmai buvo pripažinti Italijos konsulato Rusijoje. Teisėjų manymu, nacionaliniai teismai nepakankamai įvertino Italijos institucijų veiksmų įtaką vaiko gerovei ir nesugebėjo tinkamai suderinti vaiko, visuomenės ir pačių pareiškėjų interesų bei užtikrinti teisingiausios šių konkuruojančių interesų pusiausvyros. Kaip matyti iš tarptautinių ir ES tėvystės pripažinimo iniciatyvų, ši teisėjų nuomonė yra itin reikšminga tolesnei diskusijai dėl tėvystės teisių pripažinimo po surogacijos. Be to, bylos problematika atskleidžia ir genetinio ryšio su surogacijos užsakovais svarbą – jei bent vienas iš tėvų būtų turėjęs genetinį ryšį su vaiku, ši situacija greičiausiai nebūtų susiklosčiusi. Nors atskirąją nuomonę išreiškę teisėjai apeliuoja į „emocinius ryšius“ šeimos gyvenime, akivaizdu, kad prekybos vaikais prevencijos atžvilgiu genetinio ryšio egzistavimas yra laikytinas svarbiu rodikliu.

Dar vienas su tėvų ir vaikų atsiskyrimo kilęs klausimas nagrinėtas 2022 m. A. L.

---

535 „Joint dissenting opinion of Judges Lazarova Trajkovska, Bianku, Laffranque, Lemmens and Grozev“, *supra* note 531.

*prieš Prancūziją*⁵³⁶ byloje. Šiuo atveju byla neturėjo tarptautinio elemento. Joje Prancūzija atsisakė pripažinti, jog pareiškėjas yra surogacijos būdu gimusio sūnaus tėvas. A. L. kartu su savo partneriu užsakė atlygintinos surogacijos paslaugą pagal internete rastą skelbimą ir leido, kad surogatinė motina būtų apvaisinta A. L. lytinėmis ląstelėmis. 2013 m. gimusį vaiką moteris perleido R. porai, kuri pasiūlė didesnę kainą už kūdikį, o A. L. ir jo partneriui pamelavo, jog jų užsakytas kūdikis neišgyveno. Apie tai, kad kūdikis galimai gimė pagal šalyje neleistiną surogacijos susitarimą, teisėsaugai pranešė ligoninės, kurioje surogatinė motina pagimdė vaiką, darbuotoja bei surogatinės motinos sesuo. Surogatinei motinai pareikšti kaltinimai dėl ketinimų palikti vaiką bei pakeisti, suklastoti ir nuslėpti tiesą apie vaiko civilinę būklę, o A. L. ir jo partneris ir kita pora, kuriai surogatinė motina perleido vaiką, buvo apkaltinti pasikėsiniu palikti vaiką. Biologinis kūdikio tėvas, pareiškėjas A. L. kreipėsi į nacionalinius teismus, siekdamas, kad būtų pripažinta jo tėvystė. Nors vaikas augo kartu su anksčiau minėta pora R., teismas nurodė, jog remiantis genetiniais įrodymais, vaikas gali įgyti naują tapatybę ir palaikyti vis artimesnius ryšius su A. L. Ponas R. nesutikdamas su tokiu pirmos instancijos teismo sprendimu pateikė apeliacinį ieškinį. Apeliacinio teismo sprendimu pirmosios instancijos teismo sprendimas buvo panaikintas, kadangi nustatyta, jog net ir laipsniškai vystomas vis artimesnis bendravimas su biologiniu tėvu gali trikdyti vaiką, kelti jam stresą bei sudaryti rimtų psichologinių sunkumų. Apeliacinis teismas atmetė A. L. skundą, o Prancūzijos Kasacinis teismas atmetė A. L. kreipimąsi dėl teisės taikymo klausimų, todėl A. L. kreipėsi į EŽTT.

EŽTT išnagrinėjo bylą ir pažymėjo, jog Apeliacinis ir Kasacinis teismai savo sprendimuose tinkamai atliepė geriausių vaiko interesus. Nors biologinis vaiko tėvas šiuo atveju taip pat turėjo tam tikrų iš biologinės realybės kylančių interesų, vaiko interesai sprendžiant ginčą buvo iškelti į pirmą planą. Visgi Teismas pažymėjo, kad bylinėjimosi trukmė šiuo atveju buvo pernelyg ilga: byla pasiekė pirmos instancijos teismą, kai vaikas buvo keturių mėnesių kūdikis, o paskutinis nacionalinių teismų sprendimas buvo priimtas vaikui jau esant beveik šešerių metų amžiaus. Taigi valstybė nesugebėjo užtikrinti išskirtinio dėmesio šiai bylai ir dėl to buvo prarastas reikšmingas laikotarpis vaiko gyvenime, kai biologinis tėvas būtų galėjęs sukurti asmeninį ryšį su vaiku. Teismas pabrėžė, kad tai nereiškia, jog Apeliacinio teismo sprendimas buvo netinkamas, tačiau atkreipė dėmesį į tai, kad Prancūzija nesugebėjo „atlikti išskirtinio rūpestingumo pareigos“⁵³⁷ ir taip pažeidė Konvencijos 8 straipsnį. Šis kriterijus kyla iš jau anksčiau apžvelgtos geriausiųjų vaiko interesų principo doktrinos – EŽTT pagrįstai nusprendė, jog Prancūzija neatliepė vaiko intereso užmezgti ryšį su biologiniu tėvu.

Anksčiau aptartos bylos rodo, kad numatyjusių tėvų atskyrimo nuo vaikų atvejai yra itin jautrūs, ypač kalbant apie geriausių vaikų interesus ir jų teisę į privatų gyvenimą. Manytina, kad kai kuriais atvejais atskyrus vaikus ir numatytuosius tėvus vaikams gali būti padaroma didelė egzistencinė žala, ypač jei toks atskyrimas baigiasi galutiniu

536 „Affaire A.L. c. France, 2022, 13344/20“, ECHR, žiūrėta 2023 kovo 26 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-216632>.

537 *Ibid.*

ryšių nutraukimu. Minėtaisiais atvejais EŽTT buvo linkęs pripažinti plačią valstybių veiksmų laisvę dėl egzistuojančio svaraus viešojo intereso (siekiant užkirsti kelią neteisėtam įvaikinimui ir netgi prekybai vaikais bei egzistuojant realiam poreikiui patikrinti vaiko tapatybę ir ryšį su numatytaisiais tėvais) apsaugos. Visgi svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad *Paradiso ir Campanelli prieš Italiją* bei *A. L. prieš Prancūziją* bylose EŽTT ginčų nagrinėjimo ėmėsi tada, kai šalių grąžinimas į ankstesnę padėtį (gyvenimo kartu) greičiausiai būtų padaręs tik didesnės žalos jau paaugusio vaiko interesams. Išlieka abejonė, ar Teismo argumentacija būtų buvusi skirtinga, jei bylos būtų nagrinėtos praėjus mažiau laiko po vaikų atskyrimo nuo tėvų. Visgi šie EŽTT vertinti jautrūs atvejai tik patvirtina surogacijos praktikos kompleksškumą ir tarptautinio masto diskusijų dėl jos teisinio reguliavimo poreikį.

3. SUROGACIJOS TEISINIO REGULIAVIMO PROBLEMATIKA EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖJE

Šiame skyriuje bus gilinamasi į surogacijos teisinį reguliavimą ES teisėje: pagrindiniuose teisės aktuose ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktikoje. Siekiant įvertinti galimas šios praktikos reguliavimo tendencijas ES lygiu, taip pat bus apžvelgtas Europos Komisijos (EK) projektas dėl Europos tėvystės pažymėjimo bei Europos Komisijos atsakymai į kai kuriuos oficialius Europos Parlamento (EP) narių klausimus surogacijos tema.

3.1. Surogatinės motinystės teisinis reguliavimas ES teisės aktuose

ES mastu nėra priimta sutarčių, reglamentų ar direktyvų, kurios tiesiogiai reguliuotų surogatinę motinystę. Visgi tam tikras nuostatas dėl šios praktikos atspindi EP rezoliucijos ir tarpinstitucinio bendravimo metu aptarti klausimai.

2009 m. gruodžio 1 d. įsigaliojus Lisabonos sutarčiai, svarbiausiais ES teisės aktais tapo Europos Sąjungos sutartis ir Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo⁵³⁸. Pirmoji įtvirtina ES vertybes ir tikslus, taip pat nustato ES institucijų veikimo principus, išorės veiksmų gaires, deklaruoja glaudesnio bendradarbiavimo siekį. Paminėtina, kad šios sutarties 5 straipsnyje⁵³⁹ vaiko teisių apsauga yra pabrėžiama kaip vienas iš ES vertybių sklaidos elementų išorės politikoje. Manytina, kad šis aspektas turėtų būti vienas iš svarbiausių kalbant apie tarptautinės surogacijos ar su ja susijusį reguliavimą ES teisės aktuose arba tarptautinės teisės aktuose, prie kurių ES nuspręstų prisijungti. Taip pat surogacijos praktikai aktuali Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 6 straipsnio nuostata, pagal kurią nustatyta, jog „Sąjungos kompetencijai priklauso remti, koordinuoti ar papildyti valstybių narių veiksmus [...]“ kalbant apie „a) žmogaus sveikatos apsaugą ir gerinimą“. Kita vertus, žmogaus reprodukcija ir surogacija – sritys, susijusios su jautriais socialiniais ir etiniais klausimais – nėra numatytos kaip ES kompetencijai priklausančios sritys.

Pagrindiniai reikalavimai žmogaus teisių apsaugai, įskaitant ir vaiko teisių apsaugos garantijas, yra įtvirtinti Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje⁵⁴⁰. Šios chartijos preambulėje atkreipiamas dėmesys į tai, kad „atsižvelgiant į visuomenėje vykstančius pokyčius, socialinę pažangą ir mokslo bei technologijų laimėjimus, būtina stiprinti pagrindinių teisių apsaugą“, o „naudojimasis šiomis [pagrindinėmis] teisėmis

538 „Europos Sąjungos sutarties suvestinė redakcija, 2012, 326 OJ C“, Europa, žiūrėta 2023 vasario 1 d., http://data.europa.eu/eli/treaty/teu_2012/oj/lit.

539 5. Palaikydama santykius su platesniu pasauliu, Sąjunga išsaugo ir skatina savo vertybes ir savo interesus bei prisideda prie savo piliečių apsaugos. Ji prisideda prie taikos išsaugojimo, saugumo užtikrinimo, tvaraus planetos vystymosi, tautų tarpusavio solidarumo ir pagarbos, laisvos ir sąžiningos prekybos, skurdo panaikinimo ir žmogaus, **ypač vaiko**, teisių apsaugos, taip pat prie griežto tarptautinės teisės, įskaitant Jungtinių Tautų Chartijos principus, laikymosi ir jos plėtojimo.

540 „Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija“, Europa, žiūrėta 2023 vasario 1 d., http://data.europa.eu/eli/treaty/char_2016/oj/lit.

suponuoja atsakomybę ir pareigas kitų asmenų, žmonių bendruomenės ir ateities kartu atžvilgiu⁵⁴¹. Surogatinės motinystės praktikai reikšmingas 3 straipsnis „Teisė į asmens neliečiamybę“, medicinos ir biologijos srityje numatantis pagarbą laisvam informuoto asmens sutikimui bei draudimui naudoti žmogaus kūną ir kūno dalis kaip pasipelnymo šaltinį⁵⁴², taip pat 5 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas prekybos žmonėmis draudimas. Neabejotinai surogacijos atžvilgiu svarbi ir Chartijos 7 straipsnyje numatyta kiekvieno asmens teisė į pagarbą privačiam ir šeimos gyvenimui bei 9 straipsnyje numatyta teisė kurti šeimą remiantis nacionaliniuose valstybių įstatymuose numatytais garantijomis⁵⁴³. Chartijos 21 straipsnyje suformuluoti nediskriminavimo pagrindai⁵⁴⁴, iš kurių galima išskirti negalią ir gimimą: nediskriminavimo dėl numatytosios motinos negalios (turint omenyje negalėjimą susilaukti vaikų) surogacijos kontekste klausimą jau yra aptaręs ESTT, o remiantis nediskriminavimo dėl gimimo pagrindu ES institucijose svarstoma galimybė siekti vienodo teisinio statuso vaikams, gimusiems įvairiais būdais, įskaitant ir surogaciją. 24 Chartijos straipsnis⁵⁴⁵ numato vaiko teisių apsaugai ES keliamus reikalavimus, iš kurių reikšmingiausiu laikytinas 2 dalyje įtvirtintas vaiko interesų pirmumo principas. Pagalba derinant šeimos gyvenimą ir profesinę veiklą numatyta 33 Chartijos straipsnyje⁵⁴⁶, įtvirtinančiame tam tikras garantijas gimus vaikui (pavyzdžiui, apsaugą nuo atleidimo iš darbo, motinystės ir vaiko priežiūros atostogų). Tam tikra prasme surogacijos kontekste aktualūs apibrėžiant ir vykdant Sąjungos politiką ir veiklą keliami aukšto žmonių sveikatos apsaugos lygio reikalavimai (35 straipsnis)⁵⁴⁷, kurie, manytina, turėtų būti taikomi atsižvelgiant ir derinant numatytą

541 „Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija“, *supra note* 540.

542 3 straipsnis. Teisė į asmens neliečiamybę. 1. Kiekvienas asmuo turi teisę į fizinę ir psichinę neliečiamybę. 2. Medicinos ir biologijos srityse ypač turi būti gerbiamas: a) atitinkamo asmens, kuriam prieš tai buvo suteikta informacija, laisvas sutikimas, duotas įstatymo nustatyta tvarka; b) draudimas taikyti eugenikos metodus, ypač tuos, kuriais siekiama atlikti biologinę žmogaus atranką; c) draudimas naudoti žmogaus kūną ir kūno dalis kaip pasipelnymo šaltinį; d) žmogaus reprodukcinio klonavimo uždraudimas.

543 9 straipsnis. Teisė tuoktis ir kurti šeimą. Teisė tuoktis ir kurti šeimą garantuojama pagal šios teisės įgyvendinimą reguliuojančius nacionalinius įstatymus.

544 1. Draudžiama bet kokia diskriminacija, ypač dėl asmens lyties, rasės, odos spalvos, tautinės ar socialinės kilmės, genetinių bruožų, kalbos, religijos ar tikėjimo, politinių ar kitokių pažiūrų, priklausymo tautinei mažumai, turtinės padėties, **gimimo, negalios**, amžiaus, seksualinės orientacijos.

545 24 straipsnis. Vaiko teisės. 1. Vaikai turi teisę į jų gerovei užtikrinti būtiną apsaugą ir globą. Jie gali laisvai reikšti savo nuomonę. Sprendžiant su vaikais susijusius klausimus, į jų nuomonę atsižvelgiama pagal jų amžių ir brandą. 2. Visuose valstybės ar privačių institucijų veiksmuose, susijusiuose su vaikais, pirmiausia turi būti vadovojamasi vaiko interesais. 3. Kiekvienas vaikas turi teisę reguliariai palaikyti asmeninius santykius ir tiesiogiai bendrauti su abiem savo tėvais, jei tai neprieštaruja vaiko interesams.

546 33 straipsnis. Šeima ir profesinė veikla. 1. Šeimai užtikrinama teisinė, ekonominė ir socialinė apsauga. 2. Siekiant suderinti šeimos gyvenimą ir profesinę veiklą, kiekvienas asmuo turi teisę būti apsaugotas nuo atleidimo iš darbo dėl prižasčių, susijusių su motinyste, taip pat teisę į mokamas motinystės atostogas ir į vaiko priežiūros atostogas gimus vaikui ar jį įvaikinus.

547 35 Straipsnis. Sveikatos apsauga. Kiekvienas turi teisę į profilaktinę sveikatos priežiūrą ir teisę į gydymą nacionalinių teisės aktų ir praktikos nustatyta tvarka. Apibrėžiant ir vykdant visą Sąjungos politiką ir

jų tėvų, surogatinės motinos bei surogacijos būdu gimstančių vaikų interesus, bei 45 straipsnyje numatyta judėjimo ir apsigyvenimo laisvė⁵⁴⁸, kuri gali būti aktuali siekiant laisvo judėjimo su iš surogacijos gimusiais vaikais. Judėjimo ir apsigyvenimo ES laisvė itin svarbi toliau šioje dalyje aptariamo Europos tėvystės pažymėjimo kontekste.

Kalbant apie ES institucijų deklaruojamas nuostatas dėl surogacijos, galima išskirti Europos Parlamentą, kuris jau ne kartą yra pareiškęs neigiamą poziciją surogacijos klausimu. Visų pirma, paminėtina 2011 m. EP rezoliucija „Dėl naujos ES kovos su smurtu prieš moteris politikos programos prioritetų ir metmenų“⁵⁴⁹. Joje valstybės narės paragintos „pripažinti didelę pakaitinės motinystės, kaip moters kūno ir jos reprodukcinę organų išnaudojimo, problemą“⁵⁵⁰. Be to, rezoliucijos autoriai atkreipė dėmesį į tai, kad „ir moterims, ir vaikams taikomos tos pačios išnaudojimo formos ir abi šios grupės tarptautinėje reprodukcinėje rinkoje gali būti laikomos prekėmis, todėl, plintant šioms naujoms reprodukcijos rūšims, pavyzdžiui, pakaitinei motinystei, auga prekybos moterimis ir vaikais bei neteisėto įvaikinimo, kertant nacionalines sienas, mastai“⁵⁵¹. Nors rezoliucija taikliai įvertino pagrindines iš surogacijos kylančias grėsmes moters ir vaiko teisėms, tačiau dokumento įtaka yra daugiau simbolinė.

Dar kartą neigiamą požiūrį į surogaciją EP išreiškė 2015 m. gruodžio 17 d. plenarinėje sesijoje paskelbtoje deklaracijoje „Dėl metinės ataskaitos dėl žmogaus teisių ir demokratijos pasaulyje 2014 m. ir Europos Sąjungos politikos šioje srityje“. 115 deklaracijos punktas numatė, jog Parlamentas smerkia „surogatinės motinystės praktiką, kuri žemina moters orumą, nes moters kūnas ir jos reprodukcinės funkcijos paverčiamos preke; mano, kad gestacinė surogatinė motinystė, kurią taikant išnaudojama moterų (ypač besivystančiose šalyse gyvenančių pažeidžiamų moterų) reprodukcinė funkcija, o jų kūnas naudojamas finansinės ir kitokios naudos tikslais, turi būti uždrausta, o šis klausimas skubos tvarka turi būti svarstomas žmogaus teisių priemonėse“⁵⁵². Taigi šiame dokumente jau aiškiau pabrėžtas neigiamas požiūris į komercinę surogacijos praktiką, tačiau pripažįstama, kad moters kūnas gali būti išnaudojamas ir siekiant ne tik komercinės, bet ir „kitokios naudos“. Būtent „kitokios naudos“ kontekstas svarbus ir vadinamajai nekomercinei surogacijai, kuri nors oficialiai gali atrodyti kaip nesuinteresuotas bandymas padėti kitiems, neretai valstybių praktikoje atsiskleidžia kaip

---

veiklą, užtikrinamas aukštas žmonių sveikatos apsaugos lygis.

548 45 straipsnis. Judėjimo ir apsigyvenimo laisvė. 1. Kiekvienas Sąjungos pilietis turį teisę laisvai judėti ir apsigyventi valstybių narių teritorijoje. 2. Pagal Sutartis judėjimo ir apsigyvenimo laisvė gali būti suteikta trečiųjų šalių piliečiams, teisėtai gyvenantiems valstybės narės teritorijoje.

549 „2011 m. balandžio 5 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl naujos ES kovos su smurtu prieš moteris politikos programos prioritetų ir metmenų (2010/2209(INI))“, Europa, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:52011IP0127>.

550 *Ibid.*

551 *Ibid.*

552 „European Parliament Resolution of 17 December 2015 on the Annual Report on Human Rights and Democracy in the World 2014 and the European Union's Policy on the Matter, 2015/2229(INI)“, Europa, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52015IP0470>.

paslėptas bandymas gauti tam tikros naudos.

2016 m. balandį buvo paskelbtas Europos Parlamento pasiūlymas dėl rezoliucijos dėl surogacijos paskelbimo moters ir vaiko teises pažeidžiančia praktika. Labai svarbu tai, kad jame išreikštas kvietimas Europos Komisijai, viena vertus, „nustatyti teisinę apsaugą Sąjungos lygiu surogatinių motinų vaikams – ir gimusiems, ir gimšiantiems“ ir, kita vertus, „užtikrinti, kad surogaciją reglamentuojančios normos Valstybėse narėse, leidžiančiose šią praktiką, būtų suderinamos su ES teisiniu reguliavimu, susijusiu su vaiko ir moters teisių apsauga“⁵⁵³. Taigi EP paragino, kad ES teisė surogacijos srityje būtų įgalinama per geriausių vaiko interesų ir moters bei vaiko teisių apsaugos sritis.

Surogacijos temai aktuali ir 2016 m. Europos Parlamento rezoliucija dėl 2011 m. balandžio 5 d. Direktyvos 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos įgyvendinimo atsižvelgiant į lyčių aspektą. Joje ES raginama „atkreipti dėmesį į naujų formų prekybą žmonėmis ir žmonių išnaudojimą, įskaitant reprodukcinį išnaudojimą ir prekybą naujagimiais, ir iškelti juos aikštėn“ bei atsižvelgti į pagalbą ir paramą aukoms bei jų apsaugą turint omenyje ir lyties aspektą: „prekybos žmonėmis lyties aspektas įpareigoja valstybes nares spręsti šią problemą laikant ją smurto prieš moteris ir mergaites forma“⁵⁵⁴. Šia linkme EP žengė žingsnį 2023 m. spalio 5 d., kai EP Moterų teisių ir pilietinių laisvių komitetas priėmė savo pozicijos projektą⁵⁵⁵ dėl prekybos žmonėmis ir pagalbos jos aukoms atnaujinimo. Komitetas balsavo už tai, kad į naujas ES taisykles būtų įtrauktos naujos nusikaltimų kategorijos, įskaitant ir priverstines santuokas ar neteisėtą įvaikinimą, be to, europarlamentarai pasiryžo pasiūlyti įtraukti ir surogaciją, kai ši reiškia reprodukcinį išnaudojimą. Taigi šiuo atveju surogacija vertinama jau nebe apskritai neigiamai, bet tiek neigiamai, kiek jos metu atsiskleidžia išnaudojimo elementas.

Tam tikrą ES institucijų požiūrį į surogaciją atspindi ir europarlamentarų bei Europos Komisijos atstovų klausimai-atsakymai. 2015-2016 m. Europos Komisija pateikė panašius atsakymus į Europos Parlamento parlamentarų klausimus, susijusius su Komisijos planais surogatinės motinystės teisinio reguliavimo suderinimo apskritai uždraudžiant šią praktiką. Parlamentarė Beatrix von Storch teiravosi Komisijos, kodėl pastaroji nėra pasmerkusi surogatinės motinystės kaip susijusios su „reprodukciniu išnaudojimu ir žmogaus kūno išnaudojimu finansinio ar kitokio pasipelnymo

---

553 „Motion for a Resolution on Surrogacy as a Risk to Women's and Children's Rights“, European Parliament, žiūrėta 2023 rugpjūčio 7 d., https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/B-8-2016-0694_EN.html.

554 „2016 m. gegužės 12 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl 2011 m. balandžio 5 d. Direktyvos 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos įgyvendinimo atsižvelgiant į lyčių aspektą (2015/2118(INI))“ Europa, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52016IP0227>.

555 „Human Trafficking: MEPs Want Strong Focus on Victims' Rights“, European Parliament, žiūrėta 2023 spalio 15 d., <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20230929IPR06110/human-trafficking-meps-want-strong-focus-on-victims-rights>.

tikslams⁵⁵⁶ ir ar ši galėtų patvirtinti, jog nesiims jokių veiksmų dėl minėtos praktikos teisinio reguliavimo suderinimo tarp šalių narių. Komisija savo atsakyme⁵⁵⁷ atkreipė dėmesį į jau pateiktus atsakymus į panašius 2015 m. europarlamentarės Elena Valenciana ir 2016 m. europarlamentaro Lorenzo Fontana užduotus klausimus dėl surogatinės motinystės uždraudimo. Atsakymuose Komisija patvirtino, kad jokių ketinimų dėl surogacijos reglamentavimo (įskaitant ir šios praktikos draudimą) ES lygiu nėra, kadangi tai yra nacionalinės kompetencijos klausimas. Taip pat Komisija pabrėžė sekanti Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos darbą šia tema. Kitas svarbus aspektas, į kurį Komisija atkreipė dėmesį, – tai, kad Europos Komisija siekia išspręsti moterų išnaudojimo problemą pasinaudodama ir kitais moters teisių apsaugos instrumentais. Komisija pažymėjo, kad „Europos tarybos konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo taikymas [...] sustiprins kovą su seksualine prievarta ir išnaudojimu. Komisija 2016 m. kovą pasiūlė, kad prie konvencijos prisijungtų visa ES, kad būtų praktikoje taikomi egzistuojančio ES teisinio reguliavimo, susijusio su smurtu dėl lyties, rėmai“⁵⁵⁸.

2019 m. europarlamentarė Beatriz Becerra Basterrechea uždavė klausimą Europos Komisijai apie vaiko geriausių interesų apsaugos tarptautinės surogacijos atvejais lygį. Paklausime buvo primintas atvejis, kai Ispanijos konsulas Kijeve (Ukraina), atsisakė suteikti Ispanijos pilietybę vaikams, gimusiems pagal tarptautinius surogacijos susitarimus. Iš viso buvo atmesti 28 šeimų prašymai. Europarlamentarė priminė Europos Komisijai apie Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos darbą šiuo klausimu ir teiravosi: „1. Kaip Komisija rengiasi apsaugoti geriausius vaikų interesus ir užtikrinti jų teisinę apsaugą tokia lygmenyje? 2. Ar Komisija turi ketinimų ES lygiu pradėti kokią nors iniciatyvą, kuri išspręstų tarpvalstybines problemas, susijusias su surogacija, kad būtų pašalintas teisinis netikrumas, susijęs su neužregistruojamais vaikais?“⁵⁵⁹ Europos Komisijos atsakyme pabrėžta, kad ES (ir jos Valstybės narės) yra prisijungusi prie Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos, todėl seka jos Ekspertų grupės darbą, tačiau atkreiptas dėmesys į konsensuso trūkumą: ir ES šalys narės, ir patys konferencijos Ekspertų grupės ekspertai nesutaria dėl šio klausimo. Esant iniciatyvai sureguliuoti tarptautinės surogacijos sutarčių pagrindų gimusių vaikų tėvystės nustatymo klausimus, būtų reikalingas vienbalsis ES narių sutikimas, be to, iniciatyva apimtų tik

---

556 „Parliamentary Question for Written Answer P-005909-16 to the Commission“, European Parliament, žiūrėta 2023 rugpjūčio 7 d., https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/P-8-2016-005909_EN.html.

557 „Answer to Question No P-005909/16“, European Parliament, žiūrėta 2023 rugpjūčio 7 d., https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/P-8-2016-005909-ASW_EN.html.

558 *Ibid.*

559 „Parliamentary Question E-000921/2019. Lack of Legal Protection for Children Born via Surrogacy: Ukraine and the Spanish Government“, European Parliament, žiūrėta 2023 rugpjūčio 9 d., https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-8-2019-000921_EN.html.

jau minėtus tarptautinius surogacijos susitarimus⁵⁶⁰. Panašus klausimas pateiktas ir 2021 m. parlamentarių Jadwiga Wiśniewska ir Margarita de la Pisa Carrión paklausime⁵⁶¹, tačiau EK savo atsakyme dar kartą pabrėžė, kad „Europos Sąjungos sutartis ir Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo nesuteikia Europos Sąjungai galių priimti teisinį reguliavimą dėl nacionalinių įstatymų suderinimo dėl žmogaus reprodukcijos, įskaitant ir surogaciją. Šio klausimo reguliavimas priklauso pačių valstybių narių kompetencijai. Valstybės narės turi užtikrinti, kad fundamentalios teisės būtų efektyviai gerbiamos ir saugomos remiantis nacionaline teise ir tarptautiniais žmogaus teisių įsipareigojimais“⁵⁶².

2020 m. europarlamentaras Marco Dreosto Europos Komisijai uždavė klausimą⁵⁶³, susijusį su Ukrainos surogatinės motinystės praktika bei Europos Sąjungos planuojamus veiksmus šios šalies atžvilgiu dėl surogacijos. Parlamentaras atkreipė dėmesį į pandemijos metu susiklosčiusią situaciją, kai 46 Ukrainoje surogacijos būdu gimę kūdikiai dėl tarpvalstybinių sienų uždarymo visuomenės sveikatos ir užkrečiamųjų ligų kontrolės sumetimais atsidūrė teisinio neapibrėžtumo situacijoje ir negalėjo saugiai pasiekti savo numatytųjų tėvų. M. Dreosto teiravosi, ar Europos Komisija planuoja į Europos kaimynystės politiką įtraukti nepritarimą kuriai nors surogacijos formai ir ar Komisija skatins Ukrainą uždrausti surogaciją siekdama, kad kaimyninės Sąjungos šalys gerbtų žmogaus teises ir laisves bei sumažintų galimybę, jog Sąjungos piliečiai, naudodamiesi paslaugomis Ukrainoje, apeidintų nacionalinius draudimus. Atsakydama Europos Komisija atkreipė dėmesį į tai, kad nors ES nėra ratifikavusi Vaiko teisių konvencijos, visos jos narės yra tai padariusios, todėl ši konvencija „lydi ES populiarinant ir saugant vaiko teises išorinėje veikloje“⁵⁶⁴, bet surogacijos klausimo ES nereglamentuoja. Europos Komisija užtikrina, kad su ES strategine partnere Ukraina reguliariai vykstančių diskusijų apie žmogaus teises metu yra kalbama apie žingsnius, kurių galima imtis stiprinant lyčių lygybę ir diegiant pagarbą vaiko žmogaus teisėms, taip pat ir surogacijos atvejais. Vienoje iš 2020 m. vykusių tokių diskusijų ES „pabrėžė, kad teisė turėtų apsaugoti surogatinių motinų ir vaikų teises bei garantuoti kokybišką medicininę ir teisinę pagalbą, visada atsižvelgiant į geriausius vaiko interesus“⁵⁶⁵.

Paminėtina, kad kalbant apie Ukrainos surogacijos praktiką ir santykius su ES, Europos Parlamentas 2022 m. gegužės 5 d. priėmė rezoliuciją dėl karo su Rusija poveikio

---

560 „Parliamentary Question. Answer to Question No E-000921/19“, European Parliament, žiūrėta 2023 rugpjūčio 9 d., https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-8-2019-000921-ASW_EN.html.

561 „Parliamentary Question E-000209/2021“, European Parliament, žiūrėta 2023 rugpjūčio 9 d., https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2021-000209_EN.html.

562 „Answer for Question E-000209/21“, European Parliament, žiūrėta 2023 rugpjūčio 9 d., https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2021-000209-ASW_EN.html.

563 „Parliamentary Question E-003388/2020. Surrogacy in Ukraine“, European Parliament, žiūrėta 2023 rugpjūčio 9 d., https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2020-003388_EN.html.

564 „Answer for Question E-003388/20“, European Parliament, žiūrėta 2023 rugpjūčio 9 d., https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2020-003388-ASW_EN.html.

565 *Ibid.*

Ukrainos moterims⁵⁶⁶. Atskirą dėmesį rezoliucijoje EP skyrė surogatinių motinų teisių apsaugai. Dokumente EP pažymėjo, kad Ukraina plėtoja ketvirtadalį pasaulio surogacijos rinkos, bet dėl kilusio karo surogatinės motinos susidūrė su dideliais sunkumais, negalėjo gauti tinkamų sveikatos priežiūros paslaugų nėštumo, gimdymo ir pogimdyviniu laikotarpiu. Be to, kaip teigiama rezoliucijoje, kai kurios surogacijos agentūros ėmė prašyti surogatinių motinų nepalikti Ukrainos teritorijos prieš pat gimdymą. Rezoliucijos autoriai atkreipė dėmesį į ypač pažeidžiamą iš šios praktikos gimusių kūdikių situaciją bei tai, kad numatytieji tėvai kartais negali įgyti tėvystės, o valstybinės institucijos – užtikrinti kūdikiams tinkamos globos ir priežiūros.

Taigi, kaip jau matyti, Europos Parlamentas yra keletą kartų tiesiogiai išreiškęs neigiamą surogatinės motinystės praktikos vertinimą, o Europos Komisija, nors ir nesima ryžtingų veiksmų šios praktikos teisinio reguliavimo linkme, neneigia probleminių jos aspektų ir deklaruoja siekį reaguoti į juos atsižvelgiant į tarptautinės bendruomenės poziciją. Turint omenyje EK atsakymus ir kartu EP rezoliucijų raginimus, galima daryti išvadą, kad nors žmogaus reprodukcijos ir šeimos teisės sritis priskiriama nacionalinei ES valstybių narių kompetencijai, ES teisėje egzistuoja tam tikra, nors ir ribota, galimybė reguliuoti surogacijos praktiką per reikalavimą užtikrinti ES keliamus reikalavimus vaiko ir moters teisių apsaugai. Žmogaus teisių sumetimais (pavyzdžiui, prekybos žmonėmis ir reprodukcinio išnaudojimo prevencijos), ES valstybėms narėms, šiuo metu leidžiančioms surogaciją, galima numatyti bent jau rekomendacijas, susijusias su moterų ir ypač vaiko teisių apsaugos lygio stiprinimu surogacijos procese.

3.2. Europos Komisijos projektas dėl Europos tėvystės pažymėjimo ir surogacija

Surogacijos kontekste, nors ir trumpai, tačiau paminėtina viena iš naujausių Europos Komisijos iniciatyvų, susijusi su tėvystės pripažinimu visose ES valstybėse. 2022 m. gruodį kaip vienas iš privatinės tarptautinės teisės instrumentų buvo pasiūlyta idėja sukurti ir visoje ES taikyti Europos tėvystės pažymėjimą (angl. „European Certificate of Parenthood“). EK pirmininkė U. Von der Leyen žodžiais, pasakytais dar 2020 m. pranešime apie Sąjungos padėtį (angl. „State of the Union Address“), „jei esate tėvas ar motina vienoje šalyje, tuomet esate tėvas ar motina kiekvienoje šalyje“⁵⁶⁷, išreikštas siekis suderinti privatinės teisės normas tėvystės srityje ir taip palengvinti tėvystės pripažinimą visoje ES, kai tėvystė yra įgyta bet kurioje valstybėje narėje.

Šios iniciatyvos pradžia yra iš dalies susijusi su Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2021 m. gruodžio 14 d. prejudiciniu sprendimu *VMA prieš Stolichna obshtina*,

566 „European Parliament Resolution of 5 May 2022 on the impact of the war against Ukraine on women“, 2022/2633(RSP), European Parliament, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0206_EN.pdf.

567 „If You Are Parent in One Country, You Are Parent in Every Country”: But Still Today a Child Can Be Stateless in the EU Just Because It Has Two Mothers“, ILGA-EUROPE, 2021 vasario 12 d., <https://ilga-europe.medium.com/if-you-are-parent-in-one-country-you-are-parent-in-every-country-but-still-to-day-a-baby-can-be-ac6cccd95b9>.

rayon *Pancharevo*⁵⁶⁸ byloje (kitaip žinomoje kaip „Kūdikio Saros“ byla), susijusioje su laisvu ES piliečių judėjimu, kaip tai reglamentuoja Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/38/EB. Pagrindinis klausimas byloje buvo apie tai, ar direktyva gali įpareigoti valstybes nares, kuriose santuoka yra apibrėžiama kaip sąjunga tarp vieno vyro ir vienos moters, pripažinti, kad vaikas turi dvi motinas ir išduoti šį faktą liudijantį gimimo liudijimą bei suteikti abiem moterims teisę lydėti vaiką, keliaujantį ES valstybėse narėse.

Pagal „Kūdikio Saros“ bylos faktines aplinkybes, 2018 m. Bulgarijos pilietė ir JK pilietė, sutuoktinės, susilaukė dukters ir apsigyveno su ja Ispanijoje. Dukrai gimimo liudijimą išdavė Ispanijos institucijos, nurodamos abi moteris kaip motinas. 2020 m. motina, kuri buvo Bulgarijos pilietė, kreipėsi į Sofijos miesto savivaldybę prašydamą, kad jos dukrai, kaip ES pilietės vaikui, būtų išduotas gimimo liudijimas ir pripažinta bulgariška tapatybė. Kadangi Bulgarija pripažįsta tik vyro ir moters santuoką, nacionalinė teisė neleido mergaitės įregistruoti kaip tos pačios lyties asmenų dukters. Savivaldybė atsisakė išduoti mergaitei gimimo liudijimą dėl informacijos apie biologinės motinos tapatybę trūkumo ir prieštaravimo šalies viešajai tvarkai, pagal kurią santuoka tarp dviejų moterų bei dviejų motinų motinystė neįmanomos. Sofijos miesto administracinis teismas, nagrinėjęs pareiškėjų skundą, sustabdė bylos nagrinėjimą ir pateikė Europos Sąjungos Teisingumo Teismui prašymą pateikti prejudicinį sprendimą. ESTT nagrinėdamas bylą rėmėsi geriausių vaiko interesų principu ir paragino Bulgarijos vyriausybę pripažinti vaiko teisę laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje, išduoti vaikui asmens tapatybės kortelę arba pasą (nebūtinai gimimo liudijimą) bei pripažinti Ispanijoje išduotą gimimo liudijimą. Kita vertus, Teismas patvirtino, kad pilietybės įgijimo ir praradimo sąlygos priklauso išimtinai valstybių narių kompetencijai. Be to, jis patvirtino, kad valstybės narės gali pačios nuspręsti, ar teisiškai pripažinti tos pačios lyties asmenų sąjungas.

Vis dėlto net ir ESTT sprendimas nepaveikė bylos baigties, kadangi 2023 m. Bulgarijos Aukščiausiasis Administracinis Teismas priėmė galutinį ir neskundžiamą nutarimą⁵⁶⁹, kad valstybė negali išduoti mergaitei gimimo liudijimo, kadangi pareiškėja Bulgarijos pilietė nėra vaiko biologinė motina (šios informacijos pareiškėjos prieš tai nenorėjo atskleisti). Jei taip būtų, Bulgarijos institucijos greičiausiai būtų įregistravusios gimimą pilietės vardu, tačiau kadangi biologinė vaiko motina buvo JK pilietė, Bulgarija pasiliko teisę atsisakyti tai padaryti. Be to, Aukščiausiasis Administracinis Teismas išryškino ir daugiau faktinių aplinkybių – jis nustatė, kad kūdikiui Sarai priklauso Ispanijos pilietybė, kadangi ji gimė Ispanijoje. Mergaitė neturėjo pilietybės, nes tokia buvo jos motinų valia – jos pačios pasirinko neprašyti ispaniškos pilietybės. Turėdama

568 „Teisingumo Teismo (didžioji kolegija) 2021 m. gruodžio 14 d. sprendimas byloje C 490/20 V.M.A. prieš Stoliczna obshtina, rayon „Pancharevo““, CURIA, <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=251201&pageIndex=0&doclang=LT&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&id=4098365>.

569 „Bulgarian Supreme Court Judgment on Pancharevo. Correct Answer to a Wrong Question“, EAPIL, žiūrėta 2024 sausio 22 d., <https://eapil.org/2023/05/11/bulgarian-supreme-court-judgment-on-pancharevo-correct-answer-to-a-wrong-question/>.

ES valstybės narės pilietybę mergaitė turėtų teisę laisvai gyventi ir judėti kaip ir visi ES piliečiai. Visgi ši byla sustiprina ES institucijų diskusijas dėl tėvystės pripažinimo visoje Sąjungos teritorijoje⁵⁷⁰.

Europos Komisijos teigimu, suvienodintas tarpvalstybinis tėvystės pripažinimas yra reikalingas todėl, kad vis daugiau ES piliečių (tėvų ir jų vaikų) susiduria su sunkumais dėl darbo, studijų, nekilnojamojo turto įsigijimo ar kitų priežasčių persikeldami į tas valstybes nares, kuriose jų šeimos santykiai traktuojami skirtingai. Europos Komisija yra išreiškusį siekį „sustiprinti vaikų teisių apsaugą tarpvalstybinio pobūdžio situacijose Europos Sąjungoje, įskaitant teisę į tapatybę, nediskriminavimą, privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą, taip pat teisę į paveldėjimą ir išlaikymą kitoje Valstybėje narėje; suteikti teisinį vaikų tėvystės užtikrinumą ir tęstinumą; ir sumažinti šeimoms bei nacionalinėms teismų sistemoms tenkančias išlaidas, susijusias su tėvystės pripažinimo procesais kitoje Valstybėje narėje“⁵⁷¹. Iš esmės, EK siūlomu naujuoju teisiniu reguliavimu siekiama, kad vaikai galėtų naudotis bet kurioje ES valstybėje jiems suteikiamomis teisėmis nepriklausomai nuo jų tėvų pilietybės (jei tai yra kurios nors ES valstybės narės pilietybė) ir nuo fakto, ar jų tėvai skirtingų ar tos pačios lyties asmenys; taip pat ir nepriklausomai nuo to, ar jie patys yra biologiniai ar įvaikinti vaikai, ir nepriklausomai nuo būdo, kuriuo jie gimė (natūraliai ar pasinaudojant reprodukciniomis technologijomis)⁵⁷².

2023 m. rudenį pasiūlymui dėl tarpvalstybinės tėvystės pripažinimo pritarė

---

570 Cornelis Boon en Joe-Lize Brugge, „Baby Sara Pours Oil on the Fire of Rainbow Interests“, *CNE*, lapkričio 13, 2023, <https://cne.news/article/2684-baby-sara-pours-oil-on-the-fire-of-rainbow-interests>.

571 „Recognition of Parenthood between Member States“, European Commission, žiūrėta 2023 lapkričio 16 d., https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/civil-justice/family-law/recognition-parenthood-between-member-states_en.

572 Teisinio reglamentavimo pasiūlymo 4 straipsnyje teigiama: „Vaiko kilmė, dar vadinama filiacija, – teisės aktais nustatytas tėvų ir vaikų giminystės ryšys, įskaitant buvimo vaiku tam tikram tėviui ar motinai arba tėvams teisinį statusą. Šio pasiūlymo tikslais vaiko kilmė gali būti biologinė, genetinė, atsiradusi įvaikinimo būdu arba nustatyta teisės aktu. Kaip minėta, pasiūlymas apima vaiko kilmės nustatymą valstybėje narėje ir nepilnamečių, ir suaugusių asmenų, taip pat mirusio vaiko ir dar negimusio vaiko atžvilgiu, nepriklausomai nuo to, ar vaikas yra vienišo tėvo ar vienišos motinos, *de facto* poros, sutuoktinių poros ar partnerystę įregistravusios poros. Jis apima vaiko kilmės pripažinimą nepriklausomai nuo vaiko gyvybės užsimezgimo ar gimimo būdo, įskaitant vaikus, kurių gyvybę užsimezgė naudojant pagalbinio apvaisinimo technologiją, ir nepriklausomai nuo vaiko šeimos tipo, įskaitant vaikus su dviejų tos pačios lyties asmenų tėvais, vaikus su vienišu tėvu ar vieniša motina ir vaikus, kuriuos valstybėje narėje įvaikino vienas ar du tėvai“ („Pasiūlymas dėl Tarybos reglamento dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų dėl vaiko kilmės pripažinimo ir autentiškų dokumentų dėl vaiko kilmės priėmimo ir dėl Europos vaiko kilmės pažymėjimo sukūrimo. COM(2022) 695 Final. 2022/0402(CNS). Aiškinamasis memorandumas“, Europa, žiūrėta 2023 lapkričio 14 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022PC0695>).

Europos Parlamento Teisės reikalų (JURI)⁵⁷³, Moterų teisių ir lyčių lygybės (FEMM)⁵⁷⁴ bei Piliečių laisvių, teisingumo ir vidaus reikalų komitetai (LIBE)⁵⁷⁵. Visgi pastarasis, išreikšdamas savo poziciją, pastebėjo, jog labai svarbu, kad naujasis teisinis reguliavimas neatvertų kelio pagrindinių žmogaus teisių pažeidimams trečiojoje šalyje ir tėvystės, įgytos jose, pripažinimui, o būtų apribotas tik santykių ES viduje sureguliuojimui: „surogacijos industrija klesti sistemoje, kur ekonomine prasme privilegijuoti asmenys naudoja nepasiturinčias moteris iš kitų pasaulio vietų. Tai įgalina moters teisių ir reprodukcinę organų išnaudojimo formą“⁵⁷⁶. Taip pat komentuodamas tėvystės pripažinimo supaprastinimą tarp Valstybių narių, komitetas atkreipė dėmesį į tai, kad šis reguliavimas neapima surogacijos, kuri priskiriama Valstybių narių kompetencijai, tačiau pažymėjo, jog „būtina užtikrinti, kad nebūtų kuriamos paskatos surogacijos rinkai“⁵⁷⁷. Tai yra itin reikšminga pastaba, atspindinti ir komiteto požiūrį į pačią surogaciją: surogacijos rinkos plėtimasis ES nėra pageidaujamas, o komercinė surogacija trečiojoje šalyje vertinama kaip moterų išnaudojimo forma. Taigi ir diskusijose dėl tėvystės pažymėjimo mechanizmo būtina atsižvelgti į tai, kiek šis mechanizmas gali išplėsti surogacijos paslaugų paklausą ir suaktyvinti jos rinką.

Kad Europos tėvystės pažymėjimo įgyvendinimo klausimas glaudžiai susijęs ir su surogatine motinyste, buvo pripažinta rašytiniame atsakyme į Europos Parlamento narių klausimą 2022 m. gegužės 5 d., kur nurodyta, kad „Komisija šiuo metu rengia iniciatyvą dėl tėvystės pripažinimo tarp valstybių narių, kuri taip pat gali apimti tarptautinės privatinės teisės klausimus, susijusius su surogatine motinyste“⁵⁷⁸. Kita vertus, jei toks pasiūlymas neapimtų vaikų, gimusių iš surogatinės motinystės, galimai būtų įmanoma kelti klausimą dėl nediskriminavimo principo šių vaikų atžvilgiu pažeidimo.

Diskusijų ir pasiūlymų teikimo fazėje Europos tėvystės pažymėjimas susilaukė tam

---

573 „Recognition of Parenthood in the EU: No Discrimination against Children's Rights“, European Parliament, žiūrėta 2023 lapkričio 14 d., <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20231031IPR08715/recognition-of-parenthood-in-the-eu-no-discrimination-against-childrens-rights>.

574 European Parliament Committee on Women's Rights and Gender Equality, „Opinion 2022/0402(CNS)“, European Parliament, žiūrėta 2023 rugsėjo 30 d., https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/FEMM-AD-749263_EN.pdf.

575 „Opinion of the Committee on Civil Liberties, Justice and Home Affairs for the Committee on Legal Affairs on the proposal for a Council regulation on jurisdiction, applicable law, recognition of decisions and acceptance of authentic instruments in matters of parenthood and on the creation of a European Certificate of Parenthood (COM(2022)0695 – C9-0002/2023 – 2022/0402(CNS))“, European Parliament, žiūrėta 2023 spalio 20 d., https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/LIBE-AD-750249_EN.pdf.

576 *Ibid.*, 4.

577 *Ibid.*

578 „Priority question for written answer P-001015/22 to the Commission Simona Baldassarre (ID), Elena Lizzi (ID), Stefania Zambelli (ID), Alessandro Panza (ID), Isabella Tovaglieri (ID). Answer given by Mr Reynders on behalf of the European Commission“, European Parliament, žiūrėta 2023 gruodžio 12 d., [https://www.europarl.europa.eu/RegData/questions/reponses_qe/2022/001015/P9_RE\(2022\)001015_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/questions/reponses_qe/2022/001015/P9_RE(2022)001015_EN.pdf).

tikrų organizacijų kritikos būtent dėl to, kad jis taip glaudžiai susijęs su itin jautriai ir nevienodai ES valstybėse vertinamais klausimais – homoseksualių asmenų santuoka, tėvyste bei surogatine motinyste. Kaip ir pabrėžiama reglamentavimo pasiūlyme, kritiškai teisės aktą vertino tradicinėms šeimoms atstovaujanti organizacijos bei prieš surogatinę motinystę pasisakančios organizacijos⁵⁷⁹. Visų pirma, dauguma kritinių argumentų yra nukreipti į subsidiarumo ir proporcingumo principų laikymąsi vykdant teisėkūrą Europos Sąjungos lygiu. Europos Komisija kviečiama gerbti „pusiausvyrą tarp valstybių narių išimtinės kompetencijos priimti materialinės teisės normas šeimos teisės srityje ir ES kompetencijos priimti šeimos teisės priemones, susijusias su tarpvalstybinio pobūdžio situacijomis“⁵⁸⁰. Atkreipiamas dėmesys į tai, kad Europos tėvystės pažymėjimo sukūrimas stipriai apribotų valstybių narių nacionalinę teisę šeimos srityje, o tai traktuojama kaip kišimasis į valstybių teisinį suverenitetą. Iniciatyvos kritikų teigimu, toks dokumentas *de facto* įteisina surogatinės motinystės sutartis ES ir sukuria visame regione plačią surogatinės motinystės rinką bei negerbia nacionalinių teisės aktų, užkertančių kelią prekybai vaikais per surogatinę motinystę⁵⁸¹. Kai kurios feministinės organizacijos taip pat siūlė atsižvelgti į geriausius vaiko interesus, kai bandant sureguliuoti surogacijos praktiką yra imamasi ir iniciatyvų, susijusių su vaiko teisėmis. Pirmiausia siūlyta atsižvelgti bent jau į tai, kad Vaiko teisių konvencijoje yra numatyta teisė vaikui žinoti apie savo kilmę⁵⁸².

Nevyriausybinė organizacija „Europa už šeimą“ Komisijos inicijuotų viešųjų konsultacijų metų kritikavo motyvus, dėl kurių ši EK iniciatyva apskritai pradėta, vadindama juos „klaidingais“⁵⁸³. Pasak organizacijos, viena iš naujo teisinio reguliavimo įtvirtinimo priežasčių yra ta, kad jei tėvai iš skirtingų valstybių negali savo tėvystės įtvirtinti jose abejose, vaikas tampa bepaliečiu, tačiau vaikas visada turi gimimo valstybę ir gyvenamosios vietos valstybę, jis visada yra įregistruojamas civiline prasme. Panašiai nutinka ir tada, kai įvaikinus vaiką, šio įtėviams suteikiamas biologinių tėvų statusas. Organizacijos teigimu, ES gimęs vaikas gali būti bepilietiš laikinai, jei tėvai patys nenurodytų, kuris iš jų susijęs biologiškai. Neįrodžius biologinio ryšio su vaiku,

---

579 „Pasiūlymas dėl Tarybos reglamento dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų dėl vaiko kilmės pripažinimo ir autentiškų dokumentų dėl vaiko kilmės priėmimo ir dėl Europos vaiko kilmės pažymėjimo sukūrimo. COM(2022) 695 Final. 2022/0402(CNS). Aiškinamasis memorandumas“, *supra* note 572.

580 „The Dangers of a “European Parenthood Certificate”“, FAFCE, žiūrėta 2023 lapkričio 14 d., <https://www.fafce.org/press-release-the-dangers-of-a-european-parenthood-certificate/>.

581 „FAFCE Declaration on a Regulation on the Cross-Border Recognition of Parenthood“, FAFCE, žiūrėta 2023 lapkričio 14 d., <https://www.fafce.org/press-release-i-fafce-declaration-on-a-regulation-on-the-cross-border-recognition-of-parenthood/>.

582 „Call to Stop All Attempts to Organize Reproductive Surrogacy“, Abolition-MS, žiūrėta 2023 lapkričio 14 d., <http://abolition-ms.org/en/our-actions/call-to-stop-all-attempts-to-organize-reproductive-surrogacy/>.

583 „Feedback from: Europe for Family“, European Commission, žiūrėta 2023 lapkričio 14 d., https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12878-Cross-border-family-situations-recognition-of-parenthood/F2322719_en.

neįmanoma nustatyti, kad vaikas yra susijęs su pareiškėjais. Pasak „Europos už šeimą“, „ES negali būti instrumentalizuojama numatytųjų „tėvų“ naudai ir paminant vaikų ir moterų teises“⁵⁸⁴.

Nepaisant kritikos, 2023 m. gruodžio 11 d. Europos Parlamento plenariniame posėdyje įvykusio balsavimo metu buvo nuspręsta pritariti šiai iniciatyvai. Visgi ši Parlamento nuomonė šalims ES narėms nėra įpareigojanti, kadangi iniciatyvą jos galės priimti tik vieningai už ją nubalsavusios. Turint omenyje nevienodą Europos Sąjungos šalių narių požiūrį į šeimos teisės klausimus (ypač į tos pačios lyties asmenų santuokas ar partnerystes bei galimybę įsivaikinti), šios mechanizmo įtvirtinimas sunkiai tikėtinas. Ypač sunku tikėtis pritarimo iš valstybių, kuriose tos pačios lyties sąjungos teisiškai nepripažįstamos, ribojama tokių porų teisė įsivaikinti bei draudžiama surogacija. Mąstyta, kad automatiško tėvystės pripažinimo mechanizmas siekia pernelyg staigaus didelio masto pokyčio visoje ES apeidamas ES valstybių narių išimtinę kompetenciją šeimos teisės srityje ir nepalikdamas valstybėms laisvės pasirinkti būdus ir priemones, kaip traktuoti iš minėto pobūdžio sąjungų, ir ypač iš surogacijos (sutinkamai su EŽTT doktrina), atsirandančius teisinius santykius. Kita vertus, pozityvu tai, kad ši iniciatyva neabejotinai suaktyvins diskusijas valstybių narių viduje tiek dėl geriausios praktikos pripažįstant surogacijos būdu užsienyje gimusius vaikus, tiek ir dėl pačios surogacijos teisinio reguliavimo.

3.3. Surogatinė motinystė Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktikoje

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas kol kas yra išnagrinėjęs mažai bylų, susijusių su surogatinės motinystės klausimais. Reikšmingiausias Teismo nagrinėtos bylos yra susijusios su vadinamosiomis „surogatinės motinystės atostogomis“ (angl. „surrogacy leave“), t. y. atostogomis, kurias ES darbdavys gali suteikti darbuotojui tuo atveju, kai vaiko susilaukiama surogacijos būdu.

Sprendimai dėl „surogacijos atostogų“ buvo priimti Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2006/54/EB 2006 m. liepos 5 d. dėl moterų ir vyrų lygių galimybių ir vienodo požiūrio į moteris ir vyrus užimtumo bei profesinės veiklos srityje principo įgyvendinimo⁵⁸⁵ bei 1992 m. spalio 19 d. Tarybos direktyvos 92/85/EEB dėl priemonių, skirtų skatinti, kad būtų užtikrinta geresnė nėščių ir neseniai pagimdžiusių arba maitinančių krūtimi darbuotojų sauga ir sveikata, nustatymo⁵⁸⁶ taikymo kontekste. Šiuo atžvilgiu taip pat aktuali ir Tarybos 2000 m. lapkričio 27 d. direktyva 2000/78/EB,

584 „Feedback from: Europe for Family“, *supra note* 583.

585 „Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/54/EB 2006 m. liepos 5 d. dėl moterų ir vyrų lygių galimybių ir vienodo požiūrio į moteris ir vyrus užimtumo bei profesinės veiklos srityje principo įgyvendinimo (nauja redakcija)“, Europa, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006L0054>.

586 „1992 m. spalio 19 d. Tarybos direktyva 92/85/EEB dėl priemonių, skirtų skatinti, kad būtų užtikrinta geresnė nėščių ir neseniai pagimdžiusių arba maitinančių krūtimi darbuotojų sauga ir sveikata, nustatymo (dešimtoji atskira direktyva, kaip numatyta Direktyvos 89/391/EEB 16 straipsnio 1 dalyje)“, Europa, <http://data.europa.eu/eli/dir/1992/85/oj/lit>.

nustatanti vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus⁵⁸⁷.

2014 m. savo kompetencijos ribose Teismo Didžioji kolegija yra priėmusi sprendimą byloje *C. D. prieš S. T.*⁵⁸⁸ Šioje byloje į Teismą kreipėsi Jungtinės Karalystės Niukaslio Darbo teismas (angl. „Employment Tribunal Newcastle upon Tyne“) dėl iš darbo santykių kilusio ginčo tarp numatytosios motinos C. D., kurios vaikas gimė pagal surogatinės motinystės sutartį, ir jos darbdavio S. T., fondo, priklausančio Nacionalinei sveikatos tarnybai (angl. „National Health Service“). Moteris vienoje iš darbdavio valdomų ligoninių dirbo nuo 2001 m., o 2008 m. ji ir jos partneris pasirašė sutartį su surogatine motina, pagal kurią pastaroji turėjo išnešioti vaiką. Vaiko biologinis tėvas buvo C. D. partneris, o kiaušialąstė buvo paimta iš donorės. Gimus vaikui, pareiškėjos darbdavys S. T. atsisakė numatytajai motinai suteikti apmokamas motinystės ir vaiko priežiūros atostogas, kadangi pagal savo darbo reglamentą buvo numatęs tokias atostogas ir jų išmokas tik biologinio vaiko gimimo ir vaiko įvaikinimo, bet ne vaiko gimimo surogacijos būdu (nėštumo kito asmens naudai) atvejais. Darbdavys negalėjo remtis analogija ir suteikti atostogų, prilyginamų atostogoms dėl įvaikinimo, kadangi darbuotojos pateikti dokumentai apie vaiko gimimo faktą neatitiko formalių reikalavimų, kurie taikomi tokiais atvejais suteikiant atostogas. Paminėtina ir tai, kad šiuo atveju numatytoji motina po kūdikio gimimo ėmė jį maitinti krūtimi ir darė tai, kol vaikui sukako trys mėnesiai.

Taigi 2012 m. Niukaslio darbo teismas nusprendė kreiptis į ESTT su prašymu pateikti prejudicinį sprendimą. Teismas be kitų klausimų prašė ESTT išaiškinti, ar vaiko gimimo surogacijos būdu atveju numatytajai motinai priklauso motinystės atostogos pagal 1992 m. spalio 19 d. Tarybos direktyvą 92/85/EEB dėl priemonių, skirtų skatinti, kad būtų užtikrinta geresnė nėščių ir neseniai pagimdžiusių arba maitinančių krūtimi darbuotojų sauga ir sveikata, nustatymo (ypač jei ji gali po kūdikio gimimo maitinti jį krūtimi arba po šio kūdikio gimimo jį faktiškai maitina krūtimi) ir ar nėra pažeidžiama 2006 m. liepos 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/54/EB dėl moterų ir vyrų lygių galimybių ir vienodo požiūrio į moteris ir vyrus užimtumo bei profesinės veiklos srityje principo įgyvendinimo, jeigu darbdavys atsisako numatytajai motinai, susilaukusiai vaiko pagal surogatinės motinystės sutartį, suteikti motinystės atostogas.

Bylą išnagrinėjęs ESTT išaiškino, kad direktyvos 92/85/EEB tikslai bei ESTT jurisdikcija numato, jog motinystės atostogų tikslas yra motinos sveikatos apsauga. Šiuo atveju kalba eina apie nėstumą bei laikotarpį po gimdymo, kai moters fizinė sveikata yra pažeidžiamesnė nei įprastai. Antra vertus, kitas svarbus tikslas yra apsaugoti motinos ir jos vaiko ryšį, t. y. kad nėštumo ir gimimo metu tam netrukdytų krūvis,

---

587 „2000 m. lapkričio 27 d. Tarybos direktyva 2000/78/EB, nustatanti vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus“, Europa, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32000L0078>

588 „Judgment Of The Court (Grand Chamber) 18 March 2014 in Case C-167/12 C. D. v S. T.“, CURIA, <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=149387&mode=lst&pageIndex=1&dir=&occ=first&part=1&text=&doclang=EN&cid=3394199>.

atsirandantis dėl tuo pačiu metu vykdomos profesinės veiklos. Teismo nuomone, minėtos direktyvos 8 straipsnis⁵⁸⁹ nenumatė motinystės atostogų suteikimo galimybės numatytajai motinai, susilaukusiai vaiko pagal surogacijos sutartį ir visai nesvarbu, ar ji faktiškai maitino krūtimi kūdikį arba galėjo jį maitinti krūtimi, nes svarbiausia šiuo atveju yra tai, ar darbuotoja buvo nėščia arba pagimdė kūdikį. Valstybės narės neprivalo surogacijos paslaugomis pasinaudojusiai darbuotojai užtikrinti teisės į motinystės atostogas, tačiau Teismas nurodė, kad pagal minėtą Direktyvą „nepanaikinama galimybė valstybėms narėms taikyti ar priimti įstatymų ir kitų teisės aktų nuostatas, kurios būtų palankesnės apsaugant numatytyjų motinų, kurioms vaikas gimė sutarties su surogatine motina pagrindu, saugumą ir sveikatą, joms leidžiant pasinaudoti motinystės atostogomis dėl šio kūdikio gimimo“⁵⁹⁰ (42 punktas).

Dėl direktyvos 2006/54/EB 14 straipsnio taikymo Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad numatytoji motina, kuriai vaikas gimė pagal surogacijos sutartį, pagal apibrėžimą negali būti vertinama mažiau palankiai dėl nėštumo, nes ji nebuvo nėščia. Kita vertus, jei pagal Direktyvą 92/85 nėra reikalavimo valstybėms narėms numatyti motinystės atostogas surogacijos būdu kūdikio susilaukusiai numatytajai motinai darbuotojai, tuomet ši numatytoji motina nėra vertinama mažiau palankiai motinystės atostogų aspektu. Vadinas ir Direktyvos 2006/54 nuostatas reikia aiškinti taip, kad darbuotojos diskriminacijos dėl lyties nėra tuomet, kai motinystės atostogas atsisakoma suteikti numatytajai motinai, kuriai vaikas gimė sutarties su surogatine motina pagrindu.

Kitoje tais pačiais 2014 m. nagrinėtoje byloje *Z. prieš Vyriausybės departamentą, Bendruomenės mokyklos valdymo tarybą*⁵⁹¹ ESTT turėjo priimti prejudicinį sprendimą byloje, kilusioje dėl teisinio ginčo tarp surogacijos būdu kūdikio susilaukusios numatytosios motinos Z. ir Airijos Vyriausybės departamento bei bendruomeninės mokyklos valdymo tarybos, kuri atsisakė suteikti Z. vaiko gimimo arba įvaikinimo atveju priklausančias motinystės atostogas. Kadangi Airijoje surogacija 2008 m. nebuvo reguliuojama teisėje, Z., kuri neturėjo gimdos ir negalėjo išnešioti kūdikio, kartu su sutuoktiniu 2008 m. inicijavo surogacijos procedūrą Kalifornijoje (JAV).

ESTT savo sprendime nurodė, jog „2006 m. liepos 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/54/EB dėl lygių galimybių ir vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo įgyvendinimo užimtumo ir profesijos klausimais, ypač jos 4 ir 14 straipsniai, turi būti aiškinama taip, kad atsisakymas suteikti moteriai apmokamas atostogas,

---

589 „8 straipsnis. Motinystės atostogos. 1. Valstybės narės imasi būtinų priemonių užtikrinti, kad 2 straipsnyje nurodytos darbuotojos turėtų teisę į bent 14 savaičių nepertraukiamas motinystės atostogas prieš ir (arba) po gimdymo, remiantis nacionalinės teisės aktais ir (arba) praktika. 2. Į šio straipsnio 1 dalyje apibrėžtas motinystės atostogas turi įeiti bent dviejų savaičių privalomos motinystės atostogos prieš ir (arba) po gimdymo, remiantis nacionalinės teisės aktais ir (arba) praktika.

590 „Judgment Of The Court (Grand Chamber) 18 March 2014 in Case C-167/12 C. D. v S. T.“, *supra note* 588.

591 „Judgment Of The Court (Grand Chamber) 18 March 2014 in Case C363/12 Z. v. A Government department, The Board of management of a community school“, CURIA, <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=surrogacy&docid=149388&pageIndex=0&doclang=en&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=1875469#ctx1>.

lygias motinystės atostogoms, darbuotojai, kuri, būdama užsakovo motina, susilaukė kūdikio pagal surogatinės motinystės susitarimą, nėra diskriminacija dėl lyties. Tokia numatytosios motinos padėtis, susijusi su įvaikinimo atostogų suteikimu, nepatenka į šios direktyvos taikymo sritį.⁵⁹²

Kadangi ieškovė byloje rėmėsi taip pat ir Tarybos direktyva, užtikrinančia neįgalių asmenų nediskriminavimą užimtumo ir profesinėje srityje, Teismas turėjo pasisakyti ir dėl šios direktyvos taikymo. Teismas nusprendė, kad negalėjimas susilaukti vaiko nėra „negalia“ Užimtumo lygybės sistemos direktyvos prasme, todėl ši direktyva netaikoma minėtai situacijai⁵⁹³. 2000 m. lapkričio 27 d. Tarybos direktyva 2000/78/EB, nustatanti vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus, turi būti aiškinama taip, kad atsisakymas suteikti motinystės atostogoms arba įvaikinimo atostogoms lygiavertes mokamas atostogas moteriai, kuri negali pagimdyti vaiko ir kuri pasinaudojo surogatine motinyste, nėra diskriminacija dėl negalios. Šios direktyvos galiojimas negali būti vertinamas atsižvelgiant į Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvenciją, tačiau ši direktyva, kiek įmanoma, turi būti aiškinama taip, kad ji atitiktų šią konvenciją⁵⁹⁴.

Šie teismo sprendimai įžiebė diskusijas dėl motinystės, tėvystės ir vaiko priežiūros atostogų teisinio reguliavimo ES teisėje, kai vaikas gimsta surogacijos atvejais, ir kai kur buvo įvertinti kaip „prarasta galimybė pasiekti nuoseklų tėvystės režimą“⁵⁹⁴. Viena vertus, Teismas pademonstravo atsargią poziciją šiuo kontroversišku klausimu, kita vertus, toks Teismo sprendimas (ir ES darbo teisė) kartais kritikuojamas kaip neatsižvelgiantis į socialinę realybę ir poreikį tokiems atvejams sukurti „tvirtą apsaugos sistemą, apimančią skirtingus reprodukcijos ir nėštumo laikotarpius, saugančius asmenų teises“⁵⁹⁵. Vis dėlto, kol kas ES nėra apsisprendusi keisti ar vienodinti darbo teisės reguliavimą ir pripažįsta skirtingus nacionalinės teisės sprendimus „surogacijos atostogų“ atveju. Manytina, kad tokia Teismo pozicija yra nuosekli ir išlaiko pagarbą nacionalinei ES valstybių narių teisei bei diskrecijai surogaciją ir iš jos kylančius institutus traktuoti sutinkamai su socialiniu, kultūriniu ir vertybiniu kontekstu.

---

592 „EU law does not require that a mother who has had a baby through a surrogacy agreement should be entitled to maternity leave or its equivalent“, European Commission, 2014 kovo 14 d., https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/CJE_14_36.

593 „Judgment Of The Court (Grand Chamber)18 March 2014 in Case C363/12 Z. v. A Government department, The Board of management of a community school“, *supra note* 591.

594 Eugenia Caracciolo di Torella ir Petra Foubert, „Surrogacy, Pregnancy and Maternity Rights: A Missed Opportunity for a More Coherent Regime of Parental Rights in the EU“, *European Law Review*, 40 (1), 2015: 52-69.

595 Victoria Hooton ir Elizabeth Chloe Romanis, „Artificial womb technology, pregnancy, and EU employment rights“, *Journal of Law and the Biosciences* 9, 1 (2022): 33, <https://doi.org/10.1093/jlb/lbac009>.

4. SUROGACIJOS REGULIAVIMAS KAI KURIŲ VALSTYBIŲ NACIONALINĖJE TEISĖJE

Dar iki 2014-2018 m. populiariausiomis tarptautinės surogacijos kryptimis buvo įvardijamos Indija ir Tailandas, Nepalas, Kambodža. Dėl įvairių žmogaus teisių pažeidinėjimo atvejų šios valstybės panašiu metu oficialiai apribojo tiek atlygintinos, tiek neatlygintinos surogacijos paslaugų teikimą. Iš buvimo „surogacijos rojumi“ per keletą metų Indija oficialiai gana griežtai apribojo šią praktiką sugriežtindama turistinės vizos išdavimo tvarką surogacijos paslaugų šalyje ieškančioms poroms iš užsienio, susiaurindama šias paslaugas galinčių teikti klinikų sąrašą, uždrausdama šias paslaugas teikti homoseksualioms poroms, įvesdama reikalavimą heteroseksualioms poroms būti susituokus bent dvejus metus. 2015 m. valstybė apskritai uždraudė surogacijos paslaugų teikimą poroms iš užsienio ir ėmė leisti ja naudotis tik Indijos piliečiams, negalintiems susilaukti savo vaikų dėl rimtų sveikatos sutrikimų. Nuo 2021 m. Indijoje oficialiai leidžiama tik nekomercinė surogacija kompensuojant medicininės ir draudimo išlaidas.

Tailandas taip pat ėmėsi griežtų surogacijos paslaugų ribojimo dar 2014 m., leisdamas komercinės surogacijos paslaugas teikti tik Tailando piliečiams. 2015 m. šalyje apskritai uždrausta komercinė surogacija ir prekyba lytinėmis gametomis bei embrionais, o altruistinės surogacijos paslaugas leista teikti tik ne mažiau nei trejus metus susituokusioms heteroseksualioms poroms, iš kurių bent vienas sutuoktinis turi turėti Tailando pilietybę. Specialios sąlygos imtos kelti ir surogatinėms motinoms: įvestas reikalavimas, kad jos būtų vieno iš sutuoktinių seserys ar kitos artimos giminaitės (išskyrus atvejus, kai sutuoktiniai neturi artimų giminių), ištekėjusios, susilaukusios bent vieno savo biologinio vaiko bei gavusios vyro leidimą užsiimti surogacija⁵⁹⁶.

Surogacijos uždraudimą Nepale 2015 m. didžiąja dalimi išprovokavo šalyje įvykęs žemės drebėjimas, po kurio Izraelio Vyriausybė turėjo imtis skubių pagalbos veiksmy iš šalies išvykti negalinčių kūdikių ir jų numatytųjų tėvų atžvilgiu, tačiau atsisakė padėti stichijos nuniokotoje vietovėje buvusioms surogatinėms motinoms⁵⁹⁷. Daugeliu atvejų tai buvo surogatinės motinos iš Indijos, atvykusios teikti paslaugas į Nepalą po Indijoje įvestų surogacijos ribojimų. Uždraudus šias paslaugas ir Nepale, Indijos surogacijos verslai persikėlė į Kambodžą⁵⁹⁸. Tačiau ir šioje šalyje 2018 m. tarptautinės komercinės surogacijos praktika buvo oficialiai uždrausta. Šokiruoja tai, kad prekybą vaikais siekusios sustabdyti valdžios institucijos, uždraudusios šią praktiką, nenumatė jokio pereinamojo laikotarpio draudimui įgyvendinti, o paslaugų teikimo metu

---

596 „Surrogacy in Thailand: What You Need to Know“, Surrogate, 2017 rugsėjo 26 d., <https://surrogate.com/intended-parents/international-surrogacy/surrogacy-in-thailand/>.

597 Žr. Debra Kamin, „Israel Evacuates Surrogate Babies From Nepal but Leaves the Mothers Behind“, *Time*, balandžio 28, 2015, <https://time.com/3838319/israel-nepal-surrogates/>.

598 Nilanjana Bhowmick, „After Nepal, Indian Surrogacy Clinics Move to Cambodia“, *Al Jazeera*, birželio 28, 2016, <https://www.aljazeera.com/features/2016/6/28/after-nepal-indian-surrogacy-clinics-move-to-cambodia>.

sulaikytas keliasdešimt besilaukiančių surogatinių motinų įpareigojo auginti gimiančius vaikus kaip savus iki šiems sukaks 18 metų⁵⁹⁹. Priešingu atveju joms grėsė atsakomybė už prekybą žmonėmis (vaisiais).

Meksika, surogaciją legalizavusi dar 1992 m., 2015 m. taip pat smarkiai apribojo teisę laisvai naudotis komercinės surogacijos paslaugomis homoseksualioms ir užsieniečių poroms. Didžiausiais surogacijos mastais šiuo metu pasižymi Tabasko ir Siloa valstijos, kuriose nekomercinė surogacija įteisinta oficialiai. Daug surogacijos agentūrų šalyje vis dar vykdo savo veiklą teisinio netikrumo sąlygomis, todėl numatytiesiems tėvams iš užsienio gali kilti sunkumų dėl vėlesnės gimusio vaiko registracijos užsienyje ir grįžimo į tėvų gyvenamosios vietos valstybę⁶⁰⁰.

Nors minėtieji reprodukcinio turizmo maršrutai dėl įvairių priežasčių, susijusių su apeinamu teisiniu reguliavimu, vis dar aktualūs, akivaizdu, kad pernelyg liberalus teisinis surogacijos reguliavimas nepasiteisino ir tam tikru metu imtas riboti bent jau oficialiai. Toliau šioje dalyje bus apžvelgiamas kai kurių Europos ir pasaulio valstybių surogacijos teisinis reguliavimas, daugiausia dėmesio skiriant didžiausiais surogacijos paslaugų mastais pasižyminčioms bei išskirtinį teisinį reguliavimą turinčioms valstybėms.

4.1. Surogacijos teisinis reguliavimas JAV ir Kanadoje

JAV sudaro nemažą dalį pasaulio surogacijos turizmo vien dėl savo liberalaus teisinio reguliavimo ir plataus profesionalių paslaugų spektro. Be to, JAV kelia didesnę pasitikėjimą surogacijos paslaugų industrija: tiek medicininio aspektu, tiek dėl efektyvaus tėvystės pripažinimo, automatinio JAV pilietybės suteikimo šioje šalyje surogacijos būdu gimusiems vaikams, liberalaus teisinio surogacijos režimo kai kuriose valstijose⁶⁰¹.

Kita vertus, JAV surogacijos paslaugos gali būti beveik iki trijų kartų brangesnės. Skirtingų šaltinių duomenimis, JAV komercinės surogacijos paslauga gali kainuoti iki 200 tūkst. JAV dolerių ar daugiau, priklausomai nuo individualių poros poreikių. Jungtinėse Valstijose surogacija yra leidžiama federaliniu lygiu, tačiau priklausomai nuo atskiros valstijos surogacijos teisinis reguliavimas gali smarkiai skirtis: nuo jos draudimo (Mičigane, Nebraskoje ir Luizianoje) iki leidimo, kuris gali pasižymėti itin laisvu teisiniu reguliavimu (tarp tokių valstijų yra Kalifornija, Kolumbijos apygarda, Idaho valstija, Rodailendas, Vašingtonas, Niudžersis), surogacijai „draugišku“ teisiniu

---

599 Erin Handley, „That’s Not My Child: The Cambodian Surrogates Being Forced to Raise a Stranger’s Baby“, *ABC News*, gegužės 11, 2019, <https://www.abc.net.au/news/2019-05-12/cambodian-surrogates-forced-to-be-mothers-or-face-prison-time/11086640>.

600 „Surrogacy and Assisted Reproductive Technology (ART)“, U.S. Embassy & Consulates in Mexico, 2023 liepos 19 d., <https://mx.usembassy.gov/surrogacy-art-and-dna-testing/>.

601 Įvairias JAV surogacijos patrauklumo priežastis analizuoja Heather Jacobson, „Cross-border reproductive care in the USA: Who comes, why do they come, what do they purchase?“, *Reproductive Biomedicine & Society Online* 11 (2020): 42–47, <https://doi.org/10.1016/j.rbms.2020.09.003>.

reguliavimu, bet su tam tikrais apribojimais (pavyzdžiui, Alabama, Aliaska, Arkanzasas), surogaciją leidžiančiu, bet „mažiau draugišku teisiniu reguliavimu“ (pavyzdžiui, Arizona, Indiana, Virdžinija)⁶⁰². Šiame tiriamajame darbe išskirtinis dėmesys bus skiriamas Kalifornijos, turinčios daugiametę patirtį surogacijos srityje, teisiniam reguliavimui.

Teisinių surogacijos režimą Kalifornijoje gana anksti pradėjo formuoti precedentai jau aptartose *Johnson prieš Calvert* (1993 m.) ir mergaitės JayCee Buzzanca globos (1998 m.) bylose. Iki 2013 m. Kalifornijoje buvo legali tik nekomercinė surogacija. Nuo 2013 m. Šeimos kodeksu⁶⁰³ imta reguliuoti ir komercinės surogacijos procedūra (7960-7962, 7613 straipsniai kalba apie surogaciją atskirai, o 8800-8823 ir 9000-9007 straipsniuose aptariamai įvaikinimo klausimai). Valstija leidžia surogaciją, atliekamą panaudojant vienos ar abiejų lyčių donorų gametas (donorai pagal galiojančią teisę negali pretenduoti į tėvystės teisių pripažinimą). Surogacijos užsakovai gali būti ir vieniši asmenys, ir heteroseksualios, ir homoseksualios susituokusios ar nesusituokusios poros, kurioms leidžiama įsivaikinti tiek prieš vaiko gimimą (kartais su specialiu teismo leidimu), tiek ir po jo⁶⁰⁴. Įdomu ir tai, kad valstijoje nėra uždrausta (bet ir atskirai nereguluojama) vadinamoji tradicinė surogacija, kai surogatinė motina yra ir biologinė motina.

Nors griežti reikalavimai JAV surogatinėms motinoms netaikomi, JAV Maisto ir vaistų administracija (angl. „Food and Drugs Administration“) bei Amerikos reprodukcinės medicinos asociacija yra parengusios gaires⁶⁰⁵, padedančias pasirinkti tinkamiausią surogatinę motiną. Surogatinėmis motinomis Kalifornijoje gali būti moterys nuo 21 m. Nors įstatymai griežtai neformuluoja konkrečių joms keliamų kriterijų, surogacijos agentūros ir centrai, suinteresuoti savo procedūrų sklandumu ir sėkme, pateikia tam tikrus reikalavimus: amžiaus limitas (gali būti 36 m., tačiau kartais surogatine motina galima būti ir iki 39 m.), gimdymai praeityje (dažnai reikalaujama būti bent kartą gimdžiusiai, kartais neleidžiama būti gimdžiusiai daugiau nei penkis kartus ir patyrusiai daugiau nei 3 Cezario pjūvio operacijas), normalus kūno masės indeksas, nerūkymas ir narkotikų neavartojimas, psichologinis pasirėngimas (vertinamas atskiro tyrimo metu), stabili emocinė parama šeimos aplinkoje surogacijos proceso metu (idealiausia, kad būtų sutuoktinio ar partnerio palaišymas)⁶⁰⁶. Surogacijos sutartyje

---

602 „The Best U.S. States for Surrogacy in 2023“, Hatch Fertility, žiūrėta 2024 sausio 29 d., <https://www.hatch.us/en/blog/best-states-for-surrogacy-2023>.

603 „Family Code - FAM“, California Legislative Information, žiūrėta 2024 vasario 18 d. <https://leginfo.ca.gov/faces/codesTOCSelected.xhtml?tocCode=FAM&tocTitle=+Family+Code+-+FAM>.

604 Žr. „Surrogacy in California“, Creative Family Connections, žiūrėta 2024 sausio 29 d., <https://www.creativefamilyconnections.com/us-surrogacy-law-map/california/>; „Surrogacy Laws By State“, American Society for Reproductive Medicine, žiūrėta 2024 sausio 29 d., <https://connect.asrm.org/lpg/resources/surrogacy-by-state?ssopc=1>.

605 Practice Committee of the American Society for Reproductive Medicine and Practice Committee of the Society for Assisted Reproductive Technology, *supra note* 185: 68-71.

606 „Surrogacy Requirements in California to Know“, Surrogate, žiūrėta 2024 sausio 29 d., <https://surrogate.com/surrogacy-by-state/california-surrogacy/surrogacy-requirements-in-california/>.

aptariamą sąlygą, susijusią su surogatinės motinos atlyginimu bei patirtų išlaidų kompensavimu, taip pat numatomas embrionų, perkeliamų į surogatinės motinos gimdą, skaičius, embrionų redukcijos sąlygos bei galimo nėštumo (tiek vienos, tiek kitos pusės pageidavimu) nutraukimo klausimai. Idealu, kai numatytieji tėvai suranda surogatinę motiną, kurios pažiūros šiais klausimais sutampa. Be to, Kalifornijoje tas pats teisininkas negali atstovauti ir surogatinei motinai, ir numatytiems tėvams⁶⁰⁷.

Taigi Kalifornijos atlygintinos surogacijos teisinis reguliavimas yra itin liberalus ir dėl savo komercinio pobūdžio netinkamas Europos valstybių teisinio reguliavimo kontekste. Tačiau išskirtina tai, kad atvirkščiai nei, kai kurios Pietryčių Azijos valstybės, leidusios komercinę surogaciją, Kalifornija turi didelę patirtį kvalifikuotai sprendžiant sutarties šalių ginčus, surogacijos ir pagalbinio apvaisinimo industrija yra plačiai išvystyta, todėl neatrodo, kad artimiausiu metu šioje valstijoje surogacijos praktika bus griežtinama žmogaus teisių apsaugos sumetimais.

Kanadoje 2004 m. įsigaliojęs Pagalbinės žmogaus reprodukcijos įstatymas⁶⁰⁸ šalyje leidžia tik altruistinės surogacijos paslaugas ir draudžia bet kokią atlygį ar jo siūlymą surogatinei motinai, reklamą apie atlygintinos surogacijos paslaugas, taip pat ir atlygį už tarpininkavimą dėl tokių paslaugų bei atlygintiną gametų ir embriono donorystę. Kadangi surogatinė motina turi būti ne jaunesnė nei 21 m. amžiaus, neleidžiama patarti ar įkalbinėti imtis šios praktikos moteriai, kurią žinoma ar galima įtarti esant jaunesnei⁶⁰⁹. Šalyje galima ir gestacinė, ir tradicinė surogacija (kai kur teigiama, kad pastaroji sudaro apie 2 proc. surogacijos susitarimų)⁶¹⁰. Teisės aktuose nėra oficialaus reikalavimo, kad surogatinė motina būtų jau gimdžiusi moteris, tačiau kai kurios klinikos gali sutikti dirbti tik su tokiomis moterimis.

Nors Kanadoje negalima teikti ir organizuoti atlygintinų surogatinės motinystės paslaugų, iš altruistinių paskatų surogatinėmis motinomis tampančios moterys turi teisę į tam tikrų išlaidų padengimą: pavyzdžiui, transporto iki sveikatos priežiūros paslaugų gavimo vietos, maitinimo ir apgyvendinimo paslaugų, kai šios reikalingos keliaujant į sveikatos priežiūros paslaugų gavimo vietą, teisinių paslaugų, nėščiosios drabužių ir nėštumo ar gimdymo kursų, produktų ir paslaugų, kurios paskiriamos nėščiąją prižiūrinčio gydytojo ar akušerio, maisto produktų, ryšio paslaugų, draudimo paslaugų, išlaikytinių ar gyvūnėlių priežiūros paslaugų ar pan. Taip pat galima numatyti darbo užmokesčio praradimus, susijusius su nėštumo ir gimdymo laikotarpiu⁶¹¹.

---

607 Žr. Deborah H. Wald, „California Surrogacy Law FAQ“, The Wald Law Group, žiūrėta 2024 sausio 29 d., <https://www.waldlaw.net/faqs/surrogacy-law-faq/>.

608 „Consolidated Federal Laws of Canada, Assisted Human Reproduction Act“, Government of Canada, žiūrėta 2024 sausio 21 d., <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/A-13.4/page-1.html>.

609 „Prohibitions Related to Surrogacy“, Health Canada, 2013 liepos 10 d., <https://www.canada.ca/en/health-canada/services/drugs-health-products/biologics-radiopharmaceuticals-genetic-therapies/legislation-guidelines/assisted-human-reproduction/prohibitions-related-surrogacy.html>.

610 „Intended Parents FAQ“, *supra note* 182.

611 „Guidance Document: Reimbursement Related to Assisted Human Reproduction Regulations“, Health Canada, žiūrėta 2022 spalio 28 d., <https://www.canada.ca/en/health-canada/programs/consultation-reimbursement-assisted-human-reproduction/document.html>.

Nors padengiamų išlaidų kategorijos atrodo plačios, teisės aktai gana griežtai reguliuoja tokių išlaidų padengimo ribas: pavyzdžiui, išlaidos už maisto prekes dengiamos sutinkamai su nėščiąjų mitybai teikiamomis didesnio kalorijų kiekio antrojo ir trečiojo nėštumo trimestrais rekomendacijomis. Be to, padengiant šias išlaidas būtina sugebėti įrodyti, kad nėščia surogatinė motina nepatyrė nepagrįsto ekonominės situacijos pagerėjimo⁶¹². Surogacijos teisinio reguliavimo pažeidimai gali užtraukti įkalinimo bausmę iki 10 m. arba baudą iki 500 tūkst. Kanados dolerių, arba abi bausmes⁶¹³. Apibendrinant galima teigti, kad altruistinę surogaciją leidžianti Kanada gana griežtai reguliuoja surogatinei motinai kompensuojamų išlaidų sąrašą, tačiau visada išlieka abejonė, ar toks reguliavimas tikrai atliepia siekį, kad surogatinė motina veiktų iš altruistinių paskatų. Kadangi šalyje surogacijos paslaugų paklausa smarkiai išaugo, dar prieš kelerius metus iškeltas klausimas, ar nebūtų verta įteisinti komercinę surogaciją, sumažinti reprodukcinį turizmą į kitas šalis ir leisti surogatinėms motinoms šalies viduje užsidirbti tokiu būdu⁶¹⁴. Visgi kol kas Kanada to nesiryžo padaryti. Toks etinis argumentavimas natūraliai išplaukia iš pasekmių, prie kurių veda atlygintinos surogacijos legalizavimas – išaugusi paklausa neretai susiduria su surogatinių motinų trūkumu, todėl imama svarstyti, ar nebūtų verta įteisinti užmokestį už surogacijos paslaugas šalies viduje. Tačiau atlygintinė surogacija taip pat kelia rimtų, jau šiame darbe aptartų, rizikų, todėl yra labai svarbu politiniame lygmenyje apsispręsti, kur surogacijos „liberalizavimo rate“ turėtų būti dedamas taškas.

4.2. Teisinis surogacijos reguliavimas Jungtinėje Karalystėje

Jungtinėje Karalystėje surogacija buvo įteisinta 1985 m. Surogacijos susitarimų aktu⁶¹⁵ (angl. „Surrogacy Arrangements Act“), kurio tam tikrų dalių versijos taikomos tik Škotijai, o kitos – Anglijai, Velsui ir Šiaurės Airijai. Priėmusi šį teisės aktą Jungtinė Karalystė tapo pirmąja pasaulyje valstybe, atskirai suregulavusia surogaciją⁶¹⁶. 1990 m. surogacijos teisinis reguliavimas papildytas Žmogaus apvaisinimo ir embriologijos aktu⁶¹⁷ (angl. „Human Fertilisation and Embryology Act“), kurio 2008 m. redakcija⁶¹⁸

612 „Guidance Document: Reimbursement Related to Assisted Human Reproduction Regulations“, *supra* note 611.

613 „Consolidated Federal Laws of Canada, Assisted Human Reproduction Act“, *supra* note 608.

614 Žr. Kathleen Harris, „Trudeau says it’s time for Canada to debate decriminalizing fees for surrogate moms“, *CBC*, balandžio 4, 2018, <https://www.cbc.ca/news/politics/trudeau-says-it-s-time-for-canada-to-debate-decriminalizing-fees-for-surrogate-moms-1.4605201>; Karen Busby, „Is it time to legalize commercial surrogacy in Canada?“, *Impactethics*, 2015 vasario 3 d., <https://impactethics.ca/2015/02/03/is-it-time-to-legalize-commercial-surrogacy-in-canada/>.

615 „Surrogacy Arrangements Act 1985“, *supra* note 130.

616 Hibino, *supra* note 147: 350.

617 „Human Fertilisation and Embryology Act 1990“, Government, žiūrėta 2020 lapkričio 23 d., <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1990/37/contents>.

618 „The Human Fertilisation and Embryology Act 2008 (Commencement No.3) Order 2010“ (Queen’s Printer of Acts of Parliament), Government, žiūrėta 2020 gruodžio 1 d., <https://www.legislation.gov.uk/>

leido nuo 2010 m. surogacijos paslaugomis naudotis ir homoseksualioms poroms.

Pagal šiuo metu galiojančią teisinį surogacijos reguliavimą šalyje leidžiama nekomercinė surogacija (ir tradicinė, ir gestacinė). Teisės aktai numato, jog surogacijos sandoriai yra nelaikomi vykdytinais, jie nesukuria privalomo pobūdžio teisių ir pareigų ir teisme jų ginti neįmanoma (angl. „unenforceable contract“⁶¹⁹), t. y. nors asmenys ir aptaria (žodžiu ar raštu) surogacijos sąlygas, vaiką išnešiojusioji (surogatinė) motina neįsipareigoja jo perduoti numatytiesiems tėvams ir atsisakyti motinystės teisių. Taigi surogatinė motina visada yra gimusio vaiko motina pagal įstatymą, o jos sutuoktinis, partneris taip pat įgyja tėvystės teises. Sveikatos ir socialinės apsaugos departamento parengtose surogacijos įgyvendinimo gairėse Anglijai ir Velsui teigiama, kad „susitarimas tarp numatytųjų tėvų ir surogatinės motinos (ir jos vyro arba partnerio, jei toks yra) yra teisiškai šalių nesaistantis dokumentas ir veikiau pareiškimas dėl ketinimų apie tai, kaip susitarimas veiks, kokius įsipareigojimus kiekviena šalis prisiima prieš surogacijos proceso pradžią“⁶²⁰. Be to, teisės aktai neleidžia numatyti surogatinei motinai atlyginimo už vaiko perdavimą ir motinystės teisių atsisakymą, tačiau numatytieji tėvai gali padengti tam tikras išlaidas, susijusias su nėštumu ir gimdymu. Numatytiesiems tėvams tėvystės teisės į gimusį vaiką perduodamos dviem būdais: įvaikinimo keliu arba pripažįstant tėvystę (tokiu atveju asmuo arba pora turi įrodyti savo genetinį ryšį su vaiku), o kilus ginčui – dėl tėvystės teisių suteikimo sprendžia teismas⁶²¹.

Sutarties šalys gali veikti savarankiškai, tačiau rekomenduojama pasinaudoti surogacijos organizavimu užsiimančių nekomerciniu pagrindu dirbančių agentūrų pagalba, kad procesas būtų sklandesnis⁶²². Jungtinėje Karalystėje numatytaisiais tėvais gali tapti sutuoktiniai, partneriai ar kartu gyvenantys (ar kohabituojantys) bei vieniši asmenys. Tuo tarpu surogatinė motina gali būti vieniša arba susituokusi, sudariusi partnerystę ar tiesiog poroje gyvenanti moteris. Surogatinei motinai netaikomi jokie išskirtiniai įstatymu nustatyti kriterijai, išskyrus psichinį veiksnumą, įgalinantį duoti laisvą informuotą sutikimą pagal šalyje galiojančią teisę⁶²³. Visgi įvairios surogaciją organizuojančios agentūros nurodo ir kitus kriterijus, kad apsaugotų savo narių

---

uksi/2010/987/note/made.

619 „Unenforceable Contract“, Cambridge Dictionary, žiūrėta 2024 sausio 31 d., <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/unenforceable-contract>.

620 „Surrogacy and the Legal Process for Intended Parents and Surrogates“, Department of Health and Social Care, žiūrėta 2020 lapkričio 18 d., https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/843890/Surrogacy_guidance_for_intended_parents_and_surrogates.pdf.

621 „Surrogacy: Legal Rights of Parents and Surrogates“, Government, žiūrėta 2020 lapkričio 10 d., <https://www.gov.uk/legal-rights-when-using-surrogates-and-donors>.

622 „Care in Surrogacy: Guidance for the Care of Surrogates and Intended Parents in Surrogate Births in England and Wales“, Government of UK, žiūrėta 2024 vasario 18 d., <https://www.gov.uk/government/publications/having-a-child-through-surrogacy/care-in-surrogacy-guidance-for-the-care-of-surrogates-and-intended-parents-in-surrogate-births-in-england-and-wales>.

623 „Mental Capacity Act 2005“, Government, žiūrėta 2020 lapkričio 24 d., <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2005/9/contents>.

– numatytųjų tėvų – interesus. Pavyzdžiui, COTS (angl. „Childlessness Overcome Through Surrogacy“) organizacija, į kurią kreiptis savo gairėse rekomenduoja Sveikatos ir Socialinės priežiūros departamentas, nurodo, kad būsima surogatinė motina turėtų būti geros fizinės formos ir sveika (kūno masės indeksas turėtų būti tarp 19 ir 28), 21-40 metų amžiaus, gimdžiusi (nors kartais priimamos ir negimdžiusios moterys), nerūkanti, pasirengusi pradėti apvaisinimą gestacinės surogacijos atveju arba pasiruošusi atlikti autoinseminaciją tradicinės surogacijos atveju⁶²⁴.

Surogacijos kontekste įdomus 2020 m. Jungtinės Karalystės Aukščiausiojo Teismo priimtas sprendimas byloje *Whittington Hospital NHS Trust prieš XX*⁶²⁵, kuriuo Teismas pripažino komercinės surogatinės motinystės susitarimą Kalifornijoje ir įvertino atlyginimą už ją kaip „žalą“ medicininio aplaidumo atveju (nepaisant to, kad komercinė surogatinė motinystė JK yra neteisėta). Šioje byloje anonime norėjusiai išlikti ieškovei XX vietos ligoninė pateikė neteisingus tyrimų rezultatus – vėliau jai buvo diagnozuotas gimdos kaklelio vėžys. Jei tyrimai būtų buvę pateikti teisingai, labai didelė tikimybė, kad imantis atitinkamų veiksmų vėžys būtų visiškai išgydytas, tačiau uždelsimas dėl įvykusios klaidos lėmė tai, kad galimybė susilaukti vaikų nebuvo išsaugota. Prieš operaciją ir chemoterapijos pradžią buvo paimitos moters kiaušialąstės. Tyrimai parodė, kad ji galėtų susilaukti dviejų vaikų iš savo kiaušialąsčių ir partnerio spermatozoidų, o kitų trokštamų dviejų vaikų ieškove su partneriu nusprendė susilaukti panaudodami donorės kiaušialąstes. Buvo nuspręsta, kad vaikus išnešios surogatinė motina Kalifornijoje, kur, skirtingai nei Jungtinėje Karalystėje, leidžiama komercinė surogacija.

Šioje byloje ligoninė pripažino atsakomybę dėl neatsargumo diagnozuojant moters ligą. Vertindamas žalą, Aukštasis Teismas atmetė ieškinį dėl komercinės surogatinės motinystės Kalifornijoje išlaidų atlyginimo, tačiau nusprendė, kad žala gali būti atlyginama kompensuojant išlaidas dėl surogatinės motinystės procedūros JK, kur buvo panaudotos pačios ieškovės kiaušialąstės, o ne donorinės kiaušialąstės. Teismas priteisė sumą, atitinkančią dviejų nekomercinių surogatinių nėštumų metu patirtas išlaidas. Visgi apeliacinės instancijos teismas (3 teisėjai prieš 2) patenkino apeliacinį skundą, nuspręsdamas, kad gali būti reikalaujama atlyginti žalą, kilusią iš komercinio surogatinės motinystės sandorio Kalifornijoje. Aukščiausiasis Teismas paliko galioti Apeliacinio teismo nutartį, kuria patenkintas visas ieškinys atlyginti žalą, nepaisant to, kad komercinės surogatinės motinystės susitarimai Jungtinėje Karalystėje yra neteisėti⁶²⁶.

Dar 2019 m. birželį Anglijos ir Velso teisės komisija bei Škotijos teisės komisija

---

624 „Become A Surrogate“, Cots Surrogacy UK, žiūrėta 2020 lapkričio 24 d., <https://www.surrogacy.org.uk/surrogates>.

625 „Whittington Hospital NHS Trust v. XX [2020] UKSC 14“, Supreme Court, žiūrėta 2020 balandžio 13 d., <https://www.supremecourt.uk/cases/docs/uksc-2019-0013-judgment.pdf>.

626 Visgi diskutuojama, ar šioje byloje Aukščiausiasis Teismas nenuėjo per toli suformuluodamas tokį precedentą, kadangi: 1) interpretavo teisinę „šeimos“ sampratą, pripažindamas, kad galimos įvairios jos formos, kurias sudarantys asmenys turi teisę į šeimos gyvenimo pripažinimą; 2) pripažino, jog paslaugą gaunančių tėvų norai nusveria bet kokį susirūpinimą dėl moterų ir vaikų. 3) buvo pakeistas teisminis komercinės surogacijos situacijos vertinimas (žr. Kirsty Horsey ir Andrew Powell, „A Step Too Far?“

paskelbė beveik 500 puslapių dokumentą, kuriame, remdamosi tais pačiais metais vykdytos konsultacijos su visuomene rezultatais, aptarė rekomenduotinus surogatinės motinystės teisinio reguliavimo pakeitimus. Didžiausia visuomenės ir ekspertų kritika Jungtinėje Karalystėje buvo susijusi su suvaržymais surogatinės motinystės paslauga besinaudojantiems numatytiesiems vaiko tėvams bei su komercinės surogacijos draudimu. Neretai kritikuojama tai, kad numatytieji vaiko tėvai negali vaiko globos perimti iškart po šio gimimo, o turi laukti (kartais keletą mėnesių) teismo sprendimo bei tai, kad šalyje neleidžiant atlygintinos surogacijos, labai sunku apskaičiuoti surogatinei motinai atlygintinų išlaidų dydį ir įrodyti jų pagrįstumą⁶²⁷. 2023 m. kovo mėnesį teisės komisijos pristatė rekomendacijas surogacijos teisinio reguliavimo tobulinimui. Rekomendacijose daug dėmesio skiriama procedūroms, kurios turėtų būti atliktos prieš surogacijos sutarties sudarymą: būsimos surogatinės motinos ir numatytųjų tėvų sveikatos vertinimui, preimplantacinei embriono diagnostikai. Taip pat komisijos rekomenduoja ir toliau neleisti dvigubos gametų donorystės (bent vienas iš numatytųjų tėvų turi būti genetiškai susijęs su vaiku) bei pabrėžia plačią surogatinės motinos autonomiją – surogatinė motina bet kuriuo metu gali laisvai nutraukti procesą. Komisijos siūlo griežčiau reguliuoti finansinius surogacijos sutarties aspektus: surogacijos paslaugų tarpininkai turi veikti griežtai ne pelno siekimo pagrindais, o surogatinės motinos negali įgyti jokių finansinių privilegijų (pavyzdžiui, rekomendacijose griežčiau išdėstoma, kokie mokėjimai surogatinei motinai gali būti atliekami, numatant, kad apgyvendinimo išlaidų padengimas ar mokėjimai už vaiko išnešiojimą turėtų būti draudžiami). Taip pat komisijos rekomenduoja įsteigti Surogacijos registrą, kuris leistų surogacijos būdu gimusiems asmenims sveikatos bei šeimos ryšių išsaugojimo sumetimais gauti informaciją apie savo kilmę, genetinį ir gestacinį paveldą⁶²⁸.

Kaip matyti, Jungtinė Karalystė šiuo metu yra geriausios altruistinės surogacijos teisinio reguliavimo praktikos paieškose. Komisijų išvados atspindi reikšmingas altruistinės surogacijos praktikos silpnąsias vietas – kompensacijų mechanizmą surogatinei motinai bei realų poreikio, kad surogatinė motina būtų laisva bet kada pasitraukti iš surogacijos proceso, užtikrinimą. Pozityviai vertintinas Surogacijos registro steigimo pasiūlymas. Manytina, kad tokie registrai ir duomenų sekimas turėtų veikti visose valstybėse, leidžiančiose surogaciją. Duomenų registras ir stebėseną padeda geriau užtikrinti ir sutarties šalių, ypač vaiko, interesus, ir visuomenės interesą žinoti apibendrintą surogacijos statistiką, ir įstatymo leidėjo poreikį remiantis registro duomenimis tobulinti teisinį reguliavimą. Turint omenyje JK altruistinės surogacijos teisinio reguliavimo patirtį, apie altruistinės surogacijos teisinio reguliavimo tobulinimą svarstančioms valstybėms yra verta sekti JK praktiką (ypač reguliuojant kompensacijų mechanizmą) ir tendencijas surogacijos paslaugų rinkoje.

Whittington Hospital NHS Trust v XX [2020] UKSC 14⁶²⁷, *Medical Law Review* 29, 1 (2021): 181-183, <https://doi.org/10.1093/medlaw/fwaa037>.

627 Stephen R. Latham, „The United Kingdom Revisits Its Surrogacy Law“, *Hastings Center Report* 50, 1 (2020): 6–7, <https://doi.org/10.1002/hast.1076>.

628 „Surrogacy. Current Project Status“, *supra note* 153.

4.3. Surogacijos teisinis reguliavimas Graikijoje

Graikijoje vadinamoji altruistinė surogacija įteisinta 2002 m. gruodžio 19 d. įstatymu Nr. 3089/2002⁶²⁹ dėl mediciniškai vykdomos žmogaus reprodukcijos. 2005 m. įstatymu Nr. 3305/2005⁶³⁰ dėl mediciniškai vykdomos žmogaus reprodukcijos taikymo buvo papildyti reikalavimai surogatinei motinai ir surogacijos sutarčiai bei įsteigta speciali institucija pagalbinės reprodukcijos paslaugų priežiūrai ir vykdymui organizuoti. Kiti svarbūs teisės aktai šalyje – įstatymas Nr. 4272/2014⁶³¹, susijęs su gyvenamosios vietos reikalavimais surogatinei motinai ir surogacijos užsakovams, bei naujos redakcijos Graikijos civilinis kodeksas (1455-1460 straipsniai⁶³²).

Atkreiptinas dėmesys, kad surogacijos teisinis reguliavimas šalyje išskirtinis tuo, kad surogacijos sandoriai čia yra galiojančios ir raštu sudaromi prieš pradėdant surogacijos procedūrą. Siekiant apsaugoti sutarties šalis, surogacijos sandorius kartu su kitais privalomais dokumentais dar prieš pagalbinio apvaisinimo procedūrą tvirtina teismas. Beje, oficialiai surogatinėms motinoms gali būti padengiamos tik „protingos išlaidos“ (pavyzdžiui, tiesioginės išlaidos, susijusios su pagalbiniu apvaisinimu, surogatinės motinos medicininė priežiūra nėštumo metu, drabužiai, kelionės į sveikatos priežiūros įstaigą, gimdymo ir pogimdyvinės priežiūros išlaidos, teisinės išlaidos ir psichologų konsultacijos, taip pat apvaisinimo paslaugų teikimo, nėštumo ir gimdymo laikotarpiu prarastos darbo pajamos ar kita patirta žala)⁶³³. Tradicinė surogacija Graikijoje yra uždrausta, o 2002 m. įstatymo Nr. 3089/2002 26 straipsnis numato, kad surogacijos inicijavimas nesilaikant įstatymuose įtvirtintų reikalavimų bei surogacijos paslaugų reklamavimas baudžiamas mažiausiai 2 metų laisvės atėmimo bausme ir bauda nuo 1500 eurų.

Graikijoje surogacijos paslaugomis gali naudotis susituokusios arba nesusituokusios heteroseksualios poros arba vienišos moterys. Pasinaudoti surogatinės motinos paslaugomis galima tik gavus teismo (pagal surogatinės arba biologinės motinos gyvenamąją vietą) leidimą, kuris suteikiamas, jei šalys atitinka tam tikrus reikalavimus. Paslauga besinaudojanti moteris turi būti ne vyresnė nei 50 metų⁶³⁴ ir pateikti įrodymus apie tai, kad ji pati negali išnešioti kūdikio. Be to, reikalingas jos, surogatinės motinos ir jų sutuoktinių, partnerių ar sugyventinių notariškai patvirtinti sutikimai, surogatinės motinos fizinį ir psichinį pasirengimą sudaryti susitarimą įrodantis dokumentas.

629 „Νόμος 3089/2002“, Lawspot, žiūrėta 2024 sausio 18 d., <https://www.lawspot.gr/node/20829>.

630 „ΝΟΜΟΣ 3305/2005 (Κωδικοποιημένος)“, Kodiko, žiūrėta 2020 gruodžio 2 d., https://www.kodiko.gr/nomologia/document_navigation/164338/nomos-3305-2005.

631 „ΝΟΜΟΣ 4272/2014 (Κωδικοποιημένος)“, Kodiko, žiūrėta 2020 gruodžio 2 d., https://www.kodiko.gr/nomologia/document_navigation/97577/nomos-4272-2014.

632 „Άρθρο πρώτο - Νόμος 3089/2002“, *supra note* 201.

633 „Surrogacy Proceedings in Greece after the Implementation of Law 4272/2014“, Greek Law Digest, žiūrėta 2020 lapkričio 23 d., <http://www.greeklawdigest.gr/topics/aspects-of-greek-civil-law/item/217-surrogacy-proceedings-in-greece-after-the-implementation-of-law-4272-2014>.

634 Graikijos įstatymuose nėra aiškiai nustatyta, kuriuo momentu jai turi sueiti 50 m.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad tik viena iš sutarties šalių turi būti Graikijos piliečiai arba nuolatiniai gyventojai. Ši „reprodukciniam turizmui“ kelią atvėrusi nuostata įsigaliojo 2014 m. – prieš tai pilietybės arba nuolatinės gyvenamosios vietos reikalavimas buvo taikomas abiem sutarties šalims. Beje, labai panašus reikalavimas taikomas ir Kipre – 2015 m. nustatyta, kad numatytoji motina ir surogatinė motina turi būti nuolatinės Kipro gyventojos, o nuo 2016 m. priimtas įstatymo pakeitimas, pagal kurį Pagalbinės reprodukcijos taryba gali leisti, kad surogatine motina taptų ir nuolatinės gyventojos statuso neturinti moteris⁶³⁵. Toks reikalavimų sušvelninimas leidžia surogatinėms motinoms iš kitų valstybių atvykti į Graikiją paslaugų suteikimo laikotarpiu. Natūralu, kad tokia nuostata pasinaudojama, kai valstybės piliečių ar nuolat gyvenančių surogatinių motinų neužtenka.

Graikijos surogacijos teisinis reguliavimas tam tikru metu susilaukė dėmesio dėl skandalų, kurių metu atskleistas nelegalios surogacijos, kiaušialąsčių tiekimo ir vaisingumo paslaugų tinklas, veikęs nuo 2016 m. iki 2019 m. Šis tinklas organizavo surogatinių motinų iš Bulgarijos pervežimą į Graikijos Salonikų miestą ir kūdikių įvaikinimą už 25-28 tūkst. eurų. Taip pat šalyje buvo vykdoma atlygintinų kiaušialąsčių donorių paieška tarp moterų iš Bulgarijos, Rusijos ir Sakartvelo⁶³⁶. 2023 m. Graikijoje buvo atskleistas dar vienas, mažiausiai nuo 2021 m. Salonikuose, Atėnuose ir Kretoje veikęs surogacijos ir kitų vaisingumo paslaugų tinklas, surogacijai naudojęs moterimis iš Bulgarijos, Rumunijos, Moldovos, Ukrainos ir Sakartvelo. Teigiama, kad moterys gyveno tam tikrose saugomose patalpose (su teise jas palikti išeinant į prekybos centrą ar atlikti medicininius tyrimus numatytame vaisingumo centre) ir gavo nedidelį mėnesinį atlyginimą, o kūdikiai numatytiesiems tėvams kainavo apie 70 tūkst. eurų⁶³⁷.

Taigi nors dažnai apeliuojama į nelegalią surogaciją tais atvejais, kai ši praktika yra draudžiama, Graikijos atveju gana lankstus altruistinės surogacijos reguliavimas ir netgi teismo išankstinis dalyvavimas sudarant surogacijos sutartis neužkirto kelio nelegalioms surogacijos paslaugoms ir moterų išnaudojimui. Tai verčia atkreipti dėmesį į kritiką, kad surogacijos (net ir neatlygintinos) įteisinimas, ypač kai nėra galimybės praktikoje pritaikyti griežtos stebėsenos ir kontrolės sistemos, gali sukurti išnaudojimui ir žmogaus teisių pažeidinėjimui palankias aplinkybes. Taip pat toks piktnaudžiavimas gali atsirasti ir tais atvejais, kai šalyje sudaromos sąlygos vystyti reprodukcinį turizmą, tačiau labai stinga surogatinių motinų.

---

635 „Addendum to the Replies to questionnaire on access to medically assisted procreation (MAP), on right to know about their origin for children born after MAP“, Council of Europe, 2021 birželio 14 d., <https://rm.coe.int/inf-2016-4-addendum-update-june-2021-e/1680a3229f>.

636 „66 Suspected of Arranging Illegal Adoptions and Surrogacies, and Human Egg Trafficking in Greece“, Europol, 2019 rugsėjo 26 d., <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/66-suspected-of-arranging-illegal-adoptions-and-surrogacies-and-human-egg-trafficking-in-greece>.

637 „Bulgarian women among exploited as surrogate mothers in a massive criminal scheme in Greece“, *Bulgarian National Television*, rugpjūčio 14, 2023, <https://bnt.bg/news/bulgarian-women-among-exploited-as-surrogate-mothers-in-a-massive-criminal-scheme-in-greece-320466news.html>.

4.4. Surogacijos teisinis reguliavimas Danijoje

Atskiro paminėjimo vertas Danijos teisinis surogacijos reguliavimas, kurio pokyčiams jau turėjo įtakos EŽTT sprendta byla *K.K. ir kiti prieš Daniją*. Nors šalyje altruistinė surogacija legali, joje surogatinėms motinoms pagalbinis apvaisinimas naudojant kitos moters gametas, neatliekamas, todėl praktikoje ši sistema gali veikti sunkiai. Tai gi nemažai Danijos piliečių renkasi ieškoti surogacijos paslaugų užsienyje⁶³⁸. Manoma, kad kasmet apie 100 vaikų Danijoje gimsta pagal komercinės surogacijos sutartis užsienyje, tačiau grįždami į Daniją turi patirti teisinį netikrumą laukdami 4-6 mėnesius, kol yra pabaigiamos įvaikinimo ir tėvystės pripažinimo procedūros⁶³⁹. Dėl šių priežasčių 2024 m. pradžioje buvo priimti surogacijos teisinio reguliavimo pakeitimai, turintys įsigalioti 2025 m.

Remiantis nauju teisiniu reguliavimu šalyje ir toliau nebus leidžiama komercinė surogacija, kurios atžvilgiu griežtai neigiamai pasisakė⁶⁴⁰ Nacionalinė etikos komisija, konsultuojanti valstybines Danijos institucijas bioetikos bei genetinių technologijų klausimais⁶⁴¹. Surogatine motina galės būti vyresnė nei 25 m., bent kartą gimdžiusi, veiksni moteris, palaikanti artimus ryšius su numatytais tėvais. Nesant artimo ryšio galima preziumuoti komercinį surogacijos pobūdį. Visgi kol kas nėra nutarta, kokiais kriterijais remiantis reiktų apibrėžti „artimą ryšį“. Galima spėlioti, ar nenustačius aiškesnių kriterijų teisėje, jie apskritai turės didelį vaidmenį praktikoje ir ar susiformuos teismų sprendimuose.

Taip pat naujosiose taisyklėse numatoma, kad surogatinė motina turėtų gyventi Danijoje surogacijos susitarimo sudarymo bei pastojimo metu, tačiau neprivalo gyventi šalyje visą nėštumo laiką (šis reikalavimas taikomas ankstesnėse taisyklėse). Surogatinė motina galėtų bet kada nutraukti surogacijos susitarimą ir laisvai priimti sprendimą dėl aborto. Naujasis Danijos teisinis reguliavimas numato paprastesnes tėvystės surogacijos būdu gimusio vaiko atžvilgiu pripažinimo sąlygas – greitus sprendimus dėl tėvystės pripažinimo nuo 2025 m. priims Šeimos teismas, į kurį bus galima kreiptis ir būnant užsienyje. Sprendimas būtų laikomas galiojančiu nuo vaiko gimimo datos⁶⁴². Teigiama, kad siekiant surogacijos būdu gimusių vaikų apsaugos prieš surogacijos procedūrą, atliekamą Danijoje, būtų pasirašomas susitarimas, kuriame surogatinė

---

638 Kirsty Horsey, „The future of surrogacy: a review of current global trends and national landscapes“, *Reproductive BioMedicine Online Journal Pre-proof* (2023), <https://doi.org/10.1016/j.rbmo.2023.103764>.

639 „Mere Stabilitet Og Tryghed for Børn Født Gennem Surrogataftaler“, Social-, Bolig- og Ældreministeriet, 2024 vasario 5 d., <https://sm.dk/nyheder/nyhedsarkiv/2024/feb/mere-stabilitet-og-tryghed-for-boern-foedt-gennem-surrogataftaler->.

640 „Ny Anbefaling Fra Det Etske Råd: Sundhedspersonale Bør Kunne Medvirke Ved Altruistisk Surrogatmoderskab i Danmark“, Etisk Raad, žiūrėta 2024 vasario 18 d., <https://etiskraad.dk/nyheder/2023/ny-anbefaling-fra-det-etiske-raad-sundhedspersonale-boer-kunne-medvirke-ved-altruistisk-surrogatmoderskab-i-danmark->.

641 „Det Etske Råd Anbefaler at Lempe Loven Om Rugemødre“, Kristeligt Dagblad, 2024 sausio 23 d., <https://www.kristeligt-dagblad.dk/danmark/det-etiske-raad-anbefaler-lempe-loven-om-rugemoedre>.

642 „Mere Stabilitet Og Tryghed for Børn Født Gennem Surrogataftaler“, *op. cit.*

motina išreikštų savo valią atsisakyti kūdikio ir kurio pagrindu teismas patvirtintų tėvystę. Taip pat naujosios taisyklės kelia reikalavimą, kad vaikas turėtų genetinį ryšį bent su vienu iš numatytųjų tėvų. Be to, po vaiko gimimo tėvai bendra tvarka galėtų įgyti teises į atostogas dėl vaiko gimimo ir priežiūros⁶⁴³.

Kol kas sunku prognozuoti, kaip naujasis teisinis reguliavimas veiks praktikoje. Visgi kalbant apie Daniją, svarbu atkreipti dėmesį į taisyklę, pagal kurią vaikas turi turėti genetinį ryšį su bent vienu iš numatytųjų tėvų. Toks reikalavimas neabejotinai atspindi siekį veikti geriausių vaiko interesų pagrindais – biologinė tėvystė traktuojama kaip turinti ypatingą reikšmę ir svarbą. Tai taip pat pasakytina ir apie „artimo ryšio“ tarp numatytųjų tėvų ir surogatinės motinos reikalavimą. Toks reikalavimas, priklausomai nuo to, kaip griežtai bus apibrėžtas jo turinys, gali būti reikšmingas saugiklis siekiant išsaugoti altruistiškumo elementą surogatinės motinystės praktikoje bei ateityje nesukurti surogatinių motinų iš užsienio „rinkos“.

4.5. Surogacijos teisinis reguliavimas Ukrainoje ir Sakartvele

Ukraina, bent jau iki 2022 m. vasario 24 d. Rusijos Federacijos invazijos į šalies teritoriją, buvo viena iš patraukliausių tarptautinės surogacijos šalių. Komeracinė surogacija šalyje legalizuota dar 2002 metais. Reprodukcinis turizmas iš visos Europos į šią šalį buvo aktyvus ir dėl jos geografinės padėties, paslaugų kainų, santykinai gerų sveikatos priežiūros specialistų paslaugų ir žinoma, dėl lankstaus (kai kuriais aspektais – nesančio) teisinio reguliavimo, labiausiai saugančio numatytųjų tėvų interesus⁶⁴⁴. Prasidėjus karui ir Ukrainai siekiant narystės Europos Sąjungoje, Ukrainos parlamente buvo užregistruotos bent kelios iniciatyvos suregulmentuoti šią praktiką, tačiau kol kas reikšmingi pakeitimai nepriimti.

Ukrainoje yra legali atlygintina surogatinė motinystė, priinama ir šalies piliečiams, ir užsieniečiams ir kasmet šalyje surogacijos būdu gimsta apie 2000-2500 kūdikių⁶⁴⁵. Šios praktikos mastai, legalumas bei surogatinių motinų iš Ukrainos pažeidžiama situacija tiek Europoje, tiek šalies viduje kelia daug diskusijų ir verčia susirūpinti ir religines (ypač krikščioniškas) organizacijas, ir feminizmo atstovus. Kai kurios feministinės organizacijos reikalauja, kad surogatinių motinų darbas būtų pripažintas darbu pagal sutartį ir kad šia praktika besiverčiančios moterys turėtų darbuotojų teisinį statusą ir iš jo kylančias teises, o dar kitos organizacijos apskritai pasisako už šios praktikos uždraudimą⁶⁴⁶.

643 „Mere Stabilitet Og Tryghed for Børn Født Gennem Surrogatfalter“, *supra note* 639.

644 Kateryna Moskalenko, „La gestation pour autrui en Ukraine: le vent du changement“, Defacto, 2022 rugsėjo 13 d., <https://www.defacto.expert/2022/09/13/la-gestation-pour-autrui-en-ukraine-le-vent-du-changement/?lang=fr>.

645 „European Parliament Resolution of 5 May 2022 on the impact of the war against Ukraine on women“, *supra note* 566.

646 Žr. „Ukrainian Feminist Activist Maryna Shevtsova: All Women’s Rights Organisations Have Switched to Emergency Mode“, Feministeerium, 2022 balandžio 5 d., <https://feministeerium.ee/en/ukrainian->

Šalies Civilinis kodeksas įtvirtina pilnametės moters teisę būti apvaisintai pagalbinės reprodukcijos būdu, tačiau tiesiogiai nemini surogatinės motinystės praktikos. Šiuo atveju svarbesnė yra Šeimos kodekse⁶⁴⁷ numatyta taisyklė, kad dirbtinės reprodukcijos metu sutuoktinių prašymu sukurtas vaikas ir yra laikomas biologiniu jų vaiku. Tuo tarpu atskiras įstatymas⁶⁴⁸ numato, kad pilnametei moteriai, turinčiai sutuoktinių raštišką sutikimą, galima implantuoti embrioną. Numatytieji tėvai turi būti susituokusi vyro ir moters pora (iš Ukrainos ar užsienio valstybių), medicinškai negalinti susilaukti vaikų be surogacijos pagalbos. Embrionas genetiškai turi būti bent vieno iš sutuoktinių vaikas, kita lytinė gameta gali būti paimta iš donoro. Iki 2007 m. esant lytinių gametų donorystei, buvo laikomasi donoro anonimiškumo taisyklės, bet vėliau priimta nuostata, kad donoro tapatybės atskleidimas tam tikrais atvejais yra galimas. Surogatinė motina negali būti genetinė vaiko motina, t. y. neleidžiama vadinamoji tradicinė surogacija ir tai yra pozityvus vidaus teisės sprendimas.

Šiuo metu galiojantis 2013 m. patvirtintas Ukrainos sveikatos priežiūros ministerijos įsakymas „Dėl pagalbinių reprodukcinių technologijų naudojimo Ukrainoje“⁶⁴⁹ numato konkrečias surogacijos paslaugai taikomas taisykles. Jose įtvirtinta, kad tokia sutartis gali būti sudaroma tik su pilnamete (iki 55 metų), medicininių kontraindikacijų dirbtiniam apvaisinimui neturinčia, bent vieną vaiką pagimdžiusia moterimi, galinčia duoti laisvą informuotą sutikimą. Surogatinė motina ir numatytieji tėvai Ukrainoje turi sudaryti notariškai patvirtintą surogacijos paslaugų sutartį, kurioje numatoma, kad vaiko oficialiais tėvais bus įregistruoti surogacijos sutartyje numatyti sutuoktiniai.

Liberaliai reglamentuojama surogacijos praktika visur, įskaitant ir Ukrainą, kelia žmogaus teisių pažeidimų riziką tiek surogatinių motinų, tiek ir surogacijos proceso metu gimusių kūdikių atžvilgiu. Dar 2020 m., po to, kai Europoje buvo laikinai sugriežtintos asmenų judėjimo taisyklės dėl kilusios Covid-19 pandemijos, tarptautinėje žiniasklaidoje pasirodė informacija apie surogatinių motinų pagimdytus kūdikius dėl karantino įstatymų laikomus vaisingumo klinikų svečių namuose (viešbučiuose) ir laikinai negalintčius pasiekti savo numatytųjų tėvų⁶⁵⁰. Pavišinus šią informaciją per 200 moterų organizacijų, vadovaujant Tarptautinei koalicijai dėl surogacijos uždraudimo, išsiuntė kreipimąsi į Ukrainos prezidentą V. Zelenskį prašydamos „uždrausti visų

---

feminist-activist-maryna-shevtsova-all-womens-rights-organisations-have-switched-to-emergency-mode/; Kateryna Moskalenko, „The Legal Framework on Surrogacy in Ukraine: Quo Vadis?“, *International Comparative Jurisprudence* 9, 2 (2023): 210.

647 „Сімейний кодекс України“, Офіційний вебпортал парламенту України, žiūrėta 2023 spalio 27 d., <https://zakon.rada.gov.ua/go/2947-14>.

648 „Основи законодавства України про охорону здоров’я“, Офіційний вебпортал парламенту України, žiūrėta 2023 spalio 27 d., <https://zakon.rada.gov.ua/go/2801-12>.

649 „Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні“, Офіційний вебпортал парламенту України, Rada, žiūrėta 2023 spalio 27 d., <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1697-13>.

650 Mykola Berdnyk ir Roman Goncharenko, „Coronavirus: Babies Born to Surrogates Stranded in Ukraine“, *DW*, gegužės 25, 2020, <https://www.dw.com/en/coronavirus-babies-born-to-surrogates-stranded-in-ukraine-clinic/a-53547276>.

formų prekybą vaikais ir moterimis⁶⁵¹. Tarp kreipimąsi pasirašiusių organizacijų buvo ir Ukrainos nevyriausybinė organizacija – Demokratijos plėtros centras, kuris taip pat inicijavo ir piliečių peticiją surogacijai šalyje uždrausti, o tuometinis Ukrainos Vaiko teisių kontrolierius M. Kuleba 2020 m. gegužės mėnesį paragino nutraukti šią praktiką, paverčiančią šalį „tarptautine elektronine kūdikių parduotuve“⁶⁵². „Moraliniu blogiu“ surogaciją paskelbė ir bendrą pareiškimą padariusių Ukrainos lotynų rito Katalikų Bažnyčios bei Ukrainos graikų apeigų Katalikų Bažnyčios atstovai⁶⁵³. 2022 m. pasaulį ir vėl pasiekė nerimą keliančios žinios apie tai, kaip prasidėjus karinei Rusijos invazijai į Ukrainos teritoriją tuo metu besilaukiančios surogatinės motinos patyrė papildomų sunkumų dėl būtinybės slėptis slėptuvėse ir evakuotis. Visgi reprodukcinių paslaugų teikėjai ir numatytieji tėvai iš užsienio šalių išreiškė pasiryžimą ir toliau tęsti surogacijos paslaugas, net ir karo grėsmių akivaizdoje⁶⁵⁴. Kita vertus, ir pačios surogatinės motinos yra suinteresuotos užsiimti šia veikla karo niokojamoje šalyje dėl palyginti didelių surogatinės motinos atlyginimų. Visgi tai tik iliustruoja, kad būtent ekonominis moterų ir apskritai visuomenės pažeidžiamumas yra surogacijos industrijos variklis.

Žmogaus teisių standartų griežtinimo sumetimais 2021, 2022 ir 2023 metais šalies parlamente buvo užregistruotos net keturios pataisos, kuriomis bandyta tobulinti galiojančią tvarką⁶⁵⁵. Visgi nė viena pataisa kol kas nebuvo sėkminga – 2023 m. gegužės mėnesį. Ukrainos parlamentas atmetė visus projektus, numatančius surogacijos teisinio reguliavimo pakeitimus. Galima tik prognozuoti, kad pokyčiai surogacijos teisi-niame reguliavime bus vienas iš klausimų, lemsiančių Ukrainos bendradarbiavimą ir galbūt narystę Europos Sąjungoje, todėl įmanoma tikėtis griežtesnio ir labiau žmogaus teisių standartus atitinkančio teisinio reguliavimo šioje srityje.

Sakartvele surogatinė motinystė bent jau iki 2024 m. buvo reguliuojama labai panašiai kaip ir Ukrainoje. Visgi Sakartvele nebuvo reikalavimo, kad sutartyje numatytieji tėvai būtų susituokę – jų santuokos ar partnerystės liudijimas nėra būtinas, taip pat šioje šalyje nėra numatyta surogatinės motinos amžiaus riba – užtenka, kad ji būtų pilnametė moteris, neturinti medicininių kontraindikacijų⁶⁵⁶. 2023 m. Sakartvelo vy-

---

651 „200 Women’s Rights Organisations Call for a Ban on Surrogacy in Ukraine“, Abolition-MS, 2020 birželio 3 d., <http://abolition-ms.org/en/our-actions/national-institutions/ukraine-en/200-womens-rights-organisations-call-for-a-ban-on-surrogacy-in-ukraine/>.

652 „Children’s Ombudsman Proposes Banning Surrogacy in Ukraine“, Ukrinform, 2020 gegužės 15 d., <https://www.ukrinform.net/rubric-society/3025949-childrens-ombudsman-proposes-banning-surrogacy-in-ukraine.html>.

653 Inés San Martín, „Ukraine’s Catholic Prelates Condemn Surrogacy as a ‘Moral Evil’“, *Crux*, gegužės 16, 2020, <https://cruxnow.com/covid-19/2020/05/ukraines-catholic-prelates-condemn-surrogacy-as-a-moral-evil/>.

654 Lorenzo Tondo ir Artem Mazhulin, „‘The Bombs Won’t Stop Us’: Business Brisk at Ukraine’s Surrogacy Clinics“, *The Guardian*, liepos 26, 2023, <https://www.theguardian.com/world/2023/jul/26/the-bombs-wont-stop-us-business-brisk-at-ukraines-surrogacy-clinics>.

655 Moskalenko, *supra note* 646: 216-222.

656 „Surrogacy in Ukraine And Georgia“, *New Life Georgia*, 2018 gruodžio 5 d., <https://www.newlifegeorgia.com/surrogacy-in-ukraine-and-georgia/>.

riausybė paskelbė apie planus priimti teisės aktą, kuris uždraustų šią praktiką užsienio šalių piliečiams bei surogacijos paslaugų reklamą⁶⁵⁷. Nuspręsta leista teikti tik nekomercinės surogacijos paslaugas ir tik Sakartvelo piliečių poroms. Nors skelbta, kad paslauga šalyje nebegali būti teikiama užsienio šalių piliečiams nuo 2024 m. sausio 1 d.⁶⁵⁸, 2024 m. kovo mėn. šalies parlamentas dar nebuvo pasiryžęs patvirtinti šio įstatymo galiojimo.

4.6. Surogacijos teisinis reguliavimas Rusijoje

2022 m. gruodžio 19 d. Rusijos prezidentas pasirašė parlamento priimtą įstatymą⁶⁵⁹, pagal kurį užsienio šalių piliečiams uždrausta naudotis surogatinių motinų paslaugomis. Taip pat šiomis paslaugomis uždrausta naudotis vienišiams vyrams iš Rusijos bei apribotas donorinių lytinių ląstelių naudojimas – atliekant apvaisinimą *in vitro* nebegalima naudoti donoro kiaušialąsčių. Dėl šių draudimų ir dėl Rusijos karinių veiksmų Ukrainos teritorijoje smerkimo iki tol šalyje klestėjusi surogatinės motinystės industrija patyrė didelį paslaugų apimties sumažėjimą⁶⁶⁰.

Iki minėtų surogacijos apribojimų įvedimo Rusija buvo laikoma viena iš liberaliausių surogacijos teisinio reguliavimo režimą taikiusių valstybių⁶⁶¹. Surogacijos praktika šalyje reguliuota 1995 m. Šeimos kodeksu, 2011 m. federaliniu įstatymu dėl Rusijos Federacijos piliečių šeimos apsaugos pagrindų, 1997 m. federaliniu įstatymu dėl Civilinės būklės pagrindų ir 2020 m. (nuo 2021 m. sausio 1 d. įsigaliojęs) Rusijos sveikatos ministerijos įsakymu dėl Pagalbinės reprodukcijos technologijų, jų kontraindikacijų ir jų naudojimo apribojimų procedūros. Šalyje neleista tradicinė surogatinė motinystė, įtvirtintas surogacijos sutarčių privalomumas, tačiau nesureguliuotas tokių sutarčių turinys. Remiantis Šeimos kodeksu, siekiant įregistruoti tėvystę surogacijos būdu gimusio vaiko atžvilgiu, buvo ir yra reikalingas surogatinės motinos sutikimas. Tais atvejais, kai surogatinė motina nutaria neduoti sutikimo tėvais įregistruoti sutartyje numatytus tėvus, dėl tėvystės teisių suteikimo gali spręsti teismas. 2017 m. gegužės mėnesį Rusijos Aukščiausiasis Teismas savo plenarinėje sesijoje priėmė išaiškinimą, kad surogatinės motinos neturi absoliučios ir neatimamos teisės pasilikti pagimdytą kūdikį ar nesutikti įregistruoti numatytųjų tėvų kaip vaiko tėvų. Aukščiausiojo Teismo

---

657 Gvantsa Seturidze, „Georgia Set to Ban Commercial Surrogacy“, IWPR, 2023 rugpjūčio 8 d., <https://iwpr.net/global-voices/georgia-set-ban-commercial-surrogacy>.

658 „Message for U.S. Citizens: New Law Banning Surrogacy Planned in Georgia“, U.S. Embassy in Georgia, 2023 rugsėjo 8 d., <https://ge.usembassy.gov/message-for-u-s-citizens-new-law-banning-surrogacy-planned-in-georgia/>.

659 „Федеральный закон от 19.12.2022 № 538-ФЗ“, žiūrėta 2023 spalio 28 d., <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202212190052?index=6&rangeSize=1>.

660 Lennart Nijenhuis, „The Russian Surrogacy Industry Is Collapsing“, CNE, balandžio 11, 2023, <https://cne.news/article/2891-the-russian-surrogacy-industry-is-collapsing>.

661 Žr. Konstantin Svitnev, „Legal Regulation of Assisted Reproduction Treatment in Russia“, *Reproductive Biomedicine Online* 20, 7 (2010): 892–894, <https://doi.org/10.1016/j.rbmo.2010.03.023>.

teigimu, teismai turėtų „įvertinti, ar buvo sudaryta surogacijos sutartis, kokios joje numatytos sąlygos, ar pareiškėjai yra genetiniai vaiko tėvai, dėl kokių priežasčių surogatinė motina atsisako sutikti, kad pareiškėjai būtų įregistruoti vaiko tėvai, ir išspręsti ginčą geriausių vaiko interesų naudai, įvertindami bylos faktus ir Vaiko teisių konvencijos 3 straipsnio nuostatas“⁶⁶².

4.7. Surogacijos teisinis reguliavimas kai kuriose kitose Europos valstybėse

Viena iš palyginti neseniai bei sunkiai surogatinę motinystę įteisinusių ES valstybių narių yra Portugalija. Pagal 2006 m. Pagalbinės prokreacijos įstatymo⁶⁶³ 8 straipsnį, surogacijos sandoriai traktuoti kaip niekiniai, prieštaraujantys viešajai tvarkai ir geriems papročiams, arba visuomenės moralei⁶⁶⁴. Visgi 2016 m. naujoji įstatymo redakcija Nr. 25/2016⁶⁶⁵, kurią po metų sukonkretino ir patikslino atskiras dekretas⁶⁶⁶, įteisino neatlygintą gestacinę surogaciją.

Portugalijoje surogacija pagal naujausius įstatymus leidžiama tik esant medicininei būtinybei, t. y. kai moteris negali pastoti ir išnešioti kūdikio dėl to, kad jai pašalinta gimda, kai ji serga gimdos ligomis ar turi jos sužeidimų arba dėl kitokių klinikinių atvejų. Surogacijos paslauga gali pasinaudoti heteroseksualios poros, homoseksualių moterų poros arba vienišos moterys, bet ne vieniši vyrai arba homoseksualių vyrų poros. Be to, apvaisinimui panaudotos gametos turėtų būti bent vieno iš numatytųjų tėvų, bet niekada – surogatinės motinos (t. y. draudžiama tradicinė surogacija). Taip pat numatoma, kad susitarimą dėl surogacijos sudarančios šalys negali būti saistomos santykių, kurie sukuria finansinę priklausomybę (pavyzdžiui, darbo santykių). Galutinėje įstatymo versijoje nebeliko planuoto privalomo reikalavimo, kad surogatinė motina ir būsimieji tėvai būtų giminaičiai⁶⁶⁷. Akivaizdu, kad toks reikalavimas reikšmingai susiaurintų galimybes pasinaudoti šia praktika. Surogacijos įteisinimas Portugalijoje sukėlė tiek pilietinės visuomenės, tiek ir tam tikrų politinių partijų atstovų parlamente pasipriešinimo bangą. 2017 m. pradžioje 4000 Portugalijos piliečių pasirašė peticiją⁶⁶⁸, kuria paprašė parlamentą surengti visuotinį referendumą dėl surogatinės motinystės

---

662 Ruling of the Plenary Session of the Supreme Court of the Russian Federation No. 16 On Court Application of Legislation in Consideration of Cases regarding Establishment of Parentage, No. 16 (Supreme Court of the Russian Federation, 16 May, 2017).

663 „Lei 32/2006“, PGD Lisboa, žiūrėta 2020 lapkričio 2 d., http://www.pgdlisboa.pt/leis/lei_mostra_articulado.php?nid=903&tabela=lei_velhas&nversao=1&so_miolo=.

664 Vera Lúcia Raposo, „The new Portuguese law on surrogacy - The story of how a promising law does not really regulate surrogacy arrangements“, *JBRA Assisted Reproduction* 21, 3 (2017): 239.

665 „Lei 25/2016“, Diário da República Eletrónico, žiūrėta 2020 lapkričio 11 d., https://dre.pt/web/guest/home/-/dre/75177806/details/maximized?p_auth=ACKOg2kA.

666 „Decreto Regulamentar 6/2017“, Diário da República Eletrónico, žiūrėta 2020 lapkričio 23 d., <https://dre.pt/home/-/dre/107785481/details/maximized>.

667 Raposo, *op. cit.*, 231.

668 „Petição por um Referendo sobre a Gestação de Substituição“, Peticão Publica, žiūrėta 2020 lapkričio 12 d., <https://peticaopublica.com/pview.aspx?pi=gestacaosubstituicao>.

priimtino. Įstatymo legitimumą kvestionavę kai kurie parlamentarai kreipėsi į Portugalijos Konstitucinį teismą prašydami įvertinti įstatymo atitikimą šalies konstitucijai. 2018 m. balandį priimtame nutarime⁶⁶⁹ Konstitucinis teismas išaiškino, kad nors Portugalijos surogatinės motinystės modelis iš esmės suderinamas su šalies konstitucija, tam tikros nuostatos (pavyzdžiui, tai, kad surogatinė motina neturi teisės iki vaiko gimimo apsispręsti pasilikti kūdikį) jai prieštarauja. Kai po metų parlamentas bandė patikslinti surogacijos teisinį reguliavimą, jis neatsižvelgė į visas prieš tai padarytas Konstitucinio teismo pastabas dėl surogatinės motinos teisės pasilikti gimusį kūdikį, todėl net ir po įstatymo priėmimo, teisės aktas ir vėl atsidūrė Konstituciniame teisme ir probleminės nuostatos vėl buvo paskelbtos prieštaraujančiomis Konstitucijai⁶⁷⁰. 2021 m. įstatymas buvo pakeistas pagal šalies Konstitucinio teismo reikalavimus ir įsigaliojo 2022 m., tačiau patyrė įvairių visuomeninių organizacijų pasipriešinimą. Šioje redakcijoje palikta surogatinės motinos teisė per 20 dienų nuo kūdikio gimimo atšaukti savo sprendimą perleisti vaiką numatytiesiems tėvams⁶⁷¹.

Nuo 1994 m. Nyderlanduose legali tik altruistinė surogacija. Surogacijos istorija šalyje prasidėjo nuo 1986 m. ginekologinio vėžio pacientų organizacijos „Olijf Foundation“ viešai iškeltų diskusijų dėl šio klausimo ir kampanijų dėl galimybės susilaukti palikuonių po tokio vėžio gydymo⁶⁷². Šalies baudžiamasis kodeksas draudžia reklamuoti komercinę surogaciją. Taip pat Nyderlanduose uždrausti internetiniai puslapiai, kuriuose būtų keliami surogatinės motinystės skelbimai (tiek numatytųjų tėvų, tiek surogatinės motinos). Neleidžiami ir kitokio pobūdžio vieši surogacijos skelbimai, įskaitant ir įrašus socialiniuose tinkluose⁶⁷³. Manytina, kad tai yra vienas iš saugiklių siekiant bent iš dalies palaikyti surogacijos praktikos altruistinį pobūdį. Taigi dėl surogacijos paslaugų skelbimų draudimo didžiausios galimybės yra rasti tinkamą surogatinę motiną tarp giminaičių ir artimų draugų.

Belgijos komercinė surogacija negalima, o neatlygintinos kūdikio išnešiojimo paslaugos apskritai nėra aptariamose jokių įstatymu – jos nei leidžiamos, nei draudžiamos⁶⁷⁴. Čekijoje aiškiau teisinio reguliavimo dėl surogatinės motinystės taip pat nėra, tačiau *de facto* šalyje vykdoma altruistinės surogacijos praktika remiantis 2012 m.

---

669 „Acórdão do Tribunal Constitucional 225/2018“, Diário da República Eletrónico, žiūrėta 2020 lapkričio 23 d., <https://dre.pt/web/guest/pesquisa/-/search/115226940/details/maximized>.

670 „Acórdão do Tribunal Constitucional 465/2019“, Diário da República Eletrónico, žiūrėta 2020 lapkričio 23 d., <https://dre.pt/web/guest/pesquisa/-/search/125468550/details/maximized>.

671 Maria do Céu-Patrão-Neves, „Legal initiative for gestational surrogacy in Portugal: an overview of the legal, regulatory, and ethical issues“, *Revista de Bioética y Derecho*, 56 (2022): 70-71, <https://doi.org/10.1344/rbd2022.56.39614>.

672 Sylvia Dermout ir kt., „Non-commercial surrogacy: an account of patient management in the first Dutch Centre for IVF Surrogacy, from 1997 to 2004“, *Human Reproduction (Oxford, England)* 25, 2 (2010): 443-449, <https://doi.org/10.1093/humrep/dep410>.

673 „Legal and Illegal Aspects of Surrogacy“, Ministerie van Justitie en Veiligheid, 2015 liepos 3 d., <https://www.government.nl/topics/surrogate-mothers/surrogacy-legal-aspects>.

674 Valeria Piersanti ir kt., „Surrogacy and “Procreative Tourism”. What Does the Future Hold from the Ethical and Legal Perspectives?“, *Medicina* 57, 1 (2021): 4, <https://doi.org/10.3390/medicina57010047>.

Čekijos ginekologų ir akušerių draugijos Pagalbinės reprodukcijos komiteto patvirtintomis gairėmis⁶⁷⁵.

Švedijoje surogatinė nei komercinė, nei altruistinė surogatinė motinystė nėra legalizuota. 2016 m. Švedijos parlamentas pasisakė prieš surogaciją remdamasis teisėjos Evos Wendel Rosenberg ataskaita. Pasak Rosenberg, svarbiausia priežastis, dėl kurios nenorima leisti surogacijos Švedijoje, „yra rizika, kad moterys patirs spaudimą tapti surogatinėmis motinomis“⁶⁷⁶. Teisėja pabrėžė, kad „tai yra rimtas įsipareigojimas ir jis susijęs su nėštumo bei gimdymo rizikomis“⁶⁷⁷. 2019 m. Švedijos Aukščiausiasis Teismas turėjo progą pasisakyti šia tema byloje, kurioje vieniša švedė motina JAV surogacijos būdu su kiaušialąsčių bei spermos donorų pagalba susilaukė kūdikio. Švedijos teismas atsisakė pripažinti jai motinystės teises įvaikinimo keliu dėl to, kad kūdikis buvo išnešiotas ir pagimdytas atlygintinai, o Švedijos teisėje tokia praktika neleidžiama. Motina neapskundė šio sprendimo, tačiau dar kartą kreipėsi į teismą prašydama pripažinti JAV teismo sprendimą dėl motinystės pripažinimo. Byla pasiekė Aukščiausiąjį Teismą, kuris vadovavosi EŽTK 8 straipsniu, įtvirtinančiu asmens teisę į privatų ir šeimos gyvenimą ir pabrėžė, kad šiuo atveju JAV teismo sprendimo pripažinimas apsaugo vaiko teisę į privatų gyvenimą ir atitinka geriausių vaiko interesų viršenybės principą. Kita vertus, Teismo manymu, tokiais atvejais pirmiausia reiktų išnaudoti ir kitas šalies vidaus teisėje numatytas galimybes įgyti tėvystės teises (kaip šiuo atveju, įvaikinimą)⁶⁷⁸. Taigi Aukščiausiasis Teismas laikėsi EŽTT praktikos, taikomos sprendžiant tokio pobūdžio bylas.

Ispanijoje dar 2006 m. priimtas Žmogaus pagalbinės reprodukcijos technikų įstatymas numato, kad tiek atlygintiniai, tiek neatlygintiniai surogatinės gestacijos sandoriai yra niekiniai ir negaliojantys⁶⁷⁹. Nuo 2011 m. iki 2023 m. Ispanijoje vyko aktyvios diskusijos dėl surogatinės motinystės įteisinimo: ypač aktyviai diskutuota 2017 metais, kai įstatymo projektą pateikė tuo metu opozicinė parlamentinė frakcija *Ciudadanos*. Į diskusijas įsitraukęs Ispanijos Bioetikos komitetas tais pačiais metais pareiškė savo neigiamą poziciją⁶⁸⁰ surogatinės motinystės klausimu ir paragino, kad ši praktika būtų

---

675 David Rumpik ir kt., „Gestational Surrogacy in the Czech Republic“, *Biomedical Papers* 163, 2 (2019): 156–157, <https://doi.org/10.5507/bp.2018.040>.

676 „Swedes Told They Shouldn't Use Surrogate Mothers“, *The Local*, vasario 24, 2016, <https://www.thelocal.se/20160224/women-in-sweden-told-they-shouldnt-become-surrogate-mums>.

677 *Ibid.*

678 „En amerikansk dom om fastställt moderskap efter ett surrogatarrangemang erkänns när barnet inte har någon rättslig familjerelation med någon annan i Sverige“, *Sveriges Domstolar*, gruodžio 17, 2019, <https://www.domstol.se/nyheter/2019/12/en-amerikansk-dom-om-faststallt-moderskap-efter-ett-surrogatarrangemang-erkannns-nar-barnet-inte-har-nagon-rattslig-familjerelation-med-nagon-annan-i-sverige/>.

679 Ši praktika įstatymiškai buvo uždrausta 1988 m. įteisinus dirbtinio apvaisinimo technikas Pagalbinės reprodukcijos technikų įstatymu Nr. 35/1988. Įstatymas be visų formų surogacijos draudimo numatė taisyklę, pagal kurią motinystės faktas nustatomas remiantis gimdymo faktu. Minėtos nuostatos vėliau perkeltos į 2006 m. įstatymą.

680 Comité de Bioética de España, *supra note* 114.

uždrausta visuotinai. Savo ruožtu, Ispanijos Aukščiausiasis Teismas 2022 m. kovo 31 d. nutarime išaiškino, kad surogatinės motinystės sandoriai yra niekiniai, kadangi jie pažeidžia pagrindines surogatinės motinos ir iš šios praktikos gimusio vaiko teises: „abu jie laikomi tiesiog objektais, o ne asmenimis, turinčiais iš buvimo žmogumi kylantį orumą ir nuo šio orumo neatskiriamas pagrindines teises“⁶⁸¹. Vis dėlto tame pačiame nutarime Teismas pabrėžė, kad nors surogacijos sandoriai yra niekiniai, ši aplinkybė negali neigiamai paveikti nepilnamečio vaiko apsaugos, todėl, vadovaujantis nepilnamečio interesų pirmenybės principu, tokiam vaikui priklauso lygiai tokios teisės kaip ir bet kuriam kitam. Teismas pabrėžė, kad tada, kai vaikas gimsta užsienyje pagal surogacijos sutartį, tėvystę jo atžvilgiu galima įgyti tik įvaikinimo būdu.

Po intensyvių diskusijų ir aktyvios feministinių organizacijų kampanijos 2023 m. Ispanijoje dar kartą patvirtintas surogacijos sandorių negaliojimas. 2023 m. vasario 28 d. organiniu įstatymu⁶⁸² buvo papildytas šalyje galiojantis 2010 m. Seksualinės ir reprodukcinės sveikatos ir savanoriško nėštumo nutraukimo įstatymas, įvardijant, kad gestacinė surogacija yra reprodukcinės prievartos prieš moterį forma⁶⁸³. Be to, uždrausta surogacijos paslaugų reklama ir valstybiniu lygiu išpareigota imtis veiksmų, kad viešojoje komunikacijoje surogacija būtų įvardijama kaip neleistina ir nelegali.

Kalbant apie baudžiamąją atsakomybę už naudojimąsi surogacijos (taip pat ir tarpautinės) paslaugomis – žingsnį jos įtvirtinimo link yra pabandžiusi žengti Italija, kurios Deputatų rūmai 2023 m. liepos mėnesį priėmė teisės aktą, kuriuo už prekybos gametomis ar embrionais arba už surogatinės motinystės bet kokios formos vykdymą, organizavimą ar skelbimą numatytas nuo trejų mėnesių iki dvejų metų įkalinimas ir nuo 600 tūkst. iki 1 mln. eurų bauda. Tokia atsakomybė būtų taikoma ir tais atvejais, kai Italijos piliečiai sudarytų surogatinės motinystės sutartis užsienyje. Kad šios nuostatos būtų priimtoms, jas turi patvirtinti ir aukštieji Italijos parlamento rūmai – Senatas⁶⁸⁴. Pati surogacija, tiek atlygintina, tiek neatlygintina, Italijoje yra draudžiama. Surogacijos draudimas numatytas ir Prancūzijos bei Vokietijos teisės aktuose.

Apibendrinant galima teigti, kad surogatinės motinystės teisinis reguliavimas įvairiose Europos valstybėse ženkliai skiriasi: nuo jos leidimo, neaiškaus teisinio

---

681 „Sentencia de Pleno 277/2022, de 31 de marzo. Recurso (CAS) 907/2021“, Poder Judicial, žiūrėta 2024 kovo 21 d., <https://www.poderjudicial.es/search/AN/openDocument/0e6219d460d65731/20220405>.

682 „Ley Orgánica 1/2023, de 28 de febrero, por la que se modifica la Ley Orgánica 2/2010, de 3 de marzo, de salud sexual y reproductiva y de la interrupción voluntaria del embarazo“, BOE, <https://www.boe.es/eli/lo/2023/02/28/1>.

683 Įstatymo įžanginėje dalyje numatoma, kad Ispanija turėtų atnaujinti savo išpareigojimus imtis veiksmų „prieš rimtus reprodukcinį teisių pažeidimus, kurie pasireiškia smurtu prieš moterį, kaip surogatinė gestacija. Ši praktika [...] tebevykdoma dėl skirtingo tarptautinio reguliavimo, todėl būtina įstatymų lygiu pripažinti šią praktiką sunkia reprodukcinio smurto forma bei imtis priemonių prevencijos ir persekiojimo prasme.“

684 Jorge Nicolás Lafferriere, „Avanza iniciativa para prohibir la maternidad subrogada realizada por italianos en el extranjero“, Centro de Bioética, Persona y Familia, 2023 rugpjūčio 7 d., <https://centrodebioetica.org/avanza-iniciativa-para-prohibir-la-maternidad-subrogada-realizada-por-italianos-en-el-extranjero/>.

reguliavimo iki draudimo ir net siekio numatyti baudžiamąją atsakomybę už naudojimąsi šia praktika. Europoje, ten, kur ji legalizuota, įstatymų leidėjas bando palaikyti altruistinių praktikos pobūdį kaip labiau suderinamą su pagarba žmogaus teisėmis ir siekia įdiegti įvairius šiai praktikai būdingus saugiklius: reklamos draudimą, nekomercinį tarpininkavimą, „artimo“ ryšio tarp surogatinės motinos ir numatytųjų tėvų reikalavimą, kompensacijų sistemos priežiūrą.

5. SUROGACIJOS TEISINIO REGULIAVIMO PROBLEMATIKA LIETUVOS NACIONALINĖJE TEISĖJE

Paskutinė šio mokslinio tiriamojo darbo dalis yra skirta Lietuvos Respublikoje galiojančių teisės aktų, reikšmingų surogacijos teisiniam reguliavimui, analizei. Taip pat joje bus aptartos ir įvertintos reikšmingiausios teisėkūros iniciatyvos nacionalinėje teisėje.

5.1. Surogacijos teisiniam reguliavimui reikšmingi nacionalinės teisės aktai

Šiuo metu Lietuvoje surogacija yra reguliuojama minimaliai, tačiau šiai sričiai gali būti aktualios įvairių teisės aktų normos, kurias verta patyrinti ir į kurias būtų verta atsižvelgti ateityje siekiant vienokio ar kitokio surogacijos teisinio reguliavimo.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos⁶⁸⁵ 18 straipsnis numato, kad „Žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės“. Konstitucijos 38 straipsnis įtvirtina, kad „Šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas“ ir kad „Valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę.“ Pastarąjį straipsnį jau ne kartą aiškino ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d.⁶⁸⁶ bei 2011 m. rugsėjo 28 d.⁶⁸⁷ nutarimuose pažymima, kad minėtos nuostatos įtvirtina bendriausio pobūdžio konstitucinius principus. Kitaip tariant, šeimai, motinystei, tėvystei ir vaikystei nustatyta konstitucinė apsauga. 2000 m. birželio 13 d. nutarime Teismas yra pažymėjęs (ir pakartojęs minėtuose 2004 m. kovo 5 d., 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimuose), jog anksčiau nurodyto Konstitucijos straipsnio nuostatos išreiškia „valstybės įsipareigojimą įstatymais ir kitais teisės aktais nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris užtikrintų, kad šeima, motinystė, tėvystė ir vaikystė, kaip konstitucinės vertybės, būtų visokeriopai

---

685 „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, Valstybės žinios, 1992-11-30, Nr. 33-1014.

686 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas 2004 m. kovo 5 d. dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. rugsėjo 27 d. nutarimo Nr. I-619 „Dėl Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų garantijų įstatymo taikymo“ 1 punkto, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. liepos 5 d. nutarimu Nr. 808 „Dėl Socialinės pašalpos skyrimo ir mokėjimo nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų Socialinės pašalpos skyrimo ir mokėjimo nuostatų 6.1.1 punkto (1996 m. lapkričio 6 d. redakcija), 6.1.4 punkto (1996 m. lapkričio 6 d. redakcija), 6.1.5 punkto (1996 m. lapkričio 6 d. redakcija), 7 punkto (1996 m. lapkričio 6 d. redakcija), 9 punkto ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. balandžio 17 d. nutarimu Nr. 441 „Dėl Socialinės pašalpos skyrimo ir mokėjimo nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų Socialinės pašalpos skyrimo ir mokėjimo nuostatų 5.1.1 punkto, 5.1.7 punkto (2000 m. balandžio 17 d. ir 2000 m. liepos 14 d. redakcijos), 5.1.8 punkto (2000 m. balandžio 17 d. ir 2000 m. liepos 14 d. redakcijos), 5.4, 5.5.2, 9 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų garantijų įstatymo 10 straipsnio (1994 m. lapkričio 3 d. redakcija) 1 daliai“, LRS, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.228340?jfwid=>.

687 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas 2011 m. rugsėjo 28 d. dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos Valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, LRKT, <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta159/content>.

puoselėjamos ir saugomos⁶⁸⁸. 2012 m. vasario 27 d. nutarime Teismas nurodė, kad „Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalyje garantuojama valstybės apsauga ir globa įgyvendinama įvairiais būdais kuriant šeimai, motinystei, tėvystei ir vaikystei, kaip konstitucinėms vertybėms, palankią aplinką⁶⁸⁹. Taip pat jis pabrėžė (ir vėliau pakartojo 2016 m. kovo 15 d.⁶⁹⁰ bei 2018 m. sausio 24 d.⁶⁹¹ nutarimuose) ir tai, kad „Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas imperatyvas, kad valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę, negali būti aiškinamas kaip apimantis tik Konstitucijos 39 straipsnio 1, 2 dalių nuostatose įtvirtintas minėtų konstitucinių vertybių apsaugos garantijas – įgyvendinant konstitucinę valstybės priedermę kurti šeimai, motinystei, tėvystei ir vaikystei palankią aplinką gali būti plėtojamos įvairios jų apsaugos ir paramos joms formos; įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į įvairius socialinius, demografinius, ekonominius veiksnius, *inter alia* į valstybės materialines ir finansines galimybes, turi plačią diskreciją pasirinkti konkrečias apsaugos ir paramos priemones⁶⁹². Be to, tame pačiame 2012 metų nutarime Teismas yra pažymėjęs, o 2015 m. rugsėjo 22 d.⁶⁹³ nutarime patvirtinęs, kad „įstatymų leidėjas gali nustatyti įvairias jos įgyvendinimo formas, tačiau naudodamasis savo diskrecija negali apskritai paneigti šios [Konstitucijos 39 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos] garantijos esmės ir iš 38 straipsnio 2 dalies kylančios valstybės priedermės saugoti ir globoti konstitucines vertybes – šeimą, motinystę,

---

688 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas 2000 m. birželio 13 d. dėl Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 1 straipsnio 5 punkto, 10 straipsnio 3 ir 4 dalių, 15 straipsnio 1 dalies, 20 straipsnio, 21 straipsnio 2 punkto, 32 straipsnio 2 dalies, 34 straipsnio 2, 3 ir 4 dalių, 35 straipsnio 2 ir 5 punktų, 37 straipsnio 2 punkto ir 38 straipsnio 2 ir 3 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, LRKT, <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta341/content>.

689 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas 2012 m. vasario 27 d. dėl Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo, Tarnybos Lietuvos Respublikos munitinėje statuto, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 25 d. nutarimu Nr. 86 patvirtintų Ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, LRKT, <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta108/content>.

690 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas 2016 m. kovo 15 d. dėl Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo 16 straipsnio (2013 m. gegužės 9 d. redakcija) 2 dalies, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 25 d. nutarimu Nr. 86 patvirtintų Ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų 38.4 punkto (2013 m. spalio 23 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, LRKT, <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1579/content>.

691 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas 2018 m. sausio 24 d. dėl Lietuvos Respublikos Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo 6 straipsnio 5 dalies (2011 m. gruodžio 15 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 25 d. nutarimu Nr. 86 patvirtintų Ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų 7 punkto (2012 m. rugpjūčio 21 d. redakcija), 10 punkto (2011 m. gruodžio 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, LRS, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/7f2810e2014a11e8a2469c61d7bb0a92?jfwid=>.

692 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas 2012 m. vasario 27 d.“, *op. cit.*

693 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas 2015 m. rugsėjo 22 d. dėl Lietuvos Respublikos nekilnojamojo turto mokesčio įstatymo 7 straipsnio (2011 m. gruodžio 21 d. redakcija) nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, LRS, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/a3f93e80616511e5b316b7e07d98304b>.

tėvystę ir vaikystę⁶⁹⁴. Taigi, viena vertus, Konstitucinis teismas patvirtina egzistuojančią įstatymų leidėjo diskreciją kuriant šeimai, motinystei, tėvystei ir vaikystei palankią aplinką, kita vertus, įstatymų leidėjas yra ribojamas valstybės pareiga saugoti šias sritis. Iš šio imperatyvo kyla pareiga įstatymui leidėjui numatyti tokių surogacijos teisinį reguliavimą, kuris, esamomis sąlygomis, geriausiai apsaugotų minėtas konstitucines vertybes.

Kita nagrinėjamai temai aktuali Konstitucijos nuostata yra įtvirtinta Konstitucijos 39 straipsnio 3 dalyje ir numato, kad „nepilnamečius vaikus gina įstatymas“⁶⁹⁵. Kaip pažymima Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarime, ši nuostata reiškia, kad „nepilnamečių vaikų teisėms turi būti garantuojama pakankama ir efektyvi jų teisių ir teisėtų interesų apsauga, taip pat ir tai, kad įstatymų leidėjas, kitos valstybinės institucijos, teisės aktais reglamentuodamos nepilnamečių būklę, reguliuodamos kitus santykius, turi paisyti nepilnamečių vaikų teisių ir teisėtų interesų“⁶⁹⁶. 2019 m. nutarime Konstitucinis Teismas taip pat yra atkreipęs dėmesį į tai, kad „Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalyje vaikystė įtvirtinta kaip ypač saugoma ir puoselėjama konstitucinė vertybė atsižvelgiant į tai, kad vaikystė yra ypatingas žmogaus gyvenimo laikotarpis, kuriuo vyksta jo asmenybės formavimasis, susijęs su fizine, protine ir socialine branda, taip pat į tai, kad vaikai yra socialiai jautri ir ypač pažeidžiama visuomenės dalis dėl savo besiformuojančios asmenybės ypatumų (*inter alia* nepakankamos fizinės ir socialinės brandos)“⁶⁹⁷. Tame pačiame nutarime Teismas pažymėjo, kad „iš Konstitucijos, *inter alia* jos 38 straipsnio 2 dalies, kurioje, kaip minėta, vaikystė yra įtvirtinta kaip ypač saugoma ir puoselėjama konstitucinė vertybė, 39 straipsnio 3 dalies, pagal kurią valstybė privalo įstatymu garantuoti pakankamą ir efektyvią nepilnamečių vaikų teisių ir teisėtų interesų apsaugą, Konstitucijos preambulėje įtvirtinto atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės siekio, kyla konstitucinis vaiko interesų pirmumo imperatyvas. Šis imperatyvas suponuoja valstybės pareigą užtikrinti, kad tiek priimant įstatymus ir kitus teisės aktus, tiek juos taikant ir sprendžiant kitus su vaiku susijusius klausimus būtų atsižvelgiama pirmiausia į vaiko interesus ir nebūtų sudaroma prielaidų juos pažeisti“⁶⁹⁸. Taigi surogacijos teisinio reguliavimo kontekste svarbu atsižvelgti į tai, kad valstybė vaikystės instituto apsaugai teikia ypatingą konstitucinę apsaugą dėl nepilnamečių vaikų pažeidžiamumo, o ši konstitucinė apsauga yra garantuojama pirmumą teikiant teisėtiems vaiko interesams. Manytina, kad ir rengdami teisės aktų projektus projektų autoriai turėtų atsižvelgti ir kruopščiai įvertinti galimas neigiamas pasekmes vaikų interesams ir teisėtiems lūkesčiams.

---

694 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas 2012 m. vasario 27 d.“, *supra note* 689.

695 „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, *supra note* 685.

696 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas 2000 m. birželio 13 d.“, *supra note* 688.

697 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas 2019 m. lapkričio 8 d. dėl Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo fondo įstatymo ir Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo išmokų įstatymo nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, LRKT, <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1990/content>.

698 *Ibid.*

Šiuo metu nacionalinėje teisėje nenumatoma galimybė šalyje pasinaudoti nei atlygintinos, nei neatlygintinos (altruistinės) surogatinės motinystės paslaugomis. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso⁶⁹⁹ 3.154 straipsnis teigia, kad dirbtinio apvaisinimo sąlygas, būdus, tvarką, taip pat vaiko, gimusio dirbtinio apvaisinimo būdu, motinystės ir tėvystės klausimus reglamentuoja kiti įstatymai. 2016 m. rugsėjo 14 d. priimtas Pagalbinio apvaisinimo įstatymas⁷⁰⁰ įtvirtino šiuo metu galiojančią nuostatą, jog surogacijos sandoriai yra niekiniai ir negaliojantys⁷⁰¹. Taip pat dabartinis pagalbinio apvaisinimo teisinis reguliavimas numato reikalavimą pagalbinio apvaisinimo procese remtis geriausių vaiko interesų principu, galimybę pagalbinio apvaisinimo procedūrą atlikti tik susituokusioms (partnerių) poroms ir draudžia komercinius sandorius dėl lytinių ląstelių ir embrionų⁷⁰². Minėtas nuostatas, tiek, kiek tai yra reikšminga surogacijos teisiniam reguliavimui, papildoma ir Žmogaus audinių, ląstelių, organų donorystės ir transplantacijos įstatymas⁷⁰³, kurio 13 straipsnis numato, jog žmogaus ląstelės ir audiniai negali būti komercinių sandorių objektas. Netiesioginį komercinės surogacijos draudimą galima išvelgti ir Baudžiamojo kodekso⁷⁰⁴ 157 straipsnyje⁷⁰⁵, kuris numato baudžiamąją atsakomybę už vaiko pirkimą arba pardavimą. Taigi iš esmės surogacijos atžvilgiu nacionalinėje teisėje egzistuoja rimti saugikliai (ypač kalbant apie leidimą

---

699 „VIII-1864 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas“, LRS, žiūrėta 2023 rugpjūčio 12 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.107687/asr>.

700 „XII-2608 Lietuvos Respublikos pagalbinio apvaisinimo įstatymas“, *supra note* 128.

701 „11 straipsnis. Surogacijos draudimas. Civiliniai sandoriai, kai viena moteris įsipareigoja pastoti, išnešioti ir pagimdžiusi perduoti kitam asmeniui ar asmenims kūdikį, atsisakydama savo motinystės teisių į pagimdytą vaiką (surogacija), yra niekiniai ir negalioja.“

702 „3 straipsnis. Pagrindiniai pagalbinio apvaisinimo principai. 1. Visi klausimai, susiję su pagalbinio apvaisinimu, privalo būti sprendžiami atsižvelgiant į vaiko, kuris gims po pagalbinio apvaisinimo, interesus. [...] 3. Visi sprendimai, susiję su pagalbinio apvaisinimu, priimami įvertinus galinčią kilti naudą bei žalą motinai ir (ar) vaikui (vaikams), kuris (kurie) gims po pagalbinio apvaisinimo, ir laikantis atsargumo priemonių. [...] 6. Lytinės ląstelės ir embrionai negali būti komercinių sandorių objektas. 7. Pagalbinis apvaisinimas gali būti atliekamas tik naudojant apvaisinamos moters ir lytinių ląstelių donoro, su ja gyvenančio įstatymų nustatyta tvarka sutuoktinio ar partnerio, lytines ląsteles, išskyrus atvejus, kai vieno iš sutuoktinių ar partnerio lytinės ląstelės yra pažeistos ar jų nepakanka ir dėl to jos negali būti panaudotos pagalbiniam apvaisinimui, taip pat tais atvejais, kai su jomis yra didelė rizika perduoti ligą, sukeliančią didelę negalią, kurios kriterijus nustato sveikatos apsaugos ministras. [...]“

703 „I-1626 Lietuvos Respublikos žmogaus audinių, ląstelių, organų donorystės ir transplantacijos įstatymas“, LRS, žiūrėta 2023 rugpjūčio 12 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.33147/asr>.

704 „VIII-1968 Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas“, LRS, žiūrėta 2023 rugpjūčio 12 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555/asr>.

705 „157 straipsnis. Vaiko pirkimas arba pardavimas. 1. Tas, kas siūlė pirkti, kitaip įgyti, pardavė, pirkto, kitaip perleido, įgijo, verbavo, gabeną arba laikė nelaisvėje vaiką žinodamas ar siekdamas, kad, neatsižvelgiant į vaiko sutikimą, jis būtų neteisėtai įvaikintas, išnaudojamas vergijos ar panašiomis į vergiją sąlygomis, prostitucijai, pornografijai, kitoms seksualinio išnaudojimo formoms, priverstinei, fiktyviai santuokai, priverstiniam darbui ar paslaugoms, įskaitant elgetavimą, nusikalstamai veikai daryti arba kitiems išnaudojimo tikslams, baudžiamas laisvės atėmimu nuo trejų iki dvylikos metų.“

pagalbinio apvaisinimu pasinaudoti susituokusioms poroms), kurių nesant ši praktika būtų lengviau įmanoma *de facto*.

Lietuvoje tėvystės sampratą ir jos įgijimo (pripažinimo) sąlygas įtvirtina šalies Civilinio kodekso 3 knygos X skyrius „Vaiko kilmės nustatymas“. Jame įtvirtinti bendrieji vaiko kilmės nustatymo pagrindai numato, kad vaiko kilmė yra grindžiamas vaikų ir tėvų tarpusavio teisės ir pareigos (3.137 str. 2 d.), kad jo kilmė įtvirtinama nuo vaiko gimimo dienos (3.137 str. 3 d.), jo tėvus patvirtina gimimo įrašas, kuris yra sudarytas civilinės būklės aktų registravimą reglamentuojančio įstatymo nustatyta tvarka (3.138 str.). Tėvystės ir motinystės nugūnėjimas, remiantis CK, galimas tik teismine tvarka (3.149 str. 1 d.), o nugūnėti motinystę ar tėvystę (kai ji pripažinta pareiškimu dėl tėvystės pripažinimo) galima tik įrodžius, kad vaiko motina ar tėvas nėra biologiniai tėvai. (3.150 str.).

Kalbant apie surogacijai itin reikšmingą vaiko kilmės nustatymą iš motinos, nacionalinėje teisėje aiškiai laikomasi romėnų teisės *mater semper certa est* taisyklės. Civilinis kodeksas numato, jog sveikatos įstaiga išduoda vaiko gimimo pažymėjimą, kuriame nurodyta vaiką pagimdžiusioji moteris ir ta pati moteris nurodoma kaip vaiko motina gimimo įrašė (3.139 str. 1 ir 2 d.). 3.139 str. 3 d. apima ir atvejus, kai vaiko gimimo įrašė apie motiną duomenų nėra arba kai motinystė yra nugūnčyta – tokiais atvejais motinystę gali nustatyti teismas pagal moters, kuri laiko save vaiko motina, paties pilnametystės sulaukusio vaiko, vaiko tėvo, globėjo (ar rūpintojo) ar valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos ieškinį. CK nuostatos, reglamentuojančios vaiko kilmės iš tėvo nustatymo faktą, įtvirtina, kad kai vaiką pagimdo susituokusi moteris, nepriklausomai, ar vaikas pradėtas dar iki santuokos, vaiko tėvu gimimo įrašė įrašomas vaiko motinos sutuoktinis (3.140 str. 1 d.). 3.140 str. 2-6 d. numato specialias taisykles, kaip kilmė iš tėvo nustatinėjama pagal motinos santuokos, ištuokos ir naujai sudarytos santuokos faktą. Kodekso 3.142-3.145 straipsniai detaliau analizuoja tėvystės pripažinimo situaciją, tačiau pastebėtina, kad ypatingą vaidmenį šiame procese turi teismas, kuris ir nagrinėja prašymus dėl tėvystės pripažinimo. 3.148 straipsnis numato tėvystės nustatymo pagrindus, kuriais laikomi moksliniai įrodymai (giminystės ryšius įrodančių ekspertizų išvados) ir kitos Civilinio proceso kodekse numatytos įrodinėjimo priemonės. Šalims atsisakius giminystės ryšius įrodančios ekspertizės, pagrindu tėvystei nustatyti gali būti patikimai tėvystę patvirtinantys įrodomieji faktai, tokie kaip bendras vaiko motinos ir spėjamo vaiko tėvo gyvenimas, bendras vaiko auklėjimas, išlaikymas, ir kt. (3.148 str. 2 d.). Ši nuostata surogatinės motinystės kontekste galimai būtų veiksminga, kadangi ji numato tam tikrą, nors ir nebaigtinį, tėvystę patvirtinančių įrodomųjų faktų sąrašą. Be to, turint omenyje jau apžvelgtą kai kurių valstybių praktiką, vaikų, gimusių iš surogacijos sandorių, atžvilgiu tėvystę pripažinti tik po įvaikinimo procedūros, verta atkreipti dėmesį ir į šalyje galiojančias civilinės teisės nuostatas, susijusias su įvaikinimu (CK 3 knygos V dalis XIII skyrius).

Šiuo metu CK numato, kad teisė žinoti savo tėvus yra viena iš pagrindinių vaiko teisių: vaikas turi teisę žinoti savo tėvus, jei tai nekenkia jo interesams ar įstatymai nenumato ko kita. (3.161 str. 2 d.). Šiame kontekste yra aktuali Pagalbinio apvaisinimo įstatymo nuostata, sauganti lytinių ląstelių donorų anonimiškumą: Pagalbinio

apvaisinimo įstatymo 10 straipsnio 1 dalis numato galimybę informaciją apie donorą (o donorui – apie vaiką) suteikti gavus teismo leidimą, jeigu ši informacija reikalinga dėl vaiko, lytinių ląstelių donoro (trečiojo asmens) ar embriono donorų sveikatos ar kitų svarbių priežasčių. Kadangi šioje srityje dar nėra aktualios teismų praktikos, belieka spėlioti, kaip šiuo atveju šalies teismai interpretuotų „svarbių priežasčių“ sampratą ir ar asmens psichologinė sveikata, patiriamos psichologinės kančios dėl informacijos, susijusios su genetiniais tėvais (vaiku), nežinojimo galėtų būti svarbus motyvas gauti šią informaciją. Taip pat šiuo aspektu svarstyti ir vaiko (surogatinės motinos) teisė žinoti informaciją apie vienas kitą.

Jau 2016 m. Lietuvoje priėmus Pagalbinio apvaisinimo įstatymą tėvystės supratimas, išreikštas šalies civiliniame kodekse ir dažniausiai tapatinamas su biologiniu tėvų-vaikų ryšiu, tapo kiek per siauras. Ypač tai akivaizdu, kai pagalbinio apvaisinimo metu embrionui sukurti pasitelkiamos donorinės lytinės ląstelės arba panaudojami donorystės būdu gauti embrionai. Biologinės tėvystės pagrindas yra genetinis, tuo tarpu socialinė tėvystė, pasak N. Sušinskaitės, „kyla iš tėvų „įdirbio“, auginant ir auklėjant vaiką tokiu būdu, kuris atitiktų geriausius vaiko interesus“⁷⁰⁶. Autorė atkreipia dėmesį į kai kurių kitų Lietuvos teisininkų nuomonę, kad, tėvystė gali būti suprantama ir kaip biologinė, ir kaip socialinė kategorija, o, kai biologinė ir socialinė tėvystė praktikoje nesutampa, iškyla geriausių vaiko interesų klausimas⁷⁰⁷. Pabrėžtina, kad surogacijos atveju motinystės samprata dar labiau išplečiama įtraukiant ir gestacinę motinystę, o geriausių vaiko interesų klausimas tampa dar aktualesnis. Tuo atveju, jei šalyje būtų įteisinta surogatinė motinystė, šiame skyriuje minėti Baudžiamojo ir Civilinio kodeksų straipsniai turėtų būti papildyti nuostatomis, numatančiomis specialų teisinį reguliavimą tėvystės ir motinystės, kylančios iš surogacijos, atžvilgiu arba įtvirtinančiomis išimtis iš galiojančio teisinio reguliavimo. Manytina, kad bet kokios diskusijos dėl surogacijos įteisinimo ir aukščiau aptartų nuostatų keitimo, visų pirma, turėtų vykti geriausių vaiko interesų klausimo kontekste.

5.2. Surogacijos teisinio reguliavimo iniciatyvos Lietuvoje

Nors pirmą kartą surogatinė motinystė Lietuvos įstatymuose sureglamentuota jau minėtame 2016 m. Pagalbinio apvaisinimo įstatyme įtvirtinant nuostatą apie tai, kad surogacijos sandoriai yra niekiniai ir negalioja, reikšmingų teisinių iniciatyvų surogacijos atžvilgiu imtasi 2020 ir 2021 metais. Abi iniciatyvos išreiškė kardinaliai skirtingą požiūrį į šią praktiką: pirmoji siekė pasmerkti surogaciją, o antroji – įteisinti šią praktiką.

2020 m. birželio 25 d. Lietuvos Respublikos Seime buvo priimta Seimo rezoliucija dėl visų formų surogacijos pasmerkimo⁷⁰⁸. Šia rezoliucija įstatymų leidžiamosios

---

706 Nastė Sušinskaitė, „Biologiniai ir socialiniai tėvystės aspektai pagalbinio apvaisinimo atveju“, *Jurisprudencija* 25, 1 (2018): 274, <https://doi.org/10.13165/JUR-18-25-1-11>.

707 *Ibid.*, 264.

708 „XIII-3160 Dėl visų formų surogacijos pasmerkimo“, *supra note* 442.

valdžios atstovai pasmerkė bet kokios formos surogacijos praktiką, nes „ją taikant moteris ir vaikas tampa priemonėmis“⁷⁰⁹. Rezoliucijos autoriai neišskyrė nė vienos surogacijos formos kaip morališkai ar teisiškai priimtinesnės, bet, atvirksčiai, pabrėžė, kad „tiek vadinamoji „altruistinė“, tiek ir komercinė [surogacija] yra moderni vergovės ir prekybos žmonėmis forma“⁷¹⁰. Rezoliucijos autoriai nurodė besiremiantys surogacijos praktikai galimai prieštaraujančiais tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės aktais (Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija, Jungtinių Tautų konvencija dėl vergovės, Konvencija dėl žmogaus teisių ir orumo apsaugos biologijos ir medicinos taikymo srityje, Jungtinių Tautų konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims, Europos konvencijos dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso, Hagos konvencija dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje, 2011 m. balandžio 5 d. Europos Parlamento rezoliucija „Dėl naujos ES kovos su smurtu prieš moteris politikos programos prioritetų ir metmenų“ (2010/2209(INI), 2015 m. gruodžio 17 d. Europos Parlamento rezoliucija „Dėl metinės ataskaitos dėl žmogaus teisių ir demokratijos pasaulyje 2014 m. ir Europos Sąjungos politikos šioje srityje“ (2015/2229(INI)) bei atkreipė dėmesį į 2018 m. Jungtinių Tautų specialiojo pranešėjo prekybos vaikais ir vaikų seksualinio išnaudojimo, įskaitant vaikų prostituciją, vaikų pornografiją ir kitas seksualinio smurto prieš vaikus formas, klausimais parengtą ataskaitą (A/73/174) ir teminį pranešimą apie surogaciją (A/HRC/37/60), kuriame įspėjama apie piktnaudžiavimą visomis surogacijos formomis. Iš nacionalinių teisės aktų rezoliucijoje minima Lietuvos Respublikos Konstitucija (38 jos straipsnis) bei pabrėžiama ankstesniame skyriuje minėta valstybės konstitucinė pareiga užtikrinti šeimos, motinystės, tėvystės, vaikystės apsaugą.

Taip pat Seimas Respublikos Prezidentą, Vyriausybę ir Užsienio reikalų ministeriją paragino „1) pasmerkti bet kokios formos surogaciją, kaip moterų reprodukcinės funkcijos išnaudojimo praktiką; 2) pasmerkti visų formų reprodukcinį turizmą, ypač vykstantį Europos Tarybos valstybėse narėse; 3) imtis aktyvių veiksmų, kad tarptautiniu lygmeniu, ypač Europos Sąjungos valstybėse narėse, surogacija, kaip prekybos žmonėmis ir moterų išnaudojimo forma, būtų uždrausta; 4) siekti, kad tarptautiniu lygmeniu būtų pripažinta šalių teisė atsisakyti pripažinti teismų sprendimus dėl įvaikinimo ir tėvystės pareiškimus, kai jie yra paremti susitarimais dėl surogacijos; 5) pabrėžti, kad šalys tais atvejais, kai yra reikalaujama pripažinti tėvystę vaikų, patekusių į jų jurisdikciją tarptautinių surogacijos susitarimų pagrindu, turi teisę atsisakyti ją pripažinti ir taikyti įvaikinimo procedūras pagal Hagos konvencijos dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje nuostatas; 6) raginti šalis nustatyti dideles baudas tarptautinių surogacijos susitarimų dalyviams: tarpininkavimo agentūroms, sveikatos priežiūros įstaigoms, teisininkams ir medicinos darbuotojams; 7) skatinti tarptautiniu lygmeniu Europos Sąjungos valstybes nares socialinės politikos srityje taikyti įsivaikinimo, o ne surogacijos praktiką, kaip labiausiai atitinkančią

---

709 „XIII-3160 Dėl visų formų surogacijos pasmerkimo“, *supra note* 442.

710 *Ibid.*

geriausius vaiko interesus⁷¹¹. Užsienio reikalų ministerijai rezoliucijos autoriai pasiūlė: „pateikti Jungtinių Tautų Organizacijos Generaliniam Sekretoriui Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos fakultatyvinio protokolo dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos pataisą, kuria būtų nustatyta, kad vaiko įsigijimas surogacijos būdu pripažįstamas prekybos vaikais forma, arba prašymą peržiūrėti Jungtinių Tautų konvenciją dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims, įtraukiant į ją įsipareigojimą imtis visų priemonių, įskaitant teisines, kad būtų uždrausta bet kurios formos surogacija“ bei „pateikti rašytinį paklausimą Europos Tarybos Ministrų Komitetui dėl valstybių narių įsipareigojimų pagal Europos konvenciją dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso vykdymo⁷¹². Visgi iki šiol nė viena iš minėtų institucijų jokių rezoliucijos autorių siūlomų veiksmų nesiėmė ir nepateikė oficialaus atsakymo į rezoliucijos autorių kvietimą. Kita vertus, toks šalies parlamento žingsnis vertintinas kaip simbolinis, turintis išliekamąją vertę galimai ateityje kilšančiose diskusijose dėl surogacijos teisinio reguliavimo. Be to, rezoliucija susilaukė atgarsio ir užsienio žiniasklaidos priemonėse⁷¹³.

Reaguodama į šią Seimo rezoliuciją 2020 m. liepos 16 d. Lietuvos akušerių ir ginekologų draugija išplatino savo pareiškimą, kuriame atkreipė dėmesį į tai, kad dokumentas buvo priimtas be platesnių diskusijų su pacientų organizacijomis, žmogaus teisių ar kitų susijusių organizacijų atstovais ir pareiškė „susirūpinimą dėl šios rezoliucijos [dėl visų formų surogacijos pasmerkimo] pagrįstumo, siekių bei siūlymų suabsoliutinimo⁷¹⁴. Draugijos teigimu, „surogacija – pagalbinio apvaisinimo metodas, naudojamas vienoms sunkiausių moterų nevaisingumo formų gydymui, kai joks kitoks gydymo metodas neįmanomas ir padėti negali⁷¹⁵. Pranešime nurodytos medicininės indikacijos, kada galima nevaisingai porai siūlyti pasinaudoti surogacijos paslaugomis, taip pat aptarti surogacijos tipai, išskiriant nekomercinę (altruistinę) gestacinę surogaciją, kaip priimtinesnę. Visgi draugija savo pranešime daugiausia aptarė surogaciją „vaisingumo gydymo“ kontekste, daug mažiau dėmesio skirdama neįgiamiesiems surogacijos aspektams, rizikoms. Abejotinas yra pareiškimo teiginys, jog „tarpautinėse organizacijose ir bendruomenėse vis dažniau pripažįstama, kad tinkamai reglamentuota altruistinė surogacija, ypač gestacinė altruistinė surogacija, užtikrinant visoms pusėms prieinamą ir kvalifikuotą psichologinę, teisinę ir medicininę pagalbą,

---

711 „XIII-3160 Dėl visų formų surogacijos pasmerkimo“, *supra note* 442.

712 *Ibid.*

713 Pavyzdžiui, Claire de la Hougue, „Prenons exemple sur la Lituanie, où la GPA a été déclarée contraire à la dignité des femmes et des enfants“, *Le Figaro*, liepos 20, 2020, <https://www.lefigaro.fr/vox/societe/prenons-exemple-sur-la-lituanie-ou-la-gpa-a-ete-declaree-contre-a-la-dignite-des-femmes-et-des-enfants-20200720>; „El Parlamento lituano declara la maternidad subrogada contraria a la dignidad de las mujeres y los niños“, *ForumLibertas*, liepos 23, 2020, <https://www.forumlibertas.com/lituania-maternidad-subrogada/>.

714 „LAGD kreipėsi į suinteresuotas institucijas dėl visų formų surogacijos pasmerkimo“, LAGD, 2020 liepos 16 d., <https://www.lagd.lt/naujienos/lagd-kreipesi-i-suinteresuotas-institucijas-del-visu-formu-surogacijos-pasmerkimo/198>.

715 *Ibid.*

atitinka moralines bei teises normas⁷¹⁶. Kalbant apie surogacijos atitikimą moralės normoms, kaip jau buvo įvertinta pirmoje darbo dalyje, etine prasme surogacija yra vertinama radikaliai skirtingai, priklausomai nuo taikomos argumentavimo teorijos. Lygiai taip pat netikslu teigti, jog „tinkamai reglamentuota altruistinė surogacija [...] atitinka teises normas“, kadangi iki šiol plačiai diskutuojama, ar apskritai egzistuoja tinkamas šios praktikos reglamentavimas, ir jei taip, tai koks jis turėtų būti. Net ir daugiametę patirtį reguliuojant šią praktiką turinčios valstybės, tokios kaip JK, patiria iššūkių ir dažnai yra tinkamo reglamentavimo paieškose.

Nepaisant surogaciją pasmerkusios Seimo rezoliucijos raginimų, po metų buvo užregistruotos pataisos, kuriomis buvo pasiūlyta įteisinti tam tikros formos surogatinę motinystę. Tokias pataisas inicijavo Sveikatos apsaugos ministerija 2021 m. rugsėjo 29 d. įregistravusi Pagalbinio apvaisinimo įstatymo pakeitimo projektą⁷¹⁷. Ministerijos Pagalbinio apvaisinimo įstatymo pakeitimo projekto 11 straipsnis „Surogacija“ numatė, kad nacionalinėje teisėje atsirastų naujo tipo civiliniai sandoriai. Projekte paliekiama ta Pagalbinio įstatymo 11 straipsnio nuostata, pagal kurią surogacijos sandoriai yra niekiniai ir negalioja, tačiau numatoma išimtis: „išskyrus kai moteris įsipareigoja, naudojant kitos poros lytines ląsteles, reprodukcinius audinius ar embrioną, pastoti, išnešioti ir pagimdžiusi perduoti kūdikį šiai porai, jei poros moteris serga liga, dėl kurios nėštumas tokiai moteriai yra kontraindikuotinas ir (ar) fiziologiškai negalimas ir šis procesas yra negrįžtamas“. Taip pat projektas numatė galimybę pagalbinį apvaisinimą atlikti nebūtinai tik susituokusioms (partnerių) poroms. Šiam įstatymo projektui Vyriausybė išreiškė pritarimą, tačiau, bent jau ta apimtimi, kuria reglamentuojama surogacija, projektas nesusilaukė palaikymo Seime (minėtas pasiūlymas nebuvo svarstytas).

Projekto autoriai teisės akto aiškinamajame rašte⁷¹⁸ pabrėžė, jog daugėjant nevaisingų porų, „Lietuvoje tikslinga įteisinti altruistinės gestacinės surogacijos [...] galimybę“. Altruistinė surogacija projekte netiksliai apibrėžiama kaip surogacijos tipas, kai būsiami tėvai apmoka tik su pagalbinio apvaisinimu bei gimdymu susijusias išlaidas. Kaip jau apžvelgta, altruistinę praktiką įteisinusios valstybės leidžia kompensuoti ir įvairias su nėštumu susijusias išlaidas, keliančias daug diskusijų dėl altruistinio praktikos pobūdžio. Savo ruožtu gestacinė surogacija įvardijama kaip „surogacijos tipas, kai naudojamos būsimos motinos kiaušialąstės, donorinės kiaušialąstės arba donorinis embrionas“. Projekto autoriai rėmėsi visuotinai pripažintomis indikacijomis surogacijos procedūrai atlikti: „1) moteriai diagnozuota gimdos struktūros patologija, dėl

---

716 „LAGD kreipėsi į suinteresuotas institucijas dėl visų formų surogacijos pasmerkimo“, *supra note* 714.

717 „Lietuvos Respublikos pagalbinio apvaisinimo įstatymo Nr. XII-2608 pakeitimo įstatymo projektas“, LRS, žiūrėta 2023 rugpjūčio 12 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/854a5233213011ecad9fbbf5f006237b?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=895ca20d-dd90-4713-a696-8c3ef2332570>.

718 „Lietuvos Respublikos pagalbinio apvaisinimo įstatymo Nr. XII-2608 pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas“, LRS, žiūrėta 2023 sausio 12 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/854a5233213011ecad9fbbf5f006237b?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=895ca20d-dd90-4713-a696-8c3ef2332570>.

kurios ji negali pastoti ir (ar) išnešioti vaiko; 2) moteris neturi gimdos dėl genetinių veiksnių (pavyzdžiui, yra diagnozuotas Mayer-Rokitansky-Kuster-Hauser sindromas) arba atliktos histerektomijos – gimdos pašalinimo operacijos (pavyzdžiui, dėl onkologinio susirgimo); 3) moteriai nustatyta kartotinių persileidimų diagnozė, kai kitokie gydymo metodai yra neefektyvūs (daugiadalykio specialistų konsiliumo sprendimu); 4) moteris serga sisteminė liga, dėl kurios nėštumas ir (arba) gimdymas yra kontraindikuotini, pavyzdžiui, sunkia kepenų ar inkstų liga, vaskulitais, gauna chemoterapinį gydymą⁷¹⁹. Vis dėlto projekto rengėjai pačiame įstatymo projekte nepateikė blanketinės nuorodos į kokį nors atskirą sąrašą ar tvarką, kuris galimai išsamiau reglamentuotų atvejus, kuriais surogatinė motinystė galėtų būti indikuojama kaip nevaisingumo „gydymo metodas“ ir neanalizavo, kiek prasti šalies gyventojų vaisingumo rodikliai gali būti susiję su minėtomis indikacijomis. Tokia analizė ir duomenys yra būtini siekiant įvertinti ir nustatyti surogacijos, kaip prieštaringos ir rizikingos praktikos, įteisinimo poreikį šalyje.

Nors pasiūlymas ir aiškinamajame rašte, ir visuomenės informavimo priemonėse buvo pristatytas⁷²⁰ kaip pasiūlymas įteisinti neatlygintą (altruistinę) surogaciją, tačiau pastebėtina, kad projekte įrašytoje teisės normoje nėra aiškiai įvardytas surogacijos neatlygintumo kriterijus. Į tai dėmesį atkreipė ir teisinės pastabas⁷²¹ minėtam įstatymo projektui pateikusi Teisingumo ministerija. Pastarosios pastebėjimu, be minėtų kriterijų, projekte taip pat neįvardytas atskiras teisinis reguliavimas, susijęs su surogatinei motinai atlyginamomis išlaidomis bei neaptartas donorinių kiaušialąsčių ar donorinio embriono variantas, kuris taip pat yra aktualus surogacijos praktikoje. Atskiru punktu Teisingumo ministerija projekto rengėjams rekomendavo „įvertinti visas galimas teisinio reguliavimo alternatyvas ir pasirinkti geriausią iš jų“ bei teisės akte įtvirtinti priemones, kurios leistų „veiksmingiausiai ir ekonomiškiausiai“ pasiekti teisinio reguliavimo tikslą⁷²². Reikšminga yra ir Teisingumo ministerijos pastaba, kad beveik visose ES šalyse surogacija yra uždrausta, o ją leidžiančios šalys yra numačiusios tam tikrų svarių apribojimų ir draudimų. Kaip pavyzdys yra nurodomi Nyderlandai, kuriuose nors surogatinė motinystė leidžiama, tačiau yra draudžiama skelbti viešai (taip pat socialiniuose tinkluose) apie surogatinės motinos paieškas. Apie tokius ar panašaus pobūdžio ribojimus projekto autoriai neužsiminė.

Kaip jau ankstesnėse disertacijos dalyse išryškinta, valstybės, leidžiančios surogaciją, įprastai nurodo tam tikrus reikalavimus biologiniams (genetiniams) tėvams,

---

719 „Lietuvos Respublikos pagalbinių apvaisinimo įstatymo Nr. XII-2608 pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas“, *supra note* 718.

720 „SAM siūlo įteisinti surogatinę motinystę, pagalbinių apvaisinimą nesusituokusiems“, *LRT*, spalio 10, 2021, <https://www.lrt.lt/naujienos/sveikata/682/1509535/sam-siulo-iteisinti-surogatine-motinyste-pagalbini-apvaisinima-nesusituokusiems>.

721 Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos išvada „Dėl įstatymo projekto derinimo“, LRS, žiūrėta 2023 rugpjūčio 12 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/77a22071416c11ecac25bd9c0b3391dc?jfwid=-gwtgvvoh9>.

722 *Ibid.*

surogacijos paslaugų užsakovams, o minėtame 2021 m. projekte apsiribota tik reikalavimais numatytosios motinos sveikatai ir nurodymu, kad surogacijos užsakovai būtų vadinami „tėvais“ tačiau nėra numatyti surogacijos užsakovų amžiaus, santuokos, partnerystės fakto ar kiti reikšmingi reikalavimai. Projekte taip pat nekalbama apie reikalavimus, kuriuos turėtų atitikti surogatinė motina. Taigi 2021 m. rugsėjo 29 d. pasiūlymas surogatinės motinystės praktiką sureguliuoti tik vienu atskiru įstatymo straipsniu, nepateikiant išsamesnių paaiškinimų, apribojimų ar nuorodų į poįstatyminius teisės aktus, kurie detalizuotų tokią sudėtingą praktiką, vertintinas kaip reikšmingas teisėkūros trūkumas. Pažymėtina tai, kad nors iniciatoriai nurodė utilitaristinės etikos požiūriu reikšmingų argumentų, tokių kaip didesnis gimstamumas, projektas neužsiminė apie rizikas pažeidžiamų moterų išnaudojimui, vaiko ir jį išnešiojančios motinos ryšio sutrikdymą, atskyrimo nuo gestacinės motinos galimą poveikį vaiko ir gimdyvės sveikatai, neanalizavo geriausių vaiko interesų principo užtikrinimą šiame procese. Lygiai taip pat neaišku, kaip pagimdytas vaikas būtų perduodamas numatytiesiems tėvams, ar surogatinė motina išsaugotų anonimiškumą, ar ji būtų laikoma vaiko motina remiantis šiuo metu CK galiojančiu teisiniu reguliavimu, pagal kurį motina pripažįstama vaiką pagimdžiusi moteris. Neigiamomis pasekmėmis įteisinus surogaciją projekto autoriai įvardijo „psichologinis nenorą atiduoti išnešiotą poros vaiką“ ir „surogatiinių motinų trūkumą“. Visgi pastarasis yra ne neigiama surogacijos įteisinimo pasekmė, o veikiau prielaida paslėptos atlygintinos surogacijos paplitimui arba galimybei skatinti surogatiinių motinų, užsienio piliečių, apvaisinimą Lietuvoje. Turint omenyje surogatinės motinystės praktikos prieštaringumą ir visus minėtus projekto trūkumus, sudėtinga tikėtis, kad tokio pobūdžio teisinė iniciatyva galėjo būti lengvai ir sėkmingai priimta.

Kalbant apie finansinius surogatinės motinystės praktikos aspektus, kaip pažymima, kartu su minėtu projektu gautoje Valstybinės ligonių kasos išvadoje⁷²³, nenumatyta, kad šios paslaugos įteisinimas būtų susijęs su PSDF biudžeto lėšų naudojimu, t. y. visų projekte minimų galimų išlaidų surogatinei motinai atlyginimas būtų išimtinai nevaisingos poros reikalas. Beje, turint omenyje tai, kad Valstybinė akreditavimo sveikatos priežiūros veiklai tarnyba nurodė įstatymo pakeitimo projektui pastabų neturinti⁷²⁴, susidaro įspūdis, kad apskritai surogacijos instituto atsiradimas neįvestų didelių naujovių neščiųjų ir gimdyvių priežiūrą atliekančių gydytojų ginekologų ir akušerių praktikoje. Kita vertus, lieka daug neatsakytų klausimų, kaip toks procesas atrodytų praktikoje ir kokie konkretūs medicinos personalo veiksmai būtų atliekami po gimdymo), turint omenyje, kad kūdikis nebebūtų traktuojamas kaip jį pagimdžiusios gimdyvės naujagimis. Pavyzdžiui, nors ir ne esminis, tačiau nagrinėjamai temai svarbus

---

723 Valstybinės ligonių kasos prie Sveikatos apsaugos ministerijos išvada „Dėl įstatymo projekto“, LRS, žiūrėta 2023 spalio 12 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAN/5a2344d02c1c11ec99bbc1b08701c7f8?jfwid=-gwtgvvoh9>.

724 Valstybinės akreditavimo sveikatos priežiūros veiklai tarnyba prie Sveikatos apsaugos ministerijos išvada „Dėl įstatymo projekto“, LRS, žiūrėta 2023 spalio 12 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/80af0680283311ec99bbc1b08701c7f8?jfwid=-gwtgvvoh9>.

ir įdomus yra sveikatos priežiūros įstaigų, turinčių naujagimiams palankių ligoninių statusą, galimi veiklos pakeitimai, jei šiose įstaigose būtų priimami gimdymai, susiję su surogatinės motinystės paslaugų teikimu. Remiantis Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2013 m. gruodžio 27 d. įsakymu „Dėl Stacionarinių asmens sveikatos priežiūros įstaigų vertinimo pagal naujagimiams palankios ligoninės reikalavimus tvarkos aprašo patvirtinimo“⁷²⁵ nuostatomis, minėtą statusą turinčiose ligoninėse yra skatinamos ankstyvojo kūdikio ir jį pagimdžiusios motinos kontakto, išskirtinio žindymo motinos pienu, gimdymų guldymo į stacionarą kartu su naujagimiui ir kitos netrikdomam naujagimio bei motinos ryšiui užtikrinti reikalingos praktikos. Manytina, kad surogacijos procese gimusiam naujagimiui būtų taikoma kitokia priežiūra iškart po gimimo: pavyzdžiui, jis būtų galimai guldomas ne ant išnešiojusios, o ant biologinės motinos krūtinės, be to, greičiausiai nebūtų siekiama skatinti gimdyvės laktacijos, išimtinio žindymo motinos pienu, būtų vengiama naujagimio guldymo į stacionarą kartu su jį pagimdžiusia motina ir pan. Naujagimiui palankios ligoninės statusą turinti sveikatos priežiūros įstaiga, žinoma, negalėtų atsisakyti priimti surogatinių motinų gimdymus, tačiau nebegalėtų ir dėti pastangų siekti išlaikyti aukštą naujagimių priežiūros medicininį standartą, kadangi pati surogacijos praktika dažniausiai neleidžia sukurti naujagimiui palankių aplinkybių: naujagimis iškart atskiriamas nuo jį išnešiojusios motinos arba iš anksto sąmoningai planuojamas kūdikio ir gimdyvės atskyrimas netolimoje ateityje.

Kitas paminėtinas projektas surogacijos kontekste yra 2023 m. balandžio 19 d. užregistruotas Pagalbinio apvaisinimo įstatymo pakeitimo projektas⁷²⁶, kuriame išreikštas siekis įteisinti pagalbinio apvaisinimo galimybę vienišoms moterims (arba tokioms moterims pasinaudojant donoro lytinėmis ląstelėmis, arba tiesiog nesusituokusioms, nesudariusioms partnerystės poroms, panaudojant jų pačių lytines gametas)⁷²⁷. Ši galimybė, įstatymo projekto autorių teigimu, leistų „pašalinti perteklinius įstatyminius barjerus pagalbinio apvaisinimo paslaugoms, kad jomis galėtų pasinaudoti nevaisingos partnerystėje gyvenančios poros ir vienišos moterys, ir taip didinti gimstamumą, užtikrinti piliečių teisę į mokslo pažangą, sveikatos apsaugą ir naujos gyvybės

---

725 „V-1251 Dėl Stacionarinių asmens sveikatos priežiūros įstaigų vertinimo pagal naujagimiams palankios ligoninės reikalavimus tvarkos aprašo patvirtinimo“, TAR, žiūrėta 2023 rugpjūčio 12 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/bcf0a0d077b111e3996afa27049d9d4e/XmPJXaiNHN>.

726 „Pagalbinio apvaisinimo įstatymo Nr. XII-2608 1, 2, 3, 5, 7, 10 ir 12 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas“, LRS, žiūrėta 2023 balandžio 30 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/53074ed0d0eb811eda305cb3bdf2af4d8>.

727 Projekte be kitų straipsnių siūloma pakeisti 3 straipsnio 7 dalį ir ją išdėstyti taip:

„7. Pagalbinis apvaisinimas gali būti atliekamas tik naudojant apvaisinamos moters ir lytinių ląstelių donoro, su ja gyvenančio įstatymų nustatyta tvarka sutuoktinio ar partnerio, lytines ląsteles, išskyrus atvejus, kai pagalbinio apvaisinimo paslaugos teikiamos vienišoms moterims ar kai vieno iš sutuoktinių ar partnerio lytinės ląstelės yra pažeistos ar jų nepakanka ir dėl to jos negali būti panaudotos pagalbiniam apvaisinimui, taip pat tais atvejais, kai su jomis yra didelė rizika perduoti ligą, sukeliančią didelę negalią, kurios kriterijus nustato sveikatos apsaugos ministras.“

kūrimą⁶⁷²⁸. Iš esmės tokiais atvejais leista pasinaudoti heterologiniu apvaisinimu, kaip išeitimi iš situacijos, kai vieniša moteris jaučiasi pasirengusi motinystei, tačiau neturi sutuoktinio (partnerio). Būtent šis aspektas (ypač jei ateityje būtų panaikinta nuostata, kad vienišos moters apvaisinimui turi būti naudojamos jos pačios kiaušialąstės) yra palankus surogacijos įteisinimui, kadangi galima pagrįstai svarstyti, ar šiais atvejais nebūtų įmanoma sukurti faktinės situacijos, kai vaiką išnešiojusi moteris, pagal įstatymą laikoma vaiko motina⁷²⁹, siektų pagal išankstinį susitarimą perleisti tėvystės teises numatytiems tėvams. Manytina, kad siekiant įteisinti vienišų moterų pagalbinį apvaisinimą, tačiau neturint intencijos sudaryti sąlygų užslėptos surogacijos paslaugoms, įstatymų leidėjas turėtų numatyti papildomus saugiklius. Tai, kad aiškinamajame rašte projekto autoriai teigė, kad „įstatymo projektu neigiamų pasekmių nenumatoma“, rodo, kad projektui stinga visapusiško įvertinimo.

Taigi nors kol kas surogatinė motinystė Lietuvoje negalima, buvusios iniciatyvos leidžia tikėtis, jog diskusijų šia tema nebus išvengta ir ateityje. Visgi svarbu pabrėžti, kad surogacijos paslaugą matant plačiau, t. y. nuo surogacijos sandorio pasirašymo iki tėvystės vaiko atžvilgiu pripažinimo momento, labai svarbu, kad įstatymų leidėjas, laikydamasis teisėkūros profesionalumo principo⁷³⁰ iš anksto aiškiai numatytų ir suderintų daugybę šiai praktikai reikšmingų aspektų, turėtų aiškią viziją, kaip bus reglamentuojami iš tam tikros reprodukcinės technologijos taikymo atsirasiantys šeimos (tėvų ir vaikų) teisiniai santykiai, kaip praktikoje būtų vykdomas surogacijos metu gimusio kūdikio perdavimas ir galimos situacijos, jei kūdikį pagimdžiusi motina nuspręstų neatiduoti vaiko sandorio užsakovams, kokios būtų paliekamos vaiko teisės žinoti apie savo gimimo aplinkybes, ypač turint omenyje nedidelę šalies populiaciją informacinių technologijų kontekste, ar ir kokiais atvejais būtų numatoma įvaikinimo procedūra ir kt. Neįvertinus visų šių svarbių klausimų iš anksto, surogacijos įteisinimo siekis vertintinas kaip ydingas teisėkūrinis eksperimentavimas su žmogaus teisių, ypač vaiko ir moters teisių, prasme prieštaringa praktika.

---

728 „XIVP-2655 aiškinamasis raštas dėl pagalbinio apvaisinimo įstatymo Nr. XII-2608 1, 2, 3, 5, 7, 10 ir 12 straipsnių“, LRS, žiūrėta 2023 rugpjūčio 12 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/4085f3f0deb911eda305cb3bdf2af4d87?fwid=k5bz8kve7>.

729 Projekto 12 straipsnio 2 dalis numato, kad „Vieniša moteris, pasirašiusi informuoto paciento sutikimą atlikti pagalbinį apvaisinimą, laikoma vaiko, gimusio po pagalbinio apvaisinimo, motina pagal įstatymą.“

730 Pasak A. Vaišvilos, šis principas – „tai pastanga kitomis priemonėmis siekti kuriamų teisės aktų kokybės ir praktinio jų veiksmingumo. Įstatymo kūrėjas yra įpareigojamas gerai išanalizuoti, pažinti tam tikrame regione konkrečiu laiku kylančius žmogaus teisių apsaugos ir įgyvendinimo poreikius, reikalingus atitinkamo teisinio reguliavimo. Taip pat įstatymų leidėjas privalo prognozuoti priimamo teisės akto ekonominius, socialinius padarinius bendrai krašto rimčiai ir gerovei.“ (Vaišvila, *supra* note 268: 229).

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Istorinės surogacijos raidos analizė atskleidžia, kad tradicinė surogacijos forma nuo seniausiųjų laikų vertinta palankiai, o kai kuriais atvejais netgi sieta su tam tikromis privilegijomis. Pagalbinio apvaisinimo būdu atskyrus embriono sukūrimą nuo lytinių santykių atsiradusi gestacinė surogacija leido sukurti surogacijos paslaugų industriją, kurią imta teisiškai reglamentuoti – iš pradžių teismų sprendimais, o paskui – ir teisės aktais. Jau pirmosios surogacijos bylos ne tik nulėmė surogacijos teisinio reguliavimo bei industrijos tolimesnę raidą, bet ir atskleidė šios praktikos kontroversiškumą bei rizikingumą žmogaus teisių pažeidinėjimo prasme, o tai *inter alia* atsispindi EŽTT praktikoje.

2. Šiame tyrime atlikta analizė atskleidžia, kad surogacija skirtinguose šaltiniuose apibrėžiama ir interpretuojama įvairiai, tačiau įvertinus pagrindinius jos aspektus siūlytina sveikatos teisėje surogaciją apibrėžti kaip *susitarimą, pagal kurį moteris atlygintinai ar neatlygintinai išpareigoja pastoti, išnešioti ir pagimdžiusi atsisakyti savo motinystės teisių į pagimdytą vaiką ir perduoti jį iš anksto (prieš pagalbinio apvaisinimo procedūrą) numatytam asmeniui ar asmenims, siekiantiems prisiimti tėvystės teises ir pareigas vaiko atžvilgiu.*

Teisės, bioetikos, medicinos mokslo šaltinių analizė leidžia išskirti įvairias surogacijos formas: atlygintiną (komercinę) ir neatlygintiną (nekomercinę, altruistinę), tradicinę ir gestacinę, surogaciją dėl medicininių ar socialinių priežasčių, laisvą bei priverstinę, tiesioginę ir atliekamą per tarpininkus, nacionalinę ir tarptautinę. Jų etinį ir teisinį vertinimą labiausiai reiktų sieti su vaiko ir surogatinės motinos interesais. Surogacijos sutartyse išskiriamų sąlygų, susijusių su kriterijais numatytiesiems tėvams, surogatinei motinai, būsimam vaikui, jo perdavimo procesui, surogatinės motinos privataus gyvenimo ribojimams, techniniams (medicininiams) aspektams, visapusiškas įvertinimas yra būtinas siekiant numatyti ir sumažinti surogacijos proceso šalių patiriamas rizikas.

3. Pagal atlygintinumo principą surogacija skirstoma į atlygintiną ir neatlygintiną. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad kai surogatinei motinai numatomas pagrįstų išlaidų kompensavimas, atlygintina ir neatlygintina surogacija gali beveik nesiskirti. *Siekiant aiškumo mokslinėje doktrinoje ir teisės praktikoje siūlytina atriboti atlygintiną (komercinę) surogaciją, o neatlygintiną skirstyti į neatlygintiną kompensacinę ir neatlygintiną altruistinę, kai ši vyksta visiškai neatlygintinai tarp artimais ar giminystės ryšiais susijusių asmenų.*

Darytina išvada, kad komercinė surogacija sudaro tiesiogines sąlygas ekonomiškai pažeidžiamų moterų instrumentalizavimui ir išnaudojimui, leidžia finansiniais tikslais išnaudoti žmogaus kūną, vaiką traktuoja kaip sandorio objektą ir gali būti susijusi su rimtais vaiko teisių pažeidimais (pavyzdžiui, prekyba vaikais ar jų išnaudojimu, neteisėtu įvaikinimu, vaiko teisės į privataus gyvenimo gerbimą bei informaciją apie savo sveikatos duomenis pažeidimu). Visgi ir taikant neatlygintinos kompensacinės surogacijos modelį neįmanoma užtikrinti, kad surogatinė motina nepatirs nepagrįsto praturtėjimo. Be to, šis modelis taip pat prisideda prie surogacijos paslaugų infrastruktūros,

veikiančios pelno siekimo pagrindais, sukūrimo, o neigiamos surogacijos pasekmės (psichologinės, socialinės, fiziologinės) gali paveikti ir vaiką, ir motiną nepriklausomai nuo atlygintinumo. Tarp artimais ar giminystės ryšiais susijusių asmenų vykdoma surogacija taip pat gali būti problemiška, kadangi pastojimas ir neštumas yra susiję su itin jautriais teisės į privatų gyvenimą aspektais.

Nors šiuolaikinė surogacija dažniausiai yra gestacinė (kai vaiką išnešioja ne genetinė jo motina), vis dar praktikuojama tradicinė forma (kai surogatinė motina yra ir genetinė motina) kelia etinių ir teisinių klausimų, susijusių su vaiko teise žinoti savo kilmę ir tapatybę, numatytųjų tėvų teise reikalauti sandorio įvykdymo, surogatinės motinos teise nesilaikyti susitarimo. Nors praktika, kai surogatinė motina yra ir genetinė vaiko motina, vis dar išskiriama kaip surogacijos forma, manytina, kad ji neatitinka modernios surogacijos sampratos.

4. Šiame darbe išnagrinėjus feministinės teorijos argumentus, darytina išvada, kad feministiniai abolicionistiniai judėjimai traktuoja, jog surogacija yra nesuderinama su *maters* (surogatinės motinos) orumu, palaiko patriarchalinę visuomenės santvarką, legitimuoja *maters* išnaudojimą, jos vertę sieja su jos sugebėjimu aukotis bei realizuoti konkrečią reprodukcinę funkciją. Pragmatiškasis (reformistinis) diskursas *maters* teisę į reprodukcinę autonomiją ir aptakiai siūlo ieškoti geriausiai *maters* teises atliepančio reguliavimo, tačiau taip tik patvirtina surogacijos rizikas. Turint omenyje tai, kad globaliu mastu *maters* teisių apsauga stiprėja, inicijuojant ir svarstant teisinį surogacijos reguliavimą tarptautinėje ir nacionalinėje teisėje yra būtina atsizvelgti į feministinį diskursą.

Pažymėtina, kad bioetikoje surogacija vertinama skirtingai. Pagal personalizmą, ir atlygintina, ir neatlygintina surogacija iškreipia žmogaus prokreacijos esmę, paverčia naujos gyvybės užmezgimą technologinio proceso, o ne asmenų dovanojimo vienas kitam, pasekme, instrumentalizuoja moterį, vaiką traktuoja ne kaip savaiminį gėrį, o kaip individualistinių troškimą patirti tėvystę tenkinantį objektą, saardo prigimtinius ryšius. Visuomenės, kuriose dominuoja personalistinės bioetikos mintis (artikuluojama krikščioniškų bei „už gyvybę“, „už prigimtinę šeimą“ pasisakančių judėjimų), gali būti linkusios palaikyti surogacijos draudimą ar griežtesnį teisinį reguliavimą.

5. Tarptautinėje teisėje surogacija yra pilkojoje zonoje. Ir dėl šios praktikos kontroversiškumo, ir dėl to, kad surogacijos atveju sudėtinga atrasti teisingą pusiausvyrą užtikrinant numatytųjų (socialinių) tėvų ir surogatinės motinos teises (įskaitant ir reprodukcinę) bei geriausius vaiko interesus, tarptautinėje teisėje šiuo metu netikslinga įtvirtinti asmens teisę į šeimos planavimą surogacijos būdu. Surogatinei motinystei aktualesni yra tarptautinės teisės *hard law* šaltiniai, kurie įtvirtina pagrindinių žmogaus, ypač *maters* ir vaiko, teisių garantus. *Kol tarptautinė bendruomenė diskutuoja apie optimalų surogacijos teisinį reguliavimą, būtent šiais dokumentais, o ne teisę į šeimos planavimą ir reprodukcinę autonomiją įtvirtinančiais teisės aktais, reiktų griežtai vadovautis siekiant apsaugoti pažeidžiamiausius surogacijos sandorio šalis.*

Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos iniciatyva, skirta svarbiausiems surogacijos aspektams sureguliuoti, kaip ir kitos tarptautinės iniciatyvos (Tarptautinės socialinės tarnybos parengti Veronos principai, Kasablankos deklaracija), vertintina

pozityviai, nes aktyvina tarptautinės bendruomenės diskusijas ir valstybių dalyvavimą renkant ir sisteminant duomenis apie surogacijos praktiką, jos rodiklius ir problemas. Kita vertus, pabrėžtina, kad tarptautinės iniciatyvos negali tapti paskata sukurti dar didesnę surogacijos paslaugų rinką, *de facto* legitimuoti surogacijos praktiką ar iš esmės palengvinti naudojimąsi tarptautine surogacija. Taigi būtinas dar aktyvesnis valstybių įsitraukimas į diskusijas dėl to, koks yra siektinas rezultatas pasauliniu lygiu: surogacijos visiškas draudimas ar teisinis reguliavimas nustatant konkrečius šios praktikos standartus. *Kol tokio sutarimo nėra, siekiant išvengti situacijų, kai surogacijos būdu gimę vaikai susiduria su teisiniu netikrumu, nes nėra pripažįstamas jų ryšys su numatytais tėvais, tarptautinės surogacijos sandorius reikėtų reguliuoti per tarptautines sutartis.*

6. Europos Žmogaus Teisių Teismas, vertindamas surogacijos teisinį reguliavimą, pagrįstai palieka gana plačią veiksmų laisvę valstybėms spręsti, kaip ši praktika turėtų būti reguliuojama nacionalinėje teisėje. Visgi remdamasis vaiko teise į privatų gyvenimą yra esmingai susiaurinęs valstybių veiksmų laisvę kalbant apie vaikų, gimusių pagal surogatinės motinystės sutartis, ir atvykusių į numatytųjų tėvų gyvenamosios vietos valstybes, teisinio statuso pripažinimą. Manytina, kad tokia EŽTT praktikoje formuojama pozicija yra optimali, kadangi nenustato pozityvios valstybės pareigos įteisinti surogaciją, o kartu ir atitinka geriausius jau gimusio vaiko interesus.

Nesant jokio tarptautinio instrumento šiuo klausimu ir trūkstant valstybių valios imtis surogacijos draudimo globaliu mastu, EŽTT pagrįstai užpildo teisinio reguliavimo trūkumą. Visgi pasikartojanti EŽTT nagrinėjamų bylų problematika ir sprendimai *patvirtina, jog egzistuoja poreikis numatyti bendro pobūdžio teisinį instrumentą (pavyzdžiui, tarptautinę sutartį), kuris efektyviai reguliuotų vaikų ir tėvų teisinio ryšio pripažinimą surogacijos kontekste.*

7. Turint omenyje, kad surogacija susijusi su itin svarbia žmogaus teisiu sritimi, ES turėtų daryti įtaką surogatinės motinystės teisiniam reguliavimui numatydama (iš pradžių – bent jau rekomendacijų forma) *griežtesnius reikalavimus vaiko ir moters teisių apsaugai (kaip antai, laisvam informuotam surogatinės motinos sutikimui, jos gyvenamajai vietai, išankstiniam teismo leidimui atlikti pagalbinį apvaisinimą; taip pat surogacijos neatlygintinumo standartams, surogacijos reklamos draudimui, surogacijos registru ir monitoringo sistemai, vaiko teisės į informaciją apie savo kilmę užtikrinimui ir kt.) ES valstybėse narėse.*

Sutinkamai su aktualiais ESTT sprendimais, surogacijos teisiniam reguliavimui esant diskusijų lygmenyje yra nuoseklu susilaikyti nuo bendro visai ES darbo teisės reguliavimo kalbant apie vadinamųjų „surogacijos atostogų“ tėvams, susilaukusiems vaikų surogacijos būdu, paliekant tokį pasirinkimą fakultatyviu valstybių narių sprendimu. Diskusijose dėl 2022 m. Europos Komisijos pristatyto Europos tėvystės pažymėjimo mechanizmo įgalinimo, siūlytina atsizvelgti į neigiamą kritiką šiai iniciatyvai, ypač tuo aspektu, kad toks pažymėjimas gali suaktyvinti surogacijos paslaugų rinką.

8. Pasaulio ir Europos valstybių teisinis surogacijos reguliavimas neretai pasižymi nepastovumu – kai kuriose valstybėse, kurios tam tikru metu šią praktiką reguliavo gana lanksčiai (Indijoje, Tailande, Kambodžoje, Nepale, Meksikoje, Rusijoje,

Sakartvele, Ukrainoje), nueita arba bandoma eiti surogacijos griežtinimo keliu. Neretai šiose valstybėse sunku užtikrinti pagrindinių žmogaus teisių apsaugą, todėl ir tokios sudėtingos paslaugios kaip surogacija praktikavimas jose susijęs su didesne išnaudojimo ir piktnaudžiavimo rizika. Apskritai užsienio valstybių patirtis vienokiu ar kitokiu laipsniu indikuoja šios praktikos problemišumą, įvairių visuomenės grupių pasipriešinimą bei balansavimą ties žmogaus teisių riba, todėl net ir Europoje surogaciją leidžiančios valstybės susiduria su iššūkiais ir yra nuolatinėse geriausio teisinio reguliavimo paieškose. Net ir oficialiai tik nekomercinę surogaciją leidžiančios valstybės taip pat dažniausiai yra priverstos ieškoti būdų ir priemonių užtikrinti, kad ši paslauga kuo labiau atitiktų altruistinių pobūdį ir keltų kuo mažiau rizikos ir sutarties šalims, ir pagal ją gimiantiems vaikams.

9. 2021 m. Sveikatos apsaugos ministerijos iniciatyva surogacijai įteisinti pasiūlymo rimtais teisėkūros trūkumais, nesugebėjimu ekspertiškai įvertinti surogacijos reiškinį ir pasiūlyti bent jau minimalius kriterijus, taikytinus šiai sudėtingai ir žmogaus teisių prasme jautriai praktikai.

Siūlytina siekiant geriausiai žmogaus teises atitinkančio nacionalinio teisinio reguliavimo *stebėti ir atsižvelgti į teisinio reglamentavimo įvairiose pasaulio valstybėse, tarptautinėje ir ES teisėje pokyčius, tendencijas bei iniciatyvas*. Tarptautinėje ir ES teisėje nesant teisinio surogacijos reguliavimo *nesiūlytina įteisinti surogaciją Lietuvoje*. Be to, dėl surogacijos praktikos sudėtingumo ir prieštaringumo, pasiryžus keisti galiojanti teisinį reguliavimą, neužtenka vien formalaus politinio sprendimo. *Temos jautrumas ir sudėtingumas reikalauja įvairias visuomenės grupes bei profesionalus (teisės, bioetikos, medicinos, sociologijos) įtraukiančių diskusijų ir atsakingo bei nuodugnaus ne tik realaus šios paslaugos poreikio, bet ir žmogaus teisių, ypač vaiko ir moters teisių, apsaugos saugiklių, kriterijų bei sąlygų įvertinimo nacionaliniame kontekste*.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Konstitucinio Teismo teisės aktai

1. „Lietuvos Respublikos Konstitucija“. Valstybės žinios, 1992-11-30. Nr. 33-1014.
2. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas 2000 m. birželio 13 d. dėl Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 1 straipsnio 5 punkto, 10 straipsnio 3 ir 4 dalių, 15 straipsnio 1 dalies, 20 straipsnio, 21 straipsnio 2 punkto, 32 straipsnio 2 dalies, 34 straipsnio 2, 3 ir 4 dalių, 35 straipsnio 2 ir 5 punktų, 37 straipsnio 2 punkto ir 38 straipsnio 2 ir 3 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. LRKT. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta341/content>.
3. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas 2004 m. kovo 5 d. dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. rugsėjo 27 d. nutarimo Nr. I-619 „Dėl Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų garantijų įstatymo taikymo“ 1 punkto, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. liepos 5 d. nutarimu Nr. 808 „Dėl Socialinės pašalpos skyrimo ir mokėjimo nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų Socialinės pašalpos skyrimo ir mokėjimo nuostatų 6.1.1 punkto (1996 m. lapkričio 6 d. redakcija), 6.1.4 punkto (1996 m. lapkričio 6 d. redakcija), 6.1.5 punkto (1996 m. lapkričio 6 d. redakcija), 7 punkto (1996 m. lapkričio 6 d. redakcija), 9 punkto ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. balandžio 17 d. nutarimu Nr. 441 „Dėl Socialinės pašalpos skyrimo ir mokėjimo nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų Socialinės pašalpos skyrimo ir mokėjimo nuostatų 5.1.1 punkto, 5.1.7 punkto (2000 m. balandžio 17 d. Ir 2000 m. liepos 14 d. redakcijos), 5.1.8 punkto (2000 m. balandžio 17 d. ir 2000 m. liepos 14 d. redakcijos), 5.4, 5.5.2, 9 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų garantijų įstatymo 10 straipsnio (1994 m. lapkričio 3 d. redakcija) 1 daliai“. LRS. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.228340?jfwid=>.
4. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas 2011 m. rugsėjo 28 d. dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos Valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. LRKT. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta159/content>.
5. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas 2012 m. vasario 27 d. dėl Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo, Tarnybos Lietuvos Respublikos muitinėje statuto, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 25 d. nutarimu Nr. 86 patvirtintų Ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. LRKT. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta108/content>.
6. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas 2015 m. rugsėjo 22 d. dėl Lietuvos Respublikos nekilnojamojo turto mokesčio įstatymo 7 straipsnio (2011 m. gruodžio 21 d. redakcija) nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. LRS. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/a3f93e80616511e5b316b7e07d98304b>.
7. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas 2016 m. kovo 15 d. dėl Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo 16 straipsnio (2013 m. gegužės 9 d. redakcija) 2 dalies, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 25 d. nutarimu Nr. 86 patvirtintų Ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų 38.4

- punkto (2013 m. spalio 23 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. LRKT. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1579/content>.
8. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas 2018 m. sausio 24 d. dėl Lietuvos Respublikos Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo 6 straipsnio 5 dalies (2011 m. gruodžio 15 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 25 d. nutarimu Nr. 86 patvirtintų Ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų 7 punkto (2012 m. rugpjūčio 21 d. redakcija), 10 punkto (2011 m. gruodžio 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. LRS. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/7f2810e2014a11e8a2469c61d7bb0a92?jfwid=>.
9. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas 2019 m. lapkričio 8 d. dėl Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo fondo įstatymo ir Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo išmokų įstatymo nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. LRKT. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1990/content>.

Kiti Lietuvos Respublikos teisės aktai ir teisės aktų projektai

10. „I-1626 Lietuvos Respublikos žmogaus audinių, ląstelių, organų donorystės ir transplantacijos įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2023 rugpjūčio 12 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.33147/asr>.
11. „Lietuvos Respublikos pagalbinio apvaisinimo įstatymo Nr. XII-2608 pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas“. LRS. Žiūrėta 2023 gruodžio 18 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/854a5233213011ecad9fbbf5f006237b?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=895ca20d-dd90-4713-a696-8c3ef2332570>.
12. „Lietuvos Respublikos pagalbinio apvaisinimo įstatymo Nr. XII-2608 pakeitimo įstatymo projektas“. LRS. Žiūrėta 2023 rugpjūčio 12 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/854a5233213011ecad9fbbf5f006237b?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=895ca20d-dd90-4713-a696-8c3ef2332570>.
13. „Lietuvos Respublikos pagalbinio apvaisinimo įstatymo Nr. XII-2608 pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas“. LRS. Žiūrėta 2023 sausio 12 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/854a5233213011ecad9fbbf5f006237b?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=895ca20d-dd90-4713-a696-8c3ef2332570>.
14. „Lietuvos Respublikos pagalbinio apvaisinimo įstatymo Nr. XII-2608 pakeitimo įstatymo projektas“. LRS. Žiūrėta 2023 rugpjūčio 12 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/854a5233213011ecad9fbbf5f006237b?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=895ca20d-dd90-4713-a696-8c3ef2332570>.
15. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos išvada „Dėl įstatymo projekto derinimo“. LRS. Žiūrėta 2023 rugpjūčio 12 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/77a22071416c11ecac25bd9c0b3391dc?jfwid=-gwtgvvoh9>.
16. „Pagalbinio apvaisinimo įstatymo Nr. XII-2608 1, 2, 3, 5, 7, 10 ir 12 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas“. LRS. Žiūrėta 2023 balandžio 30 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/53074ed0deb811eda305cb3bdf2af4d8>.
17. Valstybinės akreditavimo sveikatos priežiūros veiklai tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos išvada „Dėl įstatymo projekto“. LRS. Žiūrėta 2023 spalio 12 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/80af0680283311ec99bcb1b08701c7f8?jfwid=-gwtgvvoh9>.

18. Valstybinės ligonių kasos prie Sveikatos apsaugos ministerijos išvada „Dėl įstatymo projekto“. LRS. Žiūrėta 2023 spalio 12 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAN/5a2344d-02c1c11ec99bbc1b08701c7f8?jfwid=-gwtgvvoh9>.
19. „V-1251 Dėl Stacionarinių asmens sveikatos priežiūros įstaigų vertinimo pagal naujagimiams palankios ligoninės reikalavimus tvarkos aprašo patvirtinimo“. TAR. Žiūrėta 2023 rugpjūčio 12 d. <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct/bcf0a0d077b111e3996afa27049d-9d4e/XmPJXaiNHN>.
20. „V-1452 Dėl Pagalbinio apvaisinimo paslaugų teikimo ir jų apmokėjimo privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto lėšomis tvarkos aprašo patvirtinimo“. LRS. Žiūrėta 2023 gruodžio 14 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/616432c0c80f11e-682539852a4b72dd4/asr>.
21. „VIII-1864 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas“. LRS. Žiūrėta 2023 rugpjūčio 12 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.107687/asr>.
22. „VIII-1968 Lietuvos Respublikos baudžiamosio kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas“. LRS. Žiūrėta 2023 rugpjūčio 12 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555/asr>.
23. „XIII-3160 Dėl visų formų surogacijos pasmerkimo“. LRS. Žiūrėta 2020 rugpjūčio 4 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/d531a511ba9711ea9a12d0dada3ca61b?jfwid=-1819or94w2>.
24. „XIVP-2655 aiškinamasis raštas dėl pagalbinio apvaisinimo įstatymo Nr. XII-2608 1, 2, 3, 5, 7, 10 ir 12 straipsnių“. LRS. Žiūrėta 2023 rugpjūčio 12 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/4085f3f0deb911eda305cb3bdf2af4d8?jfwid=k5bz8kve7>.
25. „XII-2608 Lietuvos Respublikos pagalbinio apvaisinimo įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2022 rugpjūčio 19 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/f31c44c27bd711e6a0f68fd135e6f40c/asr>.

Tarptautiniai teisės aktai

26. „Constitution of the World Health Organization“. World Health Organization. Žiūrėta 2024 vasario 1 d. <https://www.who.int/about/accountability/governance/constitution>.
27. „Human Rights and ethical issues related to surrogacy. Motion for a resolution, Doc. 13562. 01 July 2014“. COE. <https://pace.coe.int/en/files/21092/html>.
28. „Jungtinių Tautų konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims“. LRS. Žiūrėta 2023 gruodžio 17 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.25227>.
29. „Jungtinių Tautų neigaliųjų teisių konvencija ir jos Fakultatyvus protokolą“. LRS. Žiūrėta 2024 vasario 1 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.335882?jfwid=4t-02bwlx4>.
30. „Maternity Protection Convention, 2000 (No. 183)“. ILO. Žiūrėta 2024 kovo 30 d. https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:55:0::NO::P55_TYPE,P55_LANG,P55_DOCUMENT,P55_NODE:REV,en,C183,/Document.
31. Principles for the protection of the rights of the child born through surrogacy (Verona principles). International Social Service. Žiūrėta 2024 sausio 30 d. https://www.iss-ssi.org/wp-content/uploads/2023/03/VeronaPrinciples_25February2021-1.pdf.
32. „Proclamation of Teheran, Final Act of the International Conference on Human Rights,

- Teheran, 22 April to 13 May 1968, U.N. Doc. A/CONF. 32/41 at 3 (1968)“. United Nations. https://legal.un.org/avl/pdf/ha/fatchr/Final_Act_of_TehranConf.pdf.
33. „Report of the International Conference on Population and Development. Cairo 5-13 September, 1994. Ref. A/CONF. 171/13/Rev.1“. United Nations. https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/a_conf.171_13_rev.1.pdf.
  34. „Slavery Convention“. OHCHR. Žiūrėta 2024 vasario 25 d. <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/SlaveryConvention.aspx>.
  35. „Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas“. LRS. Žiūrėta 2024 sausio 30 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.174850>.
  36. „Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas“. LRS. Žiūrėta 2024 sausio 30 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.174848>.
  37. „UN Declaration on the Rights of the Child (1959)“. Child Rights International Network. Žiūrėta 2024 vasario 18 d. <https://archive.crin.org/en/library/legal-database/un-declaration-rights-child-1959.html>.
  38. „Vaiko teisių konvencija“. LRS. Žiūrėta 2023 rugpjūčio 4 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19848>.
  39. „Vaiko teisių konvencijos fakultatyvinis protokolai dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos“. TAR. Žiūrėta 2023 rugpjūčio 6 d. <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=TAR.2B9DCE3E20E7>.
  40. „Visuotinė žmogaus teisių deklaracija“. LRS. Žiūrėta 2023 gruodžio 17 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.278385>.
  41. „Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7“. LRS. Žiūrėta 2023 rugpjūčio 17 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.114048>.
  42. „Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolai Nr. 16“. LRS. Žiūrėta 2023 rugpjūčio 10 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/498b-9d80a07211e49dedcf791a151bf8?jfwid=-ucusi46i7>.

Europos Sąjungos teisės aktai

43. „1992 m. spalio 19 d. Tarybos direktyva 92/85/EEB dėl priemonių, skirtų skatinti, kad būtų užtikrinta geresnė nėščių ir neseniai pagimdžiusių arba maitinančių krūtimi darbuotojų sauga ir sveikata, nustatymo (dešimtoji atskira direktyva, kaip numatyta Direktyvos 89/391/EEB 16 straipsnio 1 dalyje)“. Europa. <http://data.europa.eu/eli/dir/1992/85/oj/lt>.
44. „2000 m. lapkričio 27 d. Tarybos direktyva 2000/78/EB, nustatanti vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus“. Europa. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32000L0078>.
45. „2011 m. balandžio 5 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl naujos ES kovos su smurtu prieš moteris politikos programos prioritetų ir metmenų (2010/2209(INI))“. Europa. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:52011IP0127>.
46. „2016 m. gegužės 12 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl 2011 m. balandžio 5 d. Direktyvos 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos įgyvendinimo atsižvelgiant į lyčių aspektą (2015/2118(INI))“. Europa. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52016IP0227>.
47. „European Parliament Resolution of 17 December 2015 on the Annual Report on Human

- Rights and Democracy in the World 2014 and the European Union's Policy on the Matter, 2015/2229(INI)“.
- Europa. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52015IP0470>.
48. „European Parliament Resolution of 5 May 2022 on the impact of the war against Ukraine on women“, 2022/2633(RSP). European Parliament. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0206_EN.pdf.
  49. „Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/54/EB 2006 m. liepos 5 d. dėl moterų ir vyrų lygių galimybių ir vienodo požiūrio į moteris ir vyrus užimtumo bei profesinės veiklos srityje principo įgyvendinimo (nauja redakcija)“.
  - Europa. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006L0054>.
  50. „Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija“.
  - Europa. Žiūrėta 2023 vasario 1 d. http://data.europa.eu/eli/treaty/char_2016/oj/lit.
  51. „Europos Sąjungos sutarties suvestinė redakcija, 2012, 326 OJ C“.
  - Europa. Žiūrėta 2023 vasario 1 d. http://data.europa.eu/eli/treaty/teu_2012/oj/lit.
  52. „Motion for a Resolution on Surrogacy as a Risk to Women's and Children's Rights“.
  - European Parliament. Žiūrėta 2023 rugpjūčio 7 d. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/B-8-2016-0694_EN.html.
  53. „Opinion of the Committee on Civil Liberties, Justice and Home Affairs for the Committee on Legal Affairs on the proposal for a Council regulation on jurisdiction, applicable law, recognition of decisions and acceptance of authentic instruments in matters of parenthood and on the creation of a European Certificate of Parenthood (COM(2022)0695 – C9-0002/2023 – 2022/0402(CNS))“.
  - European Parliament. Žiūrėta 2023 spalio 20 d. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/LIBE-AD-750249_EN.pdf.
  54. „Opinion of the Committee on Women's Rights and Gender Equality for the Committee on Committee on Legal Affairs 2022/0402(CNS) on the proposal for a Council regulation on jurisdiction, applicable law, recognition of decisions and acceptance of authentic instruments in matters of parenthood and on the creation of a European Certificate of Parenthood (COM(2022)695 final – C9-0002/2023 – 2022/0402(CNS))“.
  - European Parliament. Žiūrėta 2023 rugsėjo 30 d. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/FEMM-AD-749263_EN.pdf.
  55. „Pasiūlymas dėl Tarybos reglamento dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų dėl vaiko kilmės pripažinimo ir autentiškų dokumentų dėl vaiko kilmės priėmimo ir dėl Europos vaiko kilmės pažymėjimo sukūrimo. COM(2022) 695 Final. 2022/0402(CNS). Aiškinamasis memorandumas“.
  - Europa. Žiūrėta 2023 lapkričio 14 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022PC0695>.
  56. „Recognition of Parenthood in the EU: No Discrimination against Children's Rights“.
  - European Parliament. Žiūrėta 2023 lapkričio 14 d. <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20231031IPR08715/recognition-of-parenthood-in-the-eu-no-discrimination-against-children-s-rights>.

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika

57. „Advisory opinion concerning the recognition in domestic law of a legal parent-child relationship between a child born through a gestational surrogacy arrangement abroad and

- the intended mother, 2019, P16-2018-001“. ECHR. Žiūrėta 2023 rugpjūčio 10 d. <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=003-6380464-8364383>.
58. „Affaire A.L. c. France, 2022, 13344/20“. ECHR. Žiūrėta 2023 kovo 26 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-216632>.
59. „Affaire Bonzano et autres c. Italie, 2023, 10810/20“. ECHR. Žiūrėta 2024 vasario 21 d. <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-225717>.
60. „Affaire C c. Italie, 2023, 47196/21“. ECHR. Žiūrėta 2023 spalio 21 d. <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-226391>.
61. „Affaire C. E. et autres c. France, 2022, 29775/18, 29693/19“. ECHR. Žiūrėta 2023 rugpjūčio 10 d. <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-216706>.
62. „Affaire D. B. et autres c. Suisse, 2022, 58817/15, 58252/15“. ECHR. Žiūrėta 2023 kovo 23 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-220955>.
63. „Affaire D. c. France, 2020, 11288/18“. ECHR. Žiūrėta 2023 kovo 24 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-203565>.
64. „Affaire D. et autres c. Belgique, 2014, 29176/13“. ECHR. Žiūrėta 2023 kovo 21 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-146420>.
65. „Affaire Foulon et Bouvet c. France, 2016, 9063/14, 10410/14“. ECHR. Žiūrėta 2023 kovo 21 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-164968>.
66. „Affaire Labassee c. France, 2014, 65941/11“. ECHR. Žiūrėta 2023 kovo 21 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145180>.
67. „Affaire Laborie c. France, 2017, 44024/13“. ECHR. Žiūrėta 2023 kovo 21 d. <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-170369>.
68. „Affaire Mondanese c. Italie, 2023, 59054/19“. ECHR. Žiūrėta 2023 gruodžio 28 d. <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-225716>.
69. „Case of A.M. v. Norway, 2022, 30254/18“. ECHR. Žiūrėta 2023 kovo 26 d. <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-216348>.
70. „Case of Genovese v. Malta, 2012, 53124/09“. ECHR. Žiūrėta 2023 rugpjūčio 10 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-106785>.
71. „Case of H v. The United Kingdom, 2022, 32185/20“. ECHR. Žiūrėta 2023 kovo 29 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-218220>.
72. „Case of K.K. and Others v. Denmark, 2022, 25212/21“. ECHR. Žiūrėta 2023 kovo 27 d. <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-221261>.
73. „Case of Mennesson v. France, 2014, 65192/11“. ECHR. Žiūrėta 2023 kovo 21 d. <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-145389>.
74. „Case of Paradiso and Campanelli v. Italy, 2017, 25358/12“. ECHR. Žiūrėta 2023 kovo 22 d. <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-170359>.
75. „Case of Patricia Lavissee v. France, 1991, 14223/88“. ECHR. Žiūrėta 2023 kovo 21 d. <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-84351&filename=LAVISSE%20v.%20FRANCE.pdf>.
76. „Case of S.-H. v. Poland, 2021, 56846/15, 56849/15“. ECHR. Žiūrėta 2023 kovo 25 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-214296>.
77. „Case of Strand Lobben and Others v. Norway, 2019, 37283/13“. ECHR. Žiūrėta 2023 kovo 27 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-195909>.
78. „Case of Valdís Fjölnisdóttir and Others v. Iceland, 2021, 71552/17“. ECHR. Žiūrėta 2023 kovo 24 d. <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-209992>.
79. „Concurring Opinion of Judge Lemmens“. ECHR. Žiūrėta 2023 kovo 24 d. <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-209992>.

80. „Dissenting opinion of Judge Jelic“. ECHR. Žiūrėta 2023 kovo 26 d. <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-216348>.
81. „Joint dissenting opinion of Judges Kjølbrot, Koskelo and Yüksel“. ECHR. Žiūrėta 2023 kovo 27 d. <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-221261>.
82. „Joint dissenting opinion of Judges Lazarova Trajkovska, Bianku, Laffranque, Lemmens and Grozev“. ECHR. Žiūrėta 2023 kovo 22 d. <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-170359>.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimai

83. „Judgment Of The Court (Grand Chamber) 18 March 2014 in Case C-167/12 C. D. v S. T.“. CURIA. <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=149387&mode=lst&pageIndex=1&dir=&occ=first&part=1&text=&doclang=EN&cid=3394199>.
84. „Judgment Of The Court (Grand Chamber) 18 March 2014 in Case C363/12 Z. v. A Government department, The Board of management of a community school“. CURIA. Žiūrėta 2023 gruodžio 12 d. <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=surrogacy&docid=149388&pageIndex=0&doclang=en&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=1875469#ctx1>.
85. „Teisingumo Teismo (didžioji kolegija) 2018 m. birželio 5 d. sprendimas byloje C-673/16 Relu Adrian Coman ir kt. prieš Inspectoratul General pentru Imigrări ir Ministerul Afacerilor Interne“. CURIA. <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=202542&pageIndex=0&doclang=lt&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=80527>.
86. „Teisingumo Teismo (didžioji kolegija) 2021 m. gruodžio 14 d. sprendimas byloje C490/20 V.M.A. prieš Stolichna obshtina, rayon „Pancharevo““. CURIA. <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=251201&pageIndex=0&doclang=LT&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=4098365>.

Įvairių valstybių teisės aktai ir teismų sprendimai

87. „Acórdão do Tribunal Constitucional 225/2018“. Diário da República Eletrónico. Žiūrėta 2020 lapkričio 23 d. <https://dre.pt/web/guest/pesquisa/-/search/115226940/details/maximized>.
88. „Acórdão do Tribunal Constitucional 465/2019“. Diário da República Eletrónico. Žiūrėta 2020 lapkričio 23 d. <https://dre.pt/web/guest/pesquisa/-/search/125468550/details/maximized>.
89. „Ἀρθρο πρώτο - Νόμος 3089/2002“. Lawspot. Žiūrėta 2024 sausio 18 d. <https://www.lawspot.gr/node/20831>.
90. „Article 16-7 - Code civil“. Legifrance. Žiūrėta 2024 sausio 24 d. https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000006419302.
91. „Baby Manji Yamada v. Union of India“. The Laws. Žiūrėta 2024 vasario 12 d. <https://www.the-laws.com/Encyclopedia/Browse/Case?caseId=008002406100&title=baby-manji-yamada-vs-union-of-india>.
92. „Baby Manji Yamada vs Union Of India & Anr on 29 September, 2008“. Indian Kanoon. Žiūrėta 2023 gruodžio 28 d. <https://indiankanoon.org/doc/854968/>.
93. „Care in Surrogacy: Guidance for the Care of Surrogates and Intended Parents in Surrogate

- Births in England and Wales“. Government of UK. Žiūrėta 2024 vasario 18 d. <https://www.gov.uk/government/publications/having-a-child-through-surrogacy/care-in-surrogacy-guidance-for-the-care-of-surrogates-and-intended-parents-in-surrogate-births-in-england-and-wales>.
94. „Сімейний кодекс України“. Офіційний вебпортал парламенту України. Žiūrėta 2023 spalio 27 d., <https://zakon.rada.gov.ua/go/2947-14>.
  95. „Федеральный закон от 19.12.2022 № 538-ФЗ“. Pravo. Žiūrėta 2023 spalio 28 d., <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202212190052?index=6&rangeSize=1>.
  96. „Consolidated Federal Laws of Canada, Assisted Human Reproduction Act“. Government of Canada. Žiūrėta 2024 sausio 21 d., <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/A-13.4/page-1.html>.
  97. „Decreto Regulamentar 6/2017“. Diário da República Eletrónico. Žiūrėta 2020 lapkričio 23 d. <https://dre.pt/home/-/dre/107785481/details/maximized>.
  98. „Family Code - FAM“. California Legislative Information. Žiūrėta 2024 vasario 18 d. <https://leginfo.ca.gov/faces/codesTOCSelected.xhtml?tocCode=FAM&tocTitle=+Family+Code+-+FAM>.
  99. „Guidance Document: Reimbursement Related to Assisted Human Reproduction Regulations“. Health Canada. Žiūrėta 2022 spalio 28 d. <https://www.canada.ca/en/health-canada/programs/consultation-reimbursement-assisted-human-reproduction/document.html>.
  100. „Human Fertilisation and Embryology Act 1990“. Government. Žiūrėta 2020 lapkričio 23 d. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1990/37/contents>.
  101. „In re the Marriage of John A. and Luanne H. Buzzanca. John A. Buzzanca, v. Luanne H. Buzzanca“. Opencasebook. Žiūrėta 2023 liepos 31 d. <https://opencasebook.org/case-books/36-genetics-and-reproductive-technology-legal-ethical-issues/resources/4.3.3-in-re-marriage-of-buzzanca/>.
  102. „J.A.B.S. v. Costa Rica“. Child Rights International Network. Žiūrėta 2024 m. birželio 29 d. <https://archive.crin.org/en/library/legal-database/jabs-v-costa-rica.html>.
  103. „Johnson v. Calvert, 5 Cal.4th 84“. Casetext. Žiūrėta 2023 rugsėjo 3 d. <https://casetext.com/case/johnson-v-calvert>.
  104. „Lei 25/2016“. Diário da República Eletrónico. Žiūrėta 2020 lapkričio 11 d. https://dre.pt/web/guest/home/-/dre/75177806/details/maximized?p_auth=ACkOg2kA.
  105. „Lei 32/2006“. PGD Lisboa. Žiūrėta 2020 lapkričio 2 d. http://www.pgdlisboa.pt/leis/lei_mostra_articulado.php?nid=903&tabela=lei_velhas&nversao=1&sso_miolo=.
  106. „Ley Orgánica 1/2023, de 28 de febrero, por la que se modifica la Ley Orgánica 2/2010, de 3 de marzo, de salud sexual y reproductiva y de la interrupción voluntaria del embarazo“. BOE. <https://www.boe.es/eli/es/lo/2023/02/28/1>.
  107. „Ley Orgánica 1/2023, de 28 de febrero, por la que se modifica la Ley Orgánica 2/2010, de 3 de marzo, de salud sexual y reproductiva y de la interrupción voluntaria del embarazo“. BOE. www.boe.es/boe/dias/2023/03/01/pdfs/BOE-A-2023-5364.pdf.
  108. „Matter of Baby M“. Justia Law. Žiūrėta 2020 rugpjūčio 6 d. <https://law.justia.com/cases/new-jersey/supreme-court/1988/109-n-j-396-1.html>.
  109. „Mental Capacity Act 2005“. Government. Žiūrėta 2020 lapkričio 24 d. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2005/9/contents>.
  110. „Νόμος 3089/2002“. Lawspot. 2024 rugpjūčio 18 d. <https://www.lawspot.gr/node/20829>.
  111. „ΝΟΜΟΣ 3305/2005 (Κωδικοποιημένος)“. Kodiko. Žiūrėta 2020 gruodžio 2 d. https://www.kodiko.gr/nomologia/document_navigation/164338/nomos-3305-2005.

112. „NOMOS 4272/2014 (Κωδικοποιημένος)“. Kodiko. Žiūrėta 2020 gruodžio 2 d. https://www.kodiko.gr/nomologia/document_navigation/97577/nomos-4272-2014.
113. „Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні“. Офіційний вебпортал парламенту України, Rada. Žiūrėta 2023 spalio 27 d. <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1697-13>.
114. „Основи законодавства України про охорону здоров'я“. Офіційний вебпортал парламенту України. Žiūrėta 2023 spalio 27 d. <https://zakon.rada.gov.ua/go/2801-12>.
115. Ruling of the Plenary Session of the Supreme Court of the Russian Federation No. 16 On Court Application of Legislation in Consideration of Cases regarding Establishment of Parentage, No. 16 (Supreme Court of the Russian Federation, 16 May, 2017).
116. Sentencia de Pleno 277/2022, de 31 de marzo. Recurso (CAS) 907/2021“. Poder Judicial. Žiūrėta 2024 kovo 21 d. <https://www.poderjudicial.es/search/AN/openDocument/0e6219d460d65731/20220405>.
117. „Surrogacy and the Legal Process for Intended Parents and Surrogates“. Department of Health and Social Care. Žiūrėta 2020 lapkričio 18 d. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/843890/Surrogacy_guidance_for_intended_parents_and_surrogates.pdf.
118. „Surrogacy Arrangements Act 1985“. Statute Law Database. Žiūrėta 2023 lapkričio 23 d. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1985/49>.
119. „Surrogate Parenting v. Com. ex Rel. Armstrong, 704 S.W.2d 209“. Casetext. Žiūrėta 2023 liepos 30 d. <https://casetext.com/case/surrogate-parenting-v-com-ex-rel-armstrong>.
120. „The Human Fertilisation and Embryology Act 2008 (Commencement No.3) Order 2010“ (Queen's Printer of Acts of Parliament). Government. Žiūrėta 2020 gruodžio 1 d. <https://www.legislation.gov.uk/uksi/2010/987/note/made>.
121. „Whittington Hospital NHS Trust v. XX [2020] UKSC 14“. Supreme Court. Žiūrėta 2023 balandžio 13 d. <https://www.supremecourt.uk/cases/docs/uksc-2019-0013-judgment.pdf>.

Specialioji literatūra

122. Albert, Marta. „La Explotación Reproductiva De Mujeres Y El Mito De La Subrogación Altruista: Una Mirada Global Al Fenómeno De La Gestación Por Sustitución“. *Cuadernos de Bioética* XXVIII, 2 (2017): 177–197.
123. Albert, Marta. „La maternidad altruista y la maternidad subrogada“. Iš *La maternidad subrogada. Qué es y cuáles son sus consecuencias*, Nicolás Jouve (ed.), 114–145. Madrid: Editorial Sekotia, 2018.
124. Alghrani, Amel ir Danielle Griffiths. „The Regulation of Surrogacy in the United Kingdom: The Case for Reform“. *Child and Family Law Quarterly* 2, 29 (2017): 165–186.
125. Amo Usanos, Rafael. „Modelos de bioética“. *Acta Bioethica* 25, 1 (2019): 103–114.
126. Atreya, Alok, ir Tanuj Kanchan. „The ethically challenging trade of forced surrogacy in Nepal“. *International Journal of Gynecology & Obstetrics* 140, 2 (2018): 254–255. <https://doi.org/10.1002/ijgo.12362>.
127. Anzenbacher, Arno. *Etikos įvadas*. Vilnius: Aidai, 1998.
128. Aparisi Miralles, Ángela. „El principio de la dignidad humana como fundamento de un derecho global“. *Cuadernos de Bioética* 2, 24 (2013): 201–221.

129. Aparisi Miralles, Ángela. „Maternidad subrogada y dignidad de la mujer“. *Cuadernos de bioética* 28, 93 (2017): 163–176.
130. Arnardóttir, Oddný Mjöll. „Res Interpretata, Erga Omnes Effect and the Role of the Margin of Appreciation in Giving Domestic Effect to the Judgments of the European Court of Human Rights“. *European Journal of International Law* 28, 3 (2017): 819–843. <https://doi.org/10.1093/ejil/chx045>.
131. Bandelli, Daniela, ir Consuelo Corradi. „Abolishing or regulating surrogacy. The meanings of freedom according to Italian feminism“. *Salute e Società* XVIII, 1 (2019): 9–25. <https://doi.org/10.3280/SES2019-001002>.
132. Bandelli, Daniela. „Feminism and Gestational Surrogacy. Theoretical Reconsiderations in the Name of the Child and the Woman“. *Italian Sociological Review* 9, 3 (2019): 345–361.
133. Bandelli, Daniela. „Gestational surrogacy: Transnational procreative practice and work for women in contemporary society“. *Current Sociology Monograph* 69, 2 (2021): 146–157.
134. Bandelli, Daniela. *Sociological Debates on Gestational Surrogacy: Between Legitimation and International Abolition*. Springer Cham, 2021. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-80302-5>.
135. Beauchamp, Tom L., ir James F. Childress. „Response to Commentaries“. *Journal of Medicine and Philosophy* 45, 4–5 (2020): 560–579.
136. Beeson, Diane, Marcy Darnovsky, ir Abby Lippman. „What’s in a Name? Variations in Terminology of Third-Party Reproduction“. *Reproductive Biomedicine Online* 31, 6 (2015): 805–814. <https://doi.org/10.1016/j.rbmo.2015.09.004>.
137. Bellver, Vicente. „¿Nuevas tecnologías? Viejas explotaciones. El caso de la maternidad subrogada internacional“. *Scio. Revista de filosofía* 11 (2015): 19–52. https://doi.org/10.46583/scio_2015.11.612.
138. Berend, Zsuzsa. „Surrogate Losses: Understandings of Pregnancy Loss and Assisted Reproduction among Surrogate Mothers“. *Medical Anthropology Quarterly* 24, 2 (2010): 240–262.
139. Biggers, John D. „IVF and Embryo Transfer: Historical Origin and Development“. *Reproductive BioMedicine Online* 25, 2 (2012): 118–127. <https://doi.org/10.1016/j.rbmo.2012.04.011>.
140. Boampong, Owusu, Sabina Appiah-Boateng, Nana Yaw Osei ir Richard Ametefe. „Commercial Surrogacy: Invisible Reproductive Workers in Ghana“. *Global Labour Journal*, 14(2), 2023: 89–105.
141. Brahams, Diana. „The Hasty British Ban on Commercial Surrogacy“. *The Hastings Center Report* 17, 1 (1987): 16–19.
142. Brandão, Pedro, ir Nicolás Garrido. „Commercial Surrogacy: An Overview“. *RBGO Gynecology & Obstetrics* 44, 12 (2022): 1141–1158. <https://doi.org/10.1055/s-0042-1759774>.
143. Brandel, Abby. „Legislating Surrogacy: A Partial Answer to Feminist Criticism“. *Maryland Law Review*, 54 (1995): 488–527.
144. Brinsden, Peter R. „Surrogacy’s Past, Present, and Future“. In *Handbook of Gestational Surrogacy: International Clinical Practice and Policy Issues*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016), 1–8.
145. Brinsden, Peter R., Tim C Appleton, Elizabeth Murray, Mohammed Hussein, Fidelis Akagbosu, ir Samuel F Marcus. „Treatment by In Vitro Fertilisation with Surrogacy: Experience of one British Centre“. *BMJ: British Medical Journal* 320, 7239 (2000): 924–929.
146. Bromfield, Nicole F., ir Karen Smith Rotabi. „Global Surrogacy, Exploitation, Human Rights and International Private Law: A Pragmatic Stance and Policy Recommendations“. *Global Social Welfare* 1, 3 (2014): 123–135. <https://doi.org/10.1007/s40609-014-0019-4>.

147. Budreckis, Arūnas. „Žmogaus atsiradimas: tarp reprodukcijos ir prokreacijos“. *Soter* 8, 36 (2002): 143–153.
148. Burgos, Juan Manuel. „¿Qué es la bioética personalista? Un análisis de su especificidad y de sus fundamentos teóricos“. *Cuadernos de Bioética* XXIV, 1 (2013): 17–30.
149. Burgos, Juan Manuel. „El personalismo ontológico moderno I. Arquitectónica“. *Quién: revista de filosofía personalista* 1 (2015): 9–27.
150. Burgos, Juan Manuel. *Antropología: una guía para la existencia*. Madrid: Palabra, 2003.
151. Cabrera Caro, Leticia. „El consentimiento libre: la trampa de la explotación femenina en la maternidad subrogada“. *Revista chilena de derecho* 46, 2 (2019): 527–553. <https://doi.org/10.4067/S0718-34372019000200527>.
152. Caracciolo di Torella, Eugenia, ir Petra Foubert. „Surrogacy, Pregnancy and Maternity Rights: A Missed Opportunity for a More Coherent Regime of Parental Rights in the EU“. *European Law Review*, 40 (1), 2015: 52–69.
153. Castilla de Cortázar, Blanca, Ángela Aparisi Miralles, ir Miranda Miranda Novoa. *Los Discursos Sobre el Género: Algunas Influencias en el Ordenamiento Jurídico Español*. Valencia: Tirant Lo Blanch, 2017.
154. Danielowski, Lauren. „Reproduction as Work: Addressing a Gap in Current Economic Rights Discourses“. *Health and Human Rights* 25, 2 (2023): 29–42.
155. De Beauvoir, Simone. *The Second Sex*. New York: Alfred A. Knopf, Inc., 1953.
156. Deonandan, Raywat. „Recent trends in reproductive tourism and international surrogacy: ethical considerations and challenges for policy“. *Risk Management and Healthcare Policy* 8 (2015): 111–119. <https://doi.org/10.2147/RMHP.S63862>.
157. Dermout, Sylvia, Harry van de Wiel, Peter Heintz, Kees Jansen, ir Willem Ankum. „Non-commercial surrogacy: an account of patient management in the first Dutch Centre for IVF Surrogacy, from 1997 to 2004“. *Human Reproduction (Oxford, England)* 25, 2 (2010): 443–449. <https://doi.org/10.1093/humrep/dep410>.
158. Díaz Fernández, Estely. „Gestación por sustitución o maternidad subrogada“. *IN IURE* 2, 5 (2015): 64–78.
159. Dickenson, Donna. *Property in the Body: Feminist Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017. <https://doi.org/10.1017/9781316675984.006>.
160. Ding, Chunyan. „Surrogacy litigation in China and beyond“. *Journal of Law and the Biosciences* 2, 1 (2015): 33–55. <https://doi.org/10.1093/jlb/lso036>.
161. Do Céu-Patrão-Neves, Maria. „Legal initiative for gestational surrogacy in Portugal: an overview of the legal, regulatory, and ethical issues“. *Revista de Bioética y Derecho*, 56 (2022): 55–74. <https://doi.org/10.1344/rbd2022.56.39614>.
162. Dzekunskaitė, Salomėja, ir Kazimieras Meilius. „Reprodukcinės teisės: sąvokos turinys ir ištakos“. *Soter*, 86, 58 (2016): 69–85.
163. Engelhard, Hugo Tristram. *Manuale di bioetica*. Milano: Il Saggiatore, 1999.
164. Fernandez Montojo, Salomėja. „Feminizmo įtaka stabdant surogacijos įteisinimą Ispanijoje“. *Logos* 119 (2024): 214–222.
165. Fernandez Montojo, Salomėja. „Human Reproduction in the Transhuman Era: Main Challenges for Health Law“. *Social Transformations in Contemporary Society* 9 (2021): 5–18.
166. Ferolino, Austin P., Mia Angelica D. Camposo, Karla Christianne L. Estano, ir Jessa Marie R. Tacobo. „Mothers for Others: An Interpretative Phenomenological Analysis of Gestational Surrogates' Child Relinquishment Experiences“. *Journal of Patient Experience* 7, 6 (2020): 1336–1340. <https://doi.org/10.1177/2374373519892415>.

167. Firestone, Shulamit. *The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution*. New York: Bantam Books, 1972.
168. Flores, Claudia. „Accounting for the Selfish State: Human Rights, Reproductive Equality, and Global Regulation of Gestational Surrogacy“. *Chicago Journal of International Law* 23, 2 (2023): 391-450.
169. Gediminas Sagatys. *Vaiko teisė į šeimos ryšius*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.
170. Goli, Marjan, Ziba Farajzadegan, Zeinab Heidari, ir Shahnaz Kohan. „Reproductive and sexual Health of surrogate mothers, developing a care program: a protocol for mixed methods study“. *Reproductive Health* 16 (2019). <https://doi.org/10.1186/s12978-019-0687-8>.
171. Gostin, Lawrence O. *Surrogate Motherhood: Politics and Privacy*. Indiana University Press, 1990.
172. Guttman, Frank M., ir Herta A. Guttman. „Historical Note on Embryo Transfer: 599 B.C. (with Apologies to Drs. Steptoe and Edwards)“. *Fertility and Sterility* 34, 5 (1980): 513–514. [https://doi.org/10.1016/S0015-0282\(16\)45148-4](https://doi.org/10.1016/S0015-0282(16)45148-4).
173. Hibino, Yuri. „Non-commercial Surrogacy in Thailand: Ethical, Legal, and Social Implications in Local and Global Contexts“. *Asian Bioethics Review* 12, 2 (2020): 135–147. <https://doi.org/10.1007/s41649-020-00126-2>.
174. Hibino, Yuri. „Ongoing Commercialization of Gestational Surrogacy Due to Globalization of the Reproductive Market before and after the Pandemic“. *Asian Bioethics Review* 14, 4 (2022): 349–361. <https://doi.org/10.1007/s41649-022-00215-4>.
175. Hibino, Yuri. „The advantages and disadvantages of altruistic and commercial surrogacy in India“. *Philosophy, Ethics, and Humanities in Medicine : PEHM* 18, 8 (2023). <https://doi.org/10.1186/s13010-023-00130-y>.
176. Hoffman, Steven J., ir Charlie Tan. „Biological, Psychological and Social Processes That Explain Celebrities’ Influence on Patients’ Health-Related Behaviors“. *Archives of Public Health* 73, 1 (2015): 8. <https://doi.org/10.1186/2049-3258-73-3>.
177. Hooton, Victoria, ir Elizabeth Chloe Romanis. „Artificial womb technology, pregnancy, and EU employment rights“. *Journal of Law and the Biosciences* 9, 1 (2022): 1-33. <https://doi.org/10.1093/jlb/ljac009>.
178. Horsey, Kirsty, ir Andrew Powell. „A Step Too Far? Whittington Hospital NHS Trust v XX [2020] UKSC 14“. *Medical Law Review* 29, 1 (2021): 172-184, <https://doi.org/10.1093/medlaw/fwaa037>.
179. Horsey, Kirsty. „The future of surrogacy: a review of current global trends and national landscapes“. *Reproductive BioMedicine Online Journal Pre-proof* (2023). <https://doi.org/10.1016/j.rbmo.2023.103764>.
180. Hovav, April. „Cutting out the surrogate: Caesarean sections in the Mexican surrogacy industry“. *Social Science & Medicine* 256 (2020). Žiūrėta 2023 gruodžio 21 d. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0277953620302823?via%3Dihub>.
181. Icart Isern, María Teresa, Montserrat Díaz Membrives, ir María Carme Icart Isern. „La maternidad subrogada a través de tres películas“. *Revista de Medicina y Cine* 16, 2 (2020): 79-89. <https://doi.org/10.14201/rmc20201627785>.
182. ICMART. „International Committee for Monitoring Assisted Reproductive Technology (ICMART) and the World Health Organization (WHO) revised glossary of ART terminology“. *Fertility and Sterility* 92, 5 (2009): 1520-1524.
183. Jacobson, Heather. „Cross-border reproductive care in the USA: Who comes, why do they come, what do they purchase?“. *Reproductive Biomedicine & Society Online* 11 (2020): 42–47. <https://doi.org/10.1016/j.rbms.2020.09.003>.

184. Jadvā, Vasanti, Helen Prosser, ir Natalie Gamble. „Cross-border and domestic surrogacy in the UK context: an exploration of practical and legal decision-making“. *Human Fertility* 24, 2 (2021): 93–104. <https://doi.org/10.1080/14647273.2018.1540801>.
185. Jočienė, Danutė. „Pagrindinės bylų prieš Lietuvą Europos Žmogaus Teisių Teismo pamokos. Kalininio sąlygų problematika lietuviškose bylose“. Iš *Dabarties iššūkiai teismams užtikrinant žmogaus teises*, 44–119. Vilnius: Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, 2018. <https://www.lvat.lt/doclib/cmpt0na8p1cvh1kdg5gdhdgj4fsb3za2>.
186. „Johnson v. Calvert, 5 Cal. 4th 84 (1993)“. Iš *Feminist Judgments: Reproductive Justice Rewritten*. Kimberly M. Mutcherson (ed.), 122–150. Cambridge: Cambridge University Press, 2020.
187. Juškevičius, Jonas. „Biotechnologijų iššūkiai: nuo bioetikos link bioteisės“. *Sveikatos mokslai* 34, 3 (2004): 70–76.
188. Juškevičius, Jonas. „Teisės principų taikymas norminant sveikatos priežiūros sritį“. *Jurisprudencija*, 114, 12 (2008): 7–17.
189. Juškevičius, Jonas. „Vaiko interesų pirmumas dirbtinio apvaisinimo kontekste“. *Soter* 21, 49 (2007): 105–119.
190. Klein, Renate. *Surrogacy: A Human Rights Violation*. North Geelong: Spinifex Press, 2017.
191. Latham, Stephen R. „The United Kingdom Revisits Its Surrogacy Law“. *Hastings Center Report* 50, 1 (2020): 6–7. <https://doi.org/10.1002/hast.1076>.
192. Lamm, Eleonora. „Gestación por sustitución. Realidad y Derecho“. *InDret. Revista para el análisis del Derecho* 3 (2012): 1–49.
193. Lázaro González, Isabel E. (ed). *La gestación subrogada: Una mirada multidisciplinar*. Madrid: Sepin, 2023.
194. Lo, Weei, ir Lisa Campo-Engelstein. „Expanding the Clinical Definition of Infertility to Include Socially Infertile Individuals and Couples“. Iš *Reproductive Ethics II*. Lisa Campo-Engelstein ir Paul Burcher (ed.), 71–83. Cham: Springer International Publishing, 2018. https://doi.org/10.1007/978-3-319-89429-4_6.
195. López Guzmán, José, ir Ángela Aparisi Miralles. „Aproximación a la problemática ética y jurídica de la maternidad subrogada“. *Cuadernos de Bioética* 23, 78 (2012): 253–268.
196. López Moratalla, Natalia. „Comunicación materno-filial en el embarazo“. *Cuadernos de Bioética* XX, 3 (2009): 303–315.
197. Lúcia Raposo, Vera. „The new Portuguese law on surrogacy - The story of how a promising law does not really regulate surrogacy arrangements“. *JBRA Assisted Reproduction* 21, 3 (2017): 230–239.
198. Maniere, Emma. „Mapping feminist views on surrogacy“. Iš *Babies for sale?* Davies M. (ed.), 312–327. London: Zed, 2017.
199. März, Julian W. „What Makes a Parent in Surrogacy Cases? Reflections on the Fjölfnisdóttir et al. v. Iceland Decision of the European Court of Human Rights“. *Medical Law International* 21, 3 (2021): 272–285. <https://doi.org/10.1177/09685332211043499>.
200. Meilius, Kazimieras, ir Andrius Narbekovas. „Biotechnologijos: pagalba ar iššūkis šeimai kaip institucijai?“. *Sveikatos mokslai* 2, 18 (2002): 84–91.
201. Melendo Granados, Tomás. *Introducción a la filosofía*. Pamplona: EUNSA, 2007.
202. Menkin, Miriam F., ir John Rock. „In Vitro Fertilization and Cleavage of Human Ovarian Eggs“. *American Journal of Obstetrics & Gynecology* 55, 3 (1948): 440–452. [https://doi.org/10.1016/S0002-9378\(15\)32963-X](https://doi.org/10.1016/S0002-9378(15)32963-X).
203. Merino, Faith. *Adoption and Surrogate Pregnancy*. Infobase Publishing, 2010.
204. Mikelėnas, Valentinas. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009.

205. Milliez, Jacques. „Surrogacy. FIGO Committee for the Ethical Aspects of Human Reproduction and Women’s Health“. *International Journal of Gynecology & Obstetrics* 102, 3 (2008): 312–313. <https://doi.org/10.1016/j.ijgo.2008.04.016>.
206. Mohapatra, Seema. „Stateless Babies & Adoption Scams: A Bioethical Analysis of International Commercial Surrogacy“. *Berkeley J. Int’l Law* 30, 2 (2012): 412–450.
207. Monstyte, Evelina. „Ar atlygintę surogaciją galima prilyginti prekybai žmonėmis?“. *Teisės apžvalga* 1, 11 (2014): 39–76.
208. Morales Benito, Isabel. „Gestación por sustitución y principialismo en bioética“. Iš *La gestación por sustitución*. Adolfo Lucas Esteve, 445–466. Valencia: Tirant lo Blanch, 2019.
209. Moskalenko, Kateryna. „The Legal Framework on Surrogacy in Ukraine: Quo Vadis?“. *International Comparative Jurisprudence* 9, 2 (2023): 209–225.
210. Moustafa Kamel, Remah. „Assisted Reproductive Technology after the Birth of Louise Brown“. *Journal of Reproduction & Infertility* 14, 3 (2013): 96–109.
211. Narbekovas, Andrius, Birutė Obelenienė, ir Kęstutis Pukelis. *Lytiškumo ugdymo etika*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2008.
212. Narbekovas, Andrius. *Bioetika*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2004.
213. Narbekovas, Andrius. „Surogatinė motinystė – moderni moterų išnaudojimo forma“. *Logos* 113 (2022): 193–200.
214. Narbekovas, Andrius. „Surogatinės motinystės iššūkis vaiko orumui: nuo dovanos iki produkto“. *Logos* 111 (2022): 185–192.
215. Neyer, Gerda, ir Laura Bernardi. „Feminist perspectives on motherhood and reproduction“. *Historical Social Research* 36, 2 (2011): 162–176. <https://doi.org/10.12759/hsr.36.2011.2.162-176>.
216. Obelenienė, Birutė, ir Kęstutis Pukelis. „Lytinis švietimas Lietuvoje ir pasaulinė reprodukcinė ideologija“. *Soter*, 41, 13 (2004): 109–125.
217. Ombelet, Willem, ir Johan Van Robays. „Artificial insemination history: hurdles and milestones“. *Facts, Views & Vision in ObGyn* 7, 2 (2015): 137–143.
218. Ombelet, Willem. „WHO fact sheet on infertility gives hope to millions of infertile couples worldwide“. *Facts, Views & Vision in ObGyn* 12, 4 (2020): 249–251.
219. Patel, Ansha, Pratap Kumar, ir P. S. V. N. Sharma. „The Miracle Mothers and Marvelous Babies“: Psychosocial Aspects of Surrogacy – A Narrative Review“. *Journal of Human Reproductive Sciences* 13, 2 (2020): 89–99. https://doi.org/10.4103/jhrs.JHRS_33_20.
220. Patel, Nayana Hitesh, Yuvraj Digvijaysingh Jadeja, Harsha Karsan Bhadarka, Molina Niket Patel, Niket Hitesh Patel, ir Nilofar Rahematkhan Sodagar. „Insight into Different Aspects of Surrogacy Practices“. *Journal of Human Reproductive Sciences* 11, 3 (2018): 212–218. https://doi.org/10.4103/jhrs.JHRS_138_17.
221. Patrone, Tatiana. „Is Paid Surrogacy a Form of Reproductive Prostitution? A Kantian Perspective“. *Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics: CQ: The International Journal of Healthcare Ethics Committees* 27, 1 (2018): 109–122. <https://doi.org/10.1017/S0963180117000445>.
222. Pérez Madrid, Francisca. „Maternidad subrogada y derechos de la mujer desde una perspectiva feminista“. Iš *La Gestación Por Sustitución*, Adolfo Lucas Esteve (ed.), 191–214. Madrid: Dykinson, 2019.
223. Piersanti, Valeria, Francesca Consalvo, Fabrizio Signore, Alessandro Del Rio, ir Simona Zaami. „Surrogacy and “Procreative Tourism”. What Does the Future Hold from the Ethical and Legal Perspectives?“. *Medicina* 57, 1 (2021): 1–16. <https://doi.org/10.3390/medicina57010047>.

224. Postgate, Nicholas. *Early Mesopotamia – Society and Economy at the Dawn of History*. London: Routledge, 1992.
225. Practice Committee of the American Society for Reproductive Medicine and Practice Committee of the Society for Assisted Reproductive Technology. „Recommendations for practices using gestational carriers: a committee opinion“. *Fertility and Sterility* 118, 1 (2022): 65-74.
226. Raymond, Janice G. *Women as Wombs: Reproductive Technologies and the Battle over Women's Freedom*. Melbourne: Spinifex Press Pty. Ltd., 1994. <https://www.spinifexpress.com.au/shop/p/9781925581874>.
227. Richardson, Henry S. „Specifying, Balancing, and Interpreting Bioethical Principles“. *Journal of Medicine and Philosophy* 25, 3 (2000): 285–307.
228. Rimm, Jennifer. „Booming Baby Business: Regulating Commercial Surrogacy in India“. *University of Pennsylvania Journal of International Law* 30, 4 (2009): 1429–1462.
229. Rose, Mark. „Mothers and Authors: Johnson v. Calvert and the New Children of Our Imaginations“. *Critical Inquiry* 22, 4 (1996): 613-633.
230. Rotabi, Karen Smith, Susan Mapp, Kristen Cheney, Rowena Fong, ir Ruth McRoy. „Regulating Commercial Global Surrogacy: The Best Interests of the Child“. *Journal of Human Rights and Social Work* 2, 3 (2017): 64-73.
231. Rozée Gomez, Virginie, ir Sayeed Unisa. „Surrogacy from a reproductive rights perspective : the case of India“. *Autrepart* 70, 2 (2014): 185–203. <https://doi.org/10.3917/autr.070.0185>.
232. Rumpik, David, Tatana Rumpikova, Michal Pohanka, Pavel Ventruba, ir Silvie Belaskova. „Gestational Surrogacy in the Czech Republic“. *Biomedical Papers* 163, 2 (2019): 155-160. <https://doi.org/10.5507/bp.2018.040>.
233. Rushing, Beth, ir Suzanne Onorato. „Controlling the means of reproduction: Feminist theories and reproductive technologies“. *Humanity and Society* 27, 3 (2003): 393–413.
234. Sagatys, Gediminas. „Biologinės ir faktinės tėvystės santykio problema ir vaiko teisės“. *Jurisprudencija* 37, 29 (2003): 96–106.
235. Schover, Leslie R. „Cross-Border Surrogacy: The Case of Baby Gammy Highlights the Need for Global Agreement on Protections for All Parties“. *Fertility and Sterility* 102, 5 (2014): 1258–1259. <https://doi.org/10.1016/j.fertnstert.2014.08.01>.
236. Selman, Peter. „Global trends in intercountry adoption: 2003-2013“. Iš *The intercountry adoption debate: Dialogues across disciplines*. Robert L. Ballard, Naomi H. Goodno, Robert F. Cochran, Jay A. Milbrandt, 9–48. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2015.
237. Sgreccia, Elio. *Manual de bioética*. México: Editorial Diana, 1999.
238. Shea, Matthew. „Principlism's Balancing Act: Why the Principles of Biomedical Ethics Need a Theory of the Good“. *Journal of Medicine and Philosophy* 45, 4–5 (2020): 441–470.
239. Sills, Eric Scott. *Handbook of Gestational Surrogacy: International Clinical Practice and Policy Issues*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.
240. Simana, Shelly. „Creating life after death: should posthumous reproduction be legally permissible without the deceased's prior consent?“ *Journal of Law and the Biosciences* 5, 2 (2018): 329–354. <https://doi.org/10.1093/jlb/lsy017>.
241. Singer, Peter, ir Diane Wells. *The Reproductive Revolution*. New York: Oxford University Press, 1984.
242. Spar, Debora L. „For Love and Money: The Political Economy of Commercial Surrogacy“. *Review of International Political Economy* 12, 2 (2005): 287–309.

243. Sreenivas, Kiran ir Lisa Campo-Engelstein. „Domestic and International Surrogacy Laws: Implications for Cancer Survivors“. *Cancer treatment and research* 156 (2010): 135-152. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-6518-9_10.
244. Steinbock, Bonnie. „Surrogate Motherhood as Prenatal Adoption“. *Law, Medicine and Health Care* 16 (1988): 44–50. <https://doi.org/10.1111/j.1748-720X.1988.tb01049.x>.
245. Stoicea-Deram, Ana-Luana. „Introduction: What is Surrogacy for (East-European) Feminism?“. *Analize – Journal of Gender and Feminist Studies*, 6 (2016): 3-11.
246. Sušinskaitė, Nastė. „Biologiniai ir socialiniai tėvystės aspektai pagalbinio apvaisinimo atveju“. *Jurisprudencija* 25, 1 (2018): 260-278. <https://doi.org/10.13165/JUR-18-25-1-11>.
247. Svitnev, Konstantin. „Legal Regulation of Assisted Reproduction Treatment in Russia“. *Reproductive Biomedicine Online* 20, 7 (2010): 892–894. <https://doi.org/10.1016/j.rbmo.2010.03.023>.
248. Szejzer, Myriam ir Jean-Pierre Winter. „Les maternités de substitution“. *Études* 410, 5 (2009): 605–616. <https://doi.org/10.3917/etu.105.0605>.
249. Šumskaitė, Lina. „Vyrų tėvystės praktikos“. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2014. <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:2190106/datastreams/MAIN/content>.
250. Tännsjö, Torbjörn. *Understanding ethics*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2002.
251. Ten Have, Henk, Evert Van Leeuwen, ir Rudolf Hubertus Jozef Ter Meulen. *Medicinos etika*. Vilnius: Charibdė, 2003.
252. Tidikis, Rimantas. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
253. Tieu, Matthiew M. „Altruistic Surrogacy: The Necessary Objectification of Surrogate Mothers“. *Journal of Medical Ethics* 35, 3 (2009): 171–175.
254. Vaišvila, Alfonsas. *Teisės teorija: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009.
255. Van Zyl, Liezl, ir Ruth Walker. „Beyond Altruistic and Commercial Contract Motherhood: The Professional Model“. *Bioethics* 27, 7 (2013): 373–381. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8519.2012.01962.x>.
256. Vearrier, Laura, ir Carrie M. Henderson. „Utilitarian Principlism as a Framework for Crisis Healthcare Ethics“. *Hec Forum* 33, 1–2 (2021): 45–60. <https://doi.org/10.1007/s10730-020-09431-7>.
257. Vemsani, Lavanya. *Krishna in History, Thought, and Culture: An Encyclopedia of the Hindu Lord of Many Names: An Encyclopedia of the Hindu Lord of Many Names*. ABC-CLIO, 2016.
258. Vergara, Óscar. „El relato de la gestación subrogada: Una contribución narrativa al debate ético y jurídico sobre su eventual institucionalización“. *Oñati Socio-Legal Series* 12, 4 (2022): 908-944.
259. Wade, Katherine. „The regulation of surrogacy: a children’s rights perspective“. *Child and family law quarterly* 29, 2 (2017): 113-131.
260. Walker, Ruth ir Liezl van Zyl. „Surrogate Motherhood and Abortion for Fetal Abnormality“. *Bioethics* 29, 8 (2015): 529–535. <https://doi.org/10.1111/bioe.12157>.
261. Wang, Jeff, ir Mark, V. Sauer. „In vitro fertilization (IVF): a review of 3 decades of clinical innovation and technological advancement“. *Therapeutics and Clinical Risk Management* 2, 4 (2006): 355-364.
262. Willis, Ellen. „Radical Feminism and Feminist Radicalism“. *Social Text*, 9/10 (1984): 91–118. <https://doi.org/10.2307/466537>.
263. Yanagihara, Yoshie. „Reconstructing feminist perspectives of women’s bodies using a

- globalized view: The changing surrogacy market in Japan“. *Bioethics* 34 (2020): 570–577. <https://doi.org/10.1111/bioe.12758>.
264. Yanagihara, Yoshie. „The Practice of Surrogacy as a Phenomenon of ‘Bare Life’: An Analysis of the Japanese Case Applying Agamben’s Theory“. *Current Sociology* 69, 2 (2021): 231–248. <https://doi.org/10.1177/0011392120964893>.
265. Zhao, Yue. „Protection of Rights and Legal Remedies for Surrogate Mothers in China“. *Humanities and Social Sciences Communications* 10, 1 (2023): 1–12. <https://doi.org/10.1057/s41599-023-02370-x>.

Kiti šaltiniai

266. „A High-Tech Orphan“. *CBS News*, gegužės 13, 1988. <https://www.cbsnews.com/news/a-high-tech-orphan/>.
267. „Addendum to the Replies to questionnaire on access to medically assisted procreation (MAP), on right to know about their origin for children born after MAP“. Council of Europe. 2021 birželio 14 d. <https://rm.coe.int/inf-2016-4-addendum-update-june-2021-e/1680a3229f>.
268. „Address of Pope Francis for the XXV Anniversary of FAFCE“. FAFCE. Žiūrėta 2024 sausio 11 d. <https://www.fafce.org/address-of-pope-francis-for-the-xxv-anniversary-of-fafce/>.
269. „Agarenos“. Biblia. Žiūrėta 2020 liepos 28 d. <https://www.biblia.work/diccionarios/agarenos/>.
270. „Alocución a los participantes en el II Congreso mundial sobre la fertilidad y la esterilidad (19 de mayo 1956)“. Vatican. Žiūrėta 2023 lapkričio 27 d. https://www.vatican.va/content/pius-xii/es/speeches/1956/documents/hf_p-xii_spe_19560519_fertilita.html.
271. Andaloro, Angela. „Paris Hilton Says Fear of Childbirth from Past Trauma Led Her to Use a Surrogate: ‚I’m So Scared““. *People*, vasario 24, 2023. <https://people.com/parents/paris-hilton-fear-childbirth-past-trauma-led-her-to-surrogate/>.
272. „Answer for Question E-000209/21“. European Parliament. Žiūrėta 2023 rugpjūčio 9 d. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2021-000209-ASW_EN.html.
273. „Answer for Question E-003388/20“. European Parliament. Žiūrėta 2023 rugpjūčio 9 d. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2020-003388-ASW_EN.html.
274. „Answer to Question No P-005909/16“. European Parliament. Žiūrėta 2023 rugpjūčio 7 d. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/P-8-2016-005909-ASW_EN.html.
275. „Army Wives“. IMDb. Žiūrėta 2020 rugpjūčio 13 d. <https://www.imdb.com/title/tt0859592>.
276. Aušrotas, Ramūnas. „Surogacija – moderni vergovės forma“. *Bernardinai*, birželio 25, 2020. <https://www.bernardinai.lt/surogacija-moderni-vergoves-forma/>.
277. Baškienė, Rasa. „Surogatinė motinystė – ar kūdikio ir motinos ryšys nėštumo metu jau nebesvarbus?“. *Bernardinai*, spalio 21, 2021. <https://www.bernardinai.lt/surogatine-motinyste-ar-kudikio-ir-motinos-rysys-nestumo-metu-jau-nebesvarbus/>.
278. „Become A Surrogate“. Cots Surrogacy UK. Žiūrėta 2020 lapkričio 24 d. <https://www.surrogacy.org.uk/surrogates>.
279. Berdnyk, Mykola, ir Roman Goncharenko. „Coronavirus: Babies Born to Surrogates Stranded in Ukraine“. *DW*, gegužės 25, 2020. <https://www.dw.com/en/coronavirus-babies-born-to-surrogates-stranded-in-ukraine-clinic/a-53547276>.

280. Bhowmick, Nilanjana. „After Nepal, Indian Surrogacy Clinics Move to Cambodia“. *Al Jazeera*, birželio 28, 2016. <https://www.aljazeera.com/features/2016/6/28/after-nepal-indian-surrogacy-clinics-move-to-cambodia>.
281. Billington, Michael. „Bodies Review – Vivienne Franzmann Explores the Ethics of Surrogacy“. *The Guardian*, liepos 12, 2017. <http://www.theguardian.com/stage/2017/jul/12/bodies-review-vivienne-franzmann-royal-court-london-surrogacy>.
282. Bindel, Julie. „Exploitative or altruistic? Will BBC One’s The Nest Tell the Truth about Surrogacy?“. *The Guardian*, kovo 20, 2020. <http://www.theguardian.com/tv-and-radio/2020/mar/20/will-bbc-ones-the-nest-tell-truth-surrogacy>.
283. „Bioetikos problemos“. Lietuvos Bioetikos komitetas. Žiūrėta 2024 m. sausio 21 d. <https://bioetika.lrv.lt/bioetikos-problemos/dirbtinis-apvaisinimas>.
284. *Black’s Law Dictionary*, 9th ed. West: Thomson Reuters Business, 2009.
285. Boon en Joe-Lize Brugge, Cornelis. „Baby Sara Pours Oil on the Fire of Rainbow Interests“. *CNE*, lapkričio 13, 2023. <https://cne.news/article/2684-baby-sara-pours-oil-on-the-fire-of-rainbow-interests>.
286. Bostrom, Nick. „The Transhumanist FAQ: a General Introduction“. Nick Bostrom. Žiūrėta 2024 sausio 21 d. <https://nickbostrom.com/views/transhumanist.pdf>.
287. Briatte, Anne-Laure. „Feminisms and Feminist Movements in Europe“. Ehne. Žiūrėta 2023 lapkričio 1 d. <https://ehne.fr/en/encyclopedia/themes/gender-and-europe/feminisms-and-feminist-movements/feminisms-and-feminist-movements-in-europe>.
288. „Bron/Broen“. IMDB. Žiūrėta 2024 sausio 23 d. <https://www.imdb.com/title/tt1733785/>.
289. „Building Families Through Surrogacy: A New Law (Law Com Consultation Paper No 244, Scot Law Com Discussion Paper No 167, June 2019)“. Scottish Law Commission. Žiūrėta 2023 liepos 12 d. www.scotlawcom.gov.uk/files/1015/5980/7782/Joint_consultation_paper_on_Building_families_through_surrogacy_-_a_new_law_LCCP_244_SLC-DP_167.pdf.
290. „Bulgarian Supreme Court Judgment on Pancharevo. Correct Answer to a Wrong Question“. EAPIL. Žiūrėta 2024 sausio 22 d. <https://eapil.org/2023/05/11/bulgarian-supreme-court-judgment-on-pancharevo-correct-answer-to-a-wrong-question/>.
291. „Bulgarian women among exploited as surrogate mothers in a massive criminal scheme in Greece“. *Bulgarian National Television*, rugpjūčio 14, 2023. <https://bnt.bg/news/bulgarian-women-among-exploited-as-surrogate-mothers-in-a-massive-criminal-scheme-in-greece-320466news.html>.
292. Busby, Karen. „Is it time to legalize commercial surrogacy in Canada?“. Impactethics. 2015 vasario 3 d. <https://impactethics.ca/2015/02/03/is-it-time-to-legalize-commercial-surrogacy-in-canada/>.
293. „Call to Stop All Attempts to Organize Reproductive Surrogacy“. Abolition-MS. Žiūrėta 2023 lapkričio 14 d. <http://abolition-ms.org/en/our-actions/call-to-stop-all-attempts-to-organize-reproductive-surrogacy>.
294. Casanova, Gloria. „El utilitarismo y la deconstrucción de la ética“. Asociación Española de Personalismo. Žiūrėta 2022 spalio 23 d. <https://www.personalismo.org/recursos/articulos-recursos/casanova-gloria-el-utilitarismo-y-la-deconstruccion-de-la-etica/>.
295. „Children’s Ombudsman Proposes Banning Surrogacy in Ukraine“. Ukrinform. 2020 gegužės 15 d. <https://www.ukrinform.net/rubric-society/3025949-childrens-ombudsman-proposes-banning-surrogacy-in-ukraine.html>.
296. „Code of Hammurabi“. The Avalon Project. Žiūrėta 2023 liepos 30 d. <https://avalon.law.yale.edu/ancient/hamframe.asp>.

297. Cohen, Elizabeth. „Girl in famous surrogacy case dies at age 8“. *CNN*, rugpjūčio 5, 2020. <https://edition.cnn.com/2020/08/04/health/seraphina-surrogate-death/index.html>.
298. Comité de Bioética de España. „Informe del Comité de Bioética de España sobre los aspectos éticos y jurídicos de la maternidad subrogada“. 2017 gegužės 16 d. <https://www.bioeticaweb.com/wp-content/uploads/2017/05/maternidadCB.pdf>.
299. Committee on the Elimination of Discrimination against Women, „Concluding observations on the sixth periodic report of Cambodia CEDAW/C/KHM/6“. OHCHR. Žiūrėta 2020 lapkričio 21 d. <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n19/363/06/pdf/n1936306.pdf?token=u4UNkP3L4I8YjdiQ&fe=true>.
300. „Conclusions and Recommendations adopted by the Council“. HCCH. Žiūrėta 2023 vasario 1 d. <https://assets.hcch.net/docs/910669ed-7210-4873-948c-2b414ce7c07a.pdf>.
301. „Declaration of Casablanca for the universal abolition of surrogacy“. Declaration. Žiūrėta 2023 rugpjūčio 7 d. <https://declaration-surrogacy-casablanca.org/index.php/international-declaration-for-the-global-prohibition-of-surrogacy/>.
302. „Declaration of the Dicastery for the Doctrine of the Faith “Dignitas Infinita” on Human Dignity“. Vatican. 2024 balandžio 8 d. <https://press.vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2024/04/08/240408c.html>.
303. „Definición de gestación subrogada“. Real Academia Española. Žiūrėta 2023 lapkričio 12 d. <https://dpej.rae.es/lema/gestaci%C3%B3n-subrogada>.
304. „Definition of Gamete Intrafallopian Transfer (GIFT)“. *MedicineNet*. Žiūrėta 2020 liepos 29 d. <https://www.medicinenet.com/script/main/art.asp?articlekey=12288>.
305. De la Hougue, Claire. „Prenons exemple sur la Lituanie, où la GPA a été déclarée contraire à la dignité des femmes et des enfants“. *Le Figaro*, liepos 20, 2020. <https://www.lefigaro.fr/vox/societe/prenons-exemple-sur-la-lituanie-ou-la-gpa-a-ete-declaree-contraire-a-la-dignite-des-femmes-et-des-enfants-20200720>.
306. „Det Etiske Råd anbefaler at Lempe Loven Om Rugemødre“. *Kristeligt Dagblad*. 2024 sausio 23 d. <https://www.kristeligt-dagblad.dk/danmark/det-etiske-raad-anbefaler-lempe-loven-om-rugemoedre>.
307. Dumčius, Jonas, Kazimieras Kuzavinis, ir Ričardas Mironas. *Elementa latīna :vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2010.
308. „Ecofeminism“. *Britannica*. Žiūrėta 2023 gruodžio 29 d. <https://www.britannica.com/topic/ecofeminism>.
309. Ekman, Kajsa Ekis. „All Surrogacy Is Exploitation – the World Should Follow Sweden’s Ban“. *The Guardian*, vasario 25, 2016. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/feb/25/surrogacy-sweden-ban>.
310. „El Parlamento lituano declara la maternidad subrogada contraria a la dignidad de las mujeres y los niños“. *ForumLibertas*, liepos 23, 2020. <https://www.forumlibertas.com/lituania-maternidad-subrogada>.
311. „En amerikansk dom om fastställt moderskap efter ett surrogatarrangemang erkänns när barnet inte har någon rättslig familjerelation med någon annan i Sverige“. *Sveriges Domstolar*, gruodžio 17, 2019. <https://www.domstol.se/nyheter/2019/12/en-amerikansk-dom-om-faststallt-moderskap-efter-ett-surrogatarrangemang-erkannns-nar-barnet-inte-har-nagon-rattslig-familjerelation-med-nagon-annan-i-sverige/>.
312. ESHRE Task Force on Ethics and Law including F. Shenfield, G. Pennings, J. Cohen, P. Devroey, G. de Wert, B. Tarlatzis. „ESHRE Task Force on Ethics and Law 10: Surrogacy“. *Human Reproduction* 20, 10 (2005): 2705–2707. <https://doi.org/10.1093/humrep/dei147>.
313. „EU law does not require that a mother who has had a baby through a surrogacy agreement

- should be entitled to maternity leave or its equivalent“. European Commission. 2014 kovo 14 d. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/CJE_14_36.
314. „European Court of Human Rights. Factsheet, 2018“. ECHR. Žiūrėta 2020 rugpjūčio 13 d. https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Reproductive_ENG.pdf.
315. „FAFCE Declaration on a Regulation on the Cross-Border Recognition of Parenthood“. FAFCE. Žiūrėta 2023 lapkričio 14 d. <https://www.fafce.org/press-release-i-fafce-declaration-on-a-regulation-on-the-cross-border-recognition-of-parenthood>.
316. Falcón, Lidia. „Carta pública a Errejón: las mujeres no somos vientres de alquiler“. *Pública*, vasario 9, 2017. <https://blogs.publico.es/lidia-falcon/2017/02/09/carta-publica-a-errejón-las-mujeres-no-somos-vientres-de-alquiler/>.
317. „Famous Celebrity Surrogacies“. Made in the USA Surrogacy. 2019 gegužės 22 d. <https://madeintheusasurrogacy.com/famous-celebrity-surrogacies>.
318. „Feedback from: Europe for Family“. European Commission. Žiūrėta 2023 lapkričio 14 d. https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12878-Cross-border-family-situations-recognition-of-parenthood/F2322719_en.
319. „Feminist Critical Document on the Verona Principles“. Abolition-MS. 2022 sausio 16 d. <http://abolition-ms.org/en/our-actions/critical-document-on-the-verona-principles/>.
320. „Feminist International Network of Resistance to Reproductive and Genetic Engineering“. FINRRAGE. Žiūrėta 2023 spalio 3 d. <https://www.finrrage.org/>.
321. „Feminizmas“. Tarptautinių žodžių žodynas. Žiūrėta 2023 gruodžio 29 d. <https://tzz.lt/f/feminizmas/>.
322. „Focus on Surrogacy in Entertainment: Friends S6 and S10“. Rainbow Life. Žiūrėta 2023 vasario 27 d. <https://www.rainbowlifeagency.com/post/focus-on-surrogacy-in-entertainment-friends-s6-and-s10>.
323. „Gay Surrogacy Services for Gay Couples“. American Surrogacy. Žiūrėta 2024 sausio 27 d. <https://www.americansurrogacy.com/parents/gay-surrogacy>.
324. „General Comment No. 14 (2013) on the Right of the Child to Have His or Her Best Interests Taken as a Primary Consideration (Art. 3, Para. 1), 29 May 2013, CRC /C/GC/14“. The UN Refugee Agency. <https://www.refworld.org/docid/51a84b5e4.html>.
325. „Gestacija“. Tarptautinių žodžių žodynas. Žiūrėta 2023 sausio 12 d. <https://www.zodynas.lt/tarptautinis-zodziu-zodynas/G/gestacija>.
326. „Global Surrogacy Market Size, Share and Forecast to 2031“. Straits Research. Žiūrėta 2023 lapkričio 20 d. <https://straitresearch.com/press-release/global-surrogacy-market-size>.
327. „Glossary“. Society for Assisted Reproductive Technology. Žiūrėta 2023 gruodžio 13 d. <https://www.sart.org/patients/a-patients-guide-to-assisted-reproductive-technology/patient-resources/glossary/>.
328. Green, Jessica. „Woman, 24, welcomed TWENTY ONE surrogate babies in just over a year“. *Mail Online*, spalio 25, 2021. <https://www.dailymail.co.uk/femail/article-10128323/Russian-woman-24-welcomed-TWENTY-ONE-surrogate-babies-just-year.html>.
329. Griffin, Gabriele. „Reproductive Rights“. *A Dictionary of Gender Studies*. Oxford: Oxford University Press, 2017. <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780191834837.001.0001/acref-9780191834837-e-333>.
330. Handley, Erin. „That’s Not My Child’: The Cambodian Surrogates Being Forced to Raise a Stranger’s Baby“. *ABC News*, gegužės 11, 2019. <https://www.abc.net.au/news/2019-05-12/cambodian-surrogates-forced-to-be-mothers-or-face-prison-time/11086640>.
331. Harmon, Stephanie. „New Laws in India Regulate Assisted Reproduction and Surrogacy“.

- Center for Reproductive Rights. 2023 gruodžio 21 d. <https://reproductiverights.org/assisted-reproduction-and-surrogacy-in-india/>.
332. Harris, Kathleen. „Trudeau says it's time for Canada to debate decriminalizing fees for surrogate moms“. *CBC*, balandžio 4, 2018. <https://www.cbc.ca/news/politics/trudeau-says-it-s-time-for-canada-to-debate-decriminalizing-fees-for-surrogate-moms-1.4605201>.
333. Haworth, Abigail. „Surrogate Mothers: Womb for Rent“. *Marie Claire Magazine*, liepos 29, 2007. <https://www.marieclaire.com/politics/news/a638/surrogate-mothers-india/>.
334. „Hipospadija“. Ligos. Žiūrėta 2023 rugpjūčio 31 d. <https://ligos.lt/lt/ligos/hipospadija/>
335. „How Much Does Surrogacy Cost in Ukraine?“. IVF Conceptions. Žiūrėta 2023 spalio 4 d. <https://www.ivfconceptions.com/surrogacy-cost-in-ukraine/>.
336. „How Surrogacy Works: The Definitive Step-by-Step Guide to Your Journey“. Sensible Surrogacy Agency. Žiūrėta 2024 vasario 12 d. <https://www.sensible-surrogacy.com/surrogacy-guide/how-does-surrogacy-work>.
337. „Human Trafficking: MEPs Want Strong Focus on Victims' Rights“. European Parliament. Žiūrėta 2023 spalio 15 d. <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20230929IPR06110/human-trafficking-meps-want-strong-focus-on-victims-rights>.
338. „ICASM Renews Its Opposition to the Hague Conference Work on Surrogacy“. Abolition-MS. Žiūrėta 2024 sausio 31 d. <http://abolition-ms.org/en/ressources-en/press-release/icasm-renews-its-opposition-to-the-hague-conference-work-on-surrogacy/>.
339. „If You Are Parent in One Country, You Are Parent in Every Country”: But Still Today a Child Can Be Stateless in the EU Just Because It Has Two Mothers“. ILGA-EUROPE. 2021 vasario 12 d. <https://ilga-europe.medium.com/if-you-are-parent-in-one-country-you-are-parent-in-every-country-but-still-today-a-baby-can-be-ac6cccd95b9>.
340. „Il nostro appello contro la pratica dell'utero in affitto“. GliScritti. Žiūrėta 2023 gruodžio 6 d. <https://www.glisritti.it/blog/entry/3466>.
341. „Independent Surrogacy vs. Agency Surrogacy: What Is Best for You?“. Fertility Source Companies. Žiūrėta 2024 sausio 26 d. <https://www.fertilitysourcecompanies.com/blog/independent-surrogacy-vs-agency-surrogacy-what-is-best-for-you>.
342. *Infertility prevalence estimates 1990-2021*. Geneva: World Health Organization, 2023. <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/366700/9789240068315-eng.pdf?sequence=1>.
343. „Infertility“. WHO. Žiūrėta 2024 vasario 11 d. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/infertility>.
344. „Instruction on respect for human life in its origin and on the dignity of procreation. Replies to certain questions of the day“. Vatican. Žiūrėta 2023 sausio 23 d. https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19870222_respect-for-human-life_en.html.
345. „Intended Parents FAQ“. Surrogacy in Canada Online. Žiūrėta 2024 vasario 18 d. <https://surrogacy.ca/intended-parents/ip-faq.html>.
346. „International Charter of Reproductive and Sexual Rights“. IPPF. Žiūrėta 2023 vasario 14 d. <http://ippf.org/resources/publications/ippf-charter-sexual-and-reproductive-rights>.
347. Jefford, Sarah. „Surrogacy Statistics 2021“. Žiūrėta 2023 gruodžio 22 d. <https://sarahjefford.com/surrogacy-statistics-2021/>.
348. Kamin, Debra. „Israel Evacuates Surrogate Babies From Nepal but Leaves the Mothers Behind“. *Time*, balandžio 28, 2015. <https://time.com/3838319/israel-nepal-surrogates>.

349. „Katalikų Bažnyčios katekizmas“. Katekizmas. Žiūrėta 2023 gruodžio 28 d. <https://katekizmas.lt/kbk/dalis1/skyrius1/poskyris2/skirsnis3#in108>.
350. Kleeman, Jenny. „Having a Child Doesn't Fit into These Women's Schedule': Is This the Future of Surrogacy?“. *The Guardian*, gegužės 25, 2019. <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2019/may/25/having-a-child-doesnt-fit-womens-schedule-the-future-of-surrogac>.
351. „Konsultacijų bankas“. Valstybinė lietuvių kalbos komisija. Žiūrėta 2023 birželio 30 d. <http://www.vlkk.lt/konsultacijos/2041-surogatine-motina>.
352. Kop, Petronella AL, Monique H. Mochtar, Paul A. O'Brien, Fulco Van der Veen, ir Madelon van Wely. „Intrauterine Insemination versus Intracervical Insemination in Donor Sperm Treatment“. *The Cochrane Database of Systematic Reviews* 2018, 1 (2018). <https://doi.org/10.1002/14651858.CD000317.pub4>.
353. Kuzavinis, Kazimieras. *Lotynų-lietuvių kabų žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1998.
354. „La Comisión para la Investigación de Malos Tratos a Mujeres condena la gestación subrogada“. Ameco Press. Žiūrėta 2024 sausio 2 d. <https://amecopress.net/La-Comision-para-la-Investigacion-de-Malos-Tratos-a-Mujeres-condena-la-gestacion-subrogada>.
355. Lafferriere, Jorge Nicolás. „Avanza iniciativa para prohibir la maternidad subrogada realizada por italianos en el extranjero“. Centro de Bioética, Persona y Familia. 2023 rugpjūčio 7 d. <https://centrodebioetica.org/avanza-iniciativa-para-prohibir-la-maternidad-subrogada-realizada-por-italianos-en-el-extranjero/>.
356. „LAGD kreipėsi į suinteresuotas institucijas dėl visų formų surogacijos pasmerkimo“. LAGD. 2020 liepos 16 d. <https://www.lagd.lt/naujienos/lagd-kreipesi-i-suinteresuotas-institucijas-del-visu-formu-surogacijos-pasmerkimo/198>.
357. Law, Jonathan, ir Elizabeth Ann Martin (ed.). *A Dictionary of Law*. Oxford: Oxford University Press, 2013.
358. „Legal and Illegal Aspects of Surrogacy“. Ministerie van Justitie en Veiligheid. 2015 liepos 3 d. <https://www.government.nl/topics/surrogate-mothers/surrogacy-legal-aspects>.
359. Limantė, Agnė. „Surogatinė Motinystė Pandemijos Metu“. Teisė.Pro. 2020 gegužės 16 d. <http://www.teise.pro/index.php/2020/05/16/surogatine-motinyste-pandemijos-metu/>.
360. Maniscalco, Claudia. „Todo sobre la gestación, post-mortem' como la de Ana Obregón: ¿Se necesita tener pareja?; Es legal en España?“ *20 minutos*, balandžio 6, 2023. <https://www.20minutos.es/noticia/5116506/0/todo-la-gestacion-post-mortem-como-la-de-ana-obregon-se-necesita-tener-pareja-es-legal-en-espana/>.
361. Martinez Danti, Carla. „18 tipos de feminismo“. Mundo Deportivo. Žiūrėta 2023 lapkričio 1 d. <https://www.mundodeportivo.com/uncomo/educacion/articulo/tipos-de-feminismo-52003.html>.
362. „Mere Stabilitet Og Tryghed for Børn Født Gennem Surrogataftaler“. Social-, Bolig- og Ældreministeriet. 2024 vasario 5 d. <https://sm.dk/nyheder/nyhedsarkiv/2024/feb/merestabilitet-og-tryghed-for-boern-foedt-gennem-surrogataftaler->.
363. „Message for U.S. Citizens: New Law Banning Surrogacy Planned in Georgia“. U.S. Embassy in Georgia. 2023 rugsėjo 8 d. <https://ge.usembassy.gov/message-for-u-s-citizens-new-law-banning-surrogacy-planned-in-georgia/>.
364. Moskalenko, Kateryna. „La gestation pour autrui en Ukraine: le vent du changement“. Defacto. 2022 rugsėjo 13 d. <https://www.defacto.expert/2022/09/13/la-gestation-pour-autrui-en-ukraine-le-vent-du-changement/?lang=fr>.

365. Mounier, Emmanuel. „Manifiesto al servicio del personalismo“. Antorcha. Žiūrėta 2023 rugpjūčio 2 d. http://www.antorcha.net/biblioteca_virtual/filosofia/personalismo/2.html.
366. „Motina“. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Žiūrėta 2024 sausio 24 d. <https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas/motina?paieska=motina&i=f2d2d012-81fa-4ee6-98f8-bf5439888d0f>.
367. „Motinystė“. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Žiūrėta 2024 sausio 24 d. <https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas/motinyst%C4%97?paieska=motinyst%C4%97&i=ae5d8fae-fcbb-44d3-a870-de540d6037c3>.
368. Narayanan, Nayantara. „Why the Nepal Earthquake Has Got India and Israel Talking about Cross-Border Surrogacy“. Scroll. 2015 gegužės 1 d. <http://scroll.in/article/724362/why-the-nepal-earthquake-has-got-india-and-israel-talking-about-cross-border-surrogacy>.
369. „New action against HCCH’s draft convention on parentage“. Abolition-MS. 2024 kovo 7 d. <https://abolition-ms.org/en/our-actions/international-institutions/hcch-en/new-action-against-hcchs-draft-convention-on-parentage/>.
370. Nijenhuis, Lennart. „Surrogacy Expert Slams Proposed Dutch Regulation, Predicting Increased Demand“. CNE, balandžio 15, 2023. <https://cne.news/article/2936-surrogacy-expert-slams-proposed-dutch-regulation-predicting-increased-demand>.
371. Nijenhuis, Lennart. „The Russian Surrogacy Industry Is Collapsing“. CNE, balandžio 11, 2023. <https://cne.news/article/2891-the-russian-surrogacy-industry-is-collapsing>.
372. „Ny Anbefaling Fra Det Etske Råd: Sundhedspersonale Bør Kunne Medvirke Ved Altruistisk Surrogatmoderskab i Danmark“. Etisk Raad. Žiūrėta 2024 vasario 18 d. <https://etiskraad.dk/nyheder/2023/ny-anbefaling-fra-det-etske-raad-sundhedspersonale-boer-kunne-medvirke-ved-altruistisk-surrogatmoderskab-i-danmark->
373. „Opinion of the Reflection Group on Bioethics on Gestational Surrogacy. The question of European and international rules“. Commission of the Bishops’ Conferences of the European Community. Žiūrėta 2024 sausio 13d. <https://www.comece.eu/wp-content/uploads/sites/2/2022/04/20150223-COMECE-opinion-on-gestational-surrogacy-The-question-of-European-and-international-rules.pdf>.
374. „PACE rejects draft recommendation on ‘Children’s rights related to surrogacy’“. COE. Žiūrėta 2022 spalio 13 d. <https://pace.coe.int/en/news/6355/pace-rejects-draft-recommendation-on-children-s-rights-related-to-surrogacy->
375. Page, Stephen. „Surrogacy Laws in Australia and New Zealand“. Page Provan. Žiūrėta 2023 birželio 6 d. <https://pageprovan.com.au/surrogacy-laws-in-australia-and-new-zealand/>.
376. Page, Sydney. „A Woman Is Infertile, so Her Mother Is Carrying Her Baby for Her“. *Washington Post*, birželio 25, 2020. <https://www.washingtonpost.com/lifestyle/2020/06/25/woman-is-infertile-so-her-mother-is-carrying-her-baby-her/>.
377. „Pakaitinė motinystė“. Visuotinė lietuvių enciklopedija. Žiūrėta 2023 liepos 30 d. <https://www.vle.lt/straipsnis/pakaitine-motinyste/>.
378. „Parentage/Surrogacy - 2010 and Prior“. HCCH. Žiūrėta 2023 rugpjūčio 7 d. <https://www.hcch.net/en/projects/legislative-projects/parentage-surrogacy/surrogacy-2010-and-prior>.
379. Parikh, Anjana. „Surrogacy Drama on British Stage Looks at the Baby-Producing Industry in India“. *Hindustan Times*, balandžio 5, 2017. <https://www.hindustantimes.com/art-and-culture/surrogacy-drama-on-british-stage-looks-at-the-baby-producing-industry-in-india/story-natBr2D0yP3zY1PpMljyM.html>.
380. „Parliamentary Question E-000209/2021“. European Parliament. Žiūrėta 2023 rugpjūčio 9 d. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2021-000209_EN.html.

381. „Parliamentary Question E-000921/2019. Lack of Legal Protection for Children Born via Surrogacy: Ukraine and the Spanish Government“. European Parliament. Žiūrėta 2023 rugpjūčio 9 d. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-8-2019-000921_EN.html.
382. „Parliamentary Question E-003388/2020. Surrogacy in Ukraine“. European Parliament. Žiūrėta 2023 rugpjūčio 9 d. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2020-003388_EN.html.
383. „Parliamentary Question for Written Answer P-005909-16 to the Commission“. European Parliament. Žiūrėta 2023 rugpjūčio 7 d. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/P-8-2016-005909_EN.html.
384. „Parliamentary Question. Answer to Question No E-000921/19“. European Parliament. Žiūrėta 2023 rugpjūčio 9 d. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-8-2019-000921-ASW_EN.html.
385. „Petição por um Referendo sobre a Gestação de Substituição“. Peticao Publica. Žiūrėta 2020 lapkričio 12 d. <https://peticaopublica.com/pview.aspx?pi=gestacaosubstituicao>.
386. Piotrowski, Daniel. „Baby‘ Gammy happily living in Thailand, in the dark of dad’s death“. *Mail Online*, liepos 16, 2020. <https://www.dailymail.co.uk/news/article-8528141/Baby-Gammys-family-learn-father-David-Farnells-death-Bunbury-Western-Australia.html>.
387. Platūkytė, Domantė. „Surogatinė motinystė – vergovė ir gimdų nuomos rinka ar pagalba šeimoms?“. *LRT*, birželio 11, 2020. <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1187549/surogatine-motinyste-vergove-ir-gimdu-nuomos-rinka-ar-pagalba-seimoms>.
388. „Popiežiškiosios sveikatos apsaugos darbuotojų pastoracijos tarybos Sveikatos apsaugos darbuotojų chartija“. Katalikai. Žiūrėta 2023 rugpjūčio 10 d. https://eis.katalikai.lt/vb/romos_kurija/popieziskiosios_tarybos/sads/1995_sveikatos-apsaugos-darbuotoju-chartija.
389. Porta, Miquel, ir John M. Last/John M. Last. „Reproductive Rights“. *A Dictionary of Public Health*, 2 ed. Oxford: Oxford University Press, 2018. <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780191844386.001.0001/acref-9780191844386-e-3888>.
390. „Pradžios knyga, Pr 30“. Biblija. Žiūrėta 2020 liepos 31 d. <http://biblija.lt/index.aspx?cmp=find&str=Pr%2030,1-31,16&doc=BiblijaRKE1999>.
391. „Pradžios knyga: Išmaelio gimimas“. Biblija. Žiūrėta 2023 liepos 30 d. http://biblija.lt/index.aspx?cmp=reading&doc=BiblijaRKK1998_Pr_16.
392. „Press Release Issued by the Registrar of The Court ECHR 132 (2019)“. ECHR. Žiūrėta 2023 kovo 23 d. <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-6380685-8364782&filename=AdvisoryopinionP16-2018-001.pdf>.
393. „Priority question for written answer P-001015/22 to the Commission Simona Baldassarre (ID), Elena Lizzi (ID), Stefania Zambelli (ID), Alessandro Panza (ID), Isabella Tovaglieri (ID). Answer given by Mr Reynders on behalf of the European Commission“. European Parliament. Žiūrėta 2023 gruodžio 12 d. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/questions/reponses_qe/2022/001015/P9_RE\(2022\)001015_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/questions/reponses_qe/2022/001015/P9_RE(2022)001015_EN.pdf).
394. „Private Practice, Triangles“. IMDB. Žiūrėta 2020 rugpjūčio 13 d. <https://www.imdb.com/title/tt1605413/>.
395. „Prohibitions Related to Surrogacy“. Health Canada. 2013 liepos 10 d. <https://www.canada.ca/en/health-canada/services/drugs-health-products/biologics-radiopharmaceuticals-genetic-therapies/legislation-guidelines/assisted-human-reproduction/prohibitions-related-surrogacy.html>.
396. Ralston, Nick. „Couple offered son to paedophiles“. *The Sydney Morning Herald*, liepos 1, 2013. <https://www.smh.com.au/national/couple-offered-son-to-paedophiles-20130630-2p5eg.html>.

397. Rawlinson, Kevin. „Interpol Investigates, baby Factory‘ as Man Fathers 16 Surrogate Children“. *The Guardian*, rugpjūčio 23, 2014. <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2014/aug/23/interpol-japanese-baby-factory-man-fathered-16-children>.
398. „Read the Belmont Report“. Office for Human Research Protections (OHRP). Žiūrėta 2023 sausio 15 d. <https://www.hhs.gov/ohrp/regulations-and-policy/belmont-report/read-the-belmont-report/index.html>.
399. „Recognition of Parenthood between Member States“. European Commission. Žiūrėta 2023 lapkričio 16 d. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/civil-justice/family-law/recognition-parenthood-between-member-states_en.
400. „Recognition of parenthood: MEPs want children to have equal rights“. European Parliament. Žiūrėta 2023 gruodžio 14 d. <https://www.europarl.europa.eu/news/sv/press-room/20231208IPR15786/recognition-of-parenthood-meps-want-children-to-have-equal-rights>.
401. „Report of the IBC on Assisted Reproductive Technologies (ART) and Parenthood“. UNESCO. Žiūrėta 2024 sausio 20 d. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000367957?posInSet=1&queryId=db41e82d-fa63-4376-a4d3-40e9b4512ca2>.
402. „Report of the Special Rapporteur on the sale and sexual exploitation of children, including child prostitution, child pornography and other child sexual abuse material, 15 January 2018, A/HRC/37/60“. United Nations. <https://www.undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FHRC%2F37%2F60&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False>.
403. „Report of the Special Rapporteur on the sale and sexual exploitation of children, including child prostitution, child pornography and other child sexual abuse material, 17 July 2018, A/73/174“. United Nations. <https://www.undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2F73%2F174&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False>.
404. „Report of the Special Rapporteur on the sale and sexual exploitation of children, including child prostitution, child pornography and other child sexual abuse material, A/74/162“. United Nations. Žiūrėta 2023 sausio 11 d. <https://undocs.org/en/A/74/162>.
405. „Report of the Surrogacy UK Working Group on Surrogacy Law Reform. Surrogacy in the UK: Myth busting and reform“. Family Law. Žiūrėta 2023 gruodžio 23 d. https://www.familylaw.co.uk/docs/pdf-files/Surrogacy_in_the_UK_report.pdf.
406. Requejo Isidro, Marta. „The European Court of Human Rights Again on Surrogacy and Article 8 ECHR: C v Italy“. EAPIL. 2023 rugpjūčio 31 d. <https://eapil.org/2023/08/31/the-european-court-of-human-rights-again-on-surrogacy-and-article-8-echr-c-v-italy/>.
407. „Sale and sexual exploitation of children, including child prostitution, child pornography and other child sexual abuse material“. Better care network. Žiūrėta 2020 liepos 15 d. <https://bettercarenetwork.org/sites/default/files/2019-12/Report%20on%20the%20Sale%20and%20Sexual%20Exploitation%20of%20Children%202019.pdf>.
408. „SAM siūlo įteisinti surogatinę motinystę, pagalbinį apvaisinimą nesusituokusiems“. *LRT*, spalio 10, 2021. <https://www.lrt.lt/naujienos/sveikata/682/1509535/sam-siulo-iteisinti-surogatine-motinyste-pagalbini-apvaisinima-nesusituokusiems>.
409. Sanghani, Radhika. „The Rise of, social Surrogacy‘ to Protect Careers or Bodies: Would You Ever Do It?“. *The Telegraph*, balandžio 17, 2014. <https://www.telegraph.co.uk/women/womens-health/10772725/The-rise-of-social-surrogacy-to-protect-careers-or-bodies-would-you-ever-do-it.html>.
410. San Martín, Inés. „Ukraine’s Catholic Prelates Condemn Surrogacy as a ‘Moral Evil‘“. *Cruix*,

- gegužės 16, 2020. <https://cruxnow.com/covid-19/2020/05/ukraines-catholic-prelates-condemn-surrogacy-as-a-moral-evil/>.
411. Savage, Angela. „Baby Gammy Case Highlights Pitfalls of Surrogacy in Thailand“. The Wheeler Centre. 2014 rugpjūčio 4 d. <https://www.wheelercentre.com/wlr-articles/8499d-f3c2371>.
  412. Sendón de León, Victoria. „Qué es el feminismo de la diferencia? Una visión muy personal“. Mujeres en Red. Žiūrėta 2024 sausio 1 d. https://www.mujiresenred.net/victoria_sendon-feminismo_de_la_diferencia.html.
  413. Seturidze, Gvantsa. „Georgia Set to Ban Commercial Surrogacy“. IWPR. 2023 rugpjūčio 8 d. <https://iwpr.net/global-voices/georgia-set-ban-commercial-surrogacy>.
  414. Shamima, Lasker. „Surrogacy“. Iš *Encyclopedia of Global Bioethics*, Henk ten Have (ed.), 4. Springer, 2016.
  415. „Should You Pursue Independent Surrogacy?“. Modern Family Formation Law. Žiūrėta 2024 sausio 26 d. <https://www.modernfamilyformation.com/independent-surrogacy>.
  416. „Solemn hearing 2023. “Recourse” to and “Discourse” on the European Convention: an Asset for Democracies“. ECHR. Žiūrėta 2023 rugpjūčio 10 d. https://prd-echr.coe.int/documents/d/echr/Speech_20230127_Sciarra_JY_ENG.
  417. Stewart, William J. *Collins Dictionary of Law*. Glasgow, 2006.
  418. „Stop Surrogacy Now Statement“. The Center for Bioethics & Culture Network. Žiūrėta 2023 gruodžio 5 d. <https://cbc-network.org/stop-surrogacy-now/>.
  419. „Sub - Forcellini“. Lexica. Žiūrėta 2023 lapkričio 23 d. <http://www.lexica.linguax.com/forc.php?searchedLG=sub>.
  420. „Subrogation lietuviškai“. Angluzodinas.lt. Žiūrėta 2023 gruodžio 20 d. <https://www.angluzodinas.lt/vertimas/subrogation>.
  421. „Surogatas“. Tarptautinių žodžių žodynas. Žiūrėta 2023 gruodžio 20 d. <https://tzz.lt/s/surogatas/>.
  422. „Surogatinis reikšmė“. Lietuvių kalbos žodynas. Žiūrėta 2020 birželio 29 d. <https://www.lietuviuzodynas.lt/zodynas/Surogatinis>.
  423. „Subrogo“. Thesaurus Latino-Lituanicus. Žiūrėta 2023 gruodžio 20 d. http://www.thesaurus.flf.vu.lt/?antraste_kirciuota=subrogo&antraste=subrogo&submit=Ie%C5%A1koti.
  424. „Surrogacy and Assisted Reproductive Technology (ART)“. U.S. Embassy & Consulates in Mexico. 2023 liepos 19 d. <https://mx.usembassy.gov/surrogacy-art-and-dna-testing/>.
  425. „Surrogacy“. Cambridge Dictionary. Žiūrėta 2023 gruodžio 20 d. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/surrogacy>.
  426. „Surrogacy Cost - The True Price of Using a Surrogate Mother“. CNY Fertility. 2023 kovo 13 d. <https://www.cnyfertility.com/surrogacy-cost/>.
  427. „Surrogacy. Current Project Status“. Law Commission. Žiūrėta 2023 rugpjūčio 28 d. <https://www.lawcom.gov.uk/project/surrogacy/>.
  428. „Surrogacy“. HFEA. Žiūrėta 2023 gruodžio 22 d. <https://www.hfea.gov.uk/treatments/explore-all-treatments/surrogacy/> „Surrogacy in California“. Creative Family Connections. Žiūrėta 2024 sausio 29 d. <https://www.creativefamilyconnections.com/us-surrogacy-law-map/california>.
  429. „Surrogacy in Israel“. GOV. Žiūrėta 2024 sausio 27 d. <https://www.gov.il/en/service/embryo-carrying>.
  430. „Surrogacy in Thailand: What You Need to Know“. Surrogate. 2017 rugsėjo 26 d. <https://surrogate.com/intended-parents/international-surrogacy/surrogacy-in-thailand/>.

431. „Surrogacy in Ukraine And Georgia“. New Life Georgia. 2018 gruodžio 5 d. <https://www.newlifegeorgia.com/surrogacy-in-ukraine-and-georgia/>.
432. „Surrogacy Laws to Be Overhauled under New Reforms – Benefitting the Child, Surrogate and Intended Parents“. Law Commission. Žiūrėta 2023 gruodžio 20 d. <https://lawcom.gov.uk/surrogacy-laws-to-be-overhauled-under-new-reforms-benefitting-the-child-surrogate-and-intended-parents/>.
433. „Surrogacy Laws By State“. American Society for Reproductive Medicine. Žiūrėta 2024 sausio 29 d. <https://connect.asrm.org/lpg/resources/surrogacy-by-state?ssopc=1>.
434. „Surrogacy: Legal Rights of Parents and Surrogates“. Government. Žiūrėta 2020 lapkričio 10 d. <https://www.gov.uk/legal-rights-when-using-surrogates-and-donors>.
435. „Surrogacy: Legal Rights of Parents and Surrogates“. Government. Žiūrėta 2024 sausio 31 d. <https://www.gov.uk/legal-rights-when-using-surrogates-and-donors>.
436. „Surrogacy Market Size, Share Forecasts Report, 2023 – 2032“. Global Market Insights Inc. Žiūrėta 2023 lapkričio 20 d. <https://www.gminsights.com/industry-analysis/surrogacy-market>.
437. „Surrogacy motherhood - a global trade with women's bodies. Policy paper“. Sveriges Kvinnolobby. 2023 rugpjūčio 23 d. <https://sverigeskvinnoorganisationer.se/wp-content/uploads/2013/08/POLICY-PAPER-SURROGACY-MOTHERHOOD.pdf>.
438. „Surrogacy“. OHCHR. Žiūrėta 2023 rugpjūčio 27 d. <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-sale-of-children/surrogacy>.
439. „Surrogacy Proceedings in Greece after the Implementation of Law 4272/2014“. Greek Law Digest. Žiūrėta 2020 lapkričio 23 d. <http://www.greeklawdigest.gr/topics/aspects-of-greek-civil-law/item/217-surrogacy-proceedings-in-greece-after-the-implementation-of-law-4272-2014>.
440. „Surrogacy Requirements in California to Know“. Surrogate. Žiūrėta 2024 sausio 29 d. <https://surrogate.com/surrogacy-by-state/california-surrogacy/surrogacy-requirements-in-california>.
441. „Surrogate Costs: The Definitive Guide to Her Salary & Benefits“. Sensible Surrogacy Agency. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 21 d. <https://www.sensible-surrogacy.com/surrogacy-costs/surrogate-mother-costs/>.
442. „Surrogate Mother“. Merriam-Webster Dictionary. Žiūrėta 2023 lapkričio 21 d. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/surrogate%20mother>.
443. „Surrogate“. Etymonline. Žiūrėta 2023 spalio 12 d. <https://www.etymonline.com/word/surrogate>.
444. „Surrogo“. Thesaurus Latino-Lituanicus. Žiūrėta 2020 rugpjūčio 17 d. http://www.thesaurus.flf.vu.lt/?antraste_kirciuota=surrogo&antraste=surrogo&submit=Ie%C5%A1koti.
445. „Swedes Told They Shouldn't Use Surrogate Mothers“. *The Local*, vasario 24, 2016. <https://www.thelocal.se/20160224/women-in-sweden-told-they-shouldnt-become-surrogate-mums>.
446. Swrup, Aahana. „Is Netflix's The Surrogacy Based on a True Story?“. *The Cinemaholic*, birželio 14, 2023. <https://thecinemaholic.com/is-netflixs-the-surrogacy-based-on-a-true-story/>.
447. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Alma littera, 2013.
448. „The Best U.S. States for Surrogacy in 2023“. Hatch Fertility. Žiūrėta 2024 sausio 29 d. <https://www.hatch.us/en/blog/best-states-for-surrogacy-2023>.
449. „The Celebrity Influence on Surrogacy“. ConceiveAbilities. 2021 liepos 18 d. <https://www.conceiveabilities.com/about/blog/the-celebrity-influence-on-surrogacy>.

450. „The Dangers of a “European Parenthood Certificate”“. FAFCE. Žiūrėta 2023 lapkričio 14 d. <https://www.fafce.org/press-release-the-dangers-of-a-european-parenthood-certificate/>.
451. „The Casablanca Declaration at the United Nations in Geneva“. Declaration Surrogacy Casablanca. 2024 birželio 18 d. <https://declaration-surrogacy-casablanca.org/the-casablanca-declaration-at-the-united-nations-in-geneva/>.
452. „The Different Methods of Artificial Insemination“. Verywell Family. Žiūrėta 2023 gruodžio 28 d. <https://www.verywellfamily.com/what-is-artificial-insemination-1960181>.
453. *The Longman Dictionary of Law*, 7th. ed. Pearson Education, 2007.
454. „The Nest“. IMDB. Žiūrėta 2020 rugpjūčio 13 d. <http://www.imdb.com/title/tt9059820/>.
455. „The Parentage / Surrogacy Project“. HCCH. Žiūrėta 2020 rugpjūčio 20 d. <https://www.hcch.net/en/projects/legislative-projects/parentage-surrogacy>.
456. Tomás y Garrido, Gloria María. *Diccionario de bioética para estudiantes*. Alcalá la Real: Alcalá, 2009.
457. „To members of the Diplomatic Corps accredited to the Holy See“. Vatican. 2024 sausio 8 d. <https://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2024/january/documents/20240108-corpo-diplomatico.html>.
458. Tondo, Lorenzo, ir Artem Mazhulin. „The Bombs Won't Stop Us: Business Brisk at Ukraine's Surrogacy Clinics“. *The Guardian*, liepos 26, 2023. <https://www.theguardian.com/world/2023/jul/26/the-bombs-wont-stop-us-business-brisk-at-ukraines-surrogacy-clinics>.
459. „Traditional Surrogacy - Cost, Laws, Process“. Surrogate. Žiūrėta 2023 gruodžio 22 d. <https://surrogate.com/about-surrogacy/types-of-surrogacy/what-is-traditional-surrogacy/>.
460. „Tubal Ligation Reversal by Dr. Levin“. Babies by Levin. Žiūrėta 2020 rugpjūčio 4 d. https://www.babies-by-levin.com/spa_1.htm.
461. „Ukrainian Feminist Activist Maryna Shevtsova: All Women's Rights Organisations Have Switched to Emergency Mode“. Feministarium. 2022 balandžio 5 d. <https://feministarium.ee/en/ukrainian-feminist-activist-maryna-shevtsova-all-womens-rights-organisations-have-switched-to-emergency-mode>.
462. „UK Surrogacy Law: History and Reform“. NGA Law. Žiūrėta 2024 vasario 11 d. <https://www.ngalaw.co.uk/knowledge-centre/uk-surrogacy-law-history-reform/>.
463. „Unenforceable Contract“. Cambridge Dictionary. Žiūrėta 2024 sausio 31 d. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/unenforceable-contract>.
464. „UNESCO/IUBS/EUBIOS Bioethics Dictionary“. Eubios. Žiūrėta 2023 gruodžio 18 d. <https://www.eubios.info/biodict.htm#s>.
465. United Nations Development Programme. *Corruption and Contemporary Forms of Slavery: Examining Relationships and Addressing Policy Gaps*. New York: 2021.
466. „US and Europe Surrogacy Market to 2030 - By Size, Share, Growth by End User and Forecast“. Business Market Insights. Žiūrėta 2023 lapkričio 20 d. <https://www.businessmarketinsights.com/reports/us-and-europe-surrogacy-market>.
467. Van Terheyden, Punteha. „Gay dads' £26,000 legal battle for custody of surrogate twins after mum refuses“. *Mirror*, sausio 11, 2020. <https://www.mirror.co.uk/news/uk-news/gay-dads-26000-legal-battle-21262527>.
468. „Viešas kreipimasis: prieš surogacijos įteisinimą Lietuvoje (kvietimas pasirašyti)“. Laisvos Visuomenės Institutas. 2021 spalio 21 d. <https://laisvavisuomene.lt/viesas-kreipimasis-pries-surogacijos-iteisinima-lietuvoje-kvietimas-pasirasyti>.

469. Wald, Deborah H. „California Surrogacy Law FAQ“. The Wald Law Group. Žiūrėta 2024 sausio 29 d. <https://www.waldlaw.net/faqs/surrogacy-law-faq/>.
470. Warnock, Mary. *Report of the Committee of Inquiry into Human Fertilisation and Embryology*. London: Her Majesty's Stationery Office, 1984. Žiūrėta 2023 m. liepos 23 d. http://www.hfea.gov.uk/docs/Warnock_Report_of_the_Committee_of_Inquiry_into_Human_Fertilisation_and_Embryology_1984.pdf.
471. „What is Interdisciplinary Research?“. US National Science Foundation. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 20 d. <https://new.nsf.gov/funding/learn/research-types/learn-about-interdisciplinary-research/>.
472. „What Motivates Women to Become Surrogate Mothers?“. The Fertility Agency. 2023 rugsėjo 25 d. <https://thefertilityagency.com/what-motivates-women-to-become-surrogate-mothers>.
473. Whiteman, Hilary. „Surrogate mom vows to take care of ‚abandoned‘ twin“. *CNN*, rugpjūčio 7, 2014. <https://www.cnn.com/2014/08/04/world/asia/thailand-australia-surrogacy/index.html>.
474. Whitfill Roeloffs, Mary. „It's Not Just Celebrities - Commercial Surrogacy Industry Expected To Grow Tenfold By 2032“. *Forbes*, liepos 14, 2023. <https://www.forbes.com/sites/maryroeloffs/2023/07/14/its-not-just-celebritiescommercial-surrogacy-industry-expected-to-grow-tenfold-by-2032>.
475. Winerip, Michael. „My Sister, My Surrogate“. *The New York Times*, gruodžio 23, 2007. <https://www.nytimes.com/2007/12/23/nyregion/nyregionspecial2/23Rparent.html>.
476. „Woman Carries Baby for Her Best Friend - Who Dies before He Is Born“. *Metro*, sausio 23, 2018. <https://metro.co.uk/2018/01/23/woman-offers-carry-baby-best-friend-dies-born-7254118/>.
477. „Working Group on Parentage/Surrogacy: Report of the first meeting (from 13 to 17 November 2023)“. HCCH. Žiūrėta 2024 balandžio 15 d. <https://assets.hcch.net/docs/f3473c-cd-8ecc-4bd8-bb24-aec0a79c4e1d.pdf>.
478. „Working Group on Parentage/Surrogacy: Report of the second meeting (from 8 to 12 April 2024)“. HCCH. Žiūrėta 2024 balandžio 15 d. <https://assets.hcch.net/docs/dc961452-c4d7-492b-8887-75456843560f.pdf>.
479. „Žodžio eufemizmas reikšmė“. Lietuvių kalbos žodynas. Žiūrėta 2023 lapkričio 22 d. <https://www.lietuviuzodynas.lt/terminai/Eufemizmas>.
480. „Žodžio semantika reikšmė“. Lietuvių kalbos žodynas. Žiūrėta 2020 rugpjūčio 5 d. <https://www.lietuviuzodynas.lt/terminai/Semantika>.
481. „15 Celebrities Who Have Used Surrogacy for Infertility Issues“. Physician's Surrogacy. 2019 rugpjūčio 29 d. <https://physiciansurrogacy.com/celebrities-and-surrogacy-children>.
482. „200 Women's Rights Organisations Call for a Ban on Surrogacy in Ukraine“. Abolition-MS. 2020 birželio 3 d. <http://abolition-ms.org/en/our-actions/national-institutions/ukraine-en/200-womens-rights-organisations-call-for-a-ban-on-surrogacy-in-ukraine>.
483. „2nd NGO European meeting on the abolition of surrogacy in Italy“. Women Lobby. Žiūrėta 2024 sausio 15 d. <https://www.womenlobby.org/2nd-NGO-European-meeting-on-the-abolition-of-surrogacy-in-Italy>.
484. „66 Suspected of Arranging Illegal Adoptions and Surrogacies, and Human Egg Trafficking in Greece“. Europol. 2019 rugsėjo 26 d. <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/66-suspected-of-arranging-illegal-adoptions-and-surrogacies-and-human-egg-trafficking-in-greece>.

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Saloméja Fernandez Montojo

**SUROGATINĖS MOTINYSTĖS TEISINIO
REGULIAVIMO PROBLEMAS**

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, teisė (S 001)

Vilnius, 2024

Daktaro disertacija rengta 2018–2024 metais, ginama Mykolo Romerio universitete pagal Mykolo Romerio universitetui su Vytauto Didžiojo universitetu Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2019 m. vasario 22 d. įsakymu Nr. V-160 „Dėl doktorantūros teisės suteikimo“ suteiktą doktorantūros teisę.

Moksliniai vadovai:

prof. dr. Toma Birmontienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001), 2019-2024 m.;

prof. dr. Jonas Juškevičius (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001), 2018-2019 m.

Daktaro disertacija ginama Mykolo Romerio universiteto ir Vytauto Didžiojo universiteto teisės mokslo krypties taryboje:

Pirmininkas:

prof. dr. Justinas Žilinskas (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001).

Nariai:

prof. dr. Eglė Bilevičiūtė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001);

doc. dr. André Gonçalo Dias Pereira (Koimbros universitetas, Portugalijos Respublika, socialiniai mokslai, teisė, S 001);

doc. dr. Haroldas Šinkūnas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001);

doc. dr. Juozas Valčiukas (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001).

Daktaro disertacija bus ginama viešame Teisės mokslo krypties tarybos posėdyje 2024 m. spalio 24 d. 13 val. Mykolo Romerio universitete, II-230 aud.

Adresas: Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius.

SUROGATINĖS MOTINYSTĖS TEISINIO REGULIAVIMO
PROBLEMAS

SANTRAUKA

Tyrimo problema, jos aktualumas. Surogatinė motinystė – tai reprodukcinė trečiojo asmens praktika, kurios metu numatytasis(-oji) tėvas (motina) arba numatytieji tėvai susitaria su surogatine motina, kad ši pagimdytų vaiką⁷³¹. Surogatinės motinystės (trumpiau dar vadinamos surogacija) reiškinys žmonijai pažįstamas nuo seniausių laikų. Modernios surogatinės motinystės sampratos formavimuisi didžiausios įtakos turėjo XX a. antrosios pusės biotechnologijų pažanga žmogaus reprodukcijos srityje ir ypač – galimybė atskirti vaiko sukūrimą (tuo pačiu parenkant norimus ar galimus biologinius tėvus) nuo jo išnešiojimo proceso (gestacijos). Šis beprecedentis technologinis šuolis leido sukurti reprodukcinę industriją, kurioje vaiko sukūrimas iš sąlyginai natūralaus atsitiktinumo pavirto į tiksliau prognozuojamą ir suplanuojamą procesą, sąlygojamą individualių reprodukcinį paciento (kliento) troškimų ir sprendimų sveikatos priežiūros srityje bei reguliuojamą teisės.

Nuo 1978 m. atlikto pirmojo sėkmingo kiaušialąstės apvaisinimo mėgintuvelyje (*in vitro*) ženkliai patobulėjo reprodukcinės medicinos technologinės galimybės ir tuo pačiu išaugo pagalbinio apvaisinimo procedūrų (kartu – ir surogacijos paslaugų) apimtys⁷³². Tam tikra prasme, galimybės atliepė poreikį, kadangi Pasaulio sveikatos organizacijos duomenimis, daugybė pasaulio valstybių susiduria su aukštais nevaisingumo rodikliais⁷³³. Dėl gyvenimo būdo (nepakankamo fizinio aktyvumo, nesveikos mitybos, rūkymo, streso) ar dėl įvairių kitų faktorių (bandymo vaikų susilaukti vėlesniame amžiuje, lytiškai plintančių ligų, genetinių ar kitų sveikatos sutrikimų) nulemtų vaisin-gumo problemų, dėl vadinamojo „socialinio nevaisingumo“⁷³⁴ (negalėjimo susilaukti palikuonių neturint partnerio arba esant tos pačios lyties asmenų sąjungose) natūralus pastojimas ir gestacija tampa vis sunkesni. Nors tikslią statistiką apie surogatinės

---

731 „Surrogacy“, OHCHR, žiūrėta 2023 rugpjūčio 27 d., <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-sale-of-children/surrogacy>.

732 Žr. Remah Moustafa Kamel, „Assisted Reproductive Technology after the Birth of Louise Brown“, *Journal of Reproduction & Infertility* 14, 3 (2013): 96–109.

733 *Infertility prevalence estimates 1990–2021*, (Geneva: World Health Organization, 2023), 35, <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/366700/9789240068315-eng.pdf?sequence=1>.

734 Žr. Weei Lo ir Lisa Campo-Engelstein, „Expanding the Clinical Definition of Infertility to Include Socially Infertile Individuals and Couples“, iš *Reproductive Ethics II*, Lisa Campo-Engelstein ir Paul Burcher (ed.), (Cham: Springer International Publishing, 2018), 71–83, https://doi.org/10.1007/978-3-319-89429-4_6.

motinystės paslaugų teikimo mastą pasaulyje užfiksuoti yra sudėtinga⁷³⁵, tam tikri duomenys rodo, kad porų, kurios naudojasi surogacijos paslaugomis, daugėja⁷³⁶, o surogacijos rinka plečiasi⁷³⁷. Jungtinių Amerikos Valstijų ir Europos surogacijos rinkai nuo 2022 iki 2030 m. prognozuojamas 19,4 proc. metinis augimas (nuo 6,113.72 mln. JAV dolerių iki 25,284.02 mln. JAV dolerių)⁷³⁸, pasauliniu lygiu nuo 2022 m. iki 2031 m. žadamas 6,25 proc. augimas⁷³⁹, o dar kitais skaičiavimais (apimant 14 valstybių rinkas ir 2023-2032 m. laikotarpį), toks augimas gali būti net apie 24,5 proc.⁷⁴⁰ Net ir esant skaičiavimų paklaidai, tendencijos ir augimo prognozės išlieka įspūdingos bei verčia susimąstyti apie surogacijos reiškinio socialines ir ekonomines pasekmes bei teisinio reguliavimo poreikį.

Visuomenės susidomėjimą šia praktika atspindi populiarioji kino, televizijos, teatro kultūra. Nuo 1968 m. japonų režisieriaus Koji Wakamatsu kino filmo „Harakashi onna“ (liet. „Paskolintos iščios“) iki 2020 m. surogacijos tema buvo sukurta daugiau nei 20 žymesnių kino filmų⁷⁴¹, dauguma iš jų – po 2001 m. Surogatinės motinystės leitmotyvų randama ir garsiuose JAV serialuose, tokiuose kaip „Draugai“⁷⁴², „Karininkų žmonos“⁷⁴³, „Privati praktika“⁷⁴⁴, 2015 m. transliuotas Danijos-Švedijos kūrėjų serialas

---

735 Kaip pastebima Jungtinių Tautų specialiojo pranešėjo prekybos vaikais ir vaikų seksualinio išnaudojimo, įskaitant vaikų prostituciją, vaikų pornografiją ir kitas seksualinio smurto prieš vaikus formas, klausimais parengtos ataskaitos 49 punkte, „nėra centralizuotai renkami ir patikrintų nepriklausomų duomenų apie praktikos apimtį ir paplitimą. Statistiniai duomenys apie gimimus surogacijos būdu yra prieinami tik keliuose nepriklausomų tyrėjų, o ne vyriausybės surinktosiose jurisdikcijose“ („Report of the Special Rapporteur on the sale and sexual exploitation of children, including child prostitution, child pornography and other child sexual abuse material, A/74/162“, UN, žiūrėta 2023 sausio 11 d., <https://undocs.org/en/A/74/162>).

736 Marjan Goli ir kt., „Reproductive and sexual health of surrogate mothers, developing a care program: a protocol for mixed methods study“, *Reproductive Health* 16 (2019), <https://doi.org/10.1186/s12978-019-0687-8>.

737 Mary Whitfill Roeloffs, „It’s Not Just Celebrities - Commercial Surrogacy Industry Expected To Grow Tenfold By 2032“, *Forbes*, liepos 14, 2023, <https://www.forbes.com/sites/maryroeloffs/2023/07/14/its-not-just-celebritiescommercial-surrogacy-industry-expected-to-grow-tenfold-by-2032/>.

738 „US and Europe Surrogacy Market to 2030 - By Size, Share, Growth by End User and Forecast“, *Business Market Insights*, žiūrėta 2023 lapkričio 20 d., <https://www.businessmarketinsights.com/reports/us-and-europe-surrogacy-market>.

739 „Global Surrogacy Market Size, Share and Forecast to 2031“, *Straits Research*, žiūrėta 2023 lapkričio 20 d., <https://straitresearch.com/press-release/global-surrogacy-market-size>.

740 „Surrogacy Market Size, Share Forecasts Report, 2023 – 2032“, *Global Market Insights Inc.*, žiūrėta 2023 lapkričio 20 d., <https://www.gminsights.com/industry-analysis/surrogacy-market>.

741 María Teresa Icart Isern, ir kt., „La maternidad subrogada a través de tres películas“, *Revista de Medicina y Cine* 16, 2 (2020): 81-82, <https://doi.org/10.14201/rmc20201627785>.

742 „Focus on Surrogacy in Entertainment: Friends S6 and S10“, *Rainbow Life*, žiūrėta 2023 vasario 27 d., <https://www.rainbowlifeagency.com/post/focus-on-surrogacy-in-entertainment-friends-s6-and-s10>.

743 „Army Wives“, *IMDB*, žiūrėta 2020 rugpjūčio 13 d., <https://www.imdb.com/title/tt0859592>.

744 „Private Practice“, *Triangles*, *IMDB*, žiūrėta 2020 rugpjūčio 13 d., <https://www.imdb.com/title/tt1605413/>.

„Tiltas“⁷⁴⁵. 2020 m. britų televizijos serialas „Lizdas“⁷⁴⁶ atliepė Jungtinėje Karalystėje vykusias intensyvias diskusijas dėl surogacijos teisinio reguliavimo ir ypač – komercinės surogatinės motinystės įteisinimo⁷⁴⁷. 2023 m. *Netflix* platformoje pradėtas rodyti išskirtinai surogacijos tema pastatytas meksikiečių serialas „Surogacija“⁷⁴⁸. Londono Karališkieji rūmai 2017 m. pristatė Vivienne Franzmann spektaklį „Kūnai“⁷⁴⁹, kuriame buvo nagrinėjamas šios praktikos etiškumo ir priimtimumo klausimas. Tais pačiais metais JK didelio publikos susidomėjimo sulaukė ir kitas spektaklis surogacijos tema „Pagaminta Indijoje“⁷⁵⁰ apie surogatinių motinų iš Indijos skausmingus pasirinkimus. Atskirai paminėtina ir įžymybių, pasinaudojusių surogacijos paslaugomis, asmeninių istorijų įtaka viešajai nuomonei ir šio reiškinių populiarėjimui. Ne veltui surogacijos paslaugų agentūros naudojami garsenybių istorijomis marketingo tikslais⁷⁵¹. Mokslininkai, analizuojantys žymių žmonių įtaką pacientų sprendimams dėl vienos ar kitos sveikatos priežiūros paslaugos, teigia, kad garsenybėms daryti įtaką padeda stiprūs biologiniai, psichologiniai ir socialiniai faktoriai, į kuriuos verta atkreipti dėmesį ir kiekvienu atveju iširti, ar ta įtaka tinkama, ar ne, ir ar neegzistuoja tam tikri interesų konfliktai, susiję su medicininių sprendimų rėmimu⁷⁵².

Surogatinės motinystės etiniai ir medicininiai aspektai plačiai aptarinėjami įvairių valstybių bioetikos komitetų, reprodukcinių medicinos asociacijų, akademikų, tarpvyriausybinių ir nevyriausybinių organizacijų, užsiimančių teisėkūros iniciatyvomis žmogaus teisių, šeimos, santuokos ir gyvybės apsaugos srityse. Jautrių visuomenės ir įstatymų leidėjų reakcijų susilaukia įvairūs žiniasklaidoje nušviečiami išskirtiniai atvejai: pavyzdžiui, kai surogaciją užsakiusi pora nori abortuoti lūkesčių

---

745 „Bron/Broen“, IMDB, žiūrėta 2024 sausio 23 d., <https://www.imdb.com/title/tt1733785/>.

746 „The Nest“, IMDB, žiūrėta 2020 rugpjūčio 13 d., <http://www.imdb.com/title/tt9059820/>.

747 Žr. Julie Bindel, „Exploitative or altruistic? Will BBC One’s *The Nest* Tell the Truth about Surrogacy?“, *The Guardian*, kovo 20, 2020, <http://www.theguardian.com/tv-and-radio/2020/mar/20/will-bbc-ones-the-nest-tell-truth-surrogacy>.

748 Aahana Swrup, „Is Netflix’s *The Surrogacy* Based on a True Story?“, *The Cinemaholic*, birželio 14, 2023, <https://thecinemaholic.com/is-netflixs-the-surrogacy-based-on-a-true-story>.

749 Michael Billington, „Bodies Review – Vivienne Franzmann Explores the Ethics of Surrogacy“, *The Guardian*, liepos 12, 2017, <http://www.theguardian.com/stage/2017/jul/12/bodies-review-vivienne-franzmann-royal-court-london-surrogacy>.

750 Anjana Parikh, „Surrogacy Drama on British Stage Looks at the Baby-Producing Industry in India“, *Hindustan Times*, balandžio 5, 2017, <https://www.hindustantimes.com/art-and-culture/surrogacy-drama-on-british-stage-looks-at-the-baby-producing-industry-in-india/story-natBr2D0yP3zY1PpMljyM.html>.

751 Žr. „The Celebrity Influence on Surrogacy“, *ConceiveAbilities*, 2021 liepos 18 d., <https://www.conceiveabilities.com/about/blog/the-celebrity-influence-on-surrogacy>; „Famous Celebrity Surrogacies“, *Made in the USA Surrogacy*, 2019 gegužės 22 d., <https://madeintheusasurrogacy.com/famous-celebrity-surrogacies>; „15 Celebrities Who Have Used Surrogacy for Infertility Issues“, *Physician’s Surrogacy*, 2019 rugpjūčio 29 d., <https://physiciansurrogacy.com/celebrities-and-surrogacy-children/>.

752 Steven J. Hoffman ir Charlie Tan, „Biological, Psychological and Social Processes That Explain Celebrities’ Influence on Patients’ Health-Related Behaviors“, *Archives of Public Health* 73, 1 (2015): 8, <https://doi.org/10.1186/2049-3258-73-3>.

neatitinkantį vaisių, o surogatinė motina tam prieštarauja ir nusprendžia pabėgti⁷⁵³, kai du vyrai surogacijos būdu susilaukia kūdikio, kad galėtų nuo pat gimimo išnaudoti jį seksualiai⁷⁵⁴, kai surogatinės motinystės paslaugą užsakę tėvai nenori auginti vieno iš gimusių dvynių⁷⁵⁵, kai surogatinė motina, pagimdžiusi dvynukes homoseksualių vyrų porai, nebesutinka atsisakyti motinystės teisių⁷⁵⁶, kai mirus suaugusiam sūnui motina pasinaudoja jo lytinėmis ląstelėmis ir surogacijos būdu susilaukia anūkės⁷⁵⁷, kai vienišas vyras iš skirtingų Tailando klinikų užsako daugiau nei dešimties surogatinių motinų paslaugas ir susilaukia net šešiolikos kūdikių⁷⁵⁸ ir pan. 2020 m. COVID-19 pandemijos metu viešoje erdvėje plačiai aptarinėtas atvejis, kai dėl karantino vienos Ukrainos klinikos viešbutyje „įstrigo“ ir su jų laukiančiais sutartyje numatytais tėvais susitikti negalėjo keliasdešimt kūdikių, gimusių pagal tarptautines surogacijos sutartis⁷⁵⁹.

Antroje XX a. pusėje Vakaruose griežtėjant žmogaus teisių standartams surogatinės motinystės paslaugų sutartyse buvo pradėti įtvirtinti išsamūs šalių teisių ir pareigų katalogai, atsakomybės klausimai. Gilėjanti surogacijos reiškinio teorinė refleksija, praktinis įgyvendinimas ir teisiniai ginčai išryškino daug teisinių problemų ir klausimų. Didžiausias diskusijas teisėje surogacija kelia dėl savo kontroversiškumo, balansavimo ties žmogaus teisių riba (prekybos žmonėmis, ypač vaikais, žmogaus kūno išnaudojimo komerciniais tikslais, vergovės ir priverstinio darbo), galimų neigiamų rizikų motinų ir kūdikių sveikatai, orumui, teisėtiems interesams. Pagrįstai galima kelti klausimą, ar ši praktika nedidina rizikos išnaudoti ekonomiškai, socialiai ir psichologiškai pažeidžiamiausias moteris? Ar įsipareigojimas išnešioti, pagimdyti ir perleisti kūdikį dera su laisvam informuotam sutikimui sveikatos priežiūros srityje keliamais reikalavimais? Kokiais atvejais ir ar apskritai toks nevaisingumo sprendimo būdas dera su geriausiaisiais vaiko interesais? Ar siekis atliepti individualias reprodukcinės teises pateisina galimas surogacijos neigiamas pasekmes? Koks geriausias atsakymas į šiuo metu

---

753 Žr. Elizabeth Cohen, „Girl in famous surrogacy case dies at age 8“, *CNN*, rugpjūčio 5, 2020, <https://edition.cnn.com/2020/08/04/health/seraphina-surrogate-death/index.html>.

754 Nick Ralston, „Couple offered son to paedophiles“, *The Sydney Morning Herald*, liepos 1, 2013, <https://www.smh.com.au/national/couple-offered-son-to-paedophiles-20130630-2p5eg.html>.

755 Žr. Hilary Whiteman, „Surrogate mom vows to take care of ‚abandoned‘ twin“, *CNN*, rugpjūčio 7, 2014, <https://www.cnn.com/2014/08/04/world/asia/thailand-australia-surrogacy/index.html>.

756 Žr. Puneha van Terheyden, „Gay dads’ £26,000 legal battle for custody of surrogate twins after mum refuses“, *Mirror*, sausio 11, 2020, <https://www.mirror.co.uk/news/uk-news/gay-dads-26000-legal-battle-21262527>.

757 Žr. Claudia Maniscalco, „Todo sobre la gestación ‚post-mortem‘ como la de Ana Obregón: ¿Se necesita tener pareja? ¿Es legal en España?“, *20 minutos*, balandžio 6, 2023, <https://www.20minutos.es/noticia/5116506/0/todo-la-gestacion-post-mortem-como-la-de-ana-obregon-se-necesita-tener-pareja-es-legal-en-espana/>.

758 Žr. Kevin Rawlinson, „Interpol Investigates ‚baby Factory‘ as Man Fathers 16 Surrogate Children“, *The Guardian*, rugpjūčio 23, 2014, <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2014/aug/23/interpol-japanese-baby-factory-man-fathered-16-children>.

759 Žr. Agnė Limantė, „Surogatinė Motinystė Pandemijos Metu“, *Teisė.Pro*, 2020 gegužės 16 d., <http://www.teise.pro/index.php/2020/05/16/surogatine-motinyste-pandemijos-metu/>.

pasaulyje plačiai paplitusios surrogacijos ir iš jos kylančių rizikų kontrolę: absoliutus draudimas ar kuo išsamesnis teisinis reguliavimas? Bandymai atsakyti į šiuos klausimus prisidėjo prie platesnio surrogacijos reiškinio supratimo ir teisinio reguliavimo pokyčių kai kuriose valstybėse bei įvairių tarptautinių iniciatyvų, tačiau temos kompleksiskumas reikalauja išsamesnių tyrimų.

Nors didesnėje pasaulio dalyje surrogacija draudžiama, kai kur ši praktika reguliuojama gana liberaliai (pavyzdžiui, Ukrainoje, kai kuriose JAV valstijose). Dar kitose valstybėse dėl neigiamų patirčių komercinių surrogacijos paslaugų teikimas ne valstybių piliečiams tam tikru metu buvo nutrauktas arba apribotas: pavyzdžiui, Indija 2013 m. uždraudė teikti surrogacijos paslaugas homoseksualioms poroms ir vienišiams asmenims iš užsienio, o galiausiai, 2015 m., išvis atsisakė tarptautinės surrogacijos praktikos; Tailandas tarptautinę komercinę surrogaciją uždraudė 2015 m., 2016 m. – tai padarė Nepalas, o 2018 m. – Kambodža. Šią praktiką 2015 m. apribojo Meksika, 2022 m. – Rusija, o 2023 m. apie tokius ketinimus buvo paskelbęs ir Sakartvelas. Kai kuriose Afrikos valstybėse surrogacijos praktika pradeda reguliuoti teisės aktais (pavyzdžiui, 2020 m. tai padarė Gana, nuo 2022 m. įstatymų leidžiamosios valdžios lygiu apie tai diskutuojama Ugandoje), siekiant, kad galėtų legaliai veikti ja užsiimančios agentūros ir vaisingumo klinikos⁷⁶⁰. JK legalios nekomercinės (altruistinės) surrogacijos teisinis reguliavimas nuo 2019 m. bandomas keisti, įskaitant ir išlaidų kompensavimo surogatinei motinai griežtinimą⁷⁶¹. Kanados, šiuo metu leidžiančios nekomercinę surrogaciją, provincija Kvebekas svarsto leisti surrogacijos paslaugomis naudotis užsienio piliečiams, apie tam tikrus teisinio reguliavimo pokyčius diskutuojama Kolumbijoje ir Ukrainoje. Taigi įvairiose valstybėse kylančios teisinės iniciatyvos vis perbraižo surrogacijos paslaugų žemėlapi.

Tarptautinėje teisėje iki šiol nėra pasiektas konsensusas dėl surogatinės motinystės teisinio reguliavimo, tačiau nuogaustaujant dėl šios praktikos keliamų rizikų jau randasi tarptautinių iniciatyvų, siekiančių sureguliuoti bent kai kuriuos su surrogacija susijusius aspektus globaliu mastu. Pavyzdžiui, Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos Nuolatinis biuras 2016 m. pradėjo organizuoti ekspertų grupės susitikimus, skirtus aptarti privatinės teisės problemas, susijusias su tarptautinėmis surrogacijos sutartimis, ir yra inicijavęs bendro pobūdžio tarptautinės teisės instrumento dėl teisės į tėvystę, įgytą tarptautinės surrogacijos būdu, pripažinimo, rengimą⁷⁶². Europos Tarybos lygiu nemažai įvairių ginčų, susijusių su iš surrogacijos praktikos kilusiais teisiniais

---

760 Neįteisinus surrogacijos, jos paslaugos gali būti teikiamos ir neoficialiai, ypač jei egzistuoja galimybė suteikti dirbtinio apvaisinimo paslaugas ne piliečiams. Taip surrogacijos verslas *de facto* veikė, pavyzdžiui Ganoje, kur dėl nedetalaus ir liberalaus pagalbinio apvaisinimo reguliavimo ir dėl neegzistuojančio surrogacijos teisinio reguliavimo, ši praktika ir taip buvo sėkmingai vykdoma profesionaliose vaisingumo klinikose (žr. Owusu Boamong ir kt., „Commercial Surrogacy: Invisible Reproductive Workers in Ghana“, *Global Labour Journal*, 14(2), 2023: 89-105).

761 „UK Surrogacy Law: History and Reform“, NGA Law, žiūrėta 2024 vasario 11 d., <https://www.ngalaw.co.uk/knowledge-centre/uk-surrogacy-law-history-reform/>.

762 „The Parentage/Surrogacy Project“, HCCH, žiūrėta 2020 rugpjūčio 20 d., <https://www.hcch.net/en/projects/legislative-projects/parentage-surrogacy>.

santykiais, pasitaikė ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje⁷⁶³.

ES surogacijos teisinis reguliavimas paliktas valstybių narių nacionalinės teisės kompetencijai. ES valstybėse surogacijos praktika reglamentuojama įvairiai: nuo jos draudimo (pavyzdžiui, Ispanijoje, Italijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje) iki nekomercinės surogacijos leidimo (pavyzdžiui, Graikijoje, Portugalijoje). Kai kurių valstybių (pavyzdžiui, Čekijos) teisė apskritai atskirai nereglementuoja šios praktikos. Surogacijos paslaugų ribojimai ir dideli jų ekonominiai kaštai ES valstybėse didina tarptautinio reprodukcinio turizmo į trečiąsias šalis populiarumą. Kita vertus, trečiojoje šalyse surogacijos būdu gimę vaikai, nesant efektyvaus tėvystės pripažinimo mechanizmo numatytųjų tėvų kilmės šalyse, rizikuoja atsidurti teisinio netikrumo situacijoje, o tai kelia klausimų dėl geriausių vaikų interesų užtikrinimo. Projektą dėl tėvystės (įskaitant ir įgytąją surogacijos būdu) pripažinimo visoje Europos Sąjungoje 2022 m. pristatė Europos Komisija, o 2023 m. parėmė Europos Parlamentas⁷⁶⁴, tačiau kol kas diskutuojama dėl šios iniciatyvos tikslingumo.

Lietuvoje nacionaliniu lygiu didėjantį šios temos aktualumą rodo šalies parlamente iškelti klausimai dėl surogacijos teisinio reglamentavimo. Lietuvos Respublikos Seime 2020 m. birželio 25 d. priimta rezoliucija „Dėl visų formų surogacijos pasmerkimo“⁷⁶⁵, kuria Seimo dauguma nusprendė išreikšti savo nepritarimą tiek atlygintinai, tiek ir neatlygintinai surogatinei motinystei ir paragino aukščiausias valstybės institucijas pasmerkti šią praktiką bei imtis veiksmų, stabdančių jos plitimą. Visgi nuo 2020 m. priimtos Seimo rezoliucijos nė vienas iš dokumente išreikštų raginimų nebuvo įgyvendintas. Atvirksčiai, po metų, 2021 m. rugsėjį, Seime užregistruotas įstatymo projektas⁷⁶⁶, kuriuo siekta įteisinti nekomercinę surogatinę motinystę. Galiausiai projektas nebuvo priimtas, o surogatinės motinystės teisinio reguliavimo ir etiškumo klausimai valstybinių institucijų lygiu nebuvo plačiai aptarti ir įvertinti (pavyzdžiui, net ir Lietuvos bioetikos komitetas surogacijos problematiką tik pamini savo internetinio puslapio skiltyje⁷⁶⁷, skirtoje dirbtinio apvaisinimo bioetinėms problemoms pristatyti). Visgi neabejotina, kad diskusijos dėl surogacijos Lietuvoje anksčiau ar vėliau atsinaujins. Tikėtina, kad tai gali nutikti prireikus praktinių sprendimų, pavyzdžiui, Lietuvos piliečiams siekiant surogatinės motinystės keliu užsienyje įgytos tėvystės pripažinimo ir

---

763 Žr. „European Court of Human Rights. Factsheet, 2018“, ECHR, žiūrėta 2020 rugpjūčio 13 d. https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Reproductive_ENG.pdf.

764 „Recognition of parenthood: MEPs want children to have equal rights“, European Parliament, žiūrėta 2023 gruodžio 14 d., <https://www.europarl.europa.eu/news/sv/press-room/20231208IPR15786/recognition-of-parenthood-meps-want-children-to-have-equal-rights>.

765 „XIII-3160 Dėl visų formų surogacijos pasmerkimo“, LRS, žiūrėta 2020 rugpjūčio 4 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/d531a511ba9711ea9a12d0dada3ca61b?jfwid=-1819or94w2>.

766 „Lietuvos Respublikos pagalbinio apvaisinimo įstatymo Nr. XII-2608 pakeitimo įstatymo projektas“, LRS, žiūrėta 2023 rugpjūčio 12 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/854a5233213011ecad9fbbf5-f006237b?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=895ca20d-dd90-4713-a696-8c3ef2332570>.

767 „Bioetikos problemos“, Lietuvos bioetikos komitetas, žiūrėta 2024 sausio 21 d., [tps://bioetika.lrv.lt/lt/bioetikos-problemos/dirbtinis-apvaisinimas/](https://bioetika.lrv.lt/lt/bioetikos-problemos/dirbtinis-apvaisinimas/).

gimusių vaikų registracijos šalies registruose⁷⁶⁸.

Taigi pasaulinės ir nacionalinės tendencijos žmogaus reprodukcijos bei sveikatos teisės srityje rodo, kad surogatinės motinystės problematika ne tik nepraranda aktualumo, bet ir suponuoja tai, kad dėl įvado pradžioje įvardytų priešasčių netolimoje ateityje bus reikalingas išsamesnis surogacijos teisinis reguliavimas. Svarbiausia šio tyrimo **problema** yra susijusi su dėl gilaus surogacijos reiškinio prieštaringumo (pagalba susilaukti vaikų negalintiems (nenorintiems) to padaryti natūraliai *versus* rizikos moteriai ir vaikui, biomedicinos etikos principų pažeidimai) egzistuojančiu nevienareikšmiu šios praktikos vertinimu teisėje. Moksliniu tiriamuoju darbu siekiama nustatyti, kokie surogatinės motinystės teoriniai ir praktiniai aspektai lemia prieštaringą jos vertinimą ir kokios su šios praktika susijusios problemos yra aktualiausios tarptautinėje, ES ir nacionalinėje teisėje.

Tyrimo naujumas ir reikšmė. Vienas iš XXI amžiaus ypatumų yra tai, kad technologinė biomedicinos pažanga yra daug spartesnė nei mokslinė (teorinė, filosofinė) refleksija, gebanti šią pažangą vertinti, prognozuoti bei planuoti, ir, žinoma, lenkia teisinio reguliavimo pažangą. Atsižvelgiant į tai, kad kai kurios bioteisės ir bioetikos problemos Lietuvoje apskritai yra vis dar nepakankamai ištyrinėtos, lietuvių kalba parengtos mokslinės literatūros, kurioje būtų išsamiai išanalizuoti probleminiai surogatinės motinystės klausimai, labai mažai, o Lietuvos teisinis kontekstas beveik netyrinėtas. Nors ši tema minima kai kuriose Lietuvos universitetuose apgintose disertacijose (atsižvelgiant į atskiras disertacijos ar monografijos surogacijos tema nėra), be to, randama mokslinių straipsnių, kuriuose aptariamos ir analizuojamos teisinės ar etinės reprodukcinių technologijų problemos, tačiau juose dažniausiai yra labai mažai, fragmentiškai ar vienpusiškai gilinamasi į surogacijos sampratą, kilmę, teisinio reguliavimo klausimus.

Jau minėtos ne taip seniai Lietuvoje užregistruotos ir viena kitai priešingos teisinės iniciatyvos dėl surogatinės motinystės atskleidė įstatymų leidėjų ir visuomenės⁷⁶⁹

---

768 Kaip analogija paminėtina tai, kad 2019 m. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas nagrinėjo klausimą, susijusį su tos pačios lyties asmenų – Lietuvos Respublikos piliečio ir Baltarusijos Respublikos piliečio – teise apsigyventi Lietuvoje. 2019 m. sausio 11 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 43 straipsnio 1 dalies 5 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ Teismas rėmėsi 2018 m. birželio 5 d. ESTT Coman („Teisingumo Teismo (didžioji kolegija) 2018 m. birželio 5 d. sprendimas byloje C-673/16 Relu Adrian Coman ir kt. prieš Inspectoratul General pentru Imigrări ir Ministerul Afacerilor Interne“. CURIA. <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=202542&pageIndex=0&doclang=lt&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=80527>) bylos suformuluotais principais šiuo klausimu ir pripažino, kad nors Lietuva, savo teisėje nėra suregulavusi tos pačios lyties asmenų santuokų, ji negali apriboti Sąjungos piliečio apsigyvenimo laisvės atsisakydama jo tos pačios lyties ne ES pilietybę turinčiam sutuoktiniui suteikti teisę apsigyventi savo teritorijoje.

769 Lietuviškuose naujienų portaluose buvo išpublikuota nemažai publicistinių straipsnių arba nuomonių surogacijos tema (pavyzdžiui, Domantė Platūkytė, „Surogatinė motinystė – vergovė ir gimdų nuomos rinka ar pagalba šeimoms?“, *LRT*, birželio 11, 2020, <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1187549/surogatine-motinyste-vergove-ir-gimdu-nuomos-rinka-ar-pagalba-seimoms>; Ramūnas Aušrotas, „Surogacija – moderni vergovės forma“, *Bernardinai*, birželio 25, 2020, <https://www.bernardinai.lt/surogacija-moderni-vergoves-forma/>; Rasa Baškienė, „Surogatinė motinystė – ar kūdikio ir motinos ryšys nėštumo metu jau nebesvarbus?“, *Bernardinai*, spalio 21, 2021, [208](https://www.bernardinai.lt/surogatine-</p></div><div data-bbox=)

susidomėjimą šia tema bei realų poreikį teisės moksle reflektuoti surogatinės motinystės praktikos ir tėvystės, įgyjamos surogacijos būdu, pripažinimo problematiką. Kaip komentuodama EŽTT praktiką įvairiose, įskaitant ir surogatinę motinystę, byloje pastebėjo D. Jočienė, „valstybė, atsižvelgdama į tokių bylų kontekste formuojamus žmogaus teisių apsaugos principus, turėtų apgalvoti ir savo poziciją, kaip ji elgtųsi, jei panašūs pažeidimai būtų nustatyti byloje prieš Lietuvą, ar kaip ji formuotų tam tikrą teisinę bazę panašiais klausimais“⁷⁷⁰. Gilesnis surogatinės motinystės kaip socialinio ir teisinio reiškinių suvokimas, jos ištakų, teisinio reglamentavimo ir etinių bei teisiųjų problemų analizė yra labai svarbi teisėkūrai, kad joje būtų tinkamai ir teisingai atliepiami dinamiški visuomenės, teisės bei medicinos pokyčiai, užtikrinamas geriausias žmogaus teisių (ypač moters ir vaiko) apsaugos lygis ir sudaromos sąlygos efektyviai spręsti kylančius teisinius ginčus.

Metodologiniu požiūriu tyrimas yra naujas tuo, kad jis, kaip ir būdinga tokiai kompleksiskai temai kaip surogatinė motinystė, yra tarpdisciplininis. Siekiant kuo išsamiau ją išanalizuoti, reikia pasitelkti įvairių disciplinų: teisės, filosofijos ir antropologijos, bioetikos, medicinos žinias.

Tyrimo objektas – surogacijos samprata ir jos teisinis reguliavimas.

Tyrimo dalykas – surogacijos reiškinių probleminiai aspektai, lemiantys teisinio reguliavimo sunkumus.

Tyrimo tikslas. Šio mokslinio tiriamojo darbo tikslas yra atskleisti surogacijos sampratą ir identifikuoti pagrindines surogatinės motinystės teisinio reguliavimo problemas.

Tyrimo uždaviniai. Nurodytam mokslinio tiriamojo darbo tikslui pasiekti yra iškelti ir suformuluoti šie penki uždaviniai, atitinkantys disertacinio darbo struktūrą:

1. Atlikti surogacijos sąvokos turinio, pagrindinių formų, istorinės raidos bei etinio vertinimo (feminizmo ir bioetiniu aspektais) analizę, kuri leistų išryškinti esminius surogacijos reiškinių bruožus.
2. Įvertinus surogacijos vietą tarptautinės teisės šaltiniuose, EŽTT praktikoje ir apibendrinus surogacijos tarptautinio teisinio reguliavimo iniciatyvas, nustatyti pagrindines surogatinės motinystės teisinio reguliavimo problemas tarptautinėje teisėje.
3. Apibrėžti surogacijos teisinio reguliavimo vietą Europos Sąjungos teisės šaltiniuose ir ESTT praktikoje.
4. Identifikuoti įvairių pasaulio ir Europos valstybių surogacijos teisinio reguliavimo ir įgyvendinimo ypatumus.

---

motinyste-ar-kudikio-ir-motinos-rysys-nestumo-metu-jau-nebesvarbus/). Taip pat buvo sukurta peticija prieš surogacijos įteisšinimą Lietuvoje: „Viešas kreipimasis: prieš surogacijos įteisšinimą Lietuvoje (kvietimas pasirašyti)“; Laisvos visuomenės institutas, 2021 spalio 21 d., <https://laisvavisuomene.lt/viesas-kreipimasis-pries-surogacijos-iteisinima-lietuvoje-kvietimas-pasirasyti/>.

⁷⁷⁰ Danutė Jočienė, „Pagrindinės bylų prieš Lietuvą Europos Žmogaus Teisių Teisme pamokos. Kalinimo sąlygų problematika lietuviškose bylose“, iš *Dabarties iššūkiai teismams užtikrinant žmogaus teises* (Vilnius: Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, 2018), 118, <https://www.lvat.lt/doclib/cmpt0na-8p1cvh1kdg5gdhdgj4fsb3za2>.

5. Išanalizuoti Lietuvos teisinį reglamentavimą, reikšmingą surogatinės motinystės praktikai, ir įvertinti pagrindines surogacijos teisinio reguliavimo iniciatyvas Lietuvos teisėje.

Tyrimų apžvalga. Surogatinės motinystės tema Lietuvoje menkai tyrinėta⁷⁷¹. Iš Lietuvos autorių bene daugiausia randama personalistiniam požiūriui atstovaujančių sveikatos teisės ir ypač bioetikos mokslininkų straipsnių, kuriuose apžvelgiami kai kurie žmogaus reprodukcijos ir reprodukcinės sveikatos priežiūros aspektai. Išskirtinai apie surogatinę motinystę Lietuvoje yra rašęs A. Narbekovas, kuris personalistinės bioetikos argumentais išryškino du pagrindinius šios praktikos probleminius aspektus: moters išnaudojimo pavojus⁷⁷² ir žalą vaikui⁷⁷³. Šiuo požiūriu taip pat paminėtina A. Narbekovo, B. Obelenienės ir K. Pukelio monografija, kurioje mokslininkai analizavo tam tikrus asmens lytiškumo ir prokreacijos aspektus⁷⁷⁴, A. Budreckis gilinosi į reprodukcijos ir prokreacijos sąvokų skirtumus⁷⁷⁵. K. Meilius kartu su bendraautorais⁷⁷⁶ yra tyrinėjęs kai kuriuos reprodukcinį teisių aspektus ir biotechnologijų iššūkius vyro ir moters santuokai kaip institucijai. J. Juškevičius⁷⁷⁷ savo straipsniuose yra analizavęs vaiko interesų pirmumo principą dirbtinio apvaisinimo kontekste, biotechnologijų keliamus iššūkius žmogaus orumui ir sveikatos srities teisiniam reglamentavimui, taip pat sveikatos teisės principų reikšmę teisėkūrai. Iš kitų mokslinių straipsnių lietuvių

---

771 Iš magistro darbų paminėtini Brigita Uznytė, „Ar surogacijos neįteisinimas Lietuvos Respublikoje pažeidžia sutarties laisvės principą bei žmogaus teisę į privatų gyvenimą?“ (2019); Milda Bacytė, „Dirbtinio apvaisinimo teisinis reglamentavimas“ (2019); Evelina Monstyte, „Ar atlygintinė surogacija galima prilyginti prekybai žmonėmis?“ (2013); Kornelija Vaičkutė, „Ar surogacijos draudimas nepažeidžia teisės į privatų gyvenimą?“ (2017); Simona Stravinskaitė, „Ar surogatinė motina gali įgyti motinos teises pagimdyto vaiko atžvilgiu?“ (2019); Sandra Šimanskytė-Palaimienė, „Ar surogacija nepažeidžia vaiko teisės žinoti savo tėvus ir jo interesų prioriteto principo?“ (2018). Kai kurie socialinės ir biologinės tėvystės aspektai, iš dalies susiję ir su nagrinėjama tema, apžvelgiami L. Šumskaitės disertacijoje „Vyrų tėvystės praktikos“ (žr. Lina Šumskaitė, „Vyrų tėvystės praktikos“ (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2014), <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:2190106/datastreams/MAIN/content>).

772 Žr. Andrius Narbekovas, „Surogatinė motinystė – moderni moterų išnaudojimo forma“, *Logos* 113 (2022): 193–200.

773 Žr. Andrius Narbekovas, „Surogatinės motinystės iššūkis vaiko orumui: nuo dovanos iki produkto“, *Logos* 111 (2022): 185–192.

774 Žr. Andrius Narbekovas, Birutė Obelenienė, ir Kęstutis Pukelis, *Lytiškumo ugdymo etika* (Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2008).

775 Žr. Arūnas Budreckis, „Žmogaus atsiradimas: tarp reprodukcijos ir prokreacijos“, *Soter* 8, 36 (2002): 143–153.

776 Žr. Kazimieras Meilius ir Andrius Narbekovas, „Biotechnologijos: pagalba ar iššūkis šeimai kaip institucijai?“, *Sveikatos mokslai* 2, 18 (2002): 84–91; Salomėja Dzekunskaitė ir Kazimieras Meilius, „Reprodukcinės teisės: sąvokos turinys ir ištakos“, *Soter* 86, 58 (2016): 69–85.

777 Žr. Jonas Juškevičius, „Vaiko interesų pirmumas dirbtinio apvaisinimo kontekste“, *Soter* 21, 49 (2007): 105–119; Jonas Juškevičius, „Biotechnologijų iššūkiai: nuo bioetikos link bioteisės“, *Sveikatos mokslai* 34, 3 (2004): 70–76; Jonas Juškevičius, „Teisės principų taikymas norminant sveikatos priežiūros sritį“, *Jurisprudencija*, 114, 12 (2008): 7–17.

kalba paminėtinas E. Monstytės⁷⁷⁸ baudžiamosios teisės srities straipsnis, kuriame analizuojama, ar surogacija prilygintina prekybai žmonėmis. Apie biologinius ir socialinius tėvystės aspektus pagalbinio apvaisinimo atveju yra rašiusi ir N. Sušinskaitė⁷⁷⁹, taip pat G. Sagatys⁷⁸⁰, kai kuriuos probleminius surogacijos aspektus šeimos teisės vadovyje yra trumpai aptaręs V. Mikelėnas⁷⁸¹.

Medicininiai, teisiniai ir etiniai surogacijos aspektai plačiau analizuoti užsienio mokslinėje literatūroje, iš kurios šiame tiriamajame darbe daugiausia bus remiamasi anglų ir ispanų kalbomis rašiusių mokslininkų įžvalgomis. Kai kurie surogacijos sampratos klausimai atskleisti D. Beeson ir kitų straipsnyje⁷⁸², Z. Berend⁷⁸³, Y. Hibino⁷⁸⁴, M. M. Tieu⁷⁸⁵, L. Van Zyl ir R. Walker⁷⁸⁶, A. Patel ir kitų⁷⁸⁷, R. Deonandan⁷⁸⁸, S. Mohapatra⁷⁸⁹ straipsniuose, L. O. Gostin⁷⁹⁰ monografijoje. Istoriniai surogacijos aspektai aptariami atskiriems surogacijos aspektams skirtuose moksliniuose straipsniuose (E.

---

778 Žr. Evelina Monstytė, „Ar atlygintinę surogaciją galima prilyginti prekybai žmonėmis?“, *Teisės apžvalga* 1, 11 (2014): 39–76.

779 Žr. Nastė Sušinskaitė, „Biologiniai ir socialiniai tėvystės aspektai pagalbinio apvaisinimo atveju“, *Jurisprudencija* 25, 1 (2018): 260–278, <https://doi.org/10.13165/JUR-18-25-1-11>.

780 Žr. Gediminas Sagatys, „Biologinės ir faktinės tėvystės santykio problema ir vaiko teisės“, *Jurisprudencija* 37, 29 (2003): 96–106.

781 Valentinas Mikelėnas, *Šeimos teisė* (Vilnius: Justitia, 2009), 340–345.

782 Diane Beeson, Marcy Darnovsky, ir Abby Lippman, „What’s in a Name? Variations in Terminology of Third-Party Reproduction“, *Reproductive Biomedicine Online* 31, 6 (2015): 805–814, <https://doi.org/10.1016/j.rbmo.2015.09.004>.

783 Zsuzsa Berend, „Surrogate Losses: Understandings of Pregnancy Loss and Assisted Reproduction among Surrogate Mothers“, *Medical Anthropology Quarterly* 24, 2 (2010): 240–262

784 Yuri Hibino, „Ongoing Commercialization of Gestational Surrogacy Due to Globalization of the Reproductive Market before and after the Pandemic“, *Asian Bioethics Review* 14, 4 (2022): 349–361, <https://doi.org/10.1007/s41649-022-00215-4>; Yuri Hibino, „The advantages and disadvantages of altruistic and commercial surrogacy in India“, *Philosophy, Ethics, and Humanities in Medicine: PEHM* 18, 8 (2023), <https://doi.org/10.1186/s13010-023-00130-y>.

785 Matthiew M. Tieu, „Altruistic Surrogacy: The Necessary Objectification of Surrogate Mothers“, *Journal of Medical Ethics* 35, 3 (2009): 171–175.

786 Liezl Van Zyl ir Ruth Walker, „Beyond Altruistic and Commercial Contract Motherhood: The Professional Model“, *Bioethics* 27, 7 (2013): 373–381, <https://doi.org/10.1111/j.1467-8519.2012.01962.x>; Ruth Walker ir Liezl van Zyl, „Surrogate Motherhood and Abortion for Fetal Abnormality“, *Bioethics* 29, 8 (2015): 529–535, <https://doi.org/10.1111/bioe.12157>.

787 Ansha Patel, Pratap Kumar, ir P. S. V. N. Sharma, „“The Miracle Mothers and Marvelous Babies”: Psychosocial Aspects of Surrogacy – A Narrative Review“, *Journal of Human Reproductive Sciences* 13, 2 (2020): 89–99, https://doi.org/10.4103/jhrs.JHRS_33_20.

788 Raywat Deonandan, „Recent trends in reproductive tourism and international surrogacy: ethical considerations and challenges for policy“, *Risk Management and Healthcare Policy* 8 (2015): 111–119, <https://doi.org/10.2147/RMHP.S63862>.

789 Seema Mohapatra, „Stateless Babies & Adoption Scams: A Bioethical Analysis of International Commercial Surrogacy“, *Berkeley J. Int’l Law* 30, 2 (2012): 412–450.

790 Lawrence O. Gostin, *Surrogate Motherhood: Politics and Privacy* (Indiana University Press, 1990).

Lamm⁷⁹¹, Guttman⁷⁹², E. Diaz Fernández⁷⁹³, Y. Yanagihara⁷⁹⁴, C. Ding⁷⁹⁵, W. Ombelet ir J. Van Robays⁷⁹⁶, B. Steinbock⁷⁹⁷ ir kt.) ir monografijose (pavyzdžiui, N. Postgate⁷⁹⁸, F. Merino⁷⁹⁹). Ispanijos mokslininkų bioetinės ir teisinės įžvalgos yra įdomios dėl daugiau nei dešimtmetį (nuo maždaug 2011 m. iki 2023 m.) šalyje trukusių visuomenės diskusijų dėl surogatinės motinystės įteisinimo. Per šį laikotarpį šalyje išpublikuota nemažai akademinės literatūros. Surogatinės motinystės teisinio reguliavimo problemas analizavo A. Aparisi Miralles⁸⁰⁰, V. Belver⁸⁰¹, L. Cabrera⁸⁰². Aptariant bioetinius aspektus darbe naudojamos J. M. Burgos, šiuolaikinio autoriaus moderniojo ontologinio

---

791 Eleonora Lamm, „Gestación por sustitución. Realidad y Derecho“, *InDret. Revista para el análisis del Derecho* 3 (2012): 1–49.

792 Frank M. Guttman ir Herta A. Guttman, „Historical Note on Embryo Transfer: 599 B.C. (with Apologies to Drs. Steptoe and Edwards)“, *Fertility and Sterility* 34, 5 (1980): 513–514, [https://doi.org/10.1016/S0015-0282\(16\)45148-4](https://doi.org/10.1016/S0015-0282(16)45148-4).

793 Estelly Díaz Fernández, „Gestación por sustitución o maternidad subrogada“, *IN IURE* 2, 5 (2015): 64–78.

794 Yoshie Yanagihara, „Reconstructing feminist perspectives of women’s bodies using a globalized view: The changing surrogacy market in Japan“, *Bioethics* 34 (2020): 570–577, <https://doi.org/10.1111/bioe.12758>; Yoshie Yanagihara, „The Practice of Surrogacy as a Phenomenon of ‘Bare Life’: An Analysis of the Japanese Case Applying Agamben’s Theory“, *Current Sociology* 69, 2 (2021): 231–248, <https://doi.org/10.1177/0011392120964893>.

795 Chunyang Ding, „Surrogacy litigation in China and beyond“, *Journal of Law and the Biosciences* 2, 1 (2015): 33–55, <https://doi.org/10.1093/jlb/lso036>.

796 Willem Ombelet ir Johan Van Robays, „Artificial insemination history: hurdles and milestones“, *Facts, Views & Vision in ObGyn* 7, 2 (2015): 137–143.

797 Bonnie Steinbock, „Surrogate Motherhood as Prenatal Adoption“, *Law, Medicine and Health Care* 16 (1988): 44–50, <https://doi.org/10.1111/j.1748-720X.1988.tb01049.x>.

798 Nicholas Postgate, *Early Mesopotamia – Society and Economy at the Dawn of History* (London: Routledge, 1992).

799 Faith Merino, *Adoption and Surrogate Pregnancy* (Infobase Publishing, 2010).

800 Žr. Ángela Aparisi Miralles, „El principio de la dignidad humana como fundamento de un derecho global“, *Cuadernos de Bioética* 2, 24 (2013): 201–221; Ángela Aparisi Miralles, „Maternidad subrogada y dignidad de la mujer“, *Cuadernos de bioética* 28, 93 (2017): 163–176; Blanca Castilla de Cortázar, Ángela Aparisi Miralles, ir Miranda Miranda Novoa, *Los Discursos Sobre el Género: Algunas Influencias en el Ordenamiento Jurídico Español* (Valencia: Tirant Lo Blanch, 2017); José López Guzmán ir Ángela Aparisi Miralles, „Aproximación a la problemática ética y jurídica de la maternidad subrogada“, *Cuadernos de Bioética* 23, 78 (2012): 253–268.

801 Vicente Bellver, „¿Nuevas tecnologías? Viejas explotaciones. El caso de la maternidad subrogada internacional“, *Scio. Revista de filosofía* 11 (2015): 19–52, https://doi.org/10.46583/scio_2015.11.612.

802 Leticia Cabrera Caro, „El consentimiento libre: la trampa de la explotación femenina en la maternidad subrogada“, *Revista chilena de derecho* 46, 2 (2019): 527–553, <https://doi.org/10.4067/S0718-34372019000200527>.

personalizmo temomis, straipsniais⁸⁰³ ir monografija⁸⁰⁴ ir italų bioetiko E. Sgreccia⁸⁰⁵ bioetikos vadovėliu, kuriame išsamiai atskleidžiama surogacijos problematika personalistinėje bioetikoje.

Surogatinės motinystės vertinimą feminizmo teorijoje analizavo F. Pérez Madrid⁸⁰⁶, M. Albert⁸⁰⁷, D. Dickenson⁸⁰⁸, B. Rushing ir S. Onorato⁸⁰⁹, G. Neyer ir L. Bernardi⁸¹⁰, J. G. Raymond⁸¹¹, R. Klein ir kiti⁸¹², o D. Bandelli⁸¹³ išsamiai apžvelgė pasaulio feministinių organizacijų pozicijas dėl surogatinės motinystės bei įvairius sociologinius ir teisinius šios praktikos aspektus. Isabel E. Lázaro González iniciatyva 2023 m. buvo išleistas surogacijai skirtas straipsnių rinkinys⁸¹⁴, kuriame ši tema aptariama remiantis įvairių disciplinų (įskaitant ir teisės) žiniomis. Reikšminga yra ir 2016 m. Kembridžo universiteto leidyklos apžvalga⁸¹⁵ surogacijos klausimais.

Analizuojant bendruosius surogatinės motinystės sampratos klausimus darbe

---

803 Juan Manuel Burgos, „¿Qué es la bioética personalista? Un análisis de su especificidad y de sus fundamentos teóricos“, *Cuadernos de Bioética* XXIV, 1 (2013): 17–30.; Juan Manuel Burgos, „El personalismo ontológico moderno I. Arquitectónica“, *Quién: revista de filosofía personalista* 1 (2015): 9–27.

804 Juan Manuel Burgos, *Antropología: una guía para la existencia* (Madrid: Palabra, 2003).

805 Elio Sgreccia, *Manual de bioética* (México: Editorial Diana, 1999).

806 Žr. Francisca Pérez Madrid, „Maternidad subrogada y derechos de la mujer desde una perspectiva feminista“, *La Gestación Por Sustitución*, Adolfo Lucas Esteve (ed.) (Madrid: Dykinson, 2019), 191–214.

807 Marta Albert, „La explotación reproductiva de mujeres y el mito de la subrogación altruista: una mirada global al fenómeno de la gestación por sustitución“, *Cuadernos de Bioética* XXVIII, 2 (2017): 177–197; Marta Albert, „La maternidad altruista y la maternidad subrogada“, iš *La maternidad subrogada. Qué es y cuáles son sus consecuencias*, Nicolás Jouve (ed.), (Madrid: Editorial Sekotia, 2018), 114–145.

808 Donna Dickenson, *Property in the Body: Feminist Perspectives* (Cambridge: Cambridge University Press, 2017), 65–87, <https://doi.org/10.1017/9781316675984.006>.

809 Beth Rushing ir Suzanne Onorato, „Controlling the means of reproduction: Feminist theories and reproductive technologies“, *Humanity and Society* 27, 3 (2003): 393–413.

810 Gerda Neyer ir Laura Bernardi, „Feminist perspectives on motherhood and reproduction“, *Historical Social Research* 36, 2 (2011): 162–176, <https://doi.org/10.12759/hsr.36.2011.2.162-176>.

811 Janice G. Raymond, *Women as Wombs: Reproductive Technologies and the Battle over Women's Freedom* (Melbourne: Spinifex Press Pty. Ltd, 1994), <https://www.spinifexpress.com.au/shop/p/9781925581874>.

812 Renate Klein, *Surrogacy: A Human Rights Violation* (North Geelong: Spinifex Press, 2017).

813 Žr. Daniela Bandelli, *Sociological Debates on Gestational Surrogacy: Between Legitimation and International Abolition* (Springer Cham, 2021), <https://doi.org/10.1007/978-3-030-80302-5>; Daniela Bandelli, „Feminism and Gestational Surrogacy. Theoretical Reconsiderations in the Name of the Child and the Woman“, *Italian Sociological Review* 9, 3 (2019): 345–361; Daniela Bandelli ir Consuelo Corradi, „Abolishing or regulating surrogacy. The meanings of freedom according to Italian feminism“, *Salute e Società* XVIII, 1 (2019): 9–25, <https://doi.org/10.3280/SES2019-001002>; Daniela Bandelli, „Gestational surrogacy: Transnational procreative practice and work for women in contemporary society“, *Current Sociology Monograph* 69, 2 (2021): 146–157.

814 Isabel E. Lázaro González (ed.), *La gestación subrogada: Una mirada multidisciplinar* (Madrid: Sepin, 2023).

815 Eric Scott Sills, *Handbook of Gestational Surrogacy: International Clinical Practice and Policy Issues*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2016).

naudojamasi tiksline literatūra: žodynais (kalbų, teisės, bioetikos), vadovėliais, enciklopedijomis. Paminėtinos ir kai kurių bioetikos komitetų (UNESCO, Ispanijos bioetikos komiteto) nuomonės, Europos Sąjungos vyskupų konferencijų tarybos nuomonė apie surogatinės motinystės praktiką, kiti Katalikų Bažnyčios dokumentai. Tyrimo šaltiniai šioje disertacijoje yra ir įvairūs tarptautinių bei tarpvyriausybinių organizacijų, ES, Lietuvos ir kitų darbe aptariamų valstybių nacionalinės teisės aktai.

Taip pat šiame darbe analizuojami ir EŽTT bei ESTT sprendimai su surogacija susijusiuose teisiniuose ginčiuose. Iš EŽTT bylų paminėtinos Teismo rengiamose bylų santraukose pagal tematiką išskirtos bylos surogatinės motinystės tema: *Menesson ir kiti prieš Prancūziją* ir *Labassee prieš Prancūziją, D. ir kiti prieš Belgiją, Paradiso ir Campanelli prieš Italiją*, EŽTT patariamoji nuomonė dėl teisinio ryšio tarp vaiko, gimusio pagal gestacinės surogacijos susitarimą užsienyje, ir sutartyje numatytos motinos pripažinimo nacionalinėje teisėje, *C ir E prieš Prancūziją, D prieš Prancūziją, Valdís Fjólfnisdóttir ir kiti prieš Islandiją, S.-H. prieš Lenkiją, A.L. prieš Prancūziją, A.M. prieš Norvegiją*, taip pat ESTT prejudiciniai sprendimai bylose *C. D. prieš S. T ir Z. prieš Vyriausybės departamentą, Bendruomenės mokyklos valdymo tarybą*.

Ginamieji teiginiai:

1. Surogacija, ypač atlygintina (komercinė), yra glaudžiai susijusi su moters ir vaiko teisių bei teisėtų interesų pažeidimų rizika.
2. Net ir neatlygintinos (altruistinės) surogacijos dominuojantis teisinis reguliavimas ne visada iki galo užtikrina nekomercinį šios praktikos pobūdį, moters ir vaiko teisių bei teisėtų interesų apsaugą.
3. Kol tarptautiniu mastu vyksta diskusijos dėl optimalaus surogacijos teisinio reguliavimo, siekiant efektyvesnės surogacijos būdu gimusių vaikų teisių apsaugos, tėvystės, kilusios iš tarptautinės surogacijos, pripažinimas turėtų remtis tarptautinėmis sutartimis.

Tyrimo metodologija. Šis socialinių mokslų krypties disertacinis tyrimas yra teorinis-taikomasis. Rengiant šį darbą naudojami dokumentų analizės, istorinis, apibendrinimo, lyginamosios analizės, sisteminės analizės metodai.

Darbe pagrindinis yra dokumentų analizės metodas, kurio pagalba tiriami duomenys, kai dokumentai naudojami kaip pagrindiniai informacijos šaltiniai. Jis yra laikytinas svarbiausiu metodu atsižvelgiant į planuojamo atlikti mokslinio tyrimo objektą, iškeltą tyrimo tikslą bei uždavinius. Dokumentų analizės metodu atliekama tarptautinių, ES, įvairių valstybių nacionalinių teisės aktų, reglamentuojančių surogatinę motinystę ar su ja susijusius aspektus, analizė, EŽTT ir ESTT praktikos surogacijos srityje analizė, mokslinėse monografijose ir straipsniuose, tarptautinių ir nevyriausybinių organizacijų dokumentuose pateikiamų duomenų analizė. Šis metodas tinkamiausias nustatinėjant surogatinės motinystės teisinio reglamentavimo ypatumus, tačiau apskritai yra reikšmingas visiems iškeltiems tyrimo uždaviniams įvykdyti.

Apibendrinimo metodas yra ypač reikšmingas visuose mokslinio teorinio pobūdžio darbuose. Kaip apibrėžiama metodologiją analizuojančioje literatūroje, šis

metodas – tai reiškinių bendrųjų, esminių požymių ir savybių atspindėjimas⁸¹⁶. Moksliniame tiriamajame darbe naudojantis šiuo metodu įvertinami ir apibendrinami kitų mokslininkų atlikti tyrimai surogacijos klausimu, jų išvados. Šis metodas padeda apibendrintus visą naudotą literatūrą suformuluoti savus tyrimo teiginius, tarpines ir galutines išvadas.

Siekiant išanalizuoti surogatinės motinystės istorinius aspektus svarbus ir istorinis metodas – juo remiantis atskleidžiamos šios praktikos ištakos bei jos raidai reikšmingi įvykiai, teisės aktai ir reikšmingiausių teisinių bylų medžiaga.

Pirmasis darbo uždavinys, ta apimtimi, kiek ši praktika bus vertinama pagal tam tikrų bioetikos krypčių ir feminizmo idėjas, reikalauja taikyti kompleksinį tarpdisciplininio tyrimo metodą, kuris padeda integruoti „informaciją, duomenis, techniką, įrankius ar specializuotas žinių struktūras su tikslu pagerinti bazinį suvokimą ar išspręsti tam tikras problemas, kurių sprendimai peržengia vienos konkrečios disciplinos ar tyrimo srities praktikos lauko ribas“⁸¹⁷. Filosofinis-antropologinis šios praktikos vertinimas be tarpdisciplininio tyrimo metodo nebūtų įmanomas.

Sisteminės literatūros analizės metodas – remiantis juo galima išvesti bendras išvadas pagal kitų tyrimų duomenų sintezę. Metodas taikomas siekiant atskleisti nagrinėjamo reiškinių vidinę struktūrą, organizaciją, identifikuoti jo ryšius su kitais reiškiniais bei nustatyti veiksnius, kurie turi poveikį tiriamojo reiškinių genezei⁸¹⁸.

Lyginamosios analizės metodu gretinami ir vertinami duomenys apie įvairių istorinių laikotarpių surogacijos praktikas, surogacijos formas, taip pat duomenys apie skirtingų šalių surogatinės motinystės teisinį reguliavimą ir praktines patirtis. Metodas leidžia ne tik nustatyti skirtingų elementų skirtumus ir panašumus, bet ir įgyvendinti iškeltus darbo uždavinius aiškinant lyginamus duomenis, pateikiant vertinimus ir pasiūlymus.

Darbo struktūra. Šis mokslinis tiriamasis darbas sudarytas iš įvado ir penkių dalių.

Pirmoji dalis yra skirta surogacijos sampratos atskleidimui. Siekiant tai padaryti atlikta surogatinės motinystės sąvokos turinio, pagrindinių formų, istorinės raidos bei etinio vertinimo (feminizmo ir bioetiniu aspektais) analizė, leidusi išryškinti esminius surogacijos reiškinių bruožus.

Šioje darbo dalyje atlikta surogacijos sąvokos analizė atskleidžia, kad egzistuoja nemažai šaltinių, kuriuose surogatinė motinystė apibrėžiama neišsamiai: arba per siaurai, arba per plačiai. Surogatinės motinystės terminas lietuvių kalboje lingvistine prasme siejamas su dirbtiniu pakaitalu, kadangi surogatinė motina atlieka esminę biologinę motinos funkciją – vaiko išnešiojimo ir pagimdymo, tačiau neturi išankstinės intencijos priimti motinystės pareigas po jo gimimo. Įvairiose kalbose egzistuojanti

---

816 Rimantas Tidikis, *Socialinių mokslų tyrimų metodologija* (Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003), 387.

817 „What is Interdisciplinary Research?“, US National Science Foundation, žiūrėta 2023 gruodžio 20 d., <https://new.nsf.gov/funding/learn/research-types/learn-about-interdisciplinary-research>.

818 Tidikis, *op. cit.*, 427.

sinonimų (eufemizmų), kuriais galima įvardyti šį reiškinių, gausa rodo šio reiškinio nevienareikšmišką vertinimą ir liudija apie būtinybę įsigilinti į šios praktikos esmę.

Sistemine šaltinių surogacijos tema analizė atskleidžia egzistuojant įvairias surogacijos formas. Vienos iš jų akademinėje literatūroje minimos dažniau (pavyzdžiui, komercinė ir nekomercinė, gestacinė ir tradicinė surogacija), kitas galima išskirti apibendrinant įvairias aplinkybes, kuriomis yra atliekama ši praktika. Surogacijos formų ir sutartyse dažniausiai numatomų sąlygų išskyrimas leidžia identifikuoti galimus teisinio reguliavimo trūkumus bei numatyti etinio ir praktinio pobūdžio problemas surogacijos įgyvendinimo metu.

Istoriškai tradicinė surogacija buvo paplitusi jau nuo seniausiųjų laikų ir įvairiose kultūrose (babiloniečių, egiptiečių, žydų, kinų, japonų, korėjiečių ir kt.), o XX a. antroje pusėje atsiradusi gestacinė surogacija reiškė ne tik esminį surogacijos praktikos virsmą, bet ir beprecedenčius teisinius ginčus, atskleidusius teisinio reguliavimo poreikį. Tyrimė aptartos garsiausios su surogacija susijusios bylos („Kūdikių Cotton“, „Kūdikių M“, JayCee Buzzanca atvejis, Johnson prieš Calvert byla ir kt.) iliustruoja, kaip sudėtinga suderinti iš šios kontroversiškos praktikos kylančius šalių interesus.

Surogatinės motinystės problematikos atskleidimas per feministinės minties prizmę rodo svarbų abolicionistinio feminizmo vaidmenį raginant uždrausti šią praktiką kaip išnaudojančią moterį ir prisidedančią prie didesnės moterų ir vyrų nelygybės pasaulyje. Pastebėtina, kad feminizmas daugiausia analizuoja surogacijos neigiamas pasekmes per moters teisių prizmę, vaiko interesams ir orumui skirdamas mažiau reikšmės. Pastariesiems daugiau dėmesio skiria personalistinė bioetika, kuri disponuoja žmogaus prigimties ir ontologinio asmens orumo kategorijomis – per jas personalizmas atskleidžia žmogaus prokreacijos ir reprodukcijos skirtumus bei įvardija sąlygas, reikalingas asmens orumui užtikrinti.

Antroji darbo dalis skirta surogacijos teisinės problematikos tarptautinėje teisėje ir EŽTT sprendimuose analizei.

Visų pirma, darbe analizuojami tarptautiniai teisės aktai, susiję su asmens teise į šeimos planavimą, konstatuojant, kad teisė į surogacijos paslaugas kaip teisės į šeimos planavimo dalis yra neišreikšta, arba išreikšta silpnai. Apžvelgus surogacijos vietą žmogaus (ypač moters ir vaiko) teises įtvirtinančiuose tarptautiniuose teisės aktuose, kyla abejonių, ar surogacija visada suderinama su jose įtvirtintomis žmogaus teisėmis. Šiuo metu ryškiausios surogacijos teisinio reguliavimo iniciatyvos – Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos iniciatyva ir 2021 m. Veronos principai – akcentuoja tam tikrą neutralumą surogacijos atžvilgiu, tačiau tarptautinė bendruomenė nesutaria, kaip racionaliau reguliuoti šią praktiką: abejojama, ar tam tikrų jos aspektų įteisinimas gali sudaryti palankias sąlygas šių paslaugų paplitimui, o griežtas apribojimas arba draudimas, kaip siūloma 2023 m. Kasablankos deklaracijoje, kol kas menkai akcentuojamas tarptautinėse diskusijose

EŽTT sprendimai pagrindinėse bylose, susijusiose su surogatine motinyste, analizuojami sugrupavus juos į dvi temines grupes: situacijas, susijusias su tėvystės, atsiradusios pasinaudojus surogacijos paslaugomis užsienyje, pripažinimu ir situacijas, susijusias su numatytųjų tėvų ir vaikų, gimusių surogacijos būdu, atskirumu. Vaiko

teisės į privataus gyvenimo gerbimą (Žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnis) pažeidimai EŽTT bylose buvo nustatyti dažniausiai. Šiuo aspektu Teismas nurodo besiremiantis geriausiai vaiko interesais kaip svarbiausiu principu pripažįstant surogacijos būdų atsiradusį ryšį, o su juo – ir teisę į tapatybę ir pilietybę. Pasak Teismo, kad būtų užtikrinti geriausi vaiko interesai, valstybės privalo vengti per didelių formalumų ir siekti interesų užtikrinimo neatsižvelgiant į galimus procedūrinius trūkumus, o nacionaliniai teismai turi efektyviai bendradarbiauti su proceso šalimis. EŽTT doktrinoje taip pat pabrėžiama ir tai, kad valstybės savo teisiniame reguliavime turi numatyti galimybes biologiniam vaiko tėvui įteisinti ryšį su iš surogacijos (atliekamos užsienyje arba valstybės viduje) gimusiu vaiku. Kalbant apie numatytosios motinos teisinį statusą, pasak EŽTT, valstybės nacionalinėje teisėje turi būti numatyta galimybė (pasirinktinai, motinystės pripažinimo ar įvaikinimo) ją įregistruoti vaiko motina ir tokia galimybė turi būti sudaroma greitai bei veiksmingai. Turint omenyje EŽTT praktiką, valstybėms dažniausiai nelieka kito pasirinkimo kaip tik pripažinti surogacijos, atliktos užsienyje, pasekmes ir vienokia ar kitokia forma pripažinti vaikų ir numatytųjų tėvų ryšį. Kita vertus, darbe atkreipiamas dėmesys ir į atskirųjų nuomonių gausą, kuri patvirtina temos prieštarumą ir suponuoja, kad egzistuoja tikimybė ateityje įvairiai koreguoti EŽTT doktriną.

Trečiojoje dalyje tiriamas surogacijos vieta ES teisėje ir ESTT praktikoje.

Darbe pastebima, kad ES lygiu surogacija tiesiogiai neregamentuojama, o siūlymai griežtinti surogacijos teisinį reguliavimą, pasmerkti šią praktiką iki šiol dažniau kildavo Europos Parlamente (rezoliucijų, pranešimų forma). Europos parlamento nariai yra ne kartą kėlę klausimus Europos Komisijai dėl galimybių apriboti šią Parlamento pasmerktą praktiką, tačiau Komisija nėra inicijavusi jokių kitų su surogacija susijusių teisės aktų, išskyrus 2022 m. inicijuotą Europos tėvystės pažymėjimo mechanizmą. Pastarasis leistų ES mastu pripažinti tėvystės teises vaikų atžvilgiu, nepriklausomai nuo jų gimimo aplinkybių (įskaitant ir surogaciją). Visgi diskutuojama, ar ši iniciatyva nesukurtų bendros surogacijos rinkos ES mastu ir nepažeistų valstybių narių išimtinės kompetencijos šeimos teisės srityje. Apskritai, ES teisės šaltinių analizė rodo, kad ES gali daryti įtakos surogacijos teisiniam reglamentavimui stiprindama pagrindinių žmogaus teisių, ypač vaiko ir moters, apsaugą.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas surogacijos tema iki šiol yra pasisakęs bylose (*C. D. prieš S. T ir Z. prieš A Government Department, The Board of Management of a Community School*), kuriose buvo keltas klausimas dėl to, ar egzistuoja valstybės pareiga suteikti motinystės atostogas, kai vaikas gimsta surogacijos būdu. Teismas pasisakė už tai, kad valstybės pačios savo nuožiūra spręstų, kaip geriausiai reguliuoti šį klausimą.

Ketvirtojoje darbo dalyje analizuojami įvairių pasaulio ir Europos valstybių surogacijos teisinio reguliavimo ir įgyvendinimo ypatumai ir problemos.

Tyrimui valstybės pasirinktos kaip turinčios išskirtinį teisinį reglamentavimą arba patirtį reguliuojant surogacijos paslaugas. Darbe apžvelgiamas Jungtinės Karalystės, JAV Kalifornijos valstijos, Graikijos, Danijos, Sakartvelo, Ukrainos ir kitų valstybių teisinis reguliavimas ir jo problemos. Platus pasaulio ir Europos konteksto bei teisinio

reguliavimo galimybių ir iššūkių supratimas leidžia identifikuoti galimas rizikas ir geriausias praktikas reglamentuojant šią praktiką.

Penktoji darbo dalis yra skirta Lietuvos nacionalinės teisės aktams, reikšmingiems surogatinei motinystei, ir teisinio surogacijos reguliavimo iniciatyvoms apibendrinti ir įvertinti.

Šioje tyrimo dalyje apibendrinami pagrindiniai teisės aktai, susiję su tėvystės ir motinystės samprata, įgijimu bei nustatymu. Taip pat išskiriami Konstitucinio Teismo sprendimai, kurie pabrėžia valstybės pareigą saugoti ir globoti šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę. Ypač pastarajai pripažįstama ypatinga konstitucinė apsauga – tai būtina turėti omenyje siekiant optimalaus surogacijos teisinio reguliavimo.

Nuo tada, kai 2016 m. Lietuvos nacionalinėje teisėje buvo pirmą kartą paminėta surogacija (paskelbiant sandorius dėl jos niekiniais ir negaliojančiais), šalyje buvo užregistruotos dvi priešingo pobūdžio teisinės iniciatyvos. 2020 m. Seimo rezoliucija pasmerkė visas surogacijos formas ir pakvietė įvairias institucijas imtis veiksmų, kad ši praktika būtų uždrausta. Nors ji ir nesulaukė kitų institucijų dėmesio, turėjo simbolinę reikšmę ir apibendrintai išdėstė surogacijos reiškinių problemas. 2021 m. Sveikatos apsaugos ministerijos Pagalbinio apvaisinimo projektas siūlė įteisinti, kaip manytina, nekomercinę (altruistinę) surogatinę motinystę. Nors šis projektas pasižymėjo rimtais teisėkūros trūkumais ir nebuvo svarstytas parlamente, tačiau sukėlė didelių diskusijų ir dėl surogatinės motinystės kaip reiškinių vertinimo, ir dėl jos suderinamumo su galiojančiais teisės aktais.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Istorinės surogacijos raidos analizė atskleidžia, kad tradicinė surogacijos forma nuo seniausiųjų laikų vertinta palankiai, o kai kuriais atvejais netgi sieta su tam tikromis privilegijomis. Pagalbinio apvaisinimo būdu atskyrus embriono sukūrimą nuo lytinių santykių atsiradusi gestacinė surogacija leido sukurti surogacijos paslaugų industriją, kurią imta teisiškai reglamentuoti – iš pradžių teismų sprendimais, o paskui – ir teisės aktais. Jau pirmosios surogacijos bylos ne tik nulėmė surogacijos teisinio reguliavimo bei industrijos tolimesnę raidą, bet ir atskleidė šios praktikos kontroversiškumą bei rizikingumą žmogaus teisių pažeidinėjimo prasme, o tai *inter alia* atsispindi EŽTT praktikoje.

2. Šiame tyrime atlikta analizė atskleidžia, kad surogacija skirtinguose šaltiniuose apibrėžiama ir interpretuojama įvairiai, tačiau įvertinus pagrindinius jos aspektus siūlytina sveikatos teisėje surogaciją apibrėžti kaip *susitarimą, pagal kurį moteris atlygintinai ar neatlygintinai išpareigoja pastoti, išnešioti ir pagimdžiusi atsisakyti savo motinystės teisių į pagimdytą vaiką ir perduoti jį iš anksto (prieš pagalbinio apvaisinimo procedūrą) numatytam asmeniui ar asmenims, siekiantiems prisiimti tėvystės teises ir pareigas vaiko atžvilgiu.*

Teisės, bioetikos, medicinos mokslo šaltinių analizė leidžia išskirti įvairias surogacijos formas: atlygintiną (komercinę) ir neatlygintiną (nekomercinę, altruistinę), tradicinę ir gestacinę, surogaciją dėl medicininių ar socialinių priežasčių, laisvą bei priverstinę, tiesioginę ir atliekamą per tarpininkus, nacionalinę ir tarptautinę. Jų etinį ir teisinį vertinimą labiausiai reiktų sieti su vaiko ir surogatinės motinos interesais. Surogacijos sutartyse išskiriamų sąlygų, susijusių su kriterijais numatytiesiems tėvams, surogatinei motinai, būsimam vaikui, jo perdavimo procesui, surogatinės motinos privataus gyvenimo ribojimams, techniniams (medicininiams) aspektams, visapusiškas įvertinimas yra būtinas siekiant numatyti ir sumažinti surogacijos proceso šalių patiriamas rizikas.

3. Pagal atlygintinumo principą surogacija skirstoma į atlygintiną ir neatlygintiną. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad kai surogatinei motinai numatomas pagrįstų išlaidų kompensavimas, atlygintina ir neatlygintina surogacija gali beveik nesiskirti. *Siekiant aiškumo mokslinėje doktrinoje ir teisės praktikoje siūlytina atriboti atlygintiną (komercinę) surogaciją, o neatlygintiną skirstyti į neatlygintiną kompensacinę ir neatlygintiną altruistinę, kai ši vyksta visiškai neatlygintinai tarp artimais ar giminystės ryšiais susijusių asmenų.*

Darytina išvada, kad komercinė surogacija sudaro tiesiogines sąlygas ekonomiškai pažeidžiamų moterų instrumentalizavimui ir išnaudojimui, leidžia finansiniais tikslais išnaudoti žmogaus kūną, vaiką traktuoja kaip sandorio objektą ir gali būti susijusi su rimtais vaiko teisių pažeidimais (pavyzdžiui, prekyba vaikais ar jų išnaudojimu, neteisėtu įvaikinimu, vaiko teisės į privataus gyvenimo gerbimą bei informaciją apie savo sveikatos duomenis pažeidimu). Visgi ir taikant neatlygintinos kompensacinės surogacijos modelį neįmanoma užtikrinti, kad surogatinė motina nepatirs nepagrįsto praturtėjimo. Be to, šis modelis taip pat prisideda prie surogacijos paslaugų infrastruktūros,

veikiančios pelno siekimo pagrindais, sukūrimo, o neigiamos surogacijos pasekmės (psichologinės, socialinės, fiziologinės) gali paveikti ir vaiką, ir motiną nepriklausomai nuo atlygintinumo. Tarp artimais ar giminystės ryšiais susijusių asmenų vykdoma surogacija taip pat gali būti problemiška, kadangi pastojimas ir neštumas yra susiję su itin jautriais teisės į privatų gyvenimą aspektais.

Nors šiuolaikinė surogacija dažniausiai yra gestacinė (kai vaiką išnešioja ne genetinė jo motina), vis dar praktikuojama tradicinė forma (kai surogatinė motina yra ir genetinė motina) kelia etinių ir teisinių klausimų, susijusių su vaiko teise žinoti savo kilmę ir tapatybę, numatytųjų tėvų teise reikalauti sandorio įvykdymo, surogatinės motinos teise nesilaikyti susitarimo. Nors praktika, kai surogatinė motina yra ir genetinė vaiko motina, vis dar išskiriama kaip surogacijos forma, manytina, kad ji neatitinka modernios surogacijos sampratos.

4. Šiame darbe išnagrinėjus feministinės teorijos argumentus, darytina išvada, kad feministiniai abolicionistiniai judėjimai traktuoja, jog surogacija yra nesuderinama su *moters* (surogatinės motinos) orumu, palaiko patriarchalinę visuomenės santvarką, legitimuoja *moters* išnaudojimą, jos vertę sieja su jos sugebėjimu aukotis bei realizuoti konkrečią reprodukcinę funkciją. Pragmatiškasis (reformistinis) diskursas *moters* teisę į reprodukcinę autonomiją ir aptakiai siūlo ieškoti geriausiai *moters* teises atliepančio reguliavimo, tačiau taip tik patvirtina surogacijos rizikas. Turint omenyje tai, kad globaliu mastu *moters* teisių apsauga stiprėja, inicijuojant ir svarstant teisinį surogacijos reguliavimą tarptautinėje ir nacionalinėje teisėje yra būtina atsizvelgti į feministinį diskursą.

Pažymėtina, kad bioetikoje surogacija vertinama skirtingai. Pagal personalizmą, ir atlygintina, ir neatlygintina surogacija iškreipia žmogaus prokreacijos esmę, paverčia naujos gyvybės užmezgimą technologinio proceso, o ne asmenų dovanojimo vienas kitam, pasekme, instrumentalizuoja moterį, vaiką traktuoja ne kaip savaiminį gėrį, o kaip individualistinį troškimą patirti tėvystę tenkinantį objektą, saardo prigimtinius ryšius. Visuomenės, kuriose dominuoja personalistinės bioetikos mintis (artikuluojama krikščioniškų bei „už gyvybę“, „už prigimtine šeimą“ pasisakančių judėjimų), gali būti linkusios palaikyti surogacijos draudimą ar griežtesnį teisinį reguliavimą.

5. Tarptautinėje teisėje surogacija yra pilkojoje zonoje. Ir dėl šios praktikos kontroversiškumo, ir dėl to, kad surogacijos atveju sudėtinga atrasti teisingą pusiausvyrą užtikrinant numatytųjų (socialinių) tėvų ir surogatinės motinos teises (įskaitant ir reprodukcinę) bei geriausius vaiko interesus, tarptautinėje teisėje šiuo metu netikslinga įtvirtinti asmens teisę į šeimos planavimą surogacijos būdu. Surogatinei motinystei aktualesni yra tarptautinės teisės *hard law* šaltiniai, kurie įtvirtina pagrindinių žmogaus, ypač *moters* ir vaiko, teisių garantus. *Kol tarptautinė bendruomenė diskutuoja apie optimalų surogacijos teisinį reguliavimą, būtent šiais dokumentais, o ne teisę į šeimos planavimą ir reprodukcinę autonomiją įtvirtinančiais teisės aktais, reiktų griežtai vadovautis siekiant apsaugoti pažeidžiamiausias surogacijos sandorio šalis.*

Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos iniciatyva, skirta svarbiausiems surogacijos aspektams sureguliuoti, kaip ir kitos tarptautinės iniciatyvos (Tarptautinės socialinės tarnybos parengti Veronos principai, Kasablankos deklaracija), vertintina

pozityviai, nes aktyvina tarptautinės bendruomenės diskusijas ir valstybių dalyvavimą renkant ir sisteminant duomenis apie surogacijos praktiką, jos rodiklius ir problemas. Kita vertus, pabrėžtina, kad tarptautinės iniciatyvos negali tapti paskata sukurti dar didesnę surogacijos paslaugų rinką, *de facto* legitimuoti surogacijos praktiką ar iš esmės palengvinti naudojimąsi tarptautine surogacija. Taigi būtinas dar aktyvesnis valstybių įsitraukimas į diskusijas dėl to, koks yra siektinas rezultatas pasauliniu lygiu: surogacijos visiškas draudimas ar teisinis reguliavimas nustatant konkrečius šios praktikos standartus. *Kol tokio sutarimo nėra, siekiant išvengti situacijų, kai surogacijos būdu gimę vaikai susiduria su teisiniu netikrumu, nes nėra pripažįstamas jų ryšys su numatytais tėvais, tarptautinės surogacijos sandorius reikėtų reguliuoti per tarptautines sutartis.*

6. Europos Žmogaus Teisių Teismas, vertindamas surogacijos teisinį reguliavimą, pagrįstai palieka gana plačią veiksmų laisvę valstybėms spręsti, kaip ši praktika turėtų būti reguliuojama nacionalinėje teisėje. Visgi remdamasis vaiko teise į privatų gyvenimą yra esmingai susiaurinęs valstybių veiksmų laisvę kalbant apie vaikų, gimusių pagal surogatinės motinystės sutartis, ir atvykusių į numatytųjų tėvų gyvenamosios vietos valstybes, teisinio statuso pripažinimą. Manytina, kad tokia EŽTT praktikoje formuojama pozicija yra optimali, kadangi nenustato pozityvios valstybės pareigos įteisinti surogaciją, o kartu ir atitinka geriausius jau gimusio vaiko interesus.

Nesant jokio tarptautinio instrumento šiuo klausimu ir trūkstant valstybių valios imtis surogacijos draudimo globaliu mastu, EŽTT pagrįstai užpildo teisinio reguliavimo trūkumą. Visgi pasikartojanti EŽTT nagrinėjamų bylų problematika ir sprendimai *patvirtina, jog egzistuoja poreikis numatyti bendro pobūdžio teisinį instrumentą (pavyzdžiui, tarptautinę sutartį), kuris efektyviai reguliuotų vaikų ir tėvų teisinio ryšio pripažinimą surogacijos kontekste.*

7. Turint omenyje, kad surogacija susijusi su itin svarbia žmogaus teisiu sritimi, ES turėtų daryti įtaką surogatinės motinystės teisiniam reguliavimui numatydama (iš pradžių – bent jau rekomendacijų forma) *griežtesnius reikalavimus vaiko ir moters teisių apsaugai (kaip antai, laisvam informuotam surogatinės motinos sutikimui, jos gyvenamajai vietai, išankstiniam teismo leidimui atlikti pagalbinį apvaisinimą; taip pat surogacijos neatlygintinumo standartams, surogacijos reklamos draudimui, surogacijos registru ir monitoringo sistemai, vaiko teisės į informaciją apie savo kilmę užtikrinimui ir kt.) ES valstybėse narėse.*

Sutinkamai su aktualiais ESTT sprendimais, surogacijos teisiniam reguliavimui esant diskusijų lygmenyje yra nuoseklu susilaikyti nuo bendro visai ES darbo teisės reguliavimo kalbant apie vadinamųjų „surogacijos atostogų“ tėvams, susilaukusiems vaikų surogacijos būdu, paliekant tokį pasirinkimą fakultatyviu valstybių narių sprendimu. Diskusijose dėl 2022 m. Europos Komisijos pristatyto Europos tėvystės pažymėjimo mechanizmo įgalinimo, siūlytina atsižvelgti į neigiamą kritiką šiai iniciatyvai, ypač tuo aspektu, kad toks pažymėjimas gali suaktyvinti surogacijos paslaugų rinką.

8. Pasaulio ir Europos valstybių teisinis surogacijos reguliavimas neretai pasižymi nepastovumu – kai kuriose valstybėse, kurios tam tikru metu šią praktiką reguliavo gana lanksčiai (Indijoje, Tailande, Kambodžoje, Nepale, Meksikoje, Rusijoje,

Sakartvele, Ukrainoje), nueita arba bandoma eiti surogacijos griežtinimo keliu. Neretai šiose valstybėse sunku užtikrinti pagrindinių žmogaus teisių apsaugą, todėl ir tokios sudėtingos paslaugios kaip surogacija praktikavimas jose susijęs su didesne išnaudojimo ir piktnaudžiavimo rizika. Apskritai užsienio valstybių patirtis vienokiu ar kitokiu laipsniu indikuoja šios praktikos problemišumą, įvairių visuomenės grupių pasipriešinimą bei balansavimą ties žmogaus teisių riba, todėl net ir Europoje surogaciją leidžiančios valstybės susiduria su iššūkiais ir yra nuolatinėse geriausio teisinio reguliavimo paieškose. Net ir oficialiai tik nekomercinę surogaciją leidžiančios valstybės taip pat dažniausiai yra priverstos ieškoti būdų ir priemonių užtikrinti, kad ši paslauga kuo labiau atitiktų altruistinių pobūdį ir keltų kuo mažiau rizikos ir sutarties šalims, ir pagal ją gimsiantiems vaikams.

9. 2021 m. Sveikatos apsaugos ministerijos iniciatyva surogacijai įteisinti pasiūlymo rimtais teisėkūros trūkumais, nesugebėjimu ekspertiškai įvertinti surogacijos reiškinį ir pasiūlyti bent jau minimalius kriterijus, taikytinus šiai sudėtingai ir žmogaus teisių prasme jautriai praktikai.

Siūlytina siekiant geriausiai žmogaus teises atitinkančio nacionalinio teisinio reguliavimo *stebėti ir atsižvelgti į teisinio reglamentavimo įvairiose pasaulio valstybėse, tarptautinėje ir ES teisėje pokyčius, tendencijas bei iniciatyvas*. Tarptautinėje ir ES teisėje nesant teisinio surogacijos reguliavimo *nesiūlytina įteisinti surogaciją Lietuvoje*. Be to, dėl surogacijos praktikos sudėtingumo ir prieštaringumo, pasiryžus keisti galiojanti teisinį reguliavimą, neužtenka vien formalaus politinio sprendimo. *Temos jautrumas ir sudėtingumas reikalauja įvairias visuomenės grupes bei profesionalus (teisės, bioetikos, medicinos, sociologijos) įtraukiančių diskusijų ir atsakingo bei nuodugnaus ne tik realaus šios paslaugos poreikio, bet ir žmogaus teisių, ypač vaiko ir moters teisių, apsaugos saugiklių, kriterijų bei sąlygų įvertinimo nacionaliniame kontekste*.

Publikacijos disertacijos tema:

1. Fernandez Montojo, Saloméja. „Feminizmo įtaka stabdant surogacijos įteisini-
mą Ispanijoje“. *Logos* 119 (2024): 214-222.
http://www.litlogos.eu/L119/Logos_119_214_222_Fernandez_Montojo.pdf
2. Fernandez Montojo, Saloméja. „Human Reproduction in the Transhuman Era:
Main Challenges for Health Law“. *Social Transformations in Contemporary So-
ciety* 9 (2021): 5-18.
<https://stics.mruni.eu/annual-journal-2021/>
3. Dzekunskaitė, Saloméja, ir Kazimieras Meilius. „Reprodukcinės teisės: sąvokos
turinys ir ištakos“. *Soter*, 86, 58 (2016): 69–85.
<https://www.vdu.lt/cris/entities/publication/f4737767-a6fb-48b2-bcb2-82a0d4c34a98>

Pranešimai konferencijose disertacijos tema:

1. The philosophical basis of reproductive rights (Reprodukcinių teisių filosofini-
niai pagrindai). Tarptautinė mokslinė konferencija „Dignity and vocation of
woman on the 100th Anniversary of John Paul’s II birth“, Kaunas, 2020 m. spalio
2 d.
2. Human reproduction in the transhuman era: main challenges for health law
(Žmogaus reprodukcija transhumanizmo eroje: pagrindiniai sveikatos teisės iš-
šūkiai). 9-oji tarptautinė mokslinė konferencija STICS (Social Transformations
in Contemporary Society), Vilnius, 2021 m. birželio 3-4 d.

MYKOLAS ROMERIS UNIVERSITY

Saloméja Fernandez Montojo

PROBLEMS OF LEGAL
REGULATION OF SURROGACY

Summary of doctoral thesis
Social Sciences, Law (S 001)

Vilnius, 2024

The doctoral thesis was prepared during the period of 2018–2024 at Mykolas Romeris University under the right to organize doctoral studies granted to Mykolas Romeris University and Vytautas Magnus University by the order of the Minister of Education, Science and Sport of the Republic of Lithuania No. V-160 „On granting the right of doctoral studies“ dated on February 22, 2019.

Scientific supervisors:

Prof. Dr. Toma Birmontienė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, S 001), 2019–2024;

Prof. Dr. Jonas Juškevičius (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, S 001), 2018–2019.

The doctoral thesis will be defended at the Law Research Council of Mykolas Romeris University and Vytautas Magnus University:

Chairman:

Prof. Dr. Justinas Žilinskas (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, S 001).

Members:

Prof. Dr. Eglė Bilevičiūtė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, S 001);
Assoc. Prof. Dr. André Gonçalo Dias Pereira (University of Coimbra, Portugal, Social Sciences, Law, S 001);

Assoc. Prof. Dr. Haroldas Šinkūnas (Vilnius University, Social Sciences, Law, S 001);

Assoc. Prof. Dr. Juozas Valčiukas (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, S 001).

The public defence of the doctoral thesis will take place at the Law Research Council at Mykolas Romeris University on 24th October 2024 at 1 PM in the Conference Hall of Mykolas Romeris University (Room II-230).

Address: Ateities str. 20, LT -08303, Vilnius, Lithuania

PROBLEMS OF LEGAL REGULATION OF SURROGACY

SUMMARY

The research problem, its relevance. Surrogacy is a third-party reproductive practice in which the intended father (mother) or intended parents agree with a surrogate mother to give birth to a child⁸¹⁹. The phenomenon of surrogate motherhood (also called surrogacy) has been known to mankind since ancient times. The formation of the modern concept of surrogate motherhood was most influenced by the advancement of biotechnology in the field of human reproduction by the second half of the 20th century and, in particular, the possibility of separating the creation of a child (while simultaneously selecting the desired or possible biological parents) from the process of carrying it out (gestation). This unprecedented technological leap made it possible to create a reproductive industry in which the creation of a child turned from a relatively natural occurrence into a more precisely predicted and planned process, conditioned by individual reproductive desires and decisions of the patient (client) in the field of health care and regulated by law.

Since 1978, after the first successful fertilization of a human ovum in a test tube (*in vitro*), the technological possibilities of reproductive medicine have significantly improved, and at the same time, the number of assisted reproduction procedures (as well as surrogacy services) has increased⁸²⁰. In a sense, opportunities met needs, because according to the World Health Organization, many countries in the world face high rates of infertility⁸²¹. Because of fertility problems caused by lifestyle (insufficient physical activity, unhealthy diet, smoking, stress) or by various other factors (trying to have children at a later age, sexually transmitted diseases, genetic or other disorders), and due to so-called “social infertility”⁸²² (inability to have offspring without a partner or in same-sex unions), natural conception and gestation become increasingly difficult. Although accurate statistics on the extent of surrogacy services worldwide are

---

819 “Surrogacy”, OHCHR, accessed August 27, 2023, <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-sale-of-children/surrogacy>.

820 See Remah Moustafa Kamel, “Assisted Reproductive Technology after the Birth of Louise Brown”, *Journal of Reproduction & Infertility* 14, 3 (2013): 96–109.

821 *Infertility prevalence estimates 1990–2021*, (Geneva: World Health Organization, 2023), 35, <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/366700/9789240068315-eng.pdf?sequence=1>.

822 See Wee Lo and Lisa Campo-Engelstein, “Expanding the Clinical Definition of Infertility to Include Socially Infertile Individuals and Couples”, in *Reproductive Ethics II*, Lisa Campo-Engelstein and Paul Burcher (ed.), (Cham: Springer International Publishing, 2018), 71–83, https://doi.org/10.1007/978-3-319-89429-4_6.

difficult to capture⁸²³, certain data shows that the number of couples using surrogacy services is increasing⁸²⁴ and the surrogacy market is expanding⁸²⁵. The predicted annual growth of the surrogacy market in the United States and Europe is 19.4 percent from 2022 to 2030 (from 6,113.72 million US dollars to 25,284.02 million US dollars)⁸²⁶, globally – by 6.25 percent from 2022 to 2031⁸²⁷. According to other calculations (covering the markets of 14 countries and the period of 2023–2032), the growth of as much as 24.5 percent is predicted⁸²⁸. Even with margin for calculation error, the trends and growth forecasts remain impressive and urge to think about the social and economic consequences of the phenomenon of surrogacy and the need for its legal regulation.

The public's interest in this practice is reflected in the popular culture through cinema, television, and theater. From 1968 film “Harakashi onna” (“Borrowed Womb”) by Japanese director Koji Wakamatsu to 2020, more than 20 famous films about surrogacy have been created⁸²⁹, most of them after 2001. Leitmotifs of surrogate motherhood are also found in popular American television series, such as “Friends”⁸³⁰, “Officers’ Wives”⁸³¹, “Private Practice”⁸³², and Danish-Swedish series “The Bridge” that was broadcasted in 2015⁸³³. In 2020, British series “The Nest”⁸³⁴ responded to the intense debate in the United Kingdom regarding the legal regulation of surrogacy and, in

---

823 As the UN Special Rapporteur on child trafficking and child sexual exploitation notes in paragraph 49 of his report, “there is no centrally collected and verified independent data on the extent and scope of the practice. Statistics on surrogate births are available in only a handful of jurisdictions gathered by independent researchers rather than by Governments” (“Report of the Special Rapporteur on the sale and sexual exploitation of children, including child prostitution, child pornography and other child sexual abuse material, A/74/162”, UN, accessed 11 January 2023, <https://undocs.org/en/A/74/162>).

824 Marjan Goli et al., “Reproductive and sexual health of surrogate mothers, developing a care program: a protocol for mixed methods study”, *Reproductive Health* 16 (2019), <https://doi.org/10.1186/s12978-019-0687-8>.

825 Mary Whitfill Roeloffs, “It’s Not Just Celebrities - Commercial Surrogacy Industry Expected To Grow Tenfold By 2032”, *Forbes*, July 14, 2023, <https://www.forbes.com/sites/maryroeloffs/2023/07/14/its-not-just-celebritiescommercial-surrogacy-industry-expected-to-grow-tenfold-by-2032/>.

826 “US and Europe Surrogacy Market to 2030 - By Size , Share , Growth by End User and Forecast”, *Business Market Insights*, accessed November 20, 2023, <https://www.businessmarketinsights.com/reports/us-and-europe-surrogacy-market>.

827 “Global Surrogacy Market Size, Share and Forecast to 2031”, *Straits Research*, accessed November 20, 2023, <https://straitsresearch.com/press-release/global-surrogacy-market-size>.

828 “Surrogacy Market Size, Share: Forecasts Report, 2023 - 2032”, *Global Market Insights Inc.*, accessed November 20, 2023, <https://www.gminsights.com/industry-analysis/surrogacy-market>.

829 María Teresa Icart Isern, et al., “La maternidad subrogada a través de tres películas”, *Revista de Medicina y Cine* 16, 2 (2020): 81-82, <https://doi.org/10.14201/rmc20201627785>.

830 “Focus on Surrogacy in Entertainment: Friends S6 and S10”, *Rainbow Life*, accessed February 27, 2023, <https://www.rainbowlifeagency.com/post/focus-on-surrogacy-in-entertainment-friends-s6-and-s10>.

831 “Army’s Wives” *IMDB*, accessed August 13, 2020, <https://www.imdb.com/title/tt0859592>.

832 “Private Practice, Triangles”, *IMDB*, accessed 13 August 2020, <https://www.imdb.com/title/tt1605413/>.

833 “Bron/Broen”, *IMDB*, accessed January 23, 2024, <https://www.imdb.com/title/tt1733785/>.

834 “The Nest”, *IMDB*, accessed August 13, 2020, <http://www.imdb.com/title/tt9059820/>.

particular, the legalization of commercial surrogacy⁸³⁵. In 2023, Mexican series “Surrogacy”, revolving exclusively around the topic of surrogacy, appeared on the *Netflix* platform⁸³⁶. In 2017, the Royal Palace of London presented Vivienne Franzmann’s theater play “Bodies”⁸³⁷, which questioned the ethics and acceptability of this practice. The same year, “Made in India”⁸³⁸ – another play on surrogacy, that reflected painful choices of surrogate mothers from India – attracted great interest from the audiences in the UK. Furthermore, the influence of personal stories of celebrities who used surrogacy services on public opinion and the popularity of this phenomenon should be mentioned separately. It is not without reason that surrogacy agencies use celebrity stories for marketing purposes⁸³⁹. Researchers who analyse the influence famous people have on patient choices regarding health care services say that there are strong biological, psychological and social factors that help celebrities influence such decisions, which should be paid attention and investigated in each case whether that influence is appropriate or not, and if there are certain conflicts of interest involved in the choice of medical procedures⁸⁴⁰.

Ethical and medical aspects of surrogacy are discussed worldwide by bioethics committees, reproductive medicine associations, academic circles, as well as inter-governmental and non-governmental organizations engaged in legislative initiatives in the areas of human rights, family, marriage and life protection. Media coverage of exceptional surrogacy cases generates sensitive public and legislative reactions: for example, when intended parents want to abort a fetus that does not meet their expectations, but the surrogate mother objects and decides to escape with the child⁸⁴¹; when

---

835 See Julie Bindel, “Exploitative or altruistic? Will BBC One’s *The Nest* Tell the Truth about Surrogacy?,” *The Guardian*, March 20, 2020, <http://www.theguardian.com/tv-and-radio/2020/mar/20/will-bbc-ones-the-nest-tell-truth-surrogacy>.

836 Ahaha Swrup, “Is Netflix’s *The Surrogacy* Based on a True Story?,” *The Cinemaholic*, June 14, 2023, <https://thecinemaholic.com/is-netflixs-the-surrogacy-based-on-a-true-story>.

837 Michael Billington, “Bodies Review - Vivienne Franzmann Explores the Ethics of Surrogacy,” *The Guardian*, July 12, 2017, <http://www.theguardian.com/stage/2017/jul/12/bodies-review-vivienne-franzmann-royal-court-london-surrogacy>.

838 Anjana Parikh, “Surrogacy Drama on British Stage Looks at the Baby-Producing Industry in India,” *Hindustan Times*, April 5, 2017, <https://www.hindustantimes.com/art-and-culture/surrogacy-drama-on-british-stage-looks-at-the-baby-producing-industry-in-india/story-natBr2D0yP3zY1PpMlJyM.html>.

839 See “The Celebrity Influence on Surrogacy,” *ConceiveAbilities*, 18 July 2021, <https://www.conceiveabilities.com/about/blog/the-celebrity-influence-on-surrogacy>; “Famous Celebrity Surrogacies,” *Made in the USA Surrogacy*, 22 May 2019, <https://madeintheusasurrogacy.com/famous-celebrity-surrogacies>; “15 Celebrities Who Have Used Surrogacy for Infertility Issues,” *Physician’s Surrogacy*, 29 August 2019, <https://physiciansurrogacy.com/celebrities-and-surrogacy-children>.

840 Steven J. Hoffman and Charlie Tan, “Biological, Psychological and Social Processes That Explain Celebrities’ Influence on Patients’ Health-Related Behaviors,” *Archives of Public Health* 73, 1 (2015): 8, <https://doi.org/10.1186/2049-3258-73-3>.

841 See Elizabeth Cohen, “Girl in famous surrogacy case dies at age 8,” *CNN*, August 5, 2020, <https://edition.cnn.com/2020/08/04/health/seraphina-surrogate-death/index.html>.

two men conceive a surrogate baby in order to sexually exploit him from birth⁸⁴²; when intended parents refuse to raise one of the twins born through surrogacy⁸⁴³; when the surrogate mother, having given birth to twins for a couple of homosexual men, no longer agrees to give up her maternity rights⁸⁴⁴; when the mother uses gametes of her dead adult son and has a granddaughter born through surrogacy⁸⁴⁵; when a single man orders the services of more than ten surrogate mothers from different clinics in Thailand, resulting in sixteen babies⁸⁴⁶; and so on. In 2020, during the COVID-19 pandemic, several dozen babies born under international surrogacy contracts were “stuck” in a Ukrainian clinic’s hotel due to the quarantine and could not meet their intended parents⁸⁴⁷, a case that caused widespread public discussions.

In the second half of 20th century, as human rights standards became stricter in the Western law, surrogacy contracts established more detailed provisions of the parties’ rights and obligations, as well as responsibilities. Deeper theoretical reflections on the phenomenon of surrogacy, its practical implementation and related legal disputes have highlighted many legal problems and questions. The topic of surrogacy causes intense debates in law due to its controversial nature, its ambiguous relation to issues of human rights (trafficking in people (especially children), exploitation of the human body for commercial purposes, slavery and forced labor), and possible negative risks to the health, dignity, and legitimate interests of mothers and babies alike. It is reasonable to raise the following questions: does this practice pose a risk of exploiting the most economically, socially and psychologically vulnerable women? Is the obligation to carry, deliver and transfer a baby compatible with requirements for free and informed consent in health care? In what cases, if ever, is this method of dealing with infertility in general compatible with the best interests of child? Does the pursuit of individual reproductive rights justify the possible negative consequences of surrogacy? What is the best answer to problem of surrogacy control, which is currently widespread globally, and the risks arising from it: absolute prohibition or optimal legal regulation?

---

842 Nick Ralston, “Couple offered son to paedophiles”, *The Sydney Morning Herald*, July 1, 2013, <https://www.smh.com.au/national/couple-offered-son-to-paedophiles-20130630-2p5eg.html>.

843 See Hilary Whiteman, “Surrogate mom vows to take care of, abandoned ‘twin’”, *CNN*, August 7, 2014, <https://www.cnn.com/2014/08/04/world/asia/thailand-australia-surrogacy/index.html>.

844 See Punteha van Terheyden, “Gay dads’ £26,000 legal battle for custody of surrogate twins after mom refuses”, *Mirror*, January 11, 2020, <https://www.mirror.co.uk/news/uk-news/gay-dads-26000-legal-battle-21262527>.

845 See Claudia Maniscalco, “Todo sobre la gestión, ‘post-mortem’ como la de Ana Obregón: ¿Se necesita tener pareja? ¿Es legal en España?” *20 minutos*, April 6, 2023, <https://www.20minutos.es/noticia/5116506/0/todo-la-gestacion-post-mortem-como-la-de-ana-obregon-se-necesita-tener-pareja-es-legal-en-espana/>.

846 See Kevin Rawlinson, “Interpol Investigate, baby Factory ‘as Man Fathers 16 Surrogate Children’”, *The Guardian*, August 23, 2014, <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2014/aug/23/interpol-japanese-baby-factory-man-fathered-16-children>.

847 See Agnè Limantè, “Surogatine Motinyste Pandemijos Metu”, *Teisè.Pro*, May 16, 2020, <http://www.teise.pro/index.php/2020/05/16/surogatine-motinyste-pandemijos-metu>.

Attempts to answer these questions have contributed to a wider understanding of the phenomenon of surrogacy, and led to changes in legal regulation in some countries and various international initiatives; however, the complexity of the topic requires more detailed research.

Although surrogacy is prohibited in major parts of the world, in some countries this practice is regulated quite liberally (for example, in Ukraine and some states of the USA). In other countries, due to negative precedents, provision of commercial surrogacy services to non-citizens has been stopped or limited at some point: for example, in 2013, access to surrogacy services in India was banned to homosexual couples and single individuals from abroad, and in 2015, India officially abandoned the practice of international surrogacy altogether; Thailand banned international commercial surrogacy in 2015, Nepal did it in 2016, Cambodia – in 2018. Mexico restricted the rules of surrogacy in 2015, Russia – in 2022, and in 2023 Sakartvelo expressed the intention to do this as well. Some African countries are also beginning to regulate the practice of surrogacy by legislation (Ghana did it in 2020, Uganda has been discussing it at the legislative level from 2022), with the aim of allowing surrogacy agencies and fertility clinics to operate legally⁸⁴⁸. In 2019, serious attempts were made in the UK in order to reform the legal practice of non-commercial (altruistic) surrogacy, which included narrowing the conditions of reimbursement for surrogate mothers⁸⁴⁹. The Canadian province of Quebec, which currently allows non-commercial surrogacy, is considering allowing foreign nationals to use surrogacy services, and certain changes in legal regulation are being discussed in Colombia and Ukraine. Thus, legal initiatives emerging in various countries are constantly redrawing the map of surrogacy services.

There is no consensus on surrogacy in international law, but fears about the risks posed by this practice have already led to international initiatives seeking to regulate at least some aspects of surrogacy on a global scale. For example, since 2016, the Permanent Bureau of the Hague Conference on International Private Law has organized expert group meetings to discuss private law issues related to international surrogacy agreements, and has initiated the preparation of a general instrument of international law on the recognition of the right to paternity acquired through international surrogacy⁸⁵⁰. At the level of the Council of Europe, a number of disputes related to legal relations arising from the practice of surrogacy have also occurred in the practice of

---

848 If surrogacy is not legalized, its services can be provided unofficially, especially if there is an opportunity to provide artificial insemination services for non-citizens. This is how the surrogacy business has *de facto* operated, for example, in Ghana, where, due to loose and liberal regulation of assisted reproduction and non-existent legal regulation of surrogacy, the practice has been successfully carried out in professional fertility clinics (see Owusu Boampong et al., “Commercial Surrogacy: Invisible Reproductive Workers in Ghana”, *Global Labour Journal*, 14(2), 2023: 89-105).

849 “UK Surrogacy Law: History and Reform”, NGA Law, accessed 11 February 2024, <https://www.ngalaw.co.uk/knowledge-centre/uk-surrogacy-law-history-reform/>.

850 “The Parentage/Surrogacy Project”, HCCH, accessed August 20, 2020, <https://www.hcch.net/en/projects/legislative-projects/parentage-surrogacy>.

the European Court of Human Rights⁸⁵¹.

The legal regulation of surrogacy in the EU is left to the competence of the national law of the member states. In EU countries, the practice of surrogacy is regulated in various ways: from its prohibition (e.g. in Spain, Italy, France, Germany) to the permission of non-commercial surrogacy (e.g. in Greece and Portugal). The law of some countries (e.g. the Czech Republic) does not regulate this practice separately at all. Restrictions on surrogacy services and their high economic costs in many EU countries generally lead to an increase in the popularity of international reproductive tourism to third countries. On the other hand, in the absence of an effective paternity recognition mechanism in the countries of origin of the intended parents, children born through surrogacy abroad risk to find themselves in a situation of legal uncertainty, which raises questions about ensuring the best interests of children. The project on the recognition of paternity (including acquired by surrogacy) throughout the European Union was presented by the European Commission in 2022, and supported by the European Parliament in 2023⁸⁵², but this initiative still raises many questions regarding its purposefulness.

In Lithuania, the growing relevance of this topic at the national level is made apparent by the questions regarding the legal regulation of surrogacy raised in the parliament of Lithuania (Seimas). On the 25th of June 2020, the Seimas adopted the resolution on the condemnation of all forms of surrogacy⁸⁵³, by which the majority of the parliament expressed their opposition to both paid and unpaid surrogacy, and called for the highest state institutions to condemn this practice and take steps towards stopping its spread. However, none of the proposals expressed in the document were implemented since then. On the contrary, in September of 2021, a draft law was registered in the Seimas⁸⁵⁴, aiming to legalize non-commercial surrogacy. Ultimately, the project was not accepted, and the issues of legal regulation and ethics of surrogacy were neither discussed nor evaluated at the level of state institutions: for example, even the Lithuanian Bioethics Committee only mentions the issue of surrogacy in the section of its website⁸⁵⁵ dedicated to presenting the bioethical issues of artificial insemination. However, there is no doubt that the debate on surrogacy in Lithuania will resume sooner or later. This is likely to happen once practical solutions are required,

---

851 See “European Court of Human Rights. Factsheet”, 2018, ECHR, accessed 13 August 2020, https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Reproductive_ENG.pdf.

852 “Recognition of parenthood: MEPs want children to have equal rights”, European Parliament, accessed 14 December 2023, <https://www.europarl.europa.eu/news/sv/press-room/20231208IPR15786/recognition-of-parenthood-meps-want-children-to-have-equal-rights>.

853 “XIII-3160 Dėl visų formų surogacijos pasmerkimo”, LRS, accessed August 4, 2023, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/d531a511ba9711ea9a12d0dada3ca61b?jfwid=-1819or94w2>.

854 “Lietuvos Respublikos pagalbinio apvaisinimo įstatymo Nr. XII-2608 pakeitimo įstatymo projektas”, LRS, accessed August 12, 2023, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/854a5233213011ecad9fbbf5-f006237b?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=895ca20d-dd90-4713-a696-8c3ef2332570>.

855 “Bioetikos problemos”, Lietuvos bioetikos komitetas, accessed January 21, 2024, <https://bioetika.lrv.lt/lt/bioetikos-problemos/dirbtinis-apvaisinimas/>.

for example, by Lithuanian citizens seeking recognition of paternity acquired abroad through surrogacy and registration of children born in the country's registers⁸⁵⁶.

Thus, as already noted, both global and national trends in the field of human reproduction and health law not only show that the issue of surrogacy is not losing its relevance, but also implies that, for reasons listed at the beginning of the introduction, more detailed legal regulation of surrogacy will be required in the near future. The **key issue** of this study is that the deep controversy of the phenomenon of surrogacy (help to have children for those who cannot – or do not want to – do it naturally *versus* risks for women and children, and violations of biomedical ethical principles) is the main reason for the current ambiguous legal status of this practice. The research paper aims to determine which theoretical and practical aspects of surrogacy lead to its controversial assessment and what legal problems related to surrogacy are the most significant in the international, EU and national law.

The novelty and significance of the study. One of the peculiarities of the 21st century is that technological progress in biomedicine is vastly outpacing scientific (i.e. theoretical, philosophical) reflection, capable of evaluating, predicting and planning this progress; naturally, it is also ahead of the progress of legal regulation. Given the fact that some issues of biolaw and bioethics in Lithuania are, in general, still insufficiently researched, there is very little scientific literature in Lithuanian analysing the problematic issues of surrogate motherhood in detail, and the related legal context of Lithuania is almost unexplored. Although this topic is mentioned in some of the dissertations defended at Lithuanian universities, there is no dissertation or monograph dedicated exclusively to the topic of surrogacy. Furthermore, while there are several scientific articles that discuss and analyse the legal or ethical problems of reproductive technologies, they usually either contain very little, mostly fragmentary information, or insufficiently delve into the concept of surrogacy, its origin, and issues of legal regulation.

The aforementioned legal initiatives regarding surrogacy, registered not so long ago in Lithuania, have revealed⁸⁵⁷ a significant interest in this topic by legislators and

---

856 As an analogy, in 2019, the Constitutional Court of the Republic of Lithuania examined the issue related to the right of persons of the same sex – a citizen of the Republic of Lithuania and a citizen of the Republic of Belarus – to settle in Lithuania. In the 2019 January 11 ruling “On the Compliance of Article 43, Part 1, Clause 5 of the Law of the Republic of Lithuania “On the Legal Status of Foreigners” with the Constitution of the Republic of Lithuania”, the Court referred to the 2018 June 5 CJEU Coman (Judgment of the Court of Justice of the European Union (Grand Chamber) of 5 June 2018 in case C-673/16 Relu Adrian Coman et al. against Inspectoratul General pentru Imigrări and Ministerul Business Interne, CURIA, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX:62016CJ0673>) on the principles formulated in the case, and recognized that although Lithuania has not regulated same-sex marriage in its law, it cannot restrict the right of residence of a Union citizen by denying his same-sex non-EU spouse the right to reside in its territory.

857 Lithuanian news websites have published a number of publicist articles and opinions on the topic of surrogacy (for example, Domantė Platūkytė, “Surogatinė motinystė – vergovė ir gimdų nuomos rinka ar pagalba šeimoms?”, *LRT*, June 11, 2020, <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1187549/surogatine-motinyste-vergove-ir-gimdu-nuomos-rinka-ar-pagalba-seimoms>; Ramūnas Aušrotas, “Surogacija

the public alike, as well as the real need for the problem of the practice of surrogacy and the recognition of paternity acquired through surrogacy to be reflected in legal science. As D. Jočienė observed when commenting on the ECtHR's practice in various cases (including surrogate motherhood), "the state, taking into account the principles of human rights protection formed in the context of such cases, should consider its position and how it would act if similar violations were found in cases against Lithuania, or how it would form a specific legal basis on similar issues"⁸⁵⁸. A deeper understanding of surrogacy as a social and legal phenomenon, analysis of its origins, legal regulation and ethical and legal problems is very important for the legislature, so that it properly and correctly responds to dynamic changes in society, law and medicine, ensures level of protection of human rights (especially of women and children), and creates the conditions to effectively resolve arising legal disputes.

From a methodological point of view, the research is novel in that it is interdisciplinary, as is characteristic of such complex topic as surrogate motherhood. In order to analyse it as thoroughly as possible, it is necessary to employ the knowledge of various disciplines: law, philosophy and anthropology, bioethics, and medicine.

The subject of the research is the concept of surrogacy and its legal regulation.

The subject matter of the research is the problematic aspects of surrogacy, which determine the difficulties of legal regulation.

The purpose and tasks of the research. The purpose of this research paper is to reveal the concept of surrogacy and to identify the main problems of legal regulation of surrogacy.

In order to achieve the stated goal of the scientific research paper, the following five **tasks** are raised and formulated, corresponding to the structure of the dissertation:

1. To analyse the content, historical development, main forms and ethical evaluations of the concept of surrogacy (from feminist and bioethical perspectives) in order to highlight the essential features of the phenomenon of surrogacy.
2. After assessing the place of surrogacy in the sources of international law and in the case law of the ECtHR, and summarising the initiatives of international legal regulation of surrogacy, to identify the main problems of the legal regulation of surrogacy in international law.

– moderni vergovės forma”, *Bernardinai*, June 25, 2020, <https://www.bernardinai.lt/surogacija-moderni-vergoves-forma/>; Rasa Baškienė, “Surogatinė motinystė – ar kūdikio ir motinos ryšys nėštumo metu jau nebesvarbus?”, *Bernardinai*, October 21, 2021, <https://www.bernardinai.lt/surogatine-motinyste-ar-kudikio-ir-motinos-rysys-nestumo-metu-jau-nebesvarbus/>. A petition against the legalization of surrogacy in Lithuania has also been started: “Viešas kreipimasis: prieš surogacijos įteisinimą Lietuvoje (kvietimas pasirašyti)”, Laisvos visuomenės institutas, October 21, 2021, <https://laisvavisuomene.lt/viesas-kreipimasis-pries-surogacijos-iteisinima-lietuvoje-kvietimas-pasirasyti>.

858 Danutė Jočienė, “Pagrindinės bylų prieš Lietuvą Europos Žmogaus Teisių Teisme pamokos. Kalinimo sąlygų problematika lietuviškose bylose”, in *Dabarties iššūkiai teismams užtikrinant žmogaus teises* (Vilnius: Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, 2018), 118, <https://www.lvat.lt/doclib/cmpt0na-8p1cvh1kdg5gdhdgj4fsb3za2>.

3. To define the place of legal regulation of surrogacy in the sources of European Union law and in the case law of the CJEU.
4. To identify the peculiarities of the legal regulation and implementation of surrogacy in various countries in Europe and around the world.
5. To analyse the Lithuanian legal framework relevant to the practice of surrogacy, and assess the main initiatives for the legal regulation of surrogacy in Lithuanian law.

Research review. The topic of surrogate motherhood has been little studied in Lithuania⁸⁵⁹. Among Lithuanian authors, there are articles written by health law and especially bioethics researchers representing a personalistic approach, which review certain aspects of human reproduction and reproductive health care. A. Narbekovas has written exclusively about surrogate motherhood, highlighting two main problematic aspects of this practice based on arguments of personalist bioethics: the danger of exploitation of the woman⁸⁶⁰ and the risk of harm to the child⁸⁶¹. From this point of view, the monograph of A. Narbekovas, B. Obelenienė and K. Pukelis should also be mentioned, in which authors have analysed certain aspects of human sexuality and procreation⁸⁶², while A. Budreckis delved into the differences between the concepts of reproduction and procreation⁸⁶³. K. Meilius, together with several co-authors⁸⁶⁴, has researched some aspects of reproductive rights and the challenges of biotechnology to marriage as an institution. In his articles, J. Juškevičius⁸⁶⁵ has analysed the principle of

---

859 Master's theses worth mentioning: Brigita Uznytė, "Ar surogacijos neįteisinimas Lietuvos Respublikoje pažeidžia sutarties laisvės principą bei žmogaus teisę į privatų gyvenimą?" (2019); Milda Bacytė, "Dirbtinio apvaisinimo teisinis reglamentavimas" (2019); Evelina Monstyte, "Ar atlygintinė surogaciją galima prilyginti prekybai žmonėmis?" (2013); Kornelija Vaičkutė, "Ar surogacijos draudimas nepažeidžia teisės į privatų gyvenimą?" (2017); Simona Stravinskaitė, "Ar surogatinė motina gali įgyti motinos teises pagimdyto vaiko atžvilgiu?" (2019); Sandra Šimanskytė-Palaimienė, "Ar surogacija nepažeidžia vaiko teisės žinoti savo tėvus ir jo interesų prioriteto principo?" (2018). Some aspects of social and biological parenthood, partly related to the topic under consideration, are reviewed in L. Šumskaitės doctoral thesis "Vyrų tėvystės praktikos" (see Lina Šumskaitė, "Vyrų tėvystės praktikos" (doctoral dissertation, Vilniaus universitetas, 2014), <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:2190106/datastreams/MAIN/content>).

860 See Andrius Narbekovas, "Surogatinė motinystė – moderni moterų išnaudojimo forma", *Logos* 113 (2022): 193–200.

861 See Andrius Narbekovas, "Surogatinės motinystės iššūkis vaiko orumui: nuo dovanos iki produkto", *Logos* 111 (2022): 185–192.

862 See Andrius Narbekovas, Birutė Obelenienė, and Kęstutis Pukelis, *Lytiškumo ugdymo etika* (Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2008).

863 See Arūnas Budreckis, "Žmogaus atsiradimas: tarp reprodukcijos ir prokreacijos", *Soter* 8, 36 (2002): 143–153.

864 See Kazimieras Meilius and Andrius Narbekovas, "Biotechnologijos: pagalba ar iššūkis šeimai kaip institucijai?", *Sveikatos mokslai* 2, 18 (2002): 84–91; Salomėja Dzekunskaitė and Kazimieras Meilius, "Reprodukcinės teisės: sąvokos turinys ir ištakos", *Soter* 86, 58 (2016): 69–85.

865 See Jonas Juškevičius, "Vaiko interesų pirmumas dirbtinio apvaisinimo kontekste", *Soter* 21, 49 (2007): 105–119; Jonas Juškevičius, "Biotechnologijų iššūkiai: nuo bioetikos link bioteisės", *Sveikatos mokslai*

priority of the child's interests in the context of artificial insemination, the challenges posed by biotechnology to human dignity and legal regulation in the field of health, as well as the significance of the principles of health law for legislation. Among other scientific articles in the Lithuanian language, E. Monstytė's⁸⁶⁶ article in the field of criminal law should be mentioned, which analyses whether surrogacy can be compared to human trafficking. N. Sušinskaitė⁸⁶⁷ and G. Sagatys⁸⁶⁸ have written about the biological and social aspects of parenthood in the case of assisted fertilization, and some problematic aspects of surrogacy have been briefly discussed in a family law textbook by V. Mikelėnas⁸⁶⁹.

The medical, legal and ethical aspects of surrogacy are more widely analysed in foreign literature, on which this study will mainly rely for the insights of scientists who wrote in English and Spanish. Some issues of the concept of surrogacy are revealed in articles by D. Beeson et al.⁸⁷⁰, Z. Berend⁸⁷¹, Y. Hibino⁸⁷², MM Tieu⁸⁷³, L. Van Zyl and R.

34, 3 (2004): 70-76; Jonas Juškevičius, "Teisės principų taikymas norminant sveikatos priežiūros sritį", *Jurisprudencija*, 114, 12 (2008): 7-17.

866 See Evelina Monstytė, "Ar atlygintinę surogaciją galima prilyginti prekybai žmonėmis?", *Teisės apžvalga* 1, 11 (2014): 39-76.

867 See Nastė Sušinskaitė, "Biologiniai ir socialiniai tėvystės aspektai pagalbinio apvaisinimo atveju", *Jurisprudencija* 25, 1 (2018): 260-278, <https://doi.org/10.13165/JUR-18-25-1-11>.

868 See Gediminas Sagatys, "Biologinės ir faktinės tėvystės santykio problema ir vaiko teisės", *Jurisprudencija* 37, 29 (2003): 96-106.

869 Valentinas Mikelėnas, *Šeimos teisė* (Vilnius: Justitia, 2009), 340-345.

870 Diane Beeson, Marcy Darnovsky, and Abby Lippman, "What's in a House? Variations in Terminology of Third-Party Reproduction", *Reproductive Biomedicine Online* 31, 6 (2015): 805-814, <https://doi.org/10.1016/j.rbmo.2015.09.004>.

871 Zsuzsa Berend, "Surrogate Losses: Understandings of Pregnancy Loss and Assisted Reproduction among Surrogate Mothers", *Medical Anthropology Quarterly* 24, 2 (2010): 240-262.

872 Yuri Hibino, "Ongoing Commercialization of Gestational Surrogacy Due to Globalization of the Reproductive Market before and after the Pandemic", *Asian Bioethics Review* 14, 4 (2022): 349-361, <https://doi.org/10.1007/s41649-022-00215-4>; Yuri Hibino, "The advantages and disadvantages of altruistic and commercial surrogacy in India", *Philosophy, Ethics, and Humanities in Medicine: PEHM* 18, 8 (2023), <https://doi.org/10.1186/s13010-023-00130-y>.

873 Matthiew M. Tieu, "Altruistic Surrogacy: The Necessary Objectification of Surrogate Mothers", *Journal of Medical Ethics* 35, 3 (2009): 171-175.

Walker⁸⁷⁴, A. Patel et al.⁸⁷⁵, R. Deonandan⁸⁷⁶, S. Mohapatra⁸⁷⁷, and a monograph by L. O. Gostin⁸⁷⁸. Historical aspects of surrogacy are discussed in scientific articles dedicated to individual aspects of surrogacy (E. Lamm⁸⁷⁹, Guttman⁸⁸⁰, E. Diaz Fernández⁸⁸¹, Y. Yanagihara⁸⁸², C. Ding⁸⁸³, W. Ombelet and J. Van Robays⁸⁸⁴, B. Steinbock⁸⁸⁵, etc.) and monographs (for example, N. Postgate⁸⁸⁶, F. Merino⁸⁸⁷). The bioethical and legal insights of the Spanish researchers are valuable, considering the intense public debate there over legalization of surrogacy that lasted more than a decade (from approximately 2011 to 2023). During this period, much academic literature was published in the country. The problems of legal regulation of surrogate motherhood were analysed by

---

874 Liezl Van Zyl and Ruth Walker, “Beyond Altruistic and Commercial Contract Motherhood: The Professional Model”, *Bioethics* 27, 7 (2013): 373–381, <https://doi.org/10.1111/j.1467-8519.2012.01962.x>; Ruth Walker and Liezl van Zyl, “Surrogate Motherhood and Abortion for Fetal Abnormality”, *Bioethics* 29, 8 (2015): 529–535, <https://doi.org/10.1111/bioe.12157>.

875 Ansha Patel, Pratap Kumar, and P.S.V.N. Sharma, “The Miracle Mothers and Marvelous Babies”: Psychosocial Aspects of Surrogacy - A Narrative Review”, *Journal of Human Reproductive Sciences* 13, 2 (2020): 89-99, https://doi.org/10.4103/jhrs.JHRS_33_20.

876 Raywat Deonandan, “Recent trends in reproductive tourism and international surrogacy: ethical considerations and challenges for policy”, *Risk Management and Healthcare Policy* 8 (2015): 111–119, <https://doi.org/10.2147/RMHP.S63862>.

877 Seema Mohapatra, “Stateless Babies & Adoption Scams: A Bioethical Analysis of International Commercial Surrogacy”, *Berkeley J. Int’l Law* 30, 2 (2012): 412–450.

878 Lawrence O. Gostin, *Surrogate Motherhood: Politics and Privacy* (Indiana University Press, 1990).

879 Eleonora Lamm, “Gestión por sustitución. Realidad y Derecho”, *InDret. Revista para el análisis del Derecho* 3 (2012): 1–49.

880 Frank M. Guttman and Herta A. Guttman, “Historical Note he Embryo Transfer: 599 BC (with Apologies to Drs. Steptoe and Edwards)”, *Fertility and Sterility* 34, 5 (1980): 513–514, [https://doi.org/10.1016/S0015-0282\(16\)45148-4](https://doi.org/10.1016/S0015-0282(16)45148-4).

881 Estelly Díaz Fernández, “Gestión por sustitución o maternidad subrogada”, *IN IURE* 2, 5 (2015): 64–78.

882 Yoshie Yanagihara, “Reconstructing feminist perspectives of women’s bodysuit using a globalized view: The changing surrogacy market in Japan”, *Bioethics* 34 (2020): 570–577, <https://doi.org/10.1111/bioe.12758>; Yoshie Yanagihara, “The Practice of Surrogacy as a Phenomenon of ‘Bare Life’: An Analysis of the Japanese Case Applying Agamben’s Theory”, *Current Sociology* 69, 2 (2021): 231–248, <https://doi.org/10.1177/0011392120964893>.

883 Chunyan Ding, “Surrogacy litigation in China and beyond”, *Journal of Law and the Biosciences* 2, 1 (2015): 33–55, <https://doi.org/10.1093/jlb/lisu036>.

884 William Ombelet and Johan Van Robays, “Artificial insemination history : hurdles and milestones”, *Facts, Views & Vision in ObGyn* 7, 2 (2015): 137–143.

885 Bonnie Steinbock, “Surrogate Motherhood me Prenatal Adoption”, *Law, Medicine and Health Care* 16 (1988): 44–50, <https://doi.org/10.1111/j.1748-720X.1988.tb01049.x>.

886 Nicholas Postgate, *Early Mesopotamia - Society and Economy at the Dawn of History* (London: Routledge, 1992).

887 Faith Merino, *Adoption and Surrogate Pregnancy* (Infobase Publishing, 2010).

A. Aparisi Miralles⁸⁸⁸, V. Belver⁸⁸⁹, L. Cabrera⁸⁹⁰. When discussing bioethical aspects, the paper uses articles⁸⁹¹ and a monograph by J. M. Burgos⁸⁹², a contemporary author on the topics of modern ontological personalism, and a bioethics textbook by the Italian bioethicist E. Sgreccia, in which the problem of surrogacy⁸⁹³ in personalistic bioethics is revealed in detail.

The phenomenon of surrogacy in feminist theory has been analysed by F. Pérez Madrid⁸⁹⁴, M. Albert⁸⁹⁵, D. Dickenson⁸⁹⁶, B. Rushing and S. Onorato⁸⁹⁷, G. Neyer and L. Bernardi⁸⁹⁸, J. G. Raymond⁸⁹⁹, R. Klein et al.⁹⁰⁰, while D. Bandelli⁹⁰¹ has reviewed in

---

888 See Angela Aparisi Miralles, “El principio de la dignidad humana como fundamento de un derecho global”, *Cuadernos de Bioética* 2, 24 (2013): 201–221; Angela Aparisi Miralles, “Maternidad subrogada y dignidad de la mujer”, *Cuadernos de bioética* 28, 93 (2017): 163–176; Blanca Castilla de Cortázar, Ángela Aparisi Miralles and Miranda Novoa, *Los Discursos Sobre el Género: Algunas Influencias en el Ordenamiento Jurídico Español* (Valencia: Tirant Lol Blanche, 2017); José López Guzmán and Ángela Aparisi Miralles, “Aproximación a la problemática ética y jurídica de la maternidad subrogada”, *Cuadernos de Bioética* 23, 78 (2012): 253–268.

889 Vicente Bellver, “¿Nuevas tecnologías? Viejas explotaciones. El caso de la maternidad subrogada internacional”, *Scio. Revista de filosofía* 11 (2015): 19–52, https://doi.org/10.46583/scio_2015.11.612.

890 Leticia Cabrera Caro, “El consentimiento libre: la trampa de la explotación femenina en la maternidad subrogada”, *Revista chilena de derecho* 46, 2 (2019): 527–553, <https://doi.org/10.4067/S0718-34372019000200527>.

891 Juan Manuel Burgos, “¿Qué es la bioética personalista? Un análisis de su especificidad y de sus fundamentos teóricos”, *Cuadernos de Bioética* XXIV, 1 (2013): 17–30; Juan Manuel Burgos, “El personalismo ontológico moderno I. Arquitectónica”, *Quién: revista de filosofía personalista* 1 (2015): 9–27.

892 Juan Manuel Burgos, *Antropología: una guía para la existencia* (Madrid: Palabra, 2003).

893 Elio Sgreccia, *Manual de bioética* (México: Editorial Diana, 1999).

894 See Francisca Pérez Madrid, “Maternidad Subrogada y Derechos de La Mujer Desde Una Perspectiva Feminista”, *La Gestión por Sustitución*, Adolfo Lucas Esteve (ed.) (Madrid: Dykinson, 2019), 191–214.

895 Marta Albert, “La explotación reproductiva de mujeres y el mito de la subrogación altruista: una mirada global al fenómeno de la gestación por sustitución”, *Cuadernos de Bioética* XXVIII, 2 (2017): 177–197; Marta Albertumer, “La maternidad altruista y la maternidad subrogada”, In *La maternidad subrogada. Qué es y cuáles son sus consecuencias*, Nicolás Jouve (ed.), (Madrid: Editorial Sekotia , 2018), 114–145.

896 Donna Dickenson, *Property in the Body: Feminist Perspectives* (Cambridge: Cambridge University Press, 2017), 65–87, <https://doi.org/10.1017/9781316675984.006>.

897 Beth Rushing and Suzanne Onorato, “Controlling the means of reproduction: Feminist theories and reproductive technologies”, *Humanity and Society* 27, 3 (2003): 393–413.

898 Gerda Neyer and Laura Bernardi, “Feminist perspectives he motherhood and reproduction”, *Historical Social Research* 36, 2 (2011): 162–176, <https://doi.org/10.12759/hsr.36.2011.2.162-176>.

899 Janice G. Raymond, *Women as Wombs: Reproductive Technologies and the Battle over Women's Freedom* (Melbourne: Spinifex Press Pty. Ltd, 1994), <https://www.spinifexpress.com.au/shop/p/9781925581874>.

900 Renate Klein, *Surrogacy: A Human Rights Violation* (North Geelong: Spinifex Press, 2017).

901 See Daniela Bandelli, *Sociological Debates on Gestational Surrogacy : Between Legitimation and International Abolition* (Springer Cham, 2021), <https://doi.org/10.1007/978-3-030-80302-5>; Daniela Bandelli, “Feminism and Gestational Surrogacy. Theoretical Reconsiderations in the Name of the Child and the Woman”, *Italian Sociological Review* 9, 3 (2019): 345–361; Daniela Bandelli and Consuelo Corradi, “Abolishing or regulating surrogacy. The meanings of freedom according to Italian feminism”, *Salute e*

detail the positions of world feminist organizations on the issue of surrogate motherhood and various sociological and legal aspects of this practice. Under the initiative of Isabel E. Lázaro González, a collection of articles dedicated to surrogacy was published in 2023, in which this topic is discussed on the basis of knowledge of various disciplines (including law)⁹⁰². The 2016 Cambridge University Press review⁹⁰³ on surrogacy is also notable.

In the analysis of the general concept of surrogacy, the work makes use of targeted literature: dictionaries (linguistic, law, bioethics), textbooks, encyclopaedias. Other relevant documents include the opinions of some bioethics committees (UNESCO, the Spanish Bioethics Committee), the opinion of the Council of Bishops' Conferences of the European Union on the practice of surrogacy, and other documents of the Catholic Church. The sources of research in this thesis include various documents of international and intergovernmental organisations, national legislation of the EU, Lithuania and other countries.

The work also analyses the judgments of the ECtHR and the CJEU in legal disputes related to surrogacy. Among the ECtHR cases, the following cases on surrogacy have been highlighted in the Court's case summaries by subject matter: *Mennesson and Others v. France* and *Labassee v. France*, *D. and others v. Belgium*, *Paradiso and Campanelli v. Italy*, ECtHR Advisory opinion concerning the recognition in domestic law of a legal parent-child relationship between a child born through a gestational surrogacy arrangement abroad and the intended mother, *C and E v. France*, *D v. France*, *Valdís Fjölnisdóttir and others v. Iceland*, *S.- H. v. Poland*, *A.L. v. France*, *A.M. v. Norway*, as well as the CJEU's preliminary rulings in the cases of *C.D. v. S.T.* and *Z. v. Department of Government, Community School Governing Board*.

Defended statements:

1. Surrogacy, especially paid (commercial) surrogacy, is closely linked to the risk of violations of women's and children's rights and legitimate interests.
2. Even in the case of unpaid (altruistic) surrogacy, the prevailing legal framework does not always fully ensure the non-commercial nature of the practice and the protection of the rights and legitimate interests of women and children.
3. While there is an ongoing international debate on the optimal legal regulation of surrogacy, the recognition of paternity resulting from international surrogacy should be based on international treaties in order to more effectively protect the rights of children born through surrogacy.

Research methodology. This dissertation research in the field of social sciences is

---

Società XVIII, 1 (2019): 9–25, <https://doi.org/10.3280/SES2019-001002>; Daniela Bandelli, "Gestational surrogacy: Transnational procreative practice and work for women in contemporary society", *Current Sociology Monograph* 69, 2 (2021): 146–157.

902 Isabel E. Lázaro González (ed.), *La gestación subrogada: Una mirada multidisciplinar* (Madrid: Sepin, 2023).

903 Eric Scott Sills, *Handbook of Gestational Surrogacy: International Clinical Practice and Policy Issues*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2016).

theoretical-applied. The methods used in the preparation of this thesis include document analysis, historical method, summarisation method, comparative analysis, and systematic literature analysis.

The main method used in this thesis is document analysis, which examines data using documents as the main source of information. It is the most important method, considering the object, the aim and objectives of the planned research. The method of document analysis is used to analyse international, EU, and national legal acts of various countries regulating surrogacy or its related aspects, the case law of the ECtHR and the CJEU in the field of surrogacy, and data contained in scientific monographs and articles, as well as documents of international and non-governmental organisations. This method is the most appropriate for identifying the peculiarities of the legal regulation of surrogacy, but is generally significant for the fulfilment of all of the set research objectives.

The summarisation method is particularly important in all theoretical works of a scientific nature. As defined in the literature on methodology, this method is a reflection of the general, essential features and characteristics of phenomena⁹⁰⁴. This method is used in the research paper to evaluate and summarise the research carried out by other scholars on the issue of surrogacy and their conclusions. It helps to summarise all the literature used to formulate one's own research claims, intermediate and final conclusions.

The historical method is also important for the analysis of the historical aspects of surrogacy, as it reveals the origins of the practice and the events, legislation and the material of the most important legal cases that have been significant in the development of surrogacy.

The first task of the thesis, to the extent that the practice will be evaluated in the light of certain bioethical trends and feminist ideas, calls for an integrated interdisciplinary research approach, which integrates “information, data, techniques, tools or specialised knowledge structures in order to improve the basic understanding or to solve certain problems whose solutions go beyond the field of practice of one particular discipline or area of research”⁹⁰⁵. A philosophical-anthropological assessment of this practice would not be possible without an interdisciplinary research approach.

The method of systematic literature analysis allows general conclusions to be drawn from a synthesis of data from other studies. The method is used to reveal the internal structure and organisation of the phenomenon being studied, to identify its links with other phenomena and to identify the factors that have an impact on the genesis of the phenomenon in question⁹⁰⁶.

The method of comparative analysis compares and evaluates data on surrogacy

---

904 Rimantas Tidikis, *Social Science Research Methodology* (Vilnius: Lithuanian University of Law, 2003), 387.

905 “What from Interdisciplinary Research?”, US National Science Foundation, accessed December 20, 2023, <https://new.nsf.gov/funding/learn/research-types/learn-about-interdisciplinary-research>.

906 Tidikis, *op. cit.*, 427.

practices in different historical periods, forms of surrogacy, as well as data on the legal regulation of surrogacy in different countries and on practical experiences. The method allows not only to identify the differences and similarities between different elements, but also to meet the objectives of the research by interpreting the comparative data, providing assessments and proposals.

Structure of the study. This study consists of an introduction and five parts.

The first part is devoted to the concept of surrogacy. An analysis of the content, forms, historical development and ethical evaluation (from feminist and bioethical perspectives) of the concept of surrogacy has been carried out, which has allowed to highlight the essential features of the surrogacy phenomenon.

The analysis of the concept of surrogacy in this part of the thesis reveals that there are a number of sources that define surrogacy in an incomplete way, either too narrowly or too broadly. The term “surrogacy” is linguistically associated in the Lithuanian language with an artificial substitute, since the surrogate performs the essential biological function of a mother (that of carrying and giving birth to a child), but does not have the prior intention of assuming the responsibilities of motherhood after the birth. The abundance of synonyms (and euphemisms) for this phenomenon in various languages is a sign of the controversy of this phenomenon and necessitates a more in-depth look into the nature of this practice.

A systematic analysis of the literary sources on the subject of surrogacy reveals the existence of different forms of surrogacy. Some of them are more frequently mentioned in academic literature (e.g. commercial and non-commercial, gestational and traditional surrogacy), while others can be distinguished by summarising the various circumstances in which the practice is carried out. The distinction between the various forms of surrogacy and the terms and conditions most often provided in surrogacy contracts allows for the identification of possible shortcomings in the legal framework and for the anticipation of ethical and practical problems in the implementation of surrogacy.

While historically traditional surrogacy has been prevalent since ancient times and in various cultures (Babylonian, Egyptian, Jewish, Chinese, Japanese, Korean, etc.), the emergence of gestational surrogacy in the second half of the 20th century represented not only a fundamental transformation of the practice of surrogacy, but also unprecedented legal disputes that revealed the need for legal regulation. The most prominent cases on surrogacy discussed in the study (“Baby Cotton”, “Baby M”, the JayCee Buzzanca case, the Johnson v Calvert case, etc.) illustrate the complexity of reconciling the interests of the parties involved in this controversial practice.

Exposing the issue of surrogacy through the prism of feminist thought demonstrates the important role of abolitionist feminism in calling for the prohibition of this practice as exploitative of women and as contributing to greater inequality between women and men in the world. It is noteworthy that feminism mainly considers the negative consequences of surrogacy through the prism of women’s rights, with the interests and dignity of the child being given less importance. The latter are the focus of personalist bioethics, which uses the categories of human nature and the ontological

dignity of the person, through which personalism reveals the differences between human procreation and reproduction, and identifies the conditions necessary to ensure the dignity of the person.

The second part of the thesis is devoted to the analysis of the legal issues of surrogacy in international law and in the decisions of the ECtHR.

In particular, the paper analyses the international law on the individual right to family planning, finding that the right to surrogacy as part of the right to family planning is established either weakly or not at all. A review of the place of surrogacy in international legal instruments that enshrine human rights (especially women's and children's rights) raises reasonable doubts as to whether surrogacy is always compatible with the human rights enshrined therein. While the most prominent initiatives on legal regulation of surrogacy – the Hague Conference on Private International Law and the Verona Principles of 2021 – currently emphasise a certain neutrality towards surrogacy, there is disagreement in the international community on how to rationalise the practice: there are doubts as to whether legalising certain aspects of the practice can facilitate the spread of these services, and the approach of strict limitation or prohibition, as proposed in the Declaration of Casablanca of 2023, has so far received little attention in the international debate.

The ECtHR's judgments in the principal surrogacy cases are analysed in this study by grouping them into two thematic clusters: situations relating to the recognition of paternity resulting from surrogacy abroad and situations relating to the separation of the intended parents and the children born through surrogacy. Violations of the child's right to respect for private life (Article 8 of the Human Rights Convention) have been the most frequently found in ECtHR cases. In this respect, the Court refers to the best interests of the child as the overriding principle in the recognition of the bond created by surrogacy and, with it, the right to identity and nationality. According to the Court, in order to ensure the best interests of the child, States must avoid excessive formalities and pursue the best interests of the child regardless of possible procedural shortcomings, and national courts must cooperate effectively with the parties to the proceedings. The ECtHR's doctrine also stresses that States must provide in their legal framework for the possibility for the biological father of the child to establish a relationship with the child born of surrogacy (whether abroad or within the State). In regard to the legal status of the intended mother, according to the ECtHR, the State's national law must ensure the possibility (optionally, by recognition of maternity or by adoption) of registering her as the child's mother, and this possibility must be made available promptly and effectively. Given the case law of the ECtHR, States are usually left with no choice but to recognise the consequences of a surrogacy carried out abroad and to recognise, in one form or another, the relationship between the children and their intended parents. On the other hand, the thesis also points out a plethora of dissenting opinions, which confirms the controversial nature of the topic and suggests that there is a likelihood of various adjustments to the ECtHR doctrine in the future.

The third part examines the place of surrogacy in EU law and CJEU case law.

The study notes that surrogacy is not directly regulated at the EU level, and that

proposals to tighten the legal regulation of surrogacy or to condemn the practice altogether have so far been more frequent in the European Parliament (in the form of resolutions and reports). Members of the European Parliament have repeatedly inquired the European Commission about the possibility of limiting this practice, which has been condemned by the Parliament, but the Commission has not initiated any legislation on surrogacy other than the European Parenthood Certificate, presented in 2022. The latter document would allow for an EU-wide recognition of paternity rights in respect of children, regardless of the circumstances of their birth (including surrogacy). However, there is some debate as to whether this initiative would create a single EU-wide surrogacy market and whether or not it would infringe Member State's national competence in the area of family law. In particular, an analysis of EU legal sources shows that the EU can influence the legal regulation of surrogacy by strengthening the protection of fundamental human rights, in particular women and child rights.

The Court of Justice of the European Union has so far ruled on the subject of surrogacy in cases (*C.D. v. S.T.* and *Z. v. A Government Department, The Board of Management of a Community School*), which have raised the question of whether there is an obligation on the part of the State to grant maternity leave in the case of a child born by surrogate. The Court argued in favour of leaving it to the discretion of the States to decide how best to regulate the matter.

The fourth part of the thesis analyses the peculiarities and problems of legal regulation and implementation of surrogacy in various countries around the world and in Europe.

The countries selected for the study were chosen due to having a unique legal framework or experience in regulating surrogacy services. The paper looks at the legal framework and its challenges in the UK, the US state of California, Greece, Denmark, Sakartvelo, Ukraine and a few other countries. A broad understanding of the global and European context and the regulatory opportunities and challenges allows for the identification of potential risks and best practices in regulating these practices.

The fifth part of the thesis is devoted to summarising and evaluating Lithuanian national legislation relevant to surrogacy and initiatives for legal regulation of surrogacy.

This part of the study summarises the main legislation on the concept, acquisition and establishment of paternity and maternity. It also highlights the decisions of the Constitutional Court of Lithuania, which emphasise the State's duty to protect and nurture the family, motherhood, fatherhood and childhood. In particular, the latter is afforded special constitutional protection, which must be borne in mind in order to achieve optimal legal regulation of surrogacy.

Since surrogacy was first mentioned in Lithuanian national law in 2016 (declaring arrangements null and void), two legal initiatives of the opposite nature have been registered. In 2020, the Lithuanian parliament condemned all forms of surrogacy in a resolution and called for various institutions to take action to outlaw the practice. In 2021, the Ministry of Health's Assisted Reproduction Project proposed the legalisation of what was considered to be non-commercial (altruistic) surrogacy. Although this draft law had serious legislative shortcomings and was not discussed in the parliament,

it generated considerable public debate regarding both the treatment of surrogacy as a phenomenon and its compatibility with the existing legislation.

CONCLUSIONS AND PROPOSALS

1. An analysis of the historical development of surrogacy reveals that the traditional form of surrogacy has been viewed favourably since ancient times, and in some cases has even been associated with certain privileges. Gestational surrogacy, which was the result of the separation of the creation of an embryo by assisted reproduction from sexual intercourse, led to the creation of an industry of surrogacy services, which began to be regulated by law – first by judicial decisions, and then by legislation. The very first surrogacy cases not only shaped the future development of the legal regulation of surrogacy and the industry, but also revealed the controversial nature of the practice and the risks of human rights violations, as reflected, *inter alia*, in the case-law of the ECHR.

2. The analysis carried out in this study reveals that surrogacy is defined and interpreted in different ways in different sources, but after assessing its main aspects, it is suggested that in health law, surrogacy should be defined as an *agreement whereby a woman undertakes, for a remuneration or not, to conceive, carry and give up, after giving birth, her parental rights to the child and to transfer it to a person or persons, who are to assume the parental rights and obligations in respect to the child.*

An analysis of legal, bioethical and medical scientific sources allows us to distinguish between different forms of surrogacy: paid (commercial) and unpaid (non-commercial, or altruistic), traditional and gestational, surrogacy for medical or social reasons, free and coerced, direct and mediated, national and international. Their ethical and legal assessment should be linked, above all, to the interests of the child and the surrogate mother. A comprehensive assessment of the conditions set out in the surrogacy agreements, in terms of criteria for the intended parents, the surrogate mother, the future child, the transfer process, restrictions on the surrogate mother's privacy and technical/medical aspects, is essential in order to anticipate and minimise the risks faced by the parties to the surrogacy process.

3. The principle of consideration distinguishes between paid and unpaid surrogacy. It should be noted that, where the surrogate mother is to be reimbursed for reasonable expenses, there may be little difference between paid and unpaid surrogacy. *For the sake of clarity in academic doctrine and legal practice, it is proposed to distinguish between paid (commercial) surrogacy and unpaid surrogacy, and to differentiate the latter into unpaid reimbursable surrogacy and unpaid altruistic surrogacy, which is carried out entirely gratuitously between persons who are related by close kinship or blood.*

In conclusion, commercial surrogacy creates direct conditions for the instrumentalisation and exploitation of economically vulnerable women, allows for the financial exploitation of the human body, treats the child as the object of transaction, and may be linked to serious violations of the rights of the child (such as child trafficking or exploitation, illegal adoption, and violation of the child's right to respect for his or her private life and to be informed of his or her own health data. However, even with the model of unpaid reimbursable surrogacy, it is not possible to ensure that the surrogate will not experience unjust enrichment. Moreover, this model also contributes to the

creation of an infrastructure of surrogacy services operating on a for-profit basis, and the negative consequences of surrogacy (psychological, social, physiological) can affect both the child and the mother, regardless of the remuneration. Surrogacy between persons with close or familial ties can also be problematic, as conception and pregnancy in such cases may involve highly sensitive infringements on a person's right to privacy.

While modern surrogacy is mostly gestational (where the child is carried by a genetically unrelated mother), the traditional form of surrogacy (where the surrogate is also the genetic mother) still raises ethical and legal issues related to the child's right to know his or her origin and identity, the right of the intended parents to demand that the bargain be fulfilled, and the surrogate mother's right to breach the agreement. Although the practice of the surrogate mother also being the genetic mother of the child is still distinguished as a form of surrogacy, it is considered that it does not correspond to the modern concept of surrogacy.

4. After examining the arguments of feminist theory in this paper, it can be concluded that feminist abolitionist movements treat surrogacy as being incompatible with the dignity of the woman (the surrogate mother), upholding the patriarchal social order, legitimising the exploitation of women, and associating the value of women with their ability to make sacrifices and to perform a particular reproductive function. The pragmatic/reformist discourse, while it does offer a sleek proposal to seek regulation that best reflects the women's right to reproductive autonomy, only confirms the risks of surrogacy. Given that the protection of women's rights is increasing globally, the feminist discourse must be taken into account when initiating and considering legal regulation of surrogacy in international and national law.

Different bioethical theories promote different approaches to surrogacy. According to personalism, both commercial and non-commercial surrogacy distort the essence of human procreation, turn the creation of new life into a result of a technological process rather than a gift of one individual to another, instrumentalise women, treat the child not as an intrinsic good, but as an object of the individualistic desire to experience the satisfaction of parenthood, and break down natural bonds. Societies dominated by personalist bioethics (as articulated by Christian, pro-life and pro-natural family movements) may be inclined to support an overall ban on surrogacy or stricter legal regulation of it.

5. Surrogacy is a grey area in international law. Because of the controversial nature of the practice and the difficulty of striking the right balance between the rights (including reproductive rights) of the intended (social) parents and the surrogate mother on the one hand and the best interests of the child on the other, it is currently not appropriate to enshrine the right of an individual to family planning through surrogacy in international law. More relevant to surrogacy are the *hard law* sources of international law, which enshrine guarantees of fundamental human rights, in particular those of women and children. *While the international community is debating about the optimal legal framework for surrogacy, it is these documents, rather than legislation enshrining the right to family planning and reproductive autonomy, that should be strictly followed in order to protect the most vulnerable parties of surrogacy transactions.*

The initiative of the Hague Conference on Private International Law to regulate key aspects of surrogacy, like other international initiatives (e.g. the Verona Principles developed by the International Social Service, the Casablanca Declaration), is a positive one, as it stimulates the debate in the international community and motivates the States to participate in the collection and systematisation of data related to the practice of surrogacy, its indicators and problems. Nevertheless, it should be stressed that international initiatives cannot serve as an incentive to create an even larger market for surrogacy services, to *de facto* legitimise the practice of surrogacy, or to facilitate the use of international surrogacy in principle. Therefore, there is a need for even greater involvement of the States in the debate on what is the desired outcome at global level: a total ban on surrogacy or a legal regulation with specific standards established for this practice. In *the absence of such a consensus, international surrogacy transactions should be regulated through international treaties in order to avoid situations where children born through surrogacy face legal uncertainty because their relationship with their intended parents is not recognised.*

6. The European Court of Human Rights, in its assessment of the legal regulation of surrogacy, rightly leaves a fairly wide margin of discretion to the States as to how this practice should be regulated in national law. However, on the basis of the child's right to private life, it has substantially narrowed the margin of appreciation of the States in relation to the recognition of the legal status of children born under surrogacy contracts who have entered the States of residence of the intended parents. It is considered that this position, as developed in the case law of the ECtHR, is optimal, as it does not impose a positive obligation on the State to legalise surrogacy, and at the same time seeks to ensure the best interests of the child already born.

In the absence of any international instrument on the subject, and the absence of the will of the States to take on the prohibition of surrogacy on a global scale, the ECtHR rightly fills the resulting vacuum in legal regulation. However, the recurring issues and decisions of the ECtHR *confirm the need for a general legal instrument (such as an international treaty) to effectively regulate the recognition of the legal relationship between children and parents in the context of surrogacy.*

7. Given that surrogacy concerns a crucial area of human rights, the EU should influence the legal regulation of surrogacy by imposing (initially in the form of recommendations, at least) *stricter requirements for the protection of the child's and the woman's rights (e.g. free informed consent of the surrogate mother, the surrogate mother's place of residence, prior judicial authorisation of assisted reproduction; standards on the gratuitousness of surrogacy, the prohibition of surrogacy advertising, the surrogacy registry and monitoring system, the guarantee of the child's right to information about his or her origins, etc.) in the EU Member States.*

In line with the relevant CJEU judgments, it is consistent with the level of discussion on the legal regulation of surrogacy to refrain from a general EU-wide labour law regulation of the so-called "surrogacy leave" for parents who have children by surrogacy, leaving this choice as an option for the Member States to decide. In the debate on the enabling of the European Parenthood Certificate mechanism presented by the

European Commission in 2022, it is proposed to take into account the negative criticism of this initiative, in particular the fact that such a certificate could activate the market for surrogacy services.

8. The legal regulation of surrogacy in the world and in European countries is often characterised by volatility, with some countries that have at one point regulated the practice in a relatively flexible manner (Cambodia, India, Thailand, Nepal, Mexico, Russia, Sakartvelo, Ukraine) having gone down (or attempting to go down) the path of tightening the surrogacy regulations. Oftentimes, these countries have difficulties ensuring the protection of fundamental human rights, and are therefore at a higher risk of exploitation and abuse when practicing a complex service like surrogacy. In general, the experience of foreign countries indicates, to a certain degree, the problematic nature of the practice, the resistance of various groups in society, and the balancing act on the edge of human rights – which is why, even in Europe, states that allow surrogacy tend to face legal challenges and are in a constant search for the best regulation. Even states that officially allow only non-commercial surrogacy are often forced to look for ways and means to ensure that the service is as altruistic as possible and that it poses as few risks as possible to both the parties to the contract and to the children born under it.

9. The Ministry of Health's initiative to legalise surrogacy in Lithuania in 2021 was characterised by serious legislative shortcomings, a failure to expertly assess the phenomenon of surrogacy and to propose at least the minimum criteria for this complex and human rights-sensitive practice.

It is suggested that in order to achieve the most human rights-compatible national legal regulation, it is necessary *to monitor and take into account developments, trends and initiatives in legal regulation in various countries around the world, as well as in international and EU law. In the absence of legal regulation of surrogacy in international and EU law, it is not proposed to legalise surrogacy in Lithuania.* Moreover, due to the complexity and controversial nature of the practice of surrogacy, a formal political decision is not sufficient to change the existing legal framework. *The sensitivity and complexity of the subject requires a debate involving various social groups and professionals (legal, bioethical, medical, sociological) and a responsible and thorough assessment not only of the real need for this service, but also of the safeguards, criteria and conditions for the protection of human rights, particularly the rights of the children and women, in the national context.*

Publications on the topic of the dissertation:

1. Fernandez Montojo, Salomėja. “The Role of Feminism in Curbing the Legalisation of Surrogacy in Spain”. *Logos* 119 (2024): 214-222.
2. Fernandez Montojo, Salomėja. “Human Reproduction in the Transhuman Era: Main Challenges for Health Law”. *Social Transformations in Contemporary Society* 9 (2021): 5-18.
3. Dzekunskaitė, Salomėja, ir Kazimieras Meilius. “Reproductive Rights: the Content of Concept and Genesis”. *Soter*, 86, 58 (2016): 69–85.

Presentations on the topic of the dissertation:

1. The Philosophical Basis of Reproductive Rights. International scientific conference “Dignity and vocation of woman on the 100th Anniversary of John Paul’s II birth”, Kaunas, Lithuania, 2 October, 2020.
2. Human Reproduction in the Transhuman Era: Main Challenges for Health Law. 9th International scientific conference STICS (Social Transformations in Contemporary Society), Vilnius, Lithuania, 3-4 June, 2021.

Fernandez Montojo, Salomėja
SUROGATINĖS MOTINYSTĖS TEISINIO REGULIAVIMO PROBLEAMOS: daktaro disertacija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2024. P. 250.

Bibliogr. 171–199 p.

Ši teisės krypties daktaro disertacija analizuoja probleminius klausimus, susijusius su Lietuvoje mažai nagrinėta surogatinės motinystės tema. Šiuo tyrimu siekiama atskleisti surogacijos sampratą ir identifikuoti pagrindines surogatinės motinystės teisinio reguliavimo problemas. Disertacijoje atlikta surogacijos sąvokos turinio, pagrindinių formų, istorinės raidos bei etinio vertinimo (feminizmo ir bioetiniu aspektais) analizė leidžia išryškinti esminius surogacijos reiškinio bruožus. Taip pat tyrime identifikuojamos pagrindinės surogatinės motinystės teisinio reguliavimo problemos tarptautinėje teisėje, surogacijos vieta Europos Sąjungos teisės šaltiniuose, įvairių pasaulio ir Europos valstybių nacionalinėje teisėje, vertinamos pagrindinės surogacijos teisinio reguliavimo iniciatyvos Lietuvoje.

Disertacijoje bandoma įrodyti, kad surogacija, ypač atlygintina (komercinė), yra glaudžiai susijusi su moters ir vaiko teisių bei teisėtų interesų pažeidimų rizika, tačiau net ir neatlygintinos (altruistinės) surogacijos dominuojantis teisinis reguliavimas ne visada iki galo užtikrina nekomercinį šios praktikos pobūdį, moters ir vaiko teisių bei teisėtų interesų apsaugą. Taip pat darbe svarstoma, kad kol tarptautiniu mastu vyksta diskusijos dėl optimalaus surogacijos teisinio reguliavimo, siekiant efektyvesnės surogacijos būdu gimusių vaikų teisių apsaugos, tėvystės, kilusios iš tarptautinės surogacijos, pripažinimas turėtų remtis tarptautinėmis sutartimis.

This doctoral dissertation analyses the problematic issues related to the topic of surrogacy, which has been little studied in Lithuania. The aim of this research is to reveal the concept of surrogacy and to identify the main problems of legal regulation of surrogacy. The analysis of the content of the concept of surrogacy, its main forms, historical development and ethical evaluation (from the feminist and bioethical perspectives) allows to highlight the essential features characteristics of the phenomenon of surrogacy. The study also identifies the main problems of legal regulation of surrogacy in international law, the place of surrogacy in the sources of the European Union law, in the national law of various countries of Europe and the rest of the world, and assesses the main initiatives of legal regulation of surrogacy in Lithuania.

The dissertation attempts to prove that surrogacy, especially paid (commercial) surrogacy, is closely related to the risk of violation of women's and children's rights and legitimate interests, but even the prevailing legal regulation of unpaid surrogacy does not always fully ensure the non-commercial nature of the practice and the protection of women's and children's rights and legitimate interests. The paper also considers that, while there is an ongoing international debate on the optimal legal regulation of surrogacy, the recognition of paternity resulting from international surrogacy should be based on international treaties in order to more effectively protect the rights of children born through surrogacy.

Saloméja Fernandez Montojo

SUROGATINĖS MOTINYSTĖS
TEISINIO REGULIAVIMO PROBLEMOS

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (S 001)

Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, Vilnius
Puslapis internete www.mruni.eu
El. paštas roffice@mruni.eu
Tiražas 20 egz.

Parengė spaudai Martynas Švarcas

Spausdino UAB „Šiaulių spaustuvė“
P. Lukšio g. 9G, 76200 Šiauliai
info@dailu.lt
<http://siauliuspaustuve.lt/>

